

A MAGYARORSZÁGI FORRADALMAK KRÖNIKÁJA

1918-1919

Közreadja Hetés Tibor

A magyarországi
forradalmak krónikája
1918–1919

A magyarországi forradalmak krónikája 1918-1919

KÖZREADJA
HETÉS TIBOR

Beköszöntő

A régmúlt idők krónikása sokszor hallomásból tudósított az elmúlt évszázadok történetéről. Korunk embere kétkedő mosollyal tolna félre egy olyan krónikát, amely a fél évszázada történeteket így módon tolmácsolná. Jogosan, hiszen mai bonyolult világunkról ezzel a módszerrel nem lehet képet alkotni.

A ma krónikása másként fog feladatához. Azokat kérdezi meg, akik a letűnt kor tanúiként magukba szívták a száguldó idők éltető levegőjét, akik részesei voltak az eseményeknek.

Jelenünk olvasó embere azonban gyanakszik. Tudja, hogy a történelmi személyiség, akit tanúként megidéznek, szubjektív lény. Külső hatások érik, látószöge és látóhatára korlátozott, és egykori cselekvését sajátos szemlélet hatja át. Legfőbb erőssége – a jelenlét – a gyengéje is. Ezt mi is figyelembe vesszük, és arra törekszünk, hogy egyazon dologról többen szóljanak. A történelmi valósághoz együttes véleményünkön keresztül vezet az út.

Nem nehéz azonban belátni, hogy a világméretű és összefüggő társadalmi küzdelmekről, az ellentétes erők összeütközéséről a tollforgató kortársi igyekezet sohasem tudott minden lényegeset elmondani. Ezért segítségül hívjuk a levéltárakban őrzött történelmi forrásokat is. A dokumentum rendkívül sokoldalú fegyver; megerősíti a memoáíró vagy ellene szól, sőt harmadikként is argumentálhat, de mindenképp elősegíti a történelmi igazság kibontását.

Törekvésünk célja, hogy a kortársi szó és az egykorú dokumentum egymást kiegészítve valóban betöltse a korhű krónikás szerepét.

Már csak az van hátra, hogy a memoáírodalom vaskos kötetei között, a milliónyi egykorú forrás labirintusában eligazodjunk. S bár a történelemben nincs Ariadné fonala, a célhoz vezető út mégis megtalálható. A marxista történettudomány segítségével eredményesen befejezhetjük utunkat. Felkutatjuk a magyarországi 1918–1919. évi forradalmaknak és előzményeiknek, majd a forradalmi honvédő háború eseményeinek leglényegesebb problémáit, és ezekre válaszolva mondjuk el a korszak izgalmas, valóságghű krónikáját.

Ebben kíván segítséget nyújtani a ma krónikása

I. RÉSZ

A forradalom felé:
a nagy háború utolsó esztendeje

Aki az 1918–1919. évi magyarországi forradalmak krónikáját kézbe veszi, bizonyosan arra is kíváncsi, hogy mi előzte meg és mi váltotta ki a forradalmi eseményeket. Miért gyorsult meg a történelem menete? Mert hiszen a forradalom azt kívánja megoldani gyorsan és radikálisan, ami korábban módjával és szép szóval nem ment. S ezen a ponton a krónikás nehézségekbe ütközik. Hol keresse az indítékokat? Ha az előzményeket kutatja, akkor meddig menjen vissza: hónapok, évek vagy évtizedek távolába? Mert az 1918–1919. évi forradalmak fénye messze világít: felidézi 1848–1849 képét is. A nemzeti függetlenség vágya a szabadságharc bukása után csak erősödött. A feudális béklyók 1867 után sem szűntek meg szorítani, s ezenkívül még más erők is feszítették a társadalmat. A nemzetiségi törekvések az Osztrák–Magyar Monarchia arculatát, a munkásosztály izmosodó mozgalmai pedig a magyar társadalmi fejlődést befolyásolták mind nagyobb erővel.

Az előzmények és az okok birodalmában tovább kutathatunk. Nem is eredménytelenül! A századforduló utáni nagyhatalmi csoportosulások – az antant és a központi hatalmak – nemzetközi méretekben mélyítették az imperialista és a nemzeti ellentéteket, míg bekövetkezett a katasztrófa, és kitört az első világháború. Ám a háborút kirobbantó hatalmak nem számoltak kellőképpen a társadalmi problémák elmélyülésével és viharos felszínre törésével. Feltűnik a forradalom kísértete. 1917 októberében megszakad az imperialista hatalmak lánc, győz az egész világot megrendítő oroszországi szocialista forradalom.

A rendelkezésünkre álló könyv terjedelme korlátozott; ezért nem beszélhetünk minderről. Figyelmünket a közvetlen előzményekre, az 1918. év eseményeire irányítjuk. A háború pokoli zaját legyűrve ekkor már mindjobban visszhangzik a béke, a forradalmi béke új reményeket keltő hangja.

A háború Magyarországon is bevégzi munkáját, az orosz forradalom perzselő tüze itt is végigseper. . .

1918 januárjában a világ figyelve Breszt-Litovszk felé fordult, ahol Szovjet-Oroszország vívta diplomáciai békecsatáját a központi hatalmak képviselőivel. A forradalmi orosz kormány vereséget mért a „titkos diplomáciára”, s a nyilvánosság előtt folytatott polémiából a közvélemény megismerhette a központi hatalmak imperialista, annexiós törekvéseit. A leplezetlen erőszakra azonban nem reagáltak azonos módon a szovjet kormány és a bolsevik párt vezetői. A szovjet delegációt vezető Trockij „sem háború, sem béke” taktikája elodázta a béke aláírását még akkor is, amikor azt már mindenképpen alá kellett volna írni, mert félő volt, hogy a keleti fronton ismét kiújulnak a harcok. Lenin hangsúlyozta: „Hadseregünk. . . nincs abban a helyzetben, hogy sikeresen visszaverje a német

támadást. . . Nincs jogunk ilyen kockázatot vállalni. . .” Trockij – a pártban és a kormányban levő híveitől támogatva – szembeszegült Leninnel, s visszautasította a német követeléseket. A német–osztrák hadvezetés feleletül ismét megindította a hadműveleteket, majd még súlyosabb feltételeket nyújtott át. Lenin ezúttal is síkraszállt elfogadásukért. Maga mögé állította a kormányt és a párt Központi Bizottságát, s március 3-án aláírták a békét. „Olyan béke ez – hangsúlyozta a szovjet-orosz kormány béke delegációjának nyilatkozata –, amelyet a forradalmi Oroszország összeszorított fogakkal kénytelen elfogadni.”

Mi egy rövid részletet idézünk a központi hatalmak delegációját vezető Richard von Kühlmann német külügyminiszter emlékiratából. Kühlmann itt cinikusan beismeri a Brestben eleinte álnokul leplezett német annexiós követeléseket.

Richard von Kühlmann német külügyminiszter visszaemlékezése a brest-litovszki tárgyalásokra

Vessünk először egy pillantást a történelmileg olyan fontossá vált brest-litovszki tárgyalások színhelyére. Az első napot Rosenberggel és még néhány másik úrral a vonatban töltöttem el, amíg szállásunk elkészült. Brest nagy erődtény, de jelentéktelen városka volt, és a háború folyamán nagyrészt elpusztult. Végül is egy, eredetileg valami magasabb rangú orosz tiszt részére készült házát tettek szabaddá számomra, amelyben luxusnak a nyomát sem lehetett találni, de legalább épen maradt, és volt benne egy hatalmas orosz kályha, amely jelentékenyen csökkentette a hosszú, hideg tél rémségeit. Itt rendezkedtem be, ahogy lehetett. A tárgyalások egész ideje alatt jól és kényelmesen éreztem itt magamat. A tulajdonképpeni tárgyalások a bresti helyőrség szintén jó állapotban megmaradt egykori tisztí kaszinójában folytak le. Az épület emeleti részében jókora terem volt, amelyet eredetileg színházi vagy hangverseny-előadások tartására szántak. Egyik végét színházi függöny zárta el. Ebben a teremben hatalmas, patkó alakú asztalt állítottak fel. Az asztal közepénél, háttal az ablaknak ültem én, Czernin tőlem jobbra, a török delegátusok balra; tőlem jobbra és balra következtek aztán a német delegáció többi tagjai és a katonai vezetők. Velem szemben az orosz delegáció elnöke ült, a karácsonyi szünet előtt Joffe, aki rövidlátó szemével csipetűjén keresztül nézte vizaviját, a karácsonyi szünet után Trockij, Sztálin jelentékeny ellenfele, Lenin egyik legfontosabb munkatársa és tanácsadója, semmiképpen le nem becsülhető ellenfél a vitában; mellette a szőke Kamenyev, és Pokrovszkij, a történész. Ezekhez csatlakoztak mindkét oldalon azok a németek és oroszok, akiknek joguk volt ott lenni a tárgyaláson. Az asztalok zöld abrosszal voltak letakarva, tehát csakugyan zöld asztalnál folyt a tárgyalás. A két ellenséges világot elválasztó asztal nem volt széles, úgyhogy nem kellett túl hangosan beszélni, és a szemközt ülők csakugyan szemtől szembe vívták meg szó-párbajukat.

Ide, a kaszinóba csak akkor mentünk, amikor teljes ülést tartottunk. De sok olyan nap is volt, amikor csak kisebb bizottságok ültek össze. Fontos szerepet játszott a tulajdonképpeni kaszinó, amely néhány, nem túl nagy szobából állott. Ezek egyikének számos ablaka volt; szép időben ki lehetett menni a fából készült verandára is. A helyi-

ségek mind a földszíneken voltak. Az első szobában étkezett az urak többsége; a másodikban, amely a delegációk vezető tagjai részére volt fenntartva, hosszú asztalon álltak a terítékek. A középső helyen ült mindig az elnök, Lipót bajor herceg. Az ültetés rendje mindennap változott, de a hercegtől jobbra, balra és a szemközt levő helyeken mindig a különböző nemzeti delegációk vezető tagjai ültek. Az ebédnél mindenki utcai ruhában jelent meg, estére azonban a civilek számára kötelező volt a szmoking, amelynek gomblyukába gróf Czernin állandóan betűzte az aranygyapjas rend ízléses díszítményét...

A megnyitó ülés színhelye a tiszti kaszinó említett színházterme volt. A tárgyalást rövid megnyitó beszéddel vezettem be, amelyben rámutattam a közeledő karácsonyi időszakra, a megegyezés és kibékülés ünnepére, s annak a reményemnek adtam kifejezést, hogy az előttünk álló tárgyalás a Keleten dúló hosszú, véres háborút mindkét felet kielégítő befejezéshez fogja vezetni. Az oroszok rövid feljegyzést adtak át a legelőször megbeszélendő problémákról. Ezek rádióátviteleinkon alapultak, s tartalmukat illetően nem találtam bennük lényeges kifogásolnivalót. Az én tervem alapján már készen állt. Úgy gondoltam, hogy az annexiók nélküli béke kérdését a népek önrendelkezési jogának alapjánól kiindulva fogom aláaknázni. Czernin – mivel ő is, császári ura is szilárdan el volt tökévelve, hogy Breszt-Litovszkából békét visz haza – kezdettől fogva ellenezett mindent, aminek annexiós íze volt, és veszélyeztethette vagy megghiúsíthatta volna a békét. A legnyugtalanabbak keleti szövetségeseink voltak, mert ők, amint szűkebb körben nyíltan meg is mondták, csak azért kezdték és folytatták a háborút, hogy annexiók révén megnagyobbodjanak, s most azt hitték, hogy az orosz javaslatok részleges elfogadásá csakugyan azt jelentené számukra, hogy oly nagy áldozatok árán megvásárolt gyarapodási terveikről le kell mondanuk. Szükség volt egy külön értekezletre csak a szövetségeseikkel, hogy igazgatóságukat lecsillapítsuk, és biztosítsuk őket arról, hogy a német taktika egy jól átgondolt cselekvési terv része, amely nem fog kárt okozni legitim nemzeti törekvéseiknek...

A bolsevikok elejétől fogva abban a reményben ringatták magukat, hogy németországi propagandájuk és breszti halogató magatartásuk révén sikerül majd nekik baloldali német hangulatot ébresztetni, amely otthon kirántja a talajt a breszti német delegáció alól... Trockijnak az volt az egyetlen vágya, hogy Breszt-Litovszkban parancsolóan lépjen fel, üssek nagyot az asztalra, és dörgöljem az orruk alá a hadihelyzetet. Ezt a szivességet nem tettem meg neki, mert ezzel veszedelmes fegyvert adtam volna a kezébe, hogy a hátam mögött rám tudja uszítani Németország baloldali pártjait. Nagyon keskeny volt az egyetlen járható út a Legfelsőbb Hadvezetőség, amely legszívesebben az asztalra vágva világosan követelte volna az annexiót, és a parlamenti többség között, amely elkötelezte magát az annexiók és hadikárpótlás nélküli béke mellett. Az volt a tervem, hogy Trockijt valami nagy elméleti vitába bonyolítom a népek önrendelkezési jogáról és annak gyakorlati alkalmazásáról, és ami területi engedményre feltétlenül szükségünk van, azt a népek önrendelkezési joga révén szerezzük meg magunknak. Tárgyalási módomat Trockij nagyon kínosnak találta; ez kitűnik abból, hogy később, amikor az ügyek kezdtek már megérni a döntésre, egyik bizalmasával tudomásomra hozta, hogy hagyjam már abba ezt a kínzást, és közöljem nyíltan a német követeléseket...

Ha Czernin továbbra is külügyminiszter akart maradni, akkor eleget kellett tennie Károly császár szenvedélyes békeakarátának. Tehát tekintettel kellett lennem Czerninre, s ez volt az oka annak, hogy Trockij halogató taktikájával szemben nem léptem fel olyan élesen, mint egyébként módomban állt volna. De meg magamnak is időre volt szükségem terveim kibontakoztatásához, hogy az önrendelkezési jog segítségével kihasználhassam az akkori orosz állam testéből azt a darabot, amelyre, legalábbis időlegesen, feltétlenül szükségünk volt, hogy a béke elfogadható legyen az otthoni ellentétes erők

számára, egyrészt a parlamentnek és a pártoknak, másrészt a Legfelsőbb Hadvezetésnek és a német nacionalistáknak . . .

Teljes mértékben megértettem Hoffmann tábornagy rendkívül kényes helyzetét, s ezért, amikor azt mondta, hogyha csak valamennyire is meg akarja őrizni a tekintélyét a Legfelsőbb Hadvezetés előtt, akkor valamelyik kisebb ülésen a plenáris ülések közt éles kirohanást kell intéznie a bolsevikok ellen, ehhez szabad kezet adtam neki és megbeszéltük, hogyha majd elnöki minőségemben bizonyos szófordulattal élek, ezt vegye jeladásnak. Nincs ellene semmi kifogásom, hogy egyszer amúgy istenigazában odamogasson nekik. Egyik délutáni bizottsági ülésen, amikor elnököltem, kimondtam a megbeszélt mondatot, így bekövetkezett az, ami aztán „Hoffmann ökölcsapása” néven vonult be a breszti tárgyalás történetébe, és amelyről a be nem avatottak azt hitték, hogy ez Hoffmann tiltakozását jelenti az én, otthoni vélemény szerint túlságosan halogató tárgyalási módom ellen . . .

*Richard von Kühlmann: Erinnerungen.
Verlag Lambert Schneider, Heidelberg
1948. 521-533. old.*

Szovjet-Oroszország tehát fogcsikorgatva aláírta a békediktátumot. Az októberi forradalom hatása azonban Európa-szerte érezhető volt; az elnyomottakat harcra mozgósította a bolsevizmus eszméje. Januárban Ausztriát, Magyarországot és Németországot tömegmozgalmak rázkódtatták meg. Az emberek az annexiók nélküli békét követelték. Hétszázezer osztrák munkás, majd Csehország, Galícia iparvidékeinek dolgozói, végül pedig a magyar munkások léptek sztrájkba. Az „orosz példát” követték a bécsi munkástanács megalakítói és a budapesti üzemi bizottságok életrehívói is.

A Monarchia uralkodó osztályainak tagjai közül sokan megrettentek a történetek láttán. Hátrahagyott írásaikból kitűnik, hogy félelemmel vegyes érzések, s a társadalom konzerválására irányuló törekvés keltette bennük a megegyezés és az engedmények gondolatát.

Kristóffy József, az aktív politikától visszavonult szabadelvű politikus, az egykori darabont kormány belügyminisztere s az alkotmányos módszerek ellensége, tipikus alakja ennek a rétegnek. Kivételes állapot, kivételes eszközök és látszat-engedmények a forradalom ellen, a Monarchiáért. Ez a lényege mondanivalójának, s ennek felismerése láttatja meg vele az akut bajok forrásának egy részét.

Kristóffy József levele gróf Berchtold Lipót főkamaráshoz a Monarchia politikai válságának érlelődéséről (1918 január)

Kegyelmes Uram!

Az ausztriai és magyarországi munkásmozgalmak mindenütt, hol az emberek a dinasztíával éreznek, komoly aggodalmat keltenek. Átmenetileg sikerült ugyan itt is, ott is a vezetőket ígérekkel leszerelni, de hogy ez mit ér: legjobban bizonyítja az, hogy Budapesten a tömegek nem hajlanak a vezérek szavára, s a munkásság egy része még mindig sztrájkban áll. Elég egy szikra, hogy mindkét ponton újra fellángoljon a tömegszenvedély, mely beláthatatlan következményeket vonhat maga után.

Állítom, hogy mindkét helyen a tömegek mozgalma a kormány hibájából, mulasztásából és könnyelműségéből ered. Bécsben az elégedetlenség fő oka: az élelmiszerek hiánya. És megint állítom, hogy a Monarchia területén még mindig elég felesleg van, melyből az ottani éhező munkásságot el lehetne látni. De minden el van dugva. Ám ha a rekvirálásokat egy „Oberkommando” vezetése alatt kizárólag katonai hatalom végezné, s ennek folytán haditörvényszék ítélkeznék az eltitkoló kereskedők és parasztok felett:

mindjárt volna bőven minden, és jutna az éhezőknek is bőven mindenből. A háború kivételes állapot, s ilyenkor a kivételes eszközök is jogosultak. Az ausztriai tömegmozgalmak intő figyelmeztetést képeznek arra nézve, hogy döntő helyen ezen kérdéssel immár komolyan foglalkozni kell. Csak késő ne legyen. . .

A budapesti munkásmozgalmak fő oka a választójog, s az a szemfényvesztő politika, melyet ezen kérdésben a kormányok évek óta űznek. Az általános választójogot még I. Ferenc József király kéziratban ígérte meg a népnek. Az egymás után jövő kormányok részére ez igen jó eszköz volt a hatalom megkaparintására, de nem arra, hogy komolyan megvalósítsák. Minden alkalommal becsapták a népet. Most saját kezdeményezésképpen újból királyi kéziratban ígérte meg a választójogot az uralkodó. Már a második kormány hirdeti: hogy ezen áll vagy bukik. De se nem csinálja, se nem bukik. Sőt, a mai kormány előrántotta a katonai kérdést, hogy ezzel eltorlaszolja a választójog útját. Csoda-e, hogy a munkásság több mint tízévi folytonos becsapás után elvesztette türelmét? Csoda-e, hogy most már nem bízik senkiben és semmiben? És nem látja, hogy megint csak szemfényvesztés folyik a választójog ügyével, tehát a mai, reánézve előnyös helyzetben igyekszik azt kierőszakolni, ha másképp nem, hát forradalmi úton.

És éppen ebben van a veszedelem. Hogy mennyire komoly dolog ez, mutatja az, hogy az első „munkástanácsot”, orosz mintára, máris megalakítani akarják. Az, hogy a vezetőket a kormány leszerelte, nem jelent semmit. Különbösen is a pártvezetőség, látva a munkásság hangulatát, lemondott. Nem ura már a helyzetnek.

Viszont a kormány e súlyos helyzetben teljesen tehetetlen. Nem fogja, mert nem bírja megcsinálni a becsületet, demokratikus választójogot. Ennek oka a mai parlamenti helyzetben rejlik, mely egyáltalában nem akar a népnek demokratikus választójogot adni, s mindent elkövet, hogy azt megakadályozza. Erre dolgoznak a kormány tagjai, a többségi és kisebbségi pártok, melyekre a kormány támaszkodik.

A nép, a szervezett munkásság ezt tudja, s innen a nagy elkeseredés, mely az itteni tömegmozgalmak forrása. Legegyszerűbb mód volna a mai parlamentet, mely útjában áll a kibontakozásnak, feloszlítani. De ezzel sem szűnne meg a választójogi dilemma, mert a mai kormányzat mellett nagyjában ugyanezen parlament kerülne vissza. Szóval a helyzet egy zsákutca képét mutatja. A nép és a szervezett munkásság pedig ezalatt tovább forrong, és a viszonyok haladnak a forradalmi explózió felé.

Quid nunc? (Hogyan tovább? – Szerk.)

Első feladat: helyreállítani a nép bizalmát és hitét a felsőbbek iránt. Ebből kifolyólag olyan népkormányt kell alakítani, melynek tagjaiban a nép megbízik, akiknek hitelt ad, s akik ezáltal a nép érzelmi világát közelebb hozzák az uralkodóhoz. Ezen népkormány megbízható választójogi politikusokból alakítandó, de legyen ezen kormányban szocialista is, legyen nemzetiségi politikus is, ami rendkívül megnyugtatólag hatna úgy a munkás, mint a nemzetiségi tömegekre, s a rég vajdúd nemzetiségi kérdés megoldására is vezetne.

Ez a kormány ne támaszkodjék a mai parlamentre. Már bemutatkozásakor oszlassa fel az országgyűlést, s akár új választás, akár oktroj útján (rendeleti úton. – Szerk.) adja meg a választójogot a népnek. De gyorsan, mert a tömegek forrongása mindinkább akutabbá válik. Az idő pedig múlik.

A választójog megvalósításának formája most másodrendű kérdés. Háborúban vagyunk, most minden eszköz szent és alkotmányos, mely a háború sikeres befejezését s ezáltal a monarchia és az ország megvédelmezését biztosítja. Márpedig a népnek úgy Ausztriában, mint Magyarországon való megnyugtatója s ezáltal a belső rend biztosítása a háború sikeres befejezésének legfontosabb előfeltétele. Ha Ausztriában lesz elég élél-

miszer, Magyarországon pedig választójog, akkor ez a feltétel adva van. Akkor majd nem kell belső zavaroktól tartani, melyek a Monarchia karját megbénítják . . .

Fogadja excellenciád kiváló tiszteletem őszinte nyilvánítását. Mellyel vagyok kész híve.

*Kristóffy József: Magyarország kálváriája.
Az összeomlás útja. (Politikai emlékek 1890–
1926.)*

Budapest 1927. 757–758. old.

A hadsereg az Osztrák–Magyar Monarchia legfőbb támasza és védelmezője volt. S bár az oroszországi forradalomra rákényszerített béke ismét erősítette a német hadvezetésbe vetett hitet, az egyenlő felek között megkötendő béke reményét, ez a hadsereg teljesítőképességének határához ért. Az anyagi kimerülés és az erkölcsi bomlás nem titkolható jelei mindenütt kiütköztek. A frontbarátkozás, a zendülés, a katonaszökevények magas száma, a visszaállított kurtavas – mind megannyi jele volt az erkölcsi-politikai válságnak.

A hadseregben lezajlott forradalmi jellegű megmozdulások közül a legcéltudatosabb és politikai színvonalában legérettebb a cattarói haditengerészeti támaszpont matrózainak és munkásainak zendülése volt, amely összefonódott az ausztriai és magyarországi sztrájkhullámmal. A matróztanács politikai programjában kiemelkedő jelentőségűek a vezetés tudatos szocialista követelései. Bár a felkelésben a különböző nemzetiségű matrózok együtt harcoltak a közös cél, a béke kivívásáért, a vereség okait mégis éppen a résztvevők heterogén politikai összetételében, a különböző nemzetiségű matrózok laza, érdekeik mélyebb összefüggéseit fel nem ismerő magatartásában kereshetjük.

A matrózfelkelés egyetlen tisztí résztvevője az olasz származású Sesan zászlós volt. Nemzeti érzéstől túlfűtött gondolkodása, a felkelőkhöz való ellentmondásos viszonya érdekes dokumentummá avatják a leverés után olasz földön írt jelentését, amelyből részleteket közlünk.

A háború befejező időszakában Magyarországon megsokasodtak a forradalom előjelei. A nemzetiségi, társadalmi, kormányzati válság a háború teremtette ellentétek és elnyomorodás, a háborús vereség közelségének hatására hatványozottan jelentkezett. A korábban is jelenlevő, de visszafojtott – vagy inkább: magjában eltiport – indulatok, követelések nyersen törtek maguknak utat. Ebben a szituációban erőteljesebben érvényesültek a külső forradalmi hatások is. Ám míg korábban a magyar munkásság „nem sokat tudott arról, hogy az orosz munkásosztály, illetve annak bolsevik vezérkara. . . egészen más forradalmi utat követ”, mostantól kelet felé tekint, és kezd „Oroszország felől vezetést és irányítást várni”. Landler Jenő – aki e gondolatot alábbi írásában megfogalmazta – nemcsak ismerője, hanem egyik legtevékenyebb szervezője is volt azoknak a harcoknak, amelyek a magyarországi forradalmakat megelőzték. Az 1918 júniusi sztrájkban játszott vezető szerepéért háromhónapi börtönt szenvedett. Lendületes, élményektől fűtött a cikke, mégis érződik rajta az eltelt közel egy évtized, amely az események és a megírás között eltelt, s amely alatt számos kérdésben letisztultak a nézetek.

Hamburger Jenő a magyar társadalom másik alapvető osztálya, a parasztság

proletár rétegeinek politikai és gazdasági helyzetét vázolja, kifejezetten azzal a szándékkal, hogy későbbi magatartásuk okait megmagyarázza. Visszapillant a háború előtti gyors kapitalizálódási folyamatra, amikor „mind nagyobb és nagyobb területek kerülnek a finánc-tőke érdekeltségébe”, s ez kedvező helyzetet teremt a nincstelenek szocialista szervezkedéséhez – ám mindez elmarad, mert a Szociáldemokrata Párt „fölényes kézlegyintéssel” lemond osztályharcuk vezetéséről.

Sesan zászlós jelentése a cattarói matrózfelkelésről

1917 utolsó hónapjaiban már több alkalommal lázadás tört ki az osztrák–magyar hadiflottában, pl. (nyáron) Šibenikben, majd Pólában. Šibenikben a „Schwarzenberg” hajón voltak tüntetések, a gyenge élelmezés miatt. A tengerészek megtagadták az engedelmességet, nem akartak dolgozni. Büntetésül általában a szárazföldi hadseregbe helyezték át őket. Voltak perek is, ezek eredményei azonban ismeretlenek előttem. Pólában komolyabb volt a helyzet. A hajókon lövöldözés kezdődött, s azokat a kadétokat, akik meg akarták akadályozni az egyes hajókon szolgáló elégedetlenkedő matrózok tanácskozásait, a tengerbe dobták. Egy nagyobb hajónak a parancsnoka is erre a sorsra jutott, de haláleset, úgy emlékszem, nem volt. Amikor a parancsnokság ígéretet tett az élelmezés megjavítására és a háború befejezésére, az emberek megnyugodtak. Ezután a vezetők egy részét lecsukták, más részüket pedig a frontra küldték.

Az elégedetlenség azonban nőttön-nőtt. Valamennyi szlávban élt a függetlenség utáni vágyakozás. Velünk, jugoszlávokkal – akik összetartóak és egységesek vagyunk – nemcsak a csehek, hanem a lengyelek is egyesültek (példa erre, hogy két lengyel is iderepült velem). A németeknél és a magyaroknál inkább szociális természetű okok szították az elégedetlenséget: sérelmezték az élelmezés minőségét, a tiszték viselkedését, valamint azt is, hogy folytatódott az oroszok elleni háború, akik a tengerészek elképzelése szerint teljes mértékben reálsan cselekedtek; az emberek elfogadták a népek önrendelkezési elvét, és mindannyian azon a véleményen voltak, hogy a háború csak azért folytatódik, hogy Vilmos császár fiait és különböző német hercegeket juttassanak uralomra a balti területen és a Balkánon. Így született meg az a határozat a tengerészek körében, akik ide-oda utazgattak, hogy február elsejére fel kell lobbannia egy általános, egyidejű „demonstrációnak” (a „lázadás” szót más nemzetiségek miatt kerültk). Póláról és Bokáról volt szó, Šibenikkel nem foglalkoztak, mert ott kevés hajó volt. Ez a körzet parancsnokságának tudomására jutott, s egy-két nappal előbb bizonyos ellenintézkedéseket foganatosítottak. A lőszer egy részét partra tették, egyes tengerészeket pedig – akikről feltételezték, hogy a felkelés vezetői lettek volna – börtönbe zártak. A tisztikar különben nem rendelkezett semmiféle erővel, amellyel megakadályozhatta volna az eseményeket.

Mi történt később Pólában, nem tudom: csak annyit tudok, hogy jelentették: délben kitört a forradalom.

Bokában, Teodnál (Gjenović előtt) délben a „Szent György” (a legnagyobb jelen levő hajó) felhúzta a vörös (szocialista) és a fehér (békeszerető) zászlót, és tüzelni kezdett valamennyi ágyújából. A hajón lövöldözni kezdtek a tisztekre, akik pisztolyaikkal viszonozták a tüzet; egy tisztet megöltek, sokat megsebesítettek, végül valamennyiüket lefegyverezték és bezárták. Közöttük volt Hansa ellentengernagy is, Boka helyőrségének törzsparancsnoka a törzskarral, és a „Szent György” parancsnoka. Egyik hajó a

másik után csatlakozott a „Szent György”-höz, míg valamennyi fel nem sorakozott (a „Monarchia”, a „Kaiser Franz Joseph”, a „Karl VI”, a „Rudolf”, a „Gäa”, a „Helgoland”, a „Tátra”, a „Balaton”, a „Csepel”, a „Csikós”, a „Szatelit” és 10–12 torpedónaszád [Hochseebote], 15–20 kisebb torpedónaszád). A közelebbi ütegek (Kumbur, Flugabwehrgeschütze, Kobila és Kavala ütegek) tengerészeihez csatlakoztak a hadköteles arzenáli munkások Tivtóból és a környező helységekből, valamint a Kumburban levő montenegrói fogolytábor. A montenegróiak lefegyverezték a zsandárokat, segítettek az utak elbarikádolásában, és fenntartották a rendet a gyalogság esetleges támadása esetére. Nem csatlakozott hozzánk a „Novara” legénységének egy része, amelynek parancsnoka az osztrák flotta jelenlegi parancsnoka, Horthy volt, valamint a német tengeralattjárók és az osztrák tengeralattjárók egy része sem.

Horthy szabad döntést biztosított embereinek: akik csatlakozni akarnak a lázadás-hoz – mondotta –, nyugodtan hagyják el a hajót, azok pedig, akik nem akarnak csatlakozni, maradjanak. 250 szláv hagyta el a hajót, 400 magyar és német maradt. Horthy, aki a magyarokat protezsálta, és élvezte szimpátiájukat, most kihasználta ezt a helyzetet. Minden fellázadt hajó és üteg megválasztotta a maga bizottságát. A központi bizottság, amelyben valamennyi bizottság képviselve volt, a „Szent György” hajón tartózkodott. A központi bizottság tovább vezette az ügyet, kiszabadította elvtársait, akiket előző nap mint gyanúsítottakat bezártak, a tiszteket pedig, akik több helyen be voltak zárva, ugyanolyan bánásmódban és étkezésben részesítették, mint az egyszerű tengerészeket.

A „Novara” tengerészei és a Németországból jött tengeralattjárókon szolgáló németek az első napon semlegesek maradtak. Ez idő alatt a Hercegnovi hadikikötő parancsnoka ultimátumot küldött a hajóknak, azzal fenyegetőzve, hogy valamennyit elsüllyeszti, és beveti a Hercegovinából érkezett gyalogságot. Én ebben az időben börtönben voltam.

A gyalogság blokád alá vette Hercegnovit, a mi Novóban tartózkodó tengerészeinket internálták. Az összeesküvők érintkezésbe akartak lépni a csapatokkal. Mivel az általános vélemény az volt, hogy a mozgalom sikerrel kecsegtet, senki sem próbálta elhagyni a kikötőt.

Február 2-án a „Rudolf” Portorožban tartózkodott, és azt az utasítást kapta a hercegnovi Fortespagból erőd egyik ütegétől, hogy vonja be a vörös zászlót. Én ezen a napon 12 óra körül szabadultam a börtönből, miután megígértem, hogy részt veszek a mozgalomban. Azelőtt a Flugstationon voltam (mint repülő), majd átmentem a „Szent György”-re, és átvettem a parancsnokságot. Sajnálatos módon már előzőleg hiba történt, nem szakították meg Hansa ellentengernagy telefonösszeköttetését a szárazfölddel; ezt én azonnal elrendeltem, de már késő volt. A „Rudolf” értesített, hogy felkészült a harcra, de nem harcolhat a magas vár ellen, mert ágyúi nem rendelkeznek a szükséges emelőszerkezettel; ezért felszólítottuk, jöjjen hozzánk, a mi oltalmunkba. Amikor a „Rudolf” felszedte a horgonyt és felénk indult, egy 12 cm-es löveg eltalálta a szárazföldről – egy ütegből, amelyben maguk a tisztek kezelték az ágyúkat –; a lövedék a hajó közepébe csapódott be, ledöntött néhány kisebb ágyút, megsebesített több felkelőt, és megölte a parancsnokukat (egy németet). A „Rudolf”-nak mégis sikerült eljutnia hozzánk. Tűz ütött ki a hajón, sok volt a sebesült, de a tüzet sikerült eloltani.

Még ezen a reggelen a „Novara” a német tengeralattjárókkal és néhány torpedónaszáddal együtt – ezeket az utóbbiakat kényszerítették, hogy hozzájuk csatlakozzanak – Veriga mögé vonult vissza, Belső-Bokába, Kotor irányába. Ott ellentábor hoztak létre, amely természetesen hozzánk viszonyítva kisebbségben volt. Ezért számításon kívül hagytuk őket. Arra törekedtünk, hogy a munkások, a gyalogosok és a nem szlávok körében, akikre még nem támaszkodhattunk, propagandát fejtünk ki.

Njegován admirális Hansa ellentengernagy közvetítésével távirati értesítést küldött: az ellenzésünkön javítani fognak, maga a cár is a békét óhajta – Igérte, majd rámutatott, hogy ellenséggel vagyunk körülveve. Ez a távirat azonban nem felelt meg a lázadók követeléseinek. Abban reménykedtünk, hogy a tengerészet a forradalom tűzfészke lesz, s csatlakozni fognak a környező regimentek is; hallottunk a prágai, a trieszti, a szarajevói stb. zavargásokról, az általános elégedetlenségről, amelyről mindazok meséltek, akik szabadságukról tértek vissza, és mi ezeket a mozgalmakat támogatni akartuk.

E nap délutánján megjött a 32-es gyalogezred; ez eredetileg Albánia felé ment, majd azt az utasítást kapta, hogy ellenünk induljon. Úgy hallottuk, hogy a katonák eldobták fegyvereiket, és nem akartak menni; erre más ezredekkel lefegyverezték és internálták őket. Este pedig, sok ultimátum után, a hadikikötő-parancsnokságtól formális nyilatkozatot kaptunk, mely szerint rendelkezésünkre bocsátják majd a távíró-összeköttetést Béccsel, Prágával, Pesttel, hogy közvetlen kapcsolatba kerüljünk különböző nemzetiségek képviselőivel (Sztanekkel, Tresićcsel, Károlyival, Adlerrel és egy lengyellel, a Lengyel Körből); míg ez megtörténik, a parancsnokság semleges lesz velünk, de mi nem változtathatjuk meg hajóink állását. Az ajánlatot elfogadtuk, összeállítottuk a távirat szövegét, belevéve követeléseinket, s így kértük az összeköttetést az említett képviselőkkel, mert egyedül őket tekintettük a nép küldötteinek; a hadügyminiszterrel nem akartunk tárgyalni. Ezt a távirati szöveget átadtuk a hercegnovi központnak, de rögtön megtudtuk, hogy a hadikikötő-parancsnokság nem tartotta be szavát, és nem küldte tovább.

Megpróbáltuk rádió-távíró útján továbbítani üzenetünket a „Szent György” hajóról, de a hercegnovi rádióállomás lehetetlenné tette adásunkat.

Beláttuk, hogy ily módon semmit el nem érünk, és még az éjszaka folyamán kiáltvánnyal fordultunk a gyalogsághoz, a tengerészekhez és a munkásokhoz, amelyben megmagyaráztuk céljainkat: eddigi munkánkat. Ugyanekkor a „Gää”-ről az a hír érkezett, hogy a németek és a magyarok ingadoznak. Február 3-án éjjel 2 órakor átmentünk a „Gää”-ra buzdítani őket, de láthattuk, hogy félnek, s hogy nem lehet számítani rájuk. Azzal fenyegetőztek, hogy elhagyják a hajót, abban az esetben viszont minden felesleges lett volna. Megígértük, hogy csökkenteni fogjuk követeléseinket, és igyekezni fogunk két napon belül nyugalmat teremteni. Rájuk leginkább a Pólából közeledő három nagy hajó híre hatott. Láttuk, hogy ezzel a megfogyatkozott erővel nincs kilátás a sikerre, és hogy az egyenlőtlen harcban csak a szlávok szenvednének; ezért határoztunk úgy, hogy egyikünk segítségért megy Olaszországba.

Amikor reggel (február 3-án) valóban megérkezett Pólából három hajó és néhány torpedóromboló, amelyek ellenünk fordultak, a németeknek és a magyaroknak azt mondtuk, hogy felderítésre megyek (mást nem mertünk mondani), és két lengyellel s a legjobb felszereléssel Olaszországba indultam.

Mattinatánál ereszkedtem le. Innen Manfredoniába vittek. Követeltem, hogy rögtön érintkezésbe léphessenek a minisztériummal, de a hatóságok három napra lecsuktak. Innen átvittek Brindisibe, ismét lecsuktak egy hétre. Minden magyarázatom hiábavaló volt, nem győztem meg őket az események fontosságáról, valamint az ezzel járó haszonról. Jelentéktelen dolgokról kérdezősködtek csak – milyen az ellátás, hány lóerős egy-egy gépezet stb. –, végül Rómában kerültem a tengerészet minisztere elé, de talán már késő volt. Ott töviről hegyire mindent kikérdeztek, és én mindent őszintén elmondtam.

Az első naptól kezdve igyekeztem kapcsolatba kerülni a Jugoszláv Klubbal, de különböző kifogásokkal elutasították ezt a kérésemet, valamint azt is, hogy a szerb követsegre mehessek.

Útban Róma felé egy szerb tiszttel találkoztam, tőle érdeklődtem a Jugoszláv Klub-

ról, és megkaptam a szerb katonai misszió címét is. Az olaszoknak is megmondtam, hogy tudom a címet, erre ők nyolc napra lecsuktak azért, mert beszéltem a szerb tiszttel.

Arról is beszéltem nekik, hogy Ausztria ellen különböző sikeres akciókat lehetne indítani tengeri úton. De mivel tudomásomra hozták, hogy ez ügyben semmiféle ajánlatot nem fogadnak el tőlem, láttam, hogy minden hiábavaló, és én sem akartam adatokat szolgáltatni nekik az általam ismert dolgokról.

Egyik nap Šibenik és Boka Kotorska erődtímenyeiről és kereskedelmi tengerésztűnk helyzetéről érdeklődtek. Figyelmeztettem őket, hogy ezeket könnyen el lehetne foglalni, de többet nem akartam mondani, mert ismertem az állásfoglalásukat velünk szemben, és féltem, hogy a már egyszer elfoglalt földterületünk nehezen kerülne ismét vissza a mi kezünkbe.

Elhatároztam azért, hogy ismereteimet a šibeniki kikötőről (amelyet az utolsó ütegig és szigetig nagyon jól ismerek) és a boka kotorskai kikötőről (melyről szintén tudok egyet s más) a Jugoszláv Klub vagy az általa megnevezett kormány rendelkezésére bocsátom.

Felajánlották Ausztriában kapott fizetésem összegét és a szabadságot, de én elutasítottam.

Kérésemet, hogy Macedóniába mehessek és beállhassak a szerb hadseregbe vagy a jugoszláv légióba, nem teljesítették, hanem a Nocera Umbra-i táborba küldtek.

Mint ismeretes, a lázadás következménye valamennyi tengernagy, számos tiszt nyugdíjaztatása és a parancsnokok leváltása volt. A minisztériumban hallottam, hogy három hajót lefegyvereztek, legénységének nagy részét, akik a lázadásban részt vettek, két hajóra összpontosították. A többi hajón csak németek és magyarok voltak, háborús vonatkozásban talán jó elemek, de hajózástan (nautikai) vonatkozásban nem. Az egész tengerészet dezorganizálódott, és rövid időn belül nem szervezhető újjá . . .

Hozzátenném még, hogy a lázadók nagy mennyiségű lőszert semmisítettek meg . . . Nocera Umbra, 1918. május 26.

S e s a n

*Janković-Križman: Grada o sivaranju
jugoslovenske države. Beograd 1964.
I. 198–202. old.*

Landler Jenő az oroszországi forradalom hatásáról és a magyar munkásosztály forradalmi harcáról

Az orosz cári önkényuralom ellen küzdő munkásosztály harcait a finánckapitalista-nagybirtokos dzsentri önkényuralom, a császári és királyi hatalom szuronyai ellen viaskodó magyar munkásosztály nem követte elég figyelemmel. A magyar szociáldemokrácia figyelme Ausztriára és Németországra, Victor Adlerre és Kautskyra irányult. Jóformán csak a „demokratikus átalakulásnak”, az „általános választói jog Magyarországnak” kérdései izgatták a munkásság pártját. Fogalma sem volt arról, hogy az orosz szociáldemokrácia kigúnyolt frakcióharcaiban a modern forradalmi proletármozgalom kérdései általában kapnak végleges feleletet. A magyar munkásosztály nem sokat tudott arról, hogy az orosz munkásosztály, illetve annak bolsevik vezérkara a demokrácia kivívásáért egészen más forradalmi utat követ. Nem volt tisztában azzal, hogy a bolsevikiek vezetése alatt folyó harc a demokráciáért a proletárhatalom megalakulásában, a szocializmushoz vezető intézkedések sorozatának megvalósításában csúcsosodik ki.

A háború alatt aztán bekövetkezett a kiábrándulás a német és az osztrák szociáldemokrácia szentségesnek hitt elveiből. Scheidemann, Adler, Kautsky egész tekintélyükkel állottak oda az imperialisták érdekében a szuronyok mellé, melyeket a magyar munkásság annyira gyűlölt. És 1917 elején kezdett a magyar munkásság egészen más irányba tekinteni, máshonnan, Oroszország felől vezetést és irányítást várni.

Ez az esztendő a nagy politikai tömegmozgalmak megindulásának éve. Ekkor kezdődik az a hatalmas tömegmozgalmi szakasz, mely 1919 augusztusával zárult le ideiglenesen. A háborús mámor nyavalyájából kilábaló békebarát entellektüelek „destruktív pacifizmusa” helyébe ekkor lép a nagy munkás-tömegküzdelem. A békéért, az imperialista háború ellen, de egyben már az egész osztrák-magyar önkényuralom és a magyar finánckapitalizmus által összefogott nagybirtokos-nagyburzsoá rendszer diktatúrája ellen is. A tömegek mozgásba jönnek. Már nincsenek a scheidemannista pártvezetőség kezében, már bekerültek az orosz forradalom bűvkörébe.

Már a cárizmus bukásának híre is forradalmasító hatást váltott ki Magyarországon. A magyar munkásság mindig hű maradt a májusi tradíciókhoz. A háború alatt azonban a munkásság bizalmi férfai hiába sürgették május megünneplését, a párt és szakszervezeti bürokrácia megakadályozta azt. 1917-ben az orosz tavasz szinte pehelyként fújta el az akadályt. 1917. május elseje újra munkásünnep lett Magyarországon, és május másodikán az összes gyárakban tüntető sztrájkot rendezett a munkásság a béke mellett. 1917 májusában, annak ellenére, hogy az összes nagyobb üzemek hadifelhelyeket állítottak, és a sztrájkot kivételes törvények lázadásnak minősítették, hatalmas sztrájkhullám indul meg. Mikor az Északi Főműhelyben a statáriumot hirdetik ki, a sztrájkoló munkások minden szakaszra a „Marseillaise” éneklésével felelnek, 1917. május 23-án megbukik Tisza, és amikor a munkásság előtt nyilvánvaló lesz, hogy az újonnan kinevezett választójogi kabinet amerikázik a választójog megalkotásánál, 1917 őszén a gyárakban a munkástanácsok megalkotásának szükségszerűségéről beszélnek az osztálytudatosabb munkások.

Magyarországon a mensevikiek és a bolsevikok közti különbséget a munkásság akkor még világosan nemigen ismerte. 1917. november 7-ének győzelmében elsősorban és legelőször a tiszta munkáskormány győzelmét látta a koalíciós kormány fölött. Ez is elég volt azonban, hogy az első pillanattól fogva ösztönösen minden rokonszenvével a bolsevikiek mellé álljon. Mikor pedig híre jött, hogy Kerenszkij háborús politikájával szemben a bolsevikiek képviselik az imperialista rablók háborújának mindenáron való befejezését, akkor csak két népszerű név volt a magyar proletár előtt: Lenin és Krilenko. Ami antimilitarista mozgalom Magyarországon volt, ettől az időtől kezdődik, és szerény kezdeteiben mindig bolsevik, orosz példából táplálkozik.

Az első két-három „Mindenkire!” valósággal kinyilatkoztatásszerűen hatott nálunk. Aligha volt ország, melynek munkássága lelkesebb komolysággal fogta volna fel azt a forradalmi szolidaritást, melyet az orosz munkásság európai társaitól követelt. A breszti tárgyalások idején rendezett több napi, hatalmas, a magyar munkásmozgalom addigi történelmében páratlanul álló gyönyörű, forradalmi, spontán, általános sztrájk beszédes bizonyítéka ennek a ténynek. Mikor a gyárakban Trockij hatalmas breszti megnyitó beszédét a munkások olvasták, a szó szoros értelmében forradalmi láz vett erőt a proletariátuson. Mikor aztán a tárgyalások közben Hoffmann tábornok a kardjára ütött, mint egy ember mozdult meg a hatalmas munkástábor. Még reggel, mikor a gyárba mentek a munkások, semmiféle jele nem volt annak, hogy valami készül. Mikor a lapok tudósításaiból olvasták a breszti tárgyalások kapcsán a német tábornok felháborító, kihívó nyilatkozatát, mint villanyütésre mozdultak meg a gyárak. Délben már üresek voltak az összes gyárak, száz- meg százezer munkás feketélt az utcán. Egy élőlénynek

nem szabadott a gyárban maradnia. A művezetőköt és a mérnököket is kikényszerítették a gyárból. A rögtönzött tíz gyűlést Budapesten háromszázezer proletár hallgatta végig, és százazrek ajakáról hangzott: Éljen Szovjet-Oroszország! Le Hoffmann tábornokkal! Le az imperialista háborúval! Éljenek a munkástanácsok!

A magyarországi januári sztrájk abban különbözött a bécsitől, hogy a magyarországinak fő mozgatója volt az orosz diktatúra mellett való szolidaritás. Az általános választójog jelszavát később a pártvezetőség kapcsolta be. Jellemző e tekintetben, hogy mikor a pártvezetőség a munkásküldöttséget Wekerle miniszterelnökhöz vezette a sztrájk harmadik napján, hiába tanította ki a pártvezetőség a munkásszónokokat, hogy csak a választójogról beszéljenek. Minden munkásszónok, minden munkásközbeszólás a leg-erélyesebb hangon azt követelte, hogy a magyar kormány mindent kövessen el, hogy a béketárgyalásokról Hoffmann tábornokot visszahívják. Amikor a pártvezetőség a sztrájkot óriási erőlködéssel leszereli, Hoffmann tábornok kérdésében vannak minden gyűlésen, kivétel nélkül minden szakszervezetben a legnagyobb nehézségei.

Nagy, hatalmas munkástömegek tovább sztrájkolnak, és amikor Hoffmann tábornok eltávolítását követelik, Szovjet-Oroszországot féltik, és érzik, tudják, hogy Hoffmann tábornok személyében az imperialista rablőháború testesült meg.

A Magyarországi Szociáldemokrata Párt történetében először fordult elő, hogy a pártvezetőség a tömeghangulat, a sztrájk leszerelése szülte elégedetlenség hatása alatt lemondani kényszerült. A Szociáldemokrata Párt januári magatartása pecsételte meg a háború alatt a választójog sorsát is. A munkásság, mely eddig a választójogért a legnagyobb áldozatra is kész volt, ezután a pártvezetőség sokszoros erőlködésére nemegyszer jelentette ki, hogy nem teszi ki magát egy újabb januári áruulásnak, és hiábavaló tüntető sétát nem rendez.

Annál inkább lett népszerű a januári sztrájk után a munkástanácsok eszméje. Ha titokban is, ha kisebb körben is, a gyárakban munkástanácsokat alakítottak. Nem egy ezredben megpróbálkoztak katonatanácsok alakításával is, és ha ezek nem sikerültek, annak oka elsősorban abban keresendő, hogy Magyarországon az antimilitarista mozgalomnak egyáltalán nem voltak tradíciói. Mégis, a hatodik ezred pécsi pünkösdi lázadása alkalmával, az ezred bizalmi férfiai mint katonatanács kérték fel a pécsi szocialista párt titkárát (ti. a Szociáldemokrata Párt pécsi szervezetének titkárát. – *Szerk.*), hogy a munkások is alakítsák meg a maguk tanácsát.

Semmi esetre sem jelentette a pártvezetőség januári áruulása keltette elkeseredés azt, hogy a munkásság forradalmi hangulata alábbhagyott, vagy hogy az orosz proletárdiktatúra iránti forradalmi szolidaritás csökkent volna. Mikor a Szociáldemokrata Párt vezetőségének szövetséges, Vázsonyi, igazságügyminiszter korában a hírhedt bolsevikellenes beszédét mondja a parlamentben, melyben Szovjet-Oroszországot gyalázza és a „bolsevizmust eltaposással” fenyegeti, olyan általános elementáris felzúdulás támad a gyárakban, hogy a rendkívüli pártkongresszuson e nyomás alatt a pártvezetőség hivatalos szónoka kénytelen a szövetséges minisztertartást a legbrutálisabb formában megbélyegezni.

A júniusi általános sztrájk előzménye azt volt, hogy a MÁV Gépgyár igazgatósági épülete elé gyűlt tömegbe a csendőrség belelőtt, és öt munkást meggyilkolt. A hivatalos vizsgálat azt állapította meg, hogy a tömeg Szovjet-Oroszországot és a forradalmat élte. Nagy bizonyos, hogy amikor a munkásmészárlás után tizeztével vonult Budapest proletársága a parlament elé, mely géppuskákkal és katonasággal volt megrakva, a tömegnek vezetők nélkül kiadott jelszava az volt: „Kövessük Szovjet-Oroszország példáját!” A megmozdulást követő hatnapos általános sztrájk harcosaiból ötszáz munkást tartóztattak le, és nem egy ellen emelték azt a vádat, hogy „Szovjet-Oroszország mellett tüntetett, és az ellenség győzelmét akarja előmozdítani”. A júniusi általános sztrájk már

nyíltan, mint egyik főkövetelést adja ki a munkástanácsok megalakításának jelszavát, és semmi sem jellemzőbb a Szociáldemokrata Párt vezetőségének hitványságára, mint az, ahogyan ennek a sztrájknak a leszerelésében éppen a legnépszerűbb jelszóval, a munkástanáccsal visszaélt. A párt vezetősége, okulva a januári sztrájkon, a maga nevében nem merte ezt a forradalmi általános sztrájkot leszerelni. A legmegbízhatóbb szakszervezeti vezetőkől és alkalmazottakból alakított tehát „munkástanácsokat”, és ezekkel mint „munkástanáccsal” íratta alá a leszerelő felhívást.

Különösen 1918 második felében a legrémesebb hazug híreket ontotta a magyar sajtó a bolsevik „rémmuralomról”. A magyar munkásság egy pillanatra sem hitt ezekben. Szovjet-Oroszország felé mint eszmény felé tekintett, és minden csapást, melyet az ellenforradalom Szovjet-Oroszországra mért, szinte a saját testén érzett. A háború összeomlásáig nem merészkedett a „Népszava” egyetlen komoly támadást sem intézni Szovjet-Oroszország és a bolsevizmus ellen. A magyarországi proletariátus forradalmasításához 1917. november 7-e, a győzelmes orosz proletárdiktatúra mindennél jobban járult hozzá; a magyar munkásság az orosz proletariátus 1917–1918-as szenvedéseit együtt élte, és sok ezer kilométer távolságból vezetői árulása ellenére hősieks küzdelmeit vele küzdötte.

Mind több és több hír jön a magyar munkásmozgalomnak arról a fejezetéről, mely sok száz, sőt ezer kilométerre Magyarországtól játszódtott le. Az orosz hadifogságba jutott munkásoknak sikerült a földtelen, nincstelen paraszt-katonafoglyok ezreit a nemzetközi proletárforradalom vörös zászlaja alatt egyesíteni. Ezek a harcok belefolytak az orosz forradalom sok száz kilométeres frontjának küzdelmeibe. De a kilencvenes évek alföldi szocialista parasztlázongásai óta húsz esztendő után, a szibériai pusztákon masírozó Vörös Gárda osztagaiban találkozott egymással megint közös harcban a magyar munkás és paraszt. A hadifogoly-mozgalom vezetői és szervezői arra törekedtek, hogy a hadifoglyokból alakított nemzeti szekciók tagjai szervezetileg, politikailag és ideológiailag minél tökéletesebben illeszkedjenek be a bolsevik párt kereteibe. (És ne tekintsék magukat a német, magyar, osztrák stb. Szociáldemokrata Párt oroszországi hadifogoly-szervezeteinek.) De az a vezető réteg, amely ebben a hadifogoly-mozgalomban kialakult, és amely a szociális forradalom bolsevik elméletét és gyakorlatát elsajátította, mégis a magyar forradalmi munkásmozgalom újjászületésének vált előharcosává. Ez az a csoport, melyen keresztül az orosz és a magyar forradalmi munkásmozgalom összeölelkezik. Ez az a csoport, melynek történetén keresztül az orosz forradalomnak ez a fejezete a magyar munkásmozgalom fejezetévé válik . . .

Új Március, 1926. november 7. 13–17. old.

Landler Jenő: Az orosz forradalom

és a magyar munkásmozgalom.

Hamburger Jenő a magyar mezőgazdasági proletárok helyzetéről

... A háború a mezőgazdaságnak már előbb megindult ezen átalakítási folyamatát (azaz gyors kapitalizálódását. – H. T.) nemcsak meggyorsította, hanem a magyar agrárkapitalizmust teljesen kifejlesztette, virágzásra kérielte.

A magyar mezőgazdasági proletariátus helyzete ezen átalakulási folyamattal szemben alig változott valamit. Nemcsak a háborús kivételes intézkedések, hanem a speciális magyar viszonyok következtében sem jöhetett létre a termelés viszonyainak megfelelő változás.

Békében a magyar mezőgazdaság nagy munkaerő-főléssel rendelkezett. A mezőgazdasági proletariátus intelligensebb, vállalkozóbb s ezért értékeesebb része kivándorolt. A kivándorlást korlátozó intézkedések a magyar agrárkapitalizmus végrehajtó szerve: az államhatalom részéről tulajdonképpen arra irányultak, hogy a modern mezőgazdasági üzemek olcsó munkaerővel el legyenek látva. Ezenkívül a magyar Felvidék és Horvátország munkásfelesleggel rendelkező vidékeiről, a nagy magyar Alföldről összevont munkanélküliekből intézményesen is biztosított magának a magyar agrárkapitalizmus olyan munkás-tartaléksereget, amely minden körülmények között elegendő és alkalmas volt arra, hogy a mezőgazdasági proletariátus minden, jobb sorsért való megmozdulását letörje. Ha itt-ott elszórva és összefüggéstelenül voltak is egyes vidékeken megmozdulások, aratósztrájkok, kisebb-nagyobb erupciók, azok kivétel nélkül eredménytelen és hiábavaló próbálkozásoknak bizonyultak, nemcsak azért, mert Mezőhegyesen a munkás-tartaléksereg kéznél volt, mert a csendőrcsizma elvégezte kötelességét, hanem azért is, mert a mezőgazdasági proletariátusnak sem a parlamenten belül, sem azon kívül, még a Szociáldemokrata Pártban sem volt érdeképviselése.

A háború alatt is gondoskodott az agrárkapitalizmus érdekeinek kellő védelméről. A háború alatt az emberanyag megfogyott, a termelés intenzívebb lett, és a nagyüzemek nagyobb munkásfelvétel képessége folytán beállott munkaerőhiány érezhetővé vált, ami földmunkásszervezetek keletkezésére megalapozta volna a kellő lökést.

Am a „hadügyi érdekből” rendelkezésre bocsátott hadifogolytömegekkel újra lefajtottak minden felszínre került elégedetlenséget. A hadifoglyok olcsó, csaknem ingyenes munkaereje, ami egyrészt alkalmas volt a földbirtokosoknak az extenzíven kezelt gazdaságoknak modern üzemekké való átalakítására, másrészt alkalmas volt arra is, hogy a belföldi megszűnt munkás-tartaléksereget idegen ajkúval pótolják, s így a mezőgazdasági proletártömeg tisztességesebb életre való törekvéseit letörjék. Ehhez járult még az agrárkapitalista és a háborús érdekeket szolgáló vármegyei, szolgabírói, jegyzői bürokrácia basáskodása, teljhatalma, amely az elégedetlenkedő proletárnak haladéktalanul kikézbcsitette a katonai behívót. A háború utolsó esztendeiben, mivelhogy háborús érdek volt a mezőgazdasági termelés fokozása, és mivel kapitalista érdek volt az olcsó és jól kihasználható munkaerő, a hadvezetőség militarizálta a mezőgazdasági proletariátust oly formán, hogy a különféle pótkeretekben, hadtápalakulatokban uniformizált mezőgazdasági munkásságot ingyen bocsátotta a földbirtokosok rendelkezésére. A katonai vasfegyelem, a frontra küldés veszedelme elnémított ily formán mindennemű elégedetlenséget.

A Szociáldemokrata Párt, amely csak a háború előtti utolsó esztendőkből fogott hozzá a vidéki ipari proletariátus megszervezéséhez is, amely a felvidéki vasművek, a bányák munkásait is csak a béke utolsó esztendeiben tömörítette gazdasági szervezetekbe, nem törődött a mezőgazdasági proletariátus dolgaival. Volt ugyan a párt kebelén belül egy úgynevezett Földmunkások és Kisgazdák Országos Szövetsége című szervezet, de az, amint a címe is elárulja, nem lehetett a földmunkásság osztályharcos szervezete. A szövetség a Szociáldemokrata Párton belül korrupt, lezüllött, üzletes műparasztok kezében volt, Csizmadiák, Reichelek, Takácsok, Tamások vezették a szövetség ügyeit, amelynek tagjai ugyan nemigen voltak, de arra nagyon alkalmas volt, hogy e nyakkendőtnél műparasztok számára megélhetési bázist nyújtson. A paraszti tömegekhez e társaságnak semmi köze nem volt. (Megbecsülésre méltó kivétel volt Nyisztor György elvtárs, aki a háború alatt is gyalogszerrel járta a falvakat, tanyákat, és elsőrangú felvilágosító munkát végzett.) A Szociáldemokrata Párt maga sem vette komolyan e szövetséget, szemet hunyt a szövetség vezetőségének piszkos, zsaroló manőverei felett, és csak azért tartotta fenn a szövetséget, hogy a keresztény műparasztok egy leendő képviselőválasztás esetén

a zsidó Mezőőfivel szemben a Mezőőfiéhez hasonló parasztfogó módszerekkel a szociáldemokrata jelöltnek biztosítsák a parasztság voksait.

Ilyen körülmények között, ilyen földmunkásszervezet mellett érthető, ha a magyar agrárkapitalistáknak játszi könnyűséggel sikerült a magyar mezőgazdasági proletariátust bilincsbe verve, teljesen lehetetlenné tenni.

A háború végén, 1918-ban, mikor a magyar agrárkapitalizmus már virágjában van, a magyar mezőgazdasági munkás, a cseléd munkabére még mindig évi 120–150 korona, gabonajárandósága 12–16 métermázsza. Alig néhány száz négyszögölnyi kerti földjével, előlegekkel lekötve, még mindig nincs meg a magyar mezőgazdasági proletárnak a szabad költözködési joga, felesége, gyerekei még mindig a földbirtokosnál robotmunkát kötelesek végezni. A kasznár, a földesúr még mindig a teljhatalmú, törvényt szabó és büntetést végrehajtó hatalom, akinek jogában áll, törvényben biztosított jogában áll a cselédet megfenyíteni, megbotozni, kilakoltatni. A cseléd gyerekei, felesége nem vállalhat máshol munkát, ha a földesúrnak az ő munkaejükre is szüksége van, a napszám-béreket azonban a földesúr egyoldalúlag önmaga állapítja meg. Nincs a cselédnek beleszólása a munkaidő megállapításába sem, de a munka minőségében sem válogathat. A gyalogbéres köteles a nap és az éjszaka bármely szakában rendelkezésre állni, fejni, trágyázni, gabonát hordani, cséplőgépnél dolgozni, zsákolni, göbolyt hízlalni, ipari üzemekben dolgozni.

A vármegyei gazdaszervezetek feketelistára veszik a kellemetlen munkást, és gondoskodnak róla, hogy szükség esetén hajléktalan, földönfutó legyen. A cselédlakások még mindig bűzös, ablaktalan odúk, ahol 3–4 család lakik egymás hegyén-hátán. Ez az állapot a háború alatt legfeljebb annyiban változott, hogy a modernné átalakított gazdaságokban új, vízvezeték, villanyvilágításos, modern istállókat építettek, s a felszabadult, istállónak alkalmatlan helyiségeket cselédlakásokká alakították át. Iskola a majorokban nincs, a mezei munkás, ha gyermekeit iskoláztatni akarja, kénytelen gyerekeit 4–5 km-nyi távolságra gyalog, embervezető sárban a szomszéd községbe küldeni. Orvos havonként egyszer jön; a modernül kezelt gazdaságokban az állattuberkulonizálást végző állatorvos végzi az orvosi teendőket is.

Baleset, betegség esetén való biztosítás csak névleges. Baleset folytán meghalt cseléd hozzátartozói 100 korona végkielégítést kapnak. Aggkori, rokkantbiztosítás nincs.

Tehát, amíg egyrészt a háborús konjunktúra véglegesen kifejlesztette és megerősítette a magyar agrárkapitalizmust, addig másrészt a mezőgazdasági proletariátus életviszonyai teljesen megmaradtak a feudális keretek között. A termelés viszonyainak megváltozásával párhuzamosan nem változott meg a mezőgazdasági proletariátus helyzete, nem emelkedett életstandardja, úgyhogy az összeomlás és az októberi forradalom egy modern nagyüzemekben dolgozó, de feudális életviszonyok közt élő robotos jobbágy-sereget talált, amely a kristályosodásnak, a szervezkedésnek, a tömörülésnek még a nyomait sem mutatta . . .

Proletár, 1920. augusztus 12.

Hamburger Jenő: A magyar mezőgazdasági proletariátus helyzete a proletárdiktatúra előtt.

Amerika földjére is át kell tekintenünk, hiszen az Amerikai Egyesült Államok 1917 áprilisa óta Anglia és Franciaország háborús partnere. Ezt megelőzően az Egyesült Államok sohasem volt közvetlenül érdekelt fél az európai konfliktusokban. Most azzá tette befektetéseinek féltése s az a szándéka, hogy a világ újrafelosztásánál diktáljon. Háborúba lépése növelte a szövetségesek anyagi és morális erejét, Ausztria–Magyarországon viszont fokozta a depressziós hatást. A még győzelmi reményeket tápláló közvéleményt szkeptikussá tette, az antant-barátokat aktivizálta, ugyanakkor a vezető rétegek képviselőit még inkább Németország felé taszította.

Wilson elnök 1918. január 8-án üzenetet intézett a kongresszushoz. Az üzenetben foglalt 14 pont, a béke wilsoni programja, nem véletlenül látott napvilágot a breszti tárgyalásokkal egyidőben, sőt, bizonyos értelemben „kisajátította” a szovjet békeprogramot. Az ún. wilsonizmus mély benyomást keltett világszerte, s erőteljes befolyást gyakorolt mind a tömegekre, mind a nagyhatalmak kormányköreire a háború befejező szakaszában, majd azt követően.

Az elnöki üzenet pontjai a háború utáni politikai rendezés alapelveit rögzítették – a közvélemény felé hatásos liberális mezben, valójában pedig az Egyesült Államok európai expanziós törekvéseinek megfelelően. Két pontja közvetlenül érintette Ausztria–Magyarországot: a nemzetiségek „autonóm fejlődésének” biztosítása, valamint a balkáni államok „nemzeti vonalak” alapján történő határmegvonása érzékelhetővé tette a Monarchiával szemben támasztandó politikai követelések súlyosságát, bár még korántsem olyan megfogalmazásban, mint néhány hónappal később.

Wilson üzenetére január 24-én gróf Hertling német birodalmi kancellár és gróf Czernin, a Monarchia külügyminisztere válaszolt. Hogy Amerikában hogyan fogadták a választ, az kitűnik Wilson alábbiakban közölt, rövidített beszédéből, amelyben egyúttal ismét megfogalmazza korábbi üzenetének néhány alapelvét.

Szovjet-Oroszország helyzetét, a háború és a forradalom perspektíváját, s az Egyesült Államok szovjetellenes politikáját egy beszéd és egy levélrészlet illusztrálja. A beszédet Lenin mondotta el a szovjetkongresszuson, négy hónappal a breszti béke aláírása után. Megállapította, hogy helyes lépés volt a béke megkötése. Rámutatott az azóta eltelt idő két rendkívül fontos fejleményére: a forradalom létérdekét jelentő lélegzétvételi szünet megvalósulására és a háborúban bekövetkezett változásra. A nyugati fronton tavasszal, majd nyáron végrehajtott, döntést kicsikarni vágyó német támadások összeomlottak. Ez egyfelől közelebb hozta Németország és a Monarchia vereségét, másfelől elcsigázta az angol–francia

haderőt is. Lenin utalt a „szakadékra”, a háborús összeomlás közeledtére, amely – szerinte – három és fél hónapon belül megtörténik, s közelebb hozza a világforradalmat.

A nyugati hatalmak gyűlölettel tekintettek a forradalmi Oroszországra. Amikor világossá vált, hogy Oroszország nem folytatja a háborút az antant érdekeiért, a wilsonizmus ledobta álarcát: 1918 április elején megkezdődött az antanthatalmak nyílt intervenciója a Távol-Keleten, majd Murmanszk és Arhangelszk környékén. Májusban fokozták erőfeszítéseiket és átmenetileg sikerrel vetették harcba a Szovjet-Oroszország területén tartózkodó cseh hadifoglyokat, akik fegyveres osztagokba tömörültek és fellázadtak a transzszibériai vasút mentén.

A megváltozott körülmények között fordult Csicserin szovjet külügyi népbiztos az Egyesült Államok kormányához, és tényekkel leplezte le annak kétszínű magatartását.

Wilson elnök beszéde a szenátusban a háború befejezéséről (1918. február 21.)

Január 8-án volt szerencsém önök előtt a hadicélokról beszélni, oly értelemben, amint azokat népünk felfogja. Az angol miniszterelnök január 5-én hasonló értelemben beszélt. E beszédekre a német birodalmi kancellár január 24-én és gróf Czernin Ausztria–Magyarország nevében ugyanazon a napon felelt. Öröndetes azt hallanunk, hogy óhajunk annyiban megvalósul, hogy a nagy kérdésről a nézeteknek mindennemű kicserélése az egész világ füle hallatára meg végbe.

Gróf Czernin válasza lényegében az én címemre, január 8-i beszédemre intéződött. Ez a beszéd igen barátságos hangú. Czernin ezen nyilatkozatomban megfelelően felbátorító közeledést lát saját kormánya felfogásához, hogy igazolja azt a hitét, hogy a céloknak a két kormány által való beható megtárgyalására alap kínálkozik. Ő azt is sejtette, hogy azokat a nézeteket, amelyeket kifejezésre juttatott, előzetesen velem közölték, és hogy én abban az időben, amikor ő nyilatkozott, tájékozottva voltam. Itt azonban bizonyára félreértés áll fenn. Én nem kaptam közlést arról, amit ő mondani szándékozott, és nem is állott fenn ok arra nézve természetesen, hogy miért lépett volna velem magánúton érintkezésbe. Én teljesen meg vagyok elégedve, ha az ő nyilvános hallgatósága közé tartozhatom.

Azt azonban ki kell jelentenem, hogy gróf Hertling válasza nagyon határozatlan és nagyon zavarba ejtő. A beszéd tele van kétértelmű mondatokkal, és nem tűnik ki belőle, hogy mire irányul. Kétségtelen, hogy egész más hangon van tartva, mint gróf Czernin beszéde, és nyilvánvalóan más is a célja. Hertling beszéde, sajnos, sokkal inkább megerősíti azt a kedvezőtlen hatást, amelyet a breszt-litovszki konferencián szereztünk, hogy sem az eloszlatná. A beszéd fejtegetéseinek és általános alapelveinek elfogadása gróf Hertlinget nem indítja arra, hogy levonja a gyakorlati következményeket, és vonakodik az általános alapelveket azokra a lényeges pontokra alkalmazni, amelyeknek minden végleges megegyezés tartalmát kell alkotniuk. Bizalmatlan a nemzetközi akcióval és egy nemzetközi tanáccsal szemben. Elfogadja, mint ő mondja, a nyilvános diplomácia alapelvét, de úgy látszik, ragaszkodik ahhoz, hogy ezt az alapelvet legalább a kérdéses esetben általánosságokra korlátozzák, és hogy területekre és államfőkre vonatkozó egyes

kérdéseket, azokat a kérdéseket, amelyeknek megoldásától függ, hogy a jelenlegi háborút folytató 23 állam elfogadja-e a békét, ne általános tanácskozásokon, hanem külön-külön beszéljék meg a szomszédságuk folytán legközelebb érdekelt nemzetek, és ily módon intézzék el.

Ő elfogadja a tengerek szabadságának alapelvét, de kétséges, hogy hozzájárul-e a szabadságnak a világrend érdekében való nemzetközi úton történendő korlátozásához. Ő feltétlen örömmel látná, ha az egyes országok között eltűnnének a gazdasági korlátok, mert ez semmiképpen nem akadályozná meg a katonai párt törekvéseit, amellyel nyilván jó viszonyt igyekszik fenntartani. Éppoly kevésbé emel kifogásokat a fegyverkezések korlátozása ellen. Az úgy az ő nézete szerint a világháborút követő gazdasági helyzetben önmaga által fog szabályozódni. Azt kívánja azonban, hogy a német gyarmatokat tárgyalások nélkül adják vissza. Senki mással, csak Oroszország képviselőivel akar tárgyalni arról, hogy mi történjék a balti tartományokkal és azok népeivel, senki mással, mint a francia kormánnyal ama feltételekről, amelyek mellett kiűritének a francia területet. Hogy Lengyelországgal mi történjék, azt csak Ausztria–Magyarországgal akarja megbeszélni. A balkáni államokra vonatkozó összes kérdések megoldását, ha jól értem, átutalja Ausztria–Magyarországnak és Törökországnak, és a jelenlegi ottmani birodalomhoz tartozó nem török népekre vonatkozó megállapodások szerint csupán a török hatóságokat illetik.

Miután ily módon külön tárgyalások és engedmények útján megegyezést értek el, ha nyilatkozatát helyesen, értelmesen vesszük, nincs kifogása a nemzetek ligája ellen, mely vállalkoznék arra, hogy az erők új egyensúlyát kívülről való megzavarások ellen biztosítsa. Kell hogy mindenki előtt, aki felismeri, hogy ez a háború mily módon alakította át a világ nézetét és hangulatát, nyilvánvaló legyen, hogy német részről nem lehet általános békét elérni, amely az évekig tartó tragikus szenvedések végtelen áldozatainak megfelelő. Az a módszer, amelyet a német kancellár javasol, a bécsi kongresszus módszere.

De mi ide nem tudunk és nem akarunk visszatérni. Hiszen a világbéke forog szóban. Amit mi el akarunk érni, az egy új világrend, amely a jog és igazság messzire látható és mindent magában foglaló alapelvein épül fel, nem pedig egy összetákolt és foldozásos béke. Lehet, hogy gróf Hertling ezt nem látja vagy nem érti.

Vajon a kancellár gondolataival tényleg még mindig egy elmúlt világban él-e? Teljesen elfelejtette-e a július 19-i birodalmi gyűlési határozatot, vagy szándékosan eltekint attól? Ez a határozat az általános béke feltételeiről szól, nem a nemzeti terjeszkedésről vagy az államok egymás között való megegyezéséről. A világbéke mindazoknak a különböző problémáknak igazságos megoldásától függ, amelyekre a kongresszushoz intézett legutóbbi üzenetemben rámutattam. Én természetesen nem úgy értem, hogy a világbéke attól függ, hogy e problémákat megoldandó javaslatok bizonyos csoportja elfogadtassék. Nekem csupán az a véleményem, hogy ezek a problémák, külön-külön és összesen, az egész világot érintik, és ha azokat nem az önzetlen és pártatlan igazság szellemében oldják meg, tekintettel a természetes hovatartozás óhajaira és a népek igényeire, valamint az érdekelt népek biztonságára és lelki békéjére, úgy tartós békét nem lehet elérni. Ezeket a problémákat nem lehet elválasztani és külön-külön sarkokban megvitatni. Senkit sem szabad e tanácskozásokból kizárni.

Ami a békére vonatkozik, vonatkozik az emberiségre is. Amit katonai erővel intéznek el, ha igazságtalan módon történik, egyáltalában nincs elintézve, mert akkor rövidesen előlről kell kezdeni a dolgot. Nincs-e tudatában gróf Hertling annak, hogy most az egész emberiség bíróságához beszél, hogy az egész világ felébredt népei bíraskodnak mindazokról a dolgokról, amit valamennyi állam minden államférfia mond ama konfliktus következményeiről, amely konfliktus a világ minden tájára kiterjed. A júliusi biro-

dalmi gyűlési határozat nyíltan elfogadta az ily bíróság döntését. Sem annexiókról, sem kártérítésekről vagy büntetésszerű kárpótlásról nem lehet szó. Nem szabad a népeket egy nemzetközi konferencia vagy oly megállapodás útján, amelyet egy állam ellenfelei egymás között kötöttek, egy másik államnak kiszolgáltatni. A nemzeti igényeket tekintetbe kell venni. A népeken csak saját hozzájárulásuk alapján lehet uralkodni és őket kormányozni. Az önrendelkezési jog nem pusztán frázis, hanem parancsoló alapelv a cselekvésnek, amelyet az államférfiak ezentúl csak saját veszedelmükre mellőzhetnek.

Mi nem teremthetjük meg az általános békét csak azért, mert kívánjuk, vagy pedig egyszerű megegyezés útján egy békekonferencián. A világbéke nem jöhet létre a nagyhatalmak közt való külön szerződések útján. E háború minden résztvevőinek megegyezésre kell jutniuk ama kérdések elintézésében, amelyekben érdekelve vannak. Mi olyan békét akarunk, amelyet közösen garantálhatunk és fenntarthatunk, és minden egyes szerződést azon általános vizsgálat alá kell vonni, hogy jogos és méltányos-e, továbbá, hogy az igazságszágnak megfelelően jött-e létre, vagy pedig csak államfők közötti megegyezés eredménye-e?

Az Egyesült Államok nem akar beavatkozni az európai dolgokba, nem akar döntőbíró lenni európai vitás területi kérdések ügyében. Méltóságunkon alul van, hogy egy más népért a belső gyengülésnek vagy bomlásnak tegyük ki magunkat. Az Egyesült Államok szívesen veszi, ha valaki meggyőzően magyarázza meg neki, hogy azok a megoldások, amelyeket ő javasolt, nem a legjobbak vagy a legtartósabbak. Az Egyesült Államok azért avatkozott be a háborúba, mert akarva, nem akarva, erre kényszerítve volt ama szenvedések és méltatlan bántalmak folytán, amelyeket Németország katonái urai az emberiség biztonságának és békéjének okoztak. A békefeltételek majd éppen annyira érintik őt, mint bármelyik más nemzetet, amely a civilizáció fenntartásának vezető szerepét tölti be . . .

. . . Gróf Czernin, úgy látszik, világosan látja a béke alapelveit, és azokat nyilván nem akarja elhomályosítani. Ő látja, hogy egy független Lengyelország létesítése, amelyet mindazokból a vitathatatlanul lengyel területekből alkotnak, amelyek egymással határosak, európai megegyezés dolga, és hogy továbbá Belgiumot ki kell üríteni és helyre kell állítani, tekintet nélkül arra, hogy ez mennyi áldozatba és engedménybe kerül. Ugyancsak tisztában van azzal, hogy a nemzeti törekvéseket ki kell elégíteni, még saját országában is, Európa és az emberiség közös érdekében. Ha Czernin hallgat oly kérdésekről, amelyek szövetségeseinek érdekeit és szándékait közelebbről érintik, mint Ausztria-Magyarországit, úgy ez csak természetes, mert, mint sejtem, abban a kényszerhelyzetben van, hogy bizonyos dolgokban Németországra és Törökországra kell utalnia. Amikor ő elismeri annak szükségességét, hogy a kérdéses fontos elveket meg kell valósítani, természetesen azt érzi, hogy Ausztria-Magyarország kevesebb nehézségek közepette fogadhatja el azokat a hadicélokat, amelyeket az Egyesült Államok kifejeztek, mint amennyire ez Németország számára lehetséges.

Annak megvizsgálása, vajon a két kormánynak (ti. az Egyesült Államok és Németország kormányának – H. T.) lehetséges-e tovább haladnia a nézetek kicserélésében, egyszerű és világos. Ennek alapelvei a következők:

1. Egy végleges megegyezés minden egyes részének az illető esetben való igazságon és oly kiegyezésen kell felépülnie, amelyről a legvalószínűbb, hogy tartós békét fog előidézni.

2. Népeket és tartományokat nem lehet az egyik államfőből egy másikba áttolni, mintha csupán tárgyakról vagy kövekről volna szó valamely játékban, ha mindjárt az erő egyensúlyának nagy játékában is, amely örök időkre diszkreditálva van.

3. Oly területi kérdéseket, amelyeket ez a háború felvetett, az illető lakosság érdeké-

ben és javára, nem pedig a versengő felek kiegyezése vagy kompromisszuma egy része gyanánt kell megoldani.

4. Minden, világosan körülírt nemzeti igényt oly messzire menő módon kell kielégíteni, mint csak lehetséges, anélkül, hogy új elemeket – vagy a viszály és ellentét régi elemeinek megörökítését, amelyek Európa és ezzel együtt az egész világ békéjét csakhamar ismét megzavarnák – felvegyenek. Egy ilyen alapon létesítendő általános béke lehet megbeszélés tárgya.

Amíg ily békét nem biztosítottunk, nem tehetünk egyebet, mint azt, hogy a háborút folytassuk. Amennyire megítélhetjük, ezeket az alapelveket mindenütt kötelező módon elfogadták, eltekintve a német katonai és annexiós párt szóvivőitől. Ha másutt felvetették azokat, úgy az ellenmondók nem voltak eléggé számosak vagy befolyásosak, hogy szavukat meghallják. Tragikus körülmény, hogy ez az egy párt Németországban nyilván hajlandó és képes arra, hogy az emberek millióit a halálba küldje, hogy megakadályozzon olyasvalamit, amit az egész világ most már igazságosnak tekint. Én nem volnék szóvivője az Egyesült Államok népének, ha nem mondanám el még egyszer, hogy mi a háborúba nem kicsinyes okokból mentünk bele, és hogy mi az elvi okokból követett úton soha vissza nem fordulhatunk. Segítő forrásaink már részben mozgósítva vannak, és nem fogok addig nyugodni, amíg azok teljes mértékben mozgósítva nem lesznek.

*Wilson beszédei és üzenetei a háborúról,
a békéről és a népek szövetségéről.
Athenaeum, Budapest 1919. 75-83. old.*

Lenin az imperialista háború közeledő csődjéről és az oroszországi szocialista forradalom helyzetéről (1918. július 5.)

Szóval, elvtársak, az események egész menete bebizonyította, hogy igazunk volt, amikor megkötöttük a breszti békét. És azok, akik az előző szovjetkongresszuson rosszündulatú elmékedéseket próbáltak elsűtni a lélegzetvételi szünetre vonatkozólag, megtanulták és meglátták, hogy ha hihetetlen fáradtság árán is, haladékot kaptunk, és e haladék ideje alatt munkásaink és parasztjaink óriási lépést tettek előre a szocialista építés irányában, és viszont, a nyugati hatalmak óriási lépéssel jutottak közelebb ahhoz a szakadékhöz, amelybe az imperializmus annál gyorsabban zuhan bele, minél tovább tart hétről hétre ez a háború.

És ezért csak a teljes fejvesztettséggel tudom megmagyarázni azoknak az embereknek a magatartását, akik súlyos helyzetünkre hivatkozva taktikánkat támadják. Ismétlem, elegendő az utóbbi három és fél hónapos időszakra hivatkozni. Akik ott voltak a kongresszuson, azokat emlékeztetem az ott elhangzottakra, akik pedig nem voltak ott, azoknak ajánlom, hogy olvassák el a legutóbbi kongresszus jegyzőkönyvét, avagy a kongresszusról szóló újságcikkeket, hogy meggyőződjenek arról, hogy az események a legteljesebb mértékben igazolták taktikánkat. Az októberi forradalom győzelmei és a nemzetközi szocialista forradalom győzelmei között nem lehet éles határt húzni, a többi országban meg kell kezdődniök a robbanásoknak. E robbanások meggyorsítása érdekében a breszti időszakban minden lehetőit elkövettünk. Aki átélte az 1905-ös és az 1917-es forradalmat, aki gondolkozott rajtuk és elmélyülten, komolyan tanulmányozta őket, az tudja, hogy országunkban ezek a forradalmak hihetetlenül nehezen születtek meg...

Beszámolóm első részét befejezem. A tomboló imperialista háború három és fél hónap-

ja alatt az imperialista államok közelebb jutottak ahhoz a szakadékhöz, amelybe a népet taszítgatják. Ez az ezer sebből vérző fenevad élő szervezetünk nagy darabjait tépte ki. Ellenségeink olyan gyorsan közelednek ehhez a szakadékhöz, hogy ha még több idejük volna is, mint három és fél hónap, és ha az imperialista vérengzés újabb óriási veszteségeket hozna számunkra, ők fognak elpusztulni, nem pedig mi, mert ellenálló erejük gyors csökkenése következtében gyorsan eljutnak a szakadékhöz. Nálunk ellenben e három és fél hónap alatt, jóllehet óriási nehézségekkel kell megküzdenünk, amit mi nyíltan meg is mondunk az egész népnek, megvannak egy egészséges szervezet egészséges csírái, és az iparban és általában mindenütt az aprólékos építőmunka, ha talán nem is olyan mutató, nem is olyan lármás, de halad előre. Ez a munka meghozta a maga gyümölcsseit, és mi, akiknek még három hónapunk, még hat hónapunk, még egy telünk van erre a munkára, előre fogunk haladni, a nyugat-európai imperialista fenevad pedig, kifáradva a harcban, nem állja ki ezt a versengést, mert méhében már érlelődnek azok az erők, amelyek eddig még nem bíztak magukban, de amelyek pusztulásba fogják dönteni az imperializmust. Azt pedig, amit itt már megkezdünk, gyökereik hatáon megkezdünk három és fél hónap alatt, nem lehet megváltoztatni. Erről az aprólékos építő, alkotó munkáról túlságosan keveset beszélnek, és én azt hiszem, nekünk részletesebben ki kell térnünk rá . . .

Oroszország számára is elmúltak, meg vagyok győződve, hogy visszahozhatatlanul elmúltak azok az idők, amikor könyvek alapján vitatkoztak a szocialista programokról. Ma csakis a tapasztalat alapján lehet beszélni a szocializmusról. Éppen az a forradalom jelentősége, hogy első ízben vetette el a burzsoá hivatalnokok, a burzsoá kormányzási rendszer régi apparátusát, s teremtett olyan feltételeket, amelyek lehetővé teszik, hogy a munkások és a parasztok maguk lássanak munkához, ehhez a hihetetlenül nehéz munkához, amelynek nehézségeit nevetséges eltitkolni magunk előtt, hiszen a tőkés és a földbirtokosok évszázadokon át hajszolták és üldözték a tízmilliókat már csak azért a gondolatért is, hogy maguk akarnak rendelkezni a földdel. Most pedig néhány hét, néhány hónap alatt, ebben a kétségbeejtő, irgalmatlan bomlásban, amikor a háború sebekkel borította el egész Oroszország testét, úgyhogy a nép félholtra vert emberhez hasonlít – ilyen időben, amikor a cárok, a földbirtokosok és a tőkés hihetetlen bomlást hagytak ránk örököül, az új munkához, az új építéshez az új osztályoknak, a munkásoknak és azoknak a parasztoknak kell hozzálátniuk, akik nem zsákmányolnak ki bérmunkásokat és nem nyeréskednek gabonaspekuláción. Igen, ez hihetetlenül nehéz és roppant hálás feladat. Ennek a munkának és ennek a tapasztalatnak minden hónapja tíz, ha nem húsz évvel ér fel történelmünkben. Igen, mi cseppet sem félünk önök előtt elismerni azt, ami kiderül rendeleteink tanulmányozásából, hogy ugyanis kénytelenek vagyunk állandóan átalakítani őket; mi még nem alkottunk semmi véglegeset, mi még nem ismerünk olyan szocializmust, amelyet paragrafusokba lehetne skatulyázni. Ha mi most a kongresszus elé terjeszthetjük a szovjet alkotmányt, ez csak azért van, mert a szovjeteket az országban mindenütt megteremtettük és kipróbáltuk, mert önök teremtették meg, önök próbálták ki az ország minden szegletében; csak fél évvel az októberi forradalom után, majdnem egy évvel az első oroszországi szovjetkongresszus után tudtuk lerögzíteni azt, ami a gyakorlatban már megvan . . .

. . . Borzalmas szerencsétlenség tört ránk, az éhínség, és minél nehezebb a helyzetünk, minél súlyosabb a közellátási válság, annál inkább fokozódik a kapitalisták harca a szovjethatalom ellen. Önök tudják, hogy a csehszlovákok lázadása az angol-francia imperialisták által megvásárolt emberek lázadása. Lépten-nyomon hallja az ember, hogy hol itt, hol ott fellázadnak a szovjetek ellen. A kulákok lázadásai egyre újabb területeken harapóznak el. A Don-vidéken ott van Krasznov, akit az orosz munkások nagylelkűen futni

engedtek Petrográdban, amikor jelentkezett és átadta kardját; futni engedték, mert az értelmiség előítéletei még erősek, és az értelmiség tiltakozott a halálos ítélet ellen; elengedték azért, mert az értelmiségnek a halálbüntetéssel szemben előítéletei voltak. Most pedig szeretném látni azt a népbíróságot, azt a munkásbíróságot vagy parasztbíróságot, amely nem lövetné ugyanúgy agyon Krasznovot, mint ahogy ő a munkásokat és parasztokat agyonlövötte. Azt mondják nekünk, hogy amikor Dzerzsinszkij bizottsága agyonlövött valakit – ez rendben van, de ha a bíróság nyíltan, az egész nép színe előtt kimondja: ez ellenforradalmár és megérdemli az agyonlövétést, akkor ez rossz. Azok az emberek, akik ennyire képmutatóak, politikailag halottak. *(Taps.)* Nem, az a forradalmár, aki nem akar képmutató lenni, nem mondhat le a halálbüntetésről. Nem volt még egyetlen olyan forradalom és egyetlen olyan polgárháborús időszak sem, amelyben ne lettek volna kivégzések.

Közellátásunk helyzete majdnem katasztrofálisnak mondható. Olyan szakaszhoz érkezünk, amely forradalmunk legnehezebb időszaka. A legnehezebb időszak áll előttünk: a munkás-paraszt Oroszország még nem élt át nehezebb időszakot annál az időszaknál, amely a termés betakarításáig még hátra van. Engem, aki annyi pártnézeteltérést és forradalmi vitát értem meg, nem lep meg, hogy ilyen nehéz időben megszorodik azoknak az embereknek a száma, akik hisztérikus rohamot kapnak és azt kiáltozzák: kilépek a szovjetekből, és a halálbüntetést megszüntető dekrétumokra hivatkoznak. De rossz forradalmár az, aki az ádáz harc pillanatában meghátrál a törvény szentsége előtt. Átmeneti időszakban a törvények ideiglenes jelentőségűek. És ha a törvény gátolja a forradalom fejlődését, hatálytalanítjuk vagy helyesbítjük. Elvtársak, minél jobban fenyeget bennünket az éhínség, annál világosabbá válik, hogy ez ellen a kétségbeejtő szerencsétlenség ellen irgalmat nem ismerő harci rendszabályok is szükségesek. A szocializmus, ismétlem, nem dogma többé, mint ahogyan talán nem is program többé. Pártunk egyelőre még nem írta meg új programját, a régi pedig már semmire se jó. Helyesen és egyenletesen osztani el a gabonát – ez ma a szocializmus alapja.

*Lenin Művei. 27. köt. Szikra 1952.
523–532. old.*

Csicserin külügyi népbiztos nyílt levele Wilson elnökhöz (1918 július)

Elnök Úr!

Január 18-án az Egyesült Államok Kongresszusához intézett üzenetében, a hatodik pontban, ön mély rokonszenvét fejezte ki Oroszország iránt, mely akkor a hatalmas német imperializmussal szemtől szembe folytatott tárgyalásokat. Kifejtette ön, hogy az ön programja az egész orosz terület felszabadítása és az összes, Oroszországot érintő kérdések olyan megoldása, mely biztosítaná részére a többi nemzeteknek legszélesebb körű és legszabadabb közreműködését, hogy elérhesse sajátos politikai fejlődését és nemzeti politikáját, illetőleg a független elhatározás teljes és legkorlátlanabb lehetőségét, s ez neki a szabad nemzetek társaságában, szabadon választott állami berendezkedés mellett, szíves fogadtatást biztosítana. Ezenfelül Oroszország részére mindenféle támogatást biztosított, amire csak szüksége van vagy amit csak kíván. S ön még hozzáfűzte: „A többi nagyobb államok Oroszországgal szemben úgy fognak viselkedni az elkövetkező hónapokban, hogy az az Oroszország iránt érzett őszinte érzelmeknek, a szükségleg-

tei iránti megértésnek – még saját önző érdekeikkel ellentétben is –, azonkívül az okosságnak és rokonszenvűk önzetlenségének mintegy próbaköve lesz.” Az a kétségbeesett harc, melyet mi Brest-Litovszkban a német imperializmussal szemben folytattunk, nyilvánvalóan csak megerősíthették az ön rokonszenvét Szovjet-Oroszország iránt, mert ön üdvözlő táviratot küldött a szovjetkongresszushoz – amely kénytelen volt a fenyegető német előnyomulás hatása alatt a breszti kényszerbékét megerősíteni –, s ebben arról biztosított, hogy Szovjet-Oroszország számíthat Amerika támogatására is.

Azóta már hat hónap telt el, s ezalatt volt ideje az orosz népnek arra, hogy tényleg megvizsgálhassa azokat az őszinte érzéseket, melyeket ön és szövetségesei irányában tápláltak, nemkülönben az ön okosságát és rokonszenvének önzetlenségét is. Legutóbb olyan magatartást mutattak az ön kormánya s az ön szövetségesei az orosz nép irányában, hogy az ön francia szövetségeseinek pénzbeli támogatásával s egyúttal az ön kormányának diplomáciai közreműködésével szervezték meg orosz területen a csehszlovákok összeesküvését, melynek az ön kormánya jó idő óta mindenféle segítséget juttatott. Megkísérelték, hogy ürügyet találjanak az Egyesült Államok és Oroszország közt a háborúra olyan mesék terjesztésével, hogy német hadifoglyok szállották meg a szibériai vasutakat. Az ön saját tisztjei és később az ön vöröskeresztes missziójának a parancsnoka, Raymond Robins ezredes, meggyőződhetett arról, hogy mindezek csupa koholmányok voltak. A csehszlovák felkelést az alatt a jelszó alatt szervezték, hogy ezeket a szerencsétlen, elbolondított embereket meg akarják védeni a Németországnak és Ausztriának való kiszolgáltatás ellen; de megállapíthatja ön, többek közt Sadoul kapitánynak, a francia katonai misszió tagjának nyílt leveléből is, mennyire nincs ennek a kitalálásnak semmi ténybeli alapja. A csehszlovákok csupán azért nem hagyták el már az év elején Oroszországot, mert a francia kormány nem bocsátott hajót rendelkezésükre. Hiába kértük hónapokon át az ön szövetségeseit, hogy tegyék lehetővé a csehszlovákoknak az elutazást. Nyilvánvalóan sokkal alkalmasabb volt ezeknek a kormányoknak a szemében az, ha a csehszlovákok Oroszországban vannak, mint ha Franciaországba mennek, hogy ott a francia határon vegyenek részt a háborúban. Hogy miért történt ez, megmutatták a következmények. Legjobban abból tűnik ki a csehszlovákok felkelésének igazi természete, hogy a csehszlovákok, bár birtokában voltak a szibériai vasutaknak, azokat nem használták fel az elutazásra, mint azt az őket utasító antantkormányok esetleg parancsolták, hanem inkább magában Oroszországban váltak az orosz ellenforradalom gyűjtőpontjaivá. Ellenforradalmi összeesküvésüket, mely lehetetlenné tette, hogy a Volgán át gabonát és petróleumot szállítsunk, ami Oroszország munkásait Szibéria gabona- s egyéb készleteitől elvágta, s őket éhínségre kárhoztatta, úgy látszik, elsősorban az ön és szövetségesei kormányainak köszönhetik Oroszország munkásai és parasztjai. És mindez az ön ígéreteinek az év elején történt elhangzása után következett bel!

Nyomon követték ezt: az antantcsapatok második támadása északi Oroszország ellen, melyben amerikaiak is részt vettek, benyomulásuk minden indok és hadüzenet nélkül orosz területre, orosz városok és falvak elfoglalása, szovjettagoknak agyonlövétése és a békés orosz lakosság ellen elkövetett mindenféle erőszakosságok. Ön ígérte meg, elnök úr, közreműködésüket abban, hogy Oroszország elnyerje elhatározása teljes, korlátlan lehetőségét sajátos politikai fejlődését és nemzeti politikáját illetően. Valójában ez a közreműködés abban állott, hogy a csehszlovákok s rögtön utánuk az ön saját és szövetségeseinek csapatai Arhangelszben, a Murman vidékén és a távoli keleten megkísérelték rákényszeríteni az orosz népre erőszakkal azoknak az elnyomóknak, annak a kizsákmányoló osztálynak a hatalmát, kiknek uralmát Oroszország elnyomott népei már a múlt év októberében lerázták magukról. A már teljesen elalvóban levő orosz ellenforradalom feltámasztását s azokat a törekvéseket, hogy erőszakos beavatkozással fel-

újítások azoknak az orosz nép fölött való véres uralmát: ezt kapta az orosz nép ama közreműködés helyett, mely a korlátlan akaratnyilvánításhoz segítette volna, s amelyet ön, elnök úr, nyilatkozatában megígért . . .

. . . Kazany, Szimbirszk, Sziizrany és Szamara eleste után ön előtt is világos lehetett, elnök úr, hogy mik voltak számunkra az ön január 18-i Igéretének a következményei, s miképpen valósultak meg azok. Amit átéltünk, az segített bennünket ahhoz, hogy egy szorosan összekovácsolt, fegyelmezett Vörös Hadsereget teremthessünk, mely napról napra növekedik erőben és hatalomban, és gyakorolja magát a forradalom megvédésében. Az a magatartás, melyet az ön kormánya s az ön szövetségesei alkalmaztak velünk szemben, nem volt képes bennünket megbuktatni. Ma erősebbek vagyunk, mint néhány hónappal ezelőtt, és azok a nemzetközi tárgyalások, melyeket ön javasolt az általános béke megkötésére, bennünket élve és megerősödve találunk, s ez megengedi nekünk, hogy Oroszország nevében beleegyezzünk az azokban való részvételbe . . .

. . . Míg mi jelenleg belemegyünk abba, hogy részt vegyünk olyan kormányokkal való tárgyalásokon, melyek még nem fejezik ki a nép akaratát, szeretnénk részletesen megtudni öntől, elnök úr, hogyan képzei el ön azt a népszövetséget, amely az ön véleménye szerint kell hogy a béke művét megkoronázza. Ön Lengyelország, Szerbia, Belgium függetlenségét, Ausztria–Magyarország népeinek szabadságát követeli. Minden valószínűség szerint ön ezzel azt akarja mondani, hogy szükséges, hogy a néptömegek mindenütt a saját kezükbe vegyék sorsuk intézését, hogy aztán szabad népszövetségben egyesüljenek. De különös, hogy nem találjuk az ön követelési közt Írország, Egyiptom, India felszabadítását, még csak a Fülöp-szigetek felszabadítását sem, és mi nagyon sajnálnánk, ha ezek a népek nem vehetnének részt velünk együtt, szabadon választott képviselők útján, a népszövetség felépítésében . . .

. . . Mégis, elnök úr, mert mi semmiképp sem akarunk Amerika ellen harcolni, még most sem, mikor még az ön kormánya helyén nincsen a népbiztosok tanácsa, s az ön helyét sem foglalta el Eugen Debs, akit most fogságban tartanak; mert mi semmiképpen sem akarunk Anglia ellen háborúskodni, még most sem, mikor még nincs a Lloyd George úr kormánya a MacLean vezetése alatt álló népbiztosok tanácsával pótolva; mert mi semmiképp sem akarunk Franciaországgal hadban állani, még most sem, mikor még nincs Merrheim munkáskormánya a Clemenceau tőkés kormánya helyén; mert mi Németország imperialista kormányával is békét kötöttünk, melynek pedig Vilmos császár áll az élén, akihez ön, elnök úr, nem áll kedvezőbb viszonyban, mint aminőben mi, munkás-, paraszt- és forradalmi kormány, önhöz állunk: mégis javasoljuk önnek, elnök úr, hogy vizsgálja meg szövetségeseivel együtt az itt következő kérdéseket, és adjon azokra világos, tárgyilagos választ: Nem fogják-e többé Amerika, Anglia és Franciaország kormányai az orosz nép vérért és az orosz polgárok életét követelni, ha az orosz nép beleegyezik abba, hogy ezért önöknek fizetni fog, s magát önöktől kiváltja, mint ahogy egy megtámadott magát kiváltja támadójától? Ha beleegyeznek: minő hadisarcot követelnek Amerika, Anglia és Franciaország kormányai az orosz néptől? Engedményeket kívánnak-e, vasutak, arany- s egyéb bányák meghatározott feltételek mellett való átadását, vagy Szipéria, a Kaukázus vagy a Murman-part egy részének területi átengedését? Elvárjuk öntől, elnök úr, hogy határozottan kijelenti, mik a követelései önnek és szövetségeseinek, és hogy az ön kormányának és a többi antantkormányoknak szövetsége olyan természetű-e, hogy talán valami követelésnek Oroszországban való behajtására alakult részvénytársasággal lehet összehasonlítani, vagy pedig az ön kormánya és a többi antantkormányok mindegyike külön követelésekkel áll-e velünk szemben, és melyek azok a követelések? Különösen érdekelné minket, ha megtudhatnók, mit követelnek az ön francia szövetségesei annak a sok milliárd rubelnek a váltása fejében, amit a francia

bankárok Oroszország elnyomójának, saját népe ellenségének, a gonosztevő cári kormányának kölcsönöztek? Mert sem ön előtt, elnök úr, sem az ön francia szövetségesei előtt nem lehet titok, hogy a háborúban kimerült orosz nép – amelynek még nem volt ideje a népből alakult szovjet kormány áldásait kihasználni és gazdaságát emelni – nem lesz képes arra, hogy hamarosan megfizesse a cári kormány által a nép kárára elfecsérelt milliárdokat. Még abban az esetben sem, ha önnek és szövetségeseinek sikerülne Oroszország egész területét leigázni és vérrel átáztatni – amit pedig a mi hősi Vörös Hadseregünk nem fog megengedni. Az-e francia szövetségeseinek a követelése, hogy e sarc egy részét részletekben fizessük meg, s ha igen, milyen nagyra szabják meg ezt a részt? És nem előrelátható-e, hogy ez arra fog vezetni, hogy hasonló igényeket jelentenek be az orosz nép által lerázott gyalázatos cári kormány többi hitelezői is? Nem tudjuk elképzelni, hogy erre ne lenne kész válasza önnek, s az ön szövetségeseinek most, mikor csapataik azon vannak, hogy területünkön előnyomuljanak azzal a nyilvánvaló szándékkal, hogy elfoglalják és leigázzák országunkat. Az orosz nép, melyet a Vörös Néphadsereg képvisel, örökdió területe felett, és hősieken küzd az önök előnyomulása és szövetségeseinek támadása ellen. Kétségtávol, kell hogy az ön s a többi antanthatalmak kormányainak készen kidolgozott tervei legyenek, ha már ezért katonáik vérét ontják.

Elvárjuk, hogy ön teljes világossággal és határozottsággal fogja kifejtetni követeléseit. De ha várakozásunkban csalatkoznánk, és ön semmiféle választ sem adna a mi határozott és világos kérdéseinkre, ebből azt fogjuk következtetni, hogy nem tévedtünk feltevésünkben, s hogy az ön és szövetségeseinek kormányai az orosz néptől igenis hadisarcot akarnak: pénzt, természeti kincseket és területeket Oroszország testéből. Ezt az orosz néppel és a többi országok dolgozó népével közölni fogjuk, és ha elmarad az ön válasza: ez is válasz lesz, hallgatólagos válasz. Az orosz nép tudni fogja akkor, hogy azok a követelések, melyeket az ön kormánya és szövetségeseinek kormányai vele szemben támasztanak, oly súlyosak és olyan messziremenők, hogy ön azokat még az orosz kormánnyal sem meri közölni.

Csicserin s. k.
külügyi népbiztos

*Csicserin orosz külügyi népbiztos
nyílt levele Woodrow Wilson úrhoz,
az Amerikai Egyesült Államok
elnökéhez. Budapest 1919.*

1918 nyarán a nyugati fronton mindkét fél döntő támadásra készült. Az antantnak azért felelt meg ez az időpont, mert az amerikai haderő ekkorra érthette el az egymillió létszámot és fejezhette be felvonulását az európai hadszíntéren. A német hadvezetés azonban megelőzte az antant támadását. A békét jelentős győzelmek révén akarta kikényszeríteni, ám hadműveletei sorra kudarccal végződtek. A veszteségek mindkét oldalon borzalmasak voltak; az angol-francia haderő csupán pyrrhusi győzelmet aratott, ám mégis győztes volt. Foch tábornok, a szövetséges haderők főparancsnoka, a siker kovácsa, megkapta a marsallbotot, és – amit e pillanatban a legfontosabbnak érzett – a kezdeményezés lehetőségét a hadszíntéren. „Az ellenség túlereje négy hónapon keresztül védekezésre szorított bennünket, most egy győzelmes ellentámadás újra kezünkbe adta a hadműveleti kezdeményezést – írja visszaemlékezésében. – Most módunkban áll ennek a nagy és hosszú háborúnak az eseményeit meghatározni.” Július 17-én, három-heti harc után ért véget a második marne-i csata, 18-án pedig már az antantcsapatok lendültek ellentámadásba.

Az alábbiakban közöljük Foch július 24-i emlékiratát, amely a háború győzelmes befejezésének koncepciója. Realitás, óvatosság, de az anyagi és erkölcsi erők fölényébe helyezett föltétlen bizalom jellemzi elképzeléseit, amelyek a német hadvezetés összeroppanása folytán sokkal gyorsabban megvalósultak, mint tervezték. Erre az antantnak szüksége is volt, hiszen az ő országaiban is erősödött a békevágy, és forrongtak a tömegek. Az antant erkölcsi fölényének labilitását csak a gyors és győzelmes háború ellensúlyozhatta.

Mindarról, ami a hadszíntereken a Foch-emlékirat valóra váltásából következett, Arz vezérezredes, a Monarchia hadseregének utolsó vezérkari főnöke számol be. Szépítve, szüksézáván – de az általa közölt tények és kurtára fogott kommentárjaik tulajdonképpen önmagukért beszélnek. Mindenesetre nem árt megjegyezni, hogy az a „minimális” veszteség, amely a Monarchia haderejét a Piave mentén 1918 nyarán érte, 150 000 katona volt a bevetett 50 hadosztályból! Bizony ez korántsem maradt el annyira a német vagy az antantveszteségektől, mint ahogy Arz állítja, hiszen a németek a 700 000 emberüket közel 200 hadosztályukból veszítették el.

A katonai összeomlás immár előreveti árnyékát. A vereség okait Arz igyekszik a politikusokban és „a háterszágban fellépő jelenségekben” keresni. A valóság persze korántsem ilyen egyszerű. A katonai összeomlás okait végső soron a háború nagyobb összefüggéseiben találhatjuk meg: a központi hatalmak korlátozottabb gazdasági és morális erejében, amely a gyors lefolyású háború reményének szét-

foszlása után egyre inkább meghatározó tényezővé vált. A háború utolsó esztendejében világosan nyomon követhető a hanyatlási folyamat, majd a katonai és politikai vezetésben érvényesülő bomlás.

A katonai összeomlás közvetlen okait elemzi Stromfeld Aurél, aki a háború 52 hónapját a fronton töltötte, ebből az utolsó évet az olasz fronton, mint az egyik hadtest vezérkari főnöke. Elég magasan állt ahhoz, hogy mélyebben belelásson a „boszorkánykonyha üstjébe”, és eléggé közel volt az ágyúdörgéshez, hogy személyes tanúja legyen az első vonalakban bekövetkezett katasztrófának.

Foch marsall emlékirata a háború befejezésének hadászati tervéről (1918. július 24.)

... Elgondolásainkat a pillanatnyilag rendelkezésünkre álló eszközök segítségével kellett megvalósítanunk; a későbbiek során újabbakra is számíthattunk. Nem elégedtünk meg taktikai sikerek elérésével, hanem arra kellett törekednünk, hogy olyan eredményekhez jussunk, amelyek eszközeinket növelik vagy alkalmazásukat megkönnyítik. Ha azonban azt akartuk, hogy elgondolásaink mindenkit lelkesítsenek, akkor jól érthető módon kellett azokat formába öntenünk. Meg kellett világosan értetnünk, hogy erőinknek lassú gyarapodása feljogosít arra, hogy fontolóra vegyük valamennyiünknek össze-sített erőfeszítését, amely döntő eredménnyel járhat, ha támadásainkat meggyorsítjuk és annak idején összeegyeztetjük. Ebből keletkezett az alábbi emlékirat:

„I. Az ötödik német offenzíva már kitörésekor megingott és kezdettől fogva kudarcba fulladt, s a 10. és a 6. francia hadsereg támadása vereséggé változtatta.

Ezt a vereséget mindjárt a harctéren rögtön és alaposan ki kell használni. Ezen célt tartjuk szemünk előtt, amikor minden ingadozás nélkül, teljes erővel folytatjuk támadásainkat. A következmények azonban messze túlmutatnak a csatán.

II. Az ellenség veresége a továbbiakban új alapokra helyezi a szövetséges hadseregek általános magatartását. Ma például így állnak a dolgok: a hadosztályok számára ugyan még nem jutottunk fölénybe, de a zászlóaljak számára már egyensúlyba jutottunk, és még inkább a legénység számára.

Először kerültünk számszerű fölénybe a tartalékokat illetően, annak következtében, hogy a németek ilyen nagyszámú hadosztály bevetésére kényszerültek. Mivel pedig arra is rá fognak kényszerülni, hogy sok, megfoghatkozott létszámú hadosztályukat kivonják a frontvonalból, fölénybe kerülünk a friss hadosztályok számára is.

Másrészt összes értesüléseink megegyeznek abban, hogy ellenségünknek két különböző hadsereget kellett létrehoznia. Egy álló hadsereget, amelyet áldozatul dobnak, mert hiányos a létszáma és hosszú ideig a fronton marad, s e vékony lepel mögött egy támadó hadsereget, amelyet a legfelsőbb hadvezetés gondosan felkészít, de amely már nagyon megviselt állapotban van.

Egyébként a szövetségesek vitathatatlanul fölényben vannak légierő és harckocsik tekintetében. A tüzérségi fölény egyelőre kicsi, de az amerikai tüzérség megérkezésének arányában növekedni fog.

Végezetül pedig Amerika óriási erőtartálékaiból havonként 250 000 ember teszi a lábát francia földre a szövetséges seregek háta mögött; azt pedig tudjuk, hogy az ellenségnek milyen kivételes rendszabályokhoz kellett már májusban folyamodnia, hogy leküzdje

akkori létszámbírányt; csapatainak feltöltésével járó nehézségei pedig most is újabb válság közeledésére mutatnak.

Mindebből megállapítható, hogy az „anyagi erő” tényezőjét a javunkra lehet elkönyvelni. De ehhez hozzájön még az is, hogy a csata kezdete óta az erkölcsi tényező is állandóan javul a mi oldalunkon. Ez ama ténynek köszönhető, hogy az ellenség hallatlan erőfeszítése ellenére sem tudta kicsikarni azt a döntő győzelmet, amelyre szüksége lett volna. A szövetségesek harci morálját viszont még magasabbra emelte győzelmük.

A szövetséges hadseregek tehát pályafutásuk fordulópontjára értek. Nyílt csatában ismét magukhoz ragadták a hadművelleti kezdeményezést; erejük lehetővé teszi ennek megtartását, a hadvezetés alaptörvényei pedig azt követelik, hogy így is cselekedjenek.

Elérkezett a pillanat, amikor fel kell adnunk általában csak védekező magatartásunkat, amelyre eddig számbeli hátrányunk miatt kényszerültünk, és támadásba kell átmennünk.

III. Ennek az offenzívának nem kell döntésre törekednie, hanem azonnal megindítandó támadások sorozatával olyan eredményeket kell elérnie, amelyek részint a későbbi műveletek kibontakoztatását, részint az ország gazdasági javát szolgálják. A cselekvés irányítása pedig a szövetségesek kezében marad.

Ezeket a támadásokat nagy gyorsasággal kell végrehajtani, mert csak így áll módunkban egymás után sok csapást mérni az ellenségre. Ez a feltétel természetesen korlátozza a végrehajtást, amit még az is hátráltat, hogy a szövetséges seregek négyhónapi harc után most csak korlátozott számban rendelkeznek támadásra kész csapatkötelékekkel.

Ezen megfontolások alapján legközelebbi támadó vállalkozásaink programja így hangzott:

1. Hadműveletek azon vasutak felszabadítására, amelyek nélkülözhetetlenek a szövetséges csapatok későbbi mozgatása céljából . . .

2. Hadműveletek az észak-franciaországi szenterületek felszabadítására és az ellenség végleges kiűzésére Dunkerque és Calais vidékéről.

Ezek a műveletek két támadást jelentenek, amelyeket egymás után vagy egyszerre lehet végrehajtani. Az előbbieik értelmében a támadásoknak gyorsan kell követniük egymást, hogy az ellenségnek ne legyen módja tartalékainak bevetésére, és ne maradjon ideje csapatainak pihentetésére.

A mieinket bőven el kell látni mindenféle harci eszközzel, hogy biztos legyen az eredmény. És feltétlenül meglepetésszerűen kell támadni. A legutóbbi hadműveletek is azt mutatják, hogy ez a sikernek nélkülözhetetlen feltétele.

IV. Hogy a fentebb leírt különböző műveleteket helyben és időben meddig terjesztjük ki, azt most még nem lehet előre látni. Mindazonáltal, mielőtt még az évszak túlságosan előrehaladna, már most fontolóra vehetünk egy nyár végi vagy őszi nagy offenzívát, hogy növeljük sikereinket, és ne hagyjunk nyugtot az ellenségnek. Ahhoz azonban még korán van, hogy pontos elhatározásra jussunk.

V. Végül pedig azt is számításba kell vennünk, hogy az ellenség ezen műveletek folyamán, akár azért, hogy kivonja magát az átkarolásból, akár azért, hogy takarékoskodjék csapataival, arra az elhatározásra jut, hogy lassanként hátravonja egységeit, előre kiépített állásokba.

Ezeknek a mozdulatoknak nem szabad meglepetésképpen érnük a szövetséges hadseregeket. Arra van tehát szükség, hogy mindegyik hadsereg

a) az ellenséges front mögötti állások tanulmányozása alapján állapítsa meg, hol van lehetőség ilyen hátravonásra;

b) figyelje az ellenséget, hogy a hátravonás minden jelét felismerje;

c) olyan jól előkészítsen minden szükséges vállalkozást, hogy az ellenség ne tudjon akadálytalanul mozogni.”

Július 24-én . . . bomboni főhadiszállásomon összejöttek a szövetséges hadseregek főparancsnokai: Haig marsall, Pétain tábornok és Pershing tábornok, hogy együttesen megvizsgáljuk, mi történjék ezután. Ezen a megbeszélésen hoztam tudomásukra a fent idézett emlékiratot; vezérkari főnököm, Weygand tábornok olvasta fel. Meg kell mondanom, hogy az emlékirat kívánalmi és a benne tervezett vállalkozások száma és terjedelme bizonyos meglepetést keltett. Mindegyik főparancsnok a saját álláspontjára helyezkedett, s ez nem is volt egészen jogosulatlan. Haig marsall azt mondta nekem, hogy a brit hadsereg a márciusi és áprilisi események következtében teljesen szétesett, és még távolról sem szedte össze magát. Pétain tábornok szerint a francia hadsereg négy háborús év súlyos veszteségei után teljesen kimerült, s még erőtlen és vérszegény. Pershing tábornok pedig azt mondta, hogy az amerikai hadsereg ég a harci vágytól, de még nincs felállítva. Hogyan lehetne hát ilyen körülmények között nagy kiterjedésű támadások sorozatára gondolni?

Készségesen elismertem, hogy e megjegyzések mindegyike jól megalapozott, de kitarítottam amellett, amit az emlékirat tartalmazott a pillanatnyi gyengeségről és erőink felméréséről. A munkatervet használhatónak és kivihetőnek tartottam. A kiviteltre való rendelkezéseket majd a körülményekhez mérten fogom kibocsátani, hogy gyorsítsak vagy lassítsak aszerint, milyen eredménnyel járnak a támadások.

A főparancsnokok csak formális kifogásokat emeltek. Eltávozásukkor magukkal vitték a július 24-i jegyzék szövegét, és másnapra teljesen magukévá tették azt; a tervezett hadműveleteket elvileg elfogadták.

A július 24-i konferencián még egy másik pont is megtárgyalásra került. Arról volt szó benne, hogy a szövetségeseknek 1919-ben feltétlenül döntést kell elérniük a háborúban. Én magam röviddel ezelőtt arra kértem Clemenceau urat, hogy az 1920-as évjáratot 1918 októberében hívják be, és erre vonatkozólag a következő okokat hoztam fel:

„1919-ben eldőlni a háború kimenetele. Tavasszal Amerika végrehajthatja legnagyobb vállalkozását. Ha a háborút meg akarjuk rövidíteni, akkor ebben a pillanatban teljes erővel kell fellépünk, és ezért hadseregünknek mindent meg kell kapnia, ami csak lehetséges. Mert – fejeztem be – minél erősebbek vagyunk, annál korábban fogunk győzni, és annál inkább fognak ránk hallgatni.”

Ugyanebben a szellemben fordultam még július 24-én a főparancsnokokhoz. Arra kértem őket, készítsenek összegezést azon erőkről, amelyekkel 1919 elején fog rendelkezni mindegyikük a létszám, nagy csapatkötelékek, tüzérség, légierők, harckocsik és szárazföldi szállítógépek tekintetében.

Különösen annak fontosságára mutattam rá, hogy a harckocsikat illetően nemcsak meg kell őriznünk fölényünket, hanem még fokoznunk is kell; és azt a tanácsot adtam a főparancsnokoknak, hogy járjanak el kormányuknál a szükséges harckocsik mielőbbi megszerzése érdekében.

Marschall Foch: Meine Kriegererinnerungen 1914–18.

Koehler, Leipzig 1931. 363–370. old.

Báró Arz vezérezredes a központi hatalmak haderőinek utolsó hadműveleteiről

Március 21-én kezdődött a nagy német támadás, melynek célja a háború győzelmes befejezése volt, még mielőtt az amerikaiak döntőleg be tudnának avatkozni. Hatalmas erők bevetésével hőiesen végrehajtott véres támadó csaták során nagy sikereket értek el, de a döntés nem következett be. Ismét elérik a németek a Marne-t, de a Reims elleni nagy támadás nem sikerül. Foch marsall – május 2-a óta a szövetszerezett antanthaderők generalisszimusa – július 28-án ellentámadásba megy át, felhasználva mindazt a rengeteg hadiszert, amellyel az antant rendelkezett; megállítja, majd lassan, lépésről lépésre visszanyomja a németeket. De mindezek dacára a német csapatok oly keményen tartják magukat, hogy az ellenséges támadás várható megtorpanása után még új támadásra is lehetett gondolni.

Azonban augusztus 8-án, a világháború emlékezetes napján megfordult a kocka: az Amiens-St. Quentin-i országút mindkét oldalán az ellenség meglepetésszerűleg betör a németek állásaiba, s rövidesen súlyos vereséget mér rájuk. Augusztus 18-ig a német arcvonalat messzire visszanyomják. Ez az esemény lesújtó volt, mert ebből kitűnik, hogy a csapatok elvesztették régi megbízhatóságukat. A németek kilátása a végső győzelemre elveszett, és helyzetük igen komollyá vált, hiszen Hindenburg tavaszi-nyári támadása a német hadseregnek 700 000 emberébe került, a Foch marsall alatt egyesült antanthadseregek ellen júliustól novemberig vívott harcok pedig 900 000 emberébe.

Sokkal nagyobbak voltak az ellenségei; ismeretessé vált adatok szerint ezek júliusig 880 000, aztán novemberig 1 240 000 emberre rúgtak. Mily minimálisak ehhez hasonlítva az osztrák–magyar hadsereg sikertelen Piave-offenzívájának veszteségei a világháború véres 1918. évében!

A német támadás összeomlása, a délnyugati balsiker a központi hatalmak helyzetét aggasztóvá tette, ami a teljes reménytelenségig rosszabbodott, amikor szeptemberben Macedóniában a bolgár arcvonal teljesen összeomlott, s a Jordán mellett a törökök sem tudták már az ellenséges támadásokat kivédeni . . .

Szeptember 15-én a macedóniai bolgár arcvonalat áttörték, egy bolgár hadosztályt legázoltak, ez magával rántott egy másodikat – pánik lett úrrá. A német legfelsőbb hadvezetőség éppen megismételte az osztrák–magyar erők átengedése (ti. rendelkezésre bocsátása. – *Szerk.*) iránti kérelmet. Jelentésemhez, hogy két hadosztály megkapta az indulási parancsot, hozzáfűztem, hogy ezekre a jelenleg egyedüli felszabadítható erőkre igényt tart a bolgár hadvezetőség is, mely a saját arcvonalán uralkodó állapotokra való hivatkozással sürgősen kér segítséget. Hogy megakadályozzuk Bulgária összeomlását, a két hadosztályt odairányítottuk.

Közben azonban bekövetkezett a bolgár arcvonal összeomlása. A megvert csapatok rabolva és gyűjtogatva, teljes felbomlásban özönlöttek vissza, nyomukban a francia hadoszlopok.

A bolgár koronatanácson a miniszterek egyetértettek abban, hogy Bulgária nem képes a háborút tovább folytatni.

A macedón arcvonalon történtek teljesen megváltozott hadihelyzetet teremtettek. Nyitva állott az ellenség útja Szerbiába. Nem lehetett kétséges, hogy a szövetségesektől ismét harcképessé tett, megerősödött szerbek sietve fognak előretörni hazájuk felszabadítására. Ezáltal a Monarchiát, elsősorban Magyarországot fenyegették, Albániában pedig az olaszoktól szorongatott hadseregcsoporthoz oldalát veszélyeztették. Az ellenség előtt nyitva állt az út Bulgárián keresztül a tőlünk megszállott Oláhországba. A Balkán-

Küblmann német külügyminiszter aláírja a breszt-litovszki békeszerződést

„Békesüntetés” a békeszervezők idején:

A cattarói matrózfelkészítés vezérhajója, a „Sankt Georg”

A cattarói matrózfelkészítésben részt vett magyarok egy csoportja

*Békéüntetés a Gutenberg
téren az 1918 januári
sztrájk idején*

*Bárdtkozás a keleti
fronton*

harctér keleti részén az angolok és franciák akadálytalanul vonulhatnak Konstantinápoly felé, s a törököket békére kényszeríthetik. Evvel megnyílnak a Dardanellák, s lehetővé válik a csapatok partraszállása Besszarábiában és Ogyesszában. Mindennek Romániára való visszahatása nyilvánvaló volt, a bukaresti béke nem lévén még ratifikálva.

Az új helyzet a Balkánon Ausztria–Magyarország délszláv kérdését is veszedelmesen kiélezte, és elhatározásra sarkallt.

A Monarchia bensejében az izgalom növekedett, kihágásoktól s felforgató mozgalmaktól kellett tartani. Sok helyről kértek csapatokat a fronttól, hogy a mozgalmakkal eredményesen szállhassanak szembe. Ami lehetséges volt, megtörtént.

Szeptember 25-én jött híre annak, hogy Bulgária kénytelen különbékét kötni, 28-án vált ismertté Bulgáriának az antanthoz intézett fegyverszüneti javaslata, október 4-én Ferdinánd király lemondott fia, Borisz trónörökös javára. A messze előrelátó uralkodó már szeptember 22-én sürgönyileg óva intette Vilmos császárt: „A macedóniai csapás mindnyájunk végzete.”

A német legfelsőbb hadvezetőséggel egyetértésben körülbelül 14 hadosztályt rendeltünk délkeletre. A főparancsnoksággal megbízott Kövess tábornagy azt az utasítást kapta, hogy ha a rendelkezésre álló erőkkel lehetetlen volna a Dunától délre tartós ellenállást kifejteni, tegye át a Monarchia határainak védelmét a Duna–Száva-vonalra egész Bosznia keleti határáig. A Monarchia délkeleti határának védelmére rendelt hadosztályok száma nagyobb volt, mint azoké, melyek az 1914. évben Szerbia ellen támadásra indultak.

Az újonnan alakítandó arcvonalon s az oda felvonuló csapatok körében zavargás és zendülés esetei mutatkoztak. Kövess tábornagy erélyesen járt el ezek ellen.

Októberben jelentette a marsall (ti. Kövess tábornagy. – *Szerk.*), hogy befejezte az átkelést az északi Duna-partra, a visszavonulás a Drinára és a Szávára tervszerűleg folyik, az ellenség sehol sem szorongat. A kitartó, vitéz albániai hadseregcsoport is elvált az ellenségtől. Jogos volt a remény, hogy a felvonult erők megállítják az ellenséget.

Bulgária kiválása oly súlyos helyzetbe hozta Törökországot, hogy ő is kénytelen volt fegyverszünetet és békét kérni az antanttól, s erről lojálisan értesítette a szövetségeseket . . .

A Badenben székelő hadvezetőséget az október 4-i békejavaslattal a Monarchia bensejében előidézett és a kiáltvánnyal siettetett felfordulás a legnagyobb gonddal töltötte el. A hátszországban fellépő jelenségek igazolták a vezérkar főnökének az október 21-i koronatanácson nyomatékosan tett kijelentését: „Ha nem sikerül legrövidebb idő alatt a belsőrendet csinálni, 14 nap múlva megkapjuk a hadseregben a bolsevizmust. Békét kell kötnünk.”

*Bárány Artúr: 1914–1918.
A központi monarchiák harca
és összeomlása. Budapest 1942.
67–79. old.*

Stromfeld Aurél a központi hatalmak katonai összeomlásának közvetlen okairól

... Ezekkel a külső jelekkel szemben vizsgáljuk meg, milyen a központi hatalmak egész szervezete 1917–1918 telén.

A mezőgazdasággal foglalkozók közül az önálló birtokosok a háborúnak modern rabszolgáit – a hadifoglyokat – állították be olcsó munkaerőnek, és a konjunktúrát kihasználva, földjeik termését annál drágábban adták oda. Ezzel szemben a mezőgazdaságban dolgozók – főképpen rokkantak, aggok, asszonyok és gyermekek – rosszul javadalmaztattak, életszínvonaluk mindinkább csökkent, s így munkateljesítményük is mindig csekélyebb lett. Az ipari vállalatok mindegyike hadiszállítóvá lett, és soha el nem képzelte nagyságú jövedelmet húztak. Ennek ellenében az ipari munkások bére messze elmaradt a drágulási folyamattól, s így sem ők, sem családjuk nem tudta azt beszerezni, ami legalábbis a kellő munkaerő fönntartáshoz szükséges lett volna. A kereskedelemmel foglalkozók, kihasználva a készletek hiányát, az árakat napról napra emelték, s így napról napra gazdagodtak, a fogyasztók pedig mindig jobban elszegényedtek. A dolgozó nép tehát testi teljesítőképességét úgyszólván elvesztette, s ezzel együtt erkölcsi erejében is megrendült, nem bízott már a háború eredményében, s kizárólag csak annak végét várta.

A sokszor megsebesült vagy megbetegedett katonák tömege volt az ország minden részében elosztva, kiknek csakugyan alig volt más vágyuk, mint hogy ne kelljen még egyszer kimenni arra a helyre, melyen annyit szenvedtek. Ezek az egyének erősen szították az elégedetlenséget, s az ország energiájának utolsó föllángolását is megakadályozták. Ennek a nagyszámú tömegnek tagjai, ha mégis a harctérre irányították őket, jórészen megszöktek, és elég búvóhelyet találtak az országban. Hiszen a háború negyedik évét éltük! Midőn Napóleon a francia hadi dicsőséget a legnagyobb fokra vitte 1811-ben, hivatalos adatok szerint 60 000 tiszta francia katonaszökevény volt, pedig akkor még nem volt szociáldemokrata párt, amely őket erre csábította volna! Minden hosszabb háborúnak ez természetes kísérő jelensége.

Végül a hadifogságból visszatértekről néhány szót. Ezek az egyének évekig azzal biztatták magukat, hogyha hazakerülnek, akkor családjuknak és egyéni boldogulásuknak fognak élni. Ehelyett, alighogy a vonatról leszálltak, ismét a harcoló csapathoz kellett volna menniük. Ez az ellentét a képzelt és a valóságos viszonyok között azután azt eredményezte, hogy a visszatértek nemhogy energiaértéket jelentettek volna, hanem annak ellenkezőjét. Ez volt a helyzet a lakosságot illetően; ki volt mindenki merülve, a tömeglélek már csak egyet várt: a békét, amely jobb viszonyokat hozzon. Energia helyett, amellyel a nép összességének a hadsereget táplálnia kellett volna, elernyedt, testileg és lelkileg lerongyolódott tömegek állottak mögötte. De ha a föntieket – amelyek szelíd megvilágításban mutatják be azt, amit a dolgozó nép évek óta szenvedett – csak futólag, de nyugodtan átgondoljuk, akkor senki sem fog csodálkozni ezen a tényen.

Csak még azokkal akarok szembeszállni, akik azt mondják, miért nem állottak be ugyanezek a viszonyok az antant hatalmakkal? Az antant ama népei, amelyek kezdetől fogva teljes erővel vettek részt a világháborúban, ugyanúgy állottak. Hiszen ... Oroszország tulajdonképpen már 1917 tavaszán roppant össze. Franciaország és Olaszország erkölcsileg szintén erősen alá volt ásva, de ezeknek kifogyófélben levő tömegenergiáját, mely azután a hadsereg energiáját táplálta, Anglia, de főképpen a frissen a küzdőtérré lépett Amerika pótolta. Ez az oka annak, hogy az antantnál a viszonyok jobbakk voltak, és nem az, hogy Franciaországban, Olaszországban, Angliában a szocialista párt „jobban viselte magát”, mint a központi hatalmakkal.

És most nézzük, mit tudott 1917–1918 telén anyagiakban nyújtani a központi hatalmak egész szervezete a karjának – a hadseregének?

Embert, aki teljes értékű lett volna, már alig. A hazából jöttek legnagyobb része néhány hét alatt, néha napok alatt újra eltűnt. Az újra a csapathoz került sebe kiújult, alig gyógyult betegsége ismét kitört, aki pedig testileg egészséges volt, az erkölcsileg volt igen beteg, és igyekezett a hosszú háború alatt kifejlődött különféle fogásokat fölhasználni, hogy mihamarabb eltűnhessen abból a légkörből, amely „vasas” levegőt tartalmaz. A pótlás emberei eltűntek, de visszahagyták azt a háborús fáradtságot és sokszor háborús iszonyt a csapat lelkében, melyet ők maguk éreztek, és amely annak erkölcsi erejét mindjobban felőrölte.

Lovat egyáltalában nem. Pedig az a – már régen nem elegendő – lóanyag, mely még a hadseregnél megvolt, erejének végéhez ért, és már csak csontanyag volt, mikor páráját kiadta.

Élelmet gyéren. Minden esetleges jobb falat keserű volt, mert tudtuk, hogy azt hozzánk tartozóink szájából vesszük ki.

Ruhát nem. Azt, ami a hadseregnél volt, azt toldottuk, foldottuk.

Hadianyagot? Mindenre, amit kértünk, s amivel az ellenség bőven föl volt szerelve, azt a választ kaptuk: nincs.

A leírt viszonyok folytán a központi hatalmak politikai vezetése a kétségbeesett kapkodásba csapott át. Ma békét akart és háborút kiáltott, holnap békés hangokat hallatott már ugyancsak sovány melléből és háborút kívánt. A központi hatalmak egyes államainak vezetősége nem is harcolt többé valójában egymás mellett sem, mint az utolsó két esztendőben, hanem egymás ellen is hadakozott politikailag, és ha néha-néha egy-egy nagyobb robbanás föllebbentette a fátylat, kifelé is meglátszott, hogy miképpen állanak a mind többször hangoztatott egységességgel.

A hátsó országrész teljes kimerülését a karnak, a hadseregnek központi idegszerve, a hadvezetőség érezte meg legelőbb. A katonai vezetés az 1917. év végén – egyes pillanatyai föllángolásoktól eltekintve – úgyszólván megszűnt. Ezt mint történelmi tényt leszögezem, s bárkinek, aki ezt kétségbevonja, szóban és írásban rendelkezésére állok. Én magam 1917 december végén az osztrák–magyar hadsereg-főparancsnokságnál jártam, és a vezetőkkel érintkeztem. Ama kérdésekre, hogy mit akarnak az 1918. évben – nem titkolózás okából –, minden felelős helyen levő egyén ezt mondta: „nem tudjuk”. A hadvezetőség azzal már tisztában volt, hogy az összeomlás előbb-utóbb bekövetkezik. Az egyetlen kis reménysugár csak az volt, hátha ez az összeomlás az antantnál következik be öt perccel hamarabb, mint nálunk. Az volt kétséges, hogy az összeomlás külsőleg a hadseregnél vagy az anyaországban fog-e előbb beállani? Ilyen kétségek között természetes is, hogy azok a vezetők, akiket a hosszú háború szintén évek óta örölt, az események tétlen szemlélőivé váltak, nem vezettek, hanem vezettettek. Így indult neki a központi hatalmak hadserege az 1918. évnek. Az orosz összeomlás adta erkölcsi erő a hadsereg külső részében – úgyszólván a rajvonalba – azt az érzést váltotta ki, hogy most képes lesz a nyugati fronton is a napról napra jobban fojtogató gyűrűt szétörni, s így egyrészt lélegzethez jut, másrészt pedig új ellenséges területet vesz birtokába, amelyen az antant jól berendezett élelem- és ruharaktárai azután a mindenben szűkölködő csapatokat ismét legalább egy időre ellátják. Azonban már a támadás fölépítésénél látszott, hogy a támadás sikerében egyik hadvezetőség sem bízott, és inkább becsületből csinálta azt. Csak a fönt leírt viszonyoknak tudható be, hogy Ludendorff az első és sikeres áttörésnél negyven hadosztály tartalékát nem vetette be a harcba, és így olyan hibát követett el, amely békében egy fiatal vezérkari tiszt pályáját egy elméleti föladatnál tönkretette volna; az osztrák–magyar hadvezetőség olasz offenzívája pedig úgy volt fölépítve, amilyen rosszul

ezt egy kissé józan eszű laikus sem csinálta volna. A vezetés tehát kétségek, habozás és a jövőtől való félelem érzetétől áthatva, a központi hatalmak haderejében levő utolsó energiát sem tudta fölhasználni nagyobb sikerek elérésére; a tavaszi nagy támadások összeroppantak, a hadsereg energiakészlete elfogyott, új energiaforrása több nem volt. Tehát a hadsereg tényleg 1918 tavaszán a francia és az olasz harctéren végrehajtott támadások után már összeomlott. Ettől a pillanattól kezdve a hadsereg agonizál, a hadsereg fölött meghúzták a lélekharangot, és csak arról volt szó, mikor és mily közvetlen ok váltja ki a külsőleg is látható összeomlást.

Az 1918. tavaszi offenzíva után a központi államok belsejében – ha ez még lehetséges volt – a viszonyok mindinkább rosszabbodtak. A hadseregvezetőségek végleg elvesztették bizalmukat önmaguk és az ügy iránt. A hadsereg pedig sötét kétségbeesésben várta kimúlását, az emberek – bár fellengzős kifejezéseket gyűlölök, még akkor is mondhatom –, a félistenek ereje is végleg kimerült, és egyet vártak az egyszerű harcos és a parancsnokok: a végét a háborúnak! A lökést ehhez a véghez azután elsősorban a bolgár fronton, majd a francia fronton, végül az olasz fronton a csekély energiával megindított antanttámadás adta meg. Egy évvel ezelőtt ilyen támadások még csak helyi eredményeket sem érthettek volna el, most a központi hatalmak végleg kimerült seregeinek teljes fölbomlását idézték elő.

Szocializmus, XII. évf. 1922. 3. sz.

Stromfeld Aurél: Mi okozta a központi hatalmak összeomlását 1918 őszén?

A német vonalak áttörése után a központi hatalmak hadvezetése és kormányai előtt is nyilvánvalóvá vált, hogy elkerülhetetlen a katonai vereség. De még mindig vakon reménykedtek a diplomáciai fegyverek sikerében. Burián gróf, a Monarchia külügyminisztere újabb békeakcióval kísérletezett. Szeptember 14-i jegyzéke azonban, amelyet az alábbiakban közlünk, korántsem tükrözi a tényleges helyzetet. Dőreség volt azt hinnie, hogy az antant akárcsak polémiába is bocsátkozik egy olyan ajánlat felett, amely még a wilsoni pontokat sem veszi figyelembe. A visszautasítással egyidejűleg történt az antanthaderők balkáni támadása, amely előbb Bulgáriát, majd Törökországot kényszerítette térdre.

Burián október elején ismét tárgyalni próbált. Közvetlenül Wilsonhoz fordult, s azonnali fegyverszünetet és békétárgyalásokat javasolt a wilsoni pontok alapján. Az Egyesült Államok és szövetségesei nevében Lansing amerikai külügyminiszter válaszolt; a válasz szövegét ugyancsak az alábbiakban közöljük. Lasning jegyzéke azt jelentette, hogy az Egyesült Államok hadicéljai megváltoztak. Wilson januári üzenete, amely garantálta a nemzetiségek autonóm fejlődését a Monarchiában, még szem előtt tartotta a Monarchia fennmaradását, ha meggyengített formában is. A nyár folyamán viszont az Egyesült Államok tudomásul vette azonkak az ausztriai és magyarországi nemzetiségi hadifoglyoknak és emigráns politikusoknak a határozatát, akik Rómában kongresszusra gyűltek össze, és a független nemzeti államok létrehozása mellett döntöttek. Majd kormányként ismerte el a párizsi Cseh Nemzeti Tanácsot, illetőleg a jövődjé jugoszláv állam kormányának ismerte el a Korfu szigetén levő szerb kormányt is. A szövetségesekek valamennyi esetben csatlakoztak az Egyesült Államok politikájához.

E nagy jelentőségű eseményekről cseh vonatkozásban szemléletesen ír memoárjában Masaryk, a jövődjé Csehszlovák Köztársaság elnöke. Harmadikként az ő könyvéből idézünk. Masaryk természetesen nagyra értékeli személyes közreműködését. Anélkül, hogy csorbítani kívánnánk helyenként reá nézve egyáltalán nem hízeltgő önvallozásának értékét, mégis utalunk kell néhány körülményre.

Abban ugyanis, hogy az antant magáévá tette a Monarchia felosztásának programját, szerepet játszott a Monarchia belső viszonyainak romlása, a forradalmi mozgalmak megerősödése. A vezető antanthatalmak joggal tartottak attól, hogy a vesztes háború után az osztrák-magyar uralkodó osztályok nem tudnak úrrá lenni a nehézségeken. Ezért voltak nagyobb bizalommal a nemzeti államok burzsoáziájá iránt.

Abban pedig, hogy a háború befejező szakaszában a nemzeti burzsoáziák oly sikeresen ragadták magukhoz a hatalmat, perdöntőnek bizonyult a néptömegek

aktív forradalmi szerepe, amely ugyancsak a nemzeti önállóság és a demokratikus vívmányok elnyerésére irányult. A kérdés bonyolultságát jelzi, hogy a cseh burzsoázia többségében ausztrofil politikát folytatott, s csak a háború utolsó szakaszában tette magáévá Masaryk és az emigráció szakadásra törekvő, partikuláris vonalát.

Az Osztrák–Magyar Monarchia kormányának jegyzéke a hadviselő hatalmakhoz (1918. szeptember 14.)

A szövetséges és társult hatalmaknak Wilson elnökhöz intézett válasza (amelyben a szövetségesek megjegyzéseket fűztek Wilson korábban kifejtett nézeteihez. – *Szerk.*) oly követeléseket állított fel, amelyek Ausztria–Magyarország szétdarabolásával és mélyreható belső átalakításával és Törökország európai birtokállományának megsemmisítésével voltak egyértelműek. A későbbiek folyamán ezek a követelések, amelyeknek megvalósítása arányaiban perdöntő győzelmet tételezett volna fel, hivatalos helyről tett többrendbeli antantnyilatkozatban módosítottak vagy részben elejtettek.

Így például Mr. Balfour körülbelül egy évvel ezelőtt az angol alsóházban tett egyik nyilatkozatában kifejezetten elismerte, hogy Ausztria–Magyarországnak önmagának kell megoldania belső problémáit, és hogy kívülről senki sem kényszeríthet rá Németországra alkotmányt. Mr. Lloyd George az év elején kijelentette, hogy nem szerepel a szövetségesek hadicéljai között Ausztria–Magyarország felosztása, az oszmán birodalomnak török tartományaitól való megfosztása és Németország belső reformálása. Szimpatikusnak tekinthető továbbá, hogy Balfour 1917 decemberében kategorikusan visszautasította azt a feltevést, mintha az angol politika bármikor is lekötötte volna magát a Rajna bal parti német területekből (Elszász-Lotaringiából. – *Szerk.*) önálló állam alakítása érdekében.

A központi hatalmak kijelentései semmi kétséget sem hagynak abban a tekintetben, hogy csupán védelmi harcot folytatnak területeik csorbíthatatlanságáért és biztonságáért.

A konkrét hadicélok területén mutatkozó közeledés sokkal szembeötlőbb azoknak a nézeteknek tekintetében, amelyek a békekötésnek és Európa és a világ jövődjének felépítésének alapjául szolgálni hivatott irányelveket illetik. Wilson elnök e részben folyó évi február 12-én és július 4-én tartott beszédeiben oly alapelveket szövegezett meg, amelyek az ő szövetségeseinél nem keltettek ellentmondást, és amelyeknek messzemenő alkalmazása nyilván a négyes szövetség hatalmainak (ti. a központi hatalmak. – *Szerk.*) részéről sem találnak kifogásra, feltéve, hogy ez az alkalmazás általános, és az illető államok érdekeivel összeegyeztethető.

Meggondolandó természetesen, hogy nem elég, ha a nézetek az általános alapelvek tekintetében megegyeznek, hanem hogy ezen túlmenőleg arról van szó, hogy azoknak értelmezése s az egyes konkrét hadi és békekérdésekre való alkalmazása tekintetében létesüljön egyetértés.

Ha tehát megkíséreltetik annak a megvizsgálása, hogy adva vannak-e az alapok egy oly megegyezésre, amely a harc öngyilkosságyszámba menő folytatásának katasztrófáját Európáról elhárítani alkalmas, akkor erre más, éspedig oly módszer volna választandó, amely közvetlen szóbeli megbeszélést tesz a kormányok képviselői között – és csakis ezek között – lehetővé. Az ilyen megbeszélés és kölcsönös megvilágítás tárgyát képeznék úgy az egyes hadviselő államok ellentétes nézetei, mint azok az általános elvek is, ame-

lyek a békének és az államok jövőbeli kölcsönös viszonyának megvilágítása alapjául szolgáló hivaták, s amelyekre nézve egyelőre a megegyezés a siker kilátásával megkísérelhető.

Mihelyt az alapelvekre vonatkozó megegyezés meglenne, a megbeszélések során meg kellene kísérelni ez alapelveknek az egyes békekérdésekre való konkrét alkalmazását, és ezzel az utóbbiak megoldását.

Szeretnők remélni, hogy a hadviselők egyike részéről sem fog aggály felmerülni egy ily eszmecserevel szemben. A hadicsелеkmények nem szenvednének megszakítást. A megbeszélések is csak addig a pontig mennének, amíg azokat a résztvevők kilátásával bízatonak tartanák. A képviselt államokra ebből semmi hátrány sem hárulhatna. Egy ily eszmecsere távol van attól, hogy ártson a béke ügyének, amelynek nyilván csak hasznára válhatna. Ami az első alkalommal nem sikerült, megismételhető, s talán már csupán a felfogások tisztázásához is hozzájárult.

Számtalan régi félreértés volna kiküszöbölhető, sok új felismerés törhetne magának utat. Gátjukat szakítanák az emberszeretet visszatartott árai, amelyeknek melegében továbbra is fennmaradna minden, ami lényeges, azonban eltűnnék nem egy oly vitatott dolog, amelynek ma még túlzott jelentőség tulajdoníttatik. Meggyőződésünk, hogy mindegyik hadviselőnek kötelessége az emberiséggel szemben együttesen megvizsgálni, hogy vajon ma egy annyi áldozattal járt, de eldöntetlen és egész lefolyásával megegyezésre utaló küzdelemnek oly sok esztendeje után nem lehetséges-e a rettentő harcnak véget vetni.

A cs. és kir. kormány tehát az összes hadviselők kormányainak javasolná, hogy a békekötés alapelvei felett való bizalmas és nem kötelező megbeszélésre küldjenek ki a semleges külföld egy helyére egy még megegyezésszerűleg kijelölendő közeli időpontban képviselőket, akik megbízatnának, hogy kormányaiknak a fenti alapelvekre vonatkozó fellegását egymással közöljék, hasonló közléseket átvegyenek, valamint a szabatos megvilágítást igénylő összes pontokra nézve nyílt és őszinte felvilágításokat kérjenek és adjanak.

*Közlí Rubint Dezső: Az összeomlás.
1918. Budapest 1922. 302–303. old.*

R. Lansingnak, az Egyesült Államok külügyminiszterének Wilson elnök üzenetét tartalmazó jegyzéke az Osztrák–Magyar Monarchia kormányához (1918. október 18.)

Uram! Van szerencsém igazolni e hó 7-én kelt jegyzékének kézhezvételét, amellyel Ausztria–Magyarország császári és királyi kormányának közlését az elnökhöz juttatta. Megbízásom van most az elnöktől, kérem meg önt arra, legyen oly barátságos és juttassa el kormánya útján a cs. és kir. kormányhoz a következő választ:

Az elnök kötelességének tartja közölni az osztrák–magyar kormánnyal, hogy nem foglalkozhatik e kormánynak ezzel a javaslatával, mert január 8-i üzenete óta bizonyos nagy jelentőségű események történtek, amelyek szükségszerűen megváltoztatták az Egyesült Államok kormányának illetékességét és felelősségét.

Ama 14 feltétel között, amelyeket az elnök akkor szerkesztett, a következő szerepelt: „Ausztria–Magyarország népeinek, amelyeknek helyzetét a nemzetek között megvédettnek és biztosítottak kívánjuk látni, meg kell adni az autonóm fejlődés legszabadabb

lehetőségét.” Mióta ez a mondat leíratott és az Egyesült Államok kongresszusa előtt elhangzott, elismerte az Egyesült Államok kormánya, hogy egyrészt a csehszlovákok, másrészt a német, valamint az osztrák–magyar birodalom között háborús állapot áll fenn, és a Csehszlovák Nemzeti Tanács de facto hadviselő kormánya fel van ruházva a megfelelő auctoritással arra, hogy a csehszlovákok katonai és politikai ügyeit vezesse. Elismerte továbbá a legmesszebb menő módon a jugoszlávok nemzeti szabadságra való törekvéseinek jogosságát is.

Az elnök ennél fogva nincs már abban a helyzetben, hogy e népek pusztá autonómiáját ismerje el a béke alapjának, hanem kénytelen ragaszkodni ahhoz, hogy ők és nem ő bíráskodjanak afelett, vajon az osztrák–magyar kormány részéről minő akció fogja kielégíteni e népek aspirációit és felfogását jogaikról és mint a nemzetek családjának tagjait megillető rendeltetésükről.

Fogadja uram legnagyobb nagyrabecsülésem megújított kifejezését.

Robert Lansing s. k.

*Közl. Rubint Dező: Az összeomlás.
1918. Budapest 1922. 308. old.*

T. G. Masaryk az önálló csehszlovák kormánynak az Egyesült Államok részéről történt de facto elismeréséről

Ausztria–Magyarországnak küldött válaszában Wilson hangsúlyozza, hogy az Egyesült Államok megváltoztatta nézeteit Ausztria–Magyarországról, és annak az Egyesült Államokhoz való viszonyáról, amint az a Csehszlovák Nemzeti Tanácsnak a csehszlovák nemzet de facto kormányául való elismeréséből különösen kiderül. Az Egyesült Államok ugyanúgy elismeri a délszláv nemzeti törekvéseket is. Ezért az elnöknek most már nem áll módjában ezen népek pusztá autonómiáját elismerni a béke alapjául, mint azt még januári tizennégy pontjában tette. Nem ő, hanem maguk ezek a népek bírálják el ama cselekményeket, amelyekkel az osztrák–magyar kormányzatnak eleget kell tennie kívánságaiknak és saját jogaikról és sorsukról alkotott nézeteiknek.

Kevés példa akad a diplomáciai irodalomban a saját régebbi nézeteknek ilyen férfias és becsületes visszavonására; éppen ezért volt olyan hatásos ez a lépés. Wilson elnök különben sem titkolta, hogy a háború folyamán megváltoztatta nézeteit. House ezredes pl. 1917 januárjában közölte Bernstorffal, hogy az elnök nem ért egyet az antant által megfogalmazott békefeltételekkel, megvalósíthatatlanoknak tartja azokat; ennek ellenére április 6-án Wilson elhatározta, hogy hadat üzen Németországnak, és már csak emiatt is revideálnia kellett európai programját.

Wilson válaszáának megtételeével kapcsolatban különböző közleményekben taglalják azt a kérdést, miképpen történt, hogy az elnök olyan rövid idő alatt feladta kifejezett Ausztria-barátságát. Már Amerikában is mindenféle legenda keringett hozzá való kapcsolataimról, ezért egészen röviden elmondom a lényegét.

Wilson elnököt a háború elején alaposan tájékoztatta külföldi mozgalmunkról a minisztere, akit Voska úr informált. Ha jól emlékszem, Voska urat be is mutatták neki. Akciónknak első kimerítő programját Wilson abban a memorandumban kapta meg, amelyet még Grey miniszter részére fogalmaztunk 1915-ben. Štefaník tábornok is tájékoztatta az amerikai kormányköröket és Wilsont, amikor 1917-ben Amerikában tartózkodott. Rajtuk kívül Wilson Mr. Charles Crane-től és másoktól is hallott törekvéseinkről,

rólam és munkámról. 1918 január végén én magam is megküldtem Kijevből az elnöknek az ő tizennégy pontjának kiadós távirati analizisét, lényegében ugyanabban az értelemben, mint ahogyan az „Új Európa” című könyvemben ítéltam meg ezt a programot. Továbbá Tokióból is kapott tőlem az elnök egy memorandumot, amelyben Oroszországról és a bolsevikokhoz való viszonyról vallott nézeteimet foglaltam össze.

Miután Washingtonba érkeztem, csakhamar tartós kapcsolatokat építettem ki Wilson minisztereivel és a minisztereknek ama titkáraival, akiknek a minket közvetlenül vagy közvetve érintő kérdésekben kellett döntenük. Mr. Lansingen kívül főleg a már említett Baker, W. Philips, Polk, B. Long, F. K. Lane és Houston urakról van szó: Mr. Richard Crane Lansing titkára volt, és vele, éppen úgy, mint apjával (Mr. Charles Crane-nel - *Szerk.*), állandó összeköttetésben álltam.

Ebben az összefüggésben kell megemlékeznem a francia követről, Jusserand-ról, aki minden lehető módon támogatott minket mindenhol, az elnöknel is. Meg kell emlékez-nem az elnök befolyásos tanácsadójáról és bizalmi emberéről, House ezredesről, akivel a háborúnak és a várt békének minden kérdését behatóan megtárgyaltam.

Meg kívánom említeni azt is, hogy az állandó személyes érintkezés mellett, amikor a szükség úgy kívánta, részletes memorandumokat vagy rövidebb feljegyzéseket adtam át az egyes minisztereknek, főleg Lansingnek, amelyekben a legfontosabb vitakérdéseket fejtettem, és saját szempontomból megvilágítottam. Végezetül pedig azt is meg kell jegyez-nem, hogy a szibériai anabázisra Wilson felfigyelt, s az megnyerte rokonszenvét.

Wilson elnökkel való kapcsolataim teljesen tárgyilagosak voltak; mint ahogy egész akciónkban, úgy ebben a tekintetben is igazságos ügyünkre és érveim súlyára hagytam. Hittem abban, mint ahogy most is hiszek benne, hogy a becsületes, művelt embereket érvekkel fel lehet világosítani és meg lehet győzni. Wilson elnöknel a szóbeli megbeszélésekben, memorandumaimban és feljegyzéseimben csak a gondosan megállapított tények erejére és érveire támaszkodtam. Emellett hivatkoztam az ő kijelentéseire és írásaira. Már a háború előtt ismertem az államról és az amerikai kongresszus fejlődéséről szóló írásait; figyelmesen elolvastam beszédeit, és érveim erősítésére idézni tudtam belőlük.

Ilyen módon elértem, hogy Wilson elnök is, Lansing külügyminiszter is lépésről lépésre elfogadta programunkat. Ez nemcsak személyes befolyásom eredménye volt; a propaganda és embereink munkája révén ügyünk elnyerte a politikai közvélemény rokonszenvét, Ausztria-Magyarország pedig elvesztette. A helyzet változását mutatja az a tény, hogy a külügyminisztérium közel-keleti osztályának főnöke, az Amerikában jól ismert jogügyi író, Mr. Putney, abban a memorandumban, amelyet már Amerikába való megérkezésemkor fogalmazott meg Mr. Lansing részére, az osztrák kérdést illetően a mi felfogásunk mellett állt ki. Mr. Putney ismerte a mi Ausztria-ellenes irodalmunkat, és érintkezésben állt Pergler titkárral.

Az Ausztria iránti barátság csökkenését mutatja az az elismerés, amelyben fokozatosan részesített bennünket az Egyesült Államok.

Lansing első, május 29-i nyilatkozata még csak Ausztria-Magyarország elnyomott népeinek római határozatát fogadta el. Lansing biztosít minket és a délszlávokat az Egyesült Államok rokonszenvével. Ezt a nyilatkozatot megelőzte Ph. Page amerikai követ beszéde, aki az olasz légiók előtt egy zászlóátadás alkalmával mondott beszédében melegen emlékezett meg rólunk. Kedvezően dolgozott érdekünkben a nemrég elhunyt Sharp követ is Párizsban.

Lansing külügyminiszterrel tárgyaltam a nyilatkozatáról. Bírálatomnak és a kormány többi tagjával folytatott megbeszéléseimnek eredményeként Lansing június 28-án magyarázatot fűzött májusi nyilatkozatához. Lansing ebben hangsúlyozza, hogy az irányunk-

ban és a délszlávok irányában tett rokonszenvenyilatkozata az összes szlávoknak az osztrák és német uralom alól való felszabadítását jelenti. Ez nagy lépés volt előre, tulajdonképpen az első nagy siker Amerikában, amelynek hivatalos köreit minden rokonszenvük mellett is jelentékeny zavarba hozta problémánk, mert helyzetünk, nemzetközi szempontból nézve, precedens nélkül állt.

Emlékeztetek arra, hogy Lansing államtitkárnak a szerb követ is nyújtott át egy memorandumot a május 29-i nyilatkozatról.

További, még világosabb és végleges elismerés lett osztályrészünk szeptember 3-án. Megegyezésünk szerint augusztus 31-én részletes memorandumot adtam át neki, amelyben megindokoltam, hogy a szövetséges államok részéről szükség van egy ilyen elismerésre. Ebben az időben már tárgyaltunk szibériai hadseregünkéről és segítségésükről, és Mr. Lansing ebben az értelemben fogalmazta meg nyilatkozatát; mintául Balfour elismerése szolgált neki. Tartalmában elismeri, hogy köztünk, valamint a német és az osztrák császárság között hadiállapot áll fenn; a Nemzeti Tanács de facto kormánynak nyilvánítottatik, amely szabályszerűen hadat visel, és teljes hatalommal vezeti a csehszlovák nemzet katonai és politikai ügyeit. Lansing államtitkár szeretetre méltó módon megmutatta nekem a nyilatkozatot, mielőtt nyilvánosságra hozta. Kifejeztem neki köszönetemet és elismerésemet, mint ahogyan Wilson elnöknek is írásban megköszöntem a politikai nemeslelkűségnek, az igazságosságnak és a politikai bölcsességnek ezen aktusát. Wilson válasza megerősítette bennem azt a tudatot, hogy a Fehér Ház véleménye Ausztria–Magyarországról nagyon megváltozott és helyesebb lett.

A negyedik és döntő elismerés volt az október 18-i. Azok az események, amelyek ezután és a mi Függelenségi Kiáltványunk után játszódtak le Ausztriában és Magyarországon, megerősítették Wilson elnök és az amerikai államférfiak előtt az én felfogásomat az ausztriai állapotokról és az én ítéletemet Ausztria és Magyarország belső összeomlásáról. Az elnökre és a kormányra nagy hatást gyakorolt, hogy az Ausztria–Magyarországról, az egész háborúról és annak lefolyásáról adott analízisem helyes volt. Rendkívüli módon örültem, amikor tapasztaltam, hogy az események kibontakozása igazat ad nekem. Az amerikai államférfiak bizalma ezáltal nemcsak személyem, hanem ügyünk iránt is megerősödött, és ezzel értékes alapot adott nekünk az előttünk álló béketárgyalásokhoz.

A katonai összeomlást megelőző hetekben súlyos külső és belpolitikai nyomás nehezedett az Osztrák–Magyar Monarchiára. A katonai kudarcról maga a „gyűjtogató, csóvás ember”, Tisza szólt a parlamentben, amikor az ellenzéki Károlyi gróf szavait megismételte: „A háborút elvesztettük.” Csak Károlyi mondatának második felét felejtette el megismételni: „Most az a fontos, hogy a békét ne veszítsük el.”

A nemzetiségi törekvéseket az Egyesült Államok közismertté vált jegyzéke szentesítette. Az ellenzék új külpolitikai orientációt és különbékét kívánt. „Tessék tudomásul venni, hogy antantbarátok vagyunk!” – kiáltotta a parlamentben a Károlyi-párti Lovászy a jobboldal felé.

Az osztályellentétek kiéleződésének a Magyarországi Szociáldemokrata Párt és a párton belüli baloldali ellenzék adott hangot.

A trón megingott, s a király kétségbeesett kísérletet tett megmentésére. Manifesztumában – amelynek szövegét alább közöljük – „szövetséges állammá” nyilvánította Ausztriát. A manifesztum nem érintette „a magyar szent korona országainak integritását”, azaz Magyarország egységét. (Jellemző, hogy a magyar uralkodó körök, de még a nemzetiségi jogokat elismerő polgári baloldali ellenzék sem ismerte fel azt, amit az osztrákok.) A kezdeményezés korábban valószínűleg sikerre vezetett volna, ám most csak siettetta a felbomlást.

A végnapokról Andrassy Gyula grófot, a Monarchia utolsó külügyminiszterét, a meglevő társadalmi-politikai rendszer, a háborús kitartás és a német elkötelezettség egyik legkönyörtelenebb védelmezőjét idézzük. Szélsőséges nézeteivel a nagytőkés-nagybirtokos osztály legreakciósabb rétegét képviselte. Mégis neki jutott az a szerep, hogy a magáévá tegye és a császárnak javasolja a különbéke, a németektől való elválás eszméjét, Wilsonhoz küldött jegyzékében pedig elismerje a csehszlovák és a délszláv népek jogát a függetlenségre. Meggyőződésből? Korántsem. A külső és belső kényszer hatása alatt, időnyerésben, a forradalom elhárításának lehetőségében reménykedve.

Károly császár és király manifesztuma Ausztria szövetséges állammá nyilvánításáról (1918. október 16.)

Amióta trónra léptem, szüntelenül arra törekedtem, hogy valamennyi népemnek kivívjam a kívánt békét, s hogy Ausztria népeinek megmutassam azt az utat, amelyen népi egyéniségük erejét minden akadálytól és sűrűdástól mentesen, áldásos módon kifejthetik, s szellemi és gazdasági jólétüket eredményesen érvényesíthetik.

A világháború iszonyatos küzdelme meggátolta eddig a béke munkáját. A hősiesség és a hűség, valamint a nélkülözések áldozatkész elviselése dicsőségesen védelmezték a hazát a súlyos időben. A háború súlyos áldozatainak biztosítaniuk kellett a tisztességes békét, amely Isten segítségével már a küszöbön van.

Most tehát haladéktalanul meg kell kezdenünk a haza újjáépítését természetes, tehát megbízható alapon. Az osztrák népek erre irányuló kívánságait gondosan összhangzásba kell hozni egymással, azután teljesíteni.

Elhatároztam, hogy ezt a munkát népeim szabad közreműködésével azoknak az alapelveknek a szellemében végzem el, amelyeket a szövetséges uralkodók békejavaslatukban magukévá tettek.

Ausztria – népeinek akaratahoz képest – szövetséges állammá alakul át, amelyben minden néptörzs saját külön állami közösséget alkot letelepülési területén. Ausztria lengyel területeinek a független lengyel állammal való egyesülését ez semmiképpen sem érinti. Trieszt városa és területe népének kívánságához képest különleges álláshoz jut.

Ez az új alakulás, amely a magyar szent korona országainak integritását semmi tekintetben sem érinti, minden nemzeti külön államnak biztosítja önállóságát. De eredményesen fogja védeni a közös érdekeket is, és ez mindenütt érvényesülni fog, ahol a közösség az egyes államoknak életszükséglete. Különösen ajánlatos lesz valamennyi erőnek az egyesítése azoknak a nagy feladatoknak jogos, méltányos és eredményes meg gondolásánál, amelyek a háború visszahatásai.

Amíg ez az átalakulás törvényes úton végbemegy, a meglevő intézmények a közérdek megvédése végett változatlanul fennmaradnak. Kormányomat megbízta, hogy haladéktalanul készítse elő Ausztria újjáépítését.

A népeket, amelyeknek önrendelkezési jogán az új birodalom felépül, felhívom, hogy nemzeti tanácsaik útján vegyenek részt a nagy munkában, s hogy ezek a nemzeti tanácsok, amelyeket minden nemzet reichsrat-beli képviselőiből alkot, a népek érdekeit egymással szemben és a kormánnyal való érintkezésben érvényre juttassák.

Kívánom, hogy hazánk, a benne egyesült nemzetek egyetértésétől megszilárdítva, mint szabad népek szövetsége kerüljön ki a háború viharából. A Mindenható áldása legyen munkánkon, hogy a béke nagy műve, amelyet megépítünk, valamennyi népünknek szerencsét hozzon.

Károly s. k.
Hussarek s. k.

*Közl. Rubint Dez.ő: Az összeomlás.
1918. Budapest 1922. 307. old.*

... Én a mentséget csak a gyors, az azonnali békében láttam, ennek pedig csak egy útját: a különbékét. Nehéz lelki küzdelmek árán határoztam el magam a különválásra. Igaz, hogy a német politika hozzájárult ahhoz, hogy a béke ne jöjjön létre, mikor az talán jobb feltételek között volt elérhető; igaz, hogy az alldéutschok politikája erősítette meg az antant harci pártjait, és a német hadviselés módja élesztette, fokozta ellenségeink gyűlöletét; igaz, hogy a németek gyakran nyersek és sértők voltak velünk szemben; igaz az is, hogy a németek arra el lehettek készülve, hogy ez előbb-utóbb be fog következni, mert már Burián hivatalosan bejelentette, hogy az év végénél tovább nem vagyunk képesek harcolni; de azért kétségtelen, hogy nemegyszer hősiiesen, sikeresen és hűen védtek meg a mi határainkat, hogy illojalitást nem vethetünk a szemükre, és hogy nekik is nemegyszer jogos okuk volt ránk panaszkodni. Én szerencsétlenségében különösen nagyrabecsülöm e heroikus nemzetet. De ultra posse nemo obligatur! (De erején felül senki ne vállaljon!)

Sok és nagy ok követelte az elválást. Nem hittem, hogy a németek a helyzet súlyát valóban belátják. Ha csakugyan megértették volna az idők járását, a császár, e kiváló hazafi, ki szemmel láthatóan a béke akadályává vált, unokája javára lemondott volna a trónról, és az új kancellár, a badeni herceg nem beszélhetett volna arról, hogy Elzász-Lotaringiából egy, a Német Birodalomhoz tartozó önálló országot akar csinálni. Attól tartottam, hogy az első kábultságból magához térve a német hadvezetőség, legyőzhetetlensége érzetében, újabb ellenállásba fog sodródni. Láttam, hogy Wilson húzza-vonja a tárgyalásokat. Svájcból azt a biztos tudatot hoztam magammal, hogy Németországgal s a vele tartó szövetségesekkel a legkegyetlenebbül fognak elbánni. A megszállt francia területeknek német alapossággal végbevitt elpusztítása, azon érthetetlen és menthetetlen eljárás, izzó gyűlölet és kiapadhatatlan bosszúvágyat váltott ki. És elfogott az aggodalom, nem fogunk-e ezért a bűnért mi ártatlanul, de keményen lakolni?

... A háború folytatásával többet is kockáztattunk, mint a németek. A németet a legrosszabb béke sem teheti tönkre. Joggal mondták a fegyverszüneti tárgyalásokra kiküldött német megbízottak: „Ein Volk von 70 Millionen leidet, aber es stirbt nicht.” (Egy 70 milliós nép szenved, de nem pusztul el.) Mi – sajnos – ezt nem mondhattuk magunkról. Ausztria és főleg Magyarország a megsemmisülés küszöbén állottak. Mi életünkkel voltunk érdekelve – a németek csak hatalmi állásukkal.

De fő oka elhatározásomnak azon hitem volt, hogy a forradalmat csak a különbéke felajánlásával lehet megakadályozni, hogy a további sikeres ellenállást a forradalom úgyszólván meg fogja hiúsítani. A forradalmi hangulat fő forrása a béke vágya volt, és az a hit, hogy a németekkel együtt békét nem kapunk, mi pedig inkább készek vagyunk a teljesen reménytelen harcokat idegenek hibás számítása és makacssága miatt utolsó csepp vérünkig folytatni, és inkább készek vagyunk az országot feláldozni, mint a németektől elválni.

Én tehát, amint meggyőződtem arról, hogy nincs többé remény a győzelemhez, hogy minden további áldozat hiábavaló, és a vérontás folytatása csak forradalomhoz vezet, amely pedig kifelé úgyszólván tehetetlenné tesz, lelkiismeretemmel nem tartottam megegyezhetőnek, hogy további emberhalálért felelősséget vállaljak.

... De az elválás eszméje tagadhatatlanul népszerű volt. A lelkek forradalmi hangulata ellentmondásba került önmagával. Ámbár elsősorban főként a szociáldemokrácia, pacifizmus és internacionalizmus táborá dolgozott a forradalomért, az összeomlás a tömegekben a régi, sokszor megsértett, teljesen soha ki nem elégített nacionalista és sovíniszta érzéseket váltotta ki. Hamarosan tapasztaltam, hogy nehéz a közösség fenn-

tartása mellett állást foglalni. Minden oldalról ostromoltak, hogy a rögtöni perszónai-uniót követeljem én is. Meggyőződése azonban nem engedte, hogy eltérjek a kitűzött útról.

Mikor megszűnt azon reményem, hogy Károlyival és a szociáldemokratákkal meg tudok egyezni, a többi polgári pártokból olyan kabinet alakulását törekedtem elősegíteni, mely nem kihívás a demokratikus elemekkel szemben, s melynek programja kielégíti a kor támasztotta igényeket, amely azonban kész a rendet kérelmelhetlen eréllyel megvédeni.

Különösen fontossá vált az utóbbi kérdés, mert tudni lehetett, hogy az ellenzék a vele való szakítás után semmi eszköztől sem fog visszariadni, és hogy erőszakkal fog az egyeduralom után törni.

Ezen felfogás által vezetettve kinevezésemet csak akkor fogadtam el, amikor az illetékes tényező teljes felelősséget vállalt, hogy elég és megbízható haderőnk van Budapesten minden képzelhető zavargás letörésére, és amikor megnyugvást szereztem abban az irányban is, hogy meg lesz a szükséges felhatalmazás a fegyveres erővel élni. E biztosítékok nélkül még utolsó percben visszaadtam volna a megbízatást. A döntő percekben azonban várakozásaim, sajnos, be nem váltak. Szembehelyezkedtünk elszánt forradalmi erőkkel anélkül, hogy fegyverhez nyúlni mertünk vagy tudtunk volna. Ha úgy állottak a dolgok, jobb lett volna korábban engedni. A történelem bizonyítja, hogy a törvényes rend akkor szokott felborulni, ha annak képviselői sem nem bírnak a kellő időben koncessziót tenni, sem nem merik a megindított harcot végigvívni.

Amikor Bécsbe indultam, még nem volt politikámat osztó magyar kormány, ami csaknem kilátástalanná tette úgylis nehéz vállalkozásom sikerét. Szomorú hangulatban ültem a vonatra, de azzal az elszántsággal, hogy rám nézve bármi is következzen, megteszem az egyetlen még lehető kísérletet. (Október 25.)

A helyzet képe a következő volt: Budapesten, ahol a Monarchia sorának el kellett dőlnie, minden percben kiüthetett a forradalom. A rendet még mindig a lemondott, lejárt kormány védte gyengén, habozóan.

A frontról rémhírek érkeztek. Az olasz offenzíva teljes erővel megindult. Az első akták egyike, amelybe betekinhettem, József főhercegnek, ennek a népszerű, hős magyar katonának az a szomorú jelentése volt, hogy a magyar csapatok nem akarnak többé a magyar határtól távol küzdeni, és követelik, hogy visszavezetessenek hazájukba. Ez az olasz front rögtöni felbomlásának veszélyével járt, az ilyen felbomlás összes véres, borzalmas következményeivel együtt. Felvetődött az iszonyatos kérdés, nem fog-e a bomladozó hadsereg a pergőtűz hatása alatt rabló, gyűjtogató hordává átalakulni s az országot végigpusztítani?

Ausztriában Hussarek megbukott: Lammasch kabinetalakításhoz látott. Ő a manifestum alapján törvényesen és fokozatosan akarta az eddig centralizált kormányzatot decentralizálni. E nehéz munkát még súlyosbította a szenvedély és bizalmatlanság, a napról napra nagyobbodó német nacionalizmus és szláv érzés összeütközése. Engem a bécsi bizalmatlanul fogadtak, mert magyar voltam.

Amint a Ballplatzon a minisztérium vezetését átvettem, első teendőm volt a német császárt értesíteni, hogy Ausztria–Magyarország nem képes többé a harcban kitartani, s el van határozva különbékét kötni, nehogy a forradalom és a teljes összeomlás bekövetkezzék. (Október 26.) Azután megtettem a különbéke-ajánlatot Wilsonhoz s az összes többi ellenünk küzdő nagyhatalomhoz. (Október 28.)

E lépés megnyugtató hatása azonban Budapesten meggyengült, mert ott még mindig kormányválság volt, az utca már megmozdult, az izgalom tetőpontjára hágott, és semmi sem történt ez akció felhasználására, a közvélemény irányítására és felvilágosítására. A békeakció ily viszonyok között a forradalmi elemeket gyorsabb cselekvésre készítette.

A forradalmárok erőyes, vakmerő cselekedeteit nem ellensúlyozta a kormány hasonló erőyes akciója. A forradalmi párt bízott győzelmében, a törvényt védő erők önmagukat feladták. Ezen ingadozásuk érezhetővé vált a hatalmi gépezet minden fokán, a centrumban úgy, mint a periférián. Aki magában nem bízik, abban senki sem bízik. A közvélemény rögtöni és kedvező békét csak Károlyitól várt, ami óriási hatalmat adott neki és a forradalomnak. Legnagyobb ellenségei is azt kívánták, hogy ő jusson a hatalomhoz. Rákosi (Jenő), ezek egyike, lendületes szavakban írja: „Jöjjön hát Károlyi!” (Október 24.) Pár napra reá maga Tisza ajánlja József főhercegnek, hogy nevezze ki Károlyit miniszterelnökké. A teljes független Magyarország gondolata rohamosan hódított. Az én békelépésemet halvaszületettnek tekintették. Azon meggyőződésemet, hogy az Ausztriától elszakadó, a világtól hermetice elzárt, ellenségtől környezett Magyarország, meggyengült hadsereggel, teljesen tapasztalatlan vezetők irányítása mellett és diplomácia nélkül, irtózatoss katasztrófába fog rohanni, hogy Károlyi sem lesz képes a forradalmi áradattal, az anarchiával és káosszal megbirkózni, hogy a legtúlzóbb szociális forradalom hívei fognak az előtérbe kerülni, hogy kinevezése ezért a végkatasztrófát jelenti, ezt a meggyőződésemet az általános mámor közben nem sok ember osztotta. Csak az segíthetett volna, ha a proklamációja által teljes nyíltsággal forradalmi alapokra helyezkedett Nemzeti Tanácsot rögtön elfogják, és a katonákat gyorsan, habozás nélkül erőyes akcióba viszik.

... A Monarchia sorsa végleg akkor dőlt el, mikor, még mielőtt Hadik kormányát megalakíthatta és a kinevezést megkapta volna, a király Lukachich azon telefonon tett kérdésére, hogy lövessen-e, és azon jelentésére, hogy sikerre nincs remény, az ellenállást feladja. Így a legrövidebb időn belül kapitulálni kellett, és Károlyi az utca nyomása alatt mint a forradalom győzelmes vezére lesz miniszterelnök. Ezen tény hallatára én azonnal lemondtam. Egy percre sem hittem, hogy a forradalom, ezen győzelme után, még meg lesz fékezhető, és egy percre sem voltam hajlandó a forradalom vezéreivel közös felelősséget vállalni. Már a prezumpatív (várományos) utódom is megvolt, Czernin volt külügyminiszter testvérének személyében. De akkor, lemondásom első perceiben, a felajánlott különbékajegyzék ötödik napján külföldről olyan hírek érkeztek, melyek a legalaposabb reményt nyitották, hogy az antant velünk tárgyalni fog, és oly feltételeket fog nyújtani, melyek létünket megmentik. Eddig minden rosszul ment, a helyzet komor, sötét, vigasztalan volt. A belső szétesés jelei olyan rohamosan mutatkoztak, hogy már nem volt reményem sikerre. Békeakciónak ezen első visszhangja azonban azt látszott ígérni, hogy csoda fog történni, hogy ellenségeink mentenek meg, amikor önmagunkat feladtuk, és olyan békeajánlatot kapunk, amely az államfenntartó elemeket újra akcióképessé teszi. Ezen kilátás hatása alatt és öfélése nyomatókósan kifejezett kívánságára helyemen maradtam.

Hadseregünk ezalatt túltett önmagán. Napokig ellenállott belső betegsége ellenére. A fronton levő katonák, akiket nem ért az otthonról áradó agitáció, mindvégig hőiesen verekedtek. A tartalék azonban nem engedelmesskedett többé, teljesen felmondta a szolgálóat. Meg volt mótelyezve. Az ellenállás ilyen körülmények között már csak napokig, csak órákig tarthatott. Ennek a tudatnak nyomása alatt határoztuk el, hogy be nem várva a különbéké és a közös fegyverszüneti ajánlat sikerét, rögtöni fegyverszünetet kérünk az olasz hadvezetőségtől. (Október 29.)

Hogy milyen illúziók éltek még ekkor is a német vezérkarban, bizonyítja, hogy mikor mi a fegyverszüneti feltételeket közöltük (november 4.), azt a választ kaptuk, hogy tartunk ki, amíg a havazás megindul a tiroli szorosokban; tavasszal majd újra megsegíthetnek. Újra elhangzott a kemény német „durchhalten”. De hiába akartuk volna ezt meg-

tenni, összeomlott volna a belső és külső front jóval tavasz előtt, és mi, akik a felelősséget viseltük, teljes joggal a lámpavasra kerültünk volna.

A forradalmi lavina tovább gördült. A történelmi törvények kérlelhetetlen logikával újra érvényesültek. A győzelmes erőszak a félúton meg nem állt – meg nem állhatott. Egynapi törvényes lét után a Károlyi-kabinet forradalmivá vedlett át.

*Andrássy Gyula gróf: Diplomácia
és világháború. Budapest 1921. 203–216. old.*

II. RÉSZ

A magyar polgári demokratikus köztársaság

Az őszirózsás forradalom. Belpolitikai reformok; ipar-, agrár- és nemzetiségi politika

Azok a társadalmi erők, amelyek elősegítették és siettettek a dicstelen kimúlást, felidéztek és győzelemre vitték a békét, a nemzeti függetlenséget és a forradalmat.

Az október végi napok kabinetalakítási kísérletei, a kilátástalan alkudozások a gödöllői királyi kastélyban cselekvéssé érlelték Károlyi, valamint a szociáldemokrata és radikális párti vezetők bátortalan elképzeléseit. Így született meg október 25-én este a Nemzeti Tanács, amely másnap – az alábbiakban közölt – forradalmi hangú kiáltvánnyal fordult a magyar néphez. A kiáltvány megfogalmazói a béke, a függetlenség és a legégetőbb társadalmi átalakulás kérdéseit iktatták programjukba. Felszólították a népeket és a kormányokat, hogy azok „a mai kormányhatalom helyett. . . a Magyar Nemzeti Tanáccsal keressenek közvetlen kapcsolatot”.

E bátor elhatározást tétova, még mindig kompromisszumra hajló lépések követték. A főváros népe viszont éberén figyelt, és ismét megmozdult, hogy fellépésével kikényszerítse a habozó királytól Károlyi Mihály miniszterelnöki kinevezését. Az erejében megroppant zsarnoki rend fegyverhez nyúlt, hogy feltartóztassa a forradalmi áradatot. A vérengzés – amelyről Lukachich tábornokot idézzük – megadta az utolsó lökést. Most már a Nemzeti Tanács is vétót mondott az alkudozásokra. „József főherceggel és a vérontás okozóival nem szabad tárgyalni.” A régi emberek hiába áhítoznak az „erős kéz” és a statárium után: a munkások fegyverkezését, a Katonatanács fellépését a Nemzeti Tanács is nehezen tudja mérsékelni. (Lásd Bus-Fekete László emlékeztetését.) Október 30-án megjelenik a laktanyákban a tömeges csatlakozásra szólító rölap – amelyet ugyancsak közlünk –, és bekövetkezik a döntő éjszaka, amelynek izgalommal teli élményeit Magyar Lajos tolla idézi.

Október 31-én hajnalban kihull a fegyver a végsőket vonagló rendszer kezéből. A munkások és a katonák birtokukba veszik a fővárost, s a látszathatalmat őrző Hadik-kormány benyújtja lemondását. Károlyi Mihály – akit a nép már miniszterelnökké választott – a király megbízottjától, Habsburg József főhercegtől is átveszi kinevezését. A győzelem mámore s a hajnali audiencia viharos érzései kavargnak Károlyi emlékiratainak alábbi soraiban.

A Magyar Nemzeti Tanács kiáltványa a magyar néphez (1918. október 26.)

Az abszolutizmus, az osztályuralom és a nemzetiségi elnyomás átkos politikája végveszélybe sodorta Magyarországot.

A vakmerő könnyelműséggel és öntelt rövidlátással felidézett háború nemzetünk legjavát céltalanul vágóhídra vitte, és felőrölte az ország népeinek legértékesebb szellemi és anyagi erőforrásait. Ugyanez a nyegle, szűkkeblű és fennhéjázó politika az egész művelt világot a magyarság ellenségévé tette, mert az egész országot és az egész népet felelősségre vonják az osztrák abszolutizmus, a feudalizmus és a bankuralom bűneiért. Ugyanakkor, amikor az ellenséges haderők már határainkat szorongatják, egyidejűen szörnyű népitélet van kialakulóban Magyarországi jövő sorsa fölött.

E rettenetes helyzetben vezérek és irányító nélkül áll a magyar nemzet az előnyomuló ellenség és a már-már bizalmukat veszített nemzetiségeink kettős frontja között. A nyolc év előtt pénzzel, erőszakkal és korrupcióval összehozott magyar parlament minden szellemi és erkölcsi tekintély nélkül áll úgy idehaza, mint a külföld előtt, a belőle kikerült elvtelen, ígéreteit megszegő, programtalan, most már megbukott kormány pedig a közgyűlés és közmegvetés tárgya lett. Akkor, amikor egész nemzeti és kulturális sorsunkról fognak dönteni, amikor új erőből duzzadó nemzeti államok alakulnak ki határainkon, amikor a nemzetek önrendelkező joga alapjaiban fogja felforgatni a régi alkotmányokat: ugyanakkor olyan parlament és kormány rendelkezik jövőnk felett, amely semmiféle nemzeti és szociális érdeket nem képvisel, amely csupán szűk osztály- és csoportérdekeltségek, valamint idegen külpolitikai erők engedelmessé játékszere.

Ily körülmények között az alulfrott pártok, mint az ország valóban demokratikus erőforrásainak egyedüli politikai szervezetei, súlyos erkölcsi felelősségünk teljes tudatában elhatároztuk, hogy megalakítjuk a Magyar Nemzeti Tanácsot.

Központi szerve kíván ez lenni minden olyan mozgalomnak és törekvésnek, amely Magyarország megmentésére és korszerű újjászervezésére irányul.

Csakis egy alapjaiban megreformált, gyökeréig demokratizált, az európai kultúrérettel közös vérkeringést folytató új Magyarország biztosíthatja egyrészt a magyar állam fennmaradását, másrészt pedig tisztességes helyét a művelt nemzetek ama társaságában, amely egyedül hivatott tartós békét nyújtani a megkínzott emberiségnek.

Ezen országmentő céljai elérésére a Magyar Nemzeti Tanács, minden párt-, osztály-, vallási, nyelvi és faji szempontot félretéve, számítt minden dolgos és az ország érdekeit szíven hordó polgártársunk lelkes közreműködésére, mert csak a milliók testvéri szolidaritása lehet egy jobb és tisztább jövő forrása. Csakis a város és a falu testvéri szövetségéből születhetik meg az új Magyarország.

De a tiszta szándékú és jót akaró embereknek ez a szövetség csak akkor lehet hatékony és eredményes, ha pontosan meghatározzuk azokat az alapelveket, amelyek a magyar népet a mai végveszedelemből kivezethetik. E célból a Magyar Nemzeti Tanács a következő pontokban foglalja össze ama legsürgősebb feladatokat, amelyek nélkül el sem tudja képzelni az ország megmentését és a jobb jövő előkészítését:

I. A mai korrumpált parlamenti és kormányrendszer, amelyben az ország nem képviselést, de ellenségét látja, haladéktalanul eltávolítandó.

II. Késedelem nélkül biztosítandó Magyarország teljes függetlensége, úgy külpolitikai, mint gazdasági és katonai vonatkozásban. A magyarországi seregek külföldről visszahívandók, a külföldiek hazájukba visszarendelendőek.

III. Az immár teljesen reménytelen háborúnak azonnal véget kell vetni, és a megkötö-

dő békénél vagy fegyverszünetnél egyes-egyedül Magyarország érdekeit szabad figyelembe venni, a német szövetség felbontásával.

IV. A képviselőházat azonnal fel kell oszlatni, és az új választásokat ki kell írni. Haladéktalanul törvénybe iktatandó a teljesen általános, egyenlő, titkos, nőkre is kiterjedő választójog rendszere, amely a vármegyei és községi életben is tüstént keresztülvendő.

V. A népek önrendelkező jogát késedelem nélkül biztosítani kell országunk nem magyar ajkú népei számára a wilsoni elvek értelmében, attól a reménytől áthatva, hogy Magyarország területi integritását ezek az elvek nemcsak nem veszélyeztetik, de biztosabb alapokra helyezik. A nemzetiségek kulturális és helyhatósági önkormányzata a lehető legmesszebbmenőleg kiépítendő, hisz a különböző kultúrák békés versenye csak javára lehet az ország minden népe anyagi, szellemi és erkölcsi fejlődésének. Ezen az új Magyarországon értelmét vesztené a nemzet és a nemzetiségek közötti régi, megmérgezett különbség. Az ország az egyenrangú népek testvéri szövetségévé alakulna át, mert közös gazdasági és földrajzi összetartozás, nem pedig nemzeti féltékenykedés az, ami miatt fönttartani kívánjuk az ország területi integritását. Ezen összetartozás józan felismerésétől, nem pedig a kényszer erejétől várjuk azt, hogy az ország összes népei a régi sorsközösségben megmaradjanak.

VI. Biztosítani kell az egyesülési és gyülekezési szabadságot. A cenzúrát, amely immár nem véd semmiféle hadiérdeket, hanem csak önző párt- és osztálytörekvések leplezésére alkalmas, el kell törölni, és intézményesen kell biztosítani a sajtó- és gondolatterjesztés szabadságát.

VII. Általános amnesztia adandó minden politikai bűntett miatt elítéltnek, úgy polgári, mint a katonai bíróságoknál.

VIII. Megfelelő kül- és belpolitikai rendszabályokkal gondoskodni kell arról, hogy a fenyegető inség elháríttassék.

IX. Nagyszabású, a népet földhöz juttató birtok- és szociálpolitikai reformokkal a dolgozó népek, különösen pedig hazatérő katonáinknak életsorsát hatékonyan javítani kell. A túltengő tőkefelhalmozás megakadályozandó, és a közcélokra messzemenően igénybeveendő.

X. El kell ismerni az újonnan létrejött ukrán, lengyel, cseh, délszláv és osztrák-német nemzeti államokat, s meg kell őket győznünk arról, hogy a független és demokratikus Magyarország nemcsak nem ellenzi jogos életigényeik kielégítését, de kész velük minél bensőbb gazdasági és politikai szövetségre lépni, attól a meggyőződéstől vezetve, hogy ezek az államok is respektálni fogják a mi nem kevésbé jogos érdekeinket.

XI. Alkalmas képviselők kiküldésével gondoskodni kell arról, hogy a művelt külföld előtt kellő megvilágításba helyeztessenek a magyar demokrácia igazi céljai, és kidomboríttassék az a teljes érdeksolidaritás, amely a magyar népet a nem magyar testvérnépekhez fűzi.

XII. Az általános békekongresszusra Magyarország képviselőiben oly férfiak küldendők ki, akik fenntartás nélkül barátai a leszerelésnek, a kötelező békebírósnak és a nemzetek ligájának. A breszt-litovszki és a bukaresti békeszerződések megsemmisítendők. A háború és béke kérdéséről a népképviselőt döntsön.

Ezen égetően sürgős feladatok megoldásán kíván dolgozni a Magyar Nemzeti Tanács, s eme munkájában csatlakozásra hív fel mindenkit, aki becsületesen és utógondolat nélkül akarja az azonnali magyar békét, a demokráciát, a nemzetiségek egyenjogúsítását, a nemzetek szövetségét, a föld felszabadítását és a dolgozó nép erőit fokozó modern szociálpolitikát. Körök, egyesületek és szervezetek is jelentsék be kiküldötteiket.

Reméljük, hogy az ország más anyanyelvű népei is, hivatott megbízottjaik útján, ezen

a közös alapon velünk együtt fognak dolgozni az új Magyarország kivívásáért. Arról is meg vagyunk győződve, hogy ezt a Magyarországot megmentő és népét fölszabadító programunkat a magyar katonaság is egész erejével támogatni fogja.

Végül felhívjuk az összes külföldi népeket és kormányokat, hogy minden Magyarországot érintő ügyben a mai kormányhatalom helyett, amely immár teljesen elveszített minden összefüggést a dolgozó magyarsággal, a Magyar Nemzeti Tanáccsal keressenek közvetlen kapcsolatot, mint amely egyedül hivatott ama magyar nemzet nevében beszélni és cselekedni, amelynek vére és munkája tartja fenn Magyarországot.

Csatlakozó bejelentéseket elfogad:

A Károlyi Mihály elnöklete alatt álló Függetlenségi és 48-as Párt irodája (IV. ker. Gizella tér 2.).

A Magyarországi Szociáldemokrata Párt Titkársága (VIII. ker. Conti utca 4.).

Az Országos Polgári Radikális Párt irodája (VI. ker. Andrássy út 48.).

Annak jeléül, hogy fenti követeléseinket az ország egész népe helyesli és támogatja, e hó 27-én, vasárnap délután 3 órakor az Országház előtti téren gyűlést tartunk.

Jelenjen meg ott mindenki, aki akarja a szabad, független, népeinek jogot és kenyeret adó új Magyarországot.

A Függetlenségi és 48-as Károlyi Párt,
a Magyarországi Szociáldemokrata Párt,
az Országos Polgári Radikális Párt

Népszava, 1918. október 26.

Magyarország népéhez!

Lukachich tábornok a forradalom előjeleiről és a „láncídi csatáról”

Október 28-án délután magához rendelt őfensége és jelentést kívánt a katonai karhatalom állapotáról. A láncídi események előtt állottunk, és így nem tudtam még, mennyire romlott a csapatok fegyelme. Ezért őfenségének adott jelentésem nem tüntette fel a katonai állapotot oly kedvezőtlen világításban, amilyenben ez tényleg már leledzett.

E napon este tapasztalhattam a csapatok megbízhatatlanságának első komoly jelét.

A Nemzeti Tanács október 27-én, az Országház téri népgyűlés befejezésekor felhívta a népet, hogy 28-án este jelenjen meg a Gizella téri párthelyiség előtt. Ott fogják kihirdetni a Nemzeti Tanács határozatát.

Ezen felhívás folytán 28-án este hatalmas néptömeg gyűlt össze a Gizella téren. A Kossuth-nótát énekelték, és éltették Károlyi Mihályt.

Mivel a Nemzeti Tanács elhatározáshoz még nem jutott, Buza Barna beszélt a pártkör ablakából a türelmetlen néphez. A legnagyobb mértékben lázító beszédet tartott. Azt mondta, hogy immár a nép az úr, annak kell történnie, amit a nép akar. Veszedelmes kártyajáték folyik most – mondotta. – Nagyban megy a játék, egy korona a vizi (a tét). Várjon a nép. Rövid idő múlva érkezik a cselekvés pillanata. Őfelsége, a magyar nép ma este kinevezte Károlyi Mihályt miniszterelnökké. A nép kinevezése lesz az érvényes, és nem a királyé.

Buza Barna után Fényes László izgatta a népet, nem kevésbé felségsértő módon. Le

kell dönteni a hatalom bitorlói. Fel kell menni a Várba, hadd lássák, kinek a háta mögött áll a nép.

E beszédek hatása alatt megindult a néptömeg Buza Barna és Fényes László vezetése alatt. Fel a Várba József főherceghez. Mondjuk meg neki, mit akar a nép – volt a jelszó.

A Lánchíd felé vezető utakat katonai kordon zárta el. A Duna-parton, a Deli Kávéház-nál egy szakasz állott a honvédtanezredtől, a legjobbnak vélt karhatalmi csapattól.

A kordon nem teljesítette kötelességét. Félretolatta magát a nép által, amely keresztülment rajta.

Ez volt az első komoly jele a fegyelem bomlásának.

A Lánchíd bejáratát szintén katonai kordon zárta el. Előtte állottak lovas és gyalogos rendőrök. A lovas rendőrök nekiugrattak a közeledő néptömegnek, és azt szíjjeloszlásra szólították fel. A menetből lövések dördültek el, mire a rendőrök revolvereikhez nyúltak és visszalóttek.

A nép szíjjelszaladt, három halott és sok sebesült maradt a helyszínen. A lovas rendőrök üldözték a menekülő népet, hogy annak újbóli gyülekezését megakadályozzák.

Ezen összetűzésről szóló jelentésre a honvédtanezred két zászlóalját indítottam útbá a Lánchídhöz. Ezeknek azonban dolguk már nem akadt. Éjjel fél tizenegykor értesített a rendőrfőkapitány, hogy a városban a nyugalom helyreállott, a karhatalmi csapatok bevonulhatnak laktanyáikba.

Jelentkezett ezen a napon a fegyelem bomlásának egy másik bizonyítéka is. A fegyvergyári munkások megrohanták délelőtt a fegyverraktárt, és abból 1200 db puskát és 500 revolvért vittek el, az ott őrsegi szolgálatot tartó osztag szeme láttára, amely teljesen tétlenül nézte a fegyverraktár kifosztását.

A Duna-parti korzón felállított kordon szabályellenes magatartása miatt vizsgálat lefolytatását rendelt el, mely még az éjszaka volt megtartandó. A katonai parancsnokságnál beosztott Teus tábornok utasításomra egy parancsot dolgozott ki a karhatalmak magatartását és a fegyverhasználatot illetően. Ennek a parancsnak lényege az volt, hogy a karhatalom semmi körülmények között ne engedje a néptömeget oly közelségébe jutni, hogy ezáltal a csapat mozgási szabadsága veszélyeztessék. Idejekorán köteles a fegyvert használni.

A kiadott írásbeli parancson kívül a karhatalmi csapatok szóbeli kioktatásáról is gondoskodtam. A rendelkezésemre álló két tábornokot, Teus és Hodula tábornokokat elküldtem október 29-én délelőtt és délután a csapatokhoz. Feladatuk az volt, hogy úgy a tiszteket, mint a legénységet megfelelően kioktassák a karhatalmi szabályzat rendelkezéseiről és a fegyverhasználatról.

báró somorjai Lukachich Géza:
Magyarország megcsönkítésének okai.
Budapest é. n. 101–103. old.

Bus-Fekete László a forradalom erőinek fegyverkezéséről (1918. október 29–30.)

Október 29-én, kedden délután már „laktanyát” kell keresni azoknak a katonáknak, akik menetszázadaiktól és a kiegészítő parancsnokságoktól megszökve fegyveresen jelentkeznek a Nemzeti Tanácsnál szolgáltatételre. Mivel ekkor már a Nemzeti Tanács az Astoria-szálló félemeleti szobáiban székel, és mert a városparancsnokság és a főposta –

ez a két nagyon fontos épület – is a közelben van, a Katonatanács megszállja a Reáltanoda utcai főreáliskola épületét.

A katonák nagy része eddig a Károlyi-palotában kapott szállást. A palota belül éjjelnappal úgy fest, mint valami menedékhely. A küldöncök ötpercenként jönnek Károlyi-hoz, és többnyire a palota Magyar utcai kerítésén át távoznak. A Károlyi-palota és a Katonatanács között Beöthy Zoltán hadapródjelölt teljesít önfeláldozó összekötő szolgálatot.

Csernyák Imre parancsára dr. Pethes hadapródjelölt negyven, Bécsből szökött katonával elfoglalja a Reáltanoda utcai iskola épületét, és felesketi a tanári kart arra, hogy a Katonatanácsot nem árulják el. A tanárok fel is esküsznek, egy „úr” kivételével, aki nem hajlandó az esküt letenni. Ezentúl aztán minden, a Nemzeti Tanácsshoz hű katonát a Reáltanoda utcai iskolában szállásolnak el.

Pusztai Gazda Jenő hadnagy azt a parancsot kapja, hogy menjen ki a Ferencvárosi pályaudvarra, ahonnan az 1. honvédegyalozezred menetszázada indul az olasz harctérre, és hozza vissza és szállásolja el a katonákat a Reáltanoda utcai főhadiszálláson. Pusztai Gazda pár percet késik, mire kiér az állomásra, a menetszázadot vivő vonat messze van. Azonban mégsem jön egészen hiába: teherkocsik között elbújva körülbelül nyolcvan-száz katonát talál, akik önszántukból maradtak el a menetszázadtól, és ezeket fegyveresen a Reáltanoda utcába dirigálja.

Ott van a Reáltanoda utcában Estefányi Jenő százados is, aki 25-e óta tevékeny részt vesz a forradalomban, és legértékesebb közreműködése az inotai tanezred, valamint a szentendrei fényszóró-különítmény felesketése volt. Vele együtt ott tanyázik Rex Jenő József törzsőrmester, aki a legénység között tart fenn példás rendet, Czenner Zoltán hadnagy és János Andor főhadnagy, valamint dr. Sós tüézérszállós is a Reáltanoda utcában rendezik be irodájukat. A tisztek Csernyák századossal az élükön alig bírják lecsillapítani Horváth Sándor tengerészt. Horváth mindenáron fel akar menni a Várba, és le akarja löni Lukachichot. Megmagyarázzák neki, hogy mennyire céltalan ez a vérontás, s helyette azt a feladatot kapja, hogy menjen ki civilben az 1. honvédegyalozezred laktanyájába, és világosítsa fel a holnap, október 30-án elinduló menetelakulatot a helyzetről. (Ezt a menetszázadot hozzák vissza aztán 31-re virradó éjjel a Keleti pályaudvarról.)

Október 30., szerda, a következő nap, elhatározó nap a magyar forradalom történetében.

Ezen a napon a Katonatanács már a Meteor-szállóban székel, mert a katonarendőrség megsejti a tanács előbbi tartózkodási helyét, de a tisztek elmenekülnek, és a Meteor-szállóban ütik fel tanyájukat. Itt sincsenek sokáig biztonságban a katonák. A katonarendőrök elől innen is menekülniük kell.

A Nemzeti Tanács ezen a napon a szűk Károlyi-pártkörből kihurcolkodva, immár az Astoria-szálló félemeleti szobáiban székel, és radikális polgárokból, újságírókból és a Szociáldemokrata Párt tagjaiból egész nagy organizmust szervez, amely behálózza Budapestet.

Október 30-án hajnalban a katonák elérkezettnek látják az időt arra, hogy a Magyar Miklós villájában őrzött röpcédulákat szertehordják a városban. Telefonon érdeklődnek Magyar Miklósnál, hogy mikor jöhetnek a proklamációért. A Katonatanács megbízásából Kéri Pál telefonál, és most nem kell a forradalmárokat meggondolatlansággal vádolni, hogy miképp lehetett ilyen fontos és szigorú titkot a telefonra bízni, mert ez a telefonbeszélgetés körülbelül így folyt le:

- Halló, itt Kéri, ki beszél?
- Halló... Kit tetszik keresni...

- Magyar vezérigazgató urat kérem . . .
- Halló, itt Magyar, ki ott?
- Kéri, szervusz Miklós!
- Szervusz, parancsolj . . .
- Mi van a Gerbeaud-val?
- Tudod, itt van a villában.
- Jól be van csomagolva? Nem lesz baj vele? Nem fog összetörni?
- Semmi baj sem lesz, küldhetsz érte, mikor utazol?
- Hajnalban muszáj mennem. Kiküldök érte két kukoricacsősz, ha a nevemre hivatkoznak, add ki a Gerbeaud-t.

Nem kell nagyon magyarázni, hogy ebben a telefonbeszélgetésben a Gerbeaud annyit jelent, hogy röpcédula, a csomagolás iránt való érdeklődés a villa körüli környéknek szólt, a hajnali utazás a forradalom, és a kukoricacsőszök a tengerészek.

Ezek után hajnalban a városligeti villa kerti ajtáján János főhadnaggyal és dr. Sós zászlóssal megjelentek a küldöttek, és mikor bementek, hogy a jelszó „Kéri Pali”, megkapták a Gerbeaud-t, azaz a szépen becsomagolt röpcédulákat.

A Katonatanács rendelkezésére álló összes tisztek és a régebben szolgálatot teljesítő, tehát megbízható legénységi katonák a főváros minden laktanyáját elárasztották ezen a hajnalon a röpcédulákkal. Kerítéseken másztak be a katonák, és ablakokon hajigálták be a szabadulást jelentő proklamációt a kaszárnnyákba, és a pályaudvarokon is minden érkező katona kezébe odanyomtak egy röpcédulát.

Meg kell itt említeni egy epizódot arra nézve, hogy miképpen juttatta a Katonatanács a röpcédulákat Bécsbe, az ott szolgáló magyar katonákhoz. Csernyák századosnál jelentkezett egy bécsi önkéntes, akit Csernyák teletömött proklamációval, s aztán kiküldte egy kávéházba, hogy ott hangos szóval, nyíltan agitáljon a forradalom mellett. Tudta, hogy a katonarendőrök elcsípi, és Bécsbe fogják toloncolni. Így is történt. Az önkéntest elfogták, és a forradalom proklamációit szuronyos fedezettel vitték Lukachich emberei Bécsbe.

Egyébként ezen a napon történt még valami, amit fel kellett itt jegyezni. A Fegyvergyár munkásai feltörték a gyár raktárait, magukhoz vették a fegyvereket, és azokat nem voltak hajlandók a kivonuló őrség felszólítására sem kiadni. A helyzet nagyon veszedelmesnek látszott. Lukachich a 38. gyalogezred Pesten levő századaival körülfogatta a gyárat, és amikor a bentlevők ekkor sem voltak hajlandók a fegyvereket kiadni, úgy látszott, hogy itt véres összeütközésre kerül a sor. Károlyi Mihály kisietett a munkások közé, és igyekezett megnyugtatóni őket. Megkérte a vezető embereket arra, hogy a munkásság ne lépjen fel támadólag, hanem viselkedjenek passzíve. A Nemzeti Tanács minden igyekezetével azon lesz, hogy a körülfáró csapatokat elvezényelje a gyár mellől.

Károlyi visszaérkezése után megindult a Nemzeti Tanácsban a vita, hogy mi a teendő? Csernyák Imre azt ajánlotta, hogy a Katonatanács a rendelkezésére álló fegyveres erővel egyszerűen zárja körül a körülfogó századokat, és ezek két tűz közé kerülve, kénytelenek lesznek megadni magukat, és akkor sor kerülhet a lefegyverzésre is. A Nemzeti Tanács azonban nem akarta ezzel a kockázatos mozdulattal felborítani a megállapított tervet, hanem abban egyeznek meg, hogy másnap, csütörtökön Csernyák Imre nagyobb katonai erővel, természetesen a Nemzeti Tanácshoz hű csapatokkal, megjelenik a Fegyvergyár előtt, és felmutatja Lukachichnak hamis parancsát, amely a 38. gyalogezred felváltására őt és katonáit küldi a körülfárás folytatására. Feltételezte a terv, hogy ezek után a 38-asok hazamennek, és amikor eltűnnek a láthatáron, Csernyák Imre egyszerűen hazaengedi a munkásokat. Meg kell itt jegyezni, hogy ezen a napon már 30 000 munkás van fel-fegyverezve Pesten puskával, revolverrel és kézigránáttal.

Ebből a kis epizódból is látható, hogy a Nemzeti Tanács mindvégig igyekezett nemese és okos bátorsággal a forradalmat vértelenül lebonyolítani. A fent körülírt terv kivételére, mint a többi sok, szintén előre kidolgozott tervezet véghezvitelére természetesen nem került sor, mert csütörtökön reggelre virradó hajnalban kitört a mindent megváltó forradalom.

*Bus-Fekete László: Katonaforradalmárok.
Budapest 1918. 66-72. old.*

A Magyar Nemzeti Tanács proklamációja a katonasághoz (1918. október 30.)

Katonák!

Zágráb város katonai parancsnoka, Snjarič gyalogsági tábornok és Mihajjevics tábornyszernagy kerületi parancsnok, napiparancsot adtak ki. Ebben kijelentik, hogy az egész délszláv haderő, a megszűnt közös hadseregnek összes csapatai a Délszláv Nemzeti Tanács rendelkezésére bocsátják magukat, és a Délszláv Nemzeti Tanácsot ismerik el a törvényes kormánynak. Az eddigi kormány és az eddigi hatóságok átadták az egész hatalmat a hadsereg által elismert Nemzeti Tanácsnak.

Prága város katonai parancsnoka, Kestranek tábornyszernagy október 28-án az egész csehországi katonai hatalmat a Csehszlovák Nemzeti Tanács rendelkezésére bocsátotta. Az eddigi kormányhatóságok erre elhagyták eddigi helyüket, és a kormányhatalmat a Nemzeti Tanács vette át.

Miért tilos az Budapesten, ami megengedett dolog Prágában, Zágrábban? Hát a magyar nép most is az utolsó maradjon?

Magyarország határai védtelenek. A magyar csapatokat nem a határra küldik, hogy őrtek álljanak addig, amíg a békét meg tudjuk kötni és a rögtönös fegyverszünetet elérjük, hanem idehozzák Budapestre, hogy a Magyar Nemzeti Tanácsot – amely rögtönös békét, teljes függetlenséget, önálló magyar hadsereget, magyar külügyet, népuralmat és szociális igazságot akar a dolgozó és szenvedő tömegeknek, a mindenfajta szegénységnek – letörjék és mozgalmát vérbe fojtsák.

Katonák, szégyen és gyalázat, hogy amikor körülöttünk minden nemzet egységesen harcol szabadságáért, önállóságáért, a népjogokért és a békéért, Magyarországon még mindig azok a bécsi cselédek és háborús uszítók parancsolnak, akik benneteket, katonákat arra akarnak felhasználni, hogy vérbe fojtsák veletek a Magyar Nemzeti Tanácsnak azt a mozgalmát, amely nektek is azonnali fegyverszünetet, jogot, kenyeret, szabadságot akar kivívni.

Katonák, a közös hadsereg megszűnt, az Osztrák–Magyar Monarchia megszűnt, ti annak a független és demokratikus Magyarországnak vagytok katonái, amelyet a Magyar Nemzeti Tanács képvisel. A délszlávoknál, a cseh-tótoknál egyetlen csepp vért nem ontottak a nemzeti függetlenségért és népuralomért, mert a katonaság a Nemzeti Tanács mellé állott. Katonák, ezt a példát kell nektek is követnetek! Őriztétek meg a mulhatatlan szükséges katonai fegyelmet és rendet, mert a Magyar Nemzeti Tanács nem polgárháborút és felfordulást akar, hanem azt, hogy a fegyveres és fegyvertelen népnek egész szervezett és fegyelmezett ereje alapján polgárháború és vérontás nélkül kerüljön a hatalom a Magyar Nemzeti Tanácsnak, mint az egész nemzet és nép törekvései letéteményesének kezébe!

Katonák, a fegyelem megbontása nélkül szervezkedjétek, válasszatok megbízottakat, akik útján a Magyar Nemzeti Tanáccsal érintkeztek, és követeljétek, hogy az egész haderő ismerje el a Magyar Nemzeti Tanácsot az ország jogos és törvényes képviselőjének.

Katonák, ne ontsátok polgártársaitok vérért! Ne használjátok fegyvereteket, ha küldenek benneteket azért, hogy a független Magyarországért, a népuraloméért és az azonnali fegyverszünetért harcoló testvéreitek mozgalmát vérbe fojtsátok!

Katonák, ne löjétek testvéreitekre, anyáitokra, ne ontsátok Budapest utcáin magyar vért! A ti helyetek nem a régi rendszer, a Tiszák és Andrássy (a bécsi lakajok és népellenségek) oldalán van, hanem a miénken! Legyetek a Magyar Nemzeti Tanács katonái!

Katonák, a Magyar Nemzeti Tanács a nemzetek s népek önrendelkezési joga alapján áll. Megadja azt a jogot minden népnek, hogy megkövetelhesse a magyar nép számára is! Külföldön, Csehországban, Ukrajnában magyarországi csapatokat akarnak felhasználni arra, hogy az ottani népek szabadságmozgalmait letiporják és vérbe fojtsák! Magyar katonák, ne legyetek a szabadság hóhérai, a nemzeti függetlenség porkolójai! A magyar nép testvéri egyetértésben akar élni, a szabadság és nemzeti függetlenség kölcsönös elismerése alapján, valamennyi néppel.

Katonák, tartsatok fegyelmet! Szervezkedjétek! Provokálásoknak be ne ugorjatok! Várjátok a Magyar Nemzeti Tanács parancsait!

*Közl. Rubint Dezső: Az összeomlás.
1918. Budapest 1922. 311-312. old.*

Magyar Lajos: A döntő éjszaka

Mikor kezdődött a magyar forradalom?

Nagyon régen, akkor, amikor a nagybirtok ráült az ország nyakára; akkor, amikor a nagytőke szövetkezett a megyei dzsentrivel, és megcsinálta a mezőgazdasági és fináncnagytőke osztályuralmát; akkor, amikor vámháborúval kezdtük győződni a balkáni demokráciákat; akkor, amikor összeálltunk Ausztriával, szövetkeztünk Németországgal, feladtuk nemzeti függetlenségünket; akkor, amikor a nemzetiségekkel szemben elkezdődött az uszító sovinizmus politikája. Akkor kezdődött, amikor Szerbiának ultimátumot küldtek, amikor idegen célokért harcot kezdtek az egész világgal, amikor a demokráciával szédelegtek, s mindig becsapták a népet, nemzeti jogokat ígértek, s nem tartották be ígéretüket.

Az ország egészséges életőszöne mindig lázongott ezek ellen, mindig szét akarta törni a bilincseket. A forradalmat azonban a háború érlelte ki, amely tökéletesen céltalan lett a mi számunkra az orosz cárizmus összeomlása után. De a feudális reakció végighurcolta katonáinkat Európa és a világ összes harcterein, a német és az osztrák impérium kába céljaiért. Az országnak nem kellett ez, s a reakció egyre gonoszabb, elszántabb, keményebb eszközökkel dolgozott. Befogta a sajtó száját, korrumpált mindent, katonai rémuralmat teremtett, mélyítette a szövetséget, mindent megtett, hogy a porosz junkerizmus és militarizmus, az osztrák császári bürokrácia szuronyaira támaszkodva, a népakarattal szemben Magyarországon is megteremtse a maga bűnös, kizsákmányoló osztályuralmát. Évszázados folyamat robbant ki azon az októberi éjszakán.

Az egész magyar történelmet le kellene írni, Dózsa lázadásától kezdve Rákóczin, Kossuthon, Deákon, Tiszán át október 30-ig, hogy a forradalom minden indítóókat ki-elemezzük. Ez a történetíró feladata lesz, aki nyugodtabb, csendesebb, boldogabb napokban mélyedhet majd el ebben a nagy munkában. A ma feladata nem lehet más,

mint őszintén, igazán, semmit el nem hallgatva elmondani azt, amit a forradalomból látott az ember.

A nagy éjszakával kezdem. A menetszázad kiszabadulásáról, Várkonyi tábornok elfogatásáról, a katonaság csatlakozásának megindulásáról, az Astoria előtti lövöldözésről én még a szerkesztőségben értesültem. Vagy fél kettő tájt indultam el a Nemzeti Tanács helyiségei felé. Tudtam, hogy a nagy folyamat elkezdődött. Már napok óta érezni lehetett, hogy az ország nem bírja tovább, s a gödöllői kamarilla, mely kicsinyes intrikákkal, gyászos fogásokkal akarta áthidalni a nagy válságot, segített az országnak abban, hogy felforralja forradalmi elszántságát. Andrássy Bécsben, Hadik Pesten, baloldali koncentráció, Windischgrätz, Hunyady, Seidler – több mint négyévi háború után ezek valóban túlhaladott dolgok voltak. Ez robbantotta ki a lánchídi véres tüntetést, ezek gyújtották meg azt a lőport, amelyet a kaszánya és a harctér szenvedései felhalmoztak a katonák lelkében.

A város aludt. A Körút nagyon csendes volt, vagy még csendesebb, mint a legbékésebb napokon. A konflis azonban nem akart tovább menni a Rákóczi út sarkánál, mert attól félt, hogy belelőnek. Ez volt az első forradalmi tünet. Gyalog mentem a Nép-színházról az Astoria felé. Bevallom, féltem. A háború alatt mint haditudósító jártam a frontokat, s aki a St. Michelen hallott puskaropogást, aki a Doberdón hallott gépfegyverkattogást, az nem szereti, az idegei nehezen bírják, ha a Rákóczi úton süvítenek a golyók. Néhányszor arra gondoltam, hogy visszafordulok. De nem lehetett. Visszafordulni sem lehetett.

Az utolsó hírek, amiket a szerkesztőségben hallottam, arról szóltak, hogy bosnyák katonák és csendőrök vonultak az Astoria ellen, s a Nemzeti Tanács egy tagja azt telefonálta nekem, hogy reggelre valamennyiüket letartóztatják. Engem újságíró kollégáim az előző napon bedelegáltak az intéző bizottságba, s féltem attól a komikumtól, hogy az egész intéző bizottságot letartóztatják, kivéven az újságírók delegáltját. Ettől a nevetségességtől jobban féltem, mint a puskaropogástól, amely nem is volt valami nagyon élénk. Polgárok, katonák jártak a Rákóczi úton, s csak az Astoria előtt lehetett nagyobb tömeget látni. A háború utálatos, ugató kutyaí, a gépfegyverek rossz érzést váltottak ki belőlem, mikor az Astoria előtt láttam meg őket. Néhányszor tíz katona lézengett a hotel előtt, s csak a hallban volt élénkebb az élet. Igazoltattak, s bebocsátottak. Az első emeleten valahogy furcsa és komikus volt, hogy Rappaport, a diákparancsnok ferencjózsefben és szuronyos puskával állt őrt a Nemzeti Tanács helyiségének bejárata előtt. Némi alku-dozás után bebocsátott.

Kik voltak a szobában? Fényes László, aki akkor jött az inotai tanezredtől, amelyet a város ellen akartak parancsolni, Garami Ernő, aki nyugodt volt és hideg, mint mindig, Kunfi Zsigmond, akinek arcát pirosra festette az izgalom és láz, Garbai Sándor, Szende Pál, Purjesz Lajos, Hatvany Lajos báró, Kéri Pál, Bíró Lajos és még néhány újságíró. Károlyi már hazament az Egyetem utcai palotába, amelyet a Bécsből hazajött magyar katonák őriztek.

Az iroda a 105-ös számú szobában volt, mert a mellettünk levő szobában, a 106-osban, Várkonyi tábornok, a forradalom első foglya várta az események fejlődését. A 117-es számú szobában aludt, szundikált, bóbiskolt néhány polgár és tiszt. A telefonközpontok ekkor már a Nemzeti Tanács kezében voltak, kapcsolást csak az Astoria kapott, s csak az Astoriába lehetett telefonálni. A jelszó nélkül még az Astoria sem igen kapott kapcsolást.

A katonai dolgokat Szántó Béla főhadnagy intézte. Ő volt egy darabig a forradalom vezérkari főnöke. Úgy számította, hogy reggelre negyven század katona lesz a miénk. Egyelőre vagy száznegyven tanyázott a hotel előtt hat gépfegyverrel; a hat gépfegyver

közül négy használhatatlan volt. Esett az eső, a katonák száma egyre fogyott, s csak a tisztek száma szaporodott. A térparancsnokság már a miénk volt. De hogy mi történik a kaszárnyákban, azt nem tudtuk. Egyre jöttek a hírek, hogy bosnyák zászlóaljak, horvát ezredek, csendőrök nyomulnak az Astoria felé, de nem érkezett meg az ellenforradalom egyetlen katonája sem.

A háborút az nyeri meg, akinek erősebbek az idegei, s el kell ismerni a Nemzeti Tanácsról, hogy elég erős idegekkel játszott a nagy éjszaka va banque-játékát. Az arcok belesápadtak és belepirultak a kockázatos játékba, lehetett megjegyzéseket hallani arról, hogy a nyakunkkal játszunk, de az alaphangulat a fáradtság volt, az álmoság. Ezek az emberek néhány nap óta éjjel-nappal tárgyaltak, tanácskoztak, és azt hiszem, az lett volna a leghőbb vágyuk, ha követhetik a Diner-Dénes József példáját. Nyugodtan lefeküdt a nagy lövöldözés után, s boldog álomban várta, hogy ki jön ébreszteni reggel: a csendőr-e vagy a diadal? Jászi Öszkár is jelen volt, s valami megható, feszes ünnepélyességgel, nyugodtan, abszolút önrallommal végezte a dolgát. Valahogy az volt az első félórán az érzésem, hogy a legtevékenyebb lélek, a legforradalimibb temperamentumú Garbai és Kunfi követi legszínvalóbb fantáziával a dolgokat.

Én a tanács irodájának vezetését vettem át. Egy papírlapra fel voltak jegyezve azok a jelentések, amelyek az éjszaka folyamán befutottak. Emlékszem még, tizenöt pontban voltak összefoglalva az első éjszaka eseményei hajnali háromig. Reggelre eljutottunk ötvennégyig, aztán abba kellett hagyni az iktatást. Kár, hogy ezek a feljegyzések a nagy tumultusban elvesztek. Arról volt szó a feljegyzésekben, hogy a Margit-híd őrsege nem engedi át a mi embereinket, hogy élelemért a Deák Ferenc utca 14. szám alá kell fordulnunk, hogy a rendőrségre elment Környi, hogy Budáról két zászlóalj bosnyák jön, hogy a gépfegyvertanfolyam csatlakozott, hogy ez vagy az a tisztt felelküdt, hogy a József-központ a miénk, a főpostát megszálltuk stb. Ha valahonnan, valakitől előkerülnének ezek a kusza jegyzetek, teljesebb és egészebb lehetne a magyar forradalom története. De ez a forradalom annyiban is pesti és magyar dolog volt, hogy megszervezve nem volt, nem készültünk fel rá, s azzal a vakmerő és gyönyörű könnyelműséggel fogadtuk érkezését, ami egész életünket, minden cselekvésünket lendületessé, tempóssá teszi.

A pillanat kezdeményezése, felvillanó ötletek, néhány ember nekiszántsága csinálta meg, hogy a forradalom anarchia helyett a Nemzeti Tanács köré kristályosodott. Néhány lelkes ember mindent megtett, hogy katonailag is megszervezze a forradalmat, de erre rövid volt az idő. A kialakulni kezdő katonatanácsokat az államhatalom minden erővel igyekezett szétugrasztani, és a legderekbak, a legtisztességebbek közül néhányan fogházba kerültek. Köztük volt Móra Zoltán is, aki nekem legjobban tetszett a katonatanácsok szervezői közül. Mikor aztán kiszabadult a Margit körüti fogházból, le is köpték, meg is rágalmazták azok, akik később átvették az uralmat a katonatanácsokban.

A megszervezettebb katonai erőt a matrózokból kaptuk. A dunai flottilla legénysége volt a magyar forradalom avantgarde-ja nálunk is, mint mindenütt. Ez természetes is. A matrózlegénység ipari munkásságból regrutálódik, folyton együtt van, egy testületet alkot, egy nagy családot, és nem olyan fluktuáló, folyton változó elemet, mint a gyalogság. A hajón összeszoknak az emberek, megismerik egymást, a századnál pedig folyton új regruták vonulnak be, menetalakulásokat tépnek ki belőle, s az emberek alig ismerik egymást.

Az Astoria előtt csend volt, a város aludt, a kaszárnyák pihentek, s elgyérült még a katonák lövöldözése is. Ekkor még ritkán jöttek tisztek jelentésekkel, kérésekkel. Pánikhírekben nem volt hiány. Jelentették, hogy a Teréz-központ előtt csata folyik, nyolc halott van, az ellenforradalom hatalmába kerítette ezt a fontos pozíciót. Fényes László telefonált a központnak, s kiderült, hogy a Teréz-központban minden csendes. A leg-

furcsább volt a helyzet a József-központban. Ezt a telefonközpontot egy század katonaság őrizte kívülről. Bent mi voltunk az urak. A legénység velünk rokonszenvezett, de a tisztek csak az 1. honvédpótzászlóalj parancsára akartak csatlakozni. Agitátorokat küldtünk oda, akik azonban azzal a jelentéssel jöttek vissza, hogy a főhadnagy, az őrség parancsnoka, csak akkor hajlandó csatlakozni, ha ötven emberrel vonulunk ellene, s elmondhatja, hogy az erőszaknak engedett. Ötven ember kellett volna, ötven katona, de nem rendelkezünk ennyivel sem. A térparancsnokságon összegyűlt néhány tiszt, az Astoria előtt állt néhány szál katona, de az igazi fegyveres erőt az az elszántság, az életösztönnek az a felbuzdulása jelentette, amely a katonák, polgárok, munkások lelkében felgyülemlett. Jöttek jelenteni, hogy Vácott egy zászlóalj csak a felszólítást várja, hogy a tanácshoz csatlakozzék. Ceruzával írtuk meg ezeket a felszólításokat, és ma már el lehet mondani, hogy azzal az érzéssel írtuk ezeket a felhívásokat, hogy néhány óra múlva haditörvényszék előtt felelünk értük.

Kora hajnalban két matróz előreszegzett revolverrel magas, szőke, elegáns sorhajóhadnagyt hozott be, a „Patrouillenboot Stöhr” parancsnokát. A sorhajóhadnagynak igyekeztünk megmagyarázni, miről van szó, mi történt Ausztriában, és felhívtuk, hogy vagy csatlakozzék hozzánk, vagy fogadja meg, hogy semleges marad, vagy legyen a vendégünk. Hosszas tárgyalás után a sorhajóhadnagy az utóbbit választotta, s bevonult abba a szobába, ahol Várkonyi tábornok körül egyre nagyobb társaság gyűlt össze.

Számomra az igazi feladat ezután kezdődött. A matróz parancsot kért, hogy mit csináljon a flottilla.

– Hát hol a flottilla? – kérdeztem.

– Óbudán félgőzön állunk – jelentette a matróz.

– Mit akartok tenni? – kérdeztem.

– Most arra készülünk – felelte a matróz –, hogy a Hermina úton összelőjük Tisza villáját.

Ezt megtiltottuk nekik, és a flottilla parancsot kapott, hogy jöjjön az Erzsébet-hídhöz, s félgőzön álljon ott rendelkezésre.

– Mi legyen a „Stöhr”-rel? – kérdezte a matróz, s ekkor megbuktam mint flottaparancsnok; el kellett árulnom, nem tudom, mi a „Stöhr”.

A matróz kissé elcsodálkozva magyarázta meg, hogy a „Stöhr” egy patrouillenboot (járőrnaszád), amelynek ma éjjel Bécsbe kellett volna indulnia. Megtiltottuk, hogy a „Stöhr” Bécsbe menjen, az Erzsébet-hídhöz parancsoltuk azt is.

Legkeservesebb dolgunk egy Oberverwalterrel (szó szerint: legfelsőbb intéző; értelmileg: minden lében kanál. – *Szerk.*) volt, aki a Lehel utcában valamelyik katonai élelmezési raktárt igazgatta. A derék úr sehogy sem tudta megérteni, mi történik körülötte, aggódott az állása, penzuma miatt, azt kívánta, hogy parancsot a rendes Dienstweg útján adjunk neki (vagyis szolgálati úton. – *Szerk.*), és sehogy sem tudta összeegyeztetni lelkiismeretével azt a tényt, hogy Pesten forradalom van. Nem is hitte el, hogy Bécsben ugyanazok a dolgok történnek, mint Pesten, s roppantul szeretett volna valami szabályos, fősírfitos megoldást találni. Tárgyaltam vele én, Kéri Pál, Fényes, Jászi, mindegyikünk, de az Oberverwalter csak állt tanácstalanul, s nem lehetett megegyezni vele. Vagy másfél órás tűnődés után elment, s tán még ma is gondolkodik azon, hogy fősírfitos, szabályos dolog-e, hogy egy katonai élelmezési raktár parancsnoka a Nemzeti Tanácstól kapjon utasítást?

Elmondták azt is, hogy a hotelbe jött egy főhadnagy, akinek sejtelve sem volt a dolgokról, s amikor rákiáltottak, hogy vegye le a sapkarózsát, hangosan ordítva tiltakozott ezellen, és a hallban levő vagy negyven tiszt annyira meglepődött ezen, hogy szó, megjegyzés nélkül engedték, hogy felmenjen a szobájába.

Közben olyan jelentés is jött, hogy Károlyi palotáját megtámadták, s magát Károlyit elfogták. Gépfegyveres teherautó robogott az Egyetem utcába, de kiderült, hogy csak vaklármáról van szó, s Károlyit nem akarják elfogni.

A katonák, matrózok, tisztek arcán, szemén látszott, hogy roppant különös élmény számukra a felszabadulás. Valami sajátos mámor láza ült az arcokon, és a hadnagy végtelenül természetesnek tartotta, hogy neki kell megnyernie egész kaszárnyákat, a főhadnagy magától értetődőnek vette, hogy ütegével rendelkezésre kell állnia. Aki ismeri a katonaság hierarchikus felépítését, aki tudja, hogy milyen drákói szigorral ügyeltek minden parancs, szabályzat, előírás betartására, csak az tudja megérteni azt a lázas, nekikeseredett buzgóságot, amivel ezek a fiatal tisztek az első órák minden kockázatát vállalták. S ez a mámoros láz nem ismert törvényes korlátokat és határokat. Hat matróz megesküdött, hogy elhozzák Lukachichot. Másokat csak a legkeményebb paranccsal lehetett visszatartani attól, hogy Tisza, Wekerle s a régi rendszer többi exponensei ellen fellépjenek. Jó szerencséje Windischgrätznek, hogy nem volt Budapesten, mert senki sem mert volna felelősséget vállalni azért, ami vele történt volna.

A zsongás, zúgás, ordítózás, gyér fegyverropogás közben egyre többen jöttek, hogy felesküdjének a tanácsra. Rappaport megszámálhatatlan katonától vette ki az esküt, és volt valami furcsa, megható abban, ahogy Jászi, Kunfi, Garbai után ünnepélyes hangon, az izgalom felmagasztosultságában esküdtek fel a tisztek.

„Én esküszöm s becsületemre fogadom, hogy a Magyar Nemzeti Tanácshoz hű leszek, Magyarország függetlenségéért és szabadságáért, ha kell, életemet is feláldozom, s a Magyar Nemzeti Tanács utasításait, parancsait mindenben híven követem.”

Ez volt az eskümintá. S eleinte mindenkit megélteneztek, aki letette az esküt. Magyarország függetlensége, szabadsága, felszabadulása: ez volt az első éjszaka nagy, gyönyörű mámore, kockázatos, félelmes hazárdjátékának hangulata. Aki ekkor esküdött, az még a fejével játszott, de érdemes volt végigjátszani a hazárdot, mert nagy tétet lehetett nyerni.

*Magyar Lajos: A magyar forradalom.
Élmények a forradalom főhadiszállásán.
Budapest 1919. 5–15. old.*

Károlyi Mihály a miniszterelnöki kinevezésről és a kabinetalakításról

Hadik János azzal kezdte, hogy az éjszakai eseményekre való tekintettel leadta a főhercegnek a miniszterelnökségről való lemondását, s a lemondást a főherceg nyomban tudomásul vette, és a király nevében elfogadta. Ezután József főherceg kijelentette, hogy a király megbízásából engem miniszterelnökké nevez ki. Programról, föltételekről egyetlen szó sem esett köztünk. Az ellenfél föltétel nélkül megadta magát, és letette a fegyvert. Amikor ezt tudomásul vettük, a főherceg arra kért, hogy a kabinetet minél előbb állítsam össze. Azt feleltem, hogy természetesen, épp a mai helyzetben ezt én is kétszeresen fontosnak és sürgősnek tartom. A mai nap folyamán föltétlenül meglesz a kormány, amely a rend fönntartását biztosítani fogja.

Eközben fölértkezett Lukachich tábornok, hogy jelentést tegyen a főhercegnek. Csak egy percre jött be. Nem üdvözöltük egymást.

Hadik a lemondás bejelentésén kívül, amit pár szóval intézett el, nem mondott el semmit.

Kunfi röviden biztosította a főherceget, hogy a szocialista párt segítségével a rendet fönn fogjuk tudni tartani, és ezzel vége is volt az egész tanácskozásnak. Kapituláció volt ez. Nem tartott tovább fél óránál.

Kunfi most lement az Astoriába, ahol elmondotta a történeteket, én pedig a főherceggel visszavonultam, és vele megbeszéltem a helyzetet; beszélünk az eskütételről, annak hozzávetőleges idejéről és a többi. Azután a főherceg informált a bécsi eseményekről.

Még kora reggel volt, amikor gyalog lesétáltam a városba. Az eső elállt, a köd szétoszlott, a nap is kisütött. Egy újságíró, Halász Lajos csatlakozott hozzám, tőle tudtam meg, hogy a Nemzeti Tanács a polgármester ünnepélyes fölszólítására az Astoriából méltóbb helyre, a Városházára költözött.

Amikor a várkert lépcsőjére léptem, gyönyörűen kisütött a nap. Ez a lassú séta a várkert lépcsőin, ez a legszebb emlékem a forradalomból. Ez és a kápolnai nap, amelyen a Károlyi-földet a magyar népek elosztottam. Voltak azután még izgalmas, nagy napok, de ezekkel egy sem ért föl. Mellettem lépkedett Halász Lajos és beszélt. Már nem tudom, mit beszélt (alighanem állást kért), csak azt tudom, hogy zavart. Őseimre gondoltam, nagyanyámra, Karolinra; milyen boldog lett volna, ha megéri, hogy az ő unokája az, akinek nevével a magyar függetlenség diadalt arat! És Gery húgom! Hogy jönne felém örömpesve, hogy ugranék a nyakamba! Szinte magam előtt láttam ezeket a kedves halottakat.

Odalent fölragyogott a háztenger. Hogy szerettem Pestet ebben a percben, legjobban minden város között! Tekintetem a házunkat kereste. Ez a ház Pest szíve. Negyvennyolcban is, most is hogy lüktetett benne a forradalom! Megálltam egy percre, egynek éreztem magam Budapesttel, sokat szenvedett népét szerettem volna ebben a pillanatban magamhoz ölelni.

Leértem a hídra. Nyílt és derült arcok tárultak felém. Tegnap sötétek és szomorúak voltak itt az arcok. Az álmatlan éjszaka után semmi fáradtságot nem éreztem. Amikor elrobogott mellettem az első, katonákkal megrakott, őszirózsákkal díszített teherautó: nyugodt volt a lelkiismeretem. Azt éreztem: mindent megtettem, amit meg kellett tennem. Félreállni annyi lett volna, mint a zászlót cserbenhagyni. Egyszerre átcsapott rajtam az esemény nagysága. Éreztem a föladat roppantságát, amelyet elvállaltam. Kiépíteni a független Magyarországot, amelynek életemet szenteltem, lerombolni a gyűlöletes intézményeket, amelyek ellen harcoltam. Újra katonák mellett mentem el. Soványak voltak, lógott rajtuk a ruha. Szemükbe néztem. Magyar földművesarcok voltak. Milyen sors vár rájuk, ha hazatérnek! Átcikázott rajtam, e napon először, de nagyobb erővel, mint valaha, a gondolat: földet osztani. Ezeknek az embereknek a homlokáról levenni a gondokat. Kárpótolni kell őket kitagadottságukért és az utolsó évek embertelen szenvedéséért. Földet osztani a magyar földteleneknek! (Hála istennek, amit akkor megfogadtam, megcsináltam.) Voltak akkor is aggályaim. Gondoltam a csapásokra, amelyek Magyarországot a vesztett háború után érni fogják, de nem az aggodalom dominált bennem, hanem szabad folyást engedtem optimista gondolataimnak. Azt éreztem, hogy most cselekedni kell. Éreztem, hogy cselekedni fogok. Éreztem erőmet, és reméltem, hogy talán megmentjük ezt a szegény, elvérzett országot.

A város ujjongott. Fehér őszirózsát tűzött ki mindenki. Győztünk, vér nélkül. Ezt jelentette a virág!

Kilenc óra felé érkeztem a Városházára. Ott is boldog emberek fogadtak. A Nemzeti Tanács elnökségéről mint miniszterelnök lemondottam, és helyembe elnökké Hock Jánost választottuk meg. Valósággal életveszedelmes tolongás volt már ekkor a Városháza és különösen a Nemzeti Tanács körül. Emberek, akik tegnap még tajtékoztak

ellenünk, siettek behódolni és fölesküdni, hogy az új éra előtt is bebiztosítsák magukat. Mindenki osztozott az általános örömujjongásban. A képviselőház pártjai, amelyek élethalálharcot hirdettek ellenünk, látva a mindent elseprő népakaratot, egyszerre le-szereltek, és képviselőik ott tolongtak a Nemzeti Tanács előszobáiban, hogy hűséges-küt tegyenek, kéretlenül – és följánlkozzanak, hivatlanul. Olyan tolakodásoknak vol-tunk kitéve, hogy alig tudtunk megszabadulni ezektől az alakoktól, hogy végre a kabi-netalakításról tárgyalhassunk.

Maga a kabinetalakítás gyorsan ment. Miután a Nemzeti Tanács forradalommal jutott győzelemhez, azok a pár nap előtt volt kombinációk, amelyek szerint még a középén álló polgári politikusok részt vehettek volna a kormányban, már nem voltak megvalósít-hatók, és csak a Nemzeti Tanácshoz a győzelem kivívása előtt csatlakozott pártok és pártonkívüliek bevonásáról lehetett szó. A belügyi tárcát közóhajra a jelenlevő gróf Batthyány Tivadarnak ajánlottam föl, aki azonban ezt visszautasította, azzal, hogy hű marad elveihez, és nem kíván semmi részt a hatalomból a maga számára, de a kormány mindenben számíthat rá. Ő volt talán az egyetlen ember ezekben a napokban, aki sem nem kért, sem nem fogadott el semmit, de mindent följánlott: tudását, tehetségét, egész munkáját a nemzet számára . . . széles látókörrrel, ragyogó szónoki erejével, böl-csességével, tapasztalatával és a nemzeti ákaratnak világos fölismerésével a legnagyobb szolgálatokat tette ügyünknek.

A kultuszminiszterséget Lovászy Mártonnak ajánlottam föl, a kereskedelmi tárcát Garami Ernőnek, a népjólétit Kunfi Zsigmondnak, a földművelésügyit Buza Barnának, a közéletmezési tárcát Nagy Ferenc államtitkárnak, a tárca nélküli nemzetiségi minisz-terséget Jászi Oszkárnak. A Külügyminisztérium megalakítására ezután került volna sor. Nem tudtuk még, ki legyen a pénzügyminiszter, az igazságügy-miniszter és a hon-védelmi miniszter. A Pénzügyminisztérium vezetését egyelőre Szende Pálra mint állam-titkárra bíztuk, aki mint az Országos Kereskedelmi Egyesülés igazgatója, a szakkörök előtt igen nagy tekintélyre tett szert hatalmas tudásával, és mint a radikális polgárság egyik vezére is igen népszerű volt. Délelőtt ezek a tárcák betöltetlenek maradtak, és csak délután ajánlotta Kunfi Zsigmond honvédelmi miniszternek Linder Béla tüzéerkari ezredest, mint akit a szocialista párt már régi időtől fogva nemcsak jeles katonának, hanem szociális gondolkodású embernek is ismer. Batthyány is ajánlotta. Lindert csak estefelé tudtuk megtalálni, és akkor kijelentette, hogy kész vállalni a nehéz földadatot. Az igazságügy-miniszteri tárcát Szladits Károly egyetemi tanárnak ajánlottam föl, akit Jászi ajánlott.

Csak dél felé kerültem végre haza a lakásomra, hogy 24 órás talponlét és permanencia után legalább megfürödhessen.

Károlyi Mihály: Egy egész világ ellen.

Budapest 1965. 391–394. old.

Az „őszirózsás forradalom” véget vetett a monarchikus államformának, megvalósította Magyarország nemzeti önállóságát, megfosztotta a trónjától a Habsburg-házat, amely Magyarországon közel 400 éve őrizte a királyi hegemoniát, s megteremtett egy polgári demokratikus rendszert. A forradalmat a munkások, a parasztok, katonaruhát öltött testvéreik és a korábbi demokratikus küzdelmekben is jelentős szerepet játszott értelmiségi csoportok vitték győzelemre. Ez utóbbiak egyik ismert alakja, a magyar polgári radikalizmus vezéregyénisége Jászi Oszkár volt. Memoárjából azt a részletet közöljük, amelyben bemutatja a forradalom pártjait és szervezeteit, pontosabban: szervezetlen erőit.

Jászi Oszkár a polgári demokratikus forradalom politikai erőiről és szervezeteiről

Akkori helyzetünk és a későbbi események teljes megértéséhez okvetlenül szükséges, hogy itt egy rövid seregszemlét tartsunk a magyar demokrácia különböző szervezetei fölött, melyekre az országot reorganizálni akaró forradalmi munka (mivel ne feledjük, az igazi forradalom végeredményben nem erőszakot és vért, hanem új lelket és új szervezést jelent!) többé-kevésbé támaszkodhatott volna:

1. A Szociáldemokrata Párt képezte kétségtelenül a legnagyobb szervezettséget. Erdemei a munkásság megszervezésében és a régi Magyarország felőrlésében vitathatatlanul nagyok voltak, de a válságos, forradalmi helyzetben élénken érezni lehetett a párt régi nagy fogyatékoságait: ortodox német szellemét, mely ugyan állandóan dobálózott a forradalmi intranzigencia (engesztelhetetlenség) jelszavaival, a valóságban azonban mindig hajlamos volt kicsinyes opportunisták paktumokra. Sokat ártott amoralizmusa is, mely olykor nem volt finnyás erkölcsi eszközei megválogatásában, mely néha a pártvezető csoport szűkebb érdekeit erőszakolta rá a munkásmozgalomra. Nem véletlenség, hogy a későbbi Kommunista Párt vezetőinek jó része olyan egyéniségekből került ki, akik az anyapárt levegőjét nem bírták ki, a pártvezetőséggel összekülönböztek (persze többnyire merőben személyi okokból) és a mozgalomból kiléptek, vagy olyanokból, akik ahhoz nem is csatlakoztak, mivel a pártvezetőség állandóan olyan entellektüelgyűlöletet tanúsított, hogy finnyásabb és magukat megbecsülő egyéniségek a párthoz alig mertek közeledni. Még a párt olyan díszének, mint Rónai Zoltánnak is sokat kellett szenvednie a szellemi munkások ellen mesterségesen szított bizalmatlanság és gyanakvás szellemétől. Szabó Ervin is többször elkeseredetten bírálta a pártvezetőségnek németes egyoldalúságát s álforradalmi, opportunisták szempontok által szaturált (telített) szellemét, valamint erkölcsi nihilizmusát. Ennek a pártvezetőségnek nagy többsége talán

sosem csinált volna forradalmat, ha a katonaság, a diákság és a munkásság egy részének váratlan föllépése egyszerre élére nem állította volna a helyzetet.

2. A Károlyi-párt még kevésbé lehetett szilárd alapja a demokratikus radikalizmusnak. A vezért s néhány hívét leszámítva, sem igazi polgári párt, sem parasztpárt nem volt, hanem széles tömegeiben még mindig a nemzeti kurucoskodás hipnózisa alatt állott. A Justh és a Károlyi szelleme még nem hatotta át a párt vezetőségét, és sok volt benne a mindenféle politikai elégedetlen és kalandor. Komoly, megszervezett, szigorú gazdasági programban egyesített tömegeket egyáltalán nem nyújtott a forradalomnak.

3. Az októberi forradalom harmadik koalíciós pártja, a Radikális Polgári Párt nemcsak gyönge volt, de belső alkatelemeinek mély ellentéte miatt is képtelen volt erőteljesebb föllépésre s mélyebb szervezési munkára. Ugyanis ebben a pártban három csoportot lehetett mindvégig élesen megkülönböztetni, s ez az ellentét a gyorsan pergő események hatása alatt hónapról hónapra fokozódott a párt kebelében, úgyhogy épp a forradalom alatt komoly válságra vezettet. Ez a három csoport a következő volt:

A tulajdonképpeni polgári radikálisok. Ezek az ipar és a kereskedelem azon elemeiből kerültek ki, akik hajlandók voltak egy antifeudális politikára, főleg egy radikális birtokreformra, de mindjárt berzenkedtek, mihelyt a mozgó tőke érdekeinek komolyabb veszélyeztetéséről volt szó. Egyik szárnyuk kispolgári tömegekből állott, olyanokból, akiket a Vázsonyi lagymatag demokráciája nem elégtett ki.

A marxista szocialisták. Ezek olyan entellektüelekből állottak, akik a Szociáldemokrata Párthoz nem csatlakozhattak, részint a főntebb említett taktikai és erkölcsi okokból, részint társadalmi állásukból kifolyólag, részint pedig azért, mivel a polgárság forradalmasítását a szocializmus előföltételének tartották, s ezt a munkát vállalták, mert szorosan vett polgári elemek erre a föladatra nem akadtak. Soraikban sok komoly, nagy tudású, tiszta jellemű ember volt. Ez irány vezére Szende Pál volt.

A szabad szocialisták. Ide szűkebb csoportomat és magamat sorozom, azokat, akik szocialisták voltunk ugyan, de a marxista ortodoxia hibáit és tévedéseit egyre inkább fölismertük. Világéztünk a szociáldemokráciával szemben részint a szellemi munka alapvető szerepét vitatta a társasalomban, részint a földkérdésben látta a kapitalista világrend tulajdonképpeni alapokát, részint a szabad kooperációt és decentralizációt hangsúlyozta a marxista etatizmussal szemben, részint az osztályharcnak dogmaként hirdetését helytelenítette. Azt mondhatnám, hogy ez a csoport az angol Labour Party ideológiájához és programjához állt legközelebb, de annál inkább radikálisabb volt. Vannak, akik épp emez ellentétek miatt a polgárság elárulásának vádját emelik a Radikális Pártnak szocialista érzelmű vezetői ellen. Ilyen árulásról azonban szó sem lehet, hisz normális viszonyok mellett épp ennek a pártnak lett volna föladata az ésszerű és igazságos kompromisszumot előkészíteni a munkásság és a dolgozó polgárság között. (Szorosan vett munka nélküli jövedelemből élő emberek sosem tartoztak a párthoz, sőt az egyre inkább egy szellemi munkáspárt jellegét vette föl.) Másrészt azonban el kell ismerni, hogy ezen belső ellentétek miatt ez a párt nem volt sem elegendően propaganda-képes, sem nem fejthetett ki komoly ellenállást akkor, amikor a polgári érdekek a szocializmussal mind forradalmibb kollízióba (ellentétbe) kerültek. A tulajdonképpeni polgárság teljesen szervezetlenül állott, mivel

4. a Vázsonyi-féle Demokrata Párt annyira felekezeti jellegű, s az ország komoly gazdasági és szociális kérdéseivel annyira nem foglalkozó volt, hogy működése voltaképp kimerült egy ún. liberális kommunális politikában, melynek egyedüli érdeme az volt, hogy a fővárosban menedéket nyújtott ama radikális és szocialista nemzedéknek, mely elől a reakciós államhatalom elzárta az összes hivatalokat és érvényesülési lehetőségeket.

Különbön a szociálpolitika terén ez a párt mélyen alul maradt pl. a Lueger-féle demokráciának.

De nemcsak a polgárság, de a kisparasztság is csaknem teljesen szervezetlen volt, mivel

5. a Szabó-féle Kisgazdapárt még alig jutott a nagybirtokokkal szembeni ellentéte világos öntudatára, s különben is vezetőinek nagy része olyan teljesen megbízhatatlan elemekből állott, amelyek minduntalan kiszolgáltatták a paraszti tömegeket az államhatalomnak és a latifundiumnak. Éppily erőtlén volt

6. a Keresztényszocialista Párt is, mely sohasem volt képes magát a főpapság, az udvar és a klerikális nagybirtokosság befolyása alól emancipálni. Az a kis csoport, mely a Giesswein Sándor nemes egyéniségének vezetése alatt állott, mindvégig túlságosan izoláltan küzdött.

Szóval sehol, sehol semmi komoly szervezett erő a szociáldemokrácia mellett! A világnézetek és osztályálláspontok jól szervezett, világos programokba tömörült, átgondolt taktikát folytató politikai küzdelme teljesen hiányzott a magyar közéletben. Hic feudális reakció plutokratikus szövetséggel – hic szocializmus: ez volt az egyetlen igazi ellentét és igazi erőtenyező a magyar közéletben!

A progresszív erőnek ez a seregszemléje azonban nem volna teljes, ha meg nem emlékeznék még néhány, a szorosan vett pártélettől és osztálypolitikától független szervezetről, melyek nagy befolyással voltak annak az új tömegléleknek a kialakulásában, amelyből mindkét forradalom jelentékeny mértékben táplálkozott. Ezek közül legmélyebb, bár nem széles körű befolyása volt

7. a Társadalomtudományi Társaságnak, melynek működése döntő behatással volt a legjobb magyar intelligencia gondolatvilágának a kialakítására, s mely a magyar kultúréletben körülbelül azt a szerepet töltötte be, mint a Fabian Society az angoléban. Alapítói nagyrészt azon fiatalabb értelmiség soraiból kerültek ki, amelynek – egy kietlen és terméketlen tudományos reakció közepette – a Pikler Gyula nagyarányú kutató és eszmeterjesztő egyénisége először mutatott irányt úgy az elméleti, mint a gyakorlati föladatokról. El lehet mondani, hogy a radikális és a szocialista mozgalomnak minden vezető emberére hatással volt ez a rendkívüli szellem. A Társadalomtudományi Társaság (vagy ahogyan intim körben nevezték: a TT) és nagyon elterjedt folyóirata, a „Huszadik Század” (HSZ), egy nemzedék számára a hidat jelentette a Nyugat kultúrértékeihez. Táborokarához igen különböző pártállású és világnézetű emberek tartoztak, de akiket egybefűzött a haladás utáni vágyon kívül a kutatás abszolút szabadságának és az erkölcsi önfegyelemnek skrupulózus tiszteletben tartása. A XX. századot foglalkoztató összes eszmeáramlatok élénk megvitatásra találtak a TT vitaülésein és folyóirata hasábjain. Eme széles körű elméleti munkásság mellett azonban a társaság tagjai sok irányú gyakorlati tevékenységet is folytattak a közélet különböző terein, s majd mint a modern szabadoktatás üttörőivel, majd mint az általános választójog, az agrárreform, a földértékdadó, a nemzetiségi egyenjogósítás propagandáiraival találkoztunk velük sajtóban, előadásokon, meetingeken. Minden túlzás nélkül mondhatom, hogy alig volt a progresszív törekvéseknek – a liberalizmustól a kommunizmusig – egyetlen olyan komoly képviselője, aki többé-kevésbé szoros összeköttetésben ne állott légyen a TT és a HSz embereivel. A külföld is csakhamar észrevette az itt folyó intenzív kultúrmunkát, s alig jött idegen tudós vagy publicista tanulmányútra vagy információért Magyarországra, hogy ne elsősorban a nem hivatalos magyar tudomány emez orgánumaival kereste volna az összeköttetést. Valóban, az a 4–5000 szellemi munkás, aki a TT iskolájából került ki, úgy értelmiségében, mint erkölcsiségében Magyarország igazi szellemi elitje volt.

A TT fiatalabb neveltjeiből alakult

8. a Galilei-kör, mely az egyetemi fiatalság önképző szerve lett, s fölvette a harcot a különféle kongregacionista vagy lumpoló ifjúsági egyesületekkel. Intenzív tanuló és ismeretterjesztő munkája mellett a Galilei-kör mindinkább egy szocialista jellegű diák-szervezetté vált, melyben egyre nagyobb mértékben a zsidó hallgatóság vitte a vezérszerepet. A háború nyomora és izgalmai közepette egyre szélsőségesebb antimilitarista és szindikalista tanok terjedtek el soraiban, úgyhogy néhány héttel a forradalom kitörése előtt a rendőrség az egyesületet föloszlatta, s tagjai sorából többeket elfogatott. A kommunista forradalom húszéves intellektuális emberanyaga csaknem kizárólag a Galilei-kör embereiből állott, akik között sok zöld kritikátlanság, pökhendi elbizakodottság és vaskos modortalanság mellett nem egy igazi érték, rajongó önfeláldozás s lelki derékség volt található. Mindenesetre az egyedüli ifjúsági kör volt Budapesten, ahol a tudományos törekvéseket komolyan vették, s a szociális fölszabadítás problémái iránt érzékkel bírtak. Hogy a Galilei-kör jelentőségét és értékét messze túlhaladó közéleti erőforrássá vált a forradalmak eseményeiben, ez igazán nem az ő hibája volt, mint inkább az általános magyar betegségé, mely úgy a konzervatív, mint a szorosan vett polgári világnak minden szervező és őszintén kulturális munkától irtózó patópálimusában rejlik.

Volt azután a magyar progresszióknak még egy más szerve is, melynek a mai ázsiai lelkeletű fehér világ valóban túlzott jelentőséget tulajdonít, s ez

9. a szabadkőművesség. Nehéz volna megmondani, hogy voltaképp miért is vált ez az alapjában jámbor, félnék és jótékony intézmény a mai reakció szemében a magyar haladás bête noire-jává (fekete bárányává), jöllehet a kőművesség nagy többsége legfőlőbb rokonszenvezett a modern demokrácia törekvéseivel, de azokért igazi áldozatokat hozni sohasem mert. Egy nagyon kiváló, de nagyon kicsiny, művelt, bátor és áldozatkész kisebbség mellett az átlag szabadkőműves-vezér típusa mindvégig az a középszerűen szavaló és jó étvággyal „vakoló” (vacsorázó) lelkes közéleti férfiú maradt, aki ugyan merészen ágált a „sötétség hatalmasságai” ellen a páholyműhelyeknek a nyilvánosságtól elzárt félhomályában, de aki – ha a helyzet komolyra vált – alázattal félreállt a mindenkori főispánok és államtitkárok egyetlen kézlegyintésére. Ez annyira igaz, hogy a Tiszarendszer kortesapparátusának egy igen befolyásos része a szabadkőművesek soraiból került ki. Emellett igen nagy arányszámban szerepelt e testületben amaz iparos és kereskedelmi világ, mely kénytelen volt a mindenkori kormánnyal jó viszonyt tartani, amelynek tehát radikalizmusa sohasem lehetett komoly. A szabadkőművességnek viszonya a radikalizmushoz és a szocializmushoz tehát nem az volt, hogy ő lépett volna föl eszméibresztően vagy eszmeterjesztőleg, hanem csupán az, hogy egyes radikális és szocialista írók és politikusok megkísérlették ezt az álmos és tunya testületet megnyerni az emberi szabadságharc nagy törekvéseinek. Hogy ennek a kísérletnek minő csekély eredménye volt, annak legjellemzőbb tünete az az állandó elégedetlenség, mellyel mi, radikálisok és szocialisták, a kőművesség nagy zömével szemben voltunk, hogy ismételtlen elhatároztuk végleges kilépésünket a szövetségből, mint egy hasznavehetetlen anakronizmusból. Persze, nagyon nehéz ezt az ítéletet a kőművességről ma elmondani, amikor analfabéta betyárok kiverték az otthonmaradtakat műhelyeikből, s mikor annyi jóra való és ártatlan kőműves synylódik a börtönökben. Mégis úgy az igazság, mint a jövő orientáció érdekében meg kell állapítani, hogy ugyanaz a tényező juttatta a szabadkőművességet a mártiriumhoz, mint a Galilei-kört a túlságos befolyáshoz – a magyar ferdeség és nembánomság: a szervezés, a kritika és a komoly munka teljes hiánya. A szabadkőművesség elleni reakciós tömegpszichózisnak különben nyilván három fő oka van. Az egyik a kőművesség titkos szertartásaihoz fűződő borzalom a bugris körökben. A második a kőművesek túlnyomó többségének zsidó volta. A harmadik egy csomó reakciós kőműves-stréber lármája, akik most azáltal akarnak álláshoz, befolyáshoz és te-

kintélyhez jutni, hogy hárijánosi ódákat zengenek „óriási harcaikról”, melyeket valaha az egykori főművesség „hazaáruló” és „nemzetromboló” elemei ellen folytattak.

Végül a forradalmi erők során meg kell emlékeznem

10. az egyre növekedő bolsevista frakcióról. A háború utolsó évében egyre erősebben szűrődtek be sajtó, nyomtatványok, emigránsok és rokkantak útján az orosz kommunizmus tanai, melyek óriási benyomást keltettek főleg a nyomorgó és a háború által elkínzott intelligencia lelkében. Ennél a közvetett propagandánál azonban sokkal intenzívebb volt az orosz bolsevik vezérek tetteinek, beszédeinek és szikratáviratainak hatása. A polgári sajtó fiatalabb munkásainak egy része csakhamar bolsevista lett. Ez a frakció azonban még teljesen szétszórt és szervezetlen volt, s nagyobb erőre csak akkor kapott, amikor Kun Béla és társai megérkeztek Oroszországból sok orosz pénzzel és jól betanult propagandasablonokkal.

Ezt a seregszemlét egyetlen ember nevével kell befejeznem, aki egymaga szervezetek és testületek munkájánál többet jelentett. Ady Endrére valóban ráillik a büszke napóleoni szó: l'empereur = cent mille hommes (az uralkodó egyenlő százezer emberrel). Mert bár már halódó testtel és összetört lélekkel élte át a forradalom első hónapjait, mégis halhatatlan szelleme mindig ott égett forradalmi célkitűzéseink horizontján. Ő volt annak az egész korszaknak művészi, sőt, öntudatlanul bár, metafizikai lelkiismerete, mely a forradalomban explodált (robbant ki), s ravatalánál valóban megdöbbenve állt mindenki, akinek az utolsó két évtized lelki értékeihez bárminő komolyabb köze volt. Nagyszerű víziói, lángoló képei, prófétás ostorcsapásai, váteszi sejtelmek a forradalom legnagyobb erőforrásai közé tartoztak, mint ahogy ma is fő vigasztalóink az összeomlás romjai között. Ha lesz még magyar jövő, az csak az Ady lelkéből indulhat ki, mint a legmagyarabb és a legnemzetközibb lélekből.

A forradalomnak azonban utolsó, hogy úgy mondjam fizikai tényét egészen más erők hajtották végre. A politikusok, publicisták és szakszervezeti vezérek tárgyalásai talán sosem vezettek volna forradalomra, ha az eseményekbe szinte deus ex machinaként bele nem avatkozik a felbomló és hazafelé áramló front. Ez volt Birnam erdeje, mely a habozó elméleteket és sápadt terveket egyszerre, váratlanul, máról holnapra egyetlen forradalmi tettbe kényszerítette. Persze a fehér ellenforradalom azt szokta hirdetni, hogy az októberi forradalom után a Károlyi-kormány által kieroszakolt fegyverletétel züllesztette szét frontunkat, amely odáig bátran, szilárdan és megbízhatóan állott. Ez az állítás azonban tudatos hazugság, a mesterségesen táplált Habsburg-legenda, melyet részint a dinasztia gloire-jának megmentésére, részint pedig az októberi forradalom diszkreditálására eszeltek ki.

*Jászai Oszkár: Magyar kálvária,
magyar feltámadás. Bécsi Magyar
Kiadó é. n. 28-35. old.*

Az október végi napokban csaknem egységes volt a magyar dolgozó társadalom akarata a béke és a nemzeti függetlenség kérdésében. Mivel a Nemzeti Tanácsban tömörült pártok az égető társadalmi problémák megoldását is programjukba iktatták, nem volt nehéz a forradalmi tömegeket a már hatalomra jutott kormány oldalára vonni. A monarchikus és feudális kötöttségektől megszabadult ország első kormányának a társadalom megreformálására vonatkozó programját a minisztertanács ülésének jegyzőkönyve idézte. A megvalósított és törvénybe iktatott polgári szabadságjogok – titkos választójog, esküdttbíráskodás, sajtószabadság – közül itt közöljük a sajtószabadságról szóló II. néptörvényt, valamint Magyar Lajos cikkét e sajtószabadságról.

A forradalom első hullámainak csitulásával előtérbe kerültek a mélyebb gyökerű társadalmi kérdések: többek között az államforma ügye, amely mögött ugyancsak a forradalom elmélyítésének problémája rejtőzött. A Nemzeti Tanács és a kormány egyaránt halogatta a megoldást, pedig gyűlés gyűlést követett, amelyeken a résztvevők már nem is a köztársaságot, hanem a szocialista köztársaságot követelték. A november 16-i néphatározat – amelynek szövegét itt közöljük – végül is törvénybe iktatta a „független és önálló népköztársaságot”.

Károlyi Mihály miniszterelnök a minisztertanács első ülésén ismerteti a kormány programját

Miniszterelnök úr a minisztertanács ülését megnyitván, ezen ünnepi alkalommal üdvözlí a minisztertanács tagjait. Kifejti, hogy a kormányra igen nehéz feladat megoldása vár. Tudatában van annak, hogy a kormány első kötelessége a gyors és energikus cselekvés. Ennek előfeltétele, hogy apróságokon megakadni nem szabad, s mennél gyorsabban cselekszünk, annál jobban megalapozzuk a művet, amelynek felépítésére a kormány vállalkozott. A minisztertanács jegyzőkönyvében megörögzíteni kívánja azt a programot, amelynek alapján a kormányalakítást elvállalta, amelyet őfelsége elé is előterjesztett.

E program a következő:

Függetlenségi törvények alkotása.

Választójog. (Törvényhatóságokban és községekben is.)

Azonnali katonai és polgári amnesztia.

Idegen internáltak azonnali elbocsátása.

Sajtószabadság.

Esküdtszék.

Gyülekezési és egyesülési jog.

A háború és a béke feletti döntés az országgyűlés joga.

Munkaügyi és Népjóléti Minisztérium felállítása.

A nép nagy tömegeit földhöz juttató radikális birtokpolitika.

Magyar külügyminiszter azonnali kinevezése, illetve a minisztérium vezetésével való megbízatása. A kormány azonnal törvényjavaslatot terjeszt be az önálló magyar Külügyminisztérium felállításáról.

Feltétlen s bármikor felhasználható házfelosztási kézirat kiadásának szüksége.

A mai túlzgatott hangulatra és az általánosan mutatkozó köztársasági áramlatra való tekintettel a perszonáluniónak a kormányprogramban való nyilvános említése veszedelmes lehet. A programban csak Magyarország teljes függetlenségét szabad hangsúlyoztatni. Öfelsége számára kijelentjük, hogy öfelsége nekünk királyunk, s nincs kifogásunk az ellen, hogy kívülünk más országoknak is uralkodója legyen, de Magyarország teljes függetlenségének sérelme nélkül. Ezen a kereten belül készek vagyunk öfelsége többi országaival barátságos megegyezésekre.

*Országos Levéltár. Minisztertanács
jegyzőkönyv, 1918. október 31.*

Az 1918. évi II. néptörvény a sajtó szabadságáról

1. §. Gondolatát sajtó útján mindenki szabadon közölheti és szabadon terjesztheti.

2. §. Előző vizsgálatnak nincs helye.

Sajtóterméket csupán bírói ítélet alapján lehet lefoglalni.

Sajtótermék utcai terjesztéséhez – ideértve a falragasz kifüggesztését is – hatósági engedély nem kell.

A lapbiztosíték eltöröltetik.

3. §. Sajtó útján elkövetett bűncselekmény esetében a felelősség fokozatosan terheli a szerzőt, a kiadót, időszaki lapban sajtó útján elkövetett bűncselekmény esetében pedig a szerzőt, a felelős szerkesztőt, a kiadót.

Ha a sajtótermék a nemzetgyűlésnek, hatóságoknak vagy törvény által alkotott egyéb testületeknek nyilvános iratait vagy nyilvános tárgyalásait hív szellemben és igazán közli, bűnvádi eljárásnak nincs helye.

4. §. E néptörvénynek azok a rendelkezései, amelyeknek végrehajtásához további intézkedés nem kell, azonnal életbe lépnek.

A többi rendelkezés végrehajtása végett szükséges szabályokat, valamint a sajtó-jog egyéb szabályait a népkormány sürgősen megállapítani köteles. Ez a szabályozás, amely rendelettel is történhetik, nem érintheti a jelen törvényben foglalt alapelveket.

*Magyar Törvénytár. 1918. évi törvénycikkek
és néptörvények. Jegyzetekkel ellátta
dr. Téry Gyula.
Budapest 1919. 203. old.*

Az 1910. október 25-én megalakult Magyar Nemzeti Tanács

Katonatanács

A „láncbéli csata”. Rendőráttak

Lukachich Géza altbornagy, Budapest városparancsnoka

Károlyi Mihály október
11-én —
elnöki kinevezése után —
kiszállt József János
palotájából

A Nemzeti Tanács röpkönyve a forradalom győzelmét hirdeti

Katonák! Munkások! Polgárok!

GYŐZTÜNK!

A reakció kormányát 12 óra alatt elseperte a győztes forradalom. Károlyi Mihály miniszterelnök. A Nemzeti Tanács átvette a hatalmat és kormányt, kizárólag a saját programja alapján.

Most már mindannyiunk kötelessége fentartani a rendet, a személyi és vagyonbiztonságot, hogy győzelmünket eredménnyel megtarthassuk. Mindenki térjen vissza a munkájához!

Szükség van rendre, hogy a Nemzeti Tanács azonnal elkezdhesse munkáját, mely a népnek békét, jogot, földet és kenyeret fog adni. Ez a Nemzeti Tanácsnak mindenkire intézett parancsa.

Éljen a rögtön béke!

Éljen a független Magyarország!

Éljen a népiuralom!

A Magyar Nemzeti Tanács

A Nemzeti Tanács tagjai az Astoria Szálló erkélyéről üdvözlik a tömeget

TOLNAI VILÁGLAPJA

A „Tolnai Világlapja” címoldala a Nemzeti Tanács és a népkormány tagjaival

*A Cseh Nemzeti Tanács Prágában
október 28-án bejelenti Csehszország
elszakadását Ausztriától*

*Forradalmi tüntetés Bécsben október
30-án. A szociáldemokrata Renner
elnökletével koalíciós kormány alakul*

November 9-én Németországban is győz a forradalom. Kikiáltják a köztársaságot

1918. november 11-én a compiègne-i erdőben Németország aláírja a fegyverletételi egyezményt

*Károlyi Mihály a „Millenium” hajó fedélzetén Belgrádba érkezik katonai egyezmény megkötésére
(Háttal Csernyák százados, a Katonatanács tagja, balra Bokányi Dezső)*

*Francis d'Esperay
tábornok, az antant
balkáni baderőinek
főparancsnoka*

A politikai átalakulások az analfabetizmus legnagyobb ellenségei. Oroszországot – ezt egy amerikai író, mégpedig egy polgári író állapította meg – a forradalom megtanította írni-olvasni. A világ minden forradalma hatalmas sajtófellendülést, óriási brosúra-irodalmat eredményezett. A forradalmak megszüntették a sajtóbeli osztályelnyomatást, és a közügyekről való tájékoztatás és tájékozódás nem maradt az uralkodó osztályok monopóliuma. A francia forradalom hozta létre voltaképpen a francia sajtót, és kitűnő kollégánk, Marat, a forradalmi sajtó roppant hatalmának első reprezentánsa. A későbbi francia forradalmak, és főként a kommün, a sajtó példátlan fellendülésével jártak, és az orosz forradalom egyik legfőbb jellegzetessége, hogy dekrétumokkal, újságokkal kormányoz. Hogy a modern politikai harcnak milyen fontos eszköze a sajtó, azt semmi sem mutatja jobban, mint az a tény, hogy Berlinben a spartacusok lázadása a szerkesztőségi helyiségek körül folyt le.

A magyar forradalom nem teremtett sajtót, nincs irodalma, nincsenek brosúrai, nincs vagy nem volt propagandája. Indultak lapok, de azokban ugyan kevés köszönet van, „Itélet”, „Korbács”, „Szemétdomb” és egyéb szemétdombra való piszok áradt az utcára, de igazán forradalmi sajtó nem alakult ki. Nem is alakulhatott ki, mert a négyéves háború kipusztította a papírost, szemet, nyersanyagot, mindent, ami az újság előállításához kell. A háború előtt a sajtó túlnyomó része az uralkodó osztályok szolgálatában állott, tehát a nagytőke és nagybirtok politikáját szolgálta és csinálta. Ezt az állapotot a háborús rendeletek megrögzítették. Új lap nem kap papírost, a meglevőket is bajos ellátni, és így a sajtóbeli osztályuralom a forradalom után is fennmaradt. A háború alatt a nagytőke meghódított egy csomó újságot, amely proletárkiadók kezében volt. A forradalom kitörésekor ez a sajtó meghódolt a forradalom ténye előtt. A milliomos lapkiadók, a legreakciósabbak is, hálásan vették tudomásul, hogy néhány újság és az újságírók a forradalom élén álltak, és ezeket tolták előtérbe. Így történhetett meg, hogy a világ legszennyesebben háborúra uszító sajtója megúsza az októberi háborúellenes katonaforradalmat anélkül, hogy egy hajszála meggörbült volna. A háború bitang, pusztító nyomorúsága az oka, hogy a forradalom után kénytelenek voltak fenntartani a lapkiadás monopóliumát, ami megakadályozza, hogy egy forradalmi sajtó kialakulhasson. A politikai, társadalmi, gazdasági erőviszonyok az egész vonalon mindenütt eltolódtak. Ennek kifejezésre kellett volna jutni a sajtóban is, és ehelyett az történt, hogy a reakció, az ellenforradalom nemcsak birtokában tartotta a sajtót, de még növelte is hatalmát, megvásárolt néhány proletárlapot a maga hadimillióival. Ma már ott tartunk, hogy a napilapok közül mindössze három újság áll a forradalom vívmányai alapján, míg a többi lapok az álcázott vagy nyílt ellenforradalom politikáját csinálják. Az újságírók elkeseredve, kétségbeesve látják ezt, meg is tesznek mindent ellene, de a modern sajtószabadság azt jelenti, hogy szabad leírni azt, amit a kiadó akar, parancsol. Az újságíróknak nincs sajtószabadsága. Angliában is ilyen keserves a sajtóbeli helyzet, de ott megtörtént, hogy az Independent Labour Partynak (Független Munkáspárt), amelynek nincs lapja, egy angol polgári lap a választási hadjárat alatt átengedett naponként két hasábot. A magyar lapkiadó urak nem ilyen nobilesek. Itt a forradalom fuldoklik, néma, nem ordíthat fel, nem mondhatja el a maga igazságait, míg az ellenforradalom briliánsan összehangolt koncerten játszik.

Soha a világtörténelemben nem volt abszurdabb, betegbb, nyomorultabb helyzet. Soha a világtörténelemben nem volt kínosabb, zagyvább, megalázóbb állapot, és soha

briliánsabban nem éltek ezzel vissza. Ez a rettenetes helyzet roppant konvulziókra (harcokra, megrázkódtatásokra) fog vezetni, mert a reakció nem tűri a forradalom értékmentő, átalakító munkáját.

Az Ember, 1919. január 28.

Magyar Lajos: A forradalmi sajtó.

A Nemzeti Tanács néphatározata a Magyar Népköztársaságról (1918. november 16.)

Magyarország Nemzeti Tanácsa a nép akaratából a következő néphatározatot hozta:

I. cikk

Magyarország minden más országtól független és önálló népköztársaság.

II. cikk

A népköztársasági alkotmányt új választójog alapján sürgősen egybehívandó alkotmányozó nemzetgyűlés állapítja meg.

A magyar országgyűlés képviselőháza és főrendiháza feloszlik és megszűnik.

III. cikk

Addig, míg az alkotmányozó nemzetgyűlés másként nem határoz, az állami főhatalmat a Károlyi Mihály elnöke alatt álló népkormány gyakorolja a Magyar Nemzeti Tanács intéző bizottságának támogatásával.

IV. cikk

A népkormány alkosson sürgősen néptörvényeket

1. az általános, titkos, egyenlő, közvetlen és a nőkre is kiterjedő nemzetgyűlési törvényhatósági és községi választójogról;

2. a sajtószabadságról;

3. a nép esküdtbíráskodásáról;

4. az egyesülés és gyülekezés szabadságáról;

5. a földművesnépnek földhöz juttatásáról.

Ezeket a törvényeket léptesse a népkormány sürgősen életbe, és hajtsa végre.

V. cikk

Az ezzel ellenkező törvényes rendelkezések hatálya megszűnik, minden egyéb törvényes rendelkezés hatályban marad.

Budapesten, 1918. évi november hó tizenhatodik napján.

*Magyar Törvénytár. 1918. évi törvénycikkek és
néptörvények. Jegyzetekkel ellátta dr. Térffy Gyula.
Budapest 1919. 201. old.*

A legsúlyosabb problémák egyike, amelyeknek megoldásával a kormánynak szembe kellett néznie, a hazatérő katonák leszerelése volt. Százezrek özönlöttek haza a frontokról, akik az elviselhetetlen gyötrelmek után mielőbb a családi tűzhely melegére vágytak. E gátját vesztett, hatalmas tömeg fékezhetetlen folyamként áradt szét az országban, telve a létbizonytalanság érzésével, pacifizmussal, és nem utolsósorban forradalmi érzelmekkel. A kormány pacifizmust hirdetett – de ha akart, sem tudott volna ebből a tömegből újra hadsereget gyúrni. Ellenkezőleg: sietve szabadulni óhajtott veszélyes együtt-tartásuktól. Ezért leszerelésüket a leggyorsabb és leghatékonyabb módon oldotta meg: ki-ki lakóhelyén szerelt le. November végéig kb. 700 000-en, december közepéig mintegy 1 millió 200 000-en vetették le a sokszor elátkozott mundért.

A leszerelésre vonatkozó rendeletet Linder Béla hadügyminiszter adta ki; segítségére volt Böhm Vilmos, akit a minisztertanács nevezett ki a Hadügyminisztériumba a leszerelési ügyek vezetőjévé. A problémákról Linder Bélát, a demokratikus és pacifista gondolkodású vezérkari ezredest szólaltatjuk meg, akinek minden rendű és rangú ellenforradalmi történetírás szemére vetette november 2-i beszédét. Ebben hangzott el a „Soha többé katonát nem akarok látni!” felkiáltás, ami – a beszéd egészét és az egyöntetű pacifista közhangulatot figyelembe véve – csak megfogalmazása volt annak, amit a katonák is gondoltak. Ez a beszéd nem elindítója volt a hadsereg szétszűllésének, hanem a már megtörtént folyamatra mondott áment.

Linder, elvei védelmében, brosrút írt a kérdésről. Ebből való a részlet is, amelyben a leszerelési probléma egyik leglényegesebb oldalára irányítja a figyelmet: mielőbb megszabadulni a polgári rendre veszélyes, forradalmi hangulatú fegyveres tömegektől.

Linder Béla a leszerelésről

Az itthoni forradalom, mivel „össztársaság van, nincs király, nincs törvény”, természetesen megbontotta a belső rendet, elszélesztette a katonaságot. Az összes frontokon kitört forradalom, a budapesti eseményeket megelőzve és ezektől függetlenül, a küzdő csapatok fegyelmét bontotta meg teljesen. Minden további küzdelem céltalanságának, a legyőzetésnek fájdalmas, haragos tudata lett úrrá a lelkeken! Ideig-óráig à la Kerenszkij fel lehetett volna a lelkileg összeroppant magyarságot a haza védelmére tüzelni, de komoly és tartós eredményt az ily irányú akciótól, mely még hozzá az egész világot hívja ki ellenünk, nem lehetett várni. Tudni kell, hogy 30–32 antant-hadosztály elő-

nyomulása volt a Balkánon jelentve, és ezzel a Kövess-hadseregben alig egy magyar hadosztály állt szemben. Azt se felejtjük, hogy a régi kormányzat a csapatok egy részét Budapest ellen összpontosította volt (80 000 embert), ahol azok a forradalom napján széjjelszaladtak, a magyar csapatok zömét pedig az olasz fronton tartották, ahol az egész hadsereg ez időben fejetlen visszavonulásban és bomlásban volt.

A vérengzés gyors befejezése feltétlenül nagy lelki megkönnyebbülést ígért, de megétesztő lett volna, ha magától ettől a tényről egyúttal a megbontott erkölcsi rend és a hadsereg lelki egyensúlyának helyreállítását vártuk volna. Számolnunk kellett azzal, hogy a tömegek hazatérésevel a céltalanul ontott vér és a céltalanul elviselt gyötrelmes szenvedések felett az elkeseredés és lelki forrongás, súlyosbítva a front és hinterland közti antagonizmussal, erőszakban és bosszúállásban tör ki. Még az esetben is, ha a frontokon megelőzőleg nem tört volna ki a forradalom, s ha az olasz frontot nem törték volna át, s így a közvetlen leveretés tudata nem hatott volna még inkább demoralizálólag a csapatokra, vagy ha az áttörés katasztrófális hatását ellensúlyozni tudták volna, még akkor is egyedül maga a budapesti forradalom ténye kiváltotta volna a front forradalmát.

Az országnak ezen súlyos helyzetében vis maiorként előtérbe lépett a leszerelés súlyos problémájának sikert biztosító megoldása. A lelkek és kedélyek nyugalma a belső békének és rendnek fő feltétele. Ezt csakis céltudatos politikával, de semmi esetre sem a tömeg ellen alkalmazott kényszerrel vagy erőszakkal lehet biztosítani. Az egész háború alatt frontkatoná voltam, kint küzdöttem és véreztem, magamat a katonák érdekeinek képviselőjéül éreztem. Ismertem leghőbb vágyukat, mely a vérengzés befejezését, gyors békét és az otthont követelte. Ismertem keserűségüket, melyet a tapasztalt igazságtalanságok miatt éreztek. Mint hadügyminiszternek kötelességem volt a frontok vágyának, mely összhangban volt az országban szenvedők és sanyargók kívánságával és a súlyos helyzet halasztást nem tűrő követelésével, minél előbb eleget tenni, annál inkább, mert egyúttal a forradalmi robbanásnak kitörő lángjait is a legnagyobb gyorsasággal el kellett fojtanom. A felizgatott kedélyeket itthon meg kellett nyugtatnom, a hazatérő katonatömegek elkeseredését mindenáron le kellett csillapítanom. Meg kellett őket a forradalomnak nyerni, hogy a belső rendet teljesen fel ne borítsák.

Szemünk előtt volt az orosz példa, melynek intő tanulságai elől józan ésszel elzárkózni nem lehetett, ellenkezőleg, azokból okulni s azokat, amelyek üdvösek és célravezetők, értékesíteni kellett. Oroszországban is, amelynek népe el volt nyomva, bizalmát az oligarchikus, autokrata, korrupt rendszerrel szemben elvesztette, és szintén le volt verve, azért tört ki a forradalom, mert a nép ez óriási birodalom minden zugából követelte a békét. És lám, Kerenszkijnek, akit a békeforradalom emelt az ország élére, első dolga volt a nép legfőbb követelésének: a békének ellenszegülni. Lángra lobbantotta újra a nacionalizmust, további vérengzésre tüzelt, és ezzel az árulásával szembeállította egymással a csapatokat, amelyek a további céltalan háborúra uszítókat felkoncolták, és Oroszországot testvérharcok özönében teljes anarchiába kergették.

Ezen végzetes precedens intő példáját látva, s a már jelzett válságos katonai és súlyos belső helyzet mérlegelése után, felelősségem teljes tudatában és lelkiismeretem megnyugtatósa végett csak egy eszköz állott az ország életérdekeinek biztosítására rendelkezésemre, és ez egyedül: a teljes leszerelés volt.

A leszerelés végrehajtására az a megfontolás is késztetett, hogy ha a la Kerenszkij visszarendelem az egész országban még a leszerelési parancs kiadása előtt szerteszéledt katonaságot a kaszárnyákba, ott újra azon tisztek parancsa alá helyezem, akiknek néhány órával előbb csillagjait tépték le, úgy azonnal testvérháborút idézek elő. Bizonyos va-gyok benne, hogy ily hadügyminiszteri parancsnak az aktív tisztek mind, a tartalékos tisztek és a legénység egy része eleget tett volna, de milyen feladatot adhattam volna e

visszahívott tömegnek, mely alapjaiban meg volt bomlasztva, és az engedelmisséget egyszer már megtagadta? Hisz a háborút folytatni nem tudtuk, és nem is akartuk, a belső rend fenntartására pedig épp ez a hadsereg lett volna veszélyes, mert ellenforradalmi akció szándékával gyanúsítják, fehérgárdának minősítik, és ez reakcióképpen rögtön kiváltja a vörös gárdák alakítását, a testvérgyilkosság tehát, amit megakadályozni akartam, elkerülhetetlen lett volna. A legénység jelentősebb része pedig a behívási parancsnak a forradalom utóhatása alatt egyáltalán nem tett volna eleget. Még a háború alatt is, noha statáriumot hirdettek és azt foganatosítani is tudták, ezekre és ezekre rúgott a katonaszökevények száma.

Forradalom mindig intézmények ellen irányul és azokat söpri el, de az intézmények fenntartói és védelmezői megmaradnak. Így különösen a hivatásos tisztikar mint minden élő szervezet, nem alakítható át egészében egy kézlegyintéssel, még ha az forradalmi jellegű is, felfogásában és gondolatvilágában. Noha a tisztikar nagy részében demokratikus, sőt annak fiatalága erősen szociális érzelmű volt, mégis mint a dinasztikus és militarista nevelés következményével, számolnom kellett azzal a lehetőséggel, hogy találkoznak haladni nem tudó vagy nem akaró tisztek, akik félrevezetett csapataikat a forradalom ellen használnák fel, amire hajlandóság is mutatkozott. Példa erre egy magyar hadosztály parancsnoka, aki a közös hadsereg-főparancsnokság utasítására hadosztályának a budapesti „csőcselék forradalmának” leverésére parancsot adott. Nekem tehát mint forradalmi hadügyminiszternek, eltekintve még pacifista meggyőződésemtől is, minél gyorsabb tempóban össze kellett törnöm a régi militarisztikus intézményt, a régi hadsereget, még akkor is, ha az nem lett volna félreismerhetetlenül bomlásban és megmetyelizve, nehogy az imperialisztikus rendszernek ez az eddigi engedelmes eszköze meggátolja az új szociális világ békés, vér nélküli kialakulását. Ennek akartam félre nem érthető kifejezést adni azon kijelentéssel, hogy „katonát többé nem akarok látni”! A volt „katona” szó fogalma magában foglalja mindazt a gyújtóanyagot, amely az egész világot lángba borította. Abban a percben és avval a cselekedettel, amint az ország a fegyvert letette, a pacifizmust, a Wilson-programmal a teljes leszerelést elfogadta, egyúttal megtagadott minden közösséget a „katona” volt fogalmával. Hogy a történelmi pillanatban, mikor a hűségesküt kivettem, a jelenvolt tisztikar mennyire átérezte kijelentésemnek jogosult és igazi értelmét, mutatta az az őszinte lelkesedés, mely mindenkiből kitört. Érezniök kellett meggyőződéseim igazságát, érezniök kellett cselekedetem helyességét. Az egyéni érdekek fölött álló közvélemény előtt emelt fővel hirdetem, hogy az ország viszonylagos nyugalma csakis öntudatos álláspontom határozott érvényesítésével biztosíthattam. A legkritikusabb időben a legmerészebb operációt voltam kénytelen a legsürgősebben végrehajtani. Ezen tényemet különben akkor az egész magyar sajtó osztatlan elismeréssel honorálta. Ha ezt nem csinálom meg, hitem szerint olyan forradalom dül az országban, mely temérdek testvér vérhullásával szennyezi be a felszabadulás korát. Kijelentéssel tudatosan szankcionáltam azt a forradalmi tényt, mely a katonákat már előzőleg szabaddá tette, és megszereztem az országnak a vér nélküli szociális átalakulás lehetőségét.

De most előttünk a német példa is! Nálunk rövid néhány hét alatt sikerült a leszerelést komolyabb zavargások nélkül végrehajtani, a legtöbb „katona” nyugodtan ül otthonában, a legválságosabb hetek elmúltak anélkül, hogy a jogrend felborult volna. És ugyanakkor a legfegyvelmezettebb vert hadsereg osztagai elhagyták a Rajnát, és fegyveresen vonultak Berlinbe, a fegyelem, szervezettség mintaállamának fővárosába, köztük a hadsereg legfegyvelmezettebb magja: a gárda! És a berlini utcák fegyverropogás, géppuskatűz és gránátrobbanás zajától hangosak, folyik a testvérvér.

Vigyázzunk, nehogy Budapest Berlint is túlszárnyalja!

De külpolitikai okokból is szükség volt a leszerelésre, mert annak a magyarságnak, amelynek vezetői az elnyomott népet a német militarizmus karjaiba vetették, s így a háború egyik fő támaszává tették, szüksége volt függetlenségének visszanyerésével a fenntartás nélküli pacifizmusra, hogy ezzel múltját expiálja (jóvátegye). Ennek a fegyverletétellel kapcsolatban csakis a teljes leszereléssel adhatott kifelé őszinte bizonyítékot. A németekkel együtt bennünket, magyarokat tettek meg a háború okozóinak, pedig sem a német nép, de még kevésbé az elnyomott magyar nép akarta ezt a tömeggyilkolást. S ma az antant imperializmusa sújtani akarja az igájukat összetört, felszabadult, háborúban ártatlan népeket elnyomóinak vétkeiért. Ezzel az imperializmussal szemben erős fegyvert kaptunk a béketárgyalásokra azzal, hogy az új, fegyvertelen Magyarország, teljesen szakítva a múlttal, szakítva annak minden imperialisztikus berendezésével, a népek szövetségére érettnek mutatkozott. A nemzetközi szolidaritás minden militarizmusnál hathatósabban fogja igazságos jogainkat biztosítani.

Linder Béla: Kell-e katona? (A militarizmus csődje.)

Budapest 1919. 95-101. old.

A forradalom a háborúban gazdaságilag csődbe jutott államszövetség romjait kapta örököül. Az antant blokádja, a korábban zárt egységet alkotó gazdasági terület széthullása még tetézte a nehézségeket. Ilyen körülmények között csak erőteljes, hosszú távon átgondolt rendszabályokkal lehetett volna a gazdasági bajokon úrrá lenni. A fokozódó gazdasági labilitás egyre élezte a tőke és a munka alapvető ellentétét, s a rezsim reformpolitikájának életképtelensége tovább növelte a zavart, feszítette a gazdasági életet.

A burzsoá demokratikus forradalom gazdaságpolitikájáról ehelyütt nincs módunk átfogó képet adni – már csak azért sem, mert a korszak gazdaságtörténetének felvázolására a kortársak közül senki nem vállalkozott. Juhász Nagy Sándor, a forradalom minisztere, már-már történeti feldolgozásnak tekinthető emlékirataiban megpróbálja, hogy egy-két gazdaságpolitikai probléma érintésével érzékeltesse a nehézségeket. Az idézett, szolid kritikai hangvételű oldalakból arra következtethetünk, hogy a kispolgári demokratikus szemléletű szerző a koalíciós partnerek eltérő gazdaságpolitikai elképzeléseiben, a Szociáldemokrata Párt lojális, ám más úton haladó politikájában és a munkástömegek radikális, szocialista átalakulást követelő magatartásában látja a problémák forrását. Jobban előtűnnek a helyes kép kontrasztjai, ha azt a Kommunisták Magyarországi Pártjának kritikájával egybevetve vizsgáljuk. (Lásd a 159. oldalon.)

Juhász Nagy Sándor a kormány pénzügyi és iparpolitikájáról

Szende Pál pénzügyi államtitkár, akit a minisztertanács november 25-én pénzügyminiszterré nevezett ki, november 8-án nyilatkozatot adott ki, melyben az új adózási rendszer elveit fejti ki. Az adózást demokratizálni kell, mondotta, ami azt jelenti, hogy az állami terheket túlnyomó részben a nagy vagyon és a nagy jövedelem viselje.

A fogyasztási adók közül a petróleumadót, cukoradót, húsfogyasztási adót mérsékelni, sőt eltörölni kell. Ugyanaz vár a sóadóra is. A kormány eltiltotta a burgonyából és a tengeriből a szeszfőzést, ami az államnak 100 millió korona évi kárt jelent, de a népélelmezést jobbá teszi.

Az államnak nagy bevételekre van szüksége, melyet a megfelelő egyenes adóknak hadipótlékkal való megtoldása útján kell elérni. A kis adózók pótlékolása elmaradna. Igen súlyos pótlékolás volt tervbe véve a részvénytársasági és tantième (jutalék) adóknál.

Az örökösödési illetéket is pótlékkal kell ellátni. A kis örökségek, valamint a leszámazók és a házastársak öröksége pótlékmentes marad, ellenben egyéb örökségek prog-

resszív pótlékokkal sújtatnak. Drákói intézkedésekre van szükség az ingó-örökségek megadóztatásánál. A hadinyereség-adó kulcsát visszamenőleges hatállyal fel kell emelni.

A biztosítási monopólium tervét elő kell készíteni.

A nagyvagyron-adóval a kormány 20–25 milliárd korona bevételt tervez. Ez egyszeri adó lesz, progresszíve a vagyon mértékéhez képest. Az állam pénzügyeinek rendbehozatala végett szükség van erre az örökváltságra. Tervbe van véve, hogy a földbirtokreformmal junktimban (összefüggésben) a földbirtokosok a nagyvagyron-adót birtokuk egy részének átengedése által róják le.

Szende Pálnak a nagyvagyron-adóra vonatkozó terve szintén egyik oka volt a forradalmi pártok közötti meghasonlásnak. A szociáldemokraták és a radikálisok helyeselték azt, ellenben a Függetlenségi Párt mérsékeltőbb szárnya hevesen ellenezte. A támadás egyelőre csak formai okokból indult meg ellene. A függetlenségi párti értekezleteken azon a címen támadták, hogy előre való indokolatlan beharangozása riadalmat kelt, és a vagyon menekülésére ad okot. Il y a des choses qui se font mais qui ne se disent pas (az ember megteszi, de nem beszél róla) – mondták. Ez alaki kifogás mögött azonban mélyebb tárgyi ellenzés is rejtőzött. A vagyon természete az, hogy nem szeret adózni.

Kereskedelmi politika

Garami Ernő szociáldemokrata kereskedelmi miniszternek minden idejét az aktuális, folyó intézkedések kötötték le. Rengeteg baj zúdult a nyakába. Ösmertettük a szén- és egyéb anyagihiány miatt előállott válságot. Az maga nagy feladat volt, hogy a vasutakat üzemből lehessen tartani.

Garami mellett Méhely Kálmán államtitkár működött, aki sok irányú adminisztratív reformtörekvéseket hangoztatott és készített elő, melyek azonban az állami élet fővonalaiiba nem estek.

Garaminak leg súlyosabb feladata a szocializálás kérdésének megoldása volt. A szocializálás alatt a magántulajdonban levő üzemeknek, vállalatoknak, gyáraknak, bankoknak stb. a nagytőkéstől állami (társadalmi) tulajdonba, üzembe, kezelésbe való átvételét értik. Ez a Szociáldemokrata Párt legfontosabb gazdasági programja, érthető tehát, ha annak megvalósítását a párt kívánta és követelte.

Garami rendkívül nehéz helyzetbe jutott, mert az volt a meggyőződése, hogy egyes, indokolt esetektől eltekintve, a szocializálásra nem alkalmas az idő. Átvenni könnyű lett volna bármely üzemet, de azt fenntartani, tőkével ellátni és kellő szakképzettséggel vezetni, ez már nehéz feladat. A fővárossal át lehetett vétetni a közúti villamosvállalatot vagy egy világítási üzemet stb., de már magánkézből levő gyárnak szocializálását nagyon meg kellett gondolni, hiszen ez a termelés csökkenését is maga után vonhatta volna, ami az áruhiány idején jelentős szempont volt.

Garaminak tehát az a nézete alakult ki, hogy az egyes közérdekű, nagyobb üzemek szocializálását boldogabb időkre kell hagyni, és legfeljebb a terv előkészítését kell kidolgozni. Indokolta ezt az elgondolást az a körülmény is, hogy a Szociáldemokrata Párt csak egyik tagja volt a koalíciós kormányzásnak, a polgárság pedig ezért az intézményért egyáltalán nem lelkesedett.

Ekként a szocializálás egyik szétválasztó tényezővé lett a forradalmi pártok között.

Nemcsak a kommunisták, hanem a szélső szociáldemokraták is türelmetlenül követelték a szocializálás azonnali foganatosítását. Garamit támadták késlekedése és habozása miatt. A munkásságot pedig cselekvésre izgatták.

E törekvést kettős ok idézte elő. Egyfelől a szociáldemokrata mentalitás rendkívül elméleti volt, mert hiszen az államéletből erőszakosan kizáratván, csupán az ideális pártprogramokon keresztül nézte az életet, gyakorlati tapasztalata pedig teljesen hiányzott, így tehát most a forradalom eljövételével ezt az ideális, teoretikus programot tüzzel-vassal keresztül akarta hajtani. Másfelől pedig némelyek ezt a kérdést is eszköznek akarták felhasználni arra, hogy a szocialista köztársaságot megvalósítsák.

E szétágazó akciók összeegyeztetését a december elseji munkástanácsülés kísérelte meg, midőn Kunfi indítványára ezt a határozatot hozta: ragaszkodik végcéljához, mely a mai kapitalista rend helyére új termelési rend létesítésében áll. A végcél tehát a kollektív társadalmi rend, melyet osztályharcra akar elérni. Egyelőre azonban hajlandó a mai kormányt támogatni, míg ez a szocialista társadalom előfeltételeinek megvalósításán fáradozik.

Ebben az áthidaló határozatban is benne van azonban a mélyreható ellentét, mert a népkormány kebelében a függetlenségi miniszterek nem fáradoztak a szocialista társadalmi rend előkészítésén, hanem éppen megfordítva, a kispolgári, demokratikus, individualista irányt szolgálták. Karácsony táján pedig felmerült egy újabb mozgalom, mely parasztdemokrácia megteremtésével akarta a népköztársaságot a szocialista forradalomtól megmenteni.

Erőszakos szocializálások

A megélhetés nehézsége és a folytonos agitáció végre a szervezett munkásság zárt soraiban is fegyelmezetlenséget idézett elő. 1919 januártól kezdve megindultak a munkásság erőszakos mozgalmai, melyeknek első célja az üzemek szocializálása volt. Ezek közül elbeszélünk néhányat.

Január 4-én a Ganz Villamossági Gyar munkásai lecsapták a vezérigazgatót, és másikat választottak helyette. Okul azt hozták fel, hogy míg a testvérvállalat: a Ganz-Danubius Hajógyár fejenként 500 korona ajándékot adott minden munkásának, addig a Ganz Villamossági Gyar mintegy 1500 munkásának csupán fejenként 300 koronát juttatott. Az új vezérigazgató megróttá az eltávozott régi igazgatóságot, amiért egyoldalú kapitalista érdekeket képviselt, és abban állapodott meg a munkásokkal, hogy azok megbízottjaival átvizsgálják a gyár könyveit, és ha találnak rá fedezetet, ki fogják utalni az elmaradt 200 koronát.

Ugyanakkor Salgótarjánban a bányatelepeken nagy zavargás tört ki. A vállalat 4000 munkása kommunista alapon átvette a vállalat igazgatását. A csöcselék ezt kihasználva megrohanta Salgótarján községet, az üzleteket dinamittal robbantgatta és rabolt. Katonák érkeztek a rend helyreállítására, és a tetten ért fosztogatók közül többet nyomban lelőttek. A tömeg erre sortűzet adott a katonákra, akik gépfegyverrel válaszoltak. A csataterén 18 halott és sok sebesült maradt. Statárium hirdetése és a rend helyreállítása után megegyeztek abban, hogy a vállalati igazgató és a munkások bizalmi férfiai együttesen vezetik az üzemet. A kár óriási.

Pár nap múlva a budapesti Fegyver- és Gépgyár Rt. munkásai a ruhasegély körüli vita következtében a régi igazgatót letették, és újat választottak.

Csepelen a mozgalom békés megegyezéssel végződött, melynek értelmében a munkások jelentékeny befolyást kaptak az ügyek vitelére.

Az Első Magyar Csavargyár és az Óbudai Hajógyár munkásai is eltávolították az igazgatót.

Ez a sok forrongás mutatja, hogy a konszolidáció sehogy sem akart bekövetkezni.

*Jubász Nagy Sándor: A magyar októberi forradalom
története. (1918. október 31–1919. március 21.)
Cserépfalvi 1945. 388–391. old.*

A kormány a novemberi parasztmozgalmak leverésével, illetve leszerelésével zátonyra futtatta a földkérdés forradalmi megoldását. Megmaradt a reform lehetősége, azaz a paraszti tömegek nyomására kidolgozott földreform felülről történő megvalósítása. A hajlandóság kétségtelenül megvolt, sőt a későbbiekben a törvény is megszületett, de a liberális reformpolitika ebben a nagy horderejű kérdésben is megbukott. A hátráltató tényezők közül a leglényegesebb az a huza-vona volt, amely a pártok közti és az egyes pártokon belüli éles ellentétek miatt keletkezett.

A Függetlenségi Párt jobbszárnya sokallta a tervezett földreform mértékét, alacsonynak tartotta az 500 holdban megjelölt felső birtokhatárt. (Többek között ez is oka volt a párt kettészakadásának.) A Szociáldemokrata Párton belül még inkább megoszlottak a vélemények. A föld magántulajdonba juttatása, az örökbérbe adott, de földjáradékkal terhelt kisbirtokok kialakítása, valamint a nagybirtok közös művelésre történő megváltása mind javaslatként szerepelt.

„A földművelő nép földhöz juttatásáról” szóló XVII. néptörvény csak 1919 február közepén jelent meg, amikor a parasztság egy része már nem bízott a földreformban, türelmét veszítve a megváltás nélküli földosztást követelte, más része pedig hozzáfogott a nagybirtok szocializálásához. A törvény – amely a késve megszületett kompromisszumot tükrözte – a maga 70 paragrafusával, bürokratikus kötöttségeivel különben sem látszott nagyon alkalmasnak a földosztás záros határidőn belüli megoldására.

A földreformtörvényt Buza Barna, a függetlenségi párti földművelésügyi miniszter dolgozta ki. A liberális gondolkodású és a nagybirtok felszámolásának szükségességét valló politikus elképzelései elevenen tükröződnek alább közölt írásában, amelyből egyúttal ádáz kommunistaellenessége is kiderül. Ferde megvilágításban látja Buza a kommunistákkal való nézeteltérés lényegét is.

A kommunisták – és a szociáldemokrata baloldaltól többen – nemcsak azt állították, hogy a nagybirtok felosztása zavart okoz a városok ellátásában, hanem azt is – és ez sokkal lényegesebb –, hogy a földkérdésben a nagy- és a középbirtok megváltás nélküli kisajátítása az egyedül helyes megoldás. (Lásd e kötet 157. oldalán.) Más dolog az, hogy a kommunisták agrárpolitikájában negatív hatások is érvényesültek, s e hatások eredményeként a Tanácsköztársaság kikiáltásakor uralkodóvá váltak egyes hibás, túlzó baloldali nézetek.

Közljük még Hamburger Jenőnek a mezőgazdasági proletariátus helyzetéről kifejtett gondolatait, mivel nézeteiben világosan felismerhetők azok a vonások is, amelyek a későbbi hivatalos agrárpolitika elveinek kiindulópontjául szolgáltak.

Itt arra gondolunk, hogy Hamburger szerint a mezőgazdasági proletariátus egységesen szemben áll a földosztással, valamint arra, hogy az 1919 tavaszi somogyi földfoglalások és a nagyüzemek kialakításának példája alapján kizárólag a mezőgazdasági nagyüzemek létrehozását helyezelte.

Buza Barna a kormány földreform-politikájáról

A forradalom

A forradalom a követelt reformok első sorába dobta a földreformot. A felbomlott hadsereg rendetlenül hazaáradó katonáit csak a gyors földreform jelszava tudta lecsillapítani s visszatartani a fosztogatás és öldöklés anarchiájától. Hiszen ötödfél esztendeig földigéretekkkel nyugtatták a frontokon a háborgó indulatokat. És mikor a nagy Nemzeti Tanács a november 16-i néphatározat ötödik pontjában elrendelte a földművelő nép gyors földhöz juttatását, ez a rendelkezés már csak az ellentmondástalan közakarat írásba foglalása volt.

Mindig vallottam, hogy katasztrófára vezet a magyar földbirtok megosztásának ropant aránytalansága. Mindig vallottam, hogy legfőbb szüksége nemzeti haladásunknak a gyökeres földreform, tanulmányoztam is a földbirtok-politika kérdéseit, de október 3-ig még álmomban se gondoltam arra soha, hogy kemény, zűrzavaros forradalmi idők éppen énnekem teszik majd feladatommá a magyar földreform megindítását. Nagyobb meglepés nem ért soha, mint amikor a forradalom reggelén nekem kínálta Károlyi a földművelési tárcát. Semmiből se sejtettem azelőtt, hogy Károlyi ilyenre gondol, magam pedig sohasem gondoltam rá. Természetes, hogy nem lehetett még akkor részletesen kitervelt földreformprogramom.

Földet kért a nép

Pedig a földművelési tárca szükségszerűen a földreformot jelentette. Az első héttel kezdve búcsújáróhely lett a Földművelési Minisztérium: földkérő küldöttségek búcsújáró helye. Nyolc-tíz küldöttséget fogadtam mindennap, s jól esik bizonyítanom, hogy egyetlenegy se kérte a földet ingyen, ajándékba, hanem csak igazságos váltsági áron. Az ország minden részéből jött a nép, s ez nem volt mesterséges küldöttségjárás; eszünkbe se jutott, hogy felhívassunk embereket, sehová nem küldtünk ilyen biztatást, sehol nem adtunk utazási kedvezményt, jöttek maguktól, ösztönösen; látszott, hogy ez a küldöttségözlés egy általános, erős, nagy népakaratnak önkéntes és komoly megszólalása.

Az OMGE

Jöttek aztán más küldöttségek is. November 14-én megjelent nálam az OMGE küldöttsége, Miklós Ödön vezetésével. Ott volt Rubinek Gyula, Bernát István, Buday Barna, Krolopp Hugó, Szilassy Zoltán, Nagy Emil, s még sok társadalmi előkelőség. Kitüntető nagy szeretettel, lelkesedéssel, megbecsüléssel üdvözöltek. Már a megjelenésük is kivételes megtisztelés volt, mert rendesen nem siet az OMGE üdvözölni a mi-

nisztert, hanem megvárja, míg az jelentkezik nála. Ma se tudom, mivel érdemeltem ezt a kivételes tiszteletet!

Szépen beszélt Miklós Ödön. Azt mondta: „A magyar földbirtokosok megértik az új idők szavát, belátják a komoly földreform szükségét, s a földreform céljaira önként felajánlják a birtokaikból mindazt, amit nélkülözni tudnak, s ami a megélhetésüket nem veszélyezteti.” Az urak hangosan helyeseltek, éljeneztek, tapsoltak valamennyien.

„Mindazt, amit nélkülözni tudnak.” Ez bizony elég ravaszul van mondva, elég kétértelmű, s elég könnyen tágítható és szűkíthető meghatározás így, ahogy most olvasom. De akkor, abban a hangulatban, egészen más hatást tett rám. Komolyan vettem, egész komolyan, s a hazafias áldozatkészség romantikus nagyszerűségű nyilatkozását láttam benne. Olyannak éreztem, mint amilyen 1848. június 11-én a „Megadjuk!” felkiáltás volt. Azt a közismert allegorikus képet láttam megelevenedni, ahol a magyarok 48-ban mindenüket leteszik a vesztélyben levő haza oltárára. S úgy is feleltem a nagylelkű felajánlásra, hálásan, megindultan, szinte könnyező meghatottsággal. Naív lélek voltam bizony, igen naív! Másnap a „Népszava” meg is rótt, hogy túlságosan udvarolok a nagybirtokosoknak. De mikor én egész komolyan vettem, amit mondtak!

Püspökök

Még nagyobb és még boldogabb meglepetés ért november 24-én. Megtisztelt megjelenésével önként, váratlanul a katolikus püspöki kar küldöttsége: Glattfelder Gyula csanádi, Rott Nándor veszprémi, Fischer-Golbrie Ágoston kassai püspök. Ők már egész nyíltan és határozottan beszéltek. A püspöki kar felajánlja a nép földhöz juttatásának a céljaira az összes püspöki földbirtokokat. Csak száz holdnyi darabot kérnek minden püspök számára, hogy ne kelljen a piacról ellátniok a konyháikat. A többit mind átengedik, mégpedig békebeli vételáron. S a vételarat sem akarják már maguk felvenni, hanem átadják a megalakulandó katolikus autonómiának, mert a püspökök ezentúl csak a lelkiekkel akarnak foglalkozni, az anyagiakat az autonóm testületeknek engedik át.

Semmi se volt a további elhatározásaimra olyan hatással, mint ez a nagyszerű felajánlás. A földreform méreteire még nem voltak határozott megállapodásaim. Eleinte jóval kisebb mértékűre terveztem a reformot, mint amilyenné később lett. Hiszen annyira vissza voltunk maradva a földbirtok-politikában, hogy féltem egyszerre túlságosan nagy lépést tenni. A püspöki birtokoknak is legfeljebb a felére akartam megállapítani a kisajátítási jogot, így beszéltem meg a katolikus ügyek kormánybiztosával, Persián Ádámmal. A püspöki kar ajánlata volt döntő hatású az állásfoglalásomra.

Így vittek bele engem a radikálisabb méretű földreformba éppen azok, akik aztán megköveztek érte.

Én azt hiszem, nem volt csupa képmutatás az az áldozatkész buzgalom, amellyel egyházi és világi nagybirtokosok hódoltak akkor a földreform eszméjének. Bizonyára volt része benne az idők változásától felriadó félelemnek is, de talán még több része volt a forradalmat követő novemberi napok önzetlen hazafias fellángolásának. Hiszen akkor sokáig valósággal március tizenötödiki lelkesedés hangulatában élt az egész nemzet, s ha felsorolnám, hogy a forradalom mai szidalmazói közül kik jöttek hozzám dicsőíteni a forradalmat s felajánlani buzgó szolgálataikat a köztársaságnak, talán már az illetők maguk se hinnék el.

Más dolgok is történtek. A népet általában megnyugtatta a földreform komoly ígérete, s ez az ígélet bizony sok zavargásnak, sok pusztításnak vette elejét. A kormány minden szava, minden intézkedése csillapítás, rendre intés volt. Én újságcikkekben, nyilatkozatokban, plakátokon kértem türelemre, nyugalomra, munkára a népet. De volt, ahol már mindez nem használt, ahol a kormány hatalmában levő fogyatékos rendfenntartó eszközök nem bírták elhárítani a régóta visszafojtott földéhség erőszakos kitörését. Balmazújváros évtizedek óta volt botrányköve a nagybirtokrendszer túltengésének. Balmazújváros népe megmozdult, s november 15-én elfoglalta s felosztotta egymás közt a Semsey-féle hitbizományi birtokot, amelyből eddig se vételre, se bérletbe nem tudtak kapni egy holdat se. Nem is gondoltunk arra, hogy fegyveres erővel vegyük vissza a földet. Okosabb volt elfogadni a felosztást mint ideiglenes birtokrendezést, s így legalább utólag törvényes mederbe terelni az eljárást.

A balmazújvárosi eset erős figyelmeztetés volt. Sietni kellett a földreformmal. Szinte csoda, hogy nem akadtak követői másfelé is a veszedelmes példának. Szerencse, hogy így történt. Mert a kormánynak igazán sehol se lett volna módja karhatalommal megakadályozni az erőszakos foglalásokat. Nem is tudom ezt az eredményt másnak betudni, mint a megnyugtató kormánynyilatkozatoknak, a földreform komoly és gyors megindításának és a magyar nép nagyszerű józanságának.

A parasztság

Aki valamikor történetírói tárgyilagossággal fogja leírni ezt a zűrzavaros korszakot, annak órában kell majd magasztalnia a magyar parasztság csodálatos komolyságát, józan értelmét és öntudatos mértéktartását. Ma még csak a hibákat, a kihágásokat látják sokan, amik itt-ott történtek. De nem gondolják meg, hogy hány ezerszer több kihágás, foglalás, fosztogatás, vérengzés történhetett volna, amiket mind nem birt volna megakadályozni az állam felbomlott hatalma, s amiktől csak a parasztság becsületes józansága mentett meg minket. A népköztársaság idején félig védtelenek, a kommunizmus alatt egészen védtelenek voltunk az alulról jövő minden erőszak ellen, s mégis éppen a parasztság részéről jóformán semmi erőszak nem történt. Nézzék csak meg a francia faluk történetét a nagy forradalom idején: hogy tele van rémes vérontásokkal, kastélyrablásokkal, kastélyfelgyújtásokkal! Hogy nálunk ez mind nem volt, az a magyar parasztnép erkölcsének nagy történeti dicsősége! Csak aki ezt mind átgondolja és összehasonlítja, az tudja megérteni, milyen megbecsüléssel s milyen hálával tartozunk mi a magyar parasztságnak! A magyar paraszt nem csatlakozott a kommunizmushoz, mint olyan sokan a magyar értelmiségből, de nem is hajszolta a kommunizmus után a bosszúállást, mint általában azok, akik a legtörtetőbb szolgálattal szolgálták a kommunizmust. Bizony, bizony, ebben az országban a legszebb szobrot a nemzetmentő és nemzetfenntartó józan paraszterkölc és parasztértelem érdemelné! . . .

Ankét

Ilyen hatások alakították ki bennem a földreform koncepcióját. Ankétot is tartottam, s az jó sokáig elhúzódott, de kevés eredménye lett. Senki sem ellenezte a földreformot, mindenki elismerte a szükségét, s a terjedelme felől se voltak még igen nagy eltérések.

A nagybirtokosokban még nem lohadt le egészen az áldozatkészség hazafias fellobbanása, s a forradalom okozta lelki megrendülés hatása is érezhető volt még, és így nem fordultak olyan élesen a földreform ellen, mint pár hónappal később. A szocialisták viszont még akkor egyhangúlag elfogadták a földreformra a magántulajdon elvét.

December közepére már kész volt a javaslatom. A minisztertanácsi tárgyalása, több megszakítással, majdnem egy hónapig tartott.

Kell-e földreform?

Komoly és alapos reformra volt szükség, s arra van még ma is. Ma már Magyarország az egyetlen országa Európának, ahol az összes termőterület egyharmadánál is jóval több a nagybirtok területe.

Németországban a 100 hektárnál nagyobb földbirtok az összes terület 24 százalékát teszi, nálunk 45 százalékát.

Franciaországban a 200 hektárnál nagyobb birtok 16 százalék, nálunk 40 százalék.

Magyarországon az 1000 holdnál nagyobb birtok 7 millió hektár, az összes terület 31 százaléka, tehát körülbelül egyharmad része. S az ország területének ez az egyharmad része 3768 birtokosnak a tulajdonában volt. Viszont a 10 holdon aluli törpebirtokok területe 3 millió hektár, s ez egymillió-hétszázezer ember tulajdona. Egemillió-hétszáz-ezer embernek volt 3 millió hektár földje, 3768 embernek pedig 7 millió hektár.

Sohol Európában nincs már nyoma se ilyen ijesztően aránytalan birtokelosztásnak. Egyedül csak Magyarországon.

S az arány éppen az ország legjobb részein a legrosszabb és a legijesztőbb. Fejér megyének termőterülete 677 000 hold. S ebből az ezer holdnál nagyobb birtokok területe 409 000 hold, vagyis 60 százalék. S ez van 90 ember tulajdonában. 10 000 holdnál nagyobb birtok van kilenc, területük 169 000 hold, az egész terület 25 százaléka. Tehát a vármegye területének negyedrésze kilenc ember tulajdona. Viszont a 64 000 főnyi önálló földművesnépességből 35 000 a teljesen földtelen cseléd és napszámos, 13 000 a törpebirtokos.

Ilyen birtokelosztást csak komoly és alapos földreformmal lehet megjavítani.

Csak abban az országban lehet szilárd a magántulajdonra alapított társadalmi rend, ahol a földművelő lakosság jelentékeny többségének saját földbirtoka van. Ahol a nagy többség teljesen birtoktalan, ahol a földművelő lakosság 60 százalékának nincs egy talpalatnyi földbirtoka se, s ahol 3700 ember tulajdonában van az ország egyharmad része, ott mindig termőtalaja van a demagógiának, a felforgatásnak, a kommunizmusnak.

Azért fordultak a kommunisták olyan hevesen az én földreformom ellen, azért volt legelső dolguk beszüntetni minden földosztást, mert jól tudták, hogy a kommunizmus legbiztosabb ellenszere az egészséges földreform, s ahol a földművesnép nagy többségének saját földbirtoka van, ott nincs kilátása a kommunista izgatásnak.

Kisajátítás

Komoly földreformnak alapfeltétele a kisajátítási jog. Viszont a kisajátítás lehetőségéből fakadó bizonytalanság tagadhatatlanul erősen zavarja a termelést. A két szempontot össze kell egyeztetni: lehető szűk körre szorítani a kisajátítási jogot, s lehető gyorsan lebonyolítani a kisajátításokat. Én előbb 1000 holdban akartam megállapítani a kisajátítás alsó határát, vagyis, hogy csak 1000 holdon felül legyenek kisajátíthatók a birtokok.

Aztán, különösen a szocialisták kívánságára, leszálltam 500 holdig. Ez még mindig elég szűk körre korlátozza a kisajátítást, s 500 hold még teljesen elég a legintenzívebb ipari jellegű gazdálkodásra is. 500 holdnál kisebb földbirtokot az én reformom szerint nem lehetett kisajátítani, s minden kisajátított birtokból meg kellett hagyni a tulajdonosnak legalább 500 holdat. Csak ahol igen nagy a földszükség, ott lehetett lémenni 200 holdig, de úgy, hogy a tulajdonost az 500 holdon alul elvett területért ugyanolyan értékű földdel kell kárpótolni, tehát ez már nem elvétel volt, hanem csak földcsere.

Ötszáz holdnál nagyobb földbirtoka Csonka-Magyarországon 2700 embernek van, tehát az én reformom szerint összesen csak 2700 jutott volna bizonytalanságba a kisajátítás miatt, a többi földbirtokos, tehát a magyar gazdaságszervező túlnyomó nagy többsége, továbbra is teljes biztonságban érezhette magát, mert 500 holdon alul sérthetetlen maradt minden földbirtok. Sőt, az 500 holdnál kisebb birtokok az addiginál fokozottabb biztonságba jutottak volna, mert a népnek az 500 holdnál nagyobb földbirtokokból kielégített földéhsége többé nem fenyegette volna az ő biztonságukat.

Igenis, én nemcsak a földtelen népet s a kisbirtokost védtem, hanem védelmezni, biztosítani, erősíteni akartam a középbirtokot is, mert az én ideálom olyan magyar mezőgazdaság, amely kisbirtokok s tudományosan kezelt középbirtokok arányos rendszeréből áll...

... Az én reformom szerint a középbirtokokhoz és kisbirtokokhoz nem szabad hozzányúlni. Az én reformom szerint az egész országban mindössze 2700 ember került a birtoka felől bizonytalanságba, s a többi birtokos teljes biztonságban maradt...

Sorrend, vételár

Másik különbség, hogy én szigorú pontossággal meghatároztam, kik és milyen sorrendben kaphatnak földet, úgyhogy lehetetlenné vált minden kedvezés, minden protekció. Harmadik különbség, hogy nem a napi áron akartam adni a földet, hanem háború előtti vételáron. Így csinálta Csehország, Románia, Jugoszlávia, Bulgária. Ha a mai vételárat kénytelen fizetni a nép, nem boldogul a földdel. Két érdek állt szemben egymással: a 2700 nagybirtokos érdeke, hogy a mai magas vételárat kapja, s a másfél millió magyar földműves érdeke, hogy elviselhető feltételekkel jusson földhöz. Én a másfél millió földműves érdekéhez szegődtem, mikor azt kívántam, hogy a magyar nép javára hozzon áldozatot a 2700 nagybirtokos, és adja a földjét a napi árnál olcsóbban. Persze, ma igazán képtelenség lenne mai koronában békebeli vételáron venni el a földet – de méltányosan olcsó ár ma is elvárható volna. 1919-ben a békeár körülbelül felét tette a napi árnak, ilyen méltányosságot ma is megérdemelne a magyar nép!

A földreform kezdetei

A földreformot, mikor nyilvánosságra jött, lelkesen magasztalta az egész sajtó. Talán legjobban Turi Béla lapja, az „Alkotmány”. Januárban belépett a kormányba nagyatádi Szabó István. Elfogadta az én reformomat kifogás nélkül. Alá is írta. Mint ahogy aláírta később a Rubinek Gyula földreformját is. Isten tudja, mi mindent fog még aláírni, ha sokáig élheti a Gondviselés! Együtt alakítottuk meg a földbirtokrendező bizottságokat, együtt küldtük ki őket a vidékre. Károlyi azt kérte megtiszteltetésül, hogy az ő birtokán kezdjük el a földreform munkáját. Így lett a kápolnai ünnep 1919. február 22-én. Ott volt Szabó István, ott volt Mayer János, ott álltak az oldalamnál. Azóta valószínűleg

elfelejtették, mert ahányszor engem szídnak a kápolnai földosztás miatt, soha se jut eszükbe felállani s jelentkezni, hogy: mi is ott voltunk. Bizony, hosszú az út a kápolnai földosztástól az Egységes Párt elnöki székéig, azalatt sok mindent elfelejt az ember!

Januárban már felocsúdott a nagybirtok a forradalmi megriadásból. Az OMGE megindította a harcot a földreform ellen. Élesen tiltakoztak, s a tiltakozás vezérszónoka gróf Bethlen István volt. Akkor ő tiltakozott a földreform ellen, amit én csináltam Szabó Istvánnal. Most ő csinál földreformot Szabó Istvánnal. Ilyen az élet.

Még hevesebben küzdött az OMGE a gazdasági kamarák ellen. Az OMGE-nek 8000 tagja van, s mégis azt követelte mindig magának, hogy ő képviseli az egész magyar földművelő társadalmat, amelynek pedig ma is van másfél millió tagja. Én meg akartam alakítani a magyar földműves társadalom törvényesen választott igazi képviselőtét, hogy ne a nagyobbreszt nagybirtokosokból álló OMGE irányítsa a magyar földművelési politikát az ő korlátlan tekintélyével, mindig a nagybirtok érdekében. Ezért a nagy ellenkezés.

Az OMGE földreformellenes küzdelmének segítői támadtak: a kommunisták. Ezek is elkeseredetten ellenezték a földreformot. Persze, mert ahol szaporodik az önálló földműves birtokosok száma, ott elvesznek a kommunisták kilátásai. Csakhogy természetesen ezt az indokot nem hirdették nyíltan. Nyíltan ugyanazt hangoztatták, amit az OMGE: hogy a várost csak a nagybirtok élelmezi, ha felosztják a nagybirtokot, éhenhal a város. Ezt a hamis frázist én legtöbbször Hamburger Jenőtől hallottam, ő valóságos fanatizmussal, szinte szajkó módra ismételte folytonosan.

A kommunizálások

A szocialisták balszárnya áttolódott a kommunisták felé, s a Szociáldemokrata Párton belül csinálták az alattomos aknamunkát. Mi, a párton kívül állók, nem tudtuk ezt. Egy este a szocialista párttitkárság jelentette nekem, hogy Somogy megyében kitöréssel fenyeget a nép türelmetlensége. Hamburger Jenő párttitkár holnap lemegy csillapítani a forrongást, adjak neki megbízást, hogy a földreform siettetése terén is megtehesse a szükségeseket. A törvény szerint a miniszter biztosokat küldhetett ki a földreformmunkálatok ellenőrzésére, s bizonyos kisebb csillapító intézkedések megtételére. Több vármegyébe kellett ilyen biztost kiküldeni, s mindenütt lecsillapították a nyugtalanságot. Hamburgert én nem ismertem személyesen, de többször dicsérték előttem, hogy novemberben ő csillapította le a déli részeken a forrongást, s komoly, megbízható ember, hát nyugodtan elküldtem neki az ideiglenes miniszteri biztosi megbízást, azzal, hogy amint visszajön, jelentést tesz. Nagy hiba volt, talán a legnagyobb hiba, amit az egész idő alatt elkövettem. Különösen hiba volt, hogy nem vártam be Szabó Istvánt, aki akkor vidéken volt valahol, s nem beszéltem meg vele a dolgot, miután éppen az ő megyéjéről volt szó. Csak a sok izgalomtól való kimerültségemmel tudom magyarázni, hogy ez mind nem jutott akkor eszembe. Különben is a megbízás nem vonatkozott semmi jelentékeny intézkedésre, különösen (arra) nem, amit azután tényleg csinált Hamburger, mikor egyenesen termelészövetkezetté alakított egy pár birtokot. Ez nemcsak a megbízással ellenkezett, de a törvénnyel is. Olyan volt, mintha leküldenék valakit a ház ablakait megtisztítani, s ő felgyújtaná a házat. Viszont egészen biztos, hogyha nem adok is megbízást, Hamburgerék akkor is megcsinálják a tervüket, mert már elhatározott szándékuk volt a földreform megakasztása.

Tiltakoztam, visszavontam a megbízást. Nem volt erőnk a balra sodort szocialista tömegekkel szemben. Szabó István vállalkozott, hogy lemegy Somogyba, s rendet csi-

nál. Harmadnap elképedve olvasom a „Népszavá”-ban Szabó aláírt nyilatkozatát, hogy nagyon helyesli a termelőszövetkezeteket, hozzájárul az alakításukhoz, s támogatásukat ígéri. Szemző, az államtitkár, azt mondta, hogy kényszerűségből írta alá Szabó. Hamburger felizgatott tömegei várták az állomáson, s ha alá nem írja, agyonverik. Szabó, mikor visszajött, másképp mondta el. Ott volt Hamburger az állomáson az embereivel, de ott voltak az ő kisgazdahívei is, sokkal nagyobb számban. Csak intenie kellett volna, s ezek leverik a Hamburger népét. De ő kerülni akarta a vérontást, hát inkább aláírta békésen a Hamburger által követelt nyilatkozatot.

Ez már a végső züllés kezdete volt. Böhmötől katonaságot kértem a kommunizálás elfojtására. Igért, amennyi kell, de semmit se küldött. Károlyihoz mentem: lemondok, mert nem bírok a szocialista szélsőségekkel. Károlyi értekezletet hitt össze. Ott volt Szabó, Garami, Kunfi, Csizmadia Sándor, Hamburger is. Hosszú vitatkozás után, amelyben Garami támogatott legjobban, s igen erélyesen viselkedett Szabó István is, Hamburger kapitulált. Megígérte, hogy leszereli az egész akcióját, s nem akadályozza a földreformot. Ezt ígérték a szocialista miniszterek is. Pár napig csakugyan nyugalom volt. Aztán egyszerre több helyről jött birtokkommunizálás híre: Aszódról, Beregből, Biharból. Látszott, hogy egy központból irányítják az egészet. Hamburgerék újra kezdték a harcot. Több helyen elkergették a birtokrendező bizottságokat. Karhatalmam nem volt, hogy segítsek. A földreform megbukott. Mentem Károlyihoz: most már lehetetlen maradnom, felbomlik minden. Arra kért, várjak két napig, ő még megpróbálja a kiegyenlítést.

Harmadnap jött a Vix jegyzéke. Lemondtunk.

Öt év múltán. A Károlyi-korszak előzményei és céljai. Írták: Buzs Barna, Dénes Lajos, Fényes László, Nagy Vince, Rupert Rexső, Supka Géza, Szász Zoltán, Vámbéry Rusztem. H. n. é. n. Buzs Barna: Az októberi földreform. 29-37. old.

Hamburger Jenő a mezőgazdasági proletariátus helyzetéről a polgári demokratikus forradalom idején

Az októberi forradalom, az olasz front összeomlása, a kivételes katonai rendszabályok megszűnése, az ingyenes munkaerőt szolgáltató hadifogolytömegek felszabadulása és eltávvozása a mezőgazdasági proletárság cselekvési szabadságában igen lényeges változásokat okozott.

A magyar agrárkapitalizmus különösen a nagy magyar Alföldön és a Dunántúlon rendezkedett be intenzív gazdálkodásra. A Felvidék és Erdély nem tartották meg a fejlődésben azt a tempót, mint ami pl. a Dunántúl mezőgazdasági üzemeiben végbement. Részben a termőföldek mineműsége, másrészt a termelvények értékesítése szempontjából annyira fontos közlekedési eszközök központi berendezettsége, különösen pedig a románok által végigpusztított és kirabolt Erdélynek harctéri területté való átváltozása megfontolttá és óvatossá tették ezeken a területeken a tőkét, amely aztán annál nagyobb dühvel vetette magát az Alföld és Dunántúl nagybirtokaira, amelyeknek termékeny humusza nem is túlságos nagy befektetéseket igényelt, nem volt szükség évtizedes talajjavító munkálatokra; a nagyszerű háborús konjunktúra következtében e területeken az őszi instrukció, műtrágya, befektetés esztendőre kockázat nélküli biztos és dús profitot ígért.

A front összeomlása után az antantcsapatok éppen azokat a területeket vágták le, amelyekben a feudális termelésnek a csőkevényei még megmaradtak, úgyhogy a *Csonka-Magyarország* nagyjában és általában egy, a mezőgazdasági termelés szempontjából egynemű, homogén, nagyüzemi gazdálkodásra berendezett agrárkapitalista gazdaságokkal rendelkezett.

E csonka Magyarországon a termelés viszonyainak gyökeres megváltozása megváltoztatta és átalakította a nagyüzemekben dolgozó munkásságot is. A régi, állati nemtörődömségben élő jobbágyból elégedetlen, forradalmi hangulatú és forradalmi kirobbanásokra hajlamos proletárt csinált.

Bár e forradalmiság objektív, gazdasági okokból táplálkozott, éppen a földmunkásság szervezetlensége, szétszórtsága, készülletlensége és iskolázatlansága miatt *egységes*, cél tudatos és az egész országot átölelő forradalmi cselekvésekben nem nyilvánulhatott meg.

Már novemberben, decemberben, tehát a mezőgazdasági munkák teljes szünetelése idején, egyre-másra érkeznek a jelentések a mezőgazdasági munkásság forradalmi megmozdulásáról. A megölt, elkergetett, megpatkolt jegyzőkről, kifosztott zsidó bérlőkről, feldúlt gazdaságokról érkező hírek kétségbe ejtik és katonai rendszabályok foganatosítására indítják a szociáldemokrata-koalíciós kormányt. Sebtében megcsinálják a Buza Barna-féle földosztó törvényjavaslatot, egyben a szociáldemokrata kézben levő hadügyi szervek lázasan küldik a forrongó parasztság nyakára a tengerészkülönítményeket, a „cionista zászlóaljkat”, a legkülönbébb fegyveres söpredéket. Egyes vidékeken kihirdették a statáriumot. (Bosnyák Géza főispán a Muraközben egy hónap alatt 173 parasztot akasztatott fel.)

Minthogy a mezőgazdasági proletariátus ezen forradalmi kirobbanásai a nagybirtokok kapitalisztikus berendezkedéséből és kétségbeejtő kizsákmányoltságából származtak, természetes, hogy az elemi erővel kitörő forradalmi megmozdulásokat ezek a kormányintézkedések nem fojthatták el.

Januárban már országsszerte vármegyei gyűléseket tart a földmunkásság, felállítja minimális követeléseit, amely követeléseknek hogy minél nagyobb nyomatókat adjon, nemcsak azt jelenti ki, hogy nem teljesítés esetén nem hajlandó a tavaszi munkálatokat elvégezni, hanem hogy szükség esetén „maga szab törvényt”.

A földmunkásság spontán keletkezett megmozdulásának és cselekvésének nem volt útmutatója, irányítója.

A Kommunista Párt az idő rövidege miatt csak a nagyobb ipari centrumok ipari munkássága közt tudott még csak gyökeret eresztetni, a Szociáldemokrata Párt keretében működő Földmunkásszövetség pedig nyíltan a nagybirtokosok, az agrárkapitalisták pártjára állott helyett, hogy a forradalmi hangulatot öntudatosítani és egységes keretbe foglalni igyekezett volna. A sajtó tele van a földmunkásság „túlzott” és teljesíthetetlen, a mezőgazdasági termelés csődjét okozó földmunkás-követelésekről szóló siralmakkal. A Földmunkásszövetség pedig egész rajokban bocsátja az uradalmi cselédség nyakára úgynevezett agitátorait, álhírlapírókból népboldogító apostolokká átvettelt műparasztjait. E földmunkás-agitátorok veszik át tulajdonképpen a kakastoll és főbírói deres szerepét olyformán, hogy szónoklatokkal igyekeznek lefékezni a mezőgazdasági proletariátus követeléseit. Csizmadia a Földmunkásszövetség korruptségét államtitkári minőségben áttelepíti éhes hordájával együtt a Földművelési Minisztériumba, a józanságra és békés munkára intő röpiratok és plakátok tízezrei jelennek meg, a „Világ szabadság” pedig éles kirohanásokat intéz a „lelketlen igazgatók” ellen.

Hiábavaló volt a földosztó és földmérő, birtokrendező bizottságok sürgős kiképzése, az egyensúly nem jöhetett létre mindaddig, míg a termelés megváltozásának arányában a mezőgazdasági proletariátus életviszonyai is meg nem változtak.

A vármegyei gazdasági egyesületekkel és gazdaérdekeltségekkel való tárgyalások a legtöbb helyen eredménytelenek; ott, ahol elfogadják a földmunkásság követeléseit, a földbirtokosok, támogatva a szociáldemokrata Földmunkásszövetség embereitől, furfangos módon igyekeznek a megállapodásokat kijátszani. Munkás-tartaléksereg, igénytelenebb tót és horvát munkásság nem állván rendelkezésre, sürgősen gépeket rendelnek, lázasan instruálnak, és a birtokon dolgozó földmunkásság egyharmadának felmondanak, hogy ily módon biztosítsák a háborúban megszokott és természetesnek tartott horribilis profitot.

A Károlyi-kormány ideje, ha a földmunkásság helyzetében lényeges változásokat nem is hozott létre, kétségtelen, hogy a mezőgazdasági proletariátus forradalmi előkészítő stádiuma volt, amelyben a nagybirtok-érdekeltség és a mezőgazdasági proletariátus érdekelletétei az öntudatos osztályharc minden szimptomájával felszínre kerültek.

Ez osztályharc megnyilvánulási formái a tavaszi mezőgazdasági munkák közeledtével mindegyre élesebbek lesznek.

Február második felében, március elején már nemcsak a szociáldemokrata-koalíciós kormánnyal, nemcsak a nagybirtokos érdekeltséggel áll nyílt harcban az ezerholdak robotos cselédsége, hanem magával a földosztást áhító gazdagparaszsággal is. Egyes vidékek mezőgazdasági proletariátusa nemcsak hogy nyíltan a földosztás ellen foglal állást, hanem a nagybirtokok forradalmi, fegyveres úton való megváltás nélküli elfoglalásához is hozzáfog. (Somogyban két hét alatt 650 000 holdnyi területet foglalnak el a földmunkások, 50 millió korona készpénzt fordítanak a gazdaságok pénztárából fizetésekre és instruálásokra. Aszódon, Biharban, Beregben egyre-másra foglalják el a földeket.) És amikor Kaposvár on március közepén 20 000 fegyveres, kapás, vasvillás cseléd megütközik a nagyatádi Szabó István 6000 főnyi kispapjával, és a csizmás minisztert a legteljesebb kapitulálásra kényszeríti: a kormány és a mögötte álló Szociáldemokrata Párt sorsa teljesen eldőlt. Az ezután következő pár nap már csak lézengés, fejvesztett kapkodás, és a kormányban ülő szociáldemokrata miniszterek – minthogy az árral való úszás mindig bevált taktika volt náluk – boldogan lélegzettek fel, mikor a Vix-féle jegyzék lehetővé tette a szá mukra – meggyőződésük és belátásuk ellenére – a március 21-i merész balra való kanyarodást.

*Proletár, 1920. szeptember 2.
Hamburger Jenő: A magyar mezőgazdasági
proletariátus helyzete a Károlyi-forradalom
alatt.*

1919 januárjában viszonylag hosszan tartó és mély kormányválság következett be, amely a Berinkey-kormány megalakulását és Károlyi Mihály köztársasági elnökké választását eredményezte. A válság tényleges oka a társadalmi ellentétek polarizációjának folytatódása volt: egyfelől a kommunisták növekvő befolyása, másfelől a magukhoz tért ellenforradalmi erők aktivizálódása a politikában. A változás a Károlyi-párt bomlásában, a Szociáldemokrata Párt nagyobb hatalmi igényeiben, a polgári demokratikus erők bal- és jobbszárnyának egymás elleni harcában tükröződött. Eredményeként közelebb került egymáshoz a Károlyi vezette baloldal és a szociáldemokrata jobbszárny; belőlük alakult meg a kispolgári koalíció.

Juhász Nagy Sándor – aki némi habozás után Károlyihoz csatlakozott, és a kormány igazságügyminisztere lett – memoárjának itt közölt részletében maga is vallja: „A Berinkey-kormány kifejezetten a haladó függetlenségi és a mérsékelt szociáldemokrata szárnyakra akart támaszkodni.” Az új kormányt egyrészt a reformpolitika erőteljes folytatása jellemezte, másrészt pedig neki jutott osztályrészül a kommunisták elleni brutális fellépés dicsősége, cserébe az ellenforradalmi mozgolódásokra mért mérsékelt csapásokért.

Juhász Nagy Sándor a Berinkey-kormányról és az ellenforradalomról

A kormány megalakulása

Midőn Károlyi Mihály a köztársasági elnök ügykörintézését átvette, első dolga volt, hogy a lemondásban levő, de az ügyeket vívó minisztérium elnökségének ideiglenes ellátásával dr. Berinkey Dénes igazságügyminisztert megbízta. Ezután maga Károlyi Mihály folytatta az alkudozást a Függetlenségi Párttal és a Szociáldemokrata Párttal az új kormány összetételének tisztázására. Eltért tehát a szokásos parlamentáris módszertől, mely szerint az államfő miniszterelnököt deignál, és azután ez alakítja meg a kormányt. Az eltérést a helyzet rendkívül súlyos volta indokolta.

Mint tudjuk, a Szociáldemokrata Párt az eddigi kereskedelmi és népjóléti tárcán kívül a belügyit és a hadügyit is követelte. A 14 miniszteri állás közül négynek követelése nem lett volna sok, azonban éppen arról a két tárcáról volt szó, melyek a hatalom gyakorlása szempontjából döntő jelentőségűek. A munkástanács végül is január 17-ikén 300 szavazattal 14 kommunista ellen elfogadta azt a javaslatot, hogy a Szociáldemokrata Párt a hadügyi tárcát kapja, továbbá a belügyi helyett a közoktatásügyit, melyet a vallásügyi-től elválasztanak. Károlyi Mihály ehhez hozzájárult, ami a Függetlenségi Pártban nagy

nyugtalanúságot keltett. Lovászy Márton, a pártnak három nappal előbb választott új elnöke, azonnal lemondott.

A köztársasági elnök január 18-án kinevezte miniszterelnökké Berinkey Dénest és a kormány tagjai közül még további 11 minisztert . . .

. . . Véglegesen tehát 14 tagja volt az új népkormánynak. A külügyi és nemzetiségügyi miniszteri tárcákat Berinkey magának tartotta meg. Ez a 14 miniszter indult neki a forradalom negyedik szakaszának, és sok viszontagságon keresztül együtt is maradt a bukásig. A kormány véglegesen kinevezett 14 tagja közül tehát 6 függetlenségi, 4 szociáldemokrata, 1 radikális, 1 kisgazdapárti és 2 nemzetiségi volt . . .

Az új népkormány főbb elvei

A Berinkey-kormány kialakult helyzetet talált. A Magyar Népköztársaság készen állott, és alapelveinek kitűzése megtörtént. Az új kormány feladata volt a népköztársaság fenntartása, konzerválása, védelme és az adott alapelvek szerinti kiépítése. A védelem gondolata nyomult az előtérbe. A népköztársaságot védelmezni kellett a következő főbb veszélyek ellen:

1. A kormány változatlanul vallotta a területi integritás elvét. A megszállások majdnem kialakult helyzetet állítottak már elé, de ebbe a kormány nem nyugodott bele. A békekötésnél remélte, hogy a népszavazás elve alapján az ország területét megvédheti. Bukása is a területi integritás védelmében következett be.

2. A nemzetiségi kérdés rendezése végett elfogadta az előző kormány által inaugurált (megkezdett, kiépíteni kezdett) föderatív rendszert. A ruszin autonómiához hozzácsatolta a német és a tót autonómiát is, de készült további lépésekre is. Ezzel remélte a területi integritás fenntartásának lehetővé tételét.

3. Az ellenforradalom ellen védte a népköztársaságot, miért is állást foglalt minden visszafejlesztési reakciós törekvés ellen. A Függetlenségi Párt kétfelé válásával a kormány a haladó irányzatra támaszkodott, és szembeszállt a mérsékeltbb szárnnnyal, mely Lovászy nevének felhasználásával köztársaságellenes tényezőket toborozott maga köré.

4. Szembeszállt a kormány a bolsevizmussal, és védelmezte ellene a népköztársaságot. Ugyanígy nem vállalta a szélső szocialista irányzatot sem, melynek tagjai hiába próbáltak helyet kapni a kormányban. A Berinkey-kormány kifejezetten a haladó függetlenségi és a mérsékelt szociáldemokrata szárnyakra akart támaszkodni. Ezeknek koalícióját kívánta fenntartani.

5. A minden oldalról fenyegető veszedelmek ellen, addig is, míg a nemzetgyűlés összeül, a köztársaságot védő néptörvényeket hirdetett ki.

6. A belső és külső veszélyek elleni védekezés céljára a hadseregszervezést kívánta, melyre megtette a negyedik kísérletet.

7. Az alkotmányosság helyreállítása végett elrendelte a nemzetgyűlési választást, és annak határnapját április 13-ra kitűzte, egyben a választásra vonatkozó minden rendelkezést kiadott, az intézkedéseket pedig megtette. Ez a ténye is a népköztársaság védelmét jelentette, amelynek lényege a demokrácia és a parlamentarizmus volt.

8. A belső rendnek biztosítására gondoskodott arról, hogy a közigazgatás a változott viszonyoknak megfelelő formában, lehetőleg normális működésben maradjon. A bíráskodás színvonalának emelésére a külön bírói státusról két néptörvényt alkotott, és a bírói függetlenségnek tökéletes kiépítését tervbe vette.

9. A belső rend védelméhez tartozott a gazdasági élet lehető védelme az árdrágítás ellen, amely védekezésnek nagy szociális értéke van. Egyben más téren is a békesség

védelmét kívánta szolgálni, így felekezeti vonatkozásban is. A kialakult régi alapelvekhez nem engedett hozzájárulni.

10. A szociális haladásnak szolgálata egyik fő szempontja volt. Korszakalkotó ténye: a földbirtokreformra vonatkozó néptörvény meghozatala és életbe léptetése. Ezáltal minden 500 (esetleg 200) kat. holdon felüli birtokot magántulajdonként a földművelő nép kezére akart juttatni. Új honfoglalás lett volna ez magyar nemzeti alapon . . .

Ellenforradalmi mozgólódások

Eleinte mindenki lelkesedett a népköztársaságért, már vagy szívből, vagy színből. Később azonban a konzervatívok közül a balsikerek miatt sokan kiábrándultak, mások pedig nekibátorodtak. A szocialista szélsőségek, a bolsevik agitáció a konzervatív elemeket nyugtalanította, a reakciókat dühítette. A Függetlenségi Párt bomlása pedig alkalmat adott az ellenforradalmi megmozdulásokra.

Január 11-e volt az első ellenforradalmi vasárnap. E napon gyűlést tartottak a székelek, az Ébredő Magyarok (fiatalokból álló antiszemita alakulás), a MOVE (katonatisztek Magyar Országos Véderő Egyesülete). Mindezek ellenforradalmi hangok csendültek fel. Este a budapesti kávéházakban zsidóellenes tüntetések zajlottak. Január 26-ikán óriási botrány tört ki. Az Ébredő Magyarok gólyavárbeli gyűlésén megjelentek a 32. gyalogezred katonái, és ott levett sapkával elénekelve a munkásindulót, szétverték a gyűlést. Ezután egy nagyobb tömeggel együtt a „Népszava” és a „Vörös Ujság” elé vonultak tüntetni, utóbbi helyen Kun Béla tartott hozzájuk beszédet. Pogány pedig a csapattisztek gyűlésén elítélő beszédet mondott az ébredők ellen.

Január 29-én a budapesti tudományegyetem tanácsa állást foglalt Kunfi miniszternek azon ténye ellen, hogy az egyetem autonómiájának megsértésével önkényesen tanszékeket szervezett, és azokat betöltötte. Ennek az volt az oka, hogy szocialista és radikális körökben állandóan nyugtalanodtak amiatt, hogy az egyetemen nem juthatnak szóhoz a forradalom világnézetét hirdető tudósok, hanem minden maradt a régi ósdi állapotban. Erre Kunfi mint közoktatási miniszter néhány szocialista és radikális új tanárt az egyetemi tanács megkérdezése nélkül kinevezett. Az egyetemi tanács tiltakozását a Szociáldemokrata Párt ellenforradalomnak minősítette, és Kunfi kijelentette, hogy „az egyetemi tanács nyíltan kibontotta az ellenforradalom zászlaját”. A kormány az ellenszegülő egyetem autonómiáját felfüggesztette és Jászi Oszkárt kormánybiztosként az egyetem élére állította.

E kisebb jelentőségű csetepaték után azonban jött a komoly, súlyos ellenforradalmi fellépés Székesfehérváron február 3-án. A mozgalom élén gróf Károlyi József ottani nagybirtokos, volt függetlenségi főispán, a köztársasági elnök féltestvére állott, akinek kezdeményezésére a kormánybiztos-főispán összehívta a vármegyei közgyűlést, habár már belügyminiszteri rendelet tilalmazta a régi, elavult közgyűlések tartását, melyeknek fele virilisekből állott. A szabálytalanul összehívott közgyűlésen, bár napirendre sem volt tűzve, indítványt tett gróf Károlyi József, és erős kirohanások közt követelte a régi országgyűlés összehívását, s egyben igen rosszhiszeműen megfogalmazott indítványt nyújtott be aziránt, hogy a közgyűlés szavazzon a kormánynak bizalmatlanságot. A főispán, ki az indítványozókkal összejátszott, a szavazást elrendelte, és azt az összetoborzott jelenlevők puccsszerűen egyhangúlag el is fogadták. Egy pap így kiáltott fel: „Ellenforradalmárok vagyunk!” Amint később kiderült, a gyűlésre 22 gróf gyűlt össze gazdaszjeikkal stb., valamint sok pap.

A határozatnak híre menvén, Székesfehérváron óriási felháborodás és nagy tüntetés

kerekedett. A tömeg megrohanta a megyeházát, azt birtokba vette, és az alispán s egyes tisztviselők elmozdítása után egy háromtagú direktóriumot állított be, melyben egy aktív százados is helyet foglalt.

A belügyminiszter azonnal felfüggesztette a főispánt, az alispánt és a főügyészt. Az alispán mentegetőzött és kijelentette, hogy mélyen elítéli és szégyenli a hozott határozatot. A minisztertanács azonnal ülésre jött össze, melyen megjelent a köztársasági elnök is. A minisztertanács a köztársasági elnök kifejezett kívánságára, ki öccse mentiségére is pár meleg szót emelt, elhatározta, hogy senki ellen letartóztatást nem rendel el, ellenben a város élére szociáldemokrata, a megye élére pedig függetlenségi főispánt nevezett ki.

Február 6-án Gyöngyösön összehívták a városi közgyűlést, és ezen Bozsik Pál plébános kijelentette, hogy a néptörvényeknek nem engedelmeskedik. Egy másik tag így kiáltott: „Le kell bunkózni a népkormányt!” Bozsik indítványára kimondották, hogy a népkormány intézkedései abszolutisztikusak, törvénytelenek, tehát hatályuk nem lehet. A város népénél nagy izgalom tört ki az ellenforradalmárokkal szemben, kik ellen a rendőri eljárás megindult.

Február 7-én a budapesti rendőrség házkutatást tartott gróf Károlyi Józsefnél, több arisztokratánál, Bartha Albert volt köztársasági hadügyminiszternél, Bangha jezsuita páternél stb. Negatív eredmény mutatkozott. Ellenforradalmi gyanú címén hat közemberfélét letartóztattak. Ugyanazon napon Pogány vádbeszédet tartott a Katonatanács ülésén az ellenforradalmárok ellen. Így szólt: „Minden kastélyban, uradalomban, paplakban fegyveres zsoldosokat gyűtenek, és velük szervezik az ellenforradalmat. A Katonatanács határozatilag kimondotta, hogy végsőkéig kitart a népkormány mellett, és erejét az ellenforradalom letörésére rendelkezésére bocsátja. Ha azonban a mai kormány nem volna elég erős, adja át helyét tiszta szocialista kormánynak.”

A „Népszava”-ban ilyen című vezércikk jelent meg: „Letörni! Megrendszabályozni! Letartóztatni!” (Ti. az ellenforradalmárokat.)

Nagy Vince belügyminiszter február 11-én nyilatkozatot adott közre, melyben bejelent, hogy le akart mondani, mert a rendőrség a mágnások stb. ellen a házkutatásokat az ő előzetes értesítése nélkül rendelte el, és ő abban a nézetben volt, hogy erről a Szociáldemokrata Párt tudott. Azonban mégis helyén maradt, mert a szocialista miniszterek kimagyarázást és elégtételt adtak neki.

A február 9-én megnyílt rendkívüli szociáldemokrata kongresszus állást foglalt úgy az ellenforradalmárok, mint a kommunisták ellen. A kormánytól gyors és radikális akciót követelt, amire ha nem volna képes, jöjjön tiszta szocialista kormány.

Február közepén roppent fel a hír, hogy gróf Mikes szombathelyi római katolikus püspök egyházi javadalmából ellenforradalmat szervez. A kormány zárlatot rendelt el a püspöki javadalom ellen. Nem sokkal ezután a MOVE kebelében fedeztek fel ellenforradalmi mozgalmat, mire több katonatisztet letartóztattak, majd pedig a kormány a MOVÉ-t feloszlatta. A debreceni helyőrség tisztikara ezzel szemben egyhangúlag kimondotta, hogy a népköztársaságnak tántoríthatatlan híve, és a forradalmi vívmányokat megvédelmezi.

Gróf Bethlen István, kit a régi parlament legreakciósabb tagjának tartottak, február 19-én Nemzeti Egyesülés Pártja címén új pártot alakított, melynek tagjai a régi munkapártiak. Bethlen kijelentette, hogy nem ellenforradalmat akarnak.

Jubász Nagy Sándor: A magyar októberi forradalom története. (1918. október 31-1919. március 21.) Cserépfalvi 1945.

416-435. old.

A kormány külpolitikai helyzete és törekvései

Annak megítélése, hogy egy kormány külpolitikája eredményes vagy éppen eredménytelen, körülményesebb feladat, mint belpolitikájának pozitív és negatív vonásait összegezni. Különösen igaz ez az első világháború utáni vesztes és kiszolgáltatott Magyarország esetében. Ebből a függőségből csak olyan kormány találhatta volna meg a kivezető utat, amely a népek forradalmi összefogására mer és tud támaszkodni. Ilyen kormánya Magyarországnak ekkor nem volt. A rezsim a győztes nagyhatalmak megértésére apellált, és csak ennek a külpolitikának a veresége, a bukás napja érlelte – elkésve – kényszerű választássá a fent említett lehetőséget.

Magyarországon megértést vártak, a wilsoni elvek diadalában reménykedtek. Csak hogy a wilsonizmus Magyarország számára illúzió volt, ami rendkívül riasztó antantpolitikában realizálódott. A visszahatás, az ellenérzés nem maradhatott el. A polgári demokratikus forradalom kormányának egész külpolitikája a megértés és értetlenség, a lojalitás és ellenállás konfliktusának a szövevénye. Itt volt a külpolitika Achilles-sarka. Mert, ha már más utat nem láttak, mint a győztesek kegyeinek elfogadását, úgy a szűkmarkúságot folytonosan számon kérni legalábbis következtetlenség volt részükről . . .

A vég egy látványos kudarcban, a Vix-jegyzék nyomán előállt helyzetben összegeződött. S ez valójában több volt, mint jelkép. Ugyanis a rezsim bukásának egyik lényeges tényezője kétségkívül a meddő külpolitika volt.

Először egy memoár jellegű cikket és egy dokumentumot közlünk. A cikk Jászi Oszkártól való, aki a jobboldali rágalmakkal szemben a Károlyi-kormány külpolitikáját védi, s kifejti annak alapelveit. A dokumentum Szovjet-Oroszország vezető testületeinek üdvözlete a volt Monarchia népeihez, amelyből viszont a nemzetközi forradalmi összefogás alap gondolata bontakozik ki. Ez volt az az üdvözllet, amelyet a magyar kormány eltitkolt, és csak a forradalmi szocialisták nyomására hozott nyilvánosságra.

Magyarország függetlensége az addig közös külügy felszámolását és az önálló magyar külügyi igazgatás megszervezését is jelentette. Ennek megvalósítása azonban fölöttébb nehéznek bizonyult. Bár a kormány kezdettől fogva a nyugati orientációval próbálkozott, a diplomáciai kapcsolatokat 1918-ban nem sikerült felvenni a nagyhatalmakkal. Fontos volt a kapcsolatok rendezése a szomszédos Ausztriával, továbbá Svájjal is. Ausztriával a diplomáciai érintkezés hamarosan létrejött, mivel mindkét fél érdekei a közös ügyek gyors és eredményes megoldását sürgették.

A semleges Svájjal való kapcsolatoknak az adott jelentőséget, hogy az antant

különböző képviselői Bernben dolgoztak. Svájc ugyan nem ismerte el a Magyar Népköztársaságot, de fogadta megbízottját. A magyar kormány némi habozás után Szilassy Gyulát, a Monarchia közös külügyi apparátusának jól képzett, Károlyi iránt lojális magatartást tanúsító diplomatáját küldte Bernbe. Szilassy emlékiratában számol be tevékenységéről. Ennek kötetünkben közölt részlete képet ad a kezdeti tapogatózó lépésekről, a különböző kormányokhoz intézett emlékiratok hatástalanságáról. Szilassy néhány szóval utal a Jugoszláviával kialakítandó kapcsolatokról alkotott elképzeléseire is.

Jászi Oszkár a kormány pacifista külpolitikájáról

... A lefolyt napokban sok minden történt, ami az októberi forradalom értelmét és jelentőségét új szempontokból világította meg. Különben a Károlyi-kormány külügyi politikája erősebben foglalkoztatta úgy a magyar, mint a külföldi közvéleményt. Ámde ebben a kérdésben még mindig sok a zavar és a félhomály az emberek ítéletének megtévesztésére. Így gyakran hallunk teljesen ellentétes, s így egymást kizáró ítéleteket az októberi kormány külpolitikai orientációját illetőleg. Majd azt halljuk, hogy ez a kormány naívan utópista, szentimentálisan pacifista volt, mely érzelmes humanizmusa oltárán vakul áldozta fel az ezeréves Magyarországot. Majd pedig azt halljuk, hogy ez a kormány voltaképp hevesen sovíniszta és nacionalista volt, a területi integritás eszméjének harcos exponense, mely mialatt békeszerződéseket írt alá, revánsháborúkat készített elő, s mely végül elvakult nemzeti fellángolásával a bolsevizmusba kergette bele az országot.

Hol itt az igazság? Melyik vélemény fedi a Károlyi-kormány igazi álláspontját? Ezekre a kérdésekre nyíltan felelni kell, hacsak azt nem akarjuk, hogy mindenféle demagógia a maga javára használhassa ki október növekedő hitelét és presztízsét.

Mint a legtöbb kérdésben, ahol egymást mereven és apodiktikusan (ellentmondást nem tűrően) kizáró véleményeket lehet hallani, úgy itt is az igazság a középúton van. Az októberi kormány nem volt sem naívan és gyerekesen pacifista, sem hazárdőr és lelkiismeretlen módon nacionalista. E téren való érdemei és hibái szigorú elvi álláspontjából következtek.

A Károlyi-korszak *(legalábbis komoly és irányt szabó többségében)* kezdettől fogva pacifista és antimilitarista volt. Gyűlölte a háborút, az azonnali békét akarta; a megoldandó nemzetközi problémák elintézését nem újabb fegyveres tényektől várta, hanem a nemzetközi jóakarat és igazságosság szellemétől. Kezdetben tehát hitt Wilsonban és az antant demokratikus közvéleményében. Különösen pedig azt remélte, hogy a munkásság nemzetközi szervezeteiben lesz elegendő erő a humánus és becsületes béke biztosítására. Emellett azt is várta, hogy a magyar demokrácia (és különösen Károlyi Mihály) közismert antiporosz irányítottsága s egyes vezérférfiainak elismert igazságos politikája a nemzeti kisebbségekkel szemben Magyarországot kedvezőbb helyzetbe fogja juttatni, mint a többi legyőzött államokat.

Még a Franchet-féle szerződés sem volt elegendő ok eme vélemény teljes feladására, s legkevésbé arra, hogy fegyverekkel akarjuk sorsunkat megjavítani. Végre is ez a kemény béke még a demarkációs vonalon túl is meghagyta a magyar impériumot, és miben sem prejudikált a békekonferencia határozmányainak. Joggal remélhettük még mindig, hogy az antant diplomatái, politikusai és szakértői okosabbak, belátóbbak és igazságosabbak lesznek, mint bornirt kis tábornoki közegei, hogy az *összintén demokratikus és pacifista* Magyarország

meghallgatásra fog találni, s hogy a legrosszabb esetben is képesek leszünk legalábbis a plebiszcitum (a népszavazás) elvének – Wilson egyik alapkövetelésének – érvényt szerezni.

Tehát sem érzelmi, sem világnézeti, sem taktikai okokból nem gondolhattunk arra, hogy míg nyíltan békepolitikát hirdetünk, addig titokban fegyverkezünk. Annál kevésbé gondolhattunk erre, mivel jól ismertük a nemzetközi katonai helyzetet, és tudtuk, hogy bárgyú utópia lett volna az elvázott, demoralizált, jórészt bolsevizált magyar fegyveres erőkkal szembeszállni akarni azzal a világhatalommal, mely a miénknél *hasonlíthatatlanul* egységesebb, erősebb, jobban felszerelt német frontot oly tökéletesen felőrölte. Tényleg visszautasítottunk minden olyan ajánlatot vagy tervet, mely egy meggondolatlan puccspolitikába akarta kergetni az ország közvéleményét.

A Károlyi-kormány tudtommal mindvégig megmaradt ezen az elvi állásponton. Dacára az egyre súlyosbodó gazdasági és nemzeti nyomásnak, dacára az antant fokozódó rosszakarató ostobaságainak, dacára az ellenforradalom lelkiismeretlen revánsagitációjának, az októberi kormány nem akart háborúról tudni, s visszaborzadt attól a gondolatától, hogy félig elvázott népünknek újabb ezreit a siker legkisebb reménye nélkül vigye a vágóhídra.

A kormány ebben az álláspontjában csak akkor állott be fordulat, amikor a Vix-féle jegyzék nyilvánvalóvá tette, hogy *rólunk már végtéletet hoztak, meghallgatásunk nélkül, a békekongresszus összehívása előtt!* Ez a szerencsétlen jegyzék, melyet Vix alezredes keresett brutalitása még a valóságosnál is sötétebb színben tüntetett fel, a kormányra úgy hatott, mint a teljes erkölcsi összeroskadás. Lehetetlennek érezte, hogy továbbra is helyén maradjon... Mégpedig lehetetlennek nemcsak az integritásos uszítók által teljesen megmérgezett közvéleménnyel szemben, de saját lelkiismeretével szemben is, mely az antant elveit és ígéreiteit komolyan vette.

Ezért mondott le a Károlyi-kormány abban a reményben, hogy a tervezett *szocialista kormány* képes lesz a munkásság nemzetközi szolidaritására, valamint Oroszországnak akkor meglehetősen erős katonai helyzetére támaszkodva olyan előnyöket elérni a felszóló ország számára, melyeket a nyugati orientáció és a pacifista-antimilitarista politika nem volt képes biztosítani.

Ma már tudjuk, hogy ez a feltételezés téves volt, s hogy a Károlyi-kormány súlyos hibát követett el, amikor letért eredeti, hálátlan, de egyedül lehetséges vonaláról, amelyet – ismétlem – mindvégig – a Vix-féle katasztrófaig – *teljes lojalitással és utógondolat nélkül* igyekezett betartani. Ezt a hibát nekünk nem szabad letagadni, s azokkal sem vitázom, akik azt mondják, hogy az igazi pacifizmus és a nemzetközi igazságosság szellemétől áthatott Károlyi-kormánynak egy pillanatig sem lett volna szabad háborúra gondolni – még védelmi háborúra sem.

Eme vádaknak komolyságát és jóhiszeműségét el kell ismerni, ha olyanok hangoztatják, akik csakugyan őszinte pacifisták és demokraták. Ámde ha az ilyen és hasonló vádak – „nem, nem soha” bohócái és az „egyetlen akácfát sem adunk oda” csirkefogói emelik, akik, miután vak és lelkiismeretlen agitációjukkal lehetetlenné tették a Károlyi-kormány helyzetét, és az egész vést felidézték, utólag mégis elfogadták, aláírták s legönzőbb osztályérdekeiknek gyümölcsöztették a Vix-féle jegyzéknél is súlyosabb trianoni békét: ezekkel az üzletemberekkel és kalandorokkal szemben nem lehet eléggé hangsúlyozni, hogy a Károlyi-kormány talán tragikus vétséget követett el, amikor a hatalomról lemondott, de becsületesen és jóhiszeműen járt el, komolyan véve azt a hazaszeretetet, mellyel ezek az emberek csak seftelnek.

Ma, a Horthy-rendszer szörnyű leckéje után, még világosabb a Károlyi-korszak utolsó

tettének végzetes tévedése. Épp azért vigyáznunk kell arra, hogy az igazi összefüggéseket ne homályosítsuk el bárminő, átmeneti vagy látszólagos, taktikai vagy helyzeti előnyök érdekében sem.

Bécsi Magyar Újság, 1922. május 14.

*Jászi Oszkár: A Károlyi-kormány
külső politikája.*

Lenin, Szverdlov és Kamenyev üdvözlete a volt Osztrák–Magyar Monarchia népeihez

Mi, Oroszország munkásai, parasztjai és katonái, akik a földbirtokosokon, tőkéseken, tábornokokon és bürokráteken aratott győzelmünk első évfordulójának megünneplésére készülünk, testvéri üdvözetünket küldjük önöknek, elvtársak, a volt Osztrák–Magyar Monarchia munkásainak, parasztjainak és katonáinak az elnyomókon aratott győzelmük alkalmából. Megdobban a szívünk annak a hírnék hallatára, hogy kezükbe vették a béke ügyét, hogy ráléptek arra az útra, amely a régi császári bürokrácia megsemmisítéséhez és Habsburg Károly elűzéséhez vezet, hogy kikiáltják a szocialista köztársaságot és létrehozzák a munkás- és katonaküldöttek tanácsait. Üdvözljük ezeket a tanácsokat, amelyek kezében lesz holnap a hatalom. Köszöntjük önöket, akik lerázták magukról a nemzeti elnyomás jármát. Üdvözljük a volt Osztrák–Magyar Monarchia népeit a császári és királyi fekete-sárga bürokrácia alóli felszabadulásuk alkalmából. Mélységes meggyőződésünk, hogy Magyarország munkásai, katonái és parasztjai nem azért szabadították fel magukat a bécsi bürokrácia és a bécsi kapitalizmus hatalma alól, hogy a magyar földbirtokosoktól, bankároktól és tőkésektől hagyják magukat kizsákmányolni. Szilárd hitünk, hogy a magyar munkások és parasztok leszámolnak a magyar tőkésekkel, és a magyar kormány a magyar munkások, katonák és parasztok kormánya lesz.

Szilárd meggyőződésünk, hogy a bátor és becsületes cseh munkások nem azért rázták le a bécsi császár igáját, hogy a Kramár vezette cseh burzsoáziától hagyják magukat becsapni, s hogy politikájukat továbbra is a bankárok irányítsák, élükön Preiss-szel. Biztosan hisszük, hogy Ausztria német munkásai és katonái nem azért döntik meg Ausztria–Magyarország császárának, a Habsburgoknak a trónját, hogy alárendeljék magukat Németország császárának, a Hohenzollerneknek, s nem azért keltek fel, hogy a régi hatalom helyett a Weisskirchnerek, Wolffok és az osztrák burzsoázia más képviselői üljenek a nyakukra. Mélységes meggyőződésünk, hogy a román parasztok, akik lerázták a magyar magnások igáját, nem lesznek a román bojárok, ügyvédek és pópák szolgái.

Mélységes meggyőződésünk, hogy ha a német, cseh, horvát, magyar, szlovén munkások, katonák és parasztok kezükbe veszik a hatalmat és végigviszik a nemzeti felszabadítás művét, akkor megkötik a szabad népek testvéri szövetségét, és egyesült erővel legyőzik a tőkéseket. Bécs éhező munkásai kenyeret fognak kapni a magyar parasztoktól, akiknek oda fogják adni munkájuk termékeit. A cseh munkások csakhamar meg fogják látni, hogy a földbirtokosok és a kulákok nemcsak a német munkásoktól tagadják meg a kenyeret, hanem a cseh munkásoktól is, fel fogják ismerni, hogy nem a saját nemzeti burzsoáziával való szövetségben, hanem az Ausztriában élő összes nemzetek proletariátusának szövetségében van a győzelem záloga. Ahhoz, hogy ez a győzelem végleges legyen, minden ország munkásainak egyesülniük kell a világtőke elleni közös harcra. Ausztria–Magyarország munkásai, parasztjai és katonái nem fogják eltűnni, hogy

burzsoáziájuk az angol-amerikai tőke szekerébe fogja őket. A cseh, a magyar, a német burzsoák, akik tegnap még a Habsburgok előtt hajbókoltak, a német és magyar burzsoák, akik tegnap még a Hohenzollernek előtt csúsztak-másztak, most ezt kiáltják: „Éljen Wilson!” Az amerikai tőke, hogy segítse ezt a csalást, kenyeret ígér önöknek, mi azonban azt mondjuk a német, cseh, magyar, horvát, szlovén munkásoknak, parasztoknak és katonáknak:

Az amerikai, a francia, az angol tőke éppen olyan ellensége a munkásosztálynak, mint a német tőke. Ha az amerikai, angol, francia tőke győztesen kerül ki a háborúból, nemcsak a burzsoázia felhalmozódott háborús adósságainak megfizetésére kényszeríti majd önöket, hanem óriási hadisarcot is kivet önökre. Az amerikai, angol, francia tőke jelenleg bűnös háborút visel Oroszország munkásai és parasztjai ellen, hogy az orosz burzsoázia és a cárizmus adósságainak megfizetésére kényszerítse őket.

Ilyen segítséget ad az amerikai tőke az ígért kenyér helyett. Az amerikai tőke az olasz munkásoknak még akkor sem tudott kenyeret adni, amikor a saját érdekei céljából vérezte őket. Segítséget és kenyeret önöknek csak az orosz munkások adhatnak, akik kezükbe vették a hatalmat, és egy éven át tartó harc után létrehozták a Vörös Hadsereget, amely kiverte a fehérgárdista bandákat a gazdag gabonatermő vidékekről. Az orosz munkásoknak lesz kenyerük saját maguk számára is, az önök számára is, ha közös erővel meghiusítjuk az angol-amerikai tőke győzelmét. Szilárd meggyőződésünk: az osztrák és a magyar proletárok megértik, hogy egyetlenegy állam gyárosainak, bankárainak, tábornokainak sem lehet hinni, s hogy a dolgozó tömegek csak a nemzetközi proletárforradalom útján szabadulhatnak fel. A proletárforradalom már győzött Oroszországban, s a győzelem felé halad Ausztriában. Mi felhívjuk önöket, egyesüljenek az orosz munkásokkal, katonákkal és parasztokkal.

Szövetségünkhöz csatlakozni fognak minden ország munkásai, és együttes erővel biztosítjuk a dolgozó tömegek győzelmét a tőkén, melyhez a szegények vére tapad. Oroszország munkásai, katonái és parasztjai egymaguk egy éven át kemény harcok árán védelmezték meg a proletariátus hatalmát. Segítséget vártak nyugat-európai testvéreiktől, és ez a segítség jönni fog. Önök ráléptek a forradalom útjára, haladjanak bátran ezen az úton előre, a győzelem felé.

Éljen Ausztria népeinek – a magyaroknak, cseheknek, szlovéneknek, ruszinoknak – szabadsága!

Éljenek Ausztria–Magyarország munkás-, katonai- és parasztküldötteinek tanácsai!

Éljen Ausztria–Magyarország tanácsainak szövetsége, éljen Ausztria–Magyarország tanácsainak és Oroszország szovjetjeinek harci szövetsége!

A Népbiztosok Tanácsának nevében:

V. Uljanov (Lenin)

Az Összoroszországi Központi

Végrehajtó Bizottság nevében:

J. Szverdlov

A Moszkvai Szovjet nevében:

L. Kamenyev

Pravda, 1918. november 3.

Közi Lenin Magyarországról.

Kossuth Könyvtár 1965. 45–49. old.

Báró Szilassy Gyula svájci magyar követ emlékezése a diplomáciai kapcsolatok felvételének nehézségeiről

Bernben kevés politikussal volt dolgom. Csupán a svájci hatóságokkal és az amerikai követséggel voltak kapcsolataim. Csak ez az utóbbi antanthivatal érintkezett velem, ám ezt is kifejezetten magánérintkezésnek nyilvánította. Ezenkívül csak a japán képviselőt tagjait láttam néha. A többi követség azt az utasítást kapta, hogy tartsa tőlem távol magát; de azért titokban néha találkoztam az antant ügyvivőivel. A tartózkodás okát kifogástalanul meg tudtam magyarázni. Az antanthatalmak attól tartottak, hogy a legyőzöttek esetleg kihasználhatnák a győztesek közt fennálló véleménykülönbségeket. Ezért megállapodtak abban, hogy külföldi misszióknak nem szabad érintkezniük a legyőzöttek hivatalos képviselőivel. Ez volt az oka annak is, hogy a mi csoportunkból senkit sem engedtek Párizsba. Aki ezt bizalmasan közölte velem, annak csak annyit válaszolhattam, hogy ennek az elvnek Magyarországra vonatkozó alkalmazását teljesen érthetetlennek tartom. Sokkal gyengébbek vagyunk, semhogy ilyen játékot kísérlethetnénk meg. Az pedig egyenesen ellenkezik az antant érdekeivel, hogy a velünk kapcsolatos bonyolult kérdéseket csak egyoldalúan ismerjék meg. Ilyen értelemben írtam egy angol politikus barátomnak is, de eredménytelenül.

Amerika tehát, mint sok másban, ebben is külön úton járt, és meglehetősen gyakran találkozom az amerikai első titkárral, Wilson úrral, ezzel a kellemes, világos fejű emberrel. Ő vezette tulajdonképpen az egész követséget, és hozzám mindig nagyon előzékeny volt . . .

A svájci politikusokkal folytatott beszélgetéseimben elismertem ugyan eddigi politikánk hibáit, de aztán hivatkozva közismert érveinkre, síkraszálltam Magyarországnak mint föderatív köztársaságnak az integritásáért. Minden alkalommal kijelentettem, hogy egy keleti Svájcot akarunk létrehozni. A svájciaknál, akik a történelmi hagyományokat és a gazdasági érdekeket többre becsülték a nemzetiségnél, ennek az érvek bizonyos mértékben hatnia kellett. Rámutattam, micsoda esztelenség lenne, ha egy háború végén Genf vagy Waadt pusztá gyűlölködésből el akarna szakadni Berntől, és Franciaországhoz akarna csatlakozni. Márpedig nálunk kb. ilyesmiről van szó. Úgy láttam, hogy efféle érveléssel többre megyek, mint a régi rezsim hibáinak makacs tagadásával. Azt állítani, mint sokan mások, hogy egész Magyarország ellenezte a háborút, és hogy a nemzetiségeknek jobb dolguk volt ott, mint bárhol a világon, nemcsak egyszerűen ostobaság volt, hanem bosszantotta is az antantot, szomszédainkat pedig ellenünk irányuló újabb erőfeszítésekre ösztökölte. Sokkal értelmesebbnek láttam azt az érvelést, hogy Magyarország jelentős része háborúellenes volt, most pedig minden magyar, még a régi politikai pártok tagjai is, készségesen elfogadja egy olyan föderáció létrehozását, amelyben az összes nemzetiségek egyenlő politikai jogokat élveznek. Emellett gondosan kerültem, hogy a Habsburgokat a legkisebb mértékben is felelőssé tegyem, vagy hogy a régi rendszert túlságosan támadjam a nemzetiségi politika miatt. Mindig hangsúlyoztam, hogy habár a nemzetiségek a régi rendszerben, sajnos, csakugyan nem voltak politikailag egyenjogúak, mégis, a bánásmód tekintetében nekik sem volt több okuk a panaszra, mint maguknak a magyaroknak. Ez így megfelelt a történelmi igazságnak és a politikai józanságnak is. . .

Külpolitikai szempontból alapelvnek tartottam, hogy mindenekeelőtt a Franciaországhoz való közeledést kell megkísérelnünk. Amerika és Anglia nem viseltetett rosszindulattal irántunk, sőt ez utóbbi még a Monarchia visszaállítását is pártolta volna valamilyen

formában. Nem így Franciaország, amely mindenekelőtt román, csehszlovák és jugoszláv csatlósait akarta nagyra növesztetni, mert ezeknek az erejében látta a legjobb gátat a németek ellen. Magyarország különben is francia befolyási övezetnek számított. Logikusan következett ebből, hogy mindenekelőtt Franciaország megnyerésére kell törekednünk, s akkor a többi nagyhatalom, Japánt és Olaszországot is beleértve, nem fog ellenünk dolgozni. Hogy ezt elérjük, ahhoz véleményem szerint nemcsak a franciák érzelmeire kell apellálnunk, és nemcsak azt a sok történelmi adottságot kell felhozni, amelyek a két országot valamikor kapcsolatba hozták. Voltak tárgyi okok is. Arról van szó, miként máshol már említettem, hogy Párizsban be kell bizonyítani, hogy egy megelégedett Magyarország hatalmas követ jelentene abban a falban, amely kelet felől feltartóztatna egy esetleges újabb német imperialista próbálkozást és a bolsevizmust. Egy elégedetlen Magyarországon viszont folyvást fellobbanna a nyugtalanság.

Másrészt azonban – minthogy az országokat nem lehet kormányaiktól különválasztani – Párizsban el kellett oszlatni azt a bizalmatlanságot, amelyet annak a gróf Károlynak a kormányával szemben tápláltak, aki rövidesen a Magyar Köztársaság elnöke lett.

Párizsba küldött különböző emlékirataimban ebben az értelemben próbáltam hatni, de nem titkolom, hogy fáradozásom eredménytelen maradt. A népeknek minden oldalról feltüzelt vezetőit manapság már nem nagyon lehet emlékiratokkal befolyásolni. Közvetlen személyes hatásra lett volna szükség. Mivel minket magunkat nem engedtek Párizsba, mindenképpen azon voltam, hogy találjak egy tehetséges franciát, aki meggyőződésből mellénk áll, és hazájának politikusait és közvéleményét a helyzet igazságos elbírálására készteti. Ilyet azonban nem egykönnyen lehetett találni. Párizsban eljátszottuk minden rokonszenvünket; nem voltunk már a romantikus „nation chevaleresque des Hongrois” (lovagias magyar nemzet), hanem legyőzött, gyenge ellenség, akinek még hűtlenségét is a szemére lobbantották . . .

Elképzelésem második pontja a Jugoszláviához való közeledés volt. Kezdetől fogva tisztában voltam vele, hogy a magyar integritást nem lehet azonnal és teljesen megmenteni. De ha Magyarországot ideiglenesen meg is csonkítják, akkor is megállhat még a lábán, ha kijáratot kap a tengerhez. Ezt Jugoszlávia könnyen biztosíthatta a számunkra, csak vasútra volt szükségünk, hogy egy kikötőt használhassunk. Jugoszláviának ugyanakkor nem volt hátországa, nekünk viszont volt gabonánk. Az ügyet tehát egészen jól nyélbe lehetett ütni, és pedig úgy, hogy előnyös legyen mindkét fél számára, ami minden jó üzlet alapfeltétele. Folytak is ebben az irányban nem hivatalos tárgyalások; a Bánát kérdése akkor függőben maradt volna, mert ha lemondunk róla, ez bizonyos fokú bátorítást jelentett volna a románoknak és a cseheknek. Ez utóbbiakkal egyelőre semmit sem lehetett kezdeni; a hatalom az ő kezükben volt, s nekünk nem volt, amit adjunk. Ebben csak a békekonferencia, a Népszövetség vagy az idő hozhatott változást. Ezzel szemben lehetségesnek tartottam, hogy már a közeljövőben közelebb kerülünk Ausztriához, Lengyelországhoz vagy Ukrajnához, esetleg mind a háromhoz . . .

Bernbe érkezésemkor követségünknek nemcsak a francia sajtóhoz, hanem még a francia-svájci sajtóhoz sem voltak kapcsolatai. Erre pedig igen nagy szükség lett volna, mert ahogyan a dolgok álltak, ez volt az egyetlen lehetőség arra, hogy megközelítsük a francia nyilvánosságot. Az olyan újságoknak, mint a „Journal de Genève” és a „Gazette de Lausanne”, Kelet-Franciaországban és Savoie-ban tudvalevően kiterjedt olvasóköreik van. Ebben a tekintetben sikerült javulást élnem, sőt, az elsőként említett lap, amelynek hozzáértését az egész világ elismeri, még interjút is csinált velem, amelynek kimerítően ismerttettem az új magyar politikát. De még közvetlenebb felvilágosító tevékenységet is akartam folytatni, ezért márciusban Lausanne-ba és Genfbe utaztam,

s ott vezető újságírókkal és más vezető személyiségekkel találkoztam. Mindenhol készséges meghallgatásra találtam, és ha a rokonszenv és az érzelmek a másik oldal felé húzták is őket, azért mégis ígéretet kaptam, hogy tőlem is fognak cikkeket közölni. De erre mégsem került sor.

*Baron J. von Szilassy: Der Untergang
der Donau-Monarchie. Diplomatische
Erinnerungen. Verlag Neues Vaterland,
Berlin 1921. 338–344. old.*

*Linder Béla hadügy-
miniszter november 2-
án délelőtt beszédet
tart az összegyűlt
tiszteknek. Esküit tesz-
nek a független Ma-
gyarországra*

*Batthyány Tivadar
gróf belügyminiszter
beszél az Országgyű-
lés előtt*

A népköztársaság kikiáltása november 16-án az Országház előtt

A forradalmi szocialisták röplapja a szocialista köztársaságot követeli

**Munkások!
Polgárok!**

**Katonák!
Eltársak!**

1918. november 10-én az oroszországi munkás, katona és paraszttanácsok központi végrehajtóbizottsága megbízásából Sverdloff elvtárs népbíró Moszkvából a magyar forradalmi kormányhoz 10613.11.10. szám alatt egy nyolczarás szavas szikratáviratot küldött a felszabadult népek részére. A táviratban követeli a magyar forradalmi kormányt és

világköztársaság

megalakítására szólítja fel. Figyelmezteti egyúttal a felszabadult népeket, hogy a forradalminak mutatkozó burzsoázia által ne engedjék magukat félrevezetni, mert a forradalom csak akkor mondható eredményesnek, ha dolgozó nép uralmával végződik. Ezt a népek küldött üzenetet a titkos diplomáciát eltörő „népkormány” előttünk mindmáig elhallgatta. Követeljük, hogy hozzák azt azonnal, szövegszerűen nyilvánosságra!

Legyen vége a titkos mesterkedésnek. Sorsunkat magunk akarjuk intézni!

**Szocialista
köztársaságot akarunk!**

A forradalmi szocialisták.

1

3

2

1. Jászai Oszkár
2. Berinke Dénes
3. Buzza Barna
4. Juhász Nagy Sándor
5. Magyar Lajos

4

5

Ady Endre búcsúztatása a Nemzeti Múzeum kertjében

A budapesti antant katonai missziók tagjainak csoportja

A kormány illúzióit tükröző plakát az utcán: „Wilsontól csak wilsoni békét!”

Martin Ország

*A. C. Coolidge professzor,
a kelet-európai antantmisszió vezetője*

*A békekonzferencia gazdasági bizottságá-
nak három tagja — Gibson, Gregory ka-
pitány és Émile Huguenin ténár — az
Astoria Szálló előtt*

Károlyi Mihály Kál-Kápolnán aláírja a birtokának átruházásáról szóló jegyzőkönyvet

Hazai és külföldi vendégek látogatása a Somogy megyei Répáspusztián, ahol az első földművesszövetkezet megalakult (Ülő sorban, bal szélén Bíró Lajos író, középen fatónkőn dr. Hamburger Jenő, tőle jobbra Levin Samu, Latinka Sándor, mögötte balra Móricz Zsigmond)

A magyar kormány első külpolitikai erőpróbája a fegyverszünet létrehozása volt. November 4-én Páduában a Monarchia kormánya aláírta a fegyverszüneti egyezményt, s az aláíráshoz – nem lévén még önálló magyar képviselő – kényszerűségből az új magyar kormány is hozzájárult. A hadihelyzet alakulása azonban parancsolóan követelte, hogy az ország területére lépő ellenféllel most már a magyar demokratikus kormány képviselői is tárgyalóasztalhoz üljenek. Ez a körülmény az első pillanattól kezdve – később, az ellenforradalmi rendszer idején pedig fokozottan – a jobboldali támadások kiindulópontjául szolgált. A támadás arra irányult, hogy a történelmi Magyarország széthullásáért a forradalmat tegyék felelőssé, amely – úgymond – illetéktelenül és illetéktelen féllel tárgyalt Belgrádban, beleegyezett az ország megszállásába és „megcsonkításába”, pedig megfelelő erők álltak rendelkezésre a határok védelmére.

A november 13-án megkötött belgrádi katonai egyezmény, amely lényegét tekintve a páduai fegyverszüneti egyezmény kiegészítése volt, súlyos feltételeket tartalmazott. Ezeknek enyhítésére – hiába minden csűrés-csavarás – a kormánynak nem volt lehetősége. Legenda az is, hogy a francia tábornok a magyar küldöttséggel különösképp bántóan viselkedett volna. Ne feledjük: Károlyi Mihály egy győztes tábornokkal állt szemben, akinek háromszoros tényleges túlerő állt a rendelkezésére, és aki – tekintve, hogy Németország még folytatta a háborút! – arra készült, hogy Berlin ellen vonul Magyarországon keresztül. Kétségtelen azonban, hogy a belgrádi út, néhány kisebb gyakorlati jelentőségű eredménye ellenére, megtépázta a reményeket, és a hazai közvélemény előtt rontotta a kormány presztizsét.

Erről az egyezményről rendkívül találó Jászi megjegyzése, aki nem az egyezmény megkötésében, hanem meg nem tartásában látja a hibát.

A magyar olvasóközönség e lapokon először olvashatja annak az expozénak a pontos szövegét, amelyet Károlyi Mihály, a Belgrádban járt magyar küldöttség vezetője mondott el Franchet d'Esperey tábornok, a Keleti Hadsereg (Armées Alliées d'Orient) főparancsnoka előtt.

Batthyány Tivadar, a kormány első belügyminisztere, a Károlyi-párt jobbszárnyának prominens képviselője, emlékirataiban bőséges teret szentel a belgrádi egyezménynek. Néhány lényeges, az objektív tényeket felsorakoztató gondolatát, valamint a kérdést érintő és autentikus személyektől származó két levelét – amelyeket könyvében szó szerint idéz – itt közöljük.

Károlyi Mihály emlékirata Franchet d'Esperey tábornokhoz a fegyverszüneti tárgyalások megkezdésekor

Emlékirat

Felolvasta a legfőbb parancsnoknak
gróf Károlyi, a magyar minisztertanács elnöke
Belgrádban, 1918. november 7-én

Először vagyunk abban a helyzetben, hogy az antant közvéleménye előtt kifejthetjük a magyar nép valódi akaratát. Ez a háború a régi, feudális és autokrata Osztrák–Magyar Monarchia műve volt, mely összhangban a porosz militarizmussal, lángba borította Európát. A régi rendszer lemondott a háborúellenes erők mozgósításáról; ezek az erők alapvetően pacifisták és demokraták voltak, és állandó harcban álltak a nemzetiségek elnyomásának politikájával.

Kossuth Lajos Magyarországot teljében elnémították, úgyszólván szájkosarat tettek rá, és csak feudális vélemények hallatszottak, a német imperialisták barátaié, a nemzetiségek ellenségeié.

Ez a helyzet véget ért az utolsó héten. Gyökeres változás történt. A nép forradalma, mely Budapesten kitört, megdöntötte a régi rendszert, elűzte a reakciós kormányt, és mi nem a király minisztereiként vagyunk itt, hanem olyan miniszterekként, akiket a nép akarata bízott meg, hogy önök előtt a valódi helyzetet megvilágítsuk.

November 1-én, hivatalba lépésünk első huszonnégy órájában első ténykedésünk az volt, hogy az antanttól azonnali fegyverszünetet kérjünk, mert nem akartuk tovább tetézni szerencsétlenségünket, szerencsétlen országunk felesleges vérontását. De az osztrák hadsereg magas főparancsnoksága nem adta át döntésünket, megsértve a magyar állam függetlenségét.

Magyarország minden összeköttetése teljesen megszakadt Európával. A magas osztrák vezetés megszakította a távíróvonalakat. Saját csapatainkkal sem mi rendelkezünk. Értesültünk, hogy Diaz tábornokot bízták meg a fegyverszüneti tárgyalás vezetésével. Nincs lehetőségünk ellenőrizni ezt az információt.

Éppen ezért fordulunk önökhöz, mert fizikailag teljesen lehetetlen kapcsolatba lépünk közvetlenül Diaz tábornokkal. Az osztrák hadsereg magas vezetősége tudatta velünk, hogy a régi Osztrák–Magyar Monarchia nevében Weber tábornokot bízta meg a küldöttség vezetésével. Mi azonnal tiltakoztunk ez ellen a határozat ellen, mivel magától értetődik, hogy senki sem hatalmazható fel azzal, hogy a magyar nép nevében fellépjen, hacsak nem a magyar nép képviselője.

Ez az oka annak, hogy ma önök előtt vagyunk.

Kettős célunk van:

1. Tájékoztatni önöket országunk valódi helyzetéről.

2. Keresni a mélynyos és igazságos kivezető módokat.

Ünnepélyesen kijelentjük, hogy elutasítunk minden jogi és erkölcsi felelősséget a régi rendszer cselekedeteiért bel- és külpolitikai téren egyaránt.

A belpolitikában teljes demokráciát akarunk, és e célból sürgősen meg akarjuk valósítani az általános választásra vonatkozó választási törvényt. Azt akarjuk, hogy a földgyökeres földbirtokreformmal a néphez jusson vissza, aki azt megműveli.

Biztosítjuk összes nemzetiségünk szabad fejlődését, és garantáljuk szabadságukat.

Az államformára vonatkozó nagy kérdést, hogy monarchia legyen-e vagy köztársaság, az alkotmányozó gyűlés fogja eldönteni, mely néhány héten belül összeül.

Külpolitikában pacifisták vagyunk.

Nem akarunk tudni többé a német imperializmussal kötött régi szövetségről. Lelkes hívei vagyunk a népek szövetségének.

A cseh és a jugoszláv kérdést illetően ennek a problémának végérvényes megoldásaként elfogadjuk a független cseh és jugoszláv állam megalakítását.

Egyetlen kikötésünk van, mégpedig ezen új államok határainak megállapításával kapcsolatban: ennek a vitának egyedüli döntőbírájaul a nemzetközi békekongresszust vagyunk hajlandók elfogadni. Hasonlóképpen ettől a kongresszustól várjuk a nemzetiség-ek összes kérdéseinek végérvényes megoldását is.

Ami a jelenlegi helyzet tisztázását illeti, nagyon jól tudjuk, hogy befejezett tények előtt állunk; ezen ügysem tudunk változtatni.

Ugyanakkor tudjuk, tábornok úr, hogy a helyzet tisztázásának módozatait az a szellem és azok az érzelmek határozzák meg, amelyeket ön sugall; és mi reméljük, hogy az ön döntéseit a gyakorlatban azok a nemes elvek fogják vezérelni, amelyeket az antant és mindenekelőtt a francia demokrácia fogalmazott meg.

Kérjük önt, tábornok úr, oltalmazza szerencsétlen népünket mindenféle igazságtalansággal szemben.

November 1-e óta Magyarország utolsóként szűnt meg az önök számára ellenséges ország lenni; semleges országgá vált, kinyilvánítva nemzeti függetlenségét. Magyar földre lépve meggyőződhet arról, hogy népünk a legjobb érzésekkel van eltelve Franciaország iránt. Egyetlen óhajunk, ha mégis idegen csapatokat szándékoznak hazánk földjére rendelni, hogy ezek se csehek, se szerbek, se románok ne legyenek, hanem inkább franciák, olaszok, angolok és amerikaiak, de a gyarmati csapatok kivételével.

Másik igen jelentős kérésünk, amellyel önökhöz fordulunk, az égető szénhiány mielőbbi megszüntetése.

Ha ez a szénhiány folytatódik, valóságos katasztrófát idéz elő nemcsak számunkra, de mindazok számára is, akiknek érdekük érintetlenül megőrizni országunk gazdasági életét és a szabad gazdasági körforgást.

A bennünket kísérő szakértő a tárgyra vonatkozóan minden kívánt felvilágosítást meg tud önöknek adni.

Egyedül arra a tényre akarjuk figyelmüket felhívni, hogy a megoldás kulcsa a csehek és a lengyelek kezében van, akik nem hagyják elvonulni a német szerelvényeket.

Szükség lenne tehát közvetlen és erélyes beavatkozásra, mivel ennek a nehéz kérdésnek a megoldása a legsürgősebb.

Egyszersmind azt is reméljük, hogy az esetleges rekvirálások esetlegesesek lesznek, és igazságosan és méltányosan fogják végrehajtani azokat.

Többek között jóindulatú figyelmükbe ajánljuk még múzeumaink igazgatóinak beadványát, akik azt kérik, hogy művészi tárgyakat ne szállítsanak el hazánkból. Múzeumaink és gyűjteményeink kincsei között egyetlen darab sincs, amely lopásból vagy rablásból származnék; valamennyi magyar eredetű, vagy a békében kifogástalan módon szerezték be.

Kérjük még önt, tábornok úr, hogy szervezze meg olyan gyorsan, amint csak lehetséges, a diplomáciai összeköttetést az antant és Magyarország között, mert ez az egyetlen lehetőségünk, hogy meggyőzzük az idegeneket valódi helyzetünkről és a magyar nép valódi kívánságairól.

Végezetül pedig kérjük önt, tábornok úr, hogy erkölcsi tekintélyével támogassa

a magyar nép kormányát nehéz feladatának teljesítésében, vagyis abban, hogy biztosítani tudja a tartós békét, megszilárdíthassa fiatal demokráciánkat és garantálni tudja Magyarország valamennyi népének a szabad rendelkezés jogát.

*A Jugoszláv Néphadsereg Hadtörténelmi
Intézetének Archivuma. Hadsereg-főparancs-
nokság. 2-1-177/181-25.*

Batthyány Tivadar gróf beszámolója a belgrádi fegyverszüneti egyezményről

Időközben azonban, október utolsó napjaiban – amint azt e munkám más helyein részletesen leírom – az osztrák–magyar kettős monarchia már széthullott, Károly király a bécsi események hatása alatt november 1-től fogva – kivéve az olasz front fegyverszüneti problémáit – kormányzati ügyekkel többé már nem foglalkozott. Világos tehát, hogy a magyar kormánynak november elején önállóan kellett intézkednie. A minisztertanácsban az első alkalommal úgy beszéltük meg a fegyverszünet ügyét, hogy Károlyi miniszterelnök Magyarország képviselőjében a fegyverszüneti tárgyalásokon való részvételre Páduába menjen. Előbb azonban kérdést intéztettünk az antanthadak balkáni haderőinek legfőbb parancsnokához, Franchet d'Esperey tábornagyhoz, megtudandó, ki az illetékes Magyarországgal a fegyverszüneti szerződést megkötni: Franchet tábornagy, a balkáni, avagy Diaz, az olasz front fővezére? A választ határozott és egyértelmű formában adták meg, hogy kizárólag Franchet tábornagy van jogosítva a fegyverszüneti szerződés megkötésére. A leghivatottabb tényezőtől, a Magyarországgal szemben álló ellenséges hadak fővezérértől nyert válasz után a józan ész szabályai szerint csakis azt tehetjük, amit ilyen alkalommal épelméjű ember tehet, vagyis Belgrádba küldöttük megbízottainkat, hogy az ellenfél által egyedül jogosultnak megjelölt fővezérrel a fegyverszünetet megkössük. Leutazott Károlyi Mihály miniszterelnök a melléje rendelt bizottsággal Belgrádba, ott megtárgyalták a feltételeket, visszaérkezésük után foglalkoztunk a fegyverszüneti feltételekkel, és azután többrendbeli módosítások kivívása és területi integritásunknak a béke megkötéséig való írásos biztosítása után vérző szívvel levontuk az elődeink hibáiból, mulasztásaiból és tévedéseiből előállott kényszerhelyzet konzekvenciáit, és november 13-án elfogadtuk és aláírtuk a fegyverszüneti szerződést.

A belgrádi fegyverszünet neve alatt ismert megállapodások megértéséhez szükséges az akkori helyzetet ismerni. A kettős monarchia uralkodója és legfőbb hadura, Károly király sietett a fegyverszüneti szerződést megkötni, ami aránylag elég hamar sikerült is neki. Más volt a helyzet a németeknél. Ott az történt, hogy amíg szeptemberig Ludendorffék minden komoly békének útját állották, október 1-től kezdve éppen a német hadvezetőség fejvesztetten sürgette a fegyverszünet azonnali megkötését, csakhogy október végén már az átalakulásban levő német politikai viszonyok késleltették a fegyverszünet megkötését. Az antanthadak legfőbb vezetői, elsősorban Foch generalisszimusz, látva a német seregek összeomlását, a legkevesbé sem siettek a fegyverszünet megkötésével. Vártak, kihúzták az elhatározást, mert jól tudták, hogy minden órával rohamosan halad a német felfordulás folyamata, amely az ő sikerük nagyságát óráról órára fokozza. A német helyzet bizonytalansága érlelte meg a francia legfőbb hadvezetőség körében azt a tervet, hogyha Berlinnel rövidesen meg nem kötik azt a fegyverszünetet, amely a németeket földig alázza és harcképességüket végképp megsemmisíti, akkor Franchet tábornagy megindítja hadait Magyarországon, Bécsen és Prágán át Berlinbe, azzal a végső

gondolattal, hogy Prágából – sőt esetleg magában Berlinben – diktálják majd a németeknek a fegyverszünet kemény feltételeit. Ezt a tervet visszatükrözi az antanthatalmak Magyarország ellen felvonult csapatainak Franchet tábornagy által reánk erőltetett fegyverszüneti egyezménye.

E szerződés 17. pontja határozottan kimondja, hogy a polgári igazgatás a magyar kormány kezében marad, még az oly vidékeken is, amelyeket az antanthadak megszállnak. Megállapítja azt is, hogy a kiürített zónában egyedül a rend fenntartására elengedhetetlenül szükséges rendőrségi és csendőrségi csapatok maradhatnak meg, valamint azok a csapatok, amelyek a vasúti vonalak biztonságát vannak hivatva szolgálni. Tehát a mi területi integritásunk a békekötésig szerződésileg biztosítva volt, azzal az egyetlen feltétellel, hogy az antantcsapatoknak a Berlin felé való felvonulás lehetővé tétessék. Ha még kiemelem, hogy biztosítást nyertünk arra nézve is, hogy mindaz, amit az antantcsapatok nálunk rekvirálnak, piaci áron lesz megtérítve, igazolja, hogy a belgrádi szerződés csak a csapatok átvonulását akarta biztosítani, egyébként pedig területi épségünket a békekötésig számunkra megőrizte. Hogy később a fegyverszüneti szerződésnek ezt a rendelkezését nem tartották be, szomorú tény, amely azonban, amint alább kimutatom, éppúgy megsértetett az olasz, mint más antantcsapatok részéről. Ez ellen pedig védekezni, sajnos, nem lehetett, mert amidőn mi kormányra léptünk – és erre nézve elég Tisza István gróf október 17-i képviselőházi nyilatkozatára utalnom –, a háború az előző kormányok alatt már el volt vesztve.

Igen gyakran találkozunk – természetesen a hazaárulás epithetonjának (jelzőjének) bőséges alkalmazása mellett – azzal a váddal, hogy miért kötöttük meg a belgrádi fegyverszüneti szerződést, holott a Páduában Diazzal kötött fegyverszünet Magyarországra is hatállyal bírt, és annak intézkedései hazánkra kedvezőbb rendelkezéseket tartalmaztak. Ez a vád azonban nem egyéb tetszetős frázisnál, amely, ha közelebbről vizsgáljuk, szétfoszlik, semmivé válik, mint a szappanbuborék. Határozottan állítom minden előszobai suttogás és nem hivatalos jólérseltség látszatába burkolt mendemondákkal szemben, hogy nekünk meg kellett kötünk a belgrádi szerződést. Bizonyítékaim a következők:

Franchet tábornagy megbízottjaink útján közölte velünk, hogy a fegyverszünet megkötésére Magyarországgal egyedül ő van jogosítva. Ugyanezt megismételte, midőn Károlyi, a magyar miniszterelnök, előtte Belgrádban megjelent, és tőle egyenes választ kért.

A „l'Illustration” című francia előkelő hetilap 1921. november 5-i számában Paul Azan francia alezredes névalíráásával és „L'Armistice avec la Hongrie” címen megjelent a magyar fegyverszüneti szerződés tárgyalásának részletes leírása. Ebben Paul Azan alezredes határozottan állítja, hogy egyedül a balkáni antantcsapatok fővezére, Franchet tábornagy volt feljogosítva fegyverszüneti szerződés megkötésére. Amikor ezt az igen szakszerűen megírt cikket olvastam, levelet írtam 1921. december 3-án nevezett alezredesnek, megkérve őt, lenne oly szíves velem tudatni, hogy a francia hetilapban megjelent cikk, különösen pedig annak a fegyverszüneti szerződés megkötésére jogosult személyt illető előadása hivatalos tényeken alapszik-e? Nevezett alezredes szíves volt e kérdésemre két ízben válaszolni. Válaszainak tartalmát oly fontosnak tartom – hisz ő volt az antant balkáni csapatainak a vezérkarhoz beosztott hivatalos és hites történésze –, hogy mindkét levelét szó szerinti szövegében teszem itt közzé. Nehogy azonban bárki is azzal vádolhasson, hogy a levelek fordítását tendenciával végeztem, hites tolmáccsal fordítottam azokat. A két levél így megállapított magyar szövege a következő:

6. számú algfri puskásezred. – Ezredes. – Tlemcen, 1921. december 27. Nagyméltóságú Batthyány Tivadar úrnak, Budapest.

Nagyméltóságú Miniszter Úr! Levelére válaszolva megerősítem, hogy a „l'Illustration” 1921. november 5-i számában megjelent cikkem nem az egyéni benyomásoknak egyszerű összegezése, hanem a lehető leglelkiismeretesebb tanulmány. Történetíró vagyok, több kötetre menő műveket írtam, és sohasem volt, de most sincs más célom, mint az igazságot megállapítani, minden nemzeti előítéllettől és pártoskodástól menten. Munkámban nem is használtam fel egyebet, mint kétségtelen hitelességű bizonyítékokat és minden pártoskodástól ment tanúságokat.

Franchet d'Esperey tábornok semmi összeköttetésben sem állott Diaz tábornokkal, egyébként ő úgy látta, hogy az olasz tábornok nem bírt valóságos befolyással a balkáni frontra, és hogy nem tárgyal Magyarországgal, mely Ausztriától függetlenné vált. Engedélyt is kért a francia kormánytól arra, hogy ő maga szabja meg Magyarország részére a fegyverszüneti feltételeket. A Károlyi-kormány kénytelen volt ezen feltételeket elfogadni, mert miként a tábornok mondotta a Belgrádba érkezett küldöttségnek: csak jelet kell adnom, és önkö össze lesznek zúzva.

Hogy egyébként Franchet d'Esperey tábornok nem szabott még keményebb feltételeket, ez azon becslésnek köszönhető, mellyel Károlyi Mihály gróf és az ő tisztességes eljárása iránt viseltetett. Akik jól ismerték a kérdéses pillanatban a helyzetet, tudják, hogy Franchet d'Esperey tábornok annak feltétlen ura volt, fegyvereinek erejétől. Magyarország tehát hálás lehet Károlyi grófnak és környezetének, amiért sok összeomlástól kímélték meg.

Ha poggyászsomban később még okmányokat vagy tanúvallomásokat találok, nem fogom elmulasztani azokat nagyméltóságodnak beküldeni. Nem csupán azért fogom ezt tenni, hogy önnek szívességet tegyek, tekintve, hogy nincs szerencsém személyesen ismerni, de azért is, és főként azért, hogy folytassam a történelmi valóság megállapítását, ami a pártokon és az embereken felülálló és őket túléli.

Fogadja miniszter úr legőszintébb nagyrabecsülésem nyilvánítását

Paul Azan s. k.
Tlemcen (Algír)

Tlemcen, 1922. január 5.

Azan alezredes, a 6. számú algíri puskáezred parancsnoka Batthyány Tivadar gróf úrnak, Budapesten.

Nagyméltóságú Miniszter Úr! Remélem, hogy megkapta 1921. december 27-i levelemet, melyben megfelelttem kívánságának a „l'Illustration”-ban megjelent cikkemre vonatkozó felvilágosítások tekintetében. Most pontosabb adatokkal szolgálhatok e tárgyban. Franchet d'Esperey tábornok éppen most vizsgálta meg az ezredet, melynek parancsnoka vagyok, és én kérdéseket intéztem hozzá, melyekre ő szíves volt válaszolni. Van szerencsém tehát közölni beszélgetésünk foglatát.

A Berlin ellen való menetelésben Franchet d'Esperey tábornoknak szüksége volt a magyar vasutakra és hajózási eszközökre, el is volt határozva, hogy a budapesti kormánynak a legmesszebb menő engedményeket fogja tenni, amiket csak tehet. Éppen ezért nem rótt semmi hadisarcot és határozta el, hogy a hadseregei részére teljesítendő szállításokért térítések adandók.

Másrészről azonban el volt határozva, amint meg is mondotta Károlyi gróf küldöttségének, hogy a magyar néptömegek által elfoglalt terület integritásának épségben tartása mellett nem fogja fenntartani a magyarok hegemoniáját azon területeken, melyeken a szláv vagy román lakosság él többségben. A szövetséges hadsereg általános elővédjét a szerb hadseregek alkották, melyek el voltak határozva elérni a jugoszláv területek határait. Ezen hadseregektől jobbra a román hadseregek, melyeknek hadsorra lépése

már csak órák kérdése volt, nem állhattak meg addig, amíg saját nemzetiségű határaikat el nem érik. Franchet d'Esperey tábornok erősen el volt határozva a harc folytatására, mindaddig, míg eredményeket nem ér el, fenntartván természetesen az eshetőségeket, hogy az antant utasításai megtiltják Berlin ellen irányuló hadműveleti tervének végrehajtását.

Bármely kormány kérte volna is Magyarország nevében Franchet d'Esperey tábornoktól fegyverszünet aláírását, a francia parancsnoktól nem kaphatott volna előnyösebb feltételeket azoknál, melyeket Károlyi grófnak engedélyezett. Ez utóbbi, midőn később átadta a hatalmat Kun Bélának, csak felidézte a magyar vidékeknek azt az elárasztását, melytől d'Esperey tábornok megóvta őket, amennyiben csapatait megállította a szláv és román nemzetiségi határon.

Fogadja nagyméltóságod legőszintébb nagyrabecsülésünk nyilvánítását

P a u l A z a n s. k.

Batthyány Tivadar : Beszámoló.
I-II. köt. Budapest é. n. 14-23. old.

A tények oldaláról tekintve a nemzetiségi kérdést, az októberi őszirózsás forradalmat követő időben ez már inkább külpolitikai kérdés volt, hiszen érdemben már csak a demarkációs vonalakon belül maradt ruténok és németek problémakörét jelentette. A kormány – bár korántsem egységesen – alapjában véve a polgári radikális nemzetiségi politika elképzeléseit emelte hivatalos rangra. Ezt az elvet alkalmazta a Monarchia utódállamai felé folytatott külpolitikájában is. Az ügyek intézésével Jászi Oszkárt, a kérdés elismerten legjobb polgári szakértőjét bízta meg.

Az elsőként közölt memoárrészlet Jászi nemzetiségi koncepciójának, főként az erdélyi kérdésnek rövid összefoglalása. Ehhez azonban egy ponton megjegyzést kell fűznünk. A „rég magyar politikai integritás” menthetetlenségének egyértelmű álláspontja ugyanis csak utólag vált Jászi meggyőződésévé. Korabeli megnyilatkozásai – a kormány megnyilvánulásaiával egybehangzóan – arra mutatnak, hogy a polgári demokratikus rezsim az utolsó pillanatig ragaszkodott a területi integritás elvéhez, sőt erőszakos eszközökkel is akadályozni próbálta a nemzeti-ségek elszakadását akkor, amikor a fejlemények (lásd Wilson októberi jegyzékét) már sejtetni engedték, hogy a győztes nagyhatalmak magukévá tették a nemzeti-ségek elszakadási óhaját.

A világháború végén elodázhatatlanul napirendre került a bonyolult erdélyi kérdés. Az erdélyi románok Nemzeti Tanácsa közölte a magyar kormánnyal, hogy átveszi „Magyarországnak és Erdélynek románok által lakott vidékei felett a teljes kormányzói hatalmat”. Jászi Aradon tárgyalásokat kezdett Iuliu Maniuval, az erdélyi románok képviselőjével, amelyek azonban a kölcsönös meg nem értés következtében eredménytelenül végződtek. November 20-án a Román Nemzeti Tanács deklarálta a románlakta területek Romániához tartozását, és a román hadsereg előrenyomult a belgrádi egyezményben meghatározott vonalig.

December 1-én Gyulafehérvárott demonstráció zajlott le, amelyen az erdélyi románok a románság egysége mellett nyilatkoztak. A következő napon Franchet d'Esperey teljesítette Presan tábornoknak, a román hadsereg vezérkari főnökének kérését, és kezdetét vette Észak-Erdély katonai megszállása. Erre a jogcímet a belgrádi egyezmény 3. pontja biztosította, amely kimondta, hogy – függetlenül a demarkációs vonaltól – az antant csapatai más jelentős hadászati pontokat és városokat is megszállhatnak. Jelentős esemény volt Kolozsvár december 24-i elfoglalása. Közvetlen előzményeihez tartozik az itt közölt táviratváltás. Ennek lényege: a magyar kormány tiltakozni próbál a fegyveres erőszakkal fellépő román katonai parancsnokságok eljárása ellen, miközben Vix alezredes, az antant magyar-

országi megbízottja olyan ígéreteket tesz, amelyekről ő maga is tudja, hogy teljesíthetetlenek.

A budapesti és a prágai burzsoá demokratikus kormányra egyaránt jellemző volt, hogy a háború befejezése után igyekeztek egymás rovására kielégíteni területi igényeiket. A Károlyi-kormány esetében ez a területi integritás megőrzésének képében, a cseh kormány részéről Szlovenszko és Csehország egyesítésének formájában jelentkezett. Csakhogy amíg a magyar kormány egy háborúban vesztes ország kormányaként próbált lépéseket tenni, addig Csehország a győztes antant védelme alatt, kormányának elismertetése révén folytatta diplomáciai harcát követeléseinek kielégítéséért. Az új cseh kormány, ha nem is teljesen zavartalanul, de a háború folyamán és a háború után növekvő mértékben élvezte Franciaország támogatását, amelynek befolyása Közép-Európában a nagyhatalmak között a leg-erősebb volt. Ily módon a magyar külpolitika ebben az esetben is egy fő vonalában eleve elrendezett kérdéskomplexusba ütközött, amelyen felmorzsolódott.

A Monarchia összeomlása utáni események és a kétoldalú diplomáciai manőverek utóvédharcokra emlékeztetnek, amelyek a dolgozó tömegeket ismét szembeállították egymással.

Beneš, a Csehszlovák Köztársaság neves politikai vezéregyénisége a legtevékenyebb diplomatája volt az 1918 november–decemberi csatározásoknak. Mint a cseh kormány párizsi meghatalmazottja, maximális erőfeszítéseket tett, hogy elismert antantszövetségesként fogadtassa el kormányát. December végére – megelőzve a békekonferencia döntését – lényegében kész helyzetet teremtett a határvitákban. A Párizsban kierőszakolt területi igények biztosítása érdekében oly messzire ment, hogy még a magyar kormányhoz közvetlen tárgyalásokra és *megegyezésre* kiküldött Hodža Milant, a cseh kormány megbízottját is dezavualtatta.

Beneš emlékirataiban lényegre törő, mozgalmas leírását adja ennek a burzsoá nacionalista diplomáciai harcnak, amelyhez adalékul még két dokumentumot is közlünk. Az első az a jegyzék, amelyet Pichon francia külügyminiszter és Beneš megegyezése alapján a francia hadügyminisztériumon keresztül juttattak el Vix alezredeshez, aki azt parancs formájában nyújtotta át a magyar kormánynak az ideiglenes északi határokról. A második a magyar köztársasági elnök válasza, amely ugyan tiltakozik a döntés ellen, mégis tudomásul veszi annak tartalmát. Egy hónapon belül megtörtént Szlovákia kiürítése.

A jugoszláviai külpolitikai orientációra és a jugoszláv–magyar kapcsolatok rendezésére kedvezőbb lehetőségek kínálkoztak. A Fiume kérdésében kibontakozott olasz–jugoszláv viszály mindkét ország kormányának figyelmét Magyarország felé irányította. Eleinte a Károlyi-kormány kétirányú tapogatózást folytatott, majd mindinkább Jugoszlávia felé fordult. Szilassy Bernben, Károlyi Mihály megbízottja Triesztben folytatott megbeszéléseket. (Erre utal Ch. M. Storeynek, a Coolidge-misszió magyarországi megbízottjának alábbiakban közölt levele.) A megbeszélések eredményeként kialakulóban voltak a gazdasági együttműködés szálai (vámunió létrehozása), és mindkét fél részéről megtörténtek az első lépések a politikai közeledés irányában (a nemzeti kisebbségek jogainak biztosítása, magyarbarát fellépés a magyar–román és a magyar–cseh vitában).

Jászi Oszkár a kormánynak a nemzetiségek, illetve az utódállamok irányában folytatott politikájáról

Egy másik nagy csalatkozás, mely a magyar társadalmat érte, s mely kormányunknak erkölcsi presztízst még jobban aláaknáztá, a nemzetiségek oldaláról jött. A magyar közvélemény egy tekintélyes része azt várta, hogy a Jászi-féle nemzetiségi politika meg fogja tudni oldani a háború által végletekig elmergesített nemzetiségi problémánkat is. Én magam ezt az illúziót sosem osztottam. Tisztában voltam vele – mindjárt a háború elvesztése után – hogy a régi magyar politikai integritás többé nem menthető meg. Tudtam, hogy a háború s még inkább a háborús hinterland hallatlan gazzágai oly végzetes elkeseredést hozottak föl nemzetiségeink lelkében, hogy a kibékülés és a kölcsönös megértés gondolata ez idő szerint elvesztett minden vonzóerőt. Különben is sorsuk kulcsa többé nem az ő kezükben volt, hanem az őket „fölszabadító” határszéli fajrokonak, ama fiatal nemzeti államok kezében, melyeknek földuzzadt nacionalizmusát s mámoros imperializmusát nagyon jól ismertem. Végül többé-kevésbé megbízható információkból tudtam, hogy a csehszlovákok és a románok területi igényeit az antant már a háború folyamán szerződésileg elismerte.

Ilyen körülmények között az én politikámnak csak három ésszerű célja lehetett: megmenteni a plebiszcitum (népszavazás) elvét, s ezáltal lehetőleg kedvezőbbé tenni az új Magyarország végleges határait; megóvni a régi gazdasági s közlekedési egymáshoz tartozást az anyaország és a tőle elválasztandó területek között; elébe dolgozni a jövőnek egy konföderatív államrend felé, mely egy hatalmas szövetséges államon belül minden nemzet legteljesebb autonómiáját biztosítaná, ott, ahol lehet, területi, ott, ahol nem lehet, személyi kataszter alapján. Vagyis politikám inkább a jövőnek, mint a jelennek szólt. Arra törekedtem, hogy tiszta elvi célkitűzésekkel s eme célkitűzéseknek minél világosabb gazdasági, földrajzi és kulturális érvekkel való alátámasztásával egyrészt magát az antantot a saját fegyvereivel verjem meg (ha egyelőre inkább csak erkölcsi sikert remélhettem is), másrészt a jövő számára megmentsem a dunai népek hatalmas szövetségében szabadon és békésen élő Magyarország gondolatát.

Az adott helyzetben ez volt az egyedül lehetséges nemzetiségi koncepció egy olyan politikus számára, akinek nemzetközisége és pacifizmusa komoly meggyőződés volt, nem pedig pusztá fügefalevél régi nacionalista és imperialista törekvések leplezésére. Azt a másik elképzelhető koncepciót ugyanis, melyet magában a Károlyi-kabinetben is talán Buza Barna és mások szívesebben láttak volna, azt a politikát tehát, mely egyrészt alázatosan engedelmeskedik az antant parancsainak, másrészt ugyanakkor integritási ligákat szervez idehaza, s titkos agitátorokat küld lázadások szítása végett az elfoglalt területekre (azt a politikát, melyet ma Horthyék Szlovénországon oly lelkiismeretlenül üznek), én nem voltam hajlandó képviselni. Nem voltam hajlandó, mivel a fő problémát nem a régi Magyarország megmentésében, hanem egy ésszerűbb és erkölcsösebb nemzetközi rend létrehozásában láttam; mert tudtam, hogy újabb háború és újabb erőszak csak a nemzetközi reakció malmára hajtja a vizet; mert ismertem a különböző szeparatistikus mozgalmak (keleti tótok!) vezéreit, s tudtam, hogy mögöttük komoly tömegek nem állnak, lévén ők a régi korrupt feudális rendnek mindenre kapható szolgálai; mert meg voltam róla győződve, hogy istentelen gonoszság volna a világháború által gazdasági és biológiai csődbe juttatott magyarságot újabb lelkiismeretlen háborús kalandokba kergetni.

Vállalom kellett tehát a jövő érdekében egy oly politikát, mely a jelen számára csak igen kis eredményekkel biztatott. Nem voltam tehát az a naiv professzor és szobatudós,

akivel szemben a román és a többi nemzetiségi urak a markukba nevettek. Leglényesebb föladataimat mindig annak dokumentálásában láttam ország-világ előtt, hogy Magyarország tervezett imperialista fölosztása nem képes megoldani a nemzetiségi problémát, csak a régi irredenta helyett újakat fog teremteni, s hogy csak minden egyes nemzet lojális és becsületes autonómiájában és ezen autonómiák egyenrangú szövetségében kereshetjük egy jobb és szilárdabb rend igazi biztosítékait.

Hogy politikám az adott hatalmi erőkkal és tömeglélektani nekivadultságokkal szemben momentán elbukott, igazán nem sokat jelent egy olyan világtörténelmi folyamatban, melynek még mindig nem jutottunk el kulminációjához. És ezt maguk „győzelmes” ellenfeleim is érezték. Nem volt az a benyomásom, hogy román ellenfeleim Aradon bárminő jogi vagy erkölcsi diadalt arattak volna fölöttem. Sőt, az volt az érzésem, hogy ama többnyire rosszul idézett és gyűlöletesen kommentált figyelmeztetésem, mely szerint ellenfeleink „ne feszítsék túl a szálakat, mert ha az antant tovább fogja folytatni eddigi kegyetlenül imperialista s önzően nacionalista politikáját, akkor a világ békéjét végeredményben nem a generálisok és diplomaták, hanem Európa katona- és munkástanácsai fogják megkötni”: egyáltalán nem hatott a doktrinértség vagy a naiv becsapottság ízével . . . És Maniu Gyula (Iuliu Maniu), a magyarországi románság legokosabb és legkulturáltabb embere nagyon jól tudta, hogy az a megoldás, melyet én kínáltam: Erdély függetlensége és autonómiája a „három nemzet” egyenrangú és demokratikus szövetsége alapján, mely teljes gazdasági és kulturális szabadságban élhetne úgy Magyarország, mint Románia felé, legfőljebb a pillanatnyi adottságok s nem a történelmi fejlődés szempontjából volt naiv és doktrinér álláspont . . .

Különben még az akkori kétségbeesett helyzetben is a szabad autonómiák rendszere gyűjtő hatással volt Magyarország legkülönbözőbb népeire. Nemcsak a németység és a rutének fogadták őszinte örömmel javaslataimat, de a tót vezérekkel is meg tudtam volna – legalábbis a békétárgyalásokig – egyezni, ha Hodža Milan nem kapott volna utolsó percben Prágából egy olyan határozott dezavút (ti. tilalmat a további tárgyalásra. – *Szerk.*).

Bármiképp legyen is, minden jóhiszemű és igazságos ember előbb-utóbb rá fog jönni arra a fölismerésre, hogy nemzetiségi politikám ad hoc csődje nem az én hibám volt. Először is sosem állítottam, hogy azt a politikát egy levert háború és a végletekig túlfeszített nemzetiségi ellentétek idején lehetne sikerrel alkalmazni, hanem ellenkezőleg, mindig azt tanítottam, hogy a nemzeti szájhősködés, a „húsz millió magyar” agyalágyult politikája szükségképp világháborúba és katasztrófára fog vezetni. Másodszor pedig talán még az összeomlás után is jobb eredményeket érhattünk volna el ezzel a nemzetiségi politikával, ha azt – miként mindig hangsúlyoztam – megelőzte vagy legalábbis kísérté voltna a magyar latifundiumok felosztása a nemzetiségi parasztok között. Sajnos, a földbirtokreformmal odahaza is elkéstünk, annál inkább a nemzetiségi perifériákon.

Mindezek alapján nemzetiségi politikámból ma sem adok föl egyetlen lényeges gondolatot sem, s ügyemet bátran bocsátom egy oly korszak ítélete elé, mely szabadulni fog az imperialista, nacionalista és bolsevista paroxizmusoktól (itt: indulatoktól. – *Szerk.*). Sőt, mintha eme jövő egy-egy halavány sugára már ma is észrevehető volna a horizonton. Nem jellemző-e, hogy Apponyi és társai a békekongresszuson nem tehettek egyebet – ők, a kényszerszermagyarosítás és a „nemzeti háború” egykori apostolai! – mint azt, hogy szolgain, tökéletlenül (mert őszintétlenül és telve hátsó gondolatokkal) megismételjék nemzetiségi politikámnak vezető gondolatát. Távol idegenben pedig egy angol megfigyelő ezt írta a londoni „New Europe” 1919. november 20-i számában: „Jászi Oszkár egyike volt azon kisszámú embereknek a háború előtti Magyarországon, akinek volt bátorsága pellengérre állítani a régi rendszer korrupt és brutális politikáját úgy a nem

magyar fajokkal, mint a parasztsággal és proletariátussal szemben. Az októberi forradalomban nemzetiségi miniszter lett, de az a lehetőség, hogy megvalósítsa az egyenlő igazságosság programját Magyarország összes nemzeteivel szemben, már a tizenkettedik órában jött, amikor valamennyien, kivétel nélkül, a teljes függetlenséget választották, mely akkor számukra kivihetővé vált. Jászi vállalkozása nem sikerült, mert nem sikerülhetett. Ha Magyarország államférfiai Jászira hallgattak volna tíz, avagy csak hat évvel előbb, egyikét ama fő tényezőknek, mely 1914-ben a háborút előidézték, ki lehetett volna küszöbölni; de még ma sem hallgatnak reá . . .”

*Jászi Oszkár: Magyar kádria,
magyar feltámadás. Bécsi Magyar
Kiadó é. n. 62-66. old.*

A magyar fegyverszüneti bizottság jegyzéke Vix alezredeshez, a Szövetséges Katonai Misszió vezetőjéhez a fegyverszüneti egyezménynek román részről történő folyamatos megsértéséről

*A (magyar) fegyverszüneti kormánybizottság a Szövetséges
Katonai Misszióhoz*

Budapest, 1918. december 23.

Van szerencsénk megküldeni azoknak az okmányoknak a másolatát, amelyeket december 21-én este 5^h-kor élőszóval ismertettünk, csatolva mindehhez a magyar kormány határozott és félreérthetetlen tiltakozását a román vezérkar mindazon intézkedéseivel szemben, melyekkel a katonai egyezményt megsértette.

Kérem, engedjék meg, hogy közöljük közbelépéseink eredményét, melyek megegyeznek a tegnapi szóban közöltekkel:

A magyar honvédelmi miniszter december 22-én Kolozsvár katonai parancsnokától a következő levelet kapta. A levél másolata:

„Kolozsvár katonai parancsnokától az éj folyamán a következő levél érkezett:

A nagyszebeni román kormányzótanács mellé rendelt román összekötőtiszt a kolozsvári magyar csapatok parancsnokának:

Van szerencsém megküldeni önnek ezt a levelet, melyben kimondottan önöket kéri, hogy tegyék megfontolás tárgyává a hiábavaló vérontás elkerülését.

Nagyvezérkar, december 20. Beresteanu alezredes összekötőtisztnek stb. stb.

Válaszolja a 89. és 1002. sz. levelekre:

A magyar parancsnokságoknak habozás nélkül ki kell vonulniuk azokból a helységekből, melyeket a román csapatok kiűrtetnek vagy elfoglalnak, anélkül, hogy bármilyen vitába bocsátkoznának a parancsok felett, melyeket a román parancsnokságok adnak.

24 órával korábban közölni fogom a helységeket, melyeket a román csapatok a rendelkezés szerint elfoglalnak, s azokat, ameddig előnyomulnak.

Magyar részről egyetlen katonai funkcionárius sem maradhat a helyén.

Azokat, akik maradnak, lefegyverzik.

Tegye ezt határozott formában közzé, és tájékoztassa a magyar parancsnokságokat is,

miután már tárgyalta a nagyszebeni Kormányzótanáccsal és a hadosztályparancsnokokkal (esetleg a megyei kormányzati főnökökkel).

E parancs végrehajtását jelenteni kell.

Nagyvezérkari Főnökség,
Beresteanu alezredes,
a Kormányzótanács mellé rendelt összekötő tiszt,
107. sz. 1918. december 20/7."

A válasz a 34 218/el. 1. oszt. számon:

A Kolozsvári Kerületi Katonai Parancsnokságnak:

„Válaszolva az önök 18 085. sz. távirati levelére:

A parancsnokságok, a csapatok és más alakulatok magatartására vonatkozó utasításaim a jövőben is érvényben maradnak. Vix alezredes és Landrot ezredes legutóbbi hivatalos és kötelező felhívásai szerint a román csapatoknak csak arra van lehetőségük, hogy a demarkációs vonalon túl a hadászati szempontból jelentős helyeket foglalják el, és semmiképpen sincs joguk az egész területet birtokba venni. A magyar csapatok és más alakulatok tehát teljes joggal maradnak helyükön a demarkációs vonalon túl. A magyar közigazgatás magyar maradhat Erdély egész területén, míg a békeszerződés ezt másképpen nem határozza meg. Következésképp a román nagyvezérkar fenyegetései nemcsak a katonai egyezménnyel vannak ellentétben, de a szövetségesek hivatalos felfogásával is. A román hadsereg nyilvánvalóan fegyverrel elébe akar vágni a békeszerződésnek. A magyar kormány erőteljesen tiltakozni fog az ilyenfajta eljárás ellen. Ennek a kérdésnek a tisztázása a szövetségesek képviselőivel már megindult.

Elrendelem, hogy a kerületi parancsnokság, közölve az előbbieket a román hadsereg képviselőivel, erőteljesen tiltakozzék a román fenyegetések ellen, és a jövőben is kövesse adott utasításaimat."

Ugyanígy a magyar hadügyminiszter a következő levelet kapta dr. Apáthy kolozsvári miniszteri biztostól:

„Ha igaz az, hogy a román csapatok a szövetségesek utasítása szerint a katonai egyezmény 3. paragrafusának megfelelően nem foglalhatják el Kolozsvárt mint hadászatiilag jelentős pontot, és csapataink és parancsnokságaink Kolozsvárott maradhatnak, és nem kell lefegyverezni őket: akkor legyen szíves megnyerni Vix alezredest, hogy a szövetségeseknek ezt a rendelkezését saját maga táviratilag hozza a kormánybiztos tudomására, de mindenekelőtt Neculcea tábornoknak Marosvásárhelyre, Mosoiu tábornoknak Nagyszebenbe. Neculcea tábornok és a nagyszebeni román összekötőtiszt ugyanis megküldték nekem a román nagyvezérkar levelét, mely szerint a kérdéses területet ki kell ürítenünk, egész haderőnket ki kell vonnunk, minden katonai parancsnokságot el kell onnan távolítanunk, máskülönben lefegyverzik azokat. Kérem, tisztázza a helyzetet a legnagyobb sietséggel, máskülönben semmiféle felelősséget sem tudok vállalni."

Ezenkívül a miniszterelnök a következő jegyzéket kapta, melyet dr. Erdélyi írt alá, magát a „román Kormányzótanács teljhatalmú miniszterének" nevezve:

„Elnök Úr!

Kívánságának megfelelően van szerencsém írásban közölni azt a szóbeli jegyzéket, melyet kormányomnak, a román Kormányzótanácsnak az utasítására ma 12.30-kor Jászi Oszkár úrnak átadtam, az alábbiakban:

Mosoiu tábornok, az erdélyi megszálló csapatok egy részének parancsnoka a nagy-

szebeni Kormányzótanácshoz fordult, hogy fogalmazza meg a Magyar Köztársaság kormányához intézendő következő felhívást:

Járjon közbe a magyar kormánynál, hogy tiltsák be a Kolozsvárra december 22-re összehívott gyűlést. Azonkívül vonják vissza a Nagyvárad környékén összevont csapatok Kolozsvárra való irányítását, és ne hajtsanak végre több összpontosítást.

Ha a magyar kormány ellenvetést tenne, arra lennék kényszerítve, hogy ágyúk tüzével üdvözljem a gyűlést Felleg hegyéről (egészen közel Kolozsvárhoz), ahova csapataim holnap reggel megérkeznek.

Fogadja stb. stb.

Budapest, 1918. december 21.

dr. Erdélyi János
a román Kormányzótanács teljhatalmú minisztere”

A különféle feljegyzéseket és leveleket Jankovich ezredes és Hohenlohe alezredes vitte magával, hogy Landrot ezredessel és Vix alezredessel megismertesse azokat. Ők ezek után kijelentették, hogy elküldenek

1. december 21-én este egy francia tisztet különvonaton Nagyszebenbe;
2. egy levelet Mosoiu tábornokhoz és Beresteanu alezredeshez Nagyszebenbe;
3. egy levelet Neculcea tábornokhoz Marosvásárhelyre.

A kormány elnöke a következő levelet intézte a kormánybiztoshoz Kolozsvárra:

„21-én este egy francia tiszt ment innen különvonaton Nagyszebenbe, hogy tájékoztassa Mosoiu tábornokot és román összekötőtisztjét, hogy a katonai egyezmény 1. paragrafusának megfelelően a magyar katonai hatóságok Kolozsváron maradhatnak.”

Vix alezredes hivatalosan kijelentette, hogy a román csapatok a katonai egyezmény 3. paragrafusának megfelelően Kolozsvárt nem foglalják el.

Documents concernant l'Exécution de l'Armistice en Hongrie. (Novembre 1918– Mars 1919.)
Budapest. Imprimerie de
l'Etat 1919. 71–73. old.

E. Beneš a csehszlovák és a magyar kormány külpolitikai törekvéseiről és a békekonferencia magatartásáról

Nem akarok ebben a könyvben a békekonferencia tárgyalásaira kitérni, s a konferencia előkészületeiről sem szándékozom részletesen beszámolni. Az előkészületek 1918 november közepe óta javában folytak. Naponta érintették problémáinkat, s ezért igen éber figyelemmel kellett kísérnem azokat, s részt venni rajtuk. Részletes jelentéseket küldtem róluk Prágába is.

E lázas novemberi napokban, amikor Németország, egész Közép-Európa merő fölfordulás, zavarmódor, zűrzavar volt, miközben a szövetségesek a béketárgyalásokra készülődtek, és az ellenséges területek megszállása folyt, amikor egész sor államban a bolsevizmus veszedelme ütötte föl a fejét, és beköszöntöttek a katonai intervenciók, amikor helyi viszályok már-már a szövetségeseket is szembeállították egymással – akkor mi Párizsban is csupa lázas feszültség, bizonytalanság, türelmetlenség közepette éltünk; Csehország ellátása nem ment olyan simán, ahogy szeretttük volna, és ahogyan a szövetségesek ígérték; katonáink hazaszállítását is napról napra halogatták. Igyekeztem Prágát

megnyugtadni, türelemre intettem; de bizony magam sem voltam elragadtatva a dolgok állásától.

Csalódásunkat, aggodalmainkat tetőzte, mikor láttuk, mi történik Szlovenszkon úgy november közepétől kezdve. Ez eseményeknek komoly visszhangja támadt Prágában és különösen a forradalmi nemzetgyűlésen.

Amikor Károlyi hatalomra került Magyarországon, rögtön megértette, hogyha meg akarja menteni az ország integritását, az csak bizonyos intézkedések segítségével kísérlethető meg. Kötelességtudóan megtett mindent, amit csak tehetett, mégpedig épp olyan ügyesen, mint Tisza, Apponyi, Andrássy vagy Wekerle tette volna, talán még ügyesebben. Ebben a dologban a magyarok egészen igaztalanok voltak hozzá és híveihez. Ezek az emberek kétségbeesetten igyekeztek a forradalom forgatagában megmenteni Magyarországot. Másoknak még annyi sem sikerült volna, mint nekik. Károlyi, igen ügyesen, igazságos nemzetiségi politikát kezdeményezett. Nemzetiségi Minisztériumot létesített a rutének, a szlovákok, a románok számára, és igen kitűnő reformokat vett tervbe a kisebbségek helyi önkormányzata dologában. Sőt, meg is próbálta a reformok alkalmazását, és tudtára adta a világnak, hogy az új Magyarország örökre szakít a régi Magyarország értelmetlen sovinizmusával. Forradalmi Nemzeti Tanácsának ez volt a programja, és ezt 1918. október 23-án nyilvánosan közhírré is tették, hívei és segítőtársai pedig, Jászi, Diner-Dénes, Kunfi, Hock és a többiek, rögtön hozzáálltak a végrehajtásához.

Ugyanilyen képességekről tett tanúságot a szövetségesekkel folytatott tárgyalásai során. Láttá, hogy a déli szövetséges hadsereg akadálytalanul nyomul előre, meg akarta tehát előzni, hogy a szerb haderő előzőnjölje a magyar földet. Sürgősen tárgyalásokat kezdett Franchet d'Esperey tábornokkal, a szövetségesek keleti seregeinek főparancsnokával, azon igyekezvén, hogy a szövetségesek ne engedjék be a szerb hadsereget a szorosabb Magyarországba. Igyekezését siker koronázta. A szövetségesek nemsokára utasították a szerbeket, hogy vonuljanak vissza a Bánságból a Duna jobb partjára, Károlyival pedig közvetlen tárgyalásokat kezdtek a közrendnek Magyarország területén való fönttartásáról.

Politikai és katonai tárgyalások folytak Károlyi és Franchet d'Esperey tábornok között november 7-től egész 12-ig; e tárgyalások eredménye volt a Belgrádban, november 13-án aláírt ismeretes különfegyverszünet. Ez a dolog meglehetősen szabálytalan volt. A fegyverszüneti föltételeket Ausztria–Magyarország számára már megállapították Versaillesban, november első napjaiban, és 3-án annak rendje és módja szerint alá is írták az olasz fronton az egész Monarchia nevében. Teljes egészében érvényes volt Magyarországra is; az, hogy ott forradalom tört ki, nem változtathatott a dolgokon. Az új államoknak, mint Magyarországnak és Ausztriának, egyelőre nem volt nemzetközi érvényű jogi állapotuk, hiszen még el sem ismerték őket. Amennyiben hatóságaikkal érintkeztek, az csak a közrend és a helyi közigazgatás rendjének fenntartása érdekében történhetett, nem mehetett túl helyi megállapodásokon, nem lehettek politikai eredményei. Ebből a formális érintkezésből semmiféle politikai vagy jogi döntés nem következhetett. Az új államok közül csakis Csehszlovákiának volt nemzetközi jogi állapota. Szerbia és Románia jogilag még csak a régi területeket jelentette, a hozzájuk csatolandó területek kérdése elintézetlen ügy volt. Ami pedig Ausztriát, Magyarországot, Lengyelországot illeti, ezek jogi helyzete még teljesen homályos, határozatlan volt.

Clemenceau, amikor november 12-i sürgönyében fölhatalmazta Franchet d'Esperey tábornokot külön fegyverszünet aláírására, kikötötte, hogy a politikai kérdésekhez nem nyúlhat. A fegyverszüneti okmány 17. pontja mégis úgy szól, hogy a magyar területek, Horvát-Szlavonország kivételével, egyelőre a magyar hatóságok közigazgatása alatt

maradnak. Erre a pontra hivatkoztak aztán a magyarok, hogy ezzel a szövetségesek elismerik Magyarország integritását, és ezen az alapon szegültek ellene, hogy csapataink és hatóságaink elfoglalják Szlovenszkót. Az ebből eredt konfliktus jogilag igen komoly, politikailag kínos és igen veszedelmes volt. Sok munkát, harcot, bosszúságot, gondot okozott nekünk.

... Ezek az események Szlovenszko egyesítését a köztársasággal jogilag látszólag vitássá tették. Prága sürgetésére tehát azon voltam, hogy a szövetségesek hozzanak már most elvi döntést a dologban, ne várjanak a békekonferenciáig. Nagy harcom volt, de meg voltam győződve róla, hogy az, amit akartam, a legfontosabb Szlovenszko sorsa és a cseh tartományokkal való egyesítése érdekében. Csakugyan úgy is volt; mihielyt az elvi döntést a mi javunkra megkaptam, minden nehézség egy csapásra elmúlt.

Egy hónap múlva másik ilyen elvi kérdés adódott, Csehország német vidékeinek a kérdése, és azt is így oldottuk meg.

Károlyi ebben a viszályban igen ügyesnek bizonyult. Egyrészt igyekezett megegyezni a szlovákokkal közvetlenül, és ezért Dula Mátéval (Matus Dula) tárgyalt, másrészt megnyugtatón törekedett Prágát, kiküldvén oda Supka Gézát. Mikor mind a két kísérlettel kudarcot vallott, bízván belgrádi fegyverszünete teljes érvényében, november 17-én különjegyzékben tiltakozott a prágai kormánynál Szlovenszko megszállása ellen, hivatkozással a november 13-i fegyverszünet határozmányaira. Kramář miniszterelnök november 19-én válaszolt egy jegyzékben, amely részletesen védelmezte a mi, akkor már Párizsban elismert jogi álláspontunkat. E válaszjegyzék kifejtette, hogy a Csehszlovák Köztársaság elismerése már megtörtént a forradalom kitörése előtt, és annak el nem idegeníthető része a szlovákok lakta terület is. Ilyen formában ott ülünk a szövetségesek nagytanácsában is, a magyar kormány tehát nem köthetett fegyverszünetet, amely Szlovenszkóra, a csehszlovák állam részére bírna érvénnyel. A békekonferenciának már nem lesz más feladata, csak az, hogy a határok részletkérdései dolgában döntsön, Szlovenszko hovatartozásának elvi kérdésével azonban már nem fog foglalkozni. Szlovenszko megszállása csupán biztonsági intézkedés, erre a csehszlovák kormánynak joga van.

Egymás után érkeztek Kramář levelei, táviratai, futárjai. A miniszterelnök közölte velem ezeket a katonai és politikai eseményeket, és haladéktalanul közbelépésemet sürgette. Párizs vált most a Szlovenszkoért folyó harc központjává.

November közepétől kezdve napjaim vitatkozással, intervenciókkal, magyarázatokkal, tárgyalásokkal teltek el a katonai és politikai tekintélyek irodáiban. Mindenekelőtt Berthelot-val, a külügyminisztérium vezető államtitkárával beszéltem meg a dolgokat, és ő rögtön belátta, hogy a mi álláspontunk jogos és méltányos. Azután Pichon külügyminiszternél, Clemenceau-nál és Foch marsallnál jártam el. A marsallal és a környezetéhez tartozó katonatisztekkel ez alkalommal mindjárt megbeszéltük a szlovák-magyar határok részletkérdéseit is. Fölléptem az angoloknál és az amerikaiaknál, eléjük tártam, mi volna elkerülhetetlen következménye, ha a magyarok akcióit meg nem akadályozzák: előbb-utóbb biztos fegyveres összeütközés.

E tárgyalásaim folyamán a vélemények bizonyos különbözőségét állapíthattam meg a katonai vezetők és a politikai hivatalok között. A politikusok Franchet d'Esperey fegyverszünetét hibának tartották, az volt az álláspontjuk, hogy ez a fegyverszünet elébe vág a szövetségesek bizonyos politikai szándékainak. Némi habozás után a politikusok úgy döntöttek, hogy reparálni kell az elkövetett hibát, vagy legalábbis kiküszöbölni a belőle származó félreértést.

Ki akartam használni a dolgok ilyen állását, és ezért nemcsak azt kértem, hogy helyesen értelmezzék Franchet d'Esperey fegyverszünetének pontjait, hanem azon is voltam, jelöljék is ki mindjárt a szlovák-magyar határt. Ez biztosíték volna minden újabb meg-

lepetts ellen, akármi történik is közben, de kézzelfogható bizonyítékunk is arra, hogy Szlovenszko most már csakugyan a miénk. Ezt a kérdést részletesen megtárgyaltam november 20-a és 27-e között a külügyminisztériumban és Foch marsall vezérkarában. Többször beszéltem a dologról a marsallal magával is, és ő teljesen osztozott az én véleményemben, elfogadta a mi tételünket. Végül megbízott, beszéljünk meg a külüggyel egy demarkációs vonalat; a magyarokat utasítani fogják, hogy amögé vonuljanak vissza.

Kéznel volt egy szlovenszkoói propagandatérképünk, azon jelöltem meg azt a vonalat, amit minél előbb okvetlenül meg kell szállnunk, akármi lesz is utóbb a békeszerződés döntése. Attól tartottam, hogyha a magyarok folytatják a szlováklakta területek megszállását, terrorizálják a lakosságot, akkor ez elveszett számunkra. A vonal, amit kijelöltem, a Kárpátokat követte, a Morvát, a Dunát egész az Ipoly-torkolatig, innen az Ipolyt Rimaszombat vidékéig, ettől a ponttól pedig egyenesen haladt a Bereg és az Ung összefolyásáig, majd a folyó mentén ment föl a Kárpátokig. E vonal mögé eső területeket kívántam számunkra, anélkül, hogy ezzel a béketárgyalások határozatainak elébe kívánánk vágni.

Elintéztem ezt a kérdést a külügyminisztériumban és Foch marsall vezérkarában, meg egyeztem Pichonnal és Berthelot-val, azután hivatalos levelet intéztem a konfliktus dolgában a külügyminiszterhez. Megkértem, jelölje meg végérvényesen a szövetségesek álláspontját ebben a kérdésben, válaszát pedig közöltesse a magyarokkal és velünk is. Mind a két fél számára ez jelentse a fellebbezhetetlen döntést. 25-ről kelt ez a levelem, és kifejtettem benne, hogy forradalmunk után azért szálltuk meg Szlovenszkrét, mert már a forradalom előtt elismertek bennünket csehszlovák államnak és szövetséges hatalomnak. A megszállásra teljes jogunk volt már csak azért is, mert benne van a versailles-i fegyverszünet feltételei között, amelyek kidolgozásában mi is részt vettünk, s amelyek a mi aláírásunkat is viselik. Lehetetlenség, hogy Franchet d'Esperey fegyverszünete jogokat adományozzon egy ellenséges államnak egy szövetséges állam területén.

Már november 27-én meg is kaptam Pichon választát:

„Miniszter Úr!

Volt szíves november 25-i levelében fölhívni a figyelmemet arra, micsoda következményekkel járt a Károlyi gróffal november 13-án kötött fegyverszünet, amelynek feltételei sehogyan sem egyeztethetők össze a szövetségesek és Ausztria–Magyarország között már november 3-án aláírt fegyverszünettel.

Tekintettel arra, hogy Károlyi gróf egészen hibás következtetéseket vont le ebből a fegyverszünetből, amely nem volt egyéb a fennálló, de jogilag el nem ismert helyi hatósággal létesült megegyezésnél, és amely semmi esetre sem mondhat ellent a november 3-i fegyverszünetnek, van szerencsém értesíteni önt, hogy a hadügyminiszter ebben az irányban pontos utasítást sürgőnyzött a szövetségesek keleti hadserege főparancsnok-tábornokának.

Bizalmasan közlöm önnek, hogy ez utasítások elrendelik a magyar csapatok rögtöni visszavonását arról a területről, amelyet jogtalanul szállottak meg.

Fogadja stb.”

Szlovenszkoért való harcunk első fejezete ezzel sikerrel befejeződött. Elvi tételünket, hogy Szlovenszko-ra jogunk van, és hogy a Károlyi–Franchet d'Esperey-fegyverszünet jogilag érvénytelen, teljes mértékben elfogadták. Rögtön közöltem Prágával táviratban és levélben ezt az eredményt, és megkértem a kormányt, hozza nyilvánosságra, nyugtassa meg mindenekelőtt szlovák híveinket.

... A forradalom óta Stodola Kornél volt kormányunk kinevezett képviselője Budapesten. Kívánságára november végén Hodža Milant nevezték ki helyébe. November 27-én érkezett Budapestre Vix alezredes vezetésével az első szövetségesközi katonai

misszió. Míg Vix alezredes először beszélt Hodzával, igen határozottan ellenezte, hogy elfoglaljuk Szlovenszskót, kijelentvén, hogy ez ellenkezik a belgrádi fegyverszünettel, és erősködött, hogy viselkedésünknek majd a békekonferencián adjuk meg az árát. Hodža természetesen ugyanarra az álláspontra helyezkedett, mint én Párizsban, mint Kramár és a prágai kormány. Elébe tárta az alezredesnek, hogy szövetséges állam vagyunk, a többi szövetséges már a forradalom előtt elismert bennünket, jogunk van tehát Szlovenszskót megszállni. Párizsban is ebben az értelemben tudnak a vitás kérdéstről, ezért tehát arra kérte Vixet, kérjen a dologban utasításokat Henrys tábornoktól és a Keleti Hadsereg főparancsnokától, Franchet d'Esperey tábornoktól.

Még mielőtt e tárgyalásokról szóló jelentés Párizsba érkezett volna, Vix alezredes, föllépésem eredményeként, már megkapta Budapesten a hadügyminiszter utasításait úgy, mint Pichon azt levelében nekem írta. Át is adta Károlynak, mégpedig igen erélyes formában. A mi jogi és politikai tételünknek pontos kifejezése volt ez a jegyzék, és Pichonhoz intézett november 25-i levelem alapján készült. A jegyzék szövegét a december 4-i magyar lapok közölték:

„Kegyelmes Uram!

Párizsból kapott utasítások értelmében a szövetségesek keleti hadseregének főparancsnok-tábornoka arra kér, közöljem a magyar kormánnyal az itt következőket:

A magyar kormány csapatokat küldött Szlovenszskóra, amelyek szlovák területeken fosztogattak, és bebörtönözték azokat a lakosokat, akik a forradalomban elkergetett magyar hatóságok távoztával a szlovák területeket megszálló csehszlovákok rendelkezésére állottak.

A csehszlovák államot azonban a szövetségesek elismerték. Hadseregét szövetséges seregnek tekintik. A csehszlovák államnak tehát joga van a szlovák területeket elfoglalni, már csak azon a joron is, hogy szövetséges hadviselő fél gyanánt részt vehet ama fegyverszünet végrehajtásában, amely a volt osztrák–magyar területek megszállását is tekintetbe vette.

Megbízatásom van tehát a magyar kormányt utasítani, vonja vissza rögtön csapatait a szlovák vidékről, ahol szövetséges megszállás állapota lévén, a magyar csapatok nem tartózkodhatnak, akármilyen föltevésre hivatkoznak is.

Van szerencsém excellenciádat felkérni, rendelje el rögtön a fent említett intézkedést, és tudassa velem, melyik napon fejeződik be annak végrehajtása.

Fogadja excellenciád kiváló nagyrabecsülésem kifejezését.

V i x a l e z r e d e s ”

A jegyzékre Károlyi gróf ezt a választ adta:

„Alezredes úr!

Válaszképpen 1918. december 3-i, 39. számú jegyzékére, van szerencsém a Magyar Köztársaság nevében tudomására adni:

A Magyar Köztársaság kormánya szükségképpen kénytelen teljesíteni a fent említett jegyzék utasításait, ezért már el is rendelte, hogy amennyiben lehetséges, az intézkedések haladéktalanul végre is hajtassanak. Legrövidebb időn belül közölni fogja a végrehajtás teljes megtörténtét.

A Magyar Köztársaság kormánya hajlandó és ezután is hajlandó lesz minden lehető megtenni az 1918. november 13-i fegyverszünet katonai egyezményének teljesítése érdekében. Az annyira megpróbáltatott Magyarország iránt való nagy erkölcsi és politikai felelősségének tudatában, fenntartás nélkül teljesíti ugyan a szövetséges seregek parancsnokának rendelkezéseit, kénytelen azonban, bármennyire sajnálja is, tiltakozni olyan

megállapítások ellen, amelyek téves értesüléseken alapulnak, és tiltakozik a fegyverszüneti egyezménynek e szabványokkal kifejezetten meg nem egyező olyan értelmezése ellen, amely, véleménye szerint, ellenkezik a fegyverszünet fogalmával is.

A magyar hatóságok általában nem a forradalom következtében hagyták el helyüket, hanem elhagyták azért, mert irreguláris cseh csapatok elkergették őket. Ezek a cseh csapatok a szlovák többség lakta magyar terület sok helységét kifosztották, úgyhogy a magyar kormány kénytelen volt a november 13-i katonai egyezmény intézkedéseinek megfelelően gondoskodni a rend fönntartásáról és a vasutak biztonságáról.

A magyar csapatok nem fosztogatták a szlovák lakosságot, soha át nem hágták feladatuk határait, amely szerint meg kellett akadályozniok az anarchia ama veszedelmét, hogy a cseh szabadcsapatok a vasúti összeköttetések megszakításával, a sínek fölszedésével, a telefonhálózatok elvágásával útját állják a szénnel és egyéb anyagokkal való ellátásnak.

A fegyverszüneti egyezmény 17. pontja megszabja, hogy a magyar kormány az egész magyar állam teljes belső közigazgatásának hatalmában marad. Amde olyan területeknek cseh csapatok által való megszállása, amelyet az 1. pont alapján nem kell kiűrtetniük, s amely éppen így nem tartozik a fentebb említett egyezmény 3. pontja alá, teljesen hiábavalóvá tenné az ország rendjének a magyar kormány közigazgatási hatóságai által való fenntartásáról szóló intézkedést.

Az a tény, hogy a szövetségesek és a magyar állam elismerték a csehszlovák államot, nem ad jogot arra a föltevésre, hogy a »Magyarország« néven ismert ezeresztendő állam egyáltalán nem kétes határai szinte maguktól megváltoztak, nem ad jogot elébe vágni a béketanácskozás döntésének. Csak a béketárgyalás lesz hivatott a határkérdéseket végleg megoldani, miként azt a Csehszlovák Köztársaság miniszterelnöke is elismerte 1918. november 14-én a Magyar Köztársaság miniszterelnökéhez intézett sürgönyében.

Mindezek alapján a Magyar Köztársaság azt a jogos kérelmét terjeszti elő, hogy a fegyverszüneti egyezmény pontos teljesítése érdekében a következő intézkedések végrehajtassanak:

1. A reguláris vagy irreguláris cseh csapatok tartózkodjanak a magyar állam bármely részének egyoldalú megszállásától.

2. Határozottan ismertessék el, hogy a Magyar Köztársaság kormányának joga van a rend fönntartása érdekében a fegyverszüneti egyezmény 2. pontja alapján és annak korlátain belül gyalogos- és lovascsapatokat küldeni a magyar állam bármely részébe, kivéve a fegyverszüneti egyezmény 1. pontjában említett kiűrtített területre.

3. Rendeltessek el rögtön egy vegyes bizottság alakítása, amelynek föladata lesz egyrészt a fegyverszünetnek a cseh csapatok vagy pedig cseh egyének elkövette megszegését megállapítani a magyar állam északnyugati vidékein, másrészt megvizsgálni ezen jegyzék negyedik bekezdésében foglalt állítások valóságát.

Fogadja alezredes úr kiváló nagyrabecsülésem kifejezését

Károlyi Mihály
miniszterelnök."

December 4-én Vix alezredes közölte Hodzával azt a döntést, amit november 27-én Pichon levele adott tudtomra. Hodža a közlést ezzel adta tovább a prágai kormánynak:

„A csehszlovák delegátus a mai napon a következő értesítést vette át Vix alezredestől:

A csehszlovák államot a szövetségesek elismerték, csapatai szövetséges csapatok. A csehszlovák államnak tehát joga van szlovák területeket megszállani, mivel hadviselő hatalom gyanánt részt vesz a fegyverszünet végrehajtásában, amely megszabja az egykori Osztrák-Magyar Monarchia területeinek megszállását.

A magyar kormányt fölszólították, vonja vissza csapatait a szlovák területről."

... Hodža, mint Prágába küldött jelentéseiből kitűnik, attól tartott, hogy új zavarok és késedelmek támadnak még a nem vitás, szlováknak elismert területek kiürítése körül is azért, hogy a neki és Károlynak átadott Vix-jegyzékben nincsen határozottan megjelölt demarkációs vonal. Ezért aztán 1918. december 6-án megegyezett Bartha magyar hadügy-miniszterrel egy ideiglenes meggyében, amely addig érvényes, amíg Párizsból részletes utasítás érkezik a demarkáció dolgában. December 6-áról keltezett különjegyzékben tudomására hozták ezt a megegyezést Vix alezredesnek, ő pedig rögtön továbbította Párizsba. Velem sem Prágából, sem Párizsból nem közölték ezt a Hodža-Bartha-féle egyezményt, ami aztán a helyzetet még bonyolultabbá tette, és rendkívül kiélezte a Szlovenszkoért dúló harc emez első szakaszát...

... Fölszólítottam a prágai kormányt, intézze el mindezeket az ügyeket lehetőleg csendben; vagy hívja vissza bécsi és budapesti megbízottainkat, vagy pedig változtassa át megbízatásukat nem hivatalossá, hogy Párizsban hivatkozhatssak rá: nemzetközi magatartásunk megfelel szövetséges kötelezettségeinknek. Fogalmam sem volt róla, hogy Hodža megegyezést kötött az ideiglenes demarkációs vonalról, fölszólítottam tehát a kormányt, jelentse ki nyilvánosan akár a parlamentben, akár a sajtóban, hogy Károlyival semmiféle megállapodása sincs a határookra vonatkozóan...

... Kramár a helyzetnek megfelelően cselekedett. Igyekezett a nemzetgyűlést megnyugtatón és teljesíteni a szövetségesek kívánságát úgy, ahogy leveleim és sürgönyeim azt kifejtették. 1918. december 10-én nyilatkozott a nemzetgyűlésben, hogy Szlovenszko megszállása tárgyában a csehszlovák és a magyar kormány között soha semmiféle tanácskozás nem történt, a csehszlovák kormány ebben a kérdésben soha senkit föl nem hatalmazott tárgyalásra, és Tusar meg Hodža, bécsi és budapesti megbízottaink csupán likvidációs munkákkal foglalkozhattak.

Ettől fogva ügyeink úgy folytak, hogy a szövetségeseknek most már nemigen lehetett kifogásuk szabályszerűség tekintetében. Be kell azonban vallanom, hogy én sem láttam egészen világosan ennek az ügynek a mélyére, nem tudtam bizonyosan, mi történik nálunk odahaza, nem kaptam részletes és pontos értesítéseket, csak a visszhang jutott el hozzám a szövetségesek párizsi képviselői révén, akiket katonai ügyvivőik tudósítottak.

Kramár nyilatkozatát rögtön átadtam az illetékes politikai és katonai helyeken, és ismét kértem a magyar csapatok visszavonását a novemberben megbeszélte vonal mögé. Rendkívül nehézkes, bosszantó tárgyalások után, december közepe felé végre elismerték a külügyben e vonal érvényességét: Vix alezredest Budapesten értesítették a november 25-i levelemben megjelölt demarkációs vonalról, és ezt a döntést fokozatosan végre is hajtották. Az alezredes hivatalosan tudomására hozta a magyar kormánynak, hogy december 3-i közlését kiegészíti most a Keleti Hadsereg főparancsnokának utasításával, és megállapítja a csehszlovák állam határait, mégpedig Szlovenszko történelmi határai alapján. A magyar kormány azonban, amidőn e jegyzék átvételét igazolta, egyúttal kijelentette, hogy visszautasítja a határokról szóló passzust, minthogy az a történelmi valósággal ellenkezik. Kijelentette, hogy e vonal megállapítását erőszakos és önkényes cselekedetnek tekinti: a magyar kormány ragaszkodik a december 6-án Bartha és Hodža között történt megegyezésben megvont demarkációhoz.

Szlovenszko kiürítése egész addig a vonalig, amelyben én Párizsban megállapodtam, és amelyet a francia kormány aztán még egy másik okmányban is elismert, megtörtént. Az antant katonai hatóságai rákényszerítették Magyarországra, hiába tiltakozott ellene...

Vix alezredes jegyzéke a magyar miniszterelnökhöz az ország ideiglenes északi határáról (1918. december 23.)

A Szövetséges Katonai Misszió vezetője a Magyar Köztársaság miniszterelnökének

Kegyelmes Uram!

Van szerencsém ismertetni excellenciáddal a december 3-i 89/S. számú értesitésem folytatásaként, a Keleti Szövetséges Hadseregek Főparancsnokságának hivatalos közlése alapján, a csehszlovák állam részéről visszakövetelt határokat, mint a szlovák állam történelmi határait, amelyeket a következőképpen állapítottak meg:

1. Magyarország északi határa (a mostani),
2. Magyarország nyugati határa (a mostani, egész a Dunáig),
3. a Duna egészen az Ipoly-folyó torkolatáig,
4. az Ipoly-folyó egészen Rimaszombatig, ez a város Szlovákiához tartozik,
5. Rimaszombattól egyenes vonal az Ung-folyó torkolatáig,
6. az Ung-folyó vonala egészen az Uzsoki hágóig. A végleges határokat csak a békeszerződés fogja megállapítani a szövetségeseikkel összhangban.

Kérem excellenciádat, adjon parancsot, hogy ettől az időponttól a magyar csapatok a 3., 4., 5. és 6. paragrafus szerint vonuljanak vissza az adott vonaltól délre.

Kérem excellenciádat, fogadja nagyrabecsülésem kifejezését.

Documents concernant . . . 95-96. old.

A magyar miniszterelnök válaszjegyzéke (1918. december 28.)

*A Magyar Köztársaság miniszterelnöke
a Szövetséges Katonai Misszió vezetőjének*

Alezredes Úr!

Válaszolva az ön 1918. december 23-án kelt 626/S.* sz. jegyzékére, van szerencsém a Magyar Köztársaság kormánya nevében tudomására hoznom a következőket:

A tárgyalások során, még az 1918. november 13-i fegyverszüneti megegyezés aláírását megelőzően, maguk a szövetségesek rögzítették le pontosan a Keleti Szövetséges Hadseregek Főparancsnokságának az illetékességét. Ezt az illetékességet szigorúan a fegyverszünet katonai kérdéseire korlátozták, politikai rendezési ügyek irányításával a főparancsnokságnak egyáltalán nem kellett foglalkoznia.

A magyar kormány elsősorban éppen ezért döbönt meg, átvéve a Szövetséges Katonai Misszió jegyzékét, amely a szlovák állam ideiglenes, úgynevezett „történelmi” határainak meghatározását foglalta levélbe, s amelyet a csehszlovák állam követel, elfogadva egy önkényes és elhamarkodott módszert, egy elfogult követelést, holott tisztán politikai kérdésben, az illetékesség következtében, a döntést a békekonferenciának kell fenntartani.

Anélkül, hogy jobban el akarnánk mélyedni az illetékesség elemzésében, a magyar kormány nem állhatja meg, hogy ne hangsúlyozza: a cseh követelések nemcsak törté-

* Lásd az előző dokumentumot.

nelmi szempontból teljesen alaptalanok, de meg kell mondani, még néprajzi, erkölcsi és jogi szempontból is jogosulatlanok.

A csehek részéről visszakövetelt magyar területek sohasem voltak a Cseh Királyság részei. A történelem egyik szakaszában sem alkottak ezek a magyar államban elkülönített részt, következésképpen sem a csehek, sem a szlovákok nem követelhetik „Szlovákia” részére a „történelmi” határokat, melyek soha nem is léteztek.

Azonkívül a december 23-i jegyzékben rögzített határok még úgy sem vehetők figyelembe, mint a szlovák nép által elfoglalt néprajzi határok. Mert a kérdéses határok a többségükben szlovákok által lakott területeken kívül magukban foglalnak egy jól megkülönböztethető, szinte kizárólag magyarlakta területet. A visszakövetelt terület 725 074 főnyi magyar lakosságot, 193 799 német, 110 856 rutén lelket, (további más ajkú töredékekkel együtt) összességében 1 094 776 nem szlovák lelket foglal magában (Elzász–Lotaringia lakossága 1 879 702 lélek!), az 1 692 353 szlovákkal szemben, nem számolva a Csallóköz-sziget teljesen magyar lakosságát Komárom várossal (összesen 122 031 lélek); ez utóbbiak egyike sem esik a demarkációs vonalba, mivel a Duna északi elágazásától délre fekszenek.

Az erkölcsi alapot tekintve, ami ezekből a cseh törekvésekből teljesen hiányzik, a magyar kormányának kötelessége megjegyezni, hogy ezen zónák nem szlovák lakossága körében sohasem volt annak érdekében mozgalom, hogy ezeket a területeket a cseh-szlovák államhoz csatolják. Ellenkezőleg, még egy ideiglenes cseh megszállás elképzelése is kétségbeesésbe kergeti ezen területek nem szlovák lakosságát, azt a félelmet keltve, hogy a nép, megfosztva a szabad cselekvés jogának gyakorlásától, nem fog-e felkelni a betolakodó ellenség ellen, és az egész vidék nem esik-e az anarchia zsákmányául.

Végezetül, az igazság szemszögéből nézve, új demarkációs vonal megállapítása ellenkezik a fegyverszüneti egyezmény határozataival, amely csak egyetlen demarkációs vonalat ismer, Magyarországtól délre. Még nehezebb lenne, ha minősíteni akarnánk Magyarországot északi területét valamennyi „helyi vonatkozásban”, vagy a jelentős hadászati „pontok” szempontjából (fegyverszüneti egyezmény 3. paragrafus), amelyeknek elfoglalása a győztesek szerint nélkülözhetetlen. Ilyen feltételek mellett az a kérdés, hogy Magyarország egész északi részét ürítsük ki, egyáltalán nem egyeztethető össze a szerződések tiszteletben tartásával, a nemzetközi köz- és magánjog ezen ősi alapelvével. A fegyverszüneti okmány igazi megegyezést foglal magában, egyenlően kötelezve mindkét felet. Pacta sunt servanda – a szerződések betartandók. Magyarország mindig kész arra, hogy szó szerint betartsa kötelezettségeit, de tökéletesen bízva a szerződések szentségében, egyáltalán nem egyezhet bele abba, hogy újabb, különböző kötelezettségek vállalására kényszerítsék.

Mivel a szövetségesek azt óhajtják, hogy a világot egy igazságos és békés államhoz juttassák, nem járulhatnak hozzá ahhoz, hogy a szerencsétlen Magyarország a szerződésbe foglalt jog ilyen megsértésének és egy kockázatos visszaélésnek az áldozatává váljék, és ezzel az anarchiát propagálja. A megcsontított Magyarország, annak ellenére, hogy csodálatos földrajzi és gazdasági egységet képez, s Európa és az emberiség szolgálatában érdemeket szerzett, állandó bénaságra lenne ítélve, és olyan szenvedésre lenne kényszerítve, amelynek nagysága meghaladja az olyan kínzásokot, mint a múltban Lengyelországot és Elzász–Lotaringiát voltak.

Egyedül az olyan forrón szeretett városoknak, mint az ezeréves magyar kultúra tűzhelyének, Pozsonynak (Pressburg), Magyarország régi fővárosának vagy Kassának (Cassovia), II. Rákóczi Ferenc fejedelem, Franciaország e nagy barátja és a Habsburg elnyomás elleni szövetségese szeretett városának elszakítása vagy megszállása végsőikig

elkeserítené a magyarok lelkét, amely nép éppen most szerezte vissza hön óhajtott függetlenségét.

A magyar kormány, megfontolva az eddig mondottakat, és tudatában felelősségének azzal az országgal szemben, melyet képvisel, szükségesnek tartja kinyilvánítani, hogy nincs módjában válaszolni az 1918. december 23-i jegyzékben foglalt kérésre, de mindig kész alávetni a területi kérdéseket – a cseh csapatok visszavonása után – a semlegesek által ellenőrzött népszavazásnak.

Kérem, fogadja alezredes úr, megkülönböztetett tiszteletem biztosítását.

Documents concernant . . . 96–98. old.

Ch. M. Storey levele Coolidge professzorhoz a magyar kormány Jugoszlávia irányában folytatott külpolitikájáról (Bécs, 1919. február 25.)

1. Bárá Podmaniczky arról tájékoztatót, hogy Károlyi elnök Triesztbe küldte azzal a céllal, hogy zsírt vásároljon Magyarország számára, de a valóságban azért, hogy a jugoszlávokkal próbáljon valami megegyezésfélét előkészíteni.

2. Közölte továbbá, hogy a magyar kormány reméli, olyan privát egyezséget tud kötni Szerbiával, amelyben megállapodnának a Bánát és a Tiszától nyugatra eső vidék felosztásáról, anélkül, hogy tekintetbe vennék a békekonferencia döntését.

3. Neki az a véleménye – és úgy gondolom, a kormányé is –, hogy Magyarország jövőendő útja a tengerhez inkább Szerbián és Szalonikin keresztül vezet, mintsem Horvátországon és Fiumén keresztül, és azért próbálnak most Szerbiával szövetkezni, hogy ezt az átjárást biztosítsák.

4. Mellékesen azt is megjegyezte, hogy olyan értesülései vannak, amelyek szerint az olaszok minden lehető elkövetnek, hogy elválasszák egymástól a horvátokat és a szerbeket. Ebben az összefüggésben megemlítem: Goodwin hadnagytól azt hallottam, hogy az olaszok nagy tömegű magyar integritás-irodalom lefordítását kérték olasz nyelvre.

Tisztelettel

Charles M. Storey

Papers Relating to the Foreign Relations of the United States. The Paris Peace Conference. Washington 1942
–1947. XII. köt. 394. old.

A békekonferencia előkészítése lényegében már évek óta folyt. A háború befejezése után különböző bizottságokat hívtak életre. 1918 januárjában a Legfelsőbb Haditanács a Tizek Tanácsává alakult át, és megkezdte munkáját. Az ünnepélyes megnyitón, január 18-án Poincaré francia elnök a győzelem gyümölcseinek learatásáról beszélt, majd a konferencia elnökévé választott Clemenceau a béke magasztos hivatásáról mondott köszöntőt. A „nagyok” együtt – bár korántsem egyöntetűen – készültek a világ átrendezésére . . .

A felállított bizottságok figyelme – némi előkészítő tárgyalások után – januárban Magyarország felé fordult. Elsőként a Taylor vezette gazdasági bizottság érkezett Budapestre. A látogatás a magyar kormány számára azért volt jelentős, mert ily módon sikerült érdemi tárgyalásokba bocsátkoznia a nagyhatalmak képviselőivel, bár a bizottságnak a továbbiakban csupán javaslattevési joga volt.

A Taylor vezette delegáció reálisan mérte fel a magyar gazdasági élet problémáit, mint ahogy az utána következő Coolidge-misszió is alapjaiban helytálló képet festett a magyarországi viszonyokról. Közöljük Coolidge 1919. január 16-i jelentését, és részleteket adunk Hugh Gibsonnak, az Egyesült Államok párizsi követségi titkárnak a jelentéséből, aki ugyancsak tagja volt a Coolidge-missziónak.

E két pozitív hangvételi írás a „magyar kérdés” megértésének, majd hogyan nem támogatásának látszatát kelti. A valóságban azonban a magyar polgári demokrácia problémáinak megértését antibolsevista célok sugallták. Ez különösen a Gibson-jelentésből derül ki világosan. Ráadásul ez a megértés alig jelentett valamiféle gyakorlati támogatást. (A hivatalos, messzemenően imperialista politikai célokat követő látogatások és jelentések után megkapó őszinteségű írás L. Martin őrnagy – civilben geográfus – levele Coolidge-hoz.)

A békekonferencia azonban, úgy tűnik, szándékosan mellőzte ezeket a dokumentumokat. Párizsban nem Martin őrnagy elképzelései, de még csak nem is a mérsékeltabb, a volt Monarchia nemzeteinek valós problémáit reálisabban áttekintő nézetek, hanem kizárólag a nagyhatalmi politikai és gazdasági érdekek érvényesültek.

1919 január-februárjában a magyar közvélemény józanabbik része, milliós tömegek, végképp kiábrándultak abból a gondolatból, hogy Magyarország sorsának jobbrafordulását a nyugati nagyhatalmaktól remélik. Iránymutatást mindinkább kelet felől vártak. Ezt az egyre jobban eluralkodó hangulatot fejezi ki Biró Lajosnak a „Foch vagy Lenin” alternatívát felvető és egyértelműen az utóbbit igenlő cikke.

A polgári demokratikus rezsim utolsó külpolitikai aktusára 1919. március 20-án került sor. Károlyi Mihály miniszterei körében fogadta Vix alezredest, aki a párizsi békekonferencia elvileg február 26-án elfogadott döntését nyújtotta át. Ez a döntés, amely a keleti demarkációs vonal újabb hátravonását írta elő, a Szovjet-Oroszország elleni intervenció céljait szolgálta. Az úgynevezett „semleges zóna” a román hadsereg hátát volt hivatva biztosítani egy feltételezett magyar katonai támadással szemben. Így a román haderő a besszarábiai fronton teljes súlyával szembefordulhatott az orosz Vörös Hadsereggel. Jellemző volt ez a Szovjet-Oroszország elleni politika megerősödésére és a Duna-medencében kialakult erő- és politikai viszonyok értékelésére, a magyar érdekek semmibevételére.

A nagyhatalmak politikája megpecsételte a belpolitikai téren is elszigetelődött polgári demokratikus kormány sorsát. A jegyzék átnyújtásakor jelenlevő Böhm szociáldemokrata hadügyminiszter világosan figyelmeztette Vixet, hogy a követelések katonailag teljesíthetetlenek, nemzeti szempontból megalázóak, és a kommunisták politikai előretörését fogják eredményezni. Ez utóbbi probléma – amely az elmúlt hónapokban mindig az első helyet foglalta el a nagyhatalmak képviselőivel folytatott tárgyalásokon – ez esetben látszólag érdektelenné vált. A Vix-jegyzék átnyújtásának körülményeiről és az ott elhangzottakról N. Roosevelt kapitány levélben számolt be Coolidge-nak. Ez a levél különösen érdekes külpolitikai dokumentum, jól érzékelteti a tárgyalások hangulatát.

A. Coolidge professzor jelentése a békekonferencia amerikai delegációjának (1919. január 16.)

Uraim! Van szerencsém jelenteni, hogy csoportunk tegnap reggel ideérkezett. Csaknem azonnal bejutottunk az elnökhöz, aki majdnem egy óra hosszat beszélgetett velünk. Mellékelem Goodwin hadnagy jelentését a beszélgetésről.* Azóta a beszélgetések egész sorozatát folytattam, és ezt csak az étkezésre és alvásra fordított szünetek szakították meg. Találkoztam már a legtöbb miniszterrel és sok más fontos személlyel, és csak nagynehezen tudtam időt szakítani ennek a rövid levélnek a megírására a futárposta indítása előtt. Csak annyit tudok tenni, hogy megkísérlem összefoglalni azokat a főbb problémákat, amelyek különböző beszélgetéseim során felmerültek.

I. A magyarok úgy érzik, hogy nagy és jogos sérelmeik vannak. Elfogadtak egy fegyverszüneti szerződést bizonyos meghatározott feltételek alapján. Panaszuk az, hogy ezeket a feltételeket több esetben megszegték. A fegyverszünet alapján az ország déli részén a szövetségesek bizonyos részeket megszállhattak, de azokban felségjogokat nem gyakorolhatnak, amíg a békekonferencia törvényesen nem határoz róluk. A fegyverszünet aláírása és a magyar hadsereg felbomlása óta nagy területeket foglaltak el a csehek, a szerbek, a románok és az ukránok; a magyarokat pedig a francia főparancsnok hivatalosan értesítette, hogy nem szabad gátolniuk ezeket a foglalásokat. A fent nevezett területeken a behatolók eltávolították a tisztviselőket, megváltoztatták a hivatalos nyelvet, és más tekintetben is úgy jártak el, mintha minden szándékuk az lenne, hogy örökre ott maradjanak, és a lakosságot az ő nemzetiségük felvételére kényszerítsék. Sok

* Nincs meg nyomtatásban. (Eredeti lábjegyzet.)

erőszakos cselekményről érkezett hír, amelyeket főleg a románok követtek el, de a szerbek magatartását dicsérik. A magyarok Vix alezredestől is kaptak értesítést, hogy a szövetséges hatalmak és az Egyesült Államok feljogosították a cseheket arra, hogy teljes szuverenitással járjanak el az általuk elfoglalt területen. Az értesítésnek egy példányát mellékelem.*

A magyarok azt mondják, hogy ez mind a fegyverszüneti szerződés megsértése, és még ha Vix alezredek értesítése tényleg a szövetséges hatalmak és az Egyesült Államok utasításán alapszik is, ami pedig nincs megerősítve, az akkor sem vonatkozik a szerbek és a románok által megszállt területre, és sérti a fegyverszüneti szerződés feltételeit. Ebben a vonatkozásban ma délután még beszélgetéseket folytatok, és ha esetleg bizonyítékot is kapok tőlük, azt mellékelni fogom; arra azonban valószínűleg nem lesz időm, hogy további jelentést tegyek, mert a futár indul.

II. Minden így elfoglalt területet azonnal elvágtak Magyarországtól. Ez egyértelmű volt az egész ország gazdasági életének felforgatásával. Egyrészt lehetetlenné vált a kormány számára, hogy a nyugdíjakat, rokkantjáradékokat stb. elküldje a megszállt vidékre. Másrészt a megmaradt Magyarországot egyszerre megfosztották legértékesebb gazdasági forrásainak java részétől; így például a magyar szénbányák négyötödét elvették, és az országban kiáltóan éles a szénhiány. Ha továbbra is így marad, leállnak az összes gyárak, és az ebből származó munkanélküliség a bolsevista forradalom nagy veszélyét rejtí magában egy olyan kormánnyal szemben, amelynek nincs fegyveres ereje a veszély leküzdéséhez.

III. A rend fenntartásától és a gazdasági nehézségektől eltekintve egyetlen nagy politikai kérdés foglalkoztat mindenkit, és ez az a veszedelem, amely az állam egységét fenyegeti. Sokan vannak, akik még most sem tudják elképzelni, hogy országukat, amelynek határai ezer éven át változatlanul maradtak, most a feldarabolás veszélye fenyegeti. Mások meg kétségbeesetten néznek szembe vele, s szörnyettségnek érzik. Horvátország elszakadásával nem sokat törődnek, de a többit szenvedélyesen védik. Főbb érveik:

1. A földrajzi és a gazdasági egység, amelyet megerősít a hosszú történelmi egység.
2. Nem lehet úgy felosztani az országot, hogy nagy tömegek idegen uralom alá ne jussanak, ez pedig feltétlenül újabb bajt csinál a jövőben.
3. Az a szándékuk, hogy minden nemzetiségnek egyenlő jogokat biztosítsanak, és ezáltal valami olyan kormányzati rendszert létesítsenek, mint a svájci, kantonszerű függetlenséggel.
4. Hajlandók a döntést az érdekelt népszavazására bízni, amennyiben biztosítani lehet ennek tisztességes feltételeit. Kijelentik, hogy bíznak a népszavazás kimenetelében, és hajlandók elfogadni annak az eredményét. Ha nagyon erősen faggatjuk őket, akkor elismerik, hogy vannak egyes vidékek, amelyeket kevésbé tartanak biztosnak, mint másokat, így például eléggé bizalmatlanok a románokkal szemben, viszont megbíznak a szlovákokban.

Végezetül pedig egész fellebbezésüket Wilson elnök tizennégy pontjára alapítják, és azt mondják, hogy csak az Egyesült Államoknak és vezetőinek igazságérzetében reménykednek.

Archibald Cary Coolidge

Papers . . . PPC XII. köt. 372-374. old.

* Nincs meg nyomtatásban. (Eredeti lábjegyzet.)

Részlet Hugh Gibsonnak a külügyminiszterhez intézett memorandumából (Párizs, 1919. február 1.)

Misszióink két látogatást tett Budapesten – a két látogatás között körülbelül két hét telt el –, és több beszélgetést folytatott Károlyival. De volt alkalmam gróf Apponyival, gróf Festeticessel, báró Ambrózyval és még néhány, különböző nézeteket valló emberrel is beszélni.

Az élelmezési helyzet Magyarországon nem olyan rossz, mint Ausztriában, bár gyorsan rosszabbodik, és bizonyára baj lesz belőle. Normális viszonyok közt Magyarország nemcsak magát tudja ellátni, hanem bő készletei maradnak kivitelre is. Élelmiszerkészletének nagy része azonban a déli megyékből származik, amelyeket a fegyverszüneti szerződés értelmében megszálltak, s így az ország többi része az élelmiszer-ellátás szempontjából rossz helyzetbe került.

Szénellátás dolgában még rosszabb a helyzet, és ez politikailag súlyos következményekkel járt, mert az ipari munka csökkent, és a leszerelt katonák tömegét is figyelembe véve nagy munkanélküliséget okozott.

Károlyi elnök egészen nyíltan beszél a nehézségekről. Azt mondja, hogy az összeomlás után a francia főparancsnok felszólította a magyarokat, tömörüljenek Károlyi mint olyan ember köré, aki leginkább képes kedvező feltételeket biztosítani népe számára. Meg is választották, és elment Belgrádba. Megkötötte a fegyverszünetet abban a hitében, hogy méltányos elbánást biztosít népének. Azt mondja, hogy azóta igen sok esetben fordult a francia főparancsnokhoz, de sohasem kapott választ. Azt mondja, hogy a helyzete még akkor is jobb lenne, ha elutasító válaszokat kapott volna, mint így, hogy teljesen semmibe vették. Keserűen panaszolja: míg Magyarország lojálisan teljesítette a fegyverszüneti feltételeket, a szerbek és a románok gyakran megsértették azt, és nagy darabokat foglaltak el a magyar területekből, messze túl a fegyverszüneti vonalon. Ezenfelül a csehek elfoglalták az egész, hárommillió lakosú Szlovákiát, tiltakozására pedig egyszerűen azt felelték, hogy erre az országrészre nem terjed ki a fegyverszüneti szerződés hatálya, és hogy a csehek eljárása az antant jóváhagyásával történt...

Vix ezredes, a budapesti francia fegyverszüneti bizottság feje nagyon kedvetlenül nyilatkozott az egész helyzetről. Őt azért küldték Budapestre, hogy ellenőrizze, eleget tesznek-e a magyarok kötelezettségeiknek. A magyarok gyakran felkeresték, tiltakoztak a szövetségesek jogtalan cselekményei ellen. Olyan cselekmények voltak ezek, amelyeket sem megmagyarázni, sem kimenteni nem tudott. Abba a helyzetbe került, hogy csak megtagadni tudta a tiltakozások átvételét. Ő maga a saját felelősségére tiltakozott a francia főparancsnoknál a szövetséges erők némely cselekménye miatt, és annyira méltatlannak érezte saját helyzetét, hogy felmentését kérte.

Amikor első ízben jártunk Budapesten, erős bolsevik mozgolódás volt érezhető. Távozásunk napján Károlyi elnöknel voltunk, amikor bejött a kormány egyik tagja és közölte, hogy több ezer főnyi tömeg gyülekezik, és ki akarják hozni Károlyit és felakasztani. Az utcákon gépfegyverek álltak, és nagy volt az izgalom. Mindenkinél azt tanácsolták, hogy besötétedés után ne menjen ki az utcára, hacsak nem feltétlenül szükséges. Károlyi semmilyen intézkedést sem tett a bolsevik agitátorok ellen, még csak el sem fogatta őket, egy olyan furcsa elgondolás alapján, hogy amíg agitálnak, addig tudja, mit csinálnak, de ha kiutasítja őket az országból, akkor nem fogja tudni. A társaságban valaki azt a megjegyzést tette, hogy dugja őket a börtönbe, akkor is fogja tudni, mit csinálnak. Úgy látszik, Károlyi megfogadott valami ilyenféle tanácsot, mert két héttel később egészen megváltozott a helyzet ebben a tekintetben. Legnagyobb meglepeté-

sünkre mindenki azt mondta, hogy nem kell már tartani a bolsevikoktól. Károlyi maga is, noha nehezebb helyzetben volt, mint eddig, azt mondta, hogy a bolsevizmus elintézt ügy; hogy a bolsevizmus hiveivel elbántak; senkinek sem engedik meg, hogy külföldről nagyobb összeget hozhasson be; hogy lecsukott huszonhét, Bécsből érkezett bolsevikot, és valamennyiüket átadta Vix ezredesnek, aki, amint mondta, „biztos helyre tette őket”. A magyar hatóságok drasztikus módszere, úgy látszik, kedvét szegte a mozgalom többi hívének, és jelenleg csakugyan nincs bolsevik veszedelem . . .

Károlyi hosszú éveken keresztül nyílt, cselekvő propagandát folytatott a Wilson elveire alapozandó béke mellett, pedig ezzel nagy személyes kockázatot vállalt. A magyar vezető rétegek természetesen renegátnak, árulónak tekintik, és az alsóbb osztályok egyes rétegei is bizalmatlanul néznek rá. Ő azonban, úgy látszik, nagyon őszinte ember, bár egy kissé álmodozó, és nem eléggé kiegyensúlyozott. Jelentékeny mértékben sikerült összetartania a népet propagandájának egyetlen állításával: azzal, hogy Magyarország csak egy valamiben bízhat, mégpedig abban, hogy Wilson békeelvei alapján igazságot szolgáltatnak neki. Az általa befolyásolt újságok napról napra nyugalmat és türelmet prédikáló cikkekkal vannak tele; azt mondogatják, hogy amikor eljön az ideje, és az elnök latba veti befolyását, akkor biztosak lehetnek abban, hogy Magyarország igazságot kap. A budapesti házfalak tele vannak Károlyi nagy plakátjaival, amelyeken Wilson elnök arcképe alatt ez a felírás olvasható: „Wilson békéje az egyetlen lehetséges béke Magyarország számára.” Egyik legutóbbi beszédében Károlyi azt mondta: „Magyarország jövőd reménységét három szóval lehet kifejezni: Wilson, Wilson és újra Wilson.” Egy másik, nagy tömeg előtt mondott beszédében így szólt: „Mi csak Istenben és Wilsonban bízhatunk.” Kitartó propagandájával érezhető hatást ért el, nemcsak az alsóbb osztályokban, hanem az öreg reakciósok között is, akik megértették, hogy ha egyáltalán van valami remény Magyarország számára, akkor az csak a Károlyi által jelzett úton várható. Senki sem olyan ostoba közülük, hogy azt képzelné: teljesen büntetlenül úszhatják meg az egészet, de a béketárgyaláson Wilson elnöktől, és csakis tőle várnak igazságot.

Amikor utoljára voltunk Budapesten, január huszadika táján, Károlyi elnök kijelentette, hogy a helyzete kétségbeejtő, és hogy már egyik napról a másikra is alig tudja vinni a dolgokat. Megkérdeztük tőle, véleménye szerint hogyan lehetne megoldani a problémákat. Habozás nélkül azt felelte, hogy a közrend fenntartásában óriási segítséget jelentene neki, ha Wilson elnök olyan megállapítást tenne, vagy adatna ki, amely szerint a magyar területek idegen csapatokkal történő megszállása nem tekintendő véglegesnek, a megszállás nem jelent jogcímet a megszállók részére, hanem a jogcímet a békekonferencia fogja megállapítani. Már eltávoztunk Budapestről, amikor megtudtuk, hogy kibocsátottak egy ilyen értelmű rendelkezést. Megtudtuk továbbá a Bécsben és máshol lakó magyaroktól, hogy e rendelkezés nagyban elősegítette, hogy Károlyi a helyzet ura tudjon maradni, és szinte hihetetlen mértékben lecsendesítette a közvéleményt.

Papers . . . PPC XII. köt. 232–235. old.

I

2

1. Balfour
angol külügyminiszter

2. Lansing
amerikai külügyminiszter

3. Brătianu
román miniszterelnök

4. Romanelli ezredes

3

4

A budapesti május 1-i felvonulás egy részlete

Budapesti munkásezredek díszszemléje az Andrássy úton

Magyar parlamentereket vezetnek át a frontvonalon Szolnoknál, május 1-én

A Szolnokot visszafoglaló 1. vörösezred szemléje. Előterben Steinbrück Ottó, az ezred parancsnoka

Lukács György beszédet tart a vöröskatonák egy csoportjának

Az újjászervezett Vörös Hadsereg egységeinek szemléje Cegléd mellett

Szamuely Tibor, az 1. Forradalmi Törvényszék elnöke katonai szemlén

Vöröskatonák rohama (A kép a miskolci támadás közben készült)

Miskolc a felszabadulás másnapján

Landler Jenő, a III. hadtest parancsnoka (A kép jobbszélén Münnich Ferenc, azidőben a 6. hadosztály politikai megbízottja)

A magyar Vörös Hadsereg 6. hadosztálya bevonul a felszabadított Kassára

Eperjes is felszabadult

Az olasz katonai misszió Prágában (Balról a harmadik Graziani olasz tábornok, az ötödik Gotti-Porcinari ezredes, az Olaszországból hazaszállított csehszlovák légiónak egyik parancsnoka)

Részlet L. Martin őrnagy Coolidge professzorhoz küldött leveléből (Bécs, 1919. március 16.)

... Mint amerikai tiszt, azért vonultam háborúba, hogy küzdjek a németek és a német imperializmus ellen. Bevallom, lappang bennem valami titkos bámulat a magyar katonára, noha ölmegolyókat küldött felém Olaszországban a háború utolsó napjaiban. Örültem, amikor a csehszlovák légionáriusokat láttam Olaszországban, habár tulajdonképpen katonaszökevények voltak az osztrák–magyar hadseregből. Megbíztam bennük, mint ahogy ma is bízom, mert rokonszenvezek azzal a vágyukkal, hogy kikerüljenek a Habsburgok igája alól, de a magyar katonát jobban bámulom. Nem lehet azzal vádolni, hogy árulója lett annak az ügynek, amely mellé állt; tisztességes ellenség volt, és most is tisztességesen beszél. Nem mondja azt, hogy pusztán csak a német katonai nyomás áldozata volt. De meggyőződésem, hogy mostani új köztársaságának ügye pontosan ugyanaz, mint a csehszlovák, a jugoszláv és a román kormány ügye.

Jóhiszeműségünk bizonyítékául sürgetem, hogy a Magyar Köztársaság is azonnal elküldhesse békeköveteit és szaktanácsadóit Párizsba, hogy meghallhassák, milyen ígényekkel lépnek fel Magyarország felosztására vonatkozólag a csehek, a románok, az ukránok és a jugoszlávok, és javaslatokat terjesszenek elő megfontolásra a határbizottságoknak. Ezenkívül a volt Magyar Királyság népeinek közös javára ajánlom, hívjanak Párizsba egy amerikai Magyarországi szószólójául, aki járt az országban a fegyverszünet óta, hogy tanácskozzék az amerikai megbízottakkal és tanácsadóikkal.

Hacsak nem akad alkalmasabb amerikai, felajánlom és kérem, hogy osszanak be néhány hétre Párizsba a magyarok szószólójául, mert hiszem, hogy mint geográfus, aki meglehetősen ismerem Magyarországi erőforrásait részint előző tanulmányaim és tanári működésem, részint ez év januárja óta Ausztria–Magyarországon tett megfigyeléseim folytán, szolgálatára lehetek: először is Amerikának, igazságos békét kívánva, másodszor Magyarországnak, boldogulást kívánva az Alföld parasztjainak, Erdély, a szlovák és a rutén hegyek népességének. És azt is hiszem, hogy az én tanácsom, mint érdektelené, többet ér majd azoknak a szakmai tanácsadóknak a szemében, akik most készítik javaslataikat a végleges határra, mint ha magyar politikusok vagy akár geográfusok, közgazdászok vagy történészek adnák a tanácsot.

Lawrence Martin

Papers . . . PPC XII. köt. 411–413. old.

Bíró Lajos: Foch vagy Lenin?

A világhistóriai nagy kérdést így fogalmazták meg: Wilson vagy Lenin? A valóságban azonban a kérdés így hangzott: Clemenceau vagy Lenin? Sőt, még inkább így: Foch vagy Lenin? Ha valóban Wilson állt volna Leninnel szemben, akkor talán kétséges lett volna a küzdelem kimenetele, és mindenestre sok jó szándékú és becsületes ember számára kétséges lett volna, hogy szimpátiáival és szerény erejével melyik részre kell állnia. De a Wilson emberszeretete és önzetlensége csak néha-néha tudott Párizsban szóhoz jutni, egyébként pedig a Fochok és a Clemenceauk otromba elvakultsága és neki-dühödött gonoszsága kovácsolt ott össze valamit, amit Cachin a „l'Humanité”-ben „abominable Sainte-Alliance”-nak nevez. Ennek az undorító új szent szövetségnek milyen reménysegei vannak rá, hogy a terveit megvalósíthatja!

A volt Osztrák–Magyar Monarchia területére nézve ez az új szent szövetség ma felfüggesztette a blokádot. Németországgal szemben a blokádot egyelőre fenntartják, mert a francia politikusok még mindig azon törik a fejüket, hogyan lehetne úgy agyonverni Németországot, hogy az agyonvert Németország egy pár évtizedig rabszolgamunkát végezzen nem Franciaország, hanem a francia kapitalizmus számára. A problémát Foch-nak éppen olyan kevésbé sikerül majd megoldania, mint ahogy Ludendorffnak sem sikerült iga alatt tartania Lengyelországot és Ukrajnát, és ugyanakkor legyőznie Franciaországot, Angliát és Amerikát. Az antant most iga alatt akarja tartani Németországot és Magyarországot, le akarja győzni Oroszországot, és ugyanakkor kemény harcot folytat saját országaiban a tömegek ellen, amelyeket a rabló imperializmus legnagyobb diadalai sem nyugtathatnak meg és elégíthetnek ki. Ebben a küzdelemben el fog bukni. A párizsi határozatok sorsa ugyanaz lesz, mint a breszt-litovszkié. Hogy a blokád – Magyarország ellen is – felfüggesztették, nagyon öröndetes. Hogy fel fogják függeszteni Németország ellen is, és hogy általában a párizsi konferencia egy üdvös ijedelem hatása alatt egy kissé leszelidíti őrzöngő terveit, nagyon helyes. De mindez most már keveset javít azon, amit négy hónap alatt olyan alaposan elrontottak. A párizsi konferencia elkésett. Elkésett a blokád felfüggesztésével, elkésett a munka meggyorsításával, elkésett az észretéréssel.

A nemcsak legyőzött, hanem a kard politikájából is alaposan kiábrándult Németország egy gyorsan megkötött, tűrhető békét nemcsak boldogan fogadott volna, hanem teljes őszinteséggel és egész erővel meg is tartott volna. A Párizsban még mindig készülő, gyalázatos rabszolgabékét a legyőzött országok talán kénytelenek lesznek elfogadni, de ezer és egy okból nem fognak lelkiileg hozzájárulni, és nem törekszenek megtartani. Ellenkezőleg: törekszenek felrobbantani és szétzúzni. Hogyan lesz ez lehetséges, amikor a hajókat és az ágyukat elvették, és határaikra százezer meg százezer szuronyt telepít Clemenceau? Úgy lehetséges, hogy a Clemenceauk a Tirpitzeket le tudták verni, de nem tudták levérni azt a sokkal félelmeőbb ellenfelüket, akinek vörös zászlaja egyre diadalmasabban emelkedik fel Európa keletén: Lenint. Az országból érkező igaz hírek mind egyetértenek benne, hogy a szovjeturalom erősebb, mint valaha. Valamennyi szocialista párt csatlakozott a Lenin-kormányhoz, és az orosz proletariátus ebben a percben nemcsak egységesnek tekinthető, hanem elég erős arra is, hogy offenzívába menjen át. A konszolidált szovjeturalom e támadásának egy konszolidálódni kezdő Scheidemann-uralom talán – talán, talán – ellen tudott volna állni; az a Németország azonban, amelyet a Clemenceauk ostoba, vak dühe az éhség kínpadjára húzott, nem fog tudni ellenállni. Hogy is tudna, amikor a munkástömegek szíve mindig gyöngéd szeretettel fordult a nagy orosz átalakulás felé, és amikor kénytelenek belátni, hogy csak a proletárpolitika tudja komolyan venni a nemzetek szolidaritását és a népek testvériségét. A párizsi vakok és ostobák Oroszországnak és Németországnak a szövetségét készítették elő. Ez más szóval: vörös Kelet-Európát jelent. Ennek a vörös Kelet-Európának Nyugat-Európa nem tud majd sokáig ellenállni: és a mai nemzedék, így, bizony, meg fogja élni az Európai Egyesült Államok megalakulását. De ez az új Egyesült Államok a proletariátus alkotása lesz, és tábornokait és imperialista politikusait régen elkergette a pokolba.

Sok szenvedés vár még erre az öreg Európára. Nagy válságok, kínos nélkülözések, súlyos megrázkódtatások. De határozottan Párizsban, amit akarnak: rabszolgaság nem vár itt egyetlenegy népre sem. Itt van az idők teljessége, és nemcsak valóban kinyújtják már Európa megkínzott népei a kezüket egymás felé testvéri kézszorításra.

Biró Lajos

Világ, 1919. március 9.

Biró Lajos: Foch vagy Lenin?

N. Roosevelt kapitány levele Coolidge professzorhoz a Vix-jegyzék átnyújtásáról (Budapest, 1919. március 20.)

Tárgy: A békekonferencia Erdély kiűrtésére vonatkozó határozatának átadása Károlyi elnöknek.

1. Vix ezredes kívánságára ma reggel tízkor felkerestem őt, hogy részt vegyek a budapesti szövetséges küldöttek találkozásán. Igyekeztem korán odaérni, hogy ismét kifejtsem neki: nincs rá felhatalmazásom, hogy részt vegyek bármilyen diplomáciai vagy katonai akcióban. Vix elmondta: arról van szó, hogy át kell adni Károlynak a párizsi békekonferencia határozatát az új erdélyi demarkációs vonalról és a semleges övezet létesítéséről, amelyet szövetséges csapatok fognak megszállni. Amint mondta, tudja, hogy nincs sem diplomáciai, sem katonai küldetésem, de mivel csupán a párizsi békekonferencia egy már meghozott határozatának átadásáról van szó, és mivel összeköttetésben állok a párizsi békekonferenciával, nem látja be, hogy csatlakozásom a többi misszióhoz, amikor a határozatot átadják, bármiképpen is káros befolyást gyakorolhatna az amerikai misszió tevékenységére. Azt mondta, a szövetséges misszióktól csak annyit kíván, hogy támogassák a feletteseik által már meghozott határozatot. Ezzel főleg azt akarta elérni, hogy a magyar kormány tagjai saját szemükkel lássák a francia, brit, olasz és amerikai küldötteket, akik demonstrálják, hogy ezt a határozatot a szövetséges hatalmak hozták Párizsban.

Azonnal felhívtam önt telefonon, hogy kikérjem a jóváhagyását, de indulásunk idejéig nem tudtam összeköttetést kapni Béccsel. Minthogy Baker ezredes, a brit küldött, és Pentamalli őrnagy, az olasz küldött is azon a nézetten volt, hogy nem vetne jó fényt az Egyesült Államokra, ha senki sem képviselné akkor, amikor a többi szövetséges képviselő van, és minthogy magam is úgy láttam, hogy ez a nézet helyes, velük tartottam, és az elnök néhány perccel tíz óra után fogadott minket.

2. A memorandum, amelynek másolatát, remélem, el tudom küldeni, röviden megállapította azt, amit már Romániában megtudtam, mégpedig: a békekonferencia új demarkációs vonalat jelölt ki, amely nagyjából Aradtól Nagyváradig és Szatmárig halad, és körülbelül megfelel annak a néprajzi vonalnak, amelyet a német Justus Perthes-féle térkép ábrázol. A magyaroknak vissza kell vonulniuk egy olyan vonalig, amely jóformán azonos a szövetségesek által 1916-ban Romániának ígért határvonallal. Ez nagyjából Szegedtől Debrecenig, és onnan a Ruténföld felé halad... A közbeeső terület semleges lesz, és a rendet főleg tisztekből álló szövetséges csapatok fogják fenntartani. A memorandum kifejti az alkalmazandó módszert, amely szerint először a magyarok kiűrtik a területet és visszavonulnak a Debrecen-Szeged-vonalra, másodsor a szövetséges csapatok elfoglalják a semleges övezetet, végül a román csapatok előrenyomulnak az új demarkációs vonalig.

3. A megbeszélés kezdetén magyar részről csak Károlyi elnök volt jelen. Vix ezredes azzal a rövid kijelentéssel vezette be mondanivalóját, hogy a párizsi békekonferencia határozatát kívánja átadni. Átadta Károlynak a határozat egy példányát. Az elnök leült és feléig elolvasta. Akkor felkelt és kijelentette, hogy mielőtt tovább mennénk, el kell küldenie hadügyminiszteréért, Böhmért. Vix azt javasolta, hívja be a miniszterelnököt is. Az elnök kiment a szobából és utasítást adott, hogy azonnal hívják be őket. Amikor visszajött, befejezte az irat elolvasását. Időközben Vix ezredes egy térképet tett az asztalára, amelyen fel volt tüntetve a javasolt semleges övezet. Ekkor belépett Berinkey miniszterelnök és az elnök átadta neki az iratot. Mialatt Berinkey olvasott, belépett Böhm is. Az elnök először csak annyit mondott, hogy tiltakozni fog, mást nem; aztán Böhmhez

fordult, és magyarul rövid beszélgetést folytatott vele, miközben Böhm a mappát nézte, és széken hátradőlve állandóan a fejét rázta. Az elnök azután Vix ezredeshez fordult és azt mondta neki, hogy mindez lehetetlenség. Nem érti, hogy a demarkációs vonal miért nem folytatódik észak felé (a Ruténföld felé); ez tisztán mutatja, hogy Magyarországot fel akarják darabolni. Ez csak annyit jelenthet, hogy a békekonferencia úgy határozott, hogy Csehszlovákia és Románia megosztozhat a Ruténföldön, és közös határuk lesz. Más módon nem lehet elképzelni, hogy ilyen demarkációs vonalat húzzanak, és ilyen semleges övezetet létesítsenek. Senki sem fog egy demarkációs vonalat egyszerűen a semmibe húzni, annak egy fix ponttól egy másik fix pontig kell haladnia. Berinkey ekkor azt a megjegyzést tette, hogy ez a nyílt térség azért maradt így, hogy a románok megtámadhassák a magyarokat. Vix azt felelte, hogy ez nevetséges; szó sincs ilyesmiről, hiszen a továbbiakban a szövetségesek garantálják, hogy nem történik ilyen kísérlet. Berinkey vállat vont és kijelentette, hogy Magyarországnak már megvannak a tapasztalatai a románokkal a belgrádi szerződés kapcsán. Károlyi közbevetette, hogy az ország és a nép nem tűrné el a jegyzék elfogadását. Vix azt válaszolta, hogy ami a közvéleményt illeti, azt a kormány könnyen tudja befolyásolni, hiszen minden az újságoktól függ. Ha a népnek megfelelő megvilágításban találják az ügyet az újságok, akkor nem lesz semmi baj; de persze, ha az újságok szenzációvá fújják föl, akkor a közvéleményt erősen fel lehet izgatni. Hozzátette még, hogy ez az egész nem politikai kérdés, itt csupán egy Párizsban meghozott döntésnek a végrehajtásáról van szó. Az elnök szerint ez nagyon is politikai kérdés, amennyiben nemcsak megfosztja Magyarországot területének nagy részétől, hanem gyakorlatilag odaadja Romániának az egész általa igényelt területet is, és ennyiben Magyarországra nézve igen nagy a dolog belpolitikai fontossága. Böhm, aki közben továbbra is a fejét rázta, mondott valamit magyarul az elnöknek, aki lefordította, mondván, hogy ha ez megtörténik, akkor a Kommunisták Pártja mostani néhány ezrenyi taglétszáma egy nap alatt kétszázezerre emelkedik vagy még többre. Mire Vix ezredes előrehajolt, és németül odaszólt Böhmnek: „Das ist mir ganz egal.” (Nekem teljesen mindegy.) Böhm vállat vonva felelte: „Mir auch.” (Nekem is.)

Vix ismét taglalni kezdte, hogy ez nem politikai kérdés, de ha az lenne is, akkor sem a mi dolgunk megtárgyalni, és hogy holnap délután hat óráig választ kér arra a kérdésre, hogy a kormány garantálja-e a szövetséges csapatoknak, hogy zavartalanul elfoglalhatják a semleges övezetet. Berinkey ekkor megkérdezte, hogy van-e olyan rendelkezés, amely megtiltja a magyaroknak, hogy a semleges övezeten keresztül a románok ellen vonuljanak. Először azt hittem, hogy félreértette valamelyik francia nyelvtani kifejezést, de később újra visszatért erre a témára, és azt akarta tudni, hogy a szövetséges csapatok milyen ellenállást fejtenének ki, ha a magyarok úgy döntenének, hogy belépnek ebbe a semleges övezetbe, és megtámadják a románokat. Károlyi megkérdezte, hogy a szövetségesek milyen nagy erőket szándékoznak elhelyezni ebben az övezetben, mire Vix azt felelte, hogy nem tudja, de főleg tisztí csapatokról van szó. Az elnök kijelentette, hogy a semleges övezet az ő szempontjából kisebb jelentőségű; az a tény a lényeges, hogy a románok benyomulhatnak száz kilométer mélyen magyar területre, a magyaroknak pedig kétszáz kilométert kell visszavonulniuk. Berinkey megjegyezte, hogy a kormánynak már van tapasztalata a fegyverszünet terén, és már nagyon jól tudja, mennyit lehet adni arra az ígéretre, hogy a románok nem fognak túllépni egy adott vonalon. Károlyi megragadta az alkalmat és megjegyzéseket tett arra, hogyan hajtották végre a belgrádi fegyverszüneti szerződést; mire Vix azt felelte: igaz, hogy azt mindkét részről sajnálatosan megsértették, most azonban nem a fegyverszünet megtárgyalásáról van szó, hanem a párizsi békekonferencia egyik határozatáról, és megismételte, amit előzőleg is mondott, hogy a szövetségesek garantálják, hogy a románok nem fogják átlépni a

vonalat. Károlyi azután kijelentette, hogy ez az ügy politikailag csak forradalomhoz vezethet. Az a kormány, amely aláír egy ilyen egyezményt, egy napig sem maradhat a helyén; és ha a jelenlegi kormány megbukik (itt halkán megjegyezte: „ami engem illet, szívesen megszabadulnék tőle”), nem hiszi, hogy akadna bármely más kormány, amely aláírná ezt az egyezményt. Az adott körülmények között éppúgy elfoglalhatnák egész Magyarországot. „To make it a French colony, or a Roumanian colony, or a Czecho-Slovak colony.” (És csinálhatnak belőle francia gyarmatot vagy román gyarmatot vagy csehszlovák gyarmatot.) – Ezeket a szavakat angolul mondta, Baker ezredes angol megbízotthoz fordulva. Vix ezredes azt felelte: biztosra veszi, hogy ha majd szenvedélytelenül megtárgyalják az ügyet, akkor rájönnek, hogy legokosabb belenyugodni a párizsi békekonferencia döntésébe. Reméli, hogy az elnök a jövőre is fog gondolni, nemcsak a jelenre. Károlyi megkérdezte Vixtől, mit fog tenni, ha a magyarok nem nyugszanak bele ebbe a határozatba. Vix vállat vont és azt felelte, ahogyan jött, úgy el is mehet. Majd azt mondta, hogy most legjobb lesz ráhagyni az elnökre, hogy tárgyalja meg az ügyet a minisztereivel, és hogy ragaszkodnia kell ahhoz, hogy legkésőbb holnap, március 21-én délután hat óráig választ kapjon.

Nicholas Roosevelt

A kommunisták vezette forradalmi erők harca a proletárhatalom kivívásáért

A polgári demokratikus forradalom győzelme után – amikor a Szociáldemokrata Párt a polgári pártokkal koalíciót alkotott, és érezhetően a forradalom továbbvitelének fékjévé vált – a forradalmi munkásság mindenképp döntés elé került. Hogy vívja ki a szocialista forradalom győzelmét?

Tradíciók és illúziók, a több évtizedes szociáldemokrata mozgalomhoz való ragaszkodás késleltette a döntést, halogatta az új párt létrehozását. A belső megújulás, a „balratolás” mint megoldás, még mindig élénken élt azokban is, akik tudták, hogy a reformizmussal rövidesen szakítaniuk kell.

Ezen a ponton döntő jelentőségűvé vált az oroszországi szocialista forradalom hatása. A forradalom győzelme főként eszmei téren hatott a hazai munkásmozgalomra; a breszt-litovszki békeszerződés, főként pedig a háborús összeomlás után azonban mind jelentősebbé vált a hazatérők közvetlen forradalmi tevékenysége is. Az oroszországi magyar kommunista szervezetek vezetőinek és aktív tagjainak elhatározott szándékuk volt, hogy itthon új pártot alakítsanak, s a baloldali szocialisták (a baloldali szociáldemokraták és a forradalmi szocialisták) magukévá tették ezt a gondolatot.

A Kommunisták Magyarországi Pártjának megalakításával létrejött az új, szervezett erő, amely a társadalmi küzdelemben, a szocialista forradalom előkészítésében csakhamar elhatározó tényezővé vált.

A párt megalakításáról és sajtójának megszületéséről több dokumentumot és memoárrészletet közlünk. Egy sajtótudósítással és az Oroszországi Kommunista (bolsevik) Párt VIII. kongresszusán elhangzott referátum részletével adunk ízelítőt a szovjet-oroszországi előkészületekről, majd egy, a Buchinger Manó memoárjából vett részlet idézi fel a kommunistákhoz csatlakozott baloldali szocialisták kérdését, és ezen túlmenően az új Kommunista Párthoz fűződő viszony, valamint a szociáldemokraták politikai talajvesztésének problémáját. Mint ismeretes, Buchinger a proletárdiktatúra kikiáltása után visszavonult a politikától, sőt, antikommunizmusától vezettetve emigrált, és csak 1929-ben tért haza. És ő, aki 1919-ben élesen ellenezte a két munkáspárt egyesülését, a felszabadulás után – amikor a történelem ismét napirendre tűzte ezt a kérdést – magáévá tette az egyesülés programját. A memoárrészlet érdekessége, hogy a két nagy esemény közti intervallumban jelent meg.

Az emigráns kommunista irodalom két érdemleges írása eleveníti fel a párt megalakulásának és sajtója létrehozásának történetét. Mindkét író – Szántó Béla

és Hajdu Pál – részesei és formálói voltak az eseményeknek. Szántó gondosan regisztrálja a történeteket, míg Hajdu Pál visszaemlékezése – az itt-ott fellelhető fogalmazási pontatlanságok ellenére – jól áttekinthető képet nyújt a magyarországi kommunista sajtóról és problémáiról.

A „Szociális Forradalom” tudósítása a Magyarországra hazatérő kommunista agitátorokról (1918. november 20.)

Az (Oroszországi) Kommunista Párt magyar csoportja ötödik agitátortanfolyamát a tervbe vettnél hamarabb, november 15-én befejezte. A tanfolyam harmincnál több hallgatójának többsége, az új feladatoknak megfelelően, amelyeket a magyarországi forradalom állít elénk, nyomban útra is kelt Magyarország felé. Más része a hallgatóknak a Vörös Hadsereg csapataihoz tért vissza. A június óta megszakítás nélkül tartó, egymás után következő agitátortanfolyamokról a magyar kommunista csoport száznál több friss erővel szaporította a forradalmi marxizmust hirdető, propagáló agitátorok sorát, akik szerteviszik az imperialista háborút átszenvedett magyarországi proletariátus és földművesszegénység tömegeibe a kommunizmus eszméit, azt a tudatot, hogy a munkásság csak önmaga szabadíthatja fel magát, és hogy a felszabadulás egyedüli útja a hatalom megszerzése fegyveres felkeléssel, a burzsoázia elnyomása a proletárdiktatúrával. Az ötödik tanfolyam bezárta a szárnyra bocsátott tanítványok sorát. A munka áttérő-dött innen Magyarországra, a tanításból, új agitátorok kiedzéséből a tettek előkészítésére. Ott az Oroszországban tanultakat és tapasztaltakat érvényesíteni fogják. Meg fogják egyúttal mutatni a magyarországi munkásságnak az egyetlen utat, amelyen haladni kell.

Szociális Forradalom, 1918. november 20.

Az ötödik agitátortanfolyam.

Az Oroszországi Kommunista (bolsevik) Párt Központi Bizottságának jelentése a VIII. kongresszushoz a magyar csoport tevékenységéről (1918 december)

Az Oroszországi Kommunista (bolsevik) Párt magyar csoportja 1918 április elején alakult, amikor néhány magyar kommunista, akik eddig a hadifoglyok között propagálták a kommunizmus eszméit, összefogott, és magára vállalta a magyarok szervezését és a magyar nyelven folyó egész agitációs és propagandamunka végzését. A csoportnak eleinte csak négy-öt tagja volt, de egy hónap múlva már hozzátartoztak mindazok a tekintélyesebb és valóban aktív írók és agitátorok, akik részt vettek az oroszországi hadifoglyok forradalmi mozgalmában. Az utóbbi időben a csoportnak már több mint 90 tagja volt. A moszkvai csoport fokozatosan más városokban: Asztrahanyban, Kurszkban, Orelben, Permben, Szamarában, Szaratovban, Szimbirszkben, Tambovban, Voronyezsben, Rjazanyban, Szerpuhovban, Caricinban, Tverben, Kazanyban, Nyizsnyij Novgorodban, valamint a perm-liszvai, novouzenszki, Alekszandrov Gaj-i, caricini és szaratov-bugulmai fronton harcoló internacionalista vörösalakulatokban is szervezett magyar kommunista sejteket. A moszkvai magyar csoport által kiküldött kommunista agitátorok

a helyi sejtek megszervezése után megkezdték a munkát a hadifoglyok nagy tömegei között. A sejtekben összesen 150–170 magyar szervezett kommunista tömörült. A csoport, hogy a pártmunkát szélesebb körben sikeresen elvégezhesse, már májusban agitátoriskolát szervezett Moszkvában. Ebből az iskolából 102 agitátort küldtek a helyi szervezetekbe, a Vörös Hadsereg alakulataiba, Ukrajnába és részben Magyarországra.

Csak a magyar forradalom után kezdett a csoport rendszeresen több agitátort Magyarországra küldeni: novemberig mindössze 20 agitátor ment a csoport megbízásából Magyarországra, november 1-e óta pedig már több mint 80. Április 14-e óta a csoport Moszkvában magyar nyelven pártlapot ad ki „Szociális Forradalom” címmel, 15–20 000 példányban. A lap eleinte hetenként kétszer jelent meg, november 6-a óta azonban csak hetenként jelenik meg. A csoport brosúrasorozatot is adott ki magyar nyelven, „Kommunista Könyvtár” címmel... Emellett kiadott egy füzetorozatot is... Ezenkívül megjelent sok agitációs röplap és népszerű brosúra külön abból a célból, hogy Ukrajnában a magyar katonai egységek között szétosszák. A legutóbbi időig a csoport Kun Béla elvtárs vezetésével dolgozott. November elején (Helyesen: november 24-én. – Szerk.) a csoport kezdeményezésére és részvételével Magyarországon megalakították a Kommunista Pártot, és a csoport tagjainak többségét (is) Magyarországra irányították. Az itt maradt elvtársak először is fokozatosan újabb és újabb pártmunkásokat küldenek Magyarországra, irányítják a volt hadifoglyok hazaszállítását; másodsor, folytatják a hazatérők, valamint az ellenforradalmi fehérgárdista iga alól felszabadult magyarok között a szóbeli és sajtóagitációt; harmadszor, előkészítik a magyar vöröskatonákat arra, hogy a nemzetközi Vörös Hadsereg soraiban folytassák a harcot.

Voszmoj szjezd RKP (b). Moszkva 1933.

437–438. old.

Közl. MMTVD. 5. köt. Szikra 1956. 117–118. old.

Buchinger Manó a kommunistákhoz csatlakozott szociáldemokrátákról és a fiatal Kommunista Pártról

Ott láttam a kommunista elvtársak között olyanokat, akik a mi pártunkban már a korábbi esztendőkből is az úgynevezett „ellenzékhez” tartoztak. Azt hittem egy ideig, hogy most sincsen lényegesebb és nagyobb dologról szó. Temperamentumosak, hangosak, vérmesebb emberek, gondoltam, másképp nézik a problémákat. Valahol és valahogy, gondoltam, majd csak adódik a kiegyenlítődés. Láttam, hogy velük van például az én régi jó bajtársam, a fiatalos és tüzesvérű Vágó Béla elvtárs. Mit gondolhattam róla? Emlékeztem egy régi pártkongresszusunkra, amelyet még a városligeti Herminakertben tartottunk vagy negyven esztendővel ezelőtt. Ott, akkor, ugyancsak olyan hevesen ellenzékieskedett Vágó, hogy a kongresszus ideje alatt künn posztolt az egyik ablak alatt – s onnan dirigálta ellenzéki csoportját, hogy hogyan és mikor álljon fel és „harcoljon” a pártvezetőség ellen... Azonban még jóval a legközelebbi kongresszus előtt már ismét kibékültünk. Egyszerűen azt gondoltam, hogy majd most is így lesz valahogy...

Vagy mit gondolhattam volna a szelíd lelkű és tudóshajlamú Czóbel Ernő elvtársról, a hetedik kerületi pártszervezetünk pontos, szorgalmas, megbízható vezető tagjáról? Róla sem tudtam volna feltételezni, hogy már olyan áthidalhatatlan szakadékot érez saját maga és a Szociáldemokrata Párt között.

Ott volt azután Kun Béla. Minden régebbi pártkongresszusunknak, hogy úgy mondjam, született ellenzéke. Rajongott a német marxista tudományért és irodalomért. Semmivel nem tudtam őt annyira boldoggá tenni, mint ha Nagyváradra vagy Kolozsvárra levittem jó sokat ezekből a szellemi termékekből. Kun Béla életének legfőbb vágya, amely nem tudott teljesedésbe menni, az volt, hogy a „Népszava” szerkesztőségének lehessen tagja. Róla talán olyasmit gondoltam, hogy az új nagy időkben talán még majd ez a nagy vágya is teljesül. De hogy ezek a valóban új és nagy idők az ő politikai ambícióit már olyan mértékben megnövelték, erre nem mertem volna gondolni . . .

Ott állt továbbá a kommunista elvtársak mellett dr. Szabados Sándor elvtárs, a legeglegregőbb és legtösgyökeresebb, legzamatosabb magyarságú szociáldemokrata lateiner. El tudtam volna képzelni Szabados Sándort a legsnájdigabb magyar demokratikus főispánok vagy államtitkárok egyikének, vagy akár a reprezentatív miniszterek egyikének, de nehezen fért a fejembe, hogy miként jutott el Szabados a „Visegrádi utcába”?

És a többiekkel is így voltam. De hajlandó vagyok elismerni, hogy ez kizárólag az én fantáziám fogyatékosságának tudható be, csakis az én hibám, ha nem fogtam fel elég gyorsan, hogy hányadán is vagyok ezekkel az én régi jó bajtársaimmal. Mert igenis, gondolnom kellett volna arra, hogy ezeknek a szívét már megfogta az a grandiózus érzés, amely a nagy és győzelmes orosz forradalom hírére akkor a világ szocialistáinak igen nagy részét ragadta magával! Erről különben alább még szólok majd. Most csak azt szeretném megjegyezni, hogy ezeknek a rendkívüli érzéseknek és hangulatváltoztatásoknak a hatása alá került számos olyan elvtárs, aki még a Szociáldemokrata Pártban állt, és aki ennek a pártnak mindig legbefolyásosabb tagjai közé tartozott. Ezek közé kellett sorozni mindenekelőtt Bokányit is, aki már januárban-februárban ingadozott, s aki már ebben az időben hirdette, persze nem a nagy nyilvánosság előtt, például azt, hogy a választójogi törvény megcsinálásának és az alkotmányozó nemzetgyűlés összehívásának „már” nincsen sok értelme. Bokányi a maga új irányú lelki beállítottságát legjobban önmaga jellemezte a legnagyobb válság idején azzal a kijelentésével, hogy „most már csak a szocializmus szent nevében, előre!”

Föltétlen az új tömeghangulat hatása alá került csakhamar Landler Jenő elvtárs, akinek tagadhatatlan nagy hatása volt tömegeinkre, és nagy változáson estek át még más nevesebb és befolyásosabb szociáldemokrata elvtársaink is. (Éppen csak megemlítem, hogy Böhm Vilmos elvtárs „Két forradalom tüzeiben” című könyvében ugyancsak zárójelben megállapítja, hogy a kommunista elvtársak elleni agitációban a Szociáldemokrata Párt néhány vezető embere nem vett részt . . .)

Említettem már, milyen hiba volt, hogy a munkástanács szervezetét nem úgy alkottuk meg, hogy az a párt és a gyárak, a nagyüzemek között teremtett volna szorosabb kapcsolatot. A szakszervezeti vezetőségeken keresztül ez a kapcsolat nem működhetett tökéletesen. Ezért a munkástanács nem is tükrözhetette vissza az üzemek tömegeinek igazi hangulatát és akarátát. És ennek következtében számos olyan vezető elvtársunk, aki ezzel a hangulattal szemben nagyon érzékeny volt, nem tudott a tömegek igazi fel fogása értelmében orientálódni. A tömegeknek a munkástanácsban való megfelelő képvisellete mellett ez a szervezet arra is alkalmasabb lett volna, hogy pártunk politikája jobban érvényesüljön éppen a tömegek igazi akarátának megfelelően.

Különben pedig, ami a jövő alakulását illeti, dr. Varga Jenő elvtárs, aki akkor még a „Népszava” munkatársa volt, használta akkoriban beszélgetéseinkben gyakran azt a kifejezést, hogy: „mi majd kissé balrább megyünk, ők, a kommunisták pedig kissé jobbra . . .”

A magam részéről ebbe ideiglenesen bele is nyugodtam, és tovább figyeltem a dolgot.

Közben megjelent a „Vörös Újság”. Ezt az új lapot nagy figyelemmel olvastuk, vagy csak felületesen, vagy borsódzott tőle a hátunk, vagy csak mosolyogtunk rajta. Mindenesetre új érzések támadtak az emberben. Annyit meg lehetett állapítani, hogy egész eddigi gondolatvilágunkban és az egész munkásmozgalomban valami újszerű megnyilvánulásnak vagyunk a tanúi, aminek jelentőségét és következményeit pontosan felmérni még nem tudjuk. Még teljesen hiányoztak a helyes fogalmak és elképzelések arról, hogy mi készül bennünk és körülöttünk. Az új mozgalmat nem is méltattuk kellően figyelemre, de ugyanakkor már féltünk is tőle. Nem tudtuk, hogy türelmesen kell-e szemlélődni, vagy vadul ellene kell-e törni?!

Mai szemmel nézve az akkori helyzetet, a közöttünk alakuló viszonyt úgy tudnám meghatározni és jellemezni, hogy nekik velünk szemben már a startolásnál is hatalmas felőnyük, bizonyos hatalmas erőtenyezőjük volt, ami szerintem abból állt, hogy volt egy nagy titkuk: ők már ismerték az orosz forradalmat . . .

Míg a mi számunkra ez a nagy történelmi esemény akkor még ismeretlen területet jelentett. Mi legfeljebb a híret ismertük, hozzánk akkor még nem jutott el sokkal több belőle. A mi számunkra még legfeljebb ködös elmélet, szocialista tankönyvekből merített tananyag volt, holott ők már közelről látták és ismerték a nagy dolgokat. Nekik már bizonyos gyakorlati tapasztalataik voltak a nagy történelmi lecke körül . . .

Ezzel természetesen nem azt állítom, hogy amit a kommunisták akkor itthon kezdeményeztek, helyénvaló lett volna. Ellenkezően, körülbelül minden rossz volt, amit csináltak. Csakhogy másmilyen volt, mint ami körül mi szociáldemokraták kísérleteztünk, és a mi sajátos itthoni körülményeink és sajátos helyzetünk miatt szintén nem járhatott sikerrel. De a gondolat, amit a kommunista elvtársak terjesztettek, az ötletek, amiket felvetettek, jelszavaik és gyújtó, lángoló előadásmódjuk igenis anyag volt egy olyan forradalomnak az anyagából, amely Oroszországban már megvívta volt a győzelmes, döntő ütközetet. Ebben az orosz forradalomban minden hozzá volt méretezve egy olyan átalakuláshoz, amely nemcsak példátlanul nagy földrajzi kiterjedését tekintve, de szociális mélysége, politikai hatósugarai és arányai, valamint a benne mérkőző erőviszonyok tekintetében is a legnagyobb és legmodernebb és a dolgozó osztályokra lenyűgöző hatású forradalma volt a világtörténelemnek. Ennek szinte vakító fénykévéjét próbálták a mi kommunista elvtársaink a munkásság szeme elé vetíteni . . .

Mindezzel az önmagában és önmagától ható erővel szemben mi, szociáldemokraták, csak belső, lelki non possumus-t (nem tehetjük; ünnepélyesen elutasító formula. – Szerk.) tudtunk szembeállítani. Ez a politikai ellenvetés tömegeinkre nem lehetett elég erős hatású. Elsősorban azért, mert az itthoni adottságok szerinti igazságunkat nem tudtuk alátámasztani semminemű politikai vagy főképp szociálpolitikai, gazdasági vagy az októberi kormányzat által egyébként felmutatható valamelyes sikerrel. Ellenkezően, minden lépésünk, minden megmozdulásunk az adott viszonyok között kudarc és vereség volt. Itt-ott kihasználható lehetőségeket is elmulasztottunk, mint például a választójog gyors megalkotását, az alkotmányozó nemzetgyűlés sürgős összehívását, főként pedig a földosztás gyors megkezdését. S mindez további agitációs előnyöket és lehetőségeket jelentett a kommunista elvtársak számára. Különösen a választások kiírásának sürgetésében a vezető elvtársak közül szinte magamra maradtam. Évekkel később, már az emigrációból való hazatérésem után, Weltner azt írja könyvében erről a hibáról:

„Végtelenül sok bajt okozott az is, hogy a kormány nem tudott elhatározásra jutni a nemzetgyűlési választások dolgában. A központi hatalom erejét végtelenül megnövelte volna az, ha az általános, egyenlő és titkos választójog alapján összeülő képviselőház mint a népakarat igazi kifejezője hozhatott volna törvényeket, ha a népköztársaság bizonyos legalitást és szilárdságot nyert volna azáltal, hogy joggal hivatkozhatik arra,

hogy a népakarat letéteményese. Így azonban születését csak a forradalomnak köszön-
hette, és az ellenforradalom természetesen kihasználhatta a választások elmaradását.
De itt is, úgy mint később, a Vix-jegyzék benyújtása után, a kormány a megszállás
miatt nem tudott elhatározásra jutni. A későbbi ellenforradalom egy pillanatig sem ha-
bozott, hogy az egyharmadra lecsökkent országban a választást elrendelje. A Károlyi-
kormány a nemzeti érzékenységre való tekintettel egyre későbbi terminusokat tűzött
ki, és elmulasztotta azt a történelmi pillanatot, amelyben a forradalomnak szilárd alapot
adhatott volna.”

Sokszor úgy éreztem, hogy a Szociáldemokrata Párt sorsa eleve meg van pecsételve.
Úgy is meg lehetne formulázni a dolgot, hogy nem is a „Visegrádi utcai” kommunista
vezérkar győzött, hanem igenis az orosz szovjet forradalom győzelmének távhatása
volt az, ami ellen hiába hadakoztunk. Jártam azokban a napokban egyszer-kétszer az
úgynevezett Gólyavárban rendezett kommunista gyűléseken. Ott a hátulsó sorokban
meghúzódva szemléltem és figyeltem a hangulatot, és mondhattam, Kun Béla akármily-
en színpadszerűséggel és frappáns fogásokkal adta ott elő mondanivalóját, nem érte
volna el azokat a frenetikus hatásokat, ha nem állt volna mögötte az, amiről ő természe-
tesen azon a helyen nem sokat beszélt: a grandiózus orosz forradalom évszázados igaz-
ságal...

Ugyanakkor mimellettünk, szociáldemokraták mellett, csak a mi igazságunk állt.
Ez azonban nem gyűjthetett, valójában hatásosan ki sem törhetett belőlünk, mert nem
olyan természetű volt, hogy azokban a napokban tetszetős lehetett volna. Tömegeink-
nek semmi olyan vívmányt nyújtani nem tudtunk, amely bizonyította volna számukra,
hogy az ő gazdasági osztályhelyzetükben is csakugyan forradalmi átalakulások mentek
végbe. Legfeljebb további béketúrést, további nélkülözést tudunk nekik ajánlani, mi-
közben az ország belső, de különösen külpolitikai helyzete óráról órára romlott, egyik
csapás a másikat követte.

*Buchinger Manó: Küzdelem a szocializmustrt.
II. köt. Októberi forradalom – emigráció.
Népszava 1946. 40–45. old.*

Szántó Béla a Kommunisták Magyarországi Pártjának megalakulásáról

Az októberi forradalmat követő napokban több olyan esemény történt, melyek arra
mutattak, hogy a Szociáldemokrata Párt minden erejét a forradalom megállítására össz-
pontosítja. A munkásság körében nagy elégedetlenséget váltott ki, hogy a szociáldemok-
rata miniszterek, Garami és Kunfi hűségesküt tettek a már elkergetett király kezébe,
hogy vonakodtak a köztársaságot kikiáltani, hogy hat hétre az osztályharc felfüggeszté-
sét kérték stb. Ennek az elégedetlenségnek az első megnyilvánulása volt a Tisza Kálmán
téren megtartott gyűlés, mely a köztársaság kikiáltását követelte. A következő napok-
ban – november első hetében – László Jenő, Vágó Béla, Rudas László és én többször
összejöttünk a Vilmos császár úti Seemann kávéházban, hogy a további teendőkről be-
szélgezzünk. Nem gondoltunk külön párt alakítására, csak arra, hogy az ellenzéki forra-
dalmi munkásságot gyülekeztessük, a Szociáldemokrata Párton belül mint szervezett
ellenzékét összefogjuk, és a Szociáldemokrata Pártot balra szorítsuk.

A tanácskozásokba nemsokára bevontuk Korvin Ottót is. Egy végleges politikai

platformban nem tudtunk megállapodni, abban egyeztünk meg tehát, hogy az októberi forradalom előkészítésében részt vevő elvtársakat értekezletre hívjuk egybe, hogy a további teendők felől tanácskozzunk. A köztársaság kikiáltása előtt két ilyen ellenzéki értekezletet tartottunk, melyek azonban nem vezettek pozitív eredményhez.

A köztársaság kikiáltása napján, november 16-án az ellenzék azonban mégis életjelt adott magáról. Az orosz tanácsköztársaság Központi Végrehajtó Bizottsága elnökének, Leninnek, és Szverdlov elvtársnak a magyar proletariátushoz intézett szikratáviratát – melyet Garami Ernő szociáldemokrata kereskedelmi miniszter az íróasztalfiókjába rejtett, de amelyet mi a rádióállomásnál alkalmazott egyik tisztától megszereztünk – kinyomattuk és az Országház téren repülőgépekről leszórtuk. Ez az első fellépésünk és főként az, hogy a kormány gyengének érezte magát, hogy a rádiógram megszerzése és a repülőgépek felhasználása ügyében ellenünk fellépjen, természetesen bátorságot öntött belénk. Egy Oroszországból érkezett hadifogolytól Korvin Ottó a köztársaság kikiáltása napján két röpiratot kapott, és még azon az estén elhatároztuk, hogy azokat kinyomtatjuk. Mindnyájan éreztük, hogy az események hajtának bennünket előre, de egyikünk sem volt tisztában a legközelebbi teendők felől. Másnapra újból újabb értekezletet hívtunk egybe a Munkások Irodalmi és Művészeti Egyesületének (helyesen: Munkások Irodalmi és Művészeti Országos Szövetsége. – *Szerk.*) Dohány utcai helyiségébe. Itt már a bolsevizmusról folyt a vita anélkül, hogy valaki is tisztában lett volna azzal, hogy mi a bolsevizmus. A legtöbben a bolsevizmus alatt valami új teóriát értettek, mely szakít a marxizmussal. Rudas László nagyon élesen szembeszállt ezekkel a fejtegetésekkel, és nagy szenvedéllyel magyarázta, hogy „a bolsevizmus nem egyéb, mint hamisítatlan osztályharc”. Ezen az értekezleten már az új párt alakításának kérdése is felmerült, de Rudas Lászlón kívül mindenki a pártszakadás ellen foglalt állást, míg végre abban állapodtunk meg, hogy az ellenzéki elemek gyülekeztetésére a Szociáldemokrata Párton belül a legközelebbi napok egyikén egy „Szabó Ervin-kört” alakítunk. Már az értekezlet vége felé járt, amikor megérkezett Seidler Ernő, ki Vágó Bélával félrevonult tanácskozni. Az értekezlet végén Vágó Béla közölte velem, hogy megérkezett Moszkvából Kun Béla elvtárs, kivel ő másnap reggel fog találkozni. Kun Béla elvtársat Vágó is meg én is már 15 éve ismertük még a háború előtti mozgalmából, és tudtuk róla, hogy nagy szerepet játszott az orosz forradalomban. Anélkül, hogy beszéltünk volna Kun elvtárral, Vágó is meg én is megegyeztünk abban, hogy Kun elvtárs megérkezése az ellenzéki mozgalmat fordulópont elé állította.

Másnap Kun elvtárs találkozott Vágóval, Lászlóval, Rudassal, Korvinnal, velem, a következő napokban pedig Chlepkóval, Mikulikkal és a nagyobb gyáraknak az ellenzékhez tartozó vezetőivel. Kun elvtárs új párt alapítása mellett foglalt állást, melyet mi továbbra is elleneztünk. Abban azonban mindnyájan megegyeztünk, hogy „Vörös Ujság” címen új lapot indítunk, és csak a lap megindulása után vetjük fel és tárgyaljuk meg az új párt alapításának a kérdését. Így határoztunk azon az értekezleten, melyet a Rózsadombon, Korvin Ottó Apostol utcai lakásán tartottunk, melyen a fent nevezett elvtársakon kívül az Oroszországból érkezett Jancsik, Vántus és Feckó stb. elvtársak, valamint mintegy tíz gyár munkásságának az ellenzéki vezetői vettek részt.

A párt alakuló ülését a következő vasárnapra, november 24-ére tűztük ki. A helyiségről való gondoskodást Korvin Ottó vállalta magára. Az alakuló ülés Korvin Ottó fiúvérének, Kelen Józsefnek budai lakásán folyt le. A Kelen házaspár szimpatizált a mozgalmal, és az alakuló ülés idejére eltávoztak lakásukról, és a házigazda szerepét Korvin Ottóra ruházták. Az alakuló ülésen részt vettek: Kun Béla, László Jenő, Korvin Ottó, Vágó Béla, Vántus Károly, Jancsik Ferenc, Feckó, Chlepkó Ede, Mikulik, Sugár Tivadar, Seidler Ernő, Rudas László, Szántó Béla, Szaton Rezső, Hirossik János,

*A Városmajor u. 42. sz. ház, ahol megalakult
a Kommunisták Magyarországi Pártja*

A kommunisták jelvénye

1919. február 20-án a „Népszava”
szerkesztősége előtt

PROLETÁROK!

MUNKÁSOK!

KATONÁK!

Fogadjátok vezéréinket és rendőrterrorizmussal akarják letiporni a proletariátus felzárkózó töredékét. A néphatalomnak nevezett burzsoáz-szocialista k. sz. ura a kőre robbogva akarja bevezetni a kizsákmányolás elleni lázadó proletariátust. Azt akarják, hogy örökké tartson a bérabszorítás és továbbra is a mindenható profit diktálja a dolgozók miséjét. Iért dobták a rendőrhölgyek karmait köré azokkal, akik a proletárrövidéletben éltek.

Elvtársak!

Nem állunk tovább, hogy egy erkölcslen kisk. rendőrcsizmával gázolja a munkásság hazafias töredékét. Nem várjuk tovább, hogy rabálják a munkásokat. Azt akarjuk, hogy a munkásság felzárkózásával kibővítsék a proletárrövidéletben.

Követeljük vezéréink azonnal szabadonbocsátását!

Március 23-án, vasárnap délután fél négykor az

ORSZÁGHÁZ-TÉREN

A politikai helyzet és a kommunista üldözés napirenddel

NÉPGYÜLEST

Itt lesz a budapesti és környékbeli munkásság töredékének összejutása. Itt fogják a burzsoáz-kormány kezei a munkásokat.

Ott legyen minden osztályharcos proletár!

II. KÖZVETLEN
MAGYARORSZÁGI PÁRTJA

A Kommunista Párt röptedulája tiltakozó
nagygyűlésre hívja a proletárokat

1919. március eleje: összeült a Kommunista Internacionálé alakuló kongresszusa

Mosolygó Antal és sokan mások, akiknek nevére nem emlékezem, s akiktől is ezért itt helyüzt bocsánatot kérek. Az ülésen Vántus Károly elnökölt, a referátumot Kun Béla elvtárs tartotta, melyben ismertette a forradalom helyzetét, azt a szerepet, melyet a forradalomban az orosz proletariátus betölt, és azokat a feladatokat, melyek a magyar proletariátusra várnak. Kifejtette, hogy ezeket a feladatokat a magyar munkásság csak akkor lesz képes megoldani, ha megalakítjuk a Kommunisták Magyarországi Pártját, melynek feladata, hogy a Szociáldemokrata Párt szociálsoviniszta politikája helyett a forradalmat képviselje, hogy a forradalom továbbfejlesztésére szervezze a munkásságot, és a politikai hatalom meghódítását tűzze ki céljául. A referátum fölött rövid vita indult meg, mely után az értekezlet egyhangúlag kimondta a Kommunisták Magyarországi Pártja megalakítását. Utána letárgyaltuk a szervezeti kérdéseket, a legközelebbi agitációs propaganda- és organizációs feladatokat, és megválasztottuk a Központi Bizottságot. A Központi Bizottság tagjai lettek: Kun Béla, László Jenő, Korvin Ottó, Vágó Béla, Vántus Károly, Jancsik Ferenc, Chlepkó Ede, Seidler Ernő, Rudas László, Szántó Béla, Pór Ernő, Szamuely Tibor, Hirossik János. Az értekezlet megbízta a Központi Bizottságot, hogy egy tartalék Központi Bizottságot nevezzen ki arra az esetre, ha a Központi Bizottságot letartóztatnák, hogy a párt vezetésének a folytonossága csorbát ne szenvedjen.

Az alakuló értekezletet követő hónapok a magyar proletariátus legfényesebb teljesítményei közé tartoznak. Akik a Szociáldemokrata Párt régi ellenzéki mozgalmaiban részt vettek, csekély kivétellel csatlakoztak a Kommunisták Magyarországi Pártjához. A munkásság bizalma rohamosan fordult a Kommunisták Magyarországi Pártja felé, mely a propaganda és agitációnak Magyarországon addig ismeretlen lendületével vetette magát a tömegek közé. A rend pártjává vedlett Szociáldemokrata Párt csakhamar tömegek nélküli párttá lett, és a Kommunisták Magyarországi Pártja feltartóztathatatlanul vezette a tömegeket március 21-e, a hatalom meghódítása felé.

S z á n t ó B é l a

Új Március, 1928. 3. sz. 159-160. old.

*Szántó Béla: Hogyan alakult meg a
Kommunisták Magyarországi Pártja?*

Hajdu Pál a magyarországi kommunista sajtó megteremtéséről és munkájáról

A Kommunisták Magyarországi Pártjának érdeme, hogy a magyarországi munkásságnak forradalmi, marxista sajtót adott.

A Kommunisták Magyarországi Pártja – mint ezt már más helyütt kimutattuk – három forrásból eredt. A szovjet-orszországi magyar hadifogoly-mozgalomból, a Szociáldemokrata Párton belül baloldali ellenzékként harcoló osztályharcos elemekből és a háború alatt kialakult, előbb csak pacifista-antimilitarista, majd később bolsevik-antimilitarista csoportokból.

A Magyarországi Szociáldemokrata Párton belül harcoló baloldali ellenzéki elemeknek nem volt lapjuk. Előfordult, hogy valamelyik kisebb szakszervezetben hosszabb-rövidebb ideig erősebb befolyásuk, néha egyenesen vezető szerepük volt, és ilyenkor az illető szakszervezeti lap többé-kevésbé vissza is tükrözte álláspontjukat, de a mozgalom jellegénél és viszonyainál fogva természetesen nem csinálhattak valódi forradalmi marxista újságot. 1910-1911-ben, mikor a baloldali ellenzéki mozgalom elég magas hullá-

mokat vert, a kizárt ellenzék Hírossik János elvtárs szerkesztésében „Szociáldemokrata” címmel havi lapot adott ki, amiért azonban rövidesen megszűnt. Ez a lap sok egészséges – jobbára ösztönös – forradalmi meglátásról tanúskodik, de még a Németországi Szociáldemokrata Párt baloldali sajtóorgánumaitól is messze marad, nem beszélve természetesen az orosz bolsevikok illegális és ebben az időben már megjelenő legális lapjairól. Bizonyos mértékben ide lehet számítani a szombathelyi „Egyetértés” című félig baloldali szociáldemokrata, félig szindikalista lapot is, melynek egy ideig Rudas László elvtárs volt a szerkesztője.

Az antimilitarista mozgalom, mely azután, hogy Korvin Ottó vezetése alá került, egyre inkább gyökeret eresztett a gyárakban, a szakszervezetekben, a széles munkástömegek között, szintén nem volt képes magának sajtót teremteni. Illegális röpiratokban, röpcédulákon szólt csak a tömegekhez. 1917-ben történt ugyan kísérlet lap alapítására is. Új lapot akkor – a papírrendelet paragrafusai miatt – kiadni nem lehetett. A rendelet azonban meg lehetett úgy kerülni, hogy valaki vagy valakik megvettek egy régi lapot, és aztán más cím alatt egészen más célokért adták ki. Az antimilitaristák, főképpen Korvin Ottó energiájának segítségével, megvásárolták Kadosa Marcellnak valami, a nyilvánosság kizárásával megjelenő, kis heti lapocskáját, és a galileistáknak a háború kitörésekor megszűnt lapja feltámasztásának leple alatt átkeresztelték „Szabadgondolat”-ra. A lap szerkesztője és névleges kiadója az akkor igen radikális Rudas Zoltán lett, aki azonban átjátszotta a Polányi Károly vezetése alatt álló polgári radikálisok kezére. (Rudas Zoltán ezután még kétszer lett árulóvá. Először, mikor 1919 februárjában, a kommunisták lefogása után átpártolt a szociáldemokratákhoz, és a „Népszava”-ba írt kommunistafaló cikkeket, másodszer pedig akkor, mikor 1922-ben véglegesen otthagyta a Kommunista Pártot, és egy kassai polgári újsághoz szegődött. Ez is azt bizonyítja, hogy a munkásságnak sokkal szigorúbban kell megítélnie azokat, akik nehéz helyzetben cserben hagyták és elárulták.)

A „Szabadgondolat”-ból tehát nem lehetett az, amivé alapítói fejleszteni akarták. Újabb lap alapítására aztán – egészen a Károlyi-forradalomig – nem is történt kísérlet.

A forradalom előtti magyar nyelvű bolsevik sajtót a Szovjet-Oroszországban harcoló magyar bolsevikok teremtették meg. Nem Magyarországon, hanem Oroszországban. A Kun Béla, majd később Rudnyánszky Endre szerkesztésében megjelenő moszkvai „Szociális Forradalom” már igazi bolsevik tömeglap volt. Mellette még egy egész csomó, többé-kevésbé jó bolsevik lap jelent meg magyar nyelven Szovjet-Oroszország különböző városaiban. A „Szociális Forradalom” hagyományait ültette be magyar talajba az 1918 novemberében alapított „Vörös Ujság”, az első Magyarországon megjelenő, forradalmi marxista bolsevik újság.

Az októberi forradalom kitörése után a Magyarországon dolgozó, már majdnem bolsevik egyesült ellenzékiek „Vörös Lobogó” cím alatt akartak lapot alapítani. A lap kiadását 1918 novemberében, a Király utcai Lovrana Kávéház külön helyiségében tartott értekezleten határozták el. Szerkesztője a diktatúra bukása után börtönben szerzett betegségekben elpusztult, derék Rajczy Rezső vasutas elvtársunk lett volna. A lap, bár kiadására már minden el volt készítve, nem jelent meg, mert pár nap múlva – a Szovjet-Oroszországból hazajött magyar bolsevikok kezdeményezésére – megalakult a Kommunista Magyarországi Pártja, mely azután rövidesen kiadta a „Vörös Ujság”-ot.

Ugyanakkor az ellenzékhez tartozó forradalmi entellektüel csoport „Internationale” címmel teoretikus folyóirat kiadásán dolgozott. A folyóirat, melynek szerkesztői Hevesi Gyula és Komját Aladár elvtársak lettek, december elején meg is jelent. Ha egy kissé zavaros is volt, de kommunista platformon állott, és mikor a körülötte tömörülő csoport tagjai beléptek a pártba, második száma már hivatalosan is mint a Kommunista Ma-

gyarországi Pártjának teoretikus közönye jelent meg. Az „Internationale” a proletárdiktatúra alatt is megmaradt a párt teoretikus lapjának, és a két párt egyesülése alatt is teljesen a kommunisták kezében volt.

A Kommunisták Magyarországi Pártja, 1918. november 21-én (Helyesen: 24-én. – Szerk.) történt megalapítása után, azonnal hozzálátott egy bolsevik tömeglap kiadásának az előkészítéséhez. A Központi Bizottság egy szerkesztő bizottságot nevezett ki, melynek tagjai Kun Béla, Rudas László, Vágó Béla és László Jenő elvtársak lettek. A Központi Bizottság először valami kisebb napilapot akart megvásárolni, de mikor a tárgyalások nem vezettek eredményre, elhatározta, hogy a „népkormány” alatt is fennálló papírendelet felrúgásával ezt a kérdést is forradalmi úton oldja meg. A lap nevéről, hosszas vita után, a „Vörös Ujság” elnevezést fogadták el. Egy József téri nyomda vállalta a lap kinyomtatását. A lap első száma már ki volt szedve, mikor az utolsó pillanatban begyulladt nyomdatulajdonos elrontotta a villanyt, és így a gépek megállottak. Erre átmentünk a Zichy Jenő utcai Egyesült Fővárosi Nyomdába. Itt megismétlődött az előbbi jelenet. Végül is Uraszov elvtárs orosz hadifogoly munkásokból álló csoportja állott a kerekékhez, és kézi erővel látott hozzá a lap kinyomtatásához.

Így jelent meg 'december 7-én a „Vörös Ujság” első száma. A lap, melynek szerkesztője Vágó Béla elvtárs volt, homlokán alcímként a „kommunista lap” felírást viselte. Hátral, a szerkesztő és a kiadó megnevezése helyett ez állott:

Szerkeszti: A szerkesztő bizottság.
Kiadja: A Kommunisták Magyarországi Pártja.

Az első szám, mely tízezer példányban jelent meg, óriási visszhangot keltett, és már az első nap elfogyott, úgyhogy utána kellett nyomtatni. A lapot elsősorban a kommunista sajtóbizalmiak terjesztették a gyárakban, ahová 50–100-as csomagokban vitték ki. De az utcán is árulták, és neve egyszerre betöltötte a várost. A kiadóhivatalt eleinte én vezettem, néhány önkéntes jelentkező elvtárssal együtt. Mikor én december végén átmentem a szerkesztőségbe dolgozni, Náci elvtárs vette át, majd mikor a kiadóhivatal valóságos nagyüzemmé fejlődött, a később Siófokon halálra kínozott Szamuely Zoltán elvtárs.

A lap szerkesztősége először a Párttitkárság egyik szobájában (Visegrádi utca 15., félemelet), majd a szomszéd ház III. emeletén egy magánlakásban bérelt bútorozott szobában volt. A lap példányszáma hamarosan elérte a tizenötezeret, később huszönötezerig emelkedett. Eleinte hetenkint kétszer, majd háromszor jelent meg.

A diktatúra előtti „Vörös Ujság” nagyszerűen szerkesztett lap volt. Minden száma két-három teoretikus, a mindenkor aktualitásnak megfelelő cikket hozott, többi, népszerűen megírt cikkek pedig nagyszerűen alkalmasak voltak arra, hogy megmagyarázzák a munkásságnak az eseményeket. A szerkesztőség a „népkormány” működéséről, a szocdemek munkájáról kitűnően volt informálva, . . . igen gyakran a legtitkosabb kormányintézkedésekről tudtunk leleplezést közölni. A csepeli rádióállomáson is volt megbízottunk, aki például az orosz Vörös Hadsereg helyzetjelentéseit nekünk hamarabb adta le, mint a kormánynak. Később a párt külön illegális rádióállomást épített a Sváb-hegyen, mely szoros kapcsolatban volt a szerkesztőséggel.

A vezércikkeket és a többi teoretikus cikket rendszerint Kun Béla és Rudas László elvtársak írták. László Jenő, ez a drága, önfeláldozó elvtársunk, kit a fehérpriebekek 1919. december 29-én Korvin Ottó elvtárssal együtt bitófára húztak, az információt szolgáltatva, és néhány ragyogó cikket írt a szocdemek ellen, meg a „népkormány”

munkásellenes működéséről. Vágó elvtárs szintén a szocdemekkel foglalkozott első-sorban cikkeiben, meg a lapot szerkesztette. Néhány fiatal elvtárs, jómagam, Boross F. László, Lengyel József és Révai József segített neki.

Még jobban megjavult a lap, és egységesebb vezetést kapott, mikor felejtethetlen Szamuely Tibor elvtársunk hazaérkezett. Nagyszerű cikkei mellett első-sorban a jól megírt, rövid, kommunista szellemben feldolgozott, polémikus hírek adására fektette a súlyt. Szamuely igen lelkiismeretes, de nagyon szigorú szerkesztő volt, aki könyörtelenül megkritizált minden sort, és visszadobott mindent, ami nem volt jól megírva. Nagyon sokat tanultam tőle, és a vele egy szobában eltöltött néhány hónap mindig felejtethetlen emlékem lesz. Egész nap a szerkesztőségben dolgozott, hacsak nem ment gyűlésre, itt is lakott egészen a februári lefogatásokig.

A rendőrség néhányszor házkutatást tartott a Párttitkárságban, a szerkesztőség munkáját azonban nem tudta megakasztani. A papírrendelet alapján való lefoglalások sem segítettek. A párt mindig tudott megfelelő mennyiségű papírt szerezni, január végén pedig nyomdát vásárolt a Reviczky téren, ahol a párt kiadványait nyomtatták. Február közepén már ez a nyomda sem tudta teljesen ellátni a lapot, úgyhogy a matricákat polgári nyomdába vitték, és a lap egy részét ott nyomták. Jó pénzért a polgári kiadók hajlandók voltak kinyomni azt a lapot, mely őalattuk vágta a fát. Egy-két kiadó, így például Magyar Miklós pedig arra spekulált, hogy a kommunisták esetleges győzelmére jó lesz bebiztosítani magukat.

Február 21-én a szocdemek követelésére letartóztatták a Központi Bizottságot. Szamuely Tibort keresték, de nem tudták elfogni. A hallatlan terror ellenére a lap tíz nap múlva újból megjelent, illegálisan, mégpedig két helyen: Nagyváradon Jancsó Károly, Budán Lukács György elvtárs szerkesztésében. A két szerkesztőség, mely egymás munkájáról nem tudott, egyesült aztán, és a lap továbbra is Budapesten jelent meg egészen a diktatúra kikiáltásáig.

Közben, ezt megelőzőleg, új kommunista lapok születtek. A Kommunisták Magyarországi Pártjához csatlakozott Ifjómunkás Szövetség decemberben Boross F. László és Lékal János elvtársak szerkesztésében kiadta az „Ifjú Proletár”-t. December végén Szántó Béla elvtárs szerkesztésében megjelent a „Vörös Katona”, januárban pedig Jancsó Károly elvtárs szerkesztésében a párt földművelőlapja, a „Szegény Ember”. Mindezeknek a lapoknak a szerkesztősége a „Vörös Ujság” helyiségében volt, és a lapok szerkesztése együtt, kollektív munkával történt.

Megjelent még vidéken, Szegeden, Nagyváradon, Debrecenben, Sopronban is néhány, magát kommunistának nevező lap, úgyszintén Budapesten is kiadott egy igen kétes intellektuál elemekből álló csoport „Vörös Lobogó” címmel hetilapot, de ezeknek a párthoz semmi közük nem volt . . .

Új Március, 1929. 3. (különszám) 60-65. old.

Hajdu Pál: A kommunista sajtó a Tanácsköztársaság előtt és alatt.

A „Vörös Újság” megjelenésétől kezdve a KMP cikksorozatban fejtette ki agrárpolitikai programját. Az elképzelések jól tükröződnek a Budapesti Munkástanács kommunista frakciójának a december 13-i ülés elé terjesztett javaslatában. E dokumentumban – amellet a helyes lenini gondolat mellett, hogy a szocialista forradalom győzelmének az erős munkás-paraszt szövetség az előfeltétele – megtaláljuk a földosztást ellenző baloldali nézetet is, amely a szegényparasztság forradalmiságát félti a föld magántulajdonba juttatásától, s a város élelmezési nehézségeitől tart a föld elaprózódása miatt. A dokumentum egyfelől célul tűzi ki a nagy- és középbirtok forradalmi elfoglalását, másfelől még nyitva hagyja a nagyüzemi vagy kisüzemi termelés kérdését – bízva abban, hogy a föld forradalmi elfoglalásának útja rövid időn belül elősegíti a „társadalmi megművelés” megszervezését. (Lásd Hamburger Jenő cikkét és Buza Barna memoárrészletét e kötet 92. és 98. oldalán.)

A Kommunisták Magyarországi Pártja kezdettől fogva nagy jelentőséget tulajdonított az üzemi tanácsoknak. Segítségükkel szándékozott megvalósítani a gyárak munkásellenőrzését. (Lásd az itt közölt újságcikket.) Garami, a kormány szociáldemokrata minisztere viszont, pártjának jóváhagyásával, a munkásság és a tőkések közti békéltető bizottság szerepkörével akarta felruházni az üzemi tanácsokat. (Lásd Juhász Nagy memoárrészletét a 87. oldalon.) A kormány a későbbiekben ki is bocsátott egy ilyen irányú rendeletet, de a munkásság megghiúsította végrehajtását.

A munkástanács kommunista frakciójának határozati javaslata a földkérdésben (1918. december 13.)

... A munkástanács ezen ülésén jelentkezett először a Magyarországi Kommunisták Pártja, amelynek kommunista frakciója már megalakult a munkástanácsban. Ennek nevében nyújtotta be Vágó Béla elvtárs az alábbi határozati javaslatot, rövid indoklás kíséretében:

1. A földkérdés lényege ma, amidőn a földosztás jelszava a Szociáldemokrata Párt taktikai hibája folytán s a magát radikálisnak nevező burzsoázia parasztfogó céljai szolgálatában, a magántulajdon erősítése végett a köztudatba egyelőre kitörölhetetlenül belekerült, csupán az, hogy miként biztosíthatók a mezőgazdaság proletár és félig proletár elemei a proletariátus további forradalmának, s ami ezzel együtt jár – a proletariátus diktatúra-

jának támogatására. Más oldalról a kérdés lényege abban csúcsosodik ki: miként biztosítható a városi proletariátus élelmiszerellátása a földkérdés megoldásának keretében.

2. A falu és város közötti ellentétet a magántulajdonon felépülő tőkés termelési rend teremtette meg, s ezzel egyúttal válaszfalakat rakott az ipari és mezőgazdasági proletariátus közé. E válaszfalakat csupán a magántulajdon és a tőkés termelési rend ellen indított közvetlen politikai harcában döntheti le a proletariátus. Minden olyan megoldása a földkérdésnek, mely a magántulajdon tiszteletben tartásával vagy éppen erősítésével történik, újabb gátakat állít a falusi és városi proletariátus természetes szövetségének létrejövetelére, s ezzel gyöngíti a proletárforradalom erőit. Emellett minden ilyen megoldás az adott gazdasági helyzetben arra is vezet, hogy a városi proletariátus élelmiszerzését lehetetlenné teszi a városi és falusi lakosság ellentéteinek kiélesítésével.

3. Ámbár a földosztásnak a mai helyzetben minden káros hatása ellenére sem lehet ellenállani – mégis a városi és falusi proletariátus forradalmi szövetségének, a városlakó proletariátus élelmiszerzésének lehetővé tétele szempontjából kimondja a munkástanács, hogy a földkérdésnek csupán forradalmi úton, a nagy- és középbirtok minden nyílt, burkolt vagy ideiglenes, megváltás nélkül való elfoglalását tartja a földkérdés egyedül helyes megoldásának.

4. A földkérdés megoldásánál követendő általános céljainak garanciájául programját a következőkben részletezi:

a) A földművesszegénység (proletár és félig proletár mezőgazdasági népesség) tanácsainak megszervezése, a parasztrétegnek a parasztok kispolgári rétegeitől való elszakítása, a köztük levő osztályellentétek kiélesítése a proletárosztályharcba való bekapcsolásuk céljából.

b) Valamennyi nagy- és középbirtoknak minden ingó, ingatlan leltárral (gépek, épületek, munkaszerszámok, jószág, vetőmag), mindenféle nemzetgyűlési határozat bevárása nélkül a földművesszegénység tanácsai útján való elfoglalása, s a dolgozó nép összességének tulajdonába helyezése.

c) A földművesszegénységnek választás elé állítása: társas termelés alapjára fektetett nagyüzem vagy egyéni munkán alapuló kisüzem között. Az egyéni munkán alapuló kisüzem nem terjedhet ki nagyobb földterület használatára, mint aminőt a használó maga és családja megművelni bírnak. Az állam és más köztisztviselők birtokai kivételével idegen munkaerő a mezőgazdaságban nem foglalkoztatható; a magánüzemekben a bér-munka eltiltandó.

d) Az állami, valamint az iparral egybekötött mezőgazdasági üzemek, éppígy az erdő- és legelő-kisüzemek egyéni vagy családi művelés céljaira nem használhatók.

e) A földhasználat azok számára, akik kisüzemű termelést folytatnak, ingyenes, a földjáradék a dolgozók összességét illeti meg.

f) A földkérdés országos rendezése céljából, a megoldás részleteiben való állásfoglalás végett, valamint a földművesszegénység érdekében haladéktalanul összehívandók a földművesszervezetek küldöttei országos kongresszusra.

Végül kimondja a munkástanács, hogy a Szociáldemokrata Párt képviselőinek az agrárankéton és a sajtóban megjelent nyilatkozataival nem ért egyet, az azokban foglaltakat mint általában a földkérdésnek minden, megváltás útján való megoldását a proletariátus érdekével ellentétesnek tartja.

*Vörös Újság, 1918. december 14.
Kommunista agrárjavaslat
a munkástanács előtt.*

A Kommunista Magyarországi Pártja a gyárak munkásellenőrzését követeli (1918. december 14.)

A népkormány kereskedelmi minisztere, Garami Ernő rendeletet akar kiadni az üzemi választmányokról. Nyilatkozatában elmondja a „Népszava” december 12-i számában, hogy gyári alkotmányosságot akar, s e célból – ő mondja – „tervbe vettük az üzemi választmányok megszervezését, amit már az előző kormány is tervbe vett”.

Nekünk nincs jó véleményünk a népkormányról, tisztában vagyunk vele, hogy minden „kormány”, amely nem kizárólag a munkásság és földművelésszegénység tanácsköztársaságainak kormánya, az a burzsoázia kizsákmányoló érdekeit szolgálja . . .

Gyári alkotmányosságot akar az üzem keretébe bevezetni a szociáldemokrata miniszter, melyeknek véleményét, úgymond a „Népszava”-beli nyilatkozatában Garami miniszter, köteles lesz meghallgatni a gyáros, minden munkaviszonyra vonatkozó kérdésben. Személyi kérdések az üzemi választmányok hatáskörébe nem tartoznak, ellenben joga van a munkásnak egy új sóhivatal áldásainak élvezésére, joguk lesz a gyári indítványszekrénybe indítványokat a termelésbeli, üzembeli változásokra bedobni.

Személyi kérdésekbe, a termelés- és üzletmenetbe a gyári választmányoknak nincs beleszólásuk; utált hajcsárokat, nyúzó, basáskodó gyárigazgatókat nem dobhat ki parancsszavával, még annyi hatalma sem lesz tehát, mint eddig a törvény által el nem ismert bizalmiférfi-testületnek.

Ez a szociálpolitika a háború előtt talán besorozható lett volna az úgynevezett tisztességes intézkedések sorába, de ma, amikor a munkásosztály az egyedüli komoly hatalom Magyarországon, csak reakciónak nevezhető . . .

A munkásosztály előtt ma kétirányú feladat áll:

1. Hatalmi szerveinek kiépítése, hogy a politikai hatalmat bármely percben átvehesse.
2. Előkészülnie arra, hogy a politikai hatalom elfoglalásával a termelés szervezését kezébe vegye, s addig is megakadályozza a munkaadók szabotázsát, a termelés mesterséges megakasztását és a tőkeelvonást.

Aki nem ezt hirdeti, nem ebben az irányban cselekszik, az, ha mindennap is osztályharcról szaval, mégis az osztályharc elfojtása érdekében cselekszik. Az üzemi választmány is csak arra jó, hogy a gyár alkotmányossága címen lesúrolja szép simára a tőkésék és a munkások közötti sűrűlő felületet, s ezáltal még csak nem is a termelés zavartalan-ságát, de a munkaadó profitszerzésének kényelmességét szolgálja.

A munkásosztálynak a termelés szervezésének kézbevétele előtt rohamra kell már indulnia a profit, a haszon ellen. Közvetlenül kell támadnia a kizsákmányolást, annak rendszerét kell megbontania hatalmi eszközeivel. Annál is inkább kell ezt tennie, mert a kapitalisták azok, akik a termelés folytonosságát, magát a termelést megakasztják, hogy a munkásokat kiéheztetve, hatalmukat megtörjék.

Ennek eszköze a munkásellenőrzés! Nem az üzemek kézbevétele ez még, nem a szocializálás, aminthogy nem volna szocializálás az sem, ha a népkormányzatnak nevezett burzsoá kormány jó áron megváltja a kapitalistáktól a gyárakat.

A munkásellenőrzés a munkásosztály hatalmának intézményes érvényesítése az üzemben, s ezzel szemben a Garami tervezte üzemi választmányok nem szolgálnak egyebet, mint a kapitalizmus további erősítését.

Nem üzemi választmányokat, de a munkásellenőrzés tanácsait szervezzétek tehát!

Vörös Újság, 1918. december 14.

Nem gyári alkotmányt, de munkásellenőrzést!

A párt harca a forradalom továbbfejlesztéséért a politikai élet minden területén kibontakozott. A kormány halogató reformpolitikája, gazdasági, valamint bel- és külpolitikai kudarcai fogékonnyá tették az embereket a kommunista eszmék iránt. A Szociáldemokrata Párt tagjai, látva, hogy pártjuk is részt vesz a sikertelenül politizáló kormányban, növekvő számban fordultak a magyar bolsevikok felé, akikről szociális érdekeik és politikai követeléseik valóra váltását remélték. A polgári demokratikus forradalom győzelme után két hónappal a cselekvésre érett tömegek jelentős része a Kommunista Párt mögött sorakozott fel.

A politikai harcnak fontos területe volt a hadsereg. Tömegeinek megnyerése, az ellenforradalmi tisztikar elszigetelése előfeltétele volt a proletárdiktatúra győzelmének. A hadsereget azonban a kommunistákon kívül a kormány is a maga számára akarta megnyerni. A demokratizálás irányában tett lépései jelentős befolyást is biztosítottak számára. A kormány és a kommunisták között bizonyos fokig önálló erőként jelentkezett a Katonatanács, amelynek élén Pogány József állt. Végül, de nem utolsósorban, a tisztikar többségét jelentő konzervatív-reakciós szárny is igényt tartott a hadseregre. A fegyveres erő egészét lényegében nem lehetett proletárforradalom-ellenes célokra felhasználni. Ennek a politikai harcnak már-már fegyveres konfliktus formáját öltő epizódját a „Vörös Ujság” cikke alapján idézzük.

A koalíció nehézségei a kormányon és a Szociáldemokrata Párton belüli politikai ellentétek elmélyüléséhez vezettek. (Lásd a Berinkey-kormányról közölt memoárrészletet a 101. oldalon.) A kormányválság a szociáldemokraták kormányban maradásának, illetőleg kilépésének alternatíváját vetette fel; harmadik megoldásként tiszta szociáldemokrata kormány megalakítása szerepelt. „Két malomkő között vagyunk . . .” – jellemezte a helyzetet Garbai. A kormány- és pártválság lényegét a „Vörös Ujság”-ból vett további két szemelvény foglalja össze.

A „Vörös Ujság” tudósítása a budapesti katonák forradalmasodásáról és a Kun Béla elleni merényletről (1919. január 4.)

Azon határtalanul buta és hazug tudósításokkal szemben, amelyekkel a polgári lapok rémítették az embereket, és amelyeknek a „Népszava” és a kormánybiztos úr is mint hátvéd utána kullogtak, az úgynevezett kommunista katonatüntetésről a következőket jelentjük.

A budapesti helyőrség katonái között már napok óta nagy volt az izgatottság amiatt, mert a legfiatalabb két korosztályt le akarták fegyverezni és a szolgálatból elbocsátani. Ugyanezeket a terveket szőtték a Hadügyminisztérium ellenforradalmairai a tengerészekkel szemben is, akikről ma már nyilvánvalóan kiderült, hogy a sok kalandos és nemzeti színű befolyás alól a proletárforradalmiság felé haladnak.

Ez ellen a nyilván ellenforradalmi terv ellen a Kommunista Párthoz tartozó katona elvtársak erős agitációt fejtettek ki, és tiltakozó gyűléseket határoztak el a kaszárnyákban. Joggal hihették, hogy ha a szociáldemokratáknak szabad szónokolni a kaszárnya udvarán, ha a károlyistáknak szabad, akkor a kommunistáknak is szabad.

Gyűléseket készítettek tehát elő több kaszárnyában, az 1-es honvédeknel és a 32-eseknél. A gyűlésekre Kun Béla elvtársat hívták meg, aki először az 1-esek gyűlésén jelent meg. Nagy lelkesedéssel fogadott beszéde közben, amely főleg a tisztek és a kormány leszerelő terve ellen irányult, az egyik tiszt összeszedett egy csoport katonát, és fölrohant az emeletre, ahol fegyvert kaptak.

A még ismeretlen tiszt parancsára sortűzet adtak a katonák Kun elvtársra és a kommunista beszédet hallgató katonákra.

Az óriási zavarban, amely erre a bectelen, gyilkos merényletre támadott, s amelyet szeliden csak lövöldözéseknek nevez a „Népszava”, a kommunista katonák is fegyvert ragadtak életük védelmére, de a belátóbbaknak sikerült megakadályozniuk, hogy egy orgyilkos gazember miatt proletár proletárvért ontson.

Az 1-esektől elment Kun elvtárs a 32-es kaszárnyába, ahol „szociáldemokrata” bizalmi férfiak, olyan proletárok, akik között a tisztek nap nap után a legsötétebb lélekmérgező vizik végbe, letartóztatták Kun elvtársat, aki a nyilvános gyűlés helyett a körülötte folyton hullámzó katonaság között végezte el az agitáció munkáját. Arra a hírre, hogy a Kommunista Párthoz tartozó katonák fegyverrel akarják kiszabadítani, a kormánybiztos úr szabadon engedte Kun elvtársat.

Ezalatt a kommunista katonák – akiknek egy része az általános hangulat folytán föl akart menni a Várba az új hadügyminiszter megbuktatására, de erről lemondottak – a város minden részéből összegyűltek a Radetzky-kaszárnyába, ahol hatalmas katonagyűlésen beszélték meg a további teendőket. A gyűlésen 10 pontból álló határozatot fogadtak el, amelyet alább közlünk, s azután rendben visszamentek a kaszárnyákba.

A hazug polgári és kormánysszocialista forrásokból származó nyelveléssel szemben tehát a tiszta igazság az, hogy nem kommunista puccs volt a katonák között, amely „260” katoná terrorjával szemben a szociáldemokrata fegyelmet igazolta a kaszárnyákban, hanem megkezdődött a kommunista propaganda a kaszárnyákban, és ezt a propagandát az ellenforradalmi tiszt gazemberek parancsára golyóval akarták elnémítani.

A szociáldemokraták pedig ahelyett, hogy kiebrudalnák a kaszárnyákból az ellenforradalom eme sötét huligánjait (akikről a népörség vezető emberei sok érdekes adatot tudnának szolgáltatni, például a legutóbb összekötözött tizenkét darab, a királyt éltető tisztről s a többi esetekről), a kommunisták ellen elkövetett rágalmaikkal csak erősítik őket. A reakciós hadügyminiszter és a burzsoázia ellen tüntetni akaró proletárkatonák ellen ki engedték vonultatni a népörséget, amelyet a főkapitány parancsnoksága alá helyeztek, aki felelőssé tette az egyik parancsnokot, hogy egyetlen katonának sem szabad átmenni a hídon. És ha mégis át akartak volna menni?

Megnyugtadjuk a főkapitány urat és a reakció összes ébredező rablóit és gyilkosait: a népörség nem lő proletárra! Ellenben a Rózsadomb villáiból lövöldöznek a népörségre. Kérdezzék csak meg a II. kerületi népörséget! A burzsoázia tehát fegyverkezik. Az ellenforradalom folyton erősödik. Ezért fogunk mi még fokozottabb mértékben dolgozni a kaszárnyákban, amelyeket nem engedünk az ellenforradalom melegágyaivá

átváltoztatni, s ezt a célt szolgálja a Radetzky-kaszárnyában lefolyt katonagyűlés 10 pontja is, amelyet tárgyalási alapul már a Katonatanács is elfogadott.

1. A bizalmiférfi-rendszer teljes terjedelmében való fenntartása.
2. Minden hatalom a katonaság felett a katonatanácsoké legyen.
3. A Katonatanács Végrehajtó Bizottsága állandó ellenőrző szerve legyen a hadügy-miniszternek. A hadügyminiszter nem lehet olyan egyén, akit osztályhelyzete ellenforradalomra gyanússá tehet; a hadügyminiszter csak a Katonatanács előzetes beleegyezésével nevezhető ki. A jelenlegi hadügyminiszter mondjon le.
4. A Budapesten levő helyőrség nem szerelhető le, közülük csak azok bocsáthatók el, akik önként el akarnak távozni a hadsereg kötelékéből. Vidéki katonaság Budapestre nem helyezhető.
5. A fegyverraktárakban levő fegyverek és muníció felett csupán a Katonatanács Végrehajtó Bizottsága rendelkezhetik.
6. Tengerészek, akik a forradalom első katonái voltak, Budapestről el nem távolíthatók, sőt, mivel az ellenforradalom szervezkedik, az összes tengerészek Budapestre központosítandók mint karhatalom.
7. Az élelmezés megjavítása a kaszárnyákban, és a kaszárnyák azonnali lakhatóvá tétele.
8. Minden forradalmi akció számára a kaszárnyákban teljes szabadság biztosíttassék. És a tisztek részéről jelentkező mindennemű korlátozás elnyomandó.
9. A parancsnokokat a legénység válassza meg, a tiszti rang töröltesse el.
10. Az 1. honvéd gyalogezredben rendezett orgyilkos lövöldözés felbújtóinak megbüntetésé.

Amint látható, nem puccsokról van szó, hanem komoly és becsületes propagandáról. És ezt az orgyilkosokkal, nyelvtölgötökkal szemben is folytatni fogjuk.

*Vörös Ujság, 1919. január 4. Tisztek
orgyilkos merénylete a kommunisták ellen.*

A Kommunisták Magyarországi Pártja a szociáldemokraták reformista és forradalmi szárnyának szétválasztásáról

1.

A pártszakadás rohamléptekkel halad előre. Feltartóztathatatlanul válik szét egymástól Magyarországon is a munkásmozgalom két irányzata: a reformista és a forradalmi.

Ott a törvényes módszerek, alkotmányos út és parlamenti eszközök hívei – ez idő szerint még legalább szervezetileg: többség. Itt a kíméletlen osztályharc, forradalmi módszer, a proletárdiktatúra hívei, a tiszta proletár szempontok érvényre juttatói: kisebbség ez idő szerint, éppen a szervezet ifjú volta miatt.

Középen megállnak az ingadozók. Egyelőre még benn a régi pártban, ahol nem az tartja őket, mintha az alkotmányos módszerben való hit nyergében fogva volnának, ők csak a munkásmozgalom egységét féltik. A két malomkő között ezek őrlődnek, s fel is őrlődnek, ha a szakadás nem lesz olyan erőteljes, hogy leszorítja őket is a reform pártjáról, a Szociáldemokrata Pártról. Ez az írás elsősorban ezeknek szól.

A pártszakadás tény, mely elkerülhetetlen volt, s még inkább azzá válik minden nap. A munkásmozgalom egysége, mely legtovább tartott Magyarországon, megszűnt itt is. Nincs károsabb – mondja Lenin, akit annyi időn keresztül gyaláztak a pártegység hívei

1903 óta –, mint a munkásmozgalom reformista és forradalmi szárnya közötti diplomatazkodás a párton belül. A bolsevik és mensevik irányzat közötti különbség az orosz munkásmozgalom ifjúkorában éppen szervezeti elvekben való különbség formájában jelentkezett a felszínen. Ez is a mutatója annak, hogy a két irányzat nem férhet meg egy szervezet keretében. Nemcsak az elvi különbségek, az elméleti megállapításokból folyó különböző cselekvési módok azok, amelyek elválasztják ezt a két irányzatot egymástól. Elméleti különbségek talán lehetővé teszik ideig-óráig az egy szervezet keretében való működést, de a cselekvési módok különbsége nem engedi meg ezt anélkül, hogy a cselekvésről ne kellene lemondani a forradalmi irányzat híveinek. Közel fekvő példa még Liebknecht esete, de még közelebb áll hozzánk a „Népszava” szíves felszólítása: a „kívül tágasabb”, azok számára, akik a forradalmat nem elvek hangoztatásában, programok ismételgetésében, hanem a cselekvésben, a forradalmi osztályharc tetteiben látják.

Aki nem érti meg ennek a jelentőségét, s a pártegység védelmezőinek „szíves marasztalását” komolyan veszi, az nem forradalmár, mert lemond a cselekvésről. Nemcsak lemond róla, de a Szociáldemokrata Pártban megmaradásával lehetetlenné teszi a proletariátus forradalmi erőinek tömörítését, önmagát csálja, de ami ennél veszedelmesebb: a proletariátust is, amidőn forradalmi frázisokkal a törvényes úton való megmaradást támogatja a Szociáldemokrata Párt keretében.

2.

Többségre jutni a forradalmi irányzattal a Szociáldemokrata Pártban – lehetne talán, évek hosszú során. Még ötven vagy száz esztendő alatt lehetséges volna minden proletárt szocialistává nevelni, ha ezalatt a kapitalizmus nem süllyesztené teljes barbárságba a munkásosztályt. A munkásosztálynak a kapitalizmus összeomlásával egyidejűleg bekövetkezett elnyomorodása nem ad azonban időt a várakozásra. Amint a proletariátus diktatúrája az előfeltétele annak, hogy a politikai hatalom adta eszközökkel, gyorsított tempóban, egy-két esztendő alatt elvégezzük ötven vagy száz esztendő szocialista nevelését, éppúgy a külön pártban való szervezkedés, a pártszakadás az eszköze annak, hogy a proletármozgalomban az új kijegyesedési pont körül megteremtsük a forradalmi irányzat többségét.

A szervezet maga az, mely lehetetlenné teszi, hogy a Szociáldemokrata Pártot balra toljuk; belülről, de kívülről sem balratolás a célunk, hanem éppen a baloldali elemek kiszakítása, a forradalmi elemek új szervezése, hogy a reformisták, a törvényes út hívei izolálhatók, elszigetelhetők legyenek.

3.

Jobbra tolni a reformistákat, kényszeríteni a forradalmi irányzat híveinek elszakadásával – és pártba tömörítésével: ez a módja annak, hogy a magyarországi proletariátust képessé tegyük a forradalmi helyzet kihasználására s a nemzetközi proletárforradalomban való részvételre.

A Szociáldemokrata Párt többsége – akár bent marad a kormányban, akár kilép belőle, akár elfoglalja a burzsoá állam összes miniszteri székeit – kénytelen lesz levonni a törvényesség összes következményeit. Egészen a forradalmi munkásmozgalom fegyveres erővel való eltiprásáig. Ez csakugyan testvérgyilkolás lesz, de magára vessen, aki nem a proletariátus felszabadítása mellé áll, hanem a burzsoá rendet védi meg a proletárok vére árán is.

A testvérgyilkolás csak egyként kerülhető el: ha gyorsan és határozottan elszakad

minden híve a forradalmi irányzatnak a reformistáktól. A Szociáldemokrata Pártnak csak az ad lehetőséget ez idő szerint a burzsoá rend támogatására s a kommunista mozgalomnak a szakszervezetekben, gyárakban és munkástanácsokban való terrorizálására, hogy a látszat szerint többségben van, szervezetileg a valóságban is alkotja ez idő szerint a munkásmozgalom többségét.

A balratolás tehát hiú kísérlet. A feladat – ismételjük: a jobboldali reformista elemeket elszigetelni, a forradalmi munkásmozgalomtól elkülönítve, s balra kiszakadni a pártból. Aki nem ezt teszi, az csak a szavakban forradalmár, valójában éppoly megalkuvó, mint maga a Szociáldemokrata Párt.

A forradalom nem a program gyerekes ismételtetése, hanem – cselekvés. Forradalmi helyzetben – s ki kételkedik abban, hogy a mai az – nem demokratikus úton, a szervezeti szabályzat keretei között való többségre jutásra kell az erőt fecsérelni, hanem forradalmi cselekvésre kell felhasználni.

Csak az forradalmár, aki a munkástanácsok hatalmát erősíti a politikai hatalom elfoglalására, a proletariátus diktatúrájának megteremtésére. Ez pedig nem a Szociáldemokrata Párt, de a kommunisták célja.

Választani! A Szociáldemokrata Párt többségének fenntartásával testvérgyilkolást előidézni, vagy a Kommunista Párthoz csatlakozással a burzsoáziát mint osztályt megsemmisítve, a proletariátust felszabadítani.

Választani!!!

Vörös Újság, 1919. január 8.

Választani!

A Kommunisták Magyarországi Pártja a kormányválság megoldásáról

Egészséges proletárgondolkodásról tett tanúságot a munkástanács legutóbbi ülésén az, aki a kormányválság dolgában elfogadott határozati javaslatról azt mondotta, hogy az az elhatározások temetése. A válságot nem oldották meg a munkástanács ülésén, nem oldották meg, mert a nagy többség nem is akarja megoldani. Hallani sem akar a megoldásról, mert a nagy többséget nem a proletárforradalom, de pártérdekek vezetik. Mint a forró kását, úgy kerülük a hatalom kérdését. Miniszteri tárcák, újabb őrszemek felállítása, apró üzletecskék lebonyolíthatása: ekörül forog minden.

Nyakunkon az ellenforradalom. Jajgatnak miatta, de óvatosan kerülük a proletariátus felfegyverzését s az ellenforradalmi burzsoázia lefegyverzését, mert ez végül is a hatalom kérdését vetné fel. Még csak jóhiszeműnek sem nevezhető ez az eljárás, mert tudott dolog, hogy ugyanakkor, amikor a Szociáldemokrata Párt lemondott a belügyi tárcáról, kivették a hadügyi kormányzat kezéből a budapesti karhatalom fölötti rendelkezést, s áttették a Belügyminisztérium hatáskörébe.

Mindezek csupán apró részletek. A kérdés lényege abban áll, hogy ez a válság nem oldható meg a kapitalizmus keretei között. Ha a világ legtehetségesebb, legáldozatkészebb szocialistáit is ültetik bele a burzsoá állam miniszteri székeibe, mégsem tudják megoldani a kapitalizmus válságát a kapitalizmus határain belül. A kereskedelmi miniszter kénytelen lesz a munkaadók javára dönteni a munkásság követeléseivel szemben. A hadügyminiszter kénytelen lesz a kapitalisták védelmére kirendelni proletárokkal szemben katonaproletárokat. A közoktatásügyi miniszter kénytelen lesz kiutalni az

iskolai vallásoktatást ellátó papok javadalmozását, s a népjóléti miniszter hiába fogja kiadni rendeleteit a szociális reformokról, mert a bürokrácia megbénítja minden rendeletének hatályosságát a végrehajtás körül folytatandó amerikázásával.

A kapitalista termelés összeomlása az alapvető oka a válságnak, s ezen nem segít új miniszteri tárcák elfoglalása burzsoá állam keretében. Ebben a keretben csak egy kormányzati eszköz van: a statárium. Statáriummal kormányozni Tisza is tudott, Wekerle is tudott. Tudtak mindaddig, míg el nem söpörte őket a forradalmi áradat. Ámde Tisza és Wekerle kedvezőbb helyzetben voltak, mint a burzsoá állam szociáldemokrata miniszterei. Ők nem ékeskedtek a demokrácia köntösében, ők nem nevezték magukat szocialistáknak. Főleg pedig nem állottak szemben egy olyan tönkrement kapitalista termelési szervezettel, mint amilyennek helyrehozatalára a szociáldemokrata miniszterek vállalkoznak. S mégis menniük kellett, pusztulniuk kellett.

Aki magát szocialistának nevezi, s a burzsoá állam megreparálására vállalkozik, a tönkrement kapitalizmus felélesztésének elvégzésére, az menthetetlenül scheidemannista lesz. Előbb-utóbb az lesz a sorsa, hogy a proletariátussal szemben éppúgy, mint Scheidemannek, Hindenburgra, tisztí ezredekre s a felfegyverzett burzsoá csőcselékre kénytelen támaszkodni.

A kapitalizmust mindenkoron vérrel táplálta, proletárvérrel a burzsoázia erőszakoskezelve: az állam. Akkor is, amikor a kapitalizmus életerős volt, virult, nem most, amikor túlélte önmagát, széthrohadt, s korhadt bordáit csak a burzsoá állam erőszakának abroncsai tartják össze.

A válság megoldása abban a formában – amint azt a munkástanács többsége elhatározta – belekényszeríti a Szociáldemokrata Pártot abba, hogy ő legyen az abroncsa ennek a széthrohadt, s csak az utolsó rúgást váró kapitalizmusnak. Belekényszeríti, hogy a statáriumnak hirdetője és alkalmazója a munkásság többségi pártja legyen.

A munkástanács ülésén is, s minden alkalommal figyelmeztették a kommunisták erre a Szociáldemokrata Párt vezetőit. Ez, ugye, nem testvérharc, politikai gyilkosságra uszítás? Nem is rágalom, csak a proletariátus érdekeinek megóvására és érvényesítésére irányuló figyelmeztetés. Felhívás a burzsoá állam szervezetének széttrombolására, s a szocializmushoz vezető átmeneti eszköznek, a proletárdiktatúrának előkészítésére.

Ahelyett, hogy ezt tenné a Szociáldemokrata Párt, odatartja vállait a dűledező burzsoá állam támaszául, s egyedüli támasza lesz ennek a proletariátus elnyomását szolgáló erőszakszervezetnek.

A válság dorgában elfoglalt emez álláspont után döntse el mindenki, hogy kell-e támadni a Szociáldemokrata Pártot a proletariátus forradalmi érdekében, vagy sem? Döntse el mindenki, hogy akkor, amikor a burzsoá államot a Szociáldemokrata Párt fedi a testével, teljes szervezetével, hogyan lehet másként megadni a kegyelemdőfést a burzsoá államszervezetnek, mint a Szociáldemokrata Párton keresztül?

Vörös Újság, 1919. január 21.

Politikai válság – pártválság.

A koalíciós kormány – a Szociáldemokrata Pártnak tett engedményekkel – áthidalta a nehézségeket. Az új kormány – amely a berlini események, a forradalmi felkelés leverése után alakult meg – további reformpolitikával, a restaurációs erők, de elsősorban a kommunisták elleni fellépéssel igyekezett helyzetét megszilárdítani. A Kommunisták Magyarországi Pártja a mind élesebbé váló küzdelemben a munkásosztály felfegyverzésére törekedett. Ez utóbbit világítja meg az ellenforradalmi szemléletű Dietz Károly, Budapest akkori rendőrfőkapitánya. A részlet a népbiztosok perében tett vallomásából való.

A szociáldemokrata pártvezetésre várt, hogy a kommunisták politikai elszigetelését elősegítse. S a vezetés egy része meg is felelt ennek a várakozásnak. Weltner többek között a Budapesti Munkástanács elé terjesztette a kommunisták kizárásáról szóló javaslatát, amelyet a jobboldali többség segítségével keresztülvittek. (Az akció szépítését célozta, hogy egyidejűleg félreállítottak olyan ellenforradalmi politikusokat is, mint Lovászy és Festetics.) A kommunisták kizárásának okát és célját leplezi le a „Lehullott az álarc!” című írás.

A KMP népszerűsége a kizárást követő hetekben tovább nőtt, és ez egyre erőszakosabb fellépésekre ösztökelte a kormányt. Ilyen eset volt a „Vörös Ujság” szerkesztőségének február 3-i feldúlása is. A minisztertanács február 18-i ülése, majd a szociáldemokrata pártvezetőség is foglalkozott a kommunista befolyás letörésének problémájával. Február 20-án a rendőrség a kormány segítségére sietett: a „Népszava” előtt tüntető munkanélküliek, valamint a kivezényelt rendőri erők közti fegyveres összetűzést ürügyül felhasználva engedélyt kért a KMP vezetőinek letartóztatására, s ezt az engedélyt végül is megkapta.

Több mint 200 ismert kommunistát lefogtak, sokukat – köztük Kun Bélát – súlyosan bántalmazták. A provokáció végső soron ellenkező eredményhez vezetett: a párt befolyását erősítette. Néhány nappal a KMP illegalitásba szorítása után a „Vörös Ujság” ismét megjelent és beszámolt a történetekről.

Számos jelenség a proletárforradalom érlelődését mutatta: megszaporodtak a gyár- és birtokfoglalások. A Budapesti Munkástanácsban ismét megerősödött a baloldal, a Katonatanács egyre következetesebben a proletárdiktatúra platformjára helyezkedett. A Szociáldemokrata Párt reformista és forradalmi szárnya mind jobban elhatárolódott egymástól, amint ezt a kommunistákkal a Gyűjtőfogházban folytatott tárgyalások is jelzik. Eredményes akció bontakozott ki a letartóztatott kommunisták szabadon bocsátásáért, s ez a proletárdiktatúra követelésével fonódott össze. (Lásd a „Csepel munkássága határozott!” című írást.)

Dietz Károly rendőrfőkapitány vallomása a kommunista mozgalom erősödéséről, a párt fegyverkezéséről

Január hónapban arról is futottak már be jelentések, hogy a Kommunista Párt fegyvereket vásárol és katonákat toboroz a Splendid Kávéházban. Ekkor úgy láttam, hogy itt már nem lehet tovább halogatni a fellépést, mert ez már többé nem politikai mozgalom, hanem előkészítése az ő céljainak megvalósításának, azoknak a céloknak, amiket állandóan hirdettek, hogy ti. fegyveres erővel fogják megdönteni a fennálló állami és társadalmi rendet. Ehhez képest előterjesztést tettem, amihez csatoltam a nyomozati jelentések fontosabbjait, s ezeket felvittem Berinkey Dénes miniszterelnökhöz azzal, hogy én a kommunistákat le akarom tartóztatni. Berinkey Dénes részletesen ismertette velem a jelentéseket (ti. saját értesüléseit. – *Szerk.*) – kék ceruzával voltak a fontosabb részek aláhúzva –, és ő maga is átolvasta azokat, és arra a véleményre konkludált – ami az én véleményem volt –, hogy igenis, fel kell most már lépni, azt kívánta azonban, hogy miután ez szakügy, az Igazságügy-minisztérium tárcájába vágó ügy, keressem fel Juhász Nagy Sándort, ismeressem meg vele is a dolgot, és ott indítsuk meg az eljárást. Én nyomban át is mentem Juhász Nagy Sándorhoz, aki szintén egyező véleményen volt velem. Ezek után – a sürgősséget hangoztatva – a főkapitányságra mentem, és nyugodtan vártam az értesítést, hogy a letartóztatásokat foganatosíthassam. Permanenciát rendeltem el, de az értesítést nem kapván, kénytelen voltam azt megszüntetni, mégpedig körülbelül az éjféle órákban. Másnap kíváncsi voltam, hogy miért nem kaptam meg az engedélyt, amikor pedig mindnyájan egyező véleményen voltunk, ezért felsiettem Berinkeyhez, aki azt közölte velem, hogy ők még meg akarják tudni Lengyel Aurél szakvéleményét is . . . Akkor visszamentem a főkapitányságra, és hétfőn tudtam meg, hogy visszajöttek az iratok azzal, hogy a kormány álláspontja az, hogy addig nem léphetünk fel a kommunisták ellen, a míg de facto közönséges bűncselekményt nem követtek el . . .

Ezzel a kommunista mozgalom egyhónapi haladékhöz jutott, ti. azon a címen, amit a kormány új állásfoglalása megjelölt, most már csak egy hónap múlva nyílt alkalom arra, hogy újra akciót kezdhessünk, ezt az időt pedig ők igen felhasználták, úgyhogy lényegesen megromlott a helyzet a mi szempontunkból ezen egy hónap múltán, mint ahogy azt a most előadandókban ki fogom fejteni. Nevezetesen a kommunisták ez alatt az idő alatt teljesen a maguk pártjára hódították a tengerész-nemzetőrséget, amely nyíltan is kommunistának vallotta magát, és 2000 főnyi létszámot képviselt. A katonaság is teljesen szimpatizált velük; erősen fokozta sikereiket ez a körülmény, és emellett a népőrségnél és a védőőrségnél is látható volt a kezük munkája, mint általában mindenütt, ahol valamiféle elégtelenség megnyilatkozott. Észrevehető volt ez azon, hogy a szerényebb, kisebb igények egyszerre nagyra nőttek. Alakult itt Budapesten két szervezet, amelyek mindegyike 18–18 000 főnyi létszámot képviselt. Ezek a szervezetek egészen váratlanul előállottak azzal a követeléssel, hogy a kormány adjon nekik 5400 korona végkielégítést, és hogy ezt tehesse, vegye el a lipótvárosi milliommok pénzét. Adataink voltak rá, hogy ezeknek a szervezeteknek fellépése kapcsolatban állt a kommunisták izgatásával. Egy vasutas-nemzetőr, őrmester, Bandl nevezetű, aki a diktatúrában a Pest vidéki vörösőrség parancsnoka volt, tagja volt a Kommunista Pártnak, egyúttal tagja a leszerelt altisztek vezetőségének is, mozgatta ezt a dolgot, ez keverte a kártyát, sőt jelentést kaptam arról is, hogy puccsot tervezett, amennyiben a leszerelt altiszteket fel akarta szerelni a vasutas-nemzetőrség fegyvereivel, és így akarta erőszakosan kényszeríteni a kormányt az ő követelései teljesítésére. Amikor ez tudomásomra jutott, éjszaka

teherautókat küldtem ki a vasutas-nemzetőrség laktanyájába, és elhozattam az ott volt fegyvereket, amivel ezt a puccskísérletet csírájában elfojtottam.

Bajunk volt ebben az időben a kommunista izgatások hatása miatt a rokkant katonákkal is. Ezek a rokkant katonák megtámadták az ügyeiket intéző hivatalt, eltávolították az ottani hivatalos funkcionáriusokat, s azzal a követeléssel álltak elő, hogy az ő soraikból állíttassék be egy tisztviselő államtitkári rangban... Kiderült akkor, hogy ezeknek a rokkantaknak fegyvereik is vannak, mert hiszen fegyveresen foglalták el a Rokkantügyi Hivatalt. Megállapítottuk azt is, hogy fő fészük a Fehérvári úton levő pénzügyi hadikórházban volt, ahol ők egy szép napon megrohanták az oda betelepedett védőrségi századot, elvették annak is a fegyvereit, amiket azután hosszú alkudozások után visszaszereztünk ugyan, de biztos tudomásunk volt róla, hogy géppuska is maradt még a birtokukban, amit én a kormánynak bejelentettem.

A Kommunista Párt közben erősen folytatta a fegyverkezést. Köztudomású, hogy a Mackensen-hadsereg municója itt maradt Magyarországon. Ez körülbelül 100 vagonra volt tehető, s ennek a municiónak egy része Szolnokon, másik része pedig itt Budapesten, a Ferencvárosi pályaudvaron volt tárolva. Rengeteg fegyverről is szó volt. A katonaság ezeknek a municós kocsiknak tartalmát dézsmálta, aminek következtében a pályaudvarok környékén olyan nagy volt a fegyverkínálat, hogy a kommunisták 200 koronáról leszállították a fegyverek árfolyamát 15 koronára...

Rá akarok még mutatni arra – ezt ti. elfelejtettem, mert még ezt ott kellett volna említenem, ahol az első letartóztatási javaslatról beszéltem –, hogy én konkrét bizonyítékot is szereztem arra vonatkozólag, hogy a Kommunista Párt tényleg fegyvereket vásárolt, és hogy különösen gépfegyvereket szeretett volna szerezni, ami azonban nehezebb dolog volt. Nevezetesen, mi egy megbízottunk útján a kommunisták kezére játszottunk egy gépfegyvert, amelyet egy zsákban a Keleti pályaudvar érkezési oldalán helyeztünk el, mintha az valami vidékről jött áru lett volna. Figyelemmel kísértük aztán, hogy hova szállítják a gépfegyvert, amelyért 10 000 koronát adtak. És megállapítottuk, hogy ott, ahova azt a gépfegyvert vitték, egyéb kézfegyvereket is találtunk. Ez az adat már szerepelt akkor, amikor én Berinkey Dénesnél első indítványomat megtettem.

A teljesen megbízhatatlan első honvédlaktanyát úgy igyekeztünk ártalmatlanná tenni, hogy Festetics hadügyminiszter kiutalta ennek a laktanyának municós készletét a rendőrség számára, az átvétel céljából megjelent rendőröket azonban lövöldözéssel fogadták, úgyhogy ezeknek vissza kellett vonulniuk, s a végén nem is tudtuk elszállítani a municiót, mert a katonaság a Katonatanácsnak ehhez való hozzájárulását kívánta...

*PI Archivum. Népbiztosok perének
jegyzőkönyve. 8406–8463. old.*

A „Vörös Ujság” tudósítása a kommunistáknak a munkástanácsból való kizárásáról (1918. január 30.)

Az osztályegyüttműködés pártja, a Szociáldemokrata Párt a legutóbbi munkástanácsülésen nyíltan ledobta az álarcot.

A munkástanácsból kizárták a kommunistákat.

Az ülés határozatai és felszólalásai a következőkben jegecesednek ki:

1. A Szociáldemokrata Párt hivatalos szónokája kijelentette, hogy a párt nem akarja

a proletárdiktatúrát. A Szociáldemokrata Párt hivatalos álláspontja tehát a burzsoá diktatúra, és nem a proletár demokrácia.

2. Elhatározták a munkástanács ülésén, hogy a mátyásföldi repülőgépgyárból Salgótarjánba küldött bizottság letartóztatása és a szociáldemokrata Ámbrus véresre verése miatt vizsgálatot indítanak.

(A salgótarjáni vérfürdő ügyét még nem is merik megvizsgálni. A „Népszava” egy szóval sem emlékezett meg arról, hogy Salgótarjánban a kormány fehérgárdistái még a szociáldemokratákat is véresre verik.)

3. Egy nyomdász, a „Pesti Hírlap” alkalmazottja, különös örömét fejezte ki afelett, hogy a kommunistákat a munkástanácsból kizárják, mert a kommunisták megbüntették a „Pesti Hírlap”-ot. A „Pesti Hírlap” megbüntetését pedig elítélte.

A kommunisták nevében Vágó Béla elvtárs tiltakozott a Munkástanácsnak osztály-intézményből pártintézménnyé való átalakulása ellen.

A tiltakozás hiábavaló volt.

A Szociáldemokrata Párt nem akarja a munkás-, katonai-, paraszttanácsok hatalmát, de a burzsoáziát támogatja; nem akar osztályintézményt látni, mely kizárólag a proletariátus harci és hatalmi szerve. Aik támogatják a burzsoázia demokratikus köntösbe öltöztetett diktatúráját, azok nem akarják a proletariátus hatalmának növelését.

Az álarc lehullott róluk. Garbai Sándor, aki fegyver elé akarta állítani a kommunista proletárokat, Peyer Károly, a salgótarjáni vérfürdő hőse, a Szociáldemokrata Párt hivatalos álláspontjának kifejezői.

Leplezték le a csalókat, akik a gyűléseken a Szociáldemokrata Párt nevében kijelentik, hogy ők a proletárdiktatúrát akarják!

A Szociáldemokrata Párt nem akar forradalmi munkástanácsot látni, mert nem akarja a proletariátus forradalmi diktatúráját. A munkástanács kizárt bennünket az osztály-együttműködés zavartalanságának biztosítása érdekében.

Éljenek a forradalmi munkástanácsok! Le a burzsoázia támogatóival! Éljen a proletárdiktatúra!

*Vörös Ujság, 1919. január 30.
Lehullott az álarc!*

A „Vörös Ujság” a kormány kommunistaellenes fellépéséről,
a Kommunisták Magyarországi Pártja vezetőinek letartóztatásáról
(1919. március 1.)

Itt vagyunk, itt állunk a helyünkön, s egy percre sem tágitunk. Minden kommunista elvtársunk, minden öntudatos proletár tudja, mi történt Budapesten 1919. február 21-én, pénteken, a hajnali órákban. Ezt a dátumot proletár öntudatunk minden erejével vessük emlékezetünkbe, sohase feledjük! Pénteken, a hajnali órákban, a burzsoáziával szent szövetségre esküdtött szociáldemokrácia vezetői Nagy Vince belügyminiszter pribékjeivel ágyukból hurcoltatták el vezető elvtársainkat a Toloncházba. Ott mit tettek velük, azt is tudja minden elvtársunk. E galádságok emléke is égjen ott szakadatlanul mindnyájunk gyűlöletének kohójában. Aztán mi történt tovább? Az Országház téren a félrevezetett tömeg előtt az áruló magyar menseviki vezérek beszámoltak diadalukról. A hallgatók, az a néhány félrevezetett proletár s a kispolgári szociáldemokraták, nem tépték széjjel a szónokló urakat. Emlékezetünkéből soha ki ne szakadjon a kispolgári butaság megnyi-

latkozásának ez a kiáltó bizonyítéka, s a rosszakaratú félrevezetésnek ez a szomorú eredménye.

Más is történt ezen a fekete pénteken. A burzsoázia őrvongott örömeiben, a tűzde-ügynökök, a Nemzeti Kaszinó lovagjai szolgálai alázatossággal üdvözölték a rend „bátor” fenntartóit, a magyar szociáldemokratákat. A Hock Jánosok csókja után megkapták a Krausz Simik testvéri ölelését. Ezt se feledjétek soha, ti becsületes, öntudatos proletárokl

Igen, a burzsoázia őrvongott örömeiben, hogy elfogták, agyonkínozták a kommunista vezéreket. Őrvongott örömeiben a polgárság, az „Erdélyért” Budapesten ellenforradalmároskodó székelység, a Nemzeti Tanácsnak felesküdt Habsburg-ivadék, gróf Mikes János, Sztérenyi, mind, mind, mindenki, akinek éjjeli álmát rémítgette a kommunizmus kísértete. Mind azt hitték, vége a borzalmas lidércnyomásnak. A kommunista vezérek félholtan ott szoronganak a hideg toloncházi cellákban. A párt nyomdáját, irodáit őrzik a detektívek, a rendőrök, s az ellenforradalom jól felfegyverzett pribékjei. A rubelek végre kézre kerülnek.

Aztán eltelt szombat, vasárnap, majd egy egész hét: nincs kommunista röpirat, nincs „Vörös Ujság”, nincs zendülés, sztrájk. A kommunizmus, a bolsevikiek Budapesten ravatalra kerültek: egy hétig így él boldogan együtt ellenforradalmár, burzsoá és a büszkén kormányzó szociáldemokrata. Végeztek velünk örökre, visszavonhatatlanul: beteges nászéji álmukban így álmodták ezt meg a népkormányban házasságra lépett burzsoá és szociáldemokrata.

S mi mégis itt vagyunk. Itt állunk a poszton. Itt állunk, és harcolunk tovább. Teljes fegyverzettel, a legkeményebb harc biztos győzelmének tudatában újból harcba szállunk. Ez az egyheti ránk kényszerített nyugalom csak jót tett nekünk. Hiába őrvongtek a helyélésben elpuhult burzsoák, az elvakulásban dühöngővé lett szociáldemokrata vezérek. A nyugalom csak megedzett, csak keményebbé tett bennünket. Talán, ha a fekete péntek szomorú hajnala ránk nem virrad, lett volna még elnézés, mentség számotokra, az árulás bűzős mocsarában láláló szocialista vezérek. Most már nincs, és nem is lesz számotokra kegyelem. Nem, nem, sohasem, mint ahogy plakátjaitokon álruhátokban ti hirdettétek. Szemet szemért! Fogat fogért! Az idők áradatának útjába hiába álltok, idétlén testeteket, idétlén agyátok minden gazságát elmossa a vörös áradat. Lesz pusztulás, lesz áldozat, lesz bosszúállás a fekete péntekért. Korán örültetek. Itt vagyunk. Itt állunk. Itt harcolunk izzó fegyverekkel, amit a gyalázatos banditacselekedetek csak izzóbbá hevítettek. Küzdünk tovább szakadatlanul, elszántabban, mint valaha, céltudatosabban, mint akár-mikor is, tovább, a végső cél: a megcsúfolt, megkínzott, meggyalázott proletariátus diktatúrájáig.

Reszkessetek! Ahogy a „Kommunista Kiáltvány” dörögte:

– Reszkessenek az uralkodó osztályok a kommunista forradalomtól!

Vörös Ujság, 1919. március 1.

Itt vagyunk...

Csepel munkássága határozott!

A párizsi kommün évfordulóját Csepel munkássága hatalmas népgyűlésen ünnepelte. Kedden délután 3 órakor a gyárból egyenesen a Templom térre, a gyűlés helyére özönlöttek a proletárok.

A téren példásan fegyelmezve helyezkedett el a gyár munkássága, a csepeli vörösgárda és a gyári tisztviselők.

Több mint 5000 proletár jött el, hogy háláját lerója a párizsi proletárhősök iránt, akik mártírhálálukkal megmutatták a proletariátus felszabadításának az útját, a fegyveres lázadással megteremtett proletárdiktatúrát.

Még a gyűlés megkezdése előtt „Le a nemzetgyűléssel!” „Éljen a proletárdiktatúra!” „Akasztófára a szociáldemokrata árulókkal!” – kiáltások hangzottak, és elvtársaink haragos kiáltásai mint a háborgó tenger zúgása morajlott végig egész Csepelen.

Molnár elvtárs lelkes hangulatban nyitotta meg a népgyűlést. A kommün jelentőségét pártunk küldötte ismertette, és a kommün tanulságait a mai politikai helyzetre alkalmazta. Utána Varga elvtárs rövid, talpraesett beszéd kíséretében beterjesztette az alábbi határozati javaslatot:

„A csepeli munkásság 1919. március 18-án megtartott gyűlése kimondja a következőket:

A Kommunista Magyarországi Pártja vezetőségének fogva tartása, agitátorainak, röpiratterjesztőinek, plakátragasztóinak elfogatása, kitoloncoltatása mélyen sérti a munkásmozgalom érdekeit.

A Kommunista Párt és a „Népszava” ellen intézett támadás közötti összefüggés nemcsak nem volt megállapítható, de a vizsgálat ki sem terjedt erre a letartóztatottakkal szemben, minthogy mindjárt a letartóztatás után kiderült, hogy a Gyűjtőfogházban őrzött kommunisták java része csak a letartóztatás után értesült erről a támadásról.

Megállapítható, hogy a kommunisták fogva tartása tisztán politikai üldözés jellegével bír, s csupán azt célozza, hogy a munkásmozgalomnak a Kommunista Párt által képviselt irányzata vezetőitől és agitátoraitól megfosztassék. A letartóztatottak nagy része olyan, akik a nemzetközi proletárforradalom és a háború alatt a magyarországi antimilitarista és forradalmi propagandában tevékeny részt vettek, azért börtönt és üldöztetéseket szenvedtek, üldözésük tehát egy forradalmi kormány részéről kétszeresen fel kell hogy habo-
ritsa a csepeli proletariátust.

Erre való tekintettel kimondja a népgyűlés, hogy a csepeli összmunkásság a fogva tartott kommunisták azonnali szabadon bocsátását követeli, s ennek a határozatnak minden erejével érvényt is szerez.

A határozathoz való csatlakozásra felhívja a budapesti gyárak munkásait.”

Ezt a határozati javaslatot a népgyűlés óriási lelkesedéssel egyhangúlag elfogadta.

A népgyűlés elhatározta, hogy ezt a határozatot az összes gyárak megbízottjaiból alakított küldöttség útján Károlyi Mihály köztársasági elnökhöz és Böhm Vilmos hadügyminiszterhez eljuttatja . . .

Rabi szociáldemokrata, a Csepeli Munkástanács nevében, a fenti határozati javaslatához hozzájárult. Beszédében élesen ostorozta a Szociáldemokrata Párt vezetőit, akik letértek az osztályharc álláspontjáról, és kizárólag a burzsoázia szolgálatába szegődtek.

Majd Molnár elvtárs a következő határozati javaslatot terjesztette elő:

„A csepeli gyár munkássága, tapasztalva azt, hogy a Szociáldemokrata Párt vezetősége letért az osztályharc útjáról, kijelenti, hogy nem azonosítja magát a Szociáldemokrata Párt egyetlen álláspontjával, mert a polgári pártokkal szemben követett megalkuvó politikája a proletárság felszabadulását megakadályozza és késlelteti.

Egyben tiltakozik a nemzetgyűlés egybehívása és a választások megtartása ellen. Ez a kísérlet időt ad és alkalmat enged a burzsoáziának arra, hogy politikailag szerveződjék, lehetővé teszi számára a termelés további szabotálását és a termelési eszközök megrongálását. Kitolja a termelés tervszerű megszervezésének határidejét. Időt enged a fehérgárdának a megerősödésére. Egyszóval, fokozza a munkásság nélkülözéseit, gyöngíti ellenállóképességét, ugyanakkor, mikor ellenségeit erősíti. A választási manővernek csak az lesz az eredménye, hogy a proletárság csupán rettenetes sok vér és szenvedés árán juthat

majd a felszabadításhoz. Ennélfogva a csepeli munkásság követeli, hogy azonnal hagyják abba a választási előkészületeket, és kiáltsák ki a proletárdiktatúrát.

A gyár proletársága elhatározta továbbá, hogy a Kommunista Párt programját teljes egészében magáévá teszi és elfogadja.”

Ezt a határozati javaslatot a népgyűlés három szó ellenében leírhatatlan örömujjongással elfogadta.

A gyűlés befejezése után a munkásság forradalmi hangulatban fegyvereket követelt, hogy a proletárdiktatúráért és a burzsoázia összezúzása végett haladéktalanul akcióba léphessen.

Elvtársaink az Internacionálé hangjai mellett, a szovjetköztársaságot éltetve távoztak a gyűlésről.

A Szociáldemokrata Párt balszárnyának a két munkáspárt egyesítéséről és a munkáshatalom kivívásának lehetőségéről folytatott tapogatózó lépéseire válaszul Kun Béla kidolgozta az egység alapelveit. A KMP vezetői úgy gondolták, hogy az egység a hatalom átvétele előtt megvalósulhat, s ezért ez az okmány egyben a hatalomért folyó harc programja is volt. A közismert külpolitikai események (lásd a megelőző fejezetet) azonban új helyzetet teremtettek, s a két párt egyesülése a hatalomátvétel előfeltételévé vált.

Két érdekes visszaemlékezést közlünk. Az első Kunfi Zsigmond írása a proletárdiktatúra keletkezéséről. Ebben Kunfi mintegy megindokolja az egyesülést, a proletárdiktatúra gondolatának elfogadását, és igen érdekes képet rajzol arról a politikai szituációról, amelyben egyfelől a kormánynak és a benne helyet foglaló szociáldemokrata minisztereknek, másfelől a szociáldemokrata pártvezetőségnek döntenie kellett. Kunfi egyébként aláírta az egység okmányát.

A másik írás Lukács György állásfoglalása az oly sokat vitatott pártegyesülés kérdésében. Lukács az egyesülést – helyesen – történelmi szükségszerűségnek tartja, ám az egyesülés módját már több szempontból problematikusnak látja, s erre fel is hívja a figyelmet.

Kunfi Zsigmond: Jegyzetek a diktatúra keletkezéséről

Amilyen kevés érintkezésem volt a Kommunista Párttal, olyan sokat foglalkoztam vele és céljaival, eszméivel, a diktatúra lehetőségeivel gondolatban, s csak állandó belső küzdelmek és vívódások során tudtam a kommunizmus egyszerű, de rendkívül agresszív eszmemenetével szemben fenntartani demokratikus meggyőződésemet. A kommunizmus a szocializmus azonnali és közvetlen megvalósításának akarása és hit abban, hogy ez lehetséges is, mégpedig csakis az adott pillanatban, a kapitalizmus gazdasági csődjének és az uralkodó osztályok politikai hatalomnélküliségének pillanatában lehetséges. Éreztem, hogy milyen nagy lehet ennek az eszmének sugalló ereje a munkásságra, amikor magam is csak észokok állandó felsorakoztatása útján tudtam e hatás alól kivonni magamat. De látva a dolgozók szörnyű nehézségeit, olyan helyzetet szerettem volna teremteni, mely a munkássággal együtt – s nem nélküle, még kevésbé ellene – módot adott volna a kommunizmus elkerülésére.

Azt hittem, hogy minél több szocializmust tudunk demokratikus úton megvalósítani, minél nagyobbá tudjuk tenni demokratikus intézmények segítségével a munkásosztály hatalmát: annál több reményünk lehet arra, hogy a szocializmust és hatalmat kívánó munkásosztállyal együtt kikerülhetjük a diktatúra veszedelmeit. Másrészt azonban állan-

dóan számba vettem azt a lehetőséget is, hogy jöhetnek események, amikor vagy a szociáldemokrata munkások látják be a diktatúra kikerülhetetlenségét, vagy a kommunista munkások a diktatúra lehetetlenségét, s ezért igyekeztem odahatni, hogy a két munkáspárt ne küzdjön egymás ellen olyan eszközökkel – a hazugság és rágalom eszközeivel, amire a Kommunisták Párt tagjai között volt hajlandóság, az erőszak fegyverével, amelynek alkalmazására a kormányon levő Szociáldemokrata Párt tagjai sorában volt készség –, amelyek jövőendő együttműködésüket lehetetlenné teszik. Ez a szellem, magatartás, amelyet én még ma is helyesnek tartok, keltette a kívülállókban azt a benyomást, hogy politikai magatartásom határozatlan volt, s idézte elő azt, hogy míg a diktatúrát megelőző napokban a kommunisták mint veszedelmes ellenfelüket és törekvéseik kerékkötőjét támadtak, addig most – nem a Berinkei-fajtra gondolok – még a jóhiszeműek is azt vélik, hogy én szándékosan dolgoztam a demokrácia megbuktatásán. Ha a politikában a siker a helyesség ismertetőjele: akkor az én politikám feltétlenül hibás volt. De én még a nagy hajótörésből is kimentettem és megőriztem a helyességébe és szocialista mivoltába vetett hitet.

Ebben a politikai és lelki helyzetben következik el a kormány lemondása: nekem az a meggyőződése, hogy a Vix-féle jegyzéknek a lemondás előidézésében csak másodlagos szerepe volt. Sokan beleuntak a kormányzás idegőrlő, meddő fáradaiba, másrészt a földkérdés – parcellázás vagy szövetkezeti nagybirtok – robbantotta szét a munkásság és a parasztságot képviselő Károlyi-párt (és) Kisgazdapárt együttműködését. A március 20-i minisztertanácsra én még egy kísérletet tettem a koalíciós kormányzatnak a választásokig való fenntartásának lehetővé tételére: ezt a kísérletet azonban úgy a polgári miniszterek, mint a kormányban helyet foglaló elvtársaink kilátástalannak mondták. Én ebben a minisztertanácsban azzal okoltam meg a koalíció fenntartásának szükségességét, hogy a szociáldemokrata kormány, nézetem szerint, nem állhat meg, ha háta mögött egy ellenséges Kommunisták Párt van, s attól tartottam, hogy a munkásság hangulatát, a Vix-féle jegyzék visszautasítását követő háborús lehetőséget tekintve, a Kommunista Párttal való megegyezés kísérlete előbb-utóbb a Szociáldemokrata Párt kapitulációjához fog vezetni. A minisztertanács azonban a kormány lemondását határozta el – s itt van az egyetlen pont, ahol Károlyi Mihály előadásának ellent kell mondanom –, nem pedig azt, hogy másnap szociáldemokrata kormány fog alakulni, mint ahogy ő tévesen írja, noha elismerem, hogy a minisztertanács minden tagja abban a hitben távozott, hogy valóban ez fog történni. Károlyi előadásával szemben ezen a ponton a Berinkei felel meg a tényeknek, aki azt írja, hogy „ezen a minisztertanácsra a koalíciós kormány szociáldemokrata tagjai hozzájárultak a kormány lemondásához, de egyúttal kijelentették, hogy végleges állásfoglalásra nincs joguk, és a továbbiakra nézve pártjuk utasítása szerint fognak eljárni.” (Pester Lloyd, 1919. október 3.)

A március 20-i minisztertanács, ha jól emlékszem, késő éjszaka ért véget. A minisztertanács után felmentem az Otthon Körbe, és ott egy-két elvtárral s néhány újságíró ismerőssémmel beszélgettünk a dolgokról. Majd, mivel a beszélgetésnek túl sok hallgatója volt, elmentünk a lakásomra. Ebben a beszélgetésben merült fel, nem mint politikai terv, hanem mint egyike azoknak a lehetőségeknek, amelyekkel a Vix-jegyzék visszautasítása esetén számolni kell, a galíciai határ felé közeledő szovjet hadsereggel való együttműködés, aminek belső politikai feltétele a Kommunista Párttal való megegyezés volt. A helyzetről való komoly tanácskozásnak és döntésnek azonban a pártvezetőség másnap déli egy órára összehívott ülésén kellett megtörténnie, amelyre az összes munkásszervezetek képviselőit s azonfelül mindazokat az elvtársakat meghívták, akik a mozgalomban fontosabb szerepet töltöttek be. Azonkívül – amint azt csak később tudtam meg – ennek a napnak a reggelére a nagyobb és fontosabb gyárak munkásságát is összehívták;

kik? most sem tudom, csak példaképpen említtem meg, hogy a csepeli munkásság még aznap reggel, a pártvezetőség ülése előtt, kimondotta a kommunista követelések elfogadását. Pogány József elvtárs, aki ezen az ülésen részt vett, akitől ezt az adatot tudom, mondotta nekem, hogy az ő álláspontjára döntő hatású volt a csepeli munkásság állásfoglalása. Mindenki érthetőnek és természetesnek fogja ezt tartani, aki ismeri a csepeli proletariátusnak a budapesti mozgalomban való szerepét. Ugyanilyen határozatot hozott a Katonatanács is, úgyhogy a pártvezetőség tanácskozásának pillanatában a gyári munkásság és a fegyveres hatalom már tulajdonképpen a kommunisták táborában állott. Ha az volna a szándékom, hogy a felelősségnek reám eső részét kisebbsítem, könnyű volna azt állítanom, hogy én ezeknek a tényeknek ismeretével hoztam meg elhatározásomat. De mivel én a legjobb tudásom szerint való igazságot próbálom a feledés elhomályosodásából kimenteni, amennyire ez még egyáltalán lehetséges, meg kell állapítanom, hogy ezekről a konkrét, döntő tényekről nekem tudomásom nem volt, viszont tisztában voltam azzal, hogy a munkásság nagy tömegei név szerint és forma szerint a Szociáldemokrata Párthoz tartoznak, de gondolkodásukban és érületükben kommunisták, és azt kívánják a Szociáldemokrata Párt régi vezetőitől, hogy ők és ne a munkások szemében még azon pillanatban is népszerűtlen és ellenszenves kommunista vezetők csinálják meg a diktatúrát.

Én úgy tudtam, hogy a pártvezetőség ülése déli egy óraker lesz. Időközben azonban ez a terv megváltozott, az ülés, úgy hiszem, délelőtt 10 óraker kezdődött, amiről én később értesültem, úgyhogy az ülés elején nem vehettem részt, mivel csak 12 óra tájban érkeztem meg. Kíváncsú és történelmi szempontból szerfölött fontos volna, ha ennek az ülésnek minden résztvevője mindarról, amire emlékezik, legalább még most elkészítené feljegyzéseit; én világosan csak Garami felszólalására emlékszem, amelynek lényege az volt, hogy örültség és öngyilkosság, ha a munkásság átveszi a hatalmat, amelynek csak katasztrofális vége lehet, s ő ebben egyénileg semmi körülmények között sem vesz részt. Én Garami felszólalásának erre a részére válaszoltam, s azt fejtettem ki, hogy ha a munkásság erre a végső veszedelemmel fenyegető útra kénytelen rálépni, annál biztosabb a pusztulása, minél kevesebb értelmi és erkölcsi tőkével indulhat neki az útnak, s hogy ebben a veszedelmes helyzetben senkinek sincsen joga elhagyni a munkásságot, legkevésbé azoknak, akik eddig vezetői voltak. Garamit még többen kérelték, ő azonban hajthatatlan maradt. Ugyancsak a diktatúra ellen szólalt fel Buchinger is, akinek szavai azonban már igen nagy türelmetlenség és zajongás közepette tudtak csak utat törni maguknak. Az izgalom és az idő sürgetése miatt általában alig volt akkor már rendes és nyugodt tanácskozás lehetséges. Ezt nem merem határozottan állítani, de én úgy emlékszem, hogy szavazás arról a kérdésről: fogadja-e el a párt a kommunista programot, s arról, hogy tanácskormány alakuljon-e vagy sem, nem történt, hanem csak az alakult ki általános irányelvként, hogy a legsürgősebben meg kell egyezni a kommunistákkal, s e végből menjen ki egy bizottság hozzájuk a Gyűjtőfogházba. Három elvtársat ajánlottak ennek a bizottságnak tagjaiul, s én, noha nem volt éppen ízlésem szerint való, és nem is volt különben szokásom, hogy saját magamat ajánljam valahova, mégis, mivel más nem gondolt rája, s én az ügy fontossága miatt ott akartam lenni, kértem, hogy negyedik tagul engemet küldjenek ki. Én még ebben a pillanatban is abban a hitben voltam, hogy nem pusztán formális tárgyalásról van szó, hanem a Szociáldemokrata és Kommunista Párt között való megegyezésről kölcsönös engedmények alapján. Nekem az volt a tervem, hogy ennek az együttműködésnek alapja az legyen, hogy a Kommunista Párt teljes agitációs szabadsággal fogjon hozzá a munkás-, de legfőképpen a paraszttanácsok szervezéséhez, s a Szociáldemokrata Párt szakítson meg a polgári pártokkal való minden együttműködést, s alakuljon vagy tiszta szociáldemokrata kormány, amellyel

azonban a kommunisták fegyverbarátságra lépnek, vagy alakuljon a proletárpártok koalíciója alapján új kormány a szociáldemokratákból és kommunistákból. Künn a Gyűjtőfogházban azonban olyan helyzet alakult ki, hogy evvel a tervvel elő sem lehetett állanom, hacsak nem akartam ugyanabba a helyzetbe jutni, mint Garami – s ezt nem akartam, mert nem akartam félreállni; a Szociáldemokrata Párt különállásának megmen-tésére azonban tettem kísérletet, javasolva, hogy maradjon meg külön a két pártszerve-zet, s ne egyesüljön, hanem kooperáljon a két párt. Ezt a javaslatomat azonban senki sem támogatta, s az egyetlen eredmény, amit el lehetett érni, az volt, hogy az új párt nevéből a kommunista jelző hiányzott, s az egyesült párt neve Magyarországi Szocialista Párt lett. Az okmány, amelyet ott künn a Gyűjtőfogházban aláírtunk, a Szociáldemokrata Párt teljes kapitulációját jelentette.

Mialatt a Gyűjtőfogházban ez történt, a pártválasztmány tartott ülést, amely elhatároz-ta a diktatúra felállítását azzal a feltétellel, ha az esti 7 órára összehívott munkástanács aképpen fog határozni. Amikor idáig fejlődtek a dolgok, háromnegyed hat tájban vissza-mentem a minisztertanácsba, amikor azt hiszem 4 óra óta együtt volt, s amelynek tárgya a Vix-jegyzékre adandó válasz volt, amelynek 6 óráig el kellett készülnie, sőt át kellett adódnia. Károlyi Mihály cikkében csak a sorok között, Berinkey Dénesében nyíltan és durván az a vád foglaltatik ellenem, hogy én ekkor visszajövet semmit sem szóltam pár-tunk állásfoglalásáról, s hogy ezt azzal a ravasz gondolattal tettem, hogy a „puccsot”, „a hatalom átjátszását” megkönnyítsem vagy egyáltalán lehetővé tegyem.

Válaszom erre a következő:

A kormány előző éjszaka elhatározta lemondását, s ezzel de facto megszűnt, mint ahogy a tényleges hatalom abban a pillanatban már csak a munkás- és katonaszervezetek kezében volt, s ezek, anélkül, hogy én vagy másvalaki a volt kormány tagjai között erről előzetesen tudott volna, a diktatúra mellett döntöttek. De nem az volt az ok, amely miatt nem szólottam a délelőtti és délutáni eseményekről, hanem az, hogy a miniszter-tanács a Vix-jegyzékre adandó válasz elfogadása és az utolsó személyi és tárgyi likvidáló intézkedések megtétele céljából jött össze s volt együtt már órák óta, amikor én megérkeztem. Rajtam kívül a kormányban még három szociáldemokrata tagja volt, akik – talán mindannyian, de egyesek bizonyosan – kezdettől fogva jelen voltak a minisztertanács-ban, akik, csakúgy mint én, részt vettek a délelőtti pártvezetőségi ülésen, s így semmi okom nem volt annak feltevésére, hogy a kormány nem bír tudomással arról, milyen irányban mentek már a délelőtti ülésen az események. A végleges és formális döntés pedig a munkástanács kezében volt, amelynek ülése akkor kezdődött, amikor a minisz-tertanács ülése már befejeződött. Amikor ezeket a tényeket megállapítom, ugyanilyen lojalitással megemlítem azt is, hogy a minisztertanács ülése után, amikor Garami nálam érdeklődött, mi történt a Gyűjtőfogházban, s én közöltem vele az ott felvett okmány lényegét s azt, hogy a párt nevét is meg kell változtatni: Garami azonnal papírt és tollat hozatott, s a megrendülés és konsternáció minden külső jelével arcán, megírta az új pártból való kilépését bejelentő levelét.

Ez ennek a két történelmi jelentőségű napnak történetéből az, amit én tudok, s ami belőle szorosabban rám tartozik. Tisztában vagyok azzal, hogy a politikában a motívu-mok nem számítanak, s ha valaki mégis számba veszi őket, súlyosabb azok politikai felelőssége, akik előre látva a katasztrófa szerfölötti valószínűségét lépnek rá a veszedel-mes útra, mint azoké, akiket a hit, bizalom és a meggyőződés fanatizmusa vezetett. Ámde a március 20-án és 21-én kialakult helyzet olyan volt, hogy az ember saját szemé-lyét megmenthette volna és elvonulhatott volna a nézők sorába, de a munkásságot abban a pillanatban semmi sem tartotta volna vissza attól, hogy fegyveres erővel indul-jon azok ellen, akikről azt hitte volna, hogy ők akadályozzák meg a szocializmus meg-

valósításában és a munkásság hatalmának megteremtésében. Amikor odáig fejlődtek a dolgok, hogy csak a „Lenin vagy Noske” jelszó között volt választás azok számára, akik kötelességüket úgy értelmezték, hogy a forradalom vezetőinek saját akaratukból félreállaniok nem, csak eltávolíttatniok szabad, akkor az én számomra s azon elvtársaim számára, akik ugyanolyan aggodalmakkal és belső ellenállással, de mégis megtettük ezt a lépést, nem volt más választás. Harc a munkásság ellen, szövetségben az ilyen helyzetben szükségképpen ellenforradalmivá kovácsolódó egységes burzsoáziával – vagy kétségbeesett, heroikus proletárforradalom kísérlete, együtt a munkássággal: ebben a szörnyű alternatívában kellett határozniunk. Azt is remélnünk lehetett, hogy segítségünk értelmesebbé, mérsékeltebbé, a viszonyokkal jobban számolóvá s így kilátásosabbá teszi a próbát.

*Az Ember, 1919. november 13.
12–18. old. (Részlet.)*

Lukács György a Kommunisták Magyarországi Pártja és a Magyarországi Szociáldemokrata Párt egyesüléséről

... A kérdés véleményem szerint nem az, hogy helyesen cselekedett-e a Kommunista Párt, amikor a hatalmat átvette (mint azt Lenin elvtárs, a „lojális opposíció” szellemi apja kérdi a berlini „Die Internationale”-ban). Az elkerülhetetlen volt. Kérdés: helyesen cselekedett-e, amikor szervezeti különállását feladta, és beleolvadt a szocialista, majd a szocialista-kommunista pártba?

Erre a kérdésre mindenekelőtt egy megállapítással kell felelnünk. Az egyesülés pillanatában – *szervezetileg* – nem volt Kommunista Párt. Volt – nagyszámú – a kommunizmus számára megagitált, azzal együtt érző, sőt együtt cselekvő munkás. De ezek a Kommunista Pártba csak igen kismértékben voltak beservezve. Ennek sok, külső és belső oka volt. Mindenekelőtt az idő rövidsége. A Kommunista Párt november közepén (Helyesen: november 24-én. – *Szerk.*) alakult meg. Az első hónapok munkáját az agitáció, a kommunista tanok nagyarányú propagálása töltötte ki. (A legelfogultabb bíráló is el fogja ismerni, hogy ezen a téren igen sok történt.) Február első felében került a mozgalom abba a stádiumba, hogy a komoly szervező munka *megkezdhetőtt*. Akkor jött a „Népszava” előtti tüntetés, Kun Bélák elfogatása – és a szervező munka megakadt. Igaz: csak rövid időre. Már március első felében ismét erélyesen folyt a szervezkedés, de az idő ismét rövid volt: alig három hét múlva aktuális lett a hatalom elfoglalásának kérdése, három hét alatt pedig pártot szervezni lehetetlenség. Tény tehát, hogy március 21-én tényleg nem volt szervezett Kommunista Párt. Voltak egyes szervezetek, csoportok, tagok stb., de működésképesen szervezett párt nem volt. (Nagyon jellemző a mozgalom akkori állapotára, hogy azok a tagok, akik márciusban beserveződtek a pártba, nagyrészt egész újak voltak; a februári tagok jó részét elvesztette a párt, és újakat nyert helyébe, jelölül annak, hogy a kommunista mozgalom akkor mily kevésbé volt még konszolidálva.)

De ennél a ténynél nem szabad megállniunk. Mert nemcsak nem volt párt, hanem a párt és a vezetőség nem volt igazán tudatában annak, hogy mennyire nélkülözhetetlen a párt a forradalom vezetésében. Azt hitték sokan – köztük magam is –, hogy a proletárállam szervével teljesíthetjük ezt a funkciót. Ez a tévedés nemcsak a magyar kommunisták tévedése volt. Aki végigtekint az egész világforradalmi mozgalmon (német pártszakadás,

amsterdami iroda tézisei, az amerikai munkások mozgalma, az I. W. W.), mindenütt láthatja ezt a felfogást, persze sokféle változatban. Azt a hitet, mintha a pártszervezet lényegében a burzsoá társadalom szülöttje lenne, melyet a proletár osztályharcnak új, speciálisan proletárszervekkel (munkástanács, üzemi tanács, ipari unió stb.) kell pótolnia.

A párt forradalmi szerepének ez az alábecsülése onnan ered, hogy az egyetlen pártforma, melyet a nem orosz munkásság *közvetlen tapasztalataiból* ismert, a szociáldemokrácia korrupt és megalkuvó pártja volt. Érthető, hogy a vele szemben megnyilvánuló ellen-szenv mint *a pártformának általában* az elutasítása jelentkezett. Annál is inkább, mert az újonnan keletkező kommunista pártok – nálunk is, a külföldön is – *szervezetileg* nem különbözhettek olyan gyökeresen a régi pártoktól, hogy a szervezeti különbség (és vele a funkcióváltozás) mindenki számára nyilvánvalóvá lehetett volna. Mert *zárt pártot*, mely igazán *tömegpárt* és nem szekta, csak a forradalom előrehaladott szakában, hosszas forradalmi tapasztalatok alapján lehet alakítani. Amíg a forradalom ide nem jutott, elkerülhetetlen az ingadozás két egyformán egyoldalú véglet között. Az egyik az, hogy a Kommunista Párt szervezetileg nem válik el elég élesen a régi munkáspártoktól. A másik, hogy a kommunista munkásság forradalmi része nem látja tisztán a pártban való szervezkedés *forradalmi* jelentőségét. Ebben a krízisben van ma Németország Kommunista Pártja. A magyar kommunisták még eddig a krízisig sem jutottak el, amikor a hatalom átvétele előtt állottak. Hogy az egyesülés általános *elégületlenséget* váltott ki a kommunisták körében, még nem bizonyították arra, hogy a kérdést és jelentőségét igazán tisztán látták volna. Ellenkezőleg. Az e kérdés körül folytatott vitákban olyan békésen összefértek Lenin és Szabó Ervin elméletei a kommunisták gondolkodásában, hogy nyilvánvaló: még a *kérdésfeltevés*ekig sem jutottak el. (Mondanom sem kell, hogy ezt a kritikát elsősorban magamra értem.)

A diktatúra végső szakában már megkezdődött ez a megismerés. Akkor kísérlet is történt a párt – kommunista – reorganizációjára. Erre nem volt idő. Így a magyar párt létrejött, mint az oroszé, csak bukott forradalom után volt lehetséges. Hogy a nyugati pártok hogyan oldják meg ezt a kérdést: nem tudjuk.

Szerencséjükre – amihez a magyar diktatúra bukása is hozzájárult – ők már tisztán látják a kérdést, ha megoldani a forradalom jelenlegi szakaszában nem is tudják. Talán nem is lehet. A forradalomnak nagyon előre kell haladnia ahhoz, hogy zárt tömegpárt jöhessen létre; túl kell már lennie a pusztá agitáció és propaganda szakaszán – amin Nyugaton a győztes forradalom *előtt* aligha lehet túl. Ez a forradalom jelenlegi legnagyobb krízise. A krízis a magyar diktatúrában ütközött ki először. Ma világszerte tudatossá vált, ha megoldást találni nem is bírt még.

III. RÉSZ

A Magyar Tanácsköztársaság

A proletárdiktatúra győzelme és gazdaságpolitikája

A proletárdiktatúra győzelme szélesre tárta az utat a társadalmi fejlődés, a szocialista átalakulás előtt. Jelentőségét mindenki számára érthetően fogalmazza meg a párt „Mit várhatunk a proletárdiktatúrától?” című röpcédulája, amelyet alább közlünk. A hatalmat a szociáldemokrata és kommunista politikusokból alakult Forradalmi Kormányzótanács vette át. Gyors ütemben közzétett intézkedései, rendeletei révén hamarosan megmutatkoztak az új társadalmi rend markáns vonásai. A politikai átalakulás fontos állomása volt az ideiglenes alkotmány kihirdetése, a választások kitűzése és mindent elsöprő sikere, a munkás-, katona- és paraszttanácsok, valamint direktóriumok országos kiépítése, s nem utolsósorban az ország területén élő nemzetiségek jogainak maradéktalan biztosítása. Ez utóbbi problémakörrel kapcsolatban idézünk egy röplapot, amely híven tükrözi a nemzetiségi kérdés megoldásáról alkotott sajátos elképzelést.

Nyitott kérdés: vajon a békekonferencia újabb követelései nélkül milyen irányt vesznek az események? Az mindenesetre tény, hogy a szocialista átalakulás objektív előfeltételei beérőben voltak, s a pártegység megteremtésével a legfőbb szubjektív politikai tényező is létrejött. Az erejében meggyengült burzsoá demokrácia képtelen volt a nagyhatalmak nyomásának és az ennek reakciójaként jelentkező belső tömegakarathoz ellenállni. Az ismert külpolitikai helyzetben győzedelmeskedő szocialista forradalmat két sajátos vonás jellemezte. Ezek egyike: az események békés fejlődése, amelynek a két munkáspárt egyesülése és a „legdemokratikusabb burzsoázia” visszavonulása egyaránt előfeltétele volt. A másik vonás a patriotizmus; ez a rendkívül kritikus pillanatban, a szocialista átalakulás milliókat vonzó programjával összhangban még jobban kiszélesítette a forradalom tömegbázisát. Lenin mindkét sajátossággal több ízben foglalkozott; egyik ilyen témájú írásából idézünk egy részletet.

Mit várhatunk a proletárdiktatúrától?

Nehéz láncoktól megszabadulva, ujjongó lélekkel köszöntjük az új időket. Nem kell aggodalom, nem kell félelem, proletárdiktatúra van, ez meghozza a szocializmus világmegeváltó óráját. De nem elég, ha tudjuk, hogy diktatúra van az országban. Tisztán kell látnunk azt is: miért van? miért jó, hogy van? A proletárdiktatúrát öntudatosan kell alkalmazni. Ehhez pedig szükséges, hogy mindenki tisztában legyen vele. Lenin elvtársnak, a proletárforradalom é lángelkű apostolának van igaza, amikor azt mondja: „Mindен nagy ügy diadalt arathat, ha a proletárok hisznek benne és lelkesednek érte.”

Mit hozhat nekünk a proletárdiktatúra?

Meghozhatja mindazt a megérdemelt jólétet és emberi boldogságot, amely milliók szorgos, alkotó munkájából fakadhat.

1. Megszünteti elsősorban a kiváltságokat. A munka gyümölcseit azok ölébe hullajtja, akik verítékkel dolgoznak, alkotnak, teremtenek. A születési előjogokat megszünteti, mert hiszen minden ember egyforma, és a bölcső nem adhat senkinek kiváltságot az embertársak elnyomására, kizsákmányolására.

2. Megteremti a népfeliséget, amely a dolgozóknak adja kezébe az ország kormányzását. Aki dolgoz tagja a társadalomnak, az maga határozhatja meg: milyen törvények kellenek az általános emberi jólét előmozdításához.

3. Összetöri, megsemmisíti a kizsákmányolás lehetőségét. Minden ember dolgozzék, de mindenki a közösséget, az általános emberi jólét fokozásáért dolgozzék. Nemszabad tovább tűrni, hogy egyik ember a másik munkájából éljen urasan. A diktatúra megszünteti azt a burzsoá aljasságot is, amely szerint éppen az élt jólétben és gazdagságban, aki henyélt, viszont éppen az nyomorgott és szenvedett legtöbbet, aki reggeltől napestig görnyedt súlyos robotban. A proletárdiktatúra megteremti azt az igazságos helyzetet, amelyben csak annak van joga evéshez, aki dolgozik. Aki másnak a munkájából akar élésködni, azt kitaszítja a jogokból.

4. A proletárdiktatúra megszünteti a magántulajdont. A magántulajdon tette lehetővé, hogy egyesek folyton gyarapíthatták a vagyonukat, míg a dolgozó milliók a legnagyobb nyomorban tengődtek. A tőke fölhalmozása teremthette meg azt a nagy hatalmat a burzsoázia számára, amelyet eddig élvezett, mert a magántulajdonra épített társadalmi rendben csak annak volt joga, akinek vagyona volt. De annak azután mindenhez joga volt. Ezért veszi el a proletárdiktatúra a burzsoáziától a földeket, a gépeket, a bányákat, a szerszámokat, a házakat, mert ezek birtoklása halmazza nekik a vagyont, amelynek segítségével eddig leigáztak bennünket. Ha minden köztulajdonban lesz, akkor a gyáros nem zsákmányolhatja ki a munkásokat éhbérek fizetésével, a háziúr nem nyúzhatja le a proletárok bőrét, és a földbirtokos nem hajthatja 80 krajcáros napszámba a földműves-szegények millióit. Szóval: ha a magántulajdon megszűnik, akkor minden az államé, minden a közösségé, és a közösség maga szabja meg, hogy szorgalmas munkájáért mindenki életboldogságban részesüljön.

5. A proletárdiktatúra megteremti a dolgozó milliók egyesülési és gyülekezési szabadságát. Senki nem korlátozhatja: ki, mikor és hol akarja szabad véleményét nyilvánítani. A sajtó fölszabadult, és a nyomtatott betű nem hirdethet mást, csak a proletárok akaratát és szabadságát. A könyvek nem taníthatnak egyebet, mint ami a dolgozó tömegek fölvilágosítására, lelki műveletére alkalmas. Annak a sajtónak, amely a burzsoá hazugságokat kürtölte világgá, el kell pusztulnia.

Az irodalom és művészet csak a proletárok teljes felszabadulásának eszményét hirdeti. Az író, a festő, a szobrász, a színművész – mind-mind csak a proletárság felszabadulását hirdetik alkotásaikban. Így születik meg a népmilliók lelkében egy nagy, nemes eszmény: az emberi egyenlőség, a testvériség szent eszménye.

6. A proletárdiktatúra összetöri a burzsoázia bürokráciáját és korrupt közigazgatását. Véget vet a szolgabíró pandúruralmának, és megalapozza a proletárjog uralmát.

7. Elsőpri az osztálybíráskodást. A dolgozó emberek pörében nem dönthetnek ezután a kiváltságos osztályok uszályhordozói. Dolgozó emberek ügyében csak dolgozó emberek dönthetnek.

8. Megszünteti a diktatúra az uzorát is. A különböző csalók és lánckereskedők rabló-hadjáratát lehetetlenné teszi, mert megszervezi a termelés és fogyasztás közösségét.

9. A proletárdiktatúra összetöri a burzsoá társadalmi rend minden maradványát, és

ezzel megszünteti egy újabb háború lehetőségét. Ha nincs burzsoázia, ha megszűnik a tökéhalmozás lehetősége és a magántulajdon, akkor nincs imperializmus sem. Ha pedig nincs imperializmus, akkor nincs olyan érdek sem, amely idegen földterületek elfoglalására törekszik.

10. A proletárdiktatúra minden hatalmat és jogot a nép kezébe ad. Ha pedig a nép megkapja a hatalmat, akkor minden kínzó fájdalmát önmaga megszünteti.

Aki nem dolgozik, az ne is egyék!

Ezen az alaptörvényen építi fel a proletárdiktatúra a dolgozók társadalmát. A dologtalanok, a mások zsírján élőködők uralmát a proletárdiktatúra teljesen megszünteti.

Évszázadok, évezredek rabszolgauralmát kell romba döntenünk. A burzsoázia ilyen hosszú időközön keresztül alaposan körülbástyázta magát minden támadás esetére. Valóságos művészettel butította el a proletártömegeket, hogy azok ne lássák tisztán az ő aljaságát. Így történt, hogy éppen az eltiport milliók nyújtottak neki védelmet kizsákmányoló uralmának fönntartásához.

De nemcsak nálunk, Magyarországon ilyen a helyzet. Az egész világ dolgozó népe szenved a burzsoázia kínzó igáját. Azért kell a mi megszületett diktatúránknak vörös hadsereget szerveznie, hogy ennek segítségével támogató erőt kölcsönözzünk a világ minden eltiport nemzetének. Egy ország felszabadulása nem elég. Föl kell szabadulnia az egész világ összes rabszolgáinak. A proletárdiktatúra nyújt nekünk majd lehetőséget, hogy testvéri jobbot nyújthassunk minden ország proletariátusának.

Amíg mi egyedül szabadultunk föl, addig acsarkodik ránk a szomszéd országok minden burzsoája. És most fél a szabadságunk terjedésétől, ránk uszítja majd elkábitott tömegeit. Legyünk tehát készen a harcra, de erős lélekkel

higgyünk a föltétlenül biztos győzelmünkben!

Ahol milliónyi proletár össze tud fogni, egy közös, szent cél érdekében, ott nem kell és nem szabad félni a sikert. Lelkesedéssel nyissuk meg a szívünket a proletárdiktatúra eszméjéért, mert ennek a kemény eszköznek az alkalmazása nem egyéb, mint egy kemény proletároktól, amely egyetlen csapásra összezúzza a burzsoázia átkos kizsákmányoló uralmát, de ugyanakkor fölépíti a dolgozó népmilliók boldog, szabad társadalmát.

Meggyőződéssel, hittel, bizakodással harsogjuk világgá a még eltiport népek felé:

Éljen a proletárdiktatúra!

Közlé a Magyar Tanácsköztársaság

1919. Szikra 1949. 75-77. old.

Mit várhatunk a proletárdiktatúrától?

(Röpcédula)

Röplap a magyarországi nemzetiségek jogairól (1919 április)

Világ proletárjai, egyesüljetek!

Magyarország – föderalisztikus tanácsköztársaság!

A Magyar Tanácsköztársaság nem ismer nemzetiségi kérdést. Nemzetiségi kérdés. – Gyalázatos elnyomás, embertelen üldözés, erőszakoskodás, korlátoltság csúnya emlékeit idézi föl ez a szó. A nemzetiség valami alárendelt, valami másodrendű, gyűlölt, lenézett embercsoport volt, amelyiknek kevesebb jog jár. Nemzetiségi politika. – Ez meg azt jelentette: hogyan és miképpen kell ezeket a kiközösített, pestises embereket vackukba szorítani, hogy lélegzethez se jussanak.

A Magyar Tanácsköztársaság mindennemű elnyomást meg akar szüntetni, és meg fog szüntetni. Rövid néhány nap alatt gigászi munkájával megszüntette a szegények elnyomását, a munkás elnyomását. Most arra készül, hogy megszüntesse a nem magyar nyelvűeknek (ahogy régen mondták: nemzetiségeknek) háttérbe szorítását és elnyomását.

Meg akarja szüntetni azért, mert mindennemű elnyomást helytelennek és jogtalanak tart, de meg azért is, mert a nemzetiségi elnyomás tulajdonképpen proletárok elnyomása, mert a nemzetiségi elnyomást is legjobban a proletár sínyli meg. Proletárok elnyomásához semmiféle leplezett vagy leplezetlen formában hozzá nem járulhatunk. Mert nekünk csak egy ellenségünk van: a kizsákmányoló tőkés, a lebzselő földesúr.

Az úgynevezett nemzetiségi kérdésnek megoldása nagyon egyszerű. Az idegennyelvű lakosokat nem tekintjük nemzetiségeknek, és a „kérdés” – nem létezik többé. Csak egy kérdés vár még megoldásra: a nyelvhasználat. Az anyanyelvek különbözőségét nem tudjuk, de nem is akarjuk megszüntetni. A lakosság többnyelvűsége azonban a kommunista államban sokkal kevesebb nehézséget okoz, mint a régi közigazgatás bürokratikus szervezete mellett. Ha mindenki szabadon használhatja nyelvét – amint ezt a Forradalmi Kormányzótanács egyik legutóbbi rendelete már ki is mondotta –, még csak arról kell gondoskodni, hogy az állam szervei ott, ahol a lakosság több nyelvű, a lakosság bármilyen nyelvű részével tudjanak érintkezni. Ezentúl nincsenek többé nehézségek, nem lesznek panaszok, s az átkos nemzetiségi súrlódások nyomtalanul eltűnnek.

A Magyar Tanácsköztársaság azt akarja, hogy az ország különböző nyelvű lakossága egyenlően hű legyen hozzá. Teljesen szakít az elnyomási rendszerrel, és a nem magyar anyanyelvű népek képviselőivel együtt óhajtja megtárgyalni Magyarország föderatiztikus alkotmányának részleteit. A Tanácsköztársaság föl fogja hívni a nem magyar anyanyelvű népeket, hogy válasszák meg tanácsaikat. Ezekkel a tanácsokkal egyetértésben fogja az ország alkotmányát megállapítani a Tanácsok Országos Gyűlése.

*Közl. MMTVD. 6/A. köt. Kossuth Könyvkiadó
1959. 174–175. old.*

Lenin a pártgyűlésről és hatalomátvételtől

Kun Béla elvtársat jól ismertem már akkor, amikor hadifogoly volt Oroszországban, és megyszer jött hozzám beszélgetni a kommunizmusról és a kommunista forradalomról. Ezért, amikor értesítés jött a magyar kommunista forradalomról, méghozzá egy olyan értesítés, amelyet Kun Béla elvtárs írt alá, azonnal arra gondoltunk, hogy beszélni kell vele, és pontosabban kell tisztázni ennek a forradalomnak a körülményeit. A forradalomról kapott első értesülések valamelyes aggodalomra késztettek abban a tekintetben, hogy nem történt-e csalás az úgynevezett szocialisták, azaz a szociálarulók részéről, nem játszották-e ki a kommunistákat, annál is inkább, mert a kommunisták börtönben ültek. Nos, mindjárt a magyar forradalomról kapott első értesítés utáni napon szikratáviratot küldtem Budapestre, amelyben megkértem Kun Bélát, hogy jöjjön a készülékhez, olyan természetű kérdéseket tettem fel neki, hogy ellenőrizhessem, ő van-e ott, és megkérdeztem, hogy milyen reális biztosítékok vannak a kormány jellegére, tényleges politikájára vonatkozóan. Az a válasz, amelyet Kun Béla elvtárs adott, teljesen kielégítő volt, és eloszlatta minden kételyünket. Kiderült, hogy Kun Bélához a börtönbe baloldali szocialisták jöttek tanácskozni a kormányalakításról. És csak ezek a kommunistákkal rokonszenvező baloldali szocialisták, továbbá a centrum emberei alakították meg az új kormányt, míg a jobboldali szocialisták, az úgyszólván engesztelhetetlen és

javíthatatlan szociálárulók teljesen otthagyták a pártot anélkül, hogy a munkások közül bárkit is magukkal vittek volna. További értesülések azt mutatták, hogy a magyar kormány politikája igen határozott volt, és olyannyira kommunista irányt vett, hogy addig, míg mi a munkásellenőrzéssel kezdtük és csak fokozatosan tértünk át az ipari szocializálásra, Kun Béla a maga tekintélyével, abban a biztos tudatban, hogy óriási tömegek állanak mögötte, egyszerre életbe tudott léptetni egy olyan törvényt, amely szerint Magyarország minden kapitalista ipari vállalata társadalmi tulajdonba megy át. Elmúlt két nap, és mi teljes mértékben meggyőződünk arról, hogy a magyar forradalom egyszerre, rendkívül gyorsan, kommunista irányba terelődött. A burzsoázia Magyarországon maga adta át a hatalmat a kommunistáknak. A burzsoázia ország-világ előtt bebizonyította, hogy amikor súlyos válság áll be, amikor a nemzet veszélyben van, nem tud kormányozni. És csakis egy olyan hatalom van, amely valóban népi hatalom, amelyhez a nép valóban ragaszkodik – a munkás-, katona- és parasztküldöttek szovjetjeinek hatalma.

Éljen a magyarországi tanács hatalom!

Lenin Magyarországról.

Kossuth Könyvkiadó 1965. 80–82. old.

A polgári rezsim gazdaságpolitikai intézkedései alkalmatlanok voltak a háborúban csődbe került és deformálódott gazdasági élet újjászervezésére. Az ország elszigeteltsége, a tőkésosztály vagyonmentő törekvései tovább mélyítették a problémákat, és 1919 tavaszán a gazdasági helyzet ugyanolyan válságos volt, mint közvetlenül a háború befejezésekor. Ilyen előzmények után fogott hozzá a tanácskormány az új gazdasági rendszer kialakításához, szociálpolitikai célkitűzéseinek megvalósításához. Az építőmunkában azonban az elméleti tanításokon kívül csupán a párizsi kommün és az oroszországi szocialista forradalom másfél éves tapasztalatai álltak rendelkezésre. Mindezen tényezők figyelembevétele nélkül nem alkothatunk reális képet a Tanácsköztársaság gazdaságáról.

Ma már tudjuk, hogy a szocialista gazdaság megteremtése hosszú ideig tartó történelmi feladat, s nem néhány rendelet eredménye. De éppen a magyar kommün gazdasági tapasztalatai alapján korrigálhatjuk számos kérdésben teoretikus ismereteinket, és alakítjuk ki megfelelő gyakorlatunkat. 1928-ban a Komintern VI. kongresszusa a magyar proletárdiktatúra néhány hónapos gazdaságtörténetéből okulva általános érvényű következtetéseket fogadott el. Így a szocializálás mértékéről, az egyszerű árutermelésből és a kizsákmányolásból eredő magántulajdon különbözőségének jelentőségéről, az egyéni paraszti gazdaságoknak a szocialista termelésbe történő fokozatos bevonásáról, a hadikommunizmus alkalmazásáról stb. Talán nem érdektelen a kilenc év távolából visszatekintő Kun Béla szavaira utalni: „Megtanultuk, hogy a szocializmus építése nem történik a haladéktalan szocializmus szellemében, mint ahogy akkoriban gondoltuk, hanem a hatalmon levő proletariátus vezette szocialista gazdaság és a kapitalista maradványok hosszú harcának formájában.”

A doktrinér, utopisztikus vonások és a végrehajtáskor kiütköző negatív jelenségek azonban sem a hősiesség erőfeszítést, sem a gazdaságpolitika kétségtelen eredményeit nem homályosíthatják el. Az átszervezés energikus és racionális megoldása, a meglevő nyersanyagok és termékek gazdaságos elosztása, a szociálpolitikai vívmányok, a forradalmi honvédő háborút folytató Vörös Hadseregnek a viszonyokhoz mérten elsőrangú ellátása, az a körülmény, hogy az antant élrelmezte Bécs éhesebb volt, mint Budapest – mindez a kényszerszülte gazdaságpolitika helyesen alkalmazott elveinek következménye volt.

A proletárdiktatúra gazdaságpolitikáját és gazdaságtörténetét két szemelvény segítségével igyekszünk bemutatni. Elsőként a nemzetközi tekintélyt élvező Varga Jenő akadémikusnak, a proletárdiktatúra Népgazdasági Tanácsa elnökének írását adjuk, majdnem teljes terjedelmében. Ez az írás egy nagyobb lélegzetű

összefoglalás népszerű változata; elsősorban a gazdasági élet strukturális vonásait foglalja össze, és csak másodsorban utal a mechanizmus működésének bizonyos problematikus jelenségeire. A második tanulmány, Kelemen István írása viszont egyetlen nagy, ám elsőrangú kérdést vizsgál: a termelékenység alakulását, és ezt is elsősorban arról az oldalról, hogy a termelékenység visszaesése a szocialista forradalom győzelme után általános és törvényszerű vagy specifikus jelenség-e.

Fokozta a nehézségeket a nagyhatalmak gazdasági bojkottja, amely az első pillanattól kezdve fennállt, és a proletárdiktatúra megfojtását célozta. Ez a bojkott azonban a különböző országok és az egyes országokon belüli tőkéscsoportok érdekelletéi miatt nem volt teljes; a magyar proletárhatalom azon volt, hogy kialakítson bizonyos gazdasági kapcsolatokat, s törekvése nem is volt eredménytelen.

A gazdasági kapcsolatok normalizálásában elsősorban érdekelt Ausztria felé a tanácskormány néhány napon belül megtette az első lépéseket. (Az erről készített jegyzőkönyvet alább közöljük.) A kapcsolatok erősítése a Magyar Tanácsköztársaság számára is fontos volt, hiszen a kölcsönös szállítások fokozták a magyar proletárforradalom pozitív hatását Ausztriában. Végso soron azonban a szociáldemokrata kormány kiszolgáltatott helyzete és felemás politikája miatt nem alakulhatott ki hatékony együttműködés.

Más természetű, éppen ezért más képet mutat az olasz-magyar gazdasági kapcsolatok alakulása. Olaszország, a franciaellenes hangulatot kihasználva, a proletárdiktatúra létrejötte után is folytatni kívánta a korábban megkezdett tárgyalásokat. Guido Romanelli, az olasz misszió vezetője – ellentétben a többi antant-misszióval – Budapesten maradt. A demokratikus orientációjú Romanelli elősegítette egyes olasz gazdasági megbízottak tárgyalásait, és az olasz tőkéskörök gazdasági érdekeinek megfelelően igyekezett járhatóvá tenni a meglehetősen rögös utat. (Lásd Antonio Gramsci véleményét.) Május közepére létrejött a gazdasági megállapodás. Ennek keretében – az élelmiszer-szállításokon túlmenően – fegyver- és lőszerszállítmányok behozatalára is sor került. E gazdasági tárgyalásokba enged bepillantást – rendkívül tartózkodó, óvatos fogalmazásban – Romanelli, akinek emlékiratai halála után, 1964-ben jelentek meg. A közölt részletben említett rejtélyes aranyszállítás nem más, mint a gazdasági megállapodás aranyfedezete, amelyet – Olaszország szövetségeseinek érthető féltékenykedése, majd felháborodása miatt – titokban kellett továbbítani.

A szállítások – különösen a fegyverszállítmányok érkezése, amelyeknek eredeti rendeltetése az lett volna, hogy a cseh burzsoá hadsereg utánpótlását biztosítsák – nem maradhattak titokban. A békekonferencia hamarosan napirendre tűzte a kérdést, a csehszlovák és román kormányok tiltakoztak, az olasz illetékesek tagadtak. (Lásd itt Sir R. Rodd angol követ levelét.) Végül is a magyar proletárdiktatúra leverése miatt az ügy aktualitását veszítette.

A pénzüintézetek szocializálása

A legelső intézkedés, amelyet a tanácskormány megtett, az összes pénzüintézetek kisajátítása volt. A budapesti intézeteket mindjárt az első reggel vöröskatonák szállták meg, a tőkés igazgatókat elmozdítottuk, és a szervezett banktisztviselők köréből a proletársághoz közelebb állókat bíztuk meg az intézetek vezetésével mint pénzügyi biztosokat. Minden pénzüintézet élén egy-öt ilyen megbízott állott. Azonnal elrendeltük, hogy senki magáncélokra havi kétezer koronánál többet pénzüintézetből ki nem vehet: a letétek és páncélszekrények már az előző, Károlyi-kormány utasításából különben is zár alatt voltak. Birtokba vette a tanácskormány az Osztrák–Magyar Bank budapesti főintézetét is, és néhány nap lefolyása alatt vidéken is az összes pénzüintézet tanácsellenőrzés alá került. Mindez simán, minden ellenállás nélkül ment végbe.

A pénzüintézetek kisajátítása kettős célt szolgált. Elsősorban megakadályozta azt, hogy a burzsoázia a bankokban levő tőkéjének felvételével nagy készpénzüösszegekhez jusson, és ezeket ellenforradalmi mozgalmak céljaira használhassa fel. Másodsorban biztosítani kellett a munkásság munkabérének és az állami szükségleteknek a fedezését: meg kellett akadályozni azt, hogy pénzühiány miatt a termelés megakadjon. Ezért elrendeltük, hogy minden pénzüintézet, amely eddig valamiféle vállalatnak a bankárja volt, köteles az illető vállalat számlája terhére a munkabérlistának megfelelő összeget, valamint a nyersanyagok beszerzéséhez szükséges eszközöket a gyári munkástanács és a termelőbiztos közös utalványára kifizetni. Ilyenformán, noha a diktatúra kikiáltása pénteken történt, gondoskodtunk arról, hogy szombaton a munkások keresetüket mindenütt hiánytalanul megkapják. Amely gyárnak bankkövetelése nem volt, az állam számlájára a Pénzüintézeti Központ folyósította a munkabér fizetéséhez szükséges összegeket.

A diktatúra folyamán hozzáfogtunk a sok felesleges pénzüintézet megszüntetéséhez. A vidéki apróbb intézeteket, valamint a budapesti magánbankcégeket és kisebb intézeteket felszámoltuk. A terv az volt, hogy csak három pénzüintézet maradjon fenn: az Osztrák–Magyar Bank, a Pénzüintézeti Központ, amely az állami pénzügyeket intézze, és az Országos Központi Hitelszövetkezet, a parasztság pénzügyeinek a lebonyolítására. Az intézetek felszámolása és megszüntetése nehezen haladt, mert a pénzüintézeti tisztviselők attól féltek, hogy a pénzüintézetek felszámolásával állásukat elveszítvén, új foglalkozásra kell áttérniök.

Az ipar szocializálása

Néhány nappal a diktatúra kikiáltása után, március 27-én megjelent a tanácskormány-nak IX. számú rendelete, amely kimondja, hogy minden nagyüzem, a régi tulajdonosok kártalanítása nélkül, állami tulajdonba megy át. Nagyüzem alatt értendő minden üzem, amely 20 munkás foglalkoztatására alkalmas, vagy ha nem is dolgozik benne 20 munkás, de berendezése folytán nagyüzemnek tekinthető. A rendeletet országszerte azonnal végrehajtották, sőt úgy állt a dolog, hogy a kisajátítás a legtöbb helyen még a rendelet kiadása előtt megtörtént.

A kisajátított üzemek vezetése a munkástanácsok feladata lön, amely munkástanácsokat a munkásság sok helyen már a Károlyi-forradalom idején megválasztotta volt. A munkástanács 3–11 tagból állt, és az üzemben dolgozó munkásság közvetlenül válasz-

totta. Az üzem munkásságának joga volt az egész munkástanácsot vagy annak bármely tagját bármikor megbízatásától megfosztani, és újat választani.

A munkástanács feladata volt elsősorban az üzemet megóvni mindenféle rablástól és pusztítástól, a termelést egyelőre tovább vezetni, a munkafegyelmet fenntartani, és mindenféle, a munkásságot érdeklő kérdésben intézkedni.

Nyilvánvaló volt mindjárt eleinte, hogy az ilyen módon kialakult munkástanácsokra egyedül a termelés vezetését bízni nem lehet. A munkástanácsok ugyanis, éppen mivel az üzem munkássága maga választotta őket, és ezt a választást bármikor meg is semmisíthette, túlságosan függő viszonyba kerültek az egyes üzem munkásságától. Mivel a munkástanácstagság a fizikai munkától való mentesítést jelentette, mivel befolyást és hatalmat jelentett, a munkástanács tagjai igyekeztek minél tovább megtartani ezt a megbízatást. Megvolt tehát bennük a hajlandóság, hogy mindenféle dologban egyoldalúan az illető üzem munkásságának a javát keressék. Így munkafegyelem, munkateljesítmény, munkabér kérdésekben. Kellott tehát arról gondoskodni, hogy legyen minden üzemben valaki mint a proletariátus összességének a megbízottja, aki az üzem munkásságának érdekeivel szemben az összproletariátus érdekeit képviseli, és a tulajdonképpeni üzemvezetést ellátja. Erre a célra szolgáltak a termelőbiztosok, akiket a Népgazdasági Tanács elnöksége, illetőleg a Szociális Termelés Népbiztossága nevezett ki. A termelőbiztos feladata volt az üzem tulajdonképpeni vezetése, a felsőbb hatóságok rendeleteinek a végrehajtása, a munkafegyelem fenntartása s a munkateljesítmény biztosítása. Ezen feladatok teljesítésénél karöltve és egyetértésben kellett hogy eljárjon a munkástanáccsal. Ha azonban nézeteltérés merült fel a munkástanács és a termelőbiztos között, úgy mindaddig, amíg a felettes hatóság nem döntött, a termelőbiztos intézkedését kellett követni.

A fő nehézség a termelőbiztosok megválasztásában volt. A termelőbiztosnak valaképp a régi vezérigazgatót kellett helyettesíteni, tehát technikai, szervezeti és fegyelmező hatásköre volt. Természetes, hogy olyan embert találni, aki mindezt el tudja végezni, nagyon nehéz volt. A fegyelmezést az adott körülmények közt, amidőn a régi burzsoá osztályfegyelem eszközeit nem lehetett alkalmazni, legjobban munkásember tudta végezni, akinek a tömeg előtt tekintélye volt: viszont a technikai vezetésre kevés munkás bizonyult alkalmasnak. Ilyformán úgy alakult ki a dolog, hogy némely üzemben mérnök volt a termelőbiztos, olyan mérnök, aki régebben részt vett a munkásmozgalomban, és akivel szemben ilyformán a munkások nem voltak bizalmatlanok. Másutt jó szakmunkás volt a termelőbiztos. Végül számos helyen a munkás-termelőbiztos mellett működött egy technikai szakember, vagy megfordítva, a vezetéssel megbízott specialista mellett egy munkásellenőr.

Az ipari termelés szervezése

Az üzemek kisajátítása az előfeltétele a szocialista termelés felépítésének. De az üzemek kisajátítása egymagában nem hozza meg azt az eredményt, amit a szocialista termeléstől a munkásság vár: ti. több valóságos jólétet. Ehhez szükséges, hogy a termelés emelkedjék, ennek útja pedig a termelés anarchiájának a megszüntetése, a rendszeres termelés. Ennek az előkészítésére szolgáltak Magyarországon a következő intézmények:

1. Az üzemi központok. Ezeknek a szervezete lényegében olyan volt, mint az oroszországi centróké. Vagyis az összes egy termelőághoz tartozó üzemek egy központi vezetés alá kerültek. Kiépítése volt ez a kapitalizmusban keletkezett trösztöknek. Az ország kicsinysege és az a körülmény, hogy nagyarányú szabotázs egyelőre nem folyt, lehetővé tette, hogy az összes egy szakmabeli üzemek egy központi vezetés alá kerüljenek: feleslegesnek mutatkozott, úgy, mint Oroszországban, különválasztani a közvetlenül a köz-

ponti vezetés alatt álló nagyüzemeket és a helyi (guberniális) népgazdasági tanácsok vezetését alatt álló kisebb üzemeket. Az üzemi központ gondoskodott a technikai vezetésről, nyersanyagbeszerzésről, munkások elhelyezéséről, a lehetségesnek mutatókozó üzemegyesítés végrehajtásáról stb. Természetes, hogy a diktatúra négy és fél hónapja nem volt elegendő az üzemi központok teljes kiépítéséhez: a legtöbb esetben csak a terv készült el.

2. Az anyaghivatalok. Minden diktatúra elején mindenféle javakban nagy hiány mutatkozik. Természetes következménye ez annak a ténynek, hogy a tanácskormány a munkásság régi, megcsontosodott ideológiájának kénytelen lévén engedni, a munkabéreket nagymértékben fel kell hogy emelje, különösen a tanulatlan munkások széles rétegeiét. Több pénzhez jutván így a proletariátus nagy tömege, megvan benne a hajlandóság mindenféle ázié megvásárlására. Ugyanez mutatkozik a burzsoázianál is, amely a pénz értékének csökkenését látván, igyekszik mindenáron javakat vásárolni. Ezért szükséges eleve arról gondoskodni, hogy a meglevő javak, nemcsak a fogyasztásra kész javak, amelyek elosztásáról később szólunk, hanem a további termelést szolgáló nyersanyagok és félgyártmányok szigorú rendszeres elosztás útján kerüljenek a termelőfolyamatba. E célból szerveztük a különböző anyaghivatalokat: szén-, fa-, ruházati-, bútorhivatalok stb., stb. Az anyagok célszerű szétosztásával gondoskodtunk arról, hogy a termelés azokban az üzemekben folyjék elsősorban, amelyek a legjobb berendezéssel bírtak, és ahol a munka a legeredményesebben folyhatott. Az anyagelosztásnak szigorú kezelése különösen fontos volt a még megmaradt kisiparral szemben.

Az üzemi központoknak és az anyaghivataloknak a hatásköre eleinte nem volt jól különválasztva, némely szervezet egyben üzemi központ és anyaghivatal is volt. De megvolt a határozott terv arra, hogy a termelés vezetését, amely az üzemi központnak a feladata mindenütt, élesen elkülönítsük az anyaggazdálkodástól, amely az anyaghivataloknak a feladata. Oroszországban eleinte szintén együtt volt a termelés vezetése és a termék szétosztása. Most ellenben élesen el van választva.

Az átmeneti időben, amíg az üzemi központok kiépültek, az ipari termelés vezetése jórészt a Szociális Termelés Népbiztosságára hárult. Ennek a hatásköre azonban az anyaghivatalok és üzemi központok kiépítésével egyre jobban megszűkült, és végül csak a termelés legfőbb irányítása maradt volna meg feladati körül.

Ezek a hivatalok, úgy az anyaghivatalok, mint az üzemi központok, megfelelő tanácsok irányítása mellett működtek. Minden anyaghivatal mellett működött egy anyagelosztó tanács, amelynek tagjai ama szakszervezetek köréből kerültek ki, amelyeknek munkássága az illető anyagot felhasználta. Ez nemcsak az anyag helyesebb elosztása végett volt szükséges, hanem oly célból is, hogy ha valamely üzemtől valamely anyagot meg kellett vonni, és így az üzem kénytelen volt szünetelni, az illető üzem munkásságával szemben ezért az intézkedésért ne csak a hivatal, hanem a szakszervezet is viselje a felelősséget. Hasonló összetételű tanácsok működtek volna az üzemi központok mellett is.

Az egyes vármegyékben helyi népgazdasági tanácsok alakultak. Tagjai voltak: a politikai szovjet (tanács) küldöttei, a szakszervezetek és a fogyasztási szövetkezetek küldöttei stb. A megyei népgazdasági tanács kebeléből alakult volna ki a megyei gazdasági hivatal, amelynek feladata lett volna a felsőbb hatóságok utasításai szerint a megye gazdasági életét irányítani és a rendeletek pontos végrehajtásáról gondoskodni.

A Népgazdasági Tanács. Ez kb. 60 tagból állott, és pedig a nagy szakszervezetek küldötteiből, a megyei népgazdasági tanácsok egy-egy küldöttéből, a termelő és fogyasztási szövetkezetek küldötteiből, valamint az elnökség tagjaiból. A tanács elé kerültek az összes elvi fontosságú rendeletek megvitatás végett. Ez az intézmény eleinte Oroszországban is fennállt, később azonban mint feleslegest megszüntették. Magyarországon

ez a tanács komoly és hasznos munkát végzett, fontosabb kérdések tanulmányozására bizottságokat küldött ki, és munkálatait tanulmányokban foglalta össze.

A Népgazdasági Tanács elnöksége. Eleinte az egyes gazdasági főintézőségek a régi minisztériumok folytatásaként változatlanul különállóan működtek: a Földművelésügyi Minisztérium mint Földművelésügyi Népbiztosság, a Pénzügyminisztérium mint Pénzügyi Népbiztosság, a Kereskedelemügyi Minisztérium mint Kereskedelemügyi Népbiztosság stb. Az egyes gazdasági népbiztosságoknak ez a különállása helytelennek bizonyult, mert az átalakulás gyors munkájában az egyes népbiztosságok gyakran ugyanarra a tárgyra vonatkozólag ellentmondó intézkedéseket tettek és ellentmondó rendeleteket adtak ki. A szovjetkongresszus (ti. a Tanácsok Országos Kongresszusa – *Szerk.*) tehát elhatározta, hogy az összes gazdasági népbiztosságokat egyetlen szervbe, a Népgazdasági Tanácsba egyesíti úgy, hogy az egyes népbiztosságok csak mint a Népgazdasági Tanács főosztályai szerepeljenek. Minden gazdasági rendeletet ezért csak a Népgazdasági Tanács elnöksége adhatott ki. A gazdasági élet intézésének központosítása tehát Magyarországon sokkal messzemenőbb volt, mint Oroszországban, ahol tulajdonképp nincs is Népgazdasági Tanács, mert az ún. Népgazdasági Tanács csak az ipari termelés ügyeit intézi, ellenben a Földművelésügyi, Pénzügyi, Közlekedésügyi és Munkaügyi Népbiztosságok független intézmények gyanánt kívül állanak a Népgazdasági Tanácson. A magyar Népgazdasági Tanács a következő népbiztosságokból, illetőleg főosztályokból állott:

1. főosztály: anyaggazdálkodás,	6. főosztály: közéletmezés,
2. főosztály: külkereskedelem,	7. főosztály: közlekedésügy,
3. főosztály: szociális termelés,	8. főosztály: ellenőrzés,
4. főosztály: földművelésügy,	9. főosztály: építésügy,
5. főosztály: pénzügy,	10. főosztály: munkaügy.

A Népgazdasági Tanács négy elnökét a szovjetkongresszus választotta meg, és ezek egyúttal népbiztosok és a Kormányzótanács tagjai voltak. Az elnökök közül hárman a Népgazdasági Tanács egy-egy főosztályát is vezették. Az egyes főosztályok vezetői tagjai voltak az elnökségnek, anélkül azonban, hogy népbiztosok és a Kormányzótanács tagjai lettek volna. A Népgazdasági Tanács elnöksége volt az ország összes gazdasági ügyeinek a főintézősége. Általában minden ügyben önállóan járhatott el, csak politikai vonatkozású dolgokat volt köteles a Kormányzótanács elé terjeszteni. Tetteiért a szovjetkongresszusnak, illetve a Központi Bizottságnak volt felelős.

Az elnökséget munkájában az előbb említett Népgazdasági Tanácson kívül még két tanács támogatta, és pedig a Mezőgazdasági Tanács. A mezőgazdaság nagy fontosságára való tekintettel a Népgazdasági Tanácson kívül egy külön kb. 40 tagból álló Mezőgazdasági Tanácsot szerveztünk, amelynek tagjai a földmunkások, kertészek, erdészek, gazdasztiztek szakszervezeteinek küldötteiből, a mezőgazdasági termelészövetkezetek küldötteiből, a mezőgazdasággal szoros kapcsolatban álló iparok szakszervezeteinek a küldötteiből, fogyasztási szövetkezetek küldötteiből és meghívott mezőgazdasági szakemberekből állott. Ez a tanács csak a diktatúra vége felé alakult, úgyhogy működéséről sokat nem mondhatunk. A Legfőbb Műszaki Tanács az ország legkiválóbb technikai szakembereiből és a nagy szakszervezetek néhány küldöttéből alakult ki. Célja: aktuális technikai problémák megoldása volt. Polgári tagjai havi fizetést kaptak, s ezenkívül egyes feladatok megoldásáért külön tiszteletdíj volt kilátásba helyezve. A tanács szintén ezek működésének a kezdetéig jutott el.

A tanácskormány az oroszországi tapasztalatokon okulva, rögtön megalakulása után az összes nagykereskedéseket és az összes üzleteket, amelyek nem mindennapi szükségleti cikkek árusításával foglalkoztak, bezáratta. Nyitva maradtak az élelmiszerüzletek, amelyek addig is túlnyomóan a jegymódszer alapján osztották ki a fontos élelmiszereket, trafikok, papírüzletek, könyvkereskedések. A nagykereskedések kisajátítása minden kártalanítás nélkül történt. A nagykereskedésekben levő áru a megfelelő anyaghivatalok tulajdonába és kezelésébe ment át; az üzletek kezelését a kereskedelmi alkalmazottak köréből kinevezett üzleti biztosok végezték.

A kereskedelem hirtelen megszüntetése természetesen kellemetlenül érintette a vásárolni szándékozókát, különösen a burzsoáziát, amely a pénz fokozódó elértéktelenedését látván, szívesen halmozott volna fel mindenféle árut.

Azonban éppen mivel a magyar diktatúra kezdetén – és így van ez minden diktatúrában – a munkabérek hirtelen emelkedése folytán a tömegek vásárlóképessége aránytalanul nagyobb mint a rendelkezésre álló árukészletek és a megcsökkent termelés révén újonnan forgalomba kerülő áruk mennyisége, gondoskodni kellett a nem könnyen pótolható áruk – fehérnemű, ruha, cipő, bútor – rendszeres elosztásáról. Ez pedig csak úgy lehetséges, ha a szabad kereskedelmet megszüntetjük, és helyébe az állami elosztást szervezzük, úgy, mint Oroszországban. Magyarországon az új állami elosztó szervezet létesítése nem ment máról holnapra, és így az áruk elosztásában meglehetősen késedelem állott be. Ezen azonban a fogyasztási szövetkezeti boltok, illetőleg állami elosztóhelyek szaporodásával hamarosan segíthettünk volna.

Milyen eredményeket hozott az új szervezés?

Természetes, hogy a diktatúra első hónapjai nem hozták meg a magyar proletariátusnak azt a jobblétet, amelyre azok, akik a diktatúra lényegével nincsenek tisztában, naiv módon számítottak. A proletárdiktatúra ugyan elkobozza a gazdagok jövedelmét, megakadályozza, hogy a gazdagok fényűzésben éljenek, mialatt a dolgozó tömegek koplalnak. De a gazdagok javainak és jövedelmének elkobzása nem jelenti azt, hogy a dolgozó tömegek jóléte azonnal emelkedik. A dolgozó tömegek életszínvonalának emelésére több és jobb élelmiszerre, több fűtőanyagra, több ruhára, fehérneműre, több bútorra és több lakásra van szükség. Ezek közül legfeljebb a lakás- és bútorigény egy kis részét lehet a gazdagoktól elkobzott palotákkal kielégíteni. Ellenben, ami a legfontosabb, több élelmet, több fűtőanyagot a gazdagoktól szerezni nem lehet, mert ami készletük ezekben a javakban volna is nekik, elenyésző csekélység a dolgozó tömegek nagy szükségletéhez képest.

Az igények fokozott kielégítése csakis többtermelés útján lehetséges. Több javakat kell termelni, hogy mindenki többet fogyaszthasson. A termelés célszerű szervezése ezt a célt szolgálja: először, hogy olyan javakat termeljünk, amire a dolgozó tömegeknek van szükségük, másodsor, hogy minél nagyobb mennyiségben termeljük azokat.

Azonban ahhoz, hogy az új szervezett termelés előnyei érvényesüljenek, hosszabb idő szükséges. Azokat az üzemeket, amelyek eddig a gazdagok számára fényűzési cikkeket termeltek, át kell alakítani tömegcikkek gyártására. Ez hosszabb időt igényel. Az élelmiszertermelést természetes okokból leggyorsabban egy év, a legtöbb esetben több év leforgása alatt lehet csak szaporítani. Hirtelen jólétemelkedésről tehát a diktatúra kiáltásával nem lehet szó. Evvel minden öntudatos kommunistának tisztában kell lennie.

Annál kevésbé lehet szó a diktatúra elején nagyobb fogyasztásról, mert a termelés eleinte nemcsak hogy nem emelkedik, hanem szükségszerűen csökken. Csökken elsősorban a munkafegyelem megromlása folytán. A kapitalista társadalomban a tőkések a munkafegyelmet az osztályfegyelmeléssel kapcsolatban gyakorolják. Vagyis az olyan munkást,

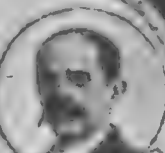
TOLNAI
VILÁGLAPJA

Böhm Vilmos

Szamuray Tibor

Nyiszter György

Varga Jenő

Kun Béla

Kunfi Zsigmond

Bokányi Dezső

Garbai Sándor

Pogány József

Rónai Zoltán

Vantus Károly

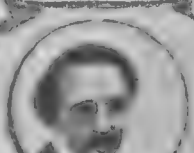
Landler Jenő

Szánó Béla

Vágó Béla

Lukács György

Hamburger Jenő

Hevesi Gyula

Dócsák Antal

Szabados Sándor

Lukács György

Hamburger Jenő

Hevesi Gyula

Dócsák Antal

A magyar szovjetközlársaság
forradalmi kormányzótanácsa

RENDELET

a budapesti Munkás- és Katonatanácsok megválasztására.

A Fővárosi Kormányzótanács XXVI. számú rendelete alapján a Munkás- és Katonatanácsok megválasztása 1919. évi április hó 7-én történik. A budapesti választást tehát e hó 7-én kell megtartani. Főhívjuk Budapest munkásságát, hogy a később megjelölendő helyen minden proletár jelenjék meg és szavazzon. A budapesti választások központi vezetésére kinevezzük: Büchler József, Farkas István és Illrossik János elvtársakat.

A választásokat közigazgatási kerületenként választási bizottságok intézik. Az egyes választási bizottságokba kinevezzük a következő elvtársakat:

Választási bizottságok:

I. kerület:

Elt Ferenc
Kulhanek János
Braun Mór
Kocsis Sándor
Rajczy Rezső

II. kerület:

Bar F. László
Petrovics János
Balla Mihály
Keszab Péter
Nemes Mihály

III. kerület:

Graban Samu
Jitéz Endre
Ziemann János
Wolffner Márton
Kovács Vince

IV. kerület:

Gyaki Mihály
Biro Jenő
Gottlieb Zsigmond
Komlós Béláné
Kiss Miklós

V. kerület:

Virág Lajos
Tuba Sámuel
Zimmermann Lőrinc
Gábor Károly
Jancsik Ferenc

VI. kerület:

Horjavec József
Vass Antal
Tankó József
Kiss Lajos
Sikorszky Lajos

X. kerület:

Fleischmann Andor
Dr. Lantos Albert
Schramm Gyula
Kovács István

VII. kerület:

Miakics Ferenc
Vajda Manó
Zelenka Gyula
Idb. Migray József
Biermann István

VIII. kerület:

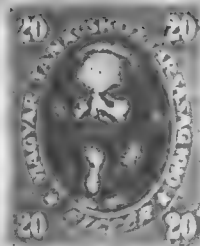
Kolozsi Sándor
Kemény János
Singer Nándor
Lerner Dezső
Garai Armin

IX. kerület:

Winter Dezső
Schön Vilmos
Hackspacher József
Dinnyés József
Korbély Lőrinc

Egy yveres őrség a köztulajdonba vett Magyar Bank előtt

Uj postai papir

Az új királykoronás érmé, terve

PROLETÁROK

RENDET!

Dolgozzatok! Magatoknak dolgozzatok!

*A proletárdiktatúra
munkára szólít*

*Munkásnők
a Budapesti Tésztagyárban*

De az ember is csak addig ment emberszámba, amíg a munkáját kizsárolhatták. Ha megbetegedett, ha bármi nyavalyája támadt, mehetett pusztiul az árokszéle, senki nem gondolt a gyógyításával, azzal, hogy munkaerejét visszanyerje. **Csak tődvészben szászzer szegény ember pusztult el Magyarországon minden évben, szedelem nélkül.**

Anyák, nézzetek boldog örömmel a
tekkel Rájuk szebb jövő vár, mert föléjük
jeszti ki védő szárnyait. Ez gondoskodik róla,
az élet legfőbb kincse: a **tanult címe és**

Az előadások az ikeleikben díjtalanok, a margákban 1 koronás belépővel, a melléklet tartalmak. Részletes tájékoztató (a, hól és mit ad) a Vörös Újság mindenkor: csatlóitól és a Napszáva mindenkorban pentik számára fog nyújtani. Az előadások este 6 órakor kezdődnek.

Végül modern nyelvi, s. m. német, francia, angol és orosz tanítómesterek szorvók, melyek szintén díjtalanok lesznek. Jelentkezni előre kell, mert az előadások helyén mindenki a saját tanulóit fogja látni.

*A plakátok tanulásra, művelődésre
buzdítják a dolgozókat*

Proletárgyermekek nyaralnak a Balaton mellett

aki megfelelő fegyelmezett módon nem dolgozik, aki a tőkés profitját biztosító munkateljesítményt nem végez, a munkából kivetik, és az éhezésnek teszik ki. Felügyelők, hajcsárok gondoskodnak arról, hogy a munkás a munkáltató szolgálatában töltött időt tényleges munkával töltsen. Az akkordrendszer, a prémiumrendszer, a Taylor-rendszer biztosítják a munkás szorgalmas munkáját a tőkés szolgálatában. A munkafegyelmet és a munkateljesítményt biztosító ezen eszközök a diktatúra elején megszűntek. A szociális forradalom az eddigi osztályuralom és osztályfegyelem megszűnését jelenti. Természetes, hogy a munkástömegeknek bizonyos időre van szükségük, amíg belátják, hogy az osztályfegyelem megszűnésével nem szabad megszűnni a munkafegyelemnek, hogy a régi, osztályjellegű kényszerfegyelem helyébe egy új, önkéntes munkafegyelemnek kell lépnie, hogy a többtermelés lehetségessé váljék. A munkásság kevésbé tudatos elemei ezt a bonyolult összefüggést egyhamar nem látják be. Ilyenformán minden diktatúra elején a munkafegyelem nagyarányú meglazulása és evvel kapcsolatban a munkateljesítmény csökkenése áll be. Magyarországon különösen hozzájárult ehhez az akkordbérrendszer teljes eltörlése és a nyolc órai munkaidő általános bevezetése.

A munkaeredményt természetesen nagy arányban leszállította a politikai harc. A munkásság erős politikai érdeklődése és izgalma: munkászászlóalak kiképzése a gyárakban, a katonaviselt munkásság mozgósítása a Vörös Hadseregbe, később az antant blokádja Tanács-Magyarország ellen. Ilyenformán a termelés erősen leszállt, és az életszínvonal emeléséről egyelőre nem lehetett szó.

Azonban azok a termelési zavarok, amelyek a munkafegyelem meglazulása és a munkateljesítmény csökkenése folytán előálltak, a diktatúra második felében már javulóban voltak. Maga a munkásság volt az, amelynek kezdeményezéséből a javulás beállt. A gyárakban és később a szakszervezetek és a Népgazdasági Tanács megállapodása szerint országosan új munkafegyelem-szabályzatot állapítottak meg. Az új fegyelmi szabályzat alkalmazkodott az új szociális helyzethez. A fősúly a munkásközvéleménynek a befolyásán volt. A fegyelmezetlen, kötelességét nem teljesítő munkást a munkástanács megintette, nevét a gyár fekete tábláján közhírré tette, az üzem összegyűlt munkássága előtt megdorgálta, ha mindez nem használt, más munkahelyre való eltávolítás, sőt a szakszervezetből való kizárás is alkalmazható volt. Százfelől a munkásság maga követelte az akkordrendszer, vagyis a munkateljesítmény arányában való díjazás visszaállítását.

A munkateljesítmény szerint való díjazás lényegében nem egyezik meg az igazi kommunista berendezéssel. Azért, mert valaki véletlenül gyenge szervezetű, ügyetlen vagy beteges, nem méltányos, hogy kevesebb jövedelemmel bírjon, mint az erős, ügyes, egészséges munkás. Azonban nem szabad soha elfelejtenünk azt, hogy a mai nemzedék teljesen kapitalista szellemben nevelkedett, és így azt érzi igazságnak, hogy aki bármily okból többet termel, annak nagyobb jövedelem jár. A diktatúra alatt érdekes példáit láttuk ennek. A Váci úton három vasöntödét egyesítettünk az Első Magyar Gazdasági Gépgyár keretében. Munka közben kitűnt, hogy az egyik gyár munkásai naponta órabérben több mint kétszer annyit termelnek, mint egy másik gyár munkásai. A többet termelő gyár munkásai tehát azzal az igénnyel léptek fel, hogy vagy fizessenek nekik megfelelően magasabb bért, vagy pedig ők sem hajlandók többet termelni, mint a rosszabbul dolgozó munkások. Vagyis az időbérrendszer a munkásság mai kapitalisztikus gondolkozásmódja mellett szükségszerűen odavezet, hogy a munkateljesítmény a legrosszabbul dolgozó munkások teljesítményére száll le. Ezért vált szükségessé Oroszországban is és Magyarországon is a teljesítmény szerinti nem szocialista szellemű díjazásra való visszatérés mindaddig, amíg az új, kommunista szellemben nevelkedett munkásnemzedék azt fogja igazságnak érezni, hogy mindenkinek legjobb tehetsége szerint kell a közösséget szolgál-

nia, az erős és ügyes embernek ugyanazért az egyenlő díjazásért többet kell teljesítenie, mint a gyenge, beteges testvérnek.

A többtermelést erősen gátolta a munkásság és a technikai vezetők – specialisták – közötti súrlódás. A gyári specialisták, mérnökök, üzemvezetők stb. a kapitalista rendszerben kettős feladatot teljesítenek: egyfelől a technikai irányítást és vezetést végzik, másfelől a munkásokkal szemben a tőke érdekeit képviselik mint bérkiszámítók, munkateljesítményt ellenőrzők stb. Most, amidőn a proletariátus volt az uralkodó osztály, ugyanaz a téves meglátás mutatkozott, mint a munkafegyelem dolgában. A munkásság nem tudta elkülöníteni a specialisták technikai munkáját a tőke szolgálatában azelőtt végzett munkájuktól. A technikusokban sok helyütt még mindig a tőke volt megbízottját gyűlölte, és így napirenden voltak a gyárakban a súrlódások, ami természetesen oda-vezetett, hogy a technikusok nem nagy kedvvel dolgoztak. Különösen sok súrlódásra adott okot az a tény, hogy a technikusoknak, gyári tisztviselőknek munkaideje rövidebb, munkafeltételei kedvezőbbek voltak, mint a munkásságé. A munkásság a munkafeltételek egyenlősítését követelte minden téren. A magyar munkásság még nem látta be azt, amit az oroszok azóta beláttak, hogy ti. a forradalom mai stádiumában a proletárállam kénytelen a polgári specialistáknak jobb munkafeltételeket engedélyezni, mint az uralmon levő munkáosztály tagjainak, éppen mert specialistákról és polgári emberekről van szó!

Természetes, hogy az új organizációban is voltak eleinte hibák. A munkásság és a helyi szovjetek (tanácsok) a kisajátítás lényegét sok helyen félreértették. Azt hitték, hogy a kisajátított üzem az üzem munkásságának vagy az illető terület lakosságának a tulajdona, és azoknak termel. Gyakran nehéz volt megértetni egy-egy gyár munkásságával, vagy egy-egy munkástanáccsal, hogy az üzemek az egész munkáosztály tulajdonát képezik, és termékeiket nem az illető falu vagy vármegye, hanem az egész ország lakossága között kell elosztani. Bizonyos nehézségek mutatkoztak ilyenformán a helyi és a központi érdekek összeegyeztetésénél. Túlzott központosítás bürokráciára visz, és megakadályozza a helyi viszonyok kellő kihasználását: a helyi hatóságok túl nagy hatásköre viszont az országos ellátást, elosztást zavarja. E kettő között kellett a helyes utat megtalálni.

Nemsokára a bojkott megkezdődése után annak káros hatása is mutatkozni kezdett. Ennek a megítélésénél nem szabad a magyar viszonyokat az orosz viszonyokkal össze-tesztetni. Oroszország óriási kiterjedésű, természeti kincsekben gazdag ország, amely egész 1917. év végéig az antant részéről javakkal bőven el lőn látva. Magyarország ellenben a diktatúra kitörésekor négy és fél év óta állott már Ausztriával és Németországgal együtt bojkott alatt: készletei tehát nagyon kicsinyek voltak. Ezenkívül maga az ország akkora sincsen, mint egy-egy orosz gubernia (kormányzóság) és egész gazdasági felépítéséhez az Ausztriával való közös gazdálkodásra volt berendezve. Amidőn tehát az antant bojkott alá vette az alig 150 000 km²-nyi területű Magyarországot, természetes, hogy ennek a hatása sokkal gyorsabban mutatkozott, mint az óriási kiterjedésű, természeti kincsekben bővelkedő Oroszországban.

Az intézményeknek a nehézkessége, az itt alkalmazott munkások tapasztalatlansága, a specialistáknak egyre jobban mutatózó csendes szabotázsza, mindez természetesen hozzájárult ahhoz, hogy az új intézmények az első hónapokban nem működtek olyan simán és gyorsan, mint ezt szerettük volna, és a diktatúra jelentőségét semmiképpen meg nem értő szociáldemokratáknak bő alkalmuk nyílt kicsinyes bírálatra. Új bürokráciáról, a termelés hátráltatásáról, mesterségesen előidézett áruhiányról szavaltak anélkül, hogy a dolog jelentőségét megérteni képesek lettek volna.

Ez a bírálat ostoba és kicsinyes volt. Tény azonban az, hogy a munkafegyelem meglazulása, a munkateljesítmény csökkenése, a politikai izgalom, a forradalmi háborúviselés kényszere, a régi készletek hiánya és az új szigorú bojkott folytán az ország termelése

csökkent, és a munkásság életszínvonala nemhogy emelkedett volna, hanem még csökkent is. Különösen áll ez a városi ipari munkásságra. A diktatúra által megadott bérémelés ugyanis az ipari, hanem a mezőgazdasági munkásokra is vonatkozott. A mezőgazdasági munkások bérüknek tetemes hányadrészét természetben, élelmiszerekben kapták. Ez azt jelenti, hogy a mezőgazdasági munkások az eddiginél nagyobb mennyiségű élelmiszert fogyasztottak, életszínvonaluk ténylegesen emelkedett. Amde természetes, hogy amennyivel több élelmiszert a mezőgazdasági munkásság fogyasztott, annival kevesebb jutott a városi lakosságnak, a hivatalnokoknak és az ipari munkásoknak. Az élelmiszer-felhozatal csökkenéséhez hozzájárult a parasztság ellenállása is, amely részben politikai, részben pénzügyi természetű volt. Ez utóbbival külön kell foglalkoznunk.

A pénzkérdés a magyar diktatúrában

A magyar diktatúra gazdasági nehézségei között volt egy olyan, amely egyedül állt a maga nemében. Ez a papírpénz egész különös problémája volt.

Jelenleg, a háború után, minden kormánynak, legyen az akár kapitalista, akár szociáldemokrata jelmezbe öltöztetett kapitalista kormány, akár tanácskormány, több pénz kell kiadnia az állami szükségletek fedezésére, mint amennyi bevétele az államnak van. A hiányt mindenütt új papírpénz kibocsátásával fedezik. Magyarországon az az egészen különös helyzet állt fenn, hogy Magyarországnak nem volt külön valutája, külön papírpénze, hanem az Osztrák–Magyar Bank jegyeit használta pénz gyanánt. Az Osztr.–Magy. Bank bankjegynyomdája Bécsben van. A bécsi nyomda nyomja máig is Ausztria és Magyarország bankjegyszükségletét. Budapesten csak azokat az újfajta 200 és 25 koronásokat lehetett nyomni, amelyeket az októberi forradalom idején bocsátottak először forgalomba. Szövegükben benne volt, hogy 1919 június végéig rendes bankjegyekre kell azokat kicserélni. Nagyobb baj volt ennél, hogy ostoba módon ezen jegyeknek csak az egyik lapját látták el rajzzal és nyomással, a hátlapja ellenben fehér maradt. A parasztság ezt az új bankjegyfajtát „fehérpénznek” nevezte, és már a Károlyi-forradalom idején vonakodott elfogadni. Mivel azonban akkor még kellő mennyiségben állt rendelkezésre régi osztrák–magyar bankjegy, ún. „kékpénz”, mindenki a parasztoknak kékpénzt adott, s a városi forgalomban használta a fehérpénzt.

A diktatúra létesítése után a kapitalista Osztrák–Magyar Bank vonakodott a proletár kormánynak kölcsönt adni, vagyis számára új kék bankjegyeket nyomtatni. A tanácskormány, miután pénzre szüksége volt, kénytelen volt a meglevő technikai eszközök felhasználásával új 200 és 25 koronásokat nyomni. Az eredmény az volt, hogy az összes kékpénz lassankint a parasztokhoz került, és a városi forgalomban tisztán fehérpénz maradt. A kékpénz értéke fehérpénzben kifejezve lassanként a duplájára emelkedett. Vagyis ugyanazt a jelenséget látjuk, mint Oroszországban a Romanov-rubel, Kerenszkij-rubel és a szovjetrubel között. Azonban egy fontos különbség állt fenn, és ebben áll a magyar diktatúrának a különös helyzete: az ti., hogy a kékpénz nemcsak Magyarországon, hanem Ausztriában is és egy könnyen megjegyezhető felülbélyegzés után Szerbiában és Csehszágban is törvényes fizetőeszközzül szolgált. Vagyis a kékpénz birtokában levő parasztságnak módjában volt a szomszéd államokban bármit bevásárolni, és így egyáltalában nem szorult arra, hogy élelmiszereket vigyen a magyar városokba, vagy élelmiszert szolgáltatasson be a tanácskormánynak, mert nem szorult rá a tanácskormány iparcikkeire úgy, mint az orosz paraszt szorult a szovjetkormány sójára, petróleumára, gyufájára, vasára. Az ország kicsisége mellett a határok mindenütt könnyen meg voltak közelíthetők, és a szomszéd államokban is forgó kékpénz segítségével a csempészet rendkívül

könnyű volt. Ilyenformán a parasztság abszolúte megtagadta a fehérpénz elfogadását, kivéve, ha közvetlen fenyegetés útján kényszerítették rá, és a városokba való élelmiszer-felhozatal nagyon megcsappant. A pénzválság annyira kiélesedett, hogy egy ízben a vasutasok sztrájkba léptek, mert vidéken nem tudtak a fehérpénzért semmiféle élelmet vásárolni. Minél közelebb volt valamely vidék a határhoz, minél távolabb a proletárállam fő erősségétől, Budapesttől, annál kevésbé forgott a fehérpénz.

A tanácskormány fennállásának negyedik hónapjában megkísérelték a pénzkérdést radikálisan megoldani. Új papírpénzt bocsátottunk ki a Posta Takarékpénztár útján. Először csak ötkoronásokat, amelyek a nagy aprópénzhiány miatt minden nehézség nélkül átmentek a forgalomba, majd tíz-, húsz-, később pedig, a diktatúra vége felé, százkoronásokat is. Az új pénz, kék színe és szép kiállítása folytán, sokkal jobb fogadtatásra talált, mint a régi fehérpénz. Egyben elrendelte a tanácskormány az Osztrák-Magyar Bank összes bankjegyeinek, úgy a fehér, mint a kék bankjegyeknek a forgalomból való kivonását, és a Posta Takarékpénztár új papírpénzét nyilvánította egyetlen törvényes fizetőeszközzül! Hogy mennyire sikerült volna ezzel az intézkedéssel a pénzkérdést rendezni, nem tudjuk biztosan: a diktatúra bukása elvágta a fejlődést.

Bizonyos azonban, hogy véglegesen ez sem oldotta volna meg a kérdést. A nehézség nem annyira a pénz formáján, mint azon a tényen múlik, hogy az ipari termelés csökkenése folytán a proletárállam az első időben nem képes a parasztságnak élelmiszerei fejében megfelelő mennyiségű iparcikket adni. A háború előtt a parasztság kénytelen volt élelmiszereket vinni a városi piacra, hogy az adója, adósságának kamatja, ügyvéd-, orvos-számlája megfizetésére pénzt szerezzen. A háborúban az élelmiszerek ára annyira felszökött, hogy a parasztok adósságukat jórészt kifizették, az adót a tanácskormány engedte; semmi gazdasági kényszer nem vitte rá a parasztot, hogy papírpénzért, amelyből amúgy is rengeteg mennyiség volt a ládafiában, bármit is eladjon. Ilyenformán a parasztság viszont semmiféle fajta pénzért sem ad szívesen élelmiszert, mert hiszen nem tud a pénzért iparcikket szerezni. A kérdés lényege hát a pénzgazdaságról a terménygazdaságra való áttérés. A magyar diktatúra különös nehézsége volt az, hogy a pénzkérdés sokkal gyorsabban éleződött ki a fehérpénz miatt, mint Oroszországban, vagy valamely egyéb tanácsállamban.

Varga Jenő: A Magyar Tanácsköztársaság gazdasági szervezete. Berlin 1921. 5-26. old.

Kelemen István: A magyar kommun gazdaságtörténetéhez

A magyar kommun gazdaságtörténetét még meg kell írni. Varga Jenő kitűnő könyve (Die Wirtschaftspolitischen Probleme des proletarischen Diktatur. Wien 1920.) csak a diktatúra gazdasági problémáit tárja fel, de nem gazdaságtörténete a magyar diktatúrának. Ehhez a megírandó gazdaságtörténethez akarok egy-néhány adatot szállítani a magam tapasztalatai nyomán.

Ez alkalommal a munkateljesítmény kérdéséről fogok szólni, mert úgy tetszik, mintha lassan dogmává akarna sűrűsödni polgári íróknál az a hit, hogy a társadalmi termeléssel szükségképpen és szorosan együtt jár a munkateljesítmény nagymértvű csökkenése. Csak a napokban „bizonyította” ezt be újra „megdönthetetlenül” Lujo Brentano. Eszembe sem jut Brentanóval vitatkozni, már annál kevésbé, mert egy merőben tapasztalati jelenségről lévén szó, az elvi vitatkozás céltalan.

A kérdés helyesen úgy fogalmazható, hogy megállapítható-e a munkateljesítmény csökkenése az átmenet idejében, avagy pedig ez a társadalmi termelésnek immanens tulajdonsága, amelyet megszüntetni nem lehet. *Varga Jenő, könyvének a munkafegyelméről és munkaintenzitásról írott részében, egészen nyíltan ír a kérdésről, és rámutat arra, hogy a hosszú háború és a forradalmak mindenütt lezüllesztették a munkafegyelmet és munkakedvet, és olyan légkört, olyan lelkiállapotot teremtettek, amely mindenütt a munkateljesítmény csökkenéséhez vezetett.* Ha ezt még bizonyítani kell, akkor itt fekszik előttem mint klasszikus bizonyíték, a Deutscher Braunkohlenindustrieverein évi jelentése, amelyből kitűnik, hogy a fejenkénti és munkaszakonkénti teljesítmény 1914-ben 4,7 tonna szén és 1,5 tonna brikett volt, ami 1918-1919-ben 1,8 tonna szénre, illetve 0,4 tonna briketre szállott le. A munkabér viszont ugyanezen idő alatt 3,77 márkáról 34,73 márkára emelkedett. A munkateljesítmény tehát 30 százalékra csökkent olyan országban, ahol a termelés rendszere nem változott meg, ahol mindenki a helyén maradt, vagyis csak a háborús kimerültség és a háborús, illetve forradalmi pszichózis hatása alatt.

A magyar proletárdiktatúrában ezekhez az általánosan mutatkozó jelenségekhez hozzájárultak a kapitalista termelési rendről a társadalmi termelőrendre való átmenet szükségszerű zavarai. Ennek dacára az a tapasztalatom, hogy azokban az iparokban, amelyek nyersanyag-, szén- vagy egyéb hiánnyal nem küzdöttek, ahol tehát a termelés dologi előfeltételei adva voltak, a teljesítmény nem volt olyan nagyon rossz. Tapasztalataimat mindenekelőtt a ruházati iparokból merítettem, és itt a következőket láttam:

A szabóipar nálunk majdnem kizáróan kisipar és kisiparszerűen üzött kézműipar. *A raktárra való nagybani termelést is otthonmunkába fogott kisiparosok végzik.* Egynehány nagyobb műhely, az Eötvös téri hadivarroda és a Nemzeti Egyesült Textilművek hadfelszerelő műhelyei, a háborúban keletkeztek. Ezeknél is hiányoztak a nagyipar összes jellemző sajátosságai: a kisiparnál is szokásos kézi varrógépeken felül sem gépi berendezésekről, sem technikai munkamegosztásról szó sem volt. Sok munkással, de kisiparszerűen folyt a termelés. A diktatúra alatt ebben a szakmában kettős feladatot kellett megoldani: a kisműhelyeket nagyüzemekké egyesíteni, és az egytípusú tömegtermelésre átmenni. A munka mindkét irányban a legszebben haladt előre. A megvolt egynehány nagyobb műhely átvételével és egy sor új nagy műhely felállításával a diktatúra vége felé már 16, úgynevezett „tanácsvarrodában” több mint 3000 munkás dolgozott, részben a Népruházati Bizottság, részben közvetlenül a hadsereg számára férfi és női felső és alsó ruhákat készítve, és a munkateljesítmény nemcsak mindenütt elérte a háborús munkateljesítményt, hanem néhol azt örvendetesen túl is haladta. Ismételten jártam valamennyi tanácsműhelyben, és a munkaidő alatt mindenütt a legnagyobb rendet, fegyelmet és szorgalmat tapasztaltam, úgyhogy a munkateljesítmény szempontjából a legkisebb panaszra sem volt ok. A munka folyamatosságát csak itt-ott zavarta meg egyes anyagok utánpótlásának késedelmessége, így különösen a vasalószéné és cérnáé. Ezek azonban a munkás személyén kívül eső momentumok lévén, nem tartoznak a munkateljesítmény kérdéséhez. A szakmában bajok csak azokkal az üzemekkel voltak, amelyek luxusruhák készítésére voltak berendezve, az úgynevezett divatszalonokkal, ahol jórészt megállt a munka, és a legnagyobb nehézségekbe ütközött a szalonok munkásait tömegruhák varrására beállítani, mert érthetetlenül azt a munkások alacsonyabb rendű munkának tekintették, mint a kényes és szeszélyes úrhölgyek kicsavart izlésének megfelelő toalettek készítését. Még nagyobb baj volt a nagyobb konfekciós vállalatok kiszolgáló és próbaszemélyzetével, akiket fizetni kellett anélkül, hogy produktív munkát végeztek volna. Ennek oka egyrészt az volt, hogy az elosztás még nem volt megszervezve, és így a kereskedői segédszemélyzetet még nem lehetett munkába állítani, másrészt valamennyit az elosztásnál nem is lehetett volna foglalkoztatni. Így különösen a próbakisasszonyok

semmiképpen sem akartak közhasznúbb foglalkozást vállalni, minthogy magukat szép ruhákban mutogassák és a kuncsaft előtt bájosan ellejtse. Itt aztán a meggyőzés, az agitáció és ha kell, a hatalom eszközeihez kell nyúlni, hogy ezeket a munkásrétegeket ideológiájuk károosságáról meggyőzzük és produktív munkába állítsuk. Nem tartom kétségesnek, hogyha a diktatúra politikai hatalma elég erős, ez nagyon gyorsan sikerül is.

Átmegegyek egy másik példára, amely talán még jellemzőbb. A szűcsipar egy par excellence (kiváltképpen) luxusipar és kisipar. Egyetlen nagyüzem sem volt. Itt az üzemenkoncentráció és a luxusiparról a tömegtermelésre való átmenet úgyszólván teljesen sikerült, és a szakma összes munkássága – 300–400 ember – néhány nagy műhelybe összetömörítve pontosan, szorgalmasan és fegyelmezetten készített egytipusú bőrruhákat repülők, automobilisták, vasutasok és gazdaszok részére, továbbá báránybőr bekecseket és kucsmákat. Ez annál nagyobb eredmény volt, mert a munkások ebben a szakmában a drága prémbundák, boák, karmantyúk és effélék készítéséhez voltak szokva, a tömegcikk termelése tehát új dolog volt. A teljesítmény nagyszerű volt. Feljegyzéseim, fájdalom, nincsenek, csak emlékezetből dolgozom, és így számokat nem akarok mondani, de bizonyos, hogy hetenként több száz darab készült el, és a teljesítménnyel nagyon meg voltunk elégedve. Csak egyetlen üzemmél, amely voltaképpen nem szűcsipari, hanem szűcs-bőrgyári üzem volt, és csak az összefüggés okán tartozott a szakmához, a csepeli Kovács-féle üzemmél volt baj, ahol, sajnos, a diktatúra végéig sem lehetett rendet teremteni. Ez valóban egy páratlanul és példátlanul állóan züllött üzem volt már az egész háború alatt, és jellemző a háborús gazdálkodás abnormitásaira, hogy ilyen szervezetlen, fegyelmezetlen üzemek, ahol a munkateljesítmény már a háború alatt is legfeljebb 50 százaléka volt egyéb ilyen üzemek munkateljesítményének, nemcsak fennmaradhattak, de még meg is gazdagodtak. Ennél az üzemnél már ott tartottunk, hogy az egész munkásságot és tisztviselőket fegyelmezett üzemekbe akartuk szétszórtnan beosztani, és az üzemet új munkásságot kitelepíteni, de erre nem kerülhetett sor. Bajokat ebben a szakmában is a felesleges kiszolgáló személyzet okozott, akiknek produktív munkakörbe való átvezetése még nem sikerült, bár ez irányban egynéhány egészen használható javaslatunk volt.

Mindezek persze kézműiparok, de jellemző példák arra, hogy ott, ahol a munka technikai és dologi előfeltételei adva voltak, a munkateljesítmény nem volt rossz. Ugyanez volt a tapasztalatom egyes nagyobb ruházati gyárakban, például a gyapjúmosó telepen, a Gyukits-féle kalapgyárban, az albertfalvai szövőgyárban stb. Ha szén és nyersanyag volt, akkor pontosan és rendesen ment a munka, és a munkateljesítmény nem csökkent.

Ugyanez volt a helyzet a bőr- és cipőgyártó iparban is, sőt itt már sikerült egyes, technikailag elmaradt üzemeket átszervezni. Tudvalevően a legnagyobb iparüzem ebben a szakmában az újpesti Wolfner-féle gyár. Ismételten jártam a Wolfner-gyárban, ahol úgyszólván napokat töltöttem, mert a gyár fejlett technikáját és jól szervezett adminisztrációját akartuk a többi üzemben is alkalmazni. Mindazokban a műhelyekben, ahol vagy egyáltalában nem, vagy csak kevés szén kellett, és ahol cserzőanyaghiány nem akasztotta meg a munkát, a termelés rendben ment, és sem a munkafegyelem, sem a munkateljesítmény nem csökkent. A borszifosztályon sikerült olyan tartalékokat gyűjteni, hogy a csépléshez szükséges szijmennység biztosítva volt. A cipőgyári műhelyben nagyon szépen ment a munka, és sajnos, annyi bakancsot hagytunk ott magunk után, hogy a fél fehérhadsereget fel lehetett vele szerelni, hacsak a románok el nem vitték. Mint új termelési ágat bevezettük a kesztyűbőrgyártást, hogy az anyaghiány miatt ünneplő kesztyűsöket foglalkoztatni lehessen, akik különben a Kossuth Lajos utcában egy nagy műhelyben már ugyancsak koncentrálnak voltak. A Wolfner-gyár fejlett technikáját és adminisztrációját kezdtük bevezetni egyéb üzemekben is, például a visszamaradt Machlup-gyárban, Mauthner-gyárban stb. Sehol sem tapasztaltam azt, hogy ezekben az üzemekben a munká-

sok személyn, a munkások akarátán, fegyelmezetlenségén, munkakedv hiányán megakadt vagy csökkenett volna a termelés. Ahol ez mégis beállott, ott ennek mindig egyéb okai voltak.

Bizonyos, hogy ezek a kedvező tapasztalatok nem általánosíthatók az egész vonalon. Bizonyos, hogy voltak egyes üzemek és egyes iparágak, ahol nagyon szomorú tapasztalataink voltak. Egy üzemre fentebb névleg rá is mutattam, de persze ez nem volt az egyetlen. Olyan iparágokról nem beszélek, ahol például szénhiány miatt egyáltalán meg sem indult a termelés, mint a téglagyártásnál. De ezeket a kedvező tapasztalatokat, úgy hiszem, mégis ki kellett emelni, mert jellemzőek, és mert azt mutatják, hogy átmeneti nehézségek vannak, amelyeknek a legyőzése több-kevesebb nehézséggel, hosszabb vagy rövidebb idő alatt sikerül csak, de a munkateljesítmény csökkenése semmiképpen sem elméleti velejárója a társadalmi termelésnek. Ha a diktatúra politikai hatalma elég erős, és annak fennmaradása biztosítottnak látszik, akkor ezt a kérdést meg lehet könnyen oldani, és a termelés nyersanyag és szervezés kérdése csak.

Ha pedig a szervezés már odáig jutott, hogy a szakmai üzemközpontok állanak és működnek, akkor nemcsak a munkateljesítmény szintjének fenntartása, hanem annak lényeges fokozása is várható, mert megvan annak a lehetősége, hogy minden üzemben az üzem természetének és berendezésének leginkább megfelelő termelés folyjon. Nálunk a szakmai üzemközpontok felállítása és szervezete teljesen elő volt készítve, csak a gyakorlati megvalósításra nem került már sor. Azt a kérdést, hogy a szakmai üzemközpontok az anyaghivatalokkal együtt vagy azoktól függetlenül szerveztessenek-e – amit Varga Jenő vetett fel, de már otthon is felmerült – elvileg nem találom megoldhatónak. Ez ugyanis szakmánként külön-külön dönthető el. Különben a szakmai üzemközpontok ügyéről más alkalommal részletesen fogok írni, és akkor erre a kérdésre bővebben kitérek.

Egyik-másik esetben már a diktatúra alatt megtörtént, hogy olyan üzemekben, ahol a munkateljesítmény az üzem irracionális berendezése miatt nem volt kielégítő, az üzemot bezárták, és a munkásokat olyan üzemekbe telepítették, ahol megvoltak a normális munkateljesítmény gazdasági előfeltételei. Így például a vas- és gépiparban a Sturzer, Szunyogh, Schlesinger Alajos stb. üzemeket. Egyes szakmákban, pl. éppen a gép-, és vasipari csoportban, a munkástanácsokkal és termelőbiztosokkal tartott értekezlet szerint csak a bérrendszer megváltoztatásával lehetett a megkívánható munkateljesítményt biztosítani.

A munkateljesítmény vizsgálatánál és az erről szóló jelentéseknél három teljesítményi fokot kellett szembeállítani:

1. A maximális (potenciális) teljesítményt, azaz a gépek és munkások együttes teoretikus, maximális teljesítőképességét (100 százalék).
2. A háborúban és a Károlyi-rezsim idején elért teljesítményt, a maximális teljesítmény százalékában.
3. A jelentés időpontjában tapasztalt teljesítményt, a hatásfokot ismét a potenciális teljesítmény százalékában kifejezve.

Ha ezek a jelentések rendelkezésemre állának, nagyon érdekes adatokat látnánk, amelyek az egész kérdést okmányszerűen döntenék el. Erről azonban, fájdalom, egyelőre le kell mondani. Egyelőre ez az értékes anyag a fehérek birtokában van, akik ahelyett, hogy azt tárgyilagosan, tudományosan feldolgoznák és ezzel hozzájárulnának egy fontos kérdés tisztázásához, hallatlan ostobaságokat és hazugságokat irkálnak össze.

Jegyzőkönyv az Osztrák Köztársaság és a Magyar Tanácsköztársaság árucseré-egyezményéről (1919. április 3.)

Megállapodás az átmenő forgalomról

A német-osztrák kormány és a Magyar Tanácsköztársaság kormányának meghatalmazott képviselői a következőkben állapodtak meg:

1. A német-osztrák állam és a Magyar Tanácsköztársaság területén a közvetlen átmenő forgalom minden irányban, tekintet nélkül az áruk származására, kölcsönösen szabad lesz. Ezalól kivételt képeznek az olyan áruk, amelyek már békében is külön engedélyhez voltak kötve, mint robbanóanyag, fegyver, lőszer stb., valamint az olyan áruk, amelyek a múltban is állami monopolicikké voltak. A felek által elrendelt közbeeső raktározás megfosztja ezeket az árukat tranzitáru jellegüktől.

2. Az átmenő forgalmat nem kötik külön engedélyek beszerzéséhez, és arra nem lehet semmi címen külön illetményt kiróni.

3. A szerződő feleknek joguk van tranzitárujukat polgári kísérő személyzettel biztosítani.

4. A hiányzó tranzito-engedélyek miatt 1919. január 1-től visszatartott árukat kölcsönösen azonnal felszabadítják.

5. Elvámolatlan, a régebbi vámkülföldről származó árukat a határállomásokról mint ilyeneket kell kölcsönösen továbbítani.

6. A vasúti forgalom szabályozása tekintetében az egyidejűleg erre vonatkozólag kötött megállapodást kell irányadónak tekinteni.

7. E megállapodás a továbbiakig 14 napos felmondással érvényben marad. Felmondás esetén az útban levő árukat rendeltetési helyükre kell irányítani, még akkor is, ha a felmondási határidőt átlépik.

8. E megállapodás ratifikálásának legkésőbb április 10-ig meg kell történnie, és ratifikálás után azonnal hatályba lép.

Bécs, 1919. április 3.

Ezennel felolvastatott és aláíratott.

A német-osztrák meghatalmazottak
névében

A magyar meghatalmazottak
névében

Olvashatatlan aláírás

a német-osztrák kereskedelmi,
kézműipari, ipari
és építési államhivatal osztályfőnöke

F e n y ő A n d o r,

a magyar tanácskormány
gazdasági megbízottja

Feljegyzés

a német-osztrák állam és a Magyar Tanácsköztársaság képviselői között 1919. április 3-án lefolytatott tárgyalásokon hozott határozatokról:

A két állam képviselői tárgyalásokat szándékoznak folytatni a kölcsönös árucseréről. Hogy bizonyos árukat mindkét állam számára azonnal beszerezhessenek, ideiglenesen a következőkben állapodnak meg:

I. A német-osztrák kormány kötelezi magát, hogy Magyarország számára a bécsi német-osztrák áruforgalmi iroda útján, a fuvarlevelek szabályszerű lepecsételésével a következő árucikkekre kiadja a kiviteli engedélyt:

- a) 7 045 000 korona értékben vegyipari cikkek, az A. alatt mellékelt jegyzék szerint
- b) 1 000 000 korona értékben eredeti svéd gyufa
- c) 1 000 000 korona értékben épületfa (a határforgalom fenntartásához)
- d) 1 200 000 korona értékben kaszák és sarlók
- e) 800 000 korona értékben mezőgazdasági eszközök
- f) 2 000 000 korona értékben vas, vasáru, fémáru, acéláru, mezőgazdasági gépek és gépalkatrészek, a kívánt tárgyaknak a német-osztrák kereskedelmi, ipari, kézműipari és építési államhivatal által történő mindenkorai speciális felülvizsgálatával
- g) 1 000 000 korona értékben kész férfi- és gyermekruhák
- h) 600 000 korona értékben járművek, autóalkatrészek és egyéb áruk
- i) kb. 40 000 korona értékben 1 vagon bobina-papír, gyufásdoboz készítésére.

II. A Magyar Tanácsköztársaság kormánya kötelezi magát, hogy a következőket szállítja Német–Ausztriának:

- a) a bécsi hivatalos marha- és húsfeldolgozóhelynek azonnal, de legkésőbb hat héten belül
 - 300 db vágómarhát (amelyből 100 darab már leszállításra került)
 - 2000 db juhot
 - 500 db bárányt
 - 250 db vágólovat.

Az elszámolásnál a Magyar Állat- és Takarmányforgalmi Rt. budapesti piaci árait kell irányadónak venni. Itt kifejezetten megállapodtak abban, hogy semmiféle illetéket vagy pótlékot külön felszámítani nem szabad.

b) A Magyar Tanácsköztársaság kötelezi magát, hogy Német–Ausztriának azonnal megkezdve, de legkésőbb két hónapon belül 100 000 kg birkagyapjút szállít az alábbi feltételek mellett:

1. A mennyiség tisztára mosott gyapjú alapján értendő, abban az esetben tehát, ha levegőn szárított bőrök kerülnek szállításra, annyival többet kell szállítani, hogy a bőrök terméke egyenlő legyen a tisztára mosott gyapjúval. (Alapbázis merinóbőröknél 20%, cigájabőröknél 35% termék.)

2. Átvételi árként a Magyar Gyapjúközpont árai érvényesek. Az átvételre jogosultakat a kereskedelmi, ipari, kézműipari és építési államhivatal jelöli ki, és a német-osztrák áruforgalmi iroda útján közli.

c) A Magyar Tanácsköztársaság kormánya a budapesti Magyar Haditermény Részvénytársaságnak szállítási megbízást ad 200 vagon morzsolt kukoricára, legmagasabb hatósági áron, hozzászámítva az ügynöki jutalékokat.

III. A Magyar Tanácsköztársaság a német-osztrák sómonopólium kezelésétől havonta 300 vagonig á 10 000 kg sót (étkezési) vásárol, 25 korona 100 kg áron, csomagolatlanul, ab sóbánya (egyenesen a sóbányából. – *Szerk.*).

Ha a monopóliumkezelőség nem lenne abban a helyzetben, hogy a fenti mennyiséget leszállítsa, a hiányzó mennyiségre német só beszerzéséhez az átszállítási engedély megadatik. Utóbbi érvényes a fenti 300 vagonon felül a Magyar Tanácsköztársaság szükséglet-többletére, legfeljebb további havi 200 vagonra.

A német-osztrák sómonopólium-kezelőség kötelezi magát: minden hó 15-ig közli a Magyar Tanácsköztársasággal, hogy a következő hónapban milyen mennyiséget tud szállítani.

IV. Általános feltételek:

A fenti megállapodások lebonyolításánál mindkét részről a következő általános feltételek irányadók:

a) Az áruk kifizetése mindig annak az államnak a pénznmében történik, ahol a bevásárlás, illetve az átvétel történik.

b) Egy vagonon mindig 10 000 kg értendő.

c) Abban az esetben, ha véletlen események átmenetileg akadályozzák valamelyik szállítás lehetőségét, a szállítási határidőt az akadályoztatás tartamával kölcsönösen automatikusan meghosszabbítják.

d) A mai napon, a kölcsönös vasútforgalommal kapcsolatban kötött külön megállapodás csorbítása nélkül, ezennel megállapodnak abban, hogy e külön megállapodás rendelkezései mindaddig érvényben maradnak, amíg a jelen megállapodások lebonyolítódnak.

e) E megállapodások ratifikálásának legkésőbb április 10-ig meg kell történnie, és ezek a ratifikálás után azonnal hatályba lépnek.

Bécs, 1919. április 3.

Felolvastatott és aláíratott:

A magyar meghatalmazottak
nevében:

F e n y ő A n d o r
a Magyar Tanácsköztársaság
gazdasági megbízottja

A német-osztrák meghatalmazottak
nevében:

Olvashatatlan aláírás
a német-osztrák kereskedelmi,
ipari, kézműipari
és építési államhivatal osztályfőnöke

Tárgyalási összefoglaló

A Magyar Tanácsköztársaság és a német-osztrák kormány képviselői között 1919. március 31-én, április 1-én, 2-án és 3-án különböző gazdasági megállapodások érdekében folyamatos tárgyalásokra került sor, melynek eredményeképpen egy tranzito-megállapodás, valamint a kölcsönös vasúti forgalom fenntartására vonatkozó különmegállapodás jött létre.

Ezenkívül a néhány héten belül megkötni szándékozott kompenzációs egyezményig érvényben maradó ideiglenes megállapodást kötöttek a kölcsönös szállítási kötelezettségekre vonatkozóan.

E tárgyalások folyamán a felek megegyeztek, hogy a következő nyilatkozatokat veszik jegyzőkönyvbe:

1. Magyar részről kijelentik, hogy az átmenő forgalom engedélyezésére vonatkozó kötelezettség kiterjed minden olyan szállítmányra, amelynek feladóállomása a szorosan vett Magyarország (Szlavóniát és Horvátországot kivéve) 1918. október 15-én fennállott határain kívül esik.

2. A dunai forgalmat illetően egyetértőleg megállapodtak abban, hogy a német-osztrák állam és a Magyar Tanácsköztársaság területén át minden irányban és tekintet nélkül az áruk származására a dunai forgalmat kölcsönösen szabaddá teszik.

3. A régi szerződéseket illetően egyetértőleg elismerik, hogy a korábbi állam-, illetve kompenzációs szerződésekből származó hátralékos szállítmányokat kölcsönösen ki kell szolgáltatni.

A „Feljegyzés” III. pontjához megjegyzik, hogy abban az esetben, ha a Magyar Tanácsköztársaság ismét olyan helyzetben lenne, hogy a régi magyar sóbányákból szerezheti be sószükségletét, a Német-Ausztriából hozatott 300 vagon sóra vonatkozó átvételi kötelezettséget csak akkor lehet csökkenteni, ha egyidejűleg a német só átszállításáról is lemondanak.

Egyidejűleg kijelentik, hogy e pont zárómondatának utolsó három sorát kölcsönös megállapodással törölték.

Bécs, 1919. április 3.

Ezennel felolvastatott és aláíratott:

A magyar meghatalmazottak
nevében:

F e n y ő A n d o r

a magyar tanácskormány
gazdasági megbízottja

A német-osztrák meghatalmazottak
nevében:

Olvashatatlan aláírás

a német—osztrák kereskedelmi,
kézműipari, ipari
és építési államhivatal osztályfőnöke

Közl. MMTVD. 6/A. 119–122. old.

(Országos Levéltár. KÜM Gazdaságpolitikai Osztály.

A. 1. – 22.295 1919. Német nyelven.)

Antonio Gramsci a Magyar Tanácsköztársaság és Olaszország gazdasági kapcsolatáról

Az adott helyzetben egyedül a kommunisták voltak képesek visszatérni az összeomlás következtében demoralizált katonák harckészségét, csak ők voltak képesek mozgósítani a munkásokat, hogy fegyverrel a kézben védelmezzék az ország területét s egyben a forradalmat, foglalják vissza az országnak a csehszlovákok, jugoszlávok, galíciaiak és románok által megszállt területét, hogy ezzel a forradalom hatalmát növeljék. Egyedül a kommunisták tudtak Clemenceau úrhoz illő hangot használni, aki ki akarta elégíteni Franciaország vazallus államainak (Szerbia, Csehország és Románia) mohóságát, Magyarország szétzúzásával és feldarabolásával akarta megszilárdítani a franciák tekintélyét a Balkánon. A tanácshatalom Magyarországon nemzeti jelleggel alakult ki, erejének legnagyobb részét az országhatárok problémáinak megoldására kellett fordítania, és ezért nem tudott és nem volt ideje arra, hogy kiépítse saját államapparátusát, és nem tudott valóságos kommunista szellemet felébreszteni a munkásokban és a parasztokban.

A tanácshatalmat nem verték le azonnal Franciaország vazallus hadseregei, mert Olaszország és Amerika ellenvéleményen volt. Különösen Olaszország tiltakozott, azt akarta, hogy Szerbia határain legyen egy olyan állam, amely alkalmas arra, hogy fegyveres erővel vagy forradalmi propagandával fenyegetse magát a szerb–horvát–szlovén állam létét. A Fiume és Dalmácia miatt hevesebb hangot megütő olasz lapok gyakran rokon-szenyvvel írtak a magyar Vörös Hadsereg tevékenységéről, a francia lapok közölték, hogy a Vörös Hadsereg szervezésében olasz tisztek vettek részt, és sok olasz muníciós vonat fejezte be útját Magyarországon; a Romanelli ezredes vezette olasz katonai misszió soha nem utazott el Budapestről, és még most is ott van. Természetesen az olasz kormányt valójában a „szent egoizmus” vezérelte, és Romanelli ezredes Budapesten a forradalom Raszputyinjának hivatalát töltötte be. A kommunisták „barátja” volt, de elsősorban hűségesen kiszolgált azokat a milánói és génuai vas- és fegyvergyárosokat, akik az Adriai-tenger összes kikötőit követelték.

A magyar elvtársak minden cselekedete, minden kezdeményezése, minden hőies erőfeszítése fennakadt a nemzetközi kapitalista érdekeknek és intrikáknak ezen szövevényein. Magyarország kis ország, amelynek politikai élete sok esetben egyetlen nagy városban összpontosul és zajlik le; a kapitalista diplomácia raszputyini intrikái könnyebben szövődhetnek és érhetnek el eredményt. A magyar tanácshatalom bukásának hírével együtt

publikálták azzal a hírrel, hogy Fiume és Dalmácia problémáját végül is a párizsi konferencia megoldotta; az olasz kormánynak immár nem volt többé szüksége Magyarországra: a románok és csehszlovákok előnyomulhattak.

L'Ordine Nuovo, 1919. augusztus 9.

Közlő Párttörténeti Közlemények,

1962. 3. sz. 126–128. old.

G. Romanelli az olasz–magyar gazdasági és politikai kapcsolatokról

Veszélyes lépések

Nagyon örültem, amikor egy nap Segre tábornok, aki leveleiben általában arra szorított, hogy a helyi állapotokról információkat és értékeléseket kérjen, vagy megcáfolja azokat, amelyeket előzőleg adtam, azt tanácsolta, tanulmányozzam, hogyan lehetne kihasználni misszióink rendkívüli és szerencsés helyzetét, ti. azt, hogy csaknem egyedül, vetélytársak nélkül tartózkodott Budapesten. Célul tűzte elénk, hogy megalapozzunk egy olyan gazdasági behatolást Magyarországon, amely kedvező lehetne a jövőben, amikor újra rendeződnek a nemzetközi kapcsolatok a Duna menti országokkal és Oroszországgal.

Néhány nappal később egy másik, kevésbé határozott ötletet adott Segre tábornok. Felhívta a figyelmemet arra, hogy Bécsben örömmel fogadnák a proletárdiktatúra lemondását, mert ez véget vetne a kommunista kísérletnek, és lehetővé tenné, hogy Magyarországon visszaállítsák a demokratikus rendszert, mely képes arra, hogy figyelembe vegye a nép érdekeit, összeegyeztetve azokat a jómódú osztályok érdekeivel és a tulajdonjogról vallott nézeteivel...

A gazdasági célkitűzések megvalósításával elsősorban Tacoli márki foglalkozott; hogy ne bonyolítsam a munkáját, e téren tartózkodtam mindennemű kezdeményezéstől; megelégedtem azzal, hogy támogattam elképzeléseit, és együtt dolgoztam vele, valahányszor erre kért.

Hogy részleteiben hogyan alkotta meg a tervét, nem tudnám megmondani. Még kevésbé azt, volt-e lehetőség arra, hogy a kettős érdek alapján remélt élénk kereskedelmi cserefolyamat meginduljon Olaszország és Magyarország között.

Lényegében arról volt szó, hogy minél több olasz árut vigyenek Bécsbe, amelyeket aztán – amint a blokádot feloldják – Magyarországra kellett volna szállítani. Mivel ezek nagyon keresett áruk és tömegfogyasztási cikkek voltak, amelyekből Magyarországon hiány volt, kétségtelenül azonnal és kedvező áron eladhatók lettek volna. A szóban forgó árukat magyar termékexporttal lehetett volna kiegyenlíteni, akkor és olyan körülmények között, amikor az ország kereskedelmi pangására ezek a vásárlások bizonyára kedvezően hatottak volna.

Segre tábornok és Tacoli márki helyi megbízottja – hogy a tárgyalásokat megfosszák a hivatalos jellegtől – egy bizonyos Basselet de la Roseaie gróf volt, egy minden lében kanál ember, aki ügyesen tudott hízelegni, de egyáltalán nem keltett bennem bizalmat, olyannyira, hogy uralkodnom kellett magamon, nehogy udvariatsággal válaszoljak émyeltő bókjaira. Mindig ott lábatlankodott a misszió, hencegett Segre tábornokhoz fűződő bizalmas viszonyával, és minthogy beszédéből arra következtethettem, hogy Segre tábornok igen nagyra becsüli őt, kénytelen voltam sokszor fél órákig is eltűnni, ahelyett, hogy kidobtam volna, mint oly sokszor kedvem lett volna ezt megtenni.

Féltém, hogy ez nem tetszene a bécsieknek, akiknek valóban tehetett, és még tehet is néhány fontos szolgálatot. Félhivatalos ügyvivő volt egy olasz szindikátus és a Kriegstreidegesellschaft (az osztrák Haditerményforgalmi RT. – *Szerk.*) közötti megbeszéléseken, hogy a már említett fontos kereskedelmi egyezményt megköthessék.

Minthogy az új rendszerben a kormány monopolizálta a kereskedelmet, Basselet gróf úgy vezette tárgyalásait, hogy állandóan úton volt a Közélelmezési Népbiztosság és a Pénzügyi Népbiztosság között, és – hacsak nem szélhámoskodott ebben a tekintetben is – úgy tűnt, hogy markában tartja a legbefolyásosabb népbiztosokat és azok bizalmi embereit. Ez még inkább növelte gyanakvásomat iránta, és bosszúságot okozott az is, hogy szabadon járt-kelt a kancellárián (Romanelli valószínűleg a szovjetházra, a Hungária-szállóra utal. – *Szerk.*), és ilyen vagy olyan ürüggyel, kedve szerint időzött ott.

Az egész ügytől távoltartottam magamat mindaddig, míg a misszió meg nem jelent Benedetti úr, az olasz szindikátus képviselője, és magával nem hozta a szerződés vázlatát. Ebbe belepillantva informálódhattam. Benedetti úrnak közbelépésem nélkül sikerült – néhány napi pesti tartózkodás és az ügyben érdekelt miniszterekkel való tárgyalás után – elfogadtatnia a szerződést, és miután ezt közölte velem, visszatért Bécsbe.

Néhány nap múlva ismét találkoztam az elégedettségtől teljesen felfuvalkodott és pöffeszkedő Basselet gróffal, aki Bécsből jött, s magával hozta ottani misszióink levelét. A levélben arról értesítettek, hogy a gróf kíséretet kér néhány, aranyat tartalmazó ládának a budapesti pályaudvarra, majd az esti vonattal Bécsbe történő szállításához. Úgy tájékoztattak, hogy ez az arany a Kriegstreidegesellschaft letétje azon áruk fedezetéül, melyeket az olasz szindikátus Bécsbe fog szállítani és ott fog raktározni, hogy a magyarországi blokádnak megszűnte után ezeket azonnal Budapestre lehessen hozni.

Kevéssel dél előtt az értékes ládákat a gróf bizalmi emberei a kancelláriára szállították. A gróf, anélkül, hogy zavartatta volna magát, mintha csak otthon lenne, mozgósította írnokaim és fegyvereseim felét, hogy kössék össze, pecsételjék le és leltározzák a ládákat. Hagytam, tegyen amit akar, és csak annyit mondtam, hogy a két rendelkezésére bocsátott emberen kívül ne vonjon el másokat munkájuktól, és megtiltottam, hogy a ládákra rátegyék a misszió pecsétjét és címkéjét, mivel nem hivatalos szállítmányról volt szó.

Azon voltam, hogy ez a néhány tízmilliónyi aranytartalék biztonságban, túlságosan nagy feltűnés nélkül érjen ki a pályaudvarra, és hogy a lehető legnagyobb titokban induljon rendeltetési helyére, mert megértettem, hogy a legkisebb indiszkrécio is árthat a vállalkozás sikerének.

De Basselet gróf túlságosan dicsekvő és fecsegő volt ahhoz, hogysem titokban maradjon ez a szállítmány, így nem lepődtem meg, amikor néhány nap múlva arról értesültem, hogy az osztrák határon nem engedték át a ládákat mindaddig, amíg meg nem vizsgálták azok tartalmát. A gróf tiltakozott. Kijelentette, hogy a ládák az olasz misszióhoz tartoznak – amint azt a címkék is bizonyították, melyeket a gróf jogtalanul eltulajdonított és felhasznált. A ládákat végül is felnyitották, megállapították, hogy aranyat tartalmaznak, és erről azonnal értesítették misszióinkat.

Segre tábornok haladéktalanul intézkedett, hogy egy tisztünk utazzon Bruckba, foglalja le a ládákat, és szállítsa a Canovagasséba, bécsi misszióink székhelyére. De a vállalkozás híre már elterjedt, és a sajtó hihetetlen zajt ütött azokkal az aranymilliókkal történt állítólagos szennázás szélhámosság körül, amelyek a kommunista Magyarországról az olasz misszió páncélszekrényeibe vándoroltak.

Több sem kellett! Allizé úr, a magas rangú bécsi francia biztos rögtön felújította már korábban megkezdett politikai hadjáratát Olaszország ellen, félreérthetetlenül és nyíltan filobolsevizmussal (bolsevizmus iránti szimpátiával) és kétkulacsos politikával vádolva

bennünket, s mindezt azzal egészítve ki, hogy képesek lennénk bármilyen kétéss kompromisszumra Kun Bélával.

Szerencsére elég óvatos és szűkszavú voltam bizonyos ajánlataimban, melyeket időközben abban az irányban tettem, hogy eleget tegyek egy másik, Bécsből sugallt ötletnek. Máskülönben ki tudja, milyen botrány robbant volna ki. És a botrányból csak alaposan kompromittálva kerültünk volna ki.

A Münchenből jövő Morgari – aki ott egy másik bolsevik kormány rövid ideig tartó fennállásánál volt jelen – május második felében Budapestre érkezett. A Hungaria Hotelben, a Magyar Tanácsköztársaság „szentélyében” fogadták és látták vendégül.

Bár megfelelő engedély nélkül utazott külföldre, és minden jel arra mutatott, hogy az olasz kormány és az olasz hatóságok – melyeket én képviseltem – elveivel ellenkező tevékenységet folytat, mégsem mulasztotta el, hogy tisztelgő látogatást tegyen nálam, s én ezt a látogatást siettem viszonzni.

Úgy gondoltam, az egyedüli módja annak, hogy érdekes és tanulságos beszélgetést folytassak azzal az emberrel, aki közelről látott egy másik bolsevik kísérletet, és most a magyar forradalmi rezsim kulisszái mögött él, az lenne, ha e találkozás alkalmával mellőznénk minden konvenciót és mesterkéeltséget.

Morgari nyíltan beszélt az itteni helyzet különböző problémáiról, a legváltozatosabb témákat érintve: bemutatta a bolsevizmus híveit, elemezte a megnyilvánulási formáit, beszélt a bolsevizmus életrealitásáról, következményeiről, helyi és távoli visszhangjáról.

Mivel mindketten a lehető legnagyobb tárgyilagosságra törekedtünk, bár a tényeket teljesen ellentétes nézőpontból és más felfogásból ítéltük meg, mégis gyakran egyetértettünk a végső következtetésekben.

A beszélgetés végére megerősödött a róla alkotott első benyomásom, vagyis az, hogy meggyőződésből, jóhiszeműen, becsületesen követ egy célt, nagyravágyás és egyéni érdek nélkül, abban a reményben, hogy ezzel hasznára lehet a kisemmizett, a sors által kevésbé kegyelt osztályoknak. Így annak ellenére, hogy nem osztottam nézeteit, megbecsülést, és olyan bizalmat éreztem iránta, hogy már-már arra gondoltam: felhasználom bizalmas viszonyát Kun Bélával, és azt, hogy Kun Bélának érdekében áll Morgari rokonszenvének megnyerése annak érdekében, hogy rajta keresztül hasson az olasz proletariátusra, és ezzel Olaszországot a Magyarország belügyeibe való beavatkozásra indítsa.

Bármilyen határozatlan volt is Bécs abban az utasításban, amely erre az intervencióra vonatkozott, nekem úgy tűnt, ezt tartják az egyedüli lehetséges eszköznek az ország törvényes rendjének helyreállítására, mert ez a minden partizánkodástól megtisztított rend megszilárdítását biztosítaná, s elég tisztességes eszköz lenne látszólag ahhoz, hogy a magyar népet, amely már a függetlenségért vívott harcunkban is testvérünk volt, magunkhoz kössük.

De mielőtt e megbízhatatlan és veszélyes területen ilyen kockázatos vállalkozásba fogtam volna, azt gondoltam, hogy előbb tanácsot kérek mind Tacoli márkítól, mind Borghese hercegtől, akik véletlenül mindketten éppen Pesten tartózkodtak.

Bár mindketten óvtak azoktól a veszélyektől, amelyeknek kiteszem magamat azzal, hogy egy ellenzéki, alkotmányunkkal olyannyira összeegyeztethetetlen párthoz tartozó képviselővel erről a kényes témáról tárgyalok, és bár figyelmeztettek, hogy nincs kizárva, hogy ezekre a tárgyalásokra esetleges parlamenti viták során fény derülhet, mégsem beszéltek le elhatározásomról, sőt, biztosítottak erkölcsi támogatásukról.

Azért, hogy találkozásunk kevésbé legyen feltűnő, és ne tűnjék túl fontosnak, néhány elővigyázatossági intézkedést tettem. Második találkozást kértem Morgaritól azzal,

hogy megbeszélésünkön ne legyen ott egy bizonyos német újságíró, aki majdnem mindig mellette volt, és aki – úgy vélem – német napilapoknak és folyóiratoknak dolgozott.

Morgari azonnal fogadott, és így lehetőségem nyílt arra, hogy megmagyarázzam elképzeléseimet, látogatásom célját. Elmondtam neki, hogy véleményem szerint miképpen tudna, saját politikai ügyét szolgálva, egyidejűleg hazájának és Magyarországnak is hasznára lenni.

Elgondolásom megvilágítására vázoltam, hogyan látom Magyarországot, a rendszer és a nép tragikus helyzetét: háborúban állnak csaknem valamennyi szomszédjukkal, s ugyanakkor belháborút vívnak, hogy az egyik osztály rákényszerítse engesztelhetetlen diktatúráját a többi osztályra; hát mi biztosíthatná a jövőt?

Kun Bélának hatalomra jutása után úgy kellett éreznie, hogy bizonyos módon szerződést kötött a proletariátussal, és kötelezettséget vállalt, hogy erkölcsi és anyagi helyzetét ténylegesen és tartósan megjavítja. Ő azonban azzal, hogy makacsul törekedett a már nyilvánvalóan reménytelen helyzet megmentésére, azt kockáztatta, hogy épp ellenkező hatást ér el. Nyilvánvaló volt előttem, hogy a proletárdiktatúra bukása – akár népfelkelés, akár az ellenséges csapatok győzelme idézi elő – csak súlyosbítaná a szegény osztályok helyzetét, és ezért, amíg nem késő, meg kell egyeznie a fegyverletételben azzal a hatalommal, amely a legnagyobb biztosítékot nyújtana a nemzeti függetlenség és a demokratikus elvek tiszteletben tartására: vagyis Olaszországgal.

Megmondtam Morgarinak: hangsúlyozza Kun Béla előtt, hogy a fegyverszüneti megállapodás záradéka végeredményben nem zárja ki az antanthatalmak beavatkozását a legyőzött országokban, és Magyarország esetében még csak arra sincs szükség, hogy az intervenció igazolására ürügyet keressenek. Kizárólag a magyar nemzeti érzés túlzott tisztelete volt az, ami miatt Olaszország csakis abban az esetben kívánt volna beavatkozni, ha erre felkéri.

Mint közvetítő megjegyeztem: ajánlatunk elegendő biztosítékot fog tartalmazni arra, hogy a proletariátus ügyét megvédi, és az utolsó forradalom vívmányai nem vesznek el teljesen, mint ahogy az kétségtelenül várható lenne, ha a Tanácsköztársaság abban a harcban esne el, melyet az antanttól erkölcsileg, Romániától, Csehszlovákiától, Jugoszláviától pedig katonailag támogatott „ancien régime” üzent ellene. Minthogy ezek az államok még nem elégítették ki területi követeléseiket, minden kedvező alkalmat megragadnak, hogy megvessék a lábukat Magyarország más pontjain is, és aztán ezek odaítéléséről tárgyaljanak Párizsban, ahol a békét mindaddig nem tudják megkötni, amíg Kun Béla mint a bolsevizmus és a kommunizmus képviselője hatalmon van.

Úgy láttam, Morgarit sikerült meggyőzőnöm érveimmel és őszinteségemmel, annál is inkább, mert még emlékezett a müncheni bolsevista kísérlet nemrég bekövetkezett dicsőtelen bukására és azokra a súlyos következményekre, amelyeket ez a bukás okozott a proletariátusnak.

Néhány percnyi gondolkodás után megígérte, hogy foglalkozik az ügygel, megemlíti és támogatja Kun Bélánál, majd aztán értesít beszélgetésük eredményéről.

Csakugyan, két nap múlva telefonértesítést kaptam, hogy Morgari arra kér, keressem fel 15 órakor, ha nincs más sürgős elfoglaltságom.

Hozzásiettem, és ő elmondta, hogy az általam felvetett problémáról hosszasan és bensőségesen elbeszélgetett Kun Bélával. Kun nem volt elfogult, sőt olyan engedékenynek látszott, amelyennek soha nem mertem volna remélni. Elvben egyáltalán nem ellenezte a kompromisszum létrejöttét, de úgy gondolta, hogy be kell avatni a tervbe a külügyi népbiztoshelyettest, Ágostont is, aki gyakorlatilag a népbiztosság feje volt, hogy tanulmányozza, milyen gyakorlati formában lehet megvalósítani, illetőleg a kormány elé terjeszteni a javaslatot. Morgari ehhez hozzáfűzte még, hogy előreláthatólag Ágoston külön-

bőző ellenvetéseket tesz, és bővebb magyarázatot fog kérni – melyeket mindjárt példával illusztrált –, ezért rögtön azt kérdezte tőlem, hogyan kell válaszolnia, hogy ne ártsen az ügynek, sőt elősegítse sikerét.

Emlékszem, Morgari többek között azt is kérdezte: van-e olyan olasz kontingens, mely elég közel tartózkodik Budapesthez, hogy idejében odaérjen, mielőtt mások reakciós célokra használnák fel a hatalomról való esetleges lemondást; és milyen erejű ez a kontingens? A kérdés feltevésének módjából azonnal megértettem, hogy az inkább Kun Bélától származik, mintsem tőle, s hogy célja kétségtelenül szándékaink kifürkészése. Így, akár azért, mert valójában én magam sem ismertem tárgyalásaim sikerének ezt a nagy fontosságú elemét, akár azért, mert úgy gondoltam, hogy ebben a sajátos politikai helyzetben jobb túlozni, mint gyengének mutatkozni, általános szólamokkal válaszoltam, melyek semmit sem határoztak meg közelebből, de melyeket számomra előnyösen lehetett értelmezni.

Ez a megbeszélés, a felvetett kérdésekkel és ellenvetésekkel, elgondolkoztatott és bizonytalanná tett. Részben féltem, hogy túllépek a kapott homályos utasítások határát; részben pedig olyan lehetőségek merültek fel előttem, amelyekre mindeddig nem is gondoltam.

Természetesen nem mulasztottam el, hogy személyesen és részletesen tájékoztassam Segre tábornokot, de ő arra szorítkozott, hogy tudomásul vegye tevékenységemet és a lehető legnagyobb óvatosságra intsen . . . ez volt minden.

Szerencsémre – mintha lelkiyugalmam megmentésére történt volna – éppen ezekben a napokban intézkedett a külügyminisztérium, hogy Tacoli márkit a misszió politikai megbízottjának tisztségében váltsa fel Borghese herceg. Ez lehetővé tette, hogy az eddigitől eltérő módon, vagyis nem barátként, hanem munkatársként tárgyaljak a kérdésről Borghese herceggel, aki vállalja a felelősség rá eső részét.

Pontos jelentést tettem neki arról, hogyan zajlottak le az események, majd beszámolómat a szóba jöhető lehetőségek kilátásba helyezésével, a fennálló veszélyeknek és azoknak a kétségeknek a felsorolásával folytattam, amelyek eszembe ötlöttek arra az igen kedvező és nem remélt esetre, ha Kun Béla beleegyezne ajánlatunkba.

Borghese herceg megnyugtatót. Tudomásomra hozta: ő sem ringatja, sőt, soha nem is ringatta magát illúziókba a dolog kimenetelét illetően, különben kellemetlen helyzetben éreztem volna magamat amiatt, ahogy az adott helyzetben cselekedtem. Ő már a gyakorlatból tudja – fűzte hozzá –, milyen sorsra jutottak hasonló kezdeményezések, melyek az ellenségeskedés egész raját képesek felkelteni az úgynevezett baráti hatalmak tárgyalásain. Ráadásul az országon belül is felmerülhetnek az ellenzék ellenvetései, amelyek könnyen hasonló vitához vezetnének.

Végül is arra a következtetésre jutottunk, hogy bár erősen hiszünk Morgari jóhiszeműségében és teljes diszkréciójában, ajánlatosabb lesz elkerülni őt, mintsem újabb megbeszéléseket sürgetni erről a témáról, annál is inkább, mivel a megbeszélések nem maradtak volna titokban, és így rosszindulatúan értelmezhatték volna azokat.

Guido Romanelli: Nell' Ungheria di Bela Kun e durante l'occupazione militare Romene. Udine 1964. 62-73. old.

Sir R. Rodd római angol követ levele
Curzon angol külügyminiszterhez
a magyarországi olasz fegyverszállítások híreszteléseiről

Róma, 1919. július 4.

Megmondtam a tanács (a Négyek Tanácsa) elnökének, hogy olyan szóbeszédet hallottam, hogy az olaszok fegyvert szállítottak a magyar bolsevik kormánynak. Azt gondoltam, jó, ha ő is tudja, hogy ezt híresztelik, mert ha ez a szövetséges kormányok fülébe jut, nagyon rossz vért fog szülni.

Azt válaszolta, hogy ő is hallott már erről a szóbeszédről, közölte is mindjárt Diaz tábornokkal, aki tagadta, hogy ennek bármi alapja is lenne. De utasítást fog adni az alapos kivizsgálásra, és úgy véli, hogy jó lenne cáfolatot is kiadni.

(Elküldve a békedelegációnak)

Napjainkig a legproblematisabb kérdések egyike a magyar proletárdiktatúra agrárpolitikája volt. Ez a kérdés fél évszázadon keresztül a szélsőséges nézetek középpontjában állt, és volt olyan időszak, amikor a parasztkérdésben elkövetett hibákban keresték a Magyar Tanácsköztársaság bukásának legfőbb okát. Szélesebb körű ismereteink birtokában ma már higgadtabban alkothatunk véleményt. Mindenekelőtt megállapíthatjuk, hogy a magyar munkáshatalom nem elbukott, hanem a nemzetközileg támogatott fegyveres intervenció elleni háborúban vereséget szenvedett: A leveretés kétségtelenül számos belső gyengeséggel párosult, és ezek között jelentős helyet foglal el az agrárkérdés elhibázott megoldása.

Mi volt az alapvető hiba? Talán úgy lehetne summázni, hogy a kérdés politikai oldalának rovására a gazdasági oldal került előtérbe. A földosztásban nem a milliós paraszti tömegek vágyának – egyben egy fejlődési foknak – a megvalósítását, a munkás-paraszt szövetség megerősítésének tényét, hanem a mezőgazdasági nagyüzemek szétforgácsolódását látták annak összes hátrányaival, s a kisparaszti tulajdon káros megerősödésétől tartottak.

A föld nacionalizálása – és így a nagybirtok egyben tartása – kielégítette ugyan a háromnegyed milliónyi uradalmi cselédség vágyát, de indifferenssé tette a földhöz nem jutott falusi agrárproletariátust, a föld után sóvárgó szegényparaszti milliókat, és politikai bizonytalanságban tartotta a paraszti tömegeket általában.

Ennek az agrárpolitikának a megvalósítását friss, napi politikai oldalról világítja meg Hamburger Jenő földművelésügyi népbiztos a „Népszavá”-nak” adott interjújában. Egy későbbi írásában Hamburger az agrárpolitikában jelentkező pozitív vonásokat és kétségtelen eredményeket ismerteti.

Végül közöljük Magyar Lajos írását, aki helyesen, kritikusan – de helyenként talán túlzott élességgel – veti fel az agrárpolitika néhány alapvető problémáját.

Hamburger Jenő földművelésügyi népbiztos nyilatkozata a földbirtok szocializálásáról és a szövetkezetekről (1919. április 25.)

A földművelő Magyarország egyik legnagyobb és legkiélezettebben homlokterben álló kérdéséről, a földreformról, a föld forradalmáról esik most szó mindenütt. Hogy tiszta képet adhassunk ennek a nagy jelentőségű kérdésnek mostani állásáról, Hamburger Jenő elvtárs földművelésügyi népbiztoshoz fordultunk, aki kérdéseinkre az alábbiakban nyilatkozott:

Miért a termelőszövetkezeti formát fogadta el a Kormányzótanács a földreform megvalósítása dolgában?

– Legelsősorban a földműves érdekek kívánták ezt így. Minden más megalakulási forma a föld földarabolásához vezetett volna, és így magától értetődően rövid idő múlva kialakult volna egy olyan közép- és kisbirtokos osztály, amely nemcsak hogy a proletariátus érdekei ellen cselekedett volna, hanem a kommunista társadalom megvalósítása elé kemény nehézségeket gördített volna. A második szempont, ami a földarabolás, földparcellázás és minden más megoldási forma ellen szól az, hogy a kommunista társadalomban a legintenzívebb ipari és mezőgazdasági üzemeket kell a legtökéletesebb gépi berendezésekkel ellátni úgy, hogy minél kevesebb munkaidő befektetésével minél többet lehessen produkálni. A kisbirtokon az intenzív gazdálkodás alig lehetséges. A közép-birtokok társulása révén ugyan létrejöhetne egy olyan szövetkezeti alakulás, amely intenzív termelést biztosíthatna, de a földbirtokok magántulajdonban való hagyása, a vezjáró örökösödés törvényszerűleg az állandó munka nélküli jövedelemhez és így a kizsákmányoláshoz vezet. Így ebből a szempontból is a szövetkezeti formát kellett választani.

– A kommunista társadalom munka nélküli jövedelmet nem ismerhet, s a földet a közösség tulajdonába kellett átvinni.

– A mostani megoldási formánál éppen ez okból, bár szövetkezeti társulásról van szó és közös művelésről, mégiscsak a mindent teremtő, minden értéket képviselő és kifejező munka lehetett irányadó, és semmi más: sem születés, sem egyéb olyan kiváltság, amely a földjáradékot bármilyen formában is kifelé demonstrálhatná.

– A föld a közösségé; de mivel az eddigi állami birtokok sorsa azt mutatja, hogy a kapitalista világrendben még az állami tulajdonban levő birtokokat sem lehetett becsületesen és a teljesített munka figyelembevételével kezelni, természetes, hogy az állami birtokokon is kapitalista rablógazdálkodás folyt. Rablógazdálkodás a föld rovására, és rablógazdálkodás a földmunkások rovására. Éppen ez okból, hogy a kapitalista gazdálkodásnak még a gyökere se maradjon meg, térünk át a munkán alapuló szövetkezeti gazdálkodásra, ahol a föld ugyan a közösség tulajdonát képezi, de a földmunkás befektetett munkájának teljes egyéni értékét kell hogy megkapja.

– Éppen ez okból az eddig állami kezelésben levő földbirtokokat, valamint a koronauradalmakat is termelőszövetkezet formájában fogjuk átalakítani.

– Így módon biztosítva lesz egyrészt a föld termőképességének teljes kihasználása, mert a szövetkezeti gazdaságot – semmi költséget sem kímélve – a legmodernebbül és a legtökéletesebben óhajtjuk berendezni, másrészt az eddig állati módra élő mezőgazdasági proletárság nehezen felkölthető forradalmi szellemét megóvjuk és ébren tartjuk, harmadsorban pedig megszüntetjük a kizsákmányolást és a munka nélküli jövedelmet.

Van-e lényeges eltérés a magyar földreform és az orosz földreform között?

– Alapelvekben nem lehet eltérés, valamint hogy a kommunista társadalmi berendezés tekintetében nem is képzelhető el, hogy az orosz és a magyar földreform megvalósítása előtt más szempontok lebeghettek volna. A gyakorlatban azonban az a lényeges különbség, hogy az orosz föld nélküli proletár elfoglalta a földeket, és azt földarabolva, kisbirtok-üzemekké átfurmálva, birtokba vette. Igaz ugyan, hogy az orosz parasztság ezzel a forradalmi aktsással teljesen megsemmisítette és leverte az orosz földbirtokosok ellenforradalmi akcióit, de lehetőséget adott egy olyan földbirtokreformnak, amelyet később orosz elvtársaink is korrigálni voltak kénytelenek.

– A főlzabadult orosz proletárság rövid időn belül át fog térni ugyanarra a gazdálkodási rendszerre, mely nálunk immár a megvalósulás útján van.

– Nálunk a magyar arisztokrácia évszázados komisszája és kegyetlen kizsákmányolási

rendszere nagyon kedvező talajt teremtett a földmunkások forradalmasítására és a föld-reform helyes megoldására. Ott, ahol egy-egy vármegyében a földbirtokoknak csak jelentéktelen része van a kisbirtokosság kezén, a többi pedig – óriási latifundiumok és papi birtokok – néhány oligarcha és főpap tulajdonát képezte, a föld nélküli mezőgazdasági proletár sokkal könnyebben kapható a társas szövetkezeti kezelésre, mint ahol a 40–50 holdas kis- és törpegazdaságok dominálnak.

Az ország mely területén vannak eddig szövetkezeti gazdaságok?

– Minthogy napról napra érkeznek jelentések újabb és újabb szövetkezeti gazdaságok megalakulásáról, pontos számot ugyan nem lehet mondani, de eddig közel hárommillió katasztrális holdon folyik szövetkezeti gazdálkodás.

A legjobban dolgozó szövetkezeti gazdálkodás eddig Somogyban van, ahol 270, szer- ves összefüggésben levő szövetkezet működik, körülbelül 600 000 holdnyi területen. A Dunántúl és Észak-Magyarország a legalkalmasabb talaj a szövetkezeti gazdálkodásnak, ahol a legnagyobb hitbizományi birtokok voltak. Így például Fejér, Veszprém, Zala, Vas, Moson és Tolna megyék legnagyobb része teljesen meg van szervezve, azonkívül Szabolcs, Heves, Bereg megyékben is a legelőrehaladottabb stádiumban van a szervezés. Minthogy végleges és alapos munkát akarunk végezni, amit azután többé visszacsinálni nem lehet, minden vármegyében külön, személyesen állítjuk be az organizálást, amiről legközelebb nyomott prospektus is jelenik meg, és amely organizálásnál a proletárság diktatórikus szerepe a legmesszebbmenőleg érvényesül.

Hogyan fogadja a földművesproletárság a szövetkezetet?

– A szövetkezeti mozgalom irányítói igen nagy súlyt helyeznek arra, hogy a szövetkezet kebelében tömörülő proletárság kulturális tekintetben messzemenőleg kielégíttes- sék. Minden tanyán, minden majorban villanyal, vízvezetékekkel ellátott és házi kerttel körülvett munkáslakásokat akarunk építeni.

Minden olyan majorban, ahol húsznál több iskolaköteles gyermek van, azonnal gondoskodunk iskola fölállításáról, amelyre legtöbb esetben az elhagyott földesúri kastélyok kiválóan alkalmasak. Minden majorban külön orvosi rendelőt szerelünk föl, amely nemcsak a betegek megvizsgálására, de a fertőző betegek elkülönítésére is alkalmas. A Kormányzótanács azon az állásponton van, hogy az állami tőkét a földbe fekteti, ami azt százszorososan vissza fogja adni – így az elhanyagolt gazdaságok fölszerelése tekintet- ben semmiféle áldozattól vissza nem riad. Mindezekért a mezőgazdasági munkásság örömmel, lelkesedéssel fogadja a változást, a termelőszövetkezetek gondolatát, gyűlé- sekre, előadásokra jár, olvas, érdeklődik, vitatkozik, és – amit talán legelsősorban kellett volna említenem – szolidárisnak vallja magát a városi proletársággal, amit azzal is bizo- nyítani óhajt, hogy minden rendelkezésre álló termésfölöslegét a városnak küldi, kény- szer és rekvirálás nélkül.

– A kisgazdák, különösen amióta ez irányban megnyugtató kijelentések történtek, belenyugszanak a megváltoztathatatlanba, annál is inkább, mert a szövetkezet vezetősé- gének mindenütt kötelességévé tették, hogy az igaerővel nem rendelkező kisgazdák szántóföldjeit ingyenesen szántassák föl, segítsék őket a megmunkálásban, és minden rendelkezésre álló eszközzel hassanak oda, hogy egy talpalatnyi terület megműveletlen ne maradjon. A falubeli rokkantak, hadiözvegyek, akik eddig a község költségvetésében meglehetősen tehetőtelt jelentettek, ugyancsak fölvetetnek a szövetkezetbe, és így a kis- birtokosok ezek eltartási költségeitől megszabadulnak.

– Azok az egészen törpebirtokosok, akik nem akarnak szövetkezeti tagok lenni, a parókiák kezelésében levő birtokokból valamelyes birtokkiegészítést kapnak, olyan mértékben, hogy munkájuk után ezek is becsületesen megélhessenek, de csak akkor, ha

e parókiális birtokok egyébként a föllállítandó mezőgazdasági iskolák céljára nem volnának alkalmasak.

– Az országban mindenütt rend és nyugalom van. A munka lázasan folyik, a termelésben semmi zökkenés, és nem igaz az, hogy az ingyen élő magyar urak, grófok és bankárok eltávolításából a mezőgazdasági termelésre bárminő hátrány származnék.

– Föl fog szabadulni végképpen a magyar zsellér és földműves-proletárság, lerázza a jobbágyi bilincseket, és az eljövendő időkben nem lenézett, kulturálatlan, igavonó pária lesz, hanem a munkán alapuló becsületes kommunista forradalom öntudatos és forradalmi cselekvésekre mindig kész tagja.

– És hogy ez mennyire így van és így lesz, legjobban fogja bizonyítani az a körülmény, hogy a legközelebbi napokban a mezőgazdasági proletárok fölfegyverkeznek, és a Vörös Hadsereg kötelékében föl fogják venni a harcokat azokkal az ellenforradalmi törekvésekkel, amelyek a letört magyar burzsoázia részéről megnyilvánulnak.

Népszava, 1919. április 25.

*A magyar földművesproletárság
ipari megváltása.*

Hamburger Jenő: A magyar mezőgazdasági proletariátus helyzete a proletárdiktatúra alatt

A március 21-én bekövetkezett proletárdiktatúra egy görcsös vonaglásokban vajúdó, anarchikus, csődbe jutott kapitalista mezőgazdasági termelést talált Magyarországon. A proletárdiktatúra a földbirtokok köztulajdonba vételével, a földbirtokos földjáradékának és munka nélküli jövedelmének kikapcsolásával ki tudta a mezőgazdasági proletariátus gazdasági követeléseit elégíteni anélkül, hogy a termelés korlátozására, üzemredukcióra avagy mezőgazdasági munkások elbocsátására lett volna szüksége. Sőt, a proletárgazdálkodás rövid négy hónapja azt mutatja, hogy a mezőgazdasági proletariátus gazdasági igényeinek legmesszebb menő kielégítése mellett is lehetséges az üzemek intenzitásának fokozása, a termelésnek nagyarányú fejlesztése, belterjesebbé való átalakítása.

A mezőgazdasági cselédek és napszámosok pénzbeli és természetbeni járandóságait megyénként a vármegyei munkás- és katonatanács, tehát maga a mezőgazdasági proletariátus állapítja meg. Átlagban: a háború alatti évi 120–150 korona készpénzfizetés helyett a gazdasági cseléd évi 2400–3200 korona fizetést kap, a napszámos, időszakos munkás a háború utolsó szakában járó napi 5 korona helyett napi 30–40 koronát. Míg 1918 őszén a természetbeni járandóság 12–16 métermázsa gabona, 1919 tavaszán 24–28 métermázsa gabonán kívül kapott a cseléd 32 kilogramm szalonnát, 32 kilogramm sót, 24 kilogramm petróleumot, 8 métermázsa fát, szabad tűzszedést, 3200 négyszögöl saját használatra való tengeri földet, 300 négyszögöl kertet. Állattartásban, amely azelőtt csak egyes gazdaságokban kivételesen volt megengedve, átlagosan minden gazdaságban járt a cselédnek 2 darab koca 2 malaccal, 1 tehéntartás 6 hónapig borjastól. Ahol a tehéntartás legelőhiány miatt nem volt lehetséges, vagy ahol a tehéntartás jogát a cseléd nem vette igénybe, családtagjainak száma szerint járt nekik az uradalomtól 2–6 liter tej naponta. Az előrehaladottabban szocializált gazdaságokban, ahol a cselédség ténylegesen is vezette a gazdaságot, a természetbeni járandóságok nagysága a családtagok száma szerint változott. A kevesebb családtaggal bíró munkás a különbözetet pénzben kapta meg.

Képzett, speciális munkát végző mezőgazdasági munkás (bognár, gépész, kovács, gőzekékormányos, fűtő, tehenes) a készpénzbeni és természetbeni járandóságok 20 százalékával többet kapott.

A cselédlakásokul használt odukból a helyi viszonyokhoz mérten és a helyi munkástanács határozata alapján kiköltöztették a cselédeket, és a gazdasági lakókban nyertek elhelyezést. Új építkezések már csak az idő rövidsége miatt sem történhettek. (A diktatúra második hónapjában nincs olyan cseléd az országban, aki más családdal laknék egy szobában.)

Minden cselédnek volt legalább egy külön szobája, konyhája, kamrája.

A cseléd gyermekeit a gazdaság köteles volt kocsin az iskolába szállítani – ha távol esik az iskola –, s hazahozatalukról is gondoskodni. A majori iskolák felállítására össze volt terelve véve. Orvos, gyógyszer korlátlanul és ingyenesen állt rendelkezésre.

Villanyvilágítással rendelkező gazdaságokban kötelezőleg elrendeltetett, hogy az összes cselédlakások villannyal világítandók.

Mindenmű külön szolgáltatás a cseléd családja részéről megszűnt (robotos napszám). A vármegyei munkástanács állapította meg a munkaidőt, a gazdaság keretén belül is mindenki csak a vállalt munka végzésére volt köteles.

A cseléd baleset- és betegségi biztosítása egyenlő volt az ipari munkáséval.

Fontos leszögezni, hogy mindezen gazdasági előnyök nagyságát, mérvét a mezőgazdasági proletariátus a saját maga választotta szervek, a helyi, járási és megyei munkástanácsok útján szabta meg. A földbirtokok szocializálásáról szóló rendelet mintegy útmutatóul csak a főbb irányelveket szabta meg, a részletkérdések megoldását, tisztázását a mezőgazdasági proletariátus hatáskörébe utalta. Az egyes termelőszövetkezetek vezetőségének (amelyben a gazdasági kívül még 3–5 földművesproletár szerepelt) hatáskörét, amely főként a gazdaságok üzemmenetének, a gazdálkodás mikéntjének kérdésével foglalkozott, a május közepén egybehívott földmunkáskongresszus volt hivatva megállapítani. A kongresszus eredménytelenül oszlott szét, a termelőszövetkezetek vezetőségének hatáskörére és belső ügyrendjére vonatkozó rendelet nem is látott napvilágot, mert a (volt) Szociáldemokrata Párt keretén belül működő Földmunkásszövetség vezetősége a tapasztalatlan, a fővárosban először járt, primitív földmunkások közt olyan arányú ellenforradalmi agitációt fejtett ki, hogy a kongresszus érdemleges munkát nem végezhetett.

Politikailag a minden proletárt megillető általános politikai jogokon kívül, amelyek a jobbagysorban tengődő földmunkásból egycsapásra nemcsak szabad, hanem rendelkező, törvényhozó és végrehajtó hatalommal felruházott embert csináltak, közvetve vagy közvetlenül joga volt a közigazgatás, a gazdasági termelés minden ágába beleszólni. A gazdaságvezetőket ugyan a Földművelésügyi Népbiztosság küldötte ki és bízta meg, de a cselédség ellenőrzése alá helyezte és eltávolításukról a helyi munkástanácsok gondoskodtak. A gazdaságvezetőn kívül a gazdaság minden alkalmazottját (botos ispán, írrok, majoros, gazda) a cselédség maga választotta.

Tény, hogy e rendeletben körülírt és biztosított jogok dacára a földbirtokosok és régi gazdasítztek elbocsátása és áthelyezése csak fokozatosan történt.

„A kommunista társadalom – mondja Marx – nem a saját maga teremtette alapokon fejlődik, hanem megfordítva, éppen a kapitalista társadalomból származik: tehát minden vonatkozásban, gazdaságilag, erkölcsi és szellemi tekintetben még a régi társadalomnak, amelynek öléből született, minden hibájával terhelt . . . Visszás állapotok a kommunista társadalom első fázisában elkerülhetetlenek, éppen, mert a kapitalista társadalomból hosszas szülési fájdalmak közben született.”

A mezőgazdasági proletariátus, amely a diktatúra alatti helyzetéhez képest évtizedeken

keresztül baromi sorsban tengődött, amely a gazdasítztek teljhatalmánák, az uraság úrvoltának tiszteletében nőtt fel, csak ritkán, elvtve élt azon jogok teljességével, amelylyel a diktatúra alatt rendelkezett. A viszonyok kényszerúsége, gazdasági nyomorúsága következtében forradalmár lett, a kapitalista nagybirtok jobbágyból proletárrá gyúrta át ugyan rövid hónapok alatt, de forradalmisága nem volt öntudatos.

... A mezőgazdasági proletariátus diktatúra alatti helyzetének ismeretéhez szükséges még tudni, milyen viszonyban volt e paraszti proletárréteg a parasztság többi, vagyonosabb rétegével? Azaz, volt-e, s ha volt, milyen mértékű és irányú volt az osztályharc a parasztságon belül?

A cselédség, a nagybirtokokon dolgozó mezőgazdasági proletár – maga is ismervén a modern kapitalista gazdálkodás minden csínját-bínját – magától rájött, belátta, már a Károlyi-rezsim alatt, hogy a gőzekékkal, cséplőgépekkel, extirpátorokkal, mágnesemű telepekkel, mezőgazdasági ipari üzemekkel, tehenészetekkel, göbölhizlaldákkal, gazdasági épületekkel felszerelt mezőgazdasági nagyüzem felosztása, feldarabolása nemcsak a mezőgazdasági termelés katasztrófáját jelenti, de törpebirtokossá tevén a cselédet, annak életstandardját mélyen leszállítja, primitív eszközökkel alacsony nívójú, magát és családját teljesen lekötő termelési módra szorítja. A gazdasági eszközök, szántógépek stb. feldarabolhatatlanságát nem kellett neki hosszan magyarázni. A cseléd tehát a saját jól felfogott érdekében a diktatúra alatt a nagybirtokrendszer védelmezője, híve lett.

Ezzel szemben a vagyonos parasztság – a háború alatt gazdasági instrukcióját (befektetéseit, beruházásait) abnormis jövedelméből kiegészítve – terjeszkedni, újabb földbirtokokat szerezni szeretett volna, nem azért, mintha eddigi földbirtoka a saját és családjá munkateljesítő-képességéhez képest kicsi lett volna, hanem hogy bér munkások alkalmazásával több munka nélküli jövedelemre tegyen szert.

E két ellentétes érdekű földművelő réteg: a cselédség és a vagyonos parasztság osztályharca teljes mértékben megindult a diktatúra alatt, de nem úgy – ahogy ezt sokan képzelik –, hogy a cseléd, a proletár el akarta volna venni a vagyonos parasztság birtokát, hanem megfordítva, úgy, hogy a cselédség kezelésében levő nagybirtokokat ostromolta a vagyonos parasztság.

Azaz a mezőgazdasági proletariátus, pontosabban a cselédség – a mai Magyarországon körülbelül kétmillió lélek –, a vagyonos parasztság elleni osztályharcát nem alulról, hanem birtokon belül, felülről vívta meg. Több ízben megtörtént az a forradalmak történetében eddig példátlan eset, hogy a mezőgazdasági cselédség fegyveresen védte meg a nagybirtokot a gazdagparasztsággal szemben. (Szabolcs, Somogy, Bereg.)

A napszámosok, időszeri, részes munkások, kubikosok, félproletár törpebirtokosok – számuk körülbelül egymillió lélek – gazdaságilag ugyan lényeges eredményeket kaptak, de forradalmasításuk, megnyerésük a diktatúra rövid négy hónapja alatt a dolog természeténél fogva sokkal nehezebb volt. Az aratómunkások pl. a régi 11–12-es részes aratás helyett a diktatúra alatt hetedéért, nyolcadéért arattak, de a nekik juttatott gazdasági előnyök időlegesen lévén – mivel a nagybirtokokra állandó munkásul elmenni nem akartak – sokkal kevésbé voltak a diktatúra mellé lekötvé, mint az uradalmi cselédség.

Proletár, 1920. szeptember 8.

Ma már köztudatává vált nemcsak a Kommunisták Magyarországi Pártjának, de az egész Kommunista Internacionálénak, hogy a proletárforradalom bukásának Magyarországon – egyéb objektív tényezők mellett – egyik legfőbb oka a proletárdiktatúra helytelen, nem leninista agrárpolitikája volt. Ma már nincs nézeteltérés a magyar kommunisták között arra vonatkozólag, hogy a tanács hatalomnak nem sikerült Magyarországon a „proletárforradalmat egy parasztlázadás kórusával alátámasztani” (Marx), nem sikerült megteremteni „a proletárságnak és a dolgozó parasztság alapvető tömegének szövetségét a proletárság vezetése alatt” (Lenin). A proletárforradalom nem adott a parasztságnak Magyarországon annyi közvetlen és azonnali előnyt, mint „mutatis mutandis a burzsoá forradalom Franciaországban” (Marx). Ma már közkincsévé vált a párt közvéleményének, hogy mi a földkérdést mint elsősorban gazdasági kérdést és nem mint politikai kérdést kezeltük, hogy az agrárkérdés számunkra inkább a városok élelmezésének, mint az osztályközi erőviszonyoknak kérdése volt, hogy a nagyüzemi termelés kétségtelen gazdasági előnyeinek mi alárendeltük a parasztság alapvető tömegével való osztályszövetség kérdését a burzsoázia és földbirtokosok osztályszövetségével való harcban, amely utóbbit a nemzetközi imperializmus is támogatta.

A hibáknak beismerése bolsevik kötelesség. Ennek a kötelességnek a magyar párt bőségesen és sokszorosan eleget tett. De bolsevik kötelesség a hibák konkrét elemzése is. Enélkül a hibák kritizálása közhellyé válik, ami nem termékenyíti meg a párt gondolkozását, hanem eltereli a párt figyelmét az igazi problémáktól, és esetleg újabb tévedések, hibák, a leninista iránytól való elhajlások forrása lehet. E rövid cikk keretében természetesen inkább csak a kérdések felvetéséről, mint azok részletes megválaszolásáról lehet szó.

Idézzünk emlékezetünkbe néhány alapvető tény. Azon a területen, ahol a magyar proletárdiktatúra dicsőséges harcát vívta a nemzetközi imperializmussal és a belső ellenforradalommal szemben négy és fél hónapon keresztül, 7 980 000 ember élt. (Az 1920-i népszámlálás adatait vesszük alapul, amelyek nagyjában helyesen tükrözik vissza az 1919. esztendő alapvető tényeit.) Ebből a majdnem nyolcmillió lakosból a hivatalos statisztika szerint 4 449 000 ember a mezőgazdaságban volt foglalkoztatva, illetve mezőgazdaságból élt. (Itt mi nem szállunk vitába a hivatalos statisztikával, amely olyan napszámos- és építőmunkás rétegeket is a mezőgazdaságban foglalkoztatottak között sorol fel, amelyeknek a mezőgazdasági termeléshez kevés vagy semmi közük nincs. Ez azért történik, hogy az ország agrárjellege kidomborodjék. Egyelőre azonban hagyjuk ezt a kérdést.) A 4 449 000 mezőgazdaságban foglalkoztatott lakos között 2 127 000 volt önálló kereső és 2 322 000 eltartott. A megművelésre alkalmas föld (szántóföldet, szőlőt, kertet, legelőt, rétet, erdőt beleértve) 16 162 810 holdat tett ki. Ez a földbirtok a parasztság és a földbirtokosok között a következőképpen oszlott meg: 0,1–100 holdig 500 000 paraszt kezében volt 7,51 millió hold föld, 100 hold fölött 7166 földbirtokos kezében volt 8,64 millió hold föld.

Mint általános szabály, Magyarországon 100 holdig terjed a parasztbirtok, és még a zsírosparaszti birtokai is csak aránylag ritka esetekben haladják meg ezt a terjedelmet. A fenti számsor tehát azt jelenti, hogy a föld birtoklóinak 1,4%-a vagy 7166 földbirtokos rendelkezett a magyar föld 53,5%-a fölött, míg a föld birtoklóinak 98,6%-a, vagyis 500 000 magyar paraszt rendelkezett a magyar föld 46,5%-a fölött. Ez a számsor mutatja a földbirtok megoszlásának antidemokratikus jellegét. Ez a számsor mutatja, hogy a magyar földbirtok megoszlásában lényegesen megvoltak még a feudális maradványok. A kapitalizmus gyors fejlődése a magyar mezőgazdaságban, amely már az 1848-as forra-

dalom előtt kezdetét vette, és a jobbágyfelszabadítás után időnként viharos gyorsasággal haladt előre, megváltoztatta a feudális birtokmegoszlást. Egyrészt a banktőke és egyes nagytőkések, másrészt a parasztság tehetős rétegei vásárolták a földet az egykori feudálisoktól. Elegendő rámutatni, hogy 1905-től 1921-ig 594 000 hold ment át a földbirtokosok kezéből a parasztság, természetesen a jómódú parasztrétegek kezébe. A nagybirtok ilyen módon való „paraszti expropriálása” azonban, ahogy ezt a folyamatot Lenin nevezi, nem tudta elsöpörni, nem tudta kitisztogatni a magyar birtokviszonyokból a feudális maradványokat. Ez annál kevésbé volt lehetséges, mert a 8,64 millió nagybirtokosi földből 3 693 000 holdat tett ki az úgynevezett kötött birtok, az el nem adható föld, a hitbizományi, egyházi, kincstári, községi stb. birtokok. A földforgalom korlátozása arra vezetett, hogy a paraszt számára a föld másfélszer-kétszer olyan drága volt, mint a földbirtokos számára. A földesúr földjéért nemcsak a paraszt, de a nagytőkés bank, a részvénytársaság, a spekuláns is vetekedett. A kapitalista nagybérlet szintén megnehezítette a földnek a parasztság kezére való jutását. Amikor tehát a proletárság Magyarországon tíz esztendő előtt megragadta a hatalmat, a birtokviszonyokban még lényegesen, döntően, alapvetően megvoltak a feudális maradványok. A magyar faluban az egyik alapvető ellentét abban állott, hogy 7166 nagybirtokos kezében volt a föld 53,5%-a, és 500 000 paraszt kezében volt a föld 46,5%-a. Az egyik alapvető osztályellentét is abban állott tehát, hogy a parasztság harcolt a nagybirtokos ellen, a nagybirtokos földjéért. Ilyen értelemben a magyar proletárforradalom előtt a burzsoá demokratikus feladatok megoldása is állott. Ilyen értelemben a győzelmes proletárdiktatúrának meg kellett volna oldania egyéb feladatok között a burzsoá demokratikus forradalom feladatát is. Ebben állott a proletárforradalomnak egyik demokratikus eleme.

A kommunisták pártja nem mulasztotta el a diktatúra előtt a mezőgazdasági proletárság önálló osztályszervezkedéséért való harcot. Míg a szociáldemokrácia a kisparasztot, a földmunkást, a mezőgazdasági munkást és mezőgazdasági cselédet egy szakszervezetben egyesítette, addig a mi pártunk a mezőgazdasági proletárság önálló osztályszervezkedéséért lépett fel. A mi pártunk nem mulasztotta el azt a kötelességet, hogy a mezőgazdasági cselédeket felvilágosítsa arról, hogy „az ő érdekeik szemben állnak a falusi burzsoázia érdekeivel”, és óvta a proletárság ezen rétegét attól az illúziótól, mintha „a kisparaszti gazdaság rendszere az árugazdaság mellett megszüntetheti a tömegek nyomorát”. Ilyen értelemben mi a mezőgazdasági cselédséggel szemben nem követtünk el hibát. A mi hibánk abban állott, hogy a diktatúra kikiáltása után nem reorganizáltuk a mezőgazdasági munkások és kigazdák szakszervezetét, nem aktivizáltuk eléggé a bérestanácsokat.

A magyar nagybirtok egyszersmind nagyüzem is volt. Ez volt a döntő, a lényeges különbség az orosz és a magyar nagybirtok munkaszervezete között. Ezt mi megértettük, de félreértettük. Mi azt hittük, hogy a magyar nagybirtok tiszta kapitalista nagyüzem, és nem vettük észre a feudális maradványokat a nagybirtok-nagyüzem munkaszervezetében.

Miben állottak a feudális maradványok a magyar nagybirtok-nagyüzem és sok esetben a nagybérlet-nagyüzem munkaszervezetében?

Magának a mezőgazdasági üzemeknek természetéből következik, hogy az év különböző szakaszaiban rendkívül ingadozik a mezőgazdasági nagyüzem munkaerő-szükséglete. (Minél kapitalistább, minél intenzívebb az üzem, annál kisebb az ingadozás.) A nagyjában és egészében még meglehetősen extenzív magyar mezőgazdasági üzem munkaerő-szükséglete roppant ingadozásokat mutat föl. Csak helyenként alakult ki cukorgyár, szeszfőzéssel összekötött intenzív mezőgazdasági nagyüzem, amely rendesen állathízlalással, tejgazdasággal is foglalkozott. A nagybirtok alaptípusa az aránylag külterjes szem-

termelés volt. A nagyüzem tehát érdekelve van abban, hogy a legfontosabb és legsürgősebb és leginkább időhöz kötött mezőgazdasági munkák idejére biztosított munkaereje legyen. Mi itt nem beszélünk a rendkívüli törvényekről (a rabszolgatörvény), amelyek az aratómunkás és a munkaadó viszonyába nem gazdasági, tehát nem kapitalista elemet vittek be, és a magyar aratómunkás helyzetét hasonlóvá tették a kolóniák félrabszolga kulijának helyzetéhez. A nagybirtok olyan módon biztosította a munkaerőt a legsürgősebb munkák idejére, hogy átalakította a feles parasztság rendszerét az aratórészség rendszerévé. A törpeparaszt vagy a napszámos kapott egy darab kukorica- vagy krumpliföldet, amelynek megkapálása és a termés begyűjtése fejében a kukorica- vagy krumplitermés egyharmada, egynegyede, esetleg csak egyhatoda az övé lett, de ezzel szemben kötelezte magát vagy ingyen, vagy rendkívül alacsony napszámmért néhány napot dolgozni a földesúr vagy bérlő birtokán. A kukorica vagy krumpli a törpeparasztnak vagy napszámosnak lehetőséget adott disznótartásra. Csak mellékesen említjük meg, hogy az aratórészföldekért gyakran pénzbeli bért is kellett fizetni, és hogy a részföldek kapásának föltételei egyre súlyosbodtak. (Ma már gyakran csak a termés hatodát kapja a napszámos vagy paraszt, és egyre nő a kötelező munkanapok száma, egyre súlyosbodik a robot.) A lényeg itt az, hogy az aratórészség rendszere visszaállította módosított formában a robotot. A lényeg az, hogy tízezernyi és százezernyi paraszt és napszámos ilyenképpen módosított formában, de röghöz kötődött. A feudális maradványok a birtokmegosztásban egyszersmind feudális maradványokat jelentett a munkaszervezetben is.

A hivatalos statisztika szerint Magyarországon a mezőgazdaságban 753 638 úgynevezett mezőgazdasági munkás van alkalmazva. Ugyancsak a hivatalos statisztika szerint Magyarországon 224 603 öt holdnál kisebb parasztgazdaság van. Ezeknek a gazdaságoknak túlnyomó többsége nem tud megélhetést biztosítani a parasztsalád számára, hacsak a parasztgazda és családtagjai nem járnak bérmunkára. De az öt, sőt a tíz hold fölötti parasztbirtok sem biztosít sok esetben megélhetést bérmunkára való járás nélkül. Ebből a sokszázazres tömegből meríti a nagybirtok a maga munkaerő-szükségletét az állandó béreseken felül. És ez a roppant napszámosereg gyakran mint aratórészes robotosa a nagybirtoknak.

A magyar diktatúra észrevette az aratómunkások „bandáit”, és a tanácskormány rendelete a termés $\frac{1}{12}$ — $\frac{1}{11}$ részéről a termés $\frac{1}{7}$ -ére emelte az aratómunkások bérét. Munkafeltételeiket egyébként is lényegesen megjavította. Ennek a rétegnek a proletárdiktatúra gyönyörű tradíció. De mi nem láttuk meg a törpeparasztok, szegényparasztok és napszámosok tízezeit és százezeit, akik a félf feudális latifundiummal szemben a robot viszonyába jutottak. Mi nem értettük meg, hogy a sok tízezernyi és százezernyi napszámos, aki gyakran a robot viszonyában állt a nagybirtokkal szemben a krumpli vagy kukoricarészért, még szorosan össze volt kapcsolva a parasztsággal, még túlságosan a parasztsággal közös nyomorúságok, bajok nyomják, és gyakran a vágyai, a törekvései is arra irányulnak, hogy egy darab földet kapjon, hogy napszámosból, földnélküli napszámosból, nincstelen napszámosból telkes napszámosná alakuljon át. Hogy egy kis darab földet kapjon, amely lehetővé teszi a disznótartást. Hogy egy kis darab földet kapjon, ami ezt a munkásréteget, amelynek a munkaalkalma bizonytalan, esetleges, a legrosszabb napokra biztosítaná. Igaz, hogy a magyar statisztika a mezőgazdasági munkások közé sorolja a kubikost is, aki inkább tisztán földmunkás (a földmunka mezőgazdasági vonatkozása nélkül), és a mezőgazdasághoz vagy semmi, vagy édeskevés köze van. Ebben a rétegben vannak alkalmasint olyan napszámosok is, akik a mezőgazdaságban kevesebbet dolgoznak, mint más termelőágakban. De a mezőgazdasági munkások túlnyomó többsége mégis a nagybirtokon, és csak kisebb része a zsírosparaszt-birtokon dol-

gozik. Ennek a széles munkáskategóriának túlnyomó nagy része bizonyára „földigénylő”, földet akar!

Mi felelünk a napszámot, az aratórészt, de földet nem adtunk nekik. Nemcsak földet, de még házhelyet sem egy kis kerttel, zöldséggel. Pedig ez a réteg alkotta a Vörös Hadsereg zömét az ipari munkássággal együtt!

Itt követte el a mi pártunk az egyik legsúlyosabb, legtragikusabb hibát az agrárkérdésben.

*

... Egészen kétségtelen, hogy a Kommunisták Magyarországi Pártjának egyik legfontosabb stratégiai feladata abban állott, hogy megnyerje a parasztság alsóbb rétegeit mint szövetségest. Ha figyelembe vesszük, hogy kerek számban 31 000 törpeparasztnak egy holdnál is kevesebb, 194 000 szegényparasztnak 1–5 holdig terjedő, és 134 000 szegényparasztnak 5–10 holdig terjedő földje volt, úgy világos, hogy ezek a rétegek földet akartak. Az 500 000 paraszton kívül, aki földdel rendelkezett, még 266 000 férfi és 103 000 nő vett részt a mezőgazdasági termelőfolyamatban. Ezek az úgynevezett segítő családtagok jobbra a 10 hold fölötti parasztgazdák felnőtt családtagjai ugyan, de ezek is fokozzák a középparasztság földéhségét. Ezek a paraszttömegek is földet akartak. A tanácshatalom nem adott nekik sem földet. Még ott sem adott, ahol adhatott volna, még ott sem, ahol a paraszt földéhségével szemben nem pompásan felszerelt és vezetett nagyüzem állott nagyszerű technikával és organizációval, hanem külterjesen művelt nagybirtok, amely még nem látott műtrágyát. Nem szabad elfelejteni, hogy ebben az időben csak 365 gőzeke és 128 traktor volt Magyarországon, és mindössze 397 000 holdat szántottak fel mechanikai erővel. A műtrágyafogyasztás az egész országban nem tett ki 8000 vagont. Magyarország nem jutott el a mezőgazdaságban a nagyipari gépi termelésig, nem voltak gabonagyáraink. A mi pártunk azonban a „városok élelmezéséért” feláldozta a parasztsággal való szövetséget, akarta ezt a szövetséget, de ténylegesen nem tudta megtalálni létrehozásának módját. A nagyüzem gazdasági előnyeit fölébe helyeztük az osztályharc, a proletárdiktatúra alapvető politikai érdekeinek. Nem adtunk földet a parasztnak!

A tanácshatalom a 100 hold fölötti üzemeket „termelőszövetkezetekké” alakította át, vagy ahogy ma a Szovjetunióban neveznék: szovjetgazdaságokká. Ott kezdtük, ahol a vég kezdődik az átmeneti gazdaságban. Tanács-Magyarország 16 millió hold megművelhető és hasznos földjéből körülbelül 7 millió hold szovjetgazdaság, termelőszövetkezet volt.

Mi büszkék voltunk erre. Úgy véltük, hogy a szocializmus építésében messze megelőztük az Oroszországi Tanácsköztársaságok Szövetségét. Az eredmény azonban az volt, hogy a városok is éheztek, a kulák is lázongott, és a törpe- és szegényparasztot is elvezítettük mint szövetségest.

Mostanában a Tanácsunió komoly gazdasági nehézséggel küzd a mezőgazdasági termelés frontján. A nagyüzemet és részben a kulákbirtokot is szétért a forradalom. Huszonötmillió parasztgazdaság alakult a forradalom folytán. A tanácshatalom most szervezi gyorsabb tempóban a kollektív és szovjetgazdaságokat. Ha valaki ebből azt a következtetést vonná le, hogy a magyar proletárdiktatúra agrárpolitikája – a „termelőszövetkezetek”, a földosztás elkerülése, a nagyüzemek megtartása – helyes volt, úgy az sokszoros hibát követne el. Nem lehet a végénél kezdeni és az elejénél befejezni. Ez természetesen nem jelenti, hogy a magyar diktatúra nem tarthatott volna meg egész sor tényleg jól felszerelt, magas technikájú, célszerűen organizált, mezőgazdasági iparral összekötött nagyüzemet szovjetgazdaságnak. Ezt Leninnek a II. kongresszuson elfoga-

dott agrártézisei is előírják. De a döntő, az alapvető a parasztság megnyerése a nagyüzem feloldozása árán is.

A földbirtok nacionalizálásának kérdésében a mi pártunknak nem volt világos elmélete, álláspontja. Maga a kérdés nem volt világosan felvetve a párt előtt. Még kevésbé tisztázta önmaga előtt a párt azt a kérdést, hogy Magyarország ebben a tekintetben „a legfejlettebb kapitalista államokhoz tartozik-e, ahol a magántulajdon már mélyen meggyökeredzett a parasztságban, ahol tehát a proletárdiktatúra nem hajtja végre azonnal a földnacionalizálást, hanem csak fokozatosan, az átmeneti rendszabályok egész során keresztül”, vagy pedig Magyarország amaz országok kategóriájába tartozik, ahol a proletárforradalom azonnal nacionalizálja a földet, ahogy ez Oroszországban történt. (Ezt a kérdést csak 1928-ban döntötte el a Kommunista Internacionálé programja.) Csak a kérdésnek ez a tisztázatlansága magyarázza meg, hogy ebben az alapvetően fontos kérdésben a párt eklektikus álláspontra helyezkedett. A tanácskormány dekrétuma a földbirtok szocializálásáról 1919. április 3-án jelent meg. Mi nem siettünk a dekrétummal, sőt késtünk vele a forradalom kárára. Ennek a rendeletnek első szakasza nacionalizálja a földet, amennyiben kimondja, hogy Magyarország földje a dolgozók társadalmáé. Ez a nacionalizálás. De ugyanakkor a dekrétum negyedik (helyesen: harmadik. – *Szerk.*) szakasza kimondja, hogy a parasztbirtok felszereléssel, termelőeszközökkel együtt teljes magántulajdonban marad. Ez a nacionalizálás ellenkezője. Egészen kétségtelen, hogy a párt helyesen járt el, amikor a paraszti birtokot kivette a nacionalizálás alól, amikor meghagyta a parasztság számára a teljes magántulajdont. De akkor helytelen volt a nacionalizálás elvét dekretálni. Ez az eklektikus, belső ellentmondásokkal teli álláspont megzavarta a parasztságot, és nyugtalanságot váltott ki belőle. Az ellenforradalom azzal agitált, hogy a proletárforradalom „elveszi” a paraszt földjét is. Nemcsak, hogy nem ad földet a parasztnak, hanem elveszi tőle! Ezek a hangulatok még megerősödtek, amikor a tanácskormány rendeletet adott ki a földadó megszüntetéséről. A rendelet azért adódott ki, hogy a parasztságot megnyerjük. A rendelet azonban éppen ellenkező hatást váltott ki. A parasztság ebben a rendeletben bizonyosságát látta annak, hogy a tanácskormány valóban meg akarja szüntetni a föld paraszti magántulajdonát is. A nacionalizálás kérdésében való eklektikus álláspont súlyos következményekkel járt a parasztsággal való viszony szempontjából.

De nem értettük meg azt sem, hogy mi még nem voltunk elég erősek arra, hogy tízezer mezőgazdasági üzemet vezessünk. Mi nem értettük meg, hogy a parasztsággal való szövetség a proletárság hegemoniája alatt fontosabb, mint a „szocializálás” azonnali megvalósítása.

A magyar tanácskormány földrendelete ezenkívül nem teremtett paraszt- és cseléd-bizottságokat a földrendelet végrehajtására. Csak a nagybirtokon alakultak bérestanácsok a nagyüzem átvételére. De a bérestanácsok mellett sok esetben a régi földbirtokos vagy ispán lett a termelőbiztos. A „termelés folytonosságának” elvét itt is alárendeltük a politikai szempontnak.

... A mi súlyos, nagy, tragikus, nem leninista, nem bolsevik, tévedésünk abban állott, hogy nem értettük meg, hogy a proletárforradalomnak a burzsoá demokratikus feladatok egész sorát kell megoldania, hogy a proletárforradalmat a parasztháború kórusával kell alátámasztani, hogy a parasztföradalom első szakaszán, míg a városban a szocializmus épül, a faluban még egy ideig demokratikus forradalom játszódik le.

Forradalmi külpolitika; a nemzetközi intervenció első szakasza

A proletárdiktatúra kikiáltása következtében alapvetően megváltozott Magyarország nemzetközi helyzete és külpolitikája. Az az óhaj, hogy keleti orientációval váltsák fel a magyar külpolitika irányát, hónapok óta erősödött, és a belpolitikai változás magától értetődővé tette ennek megvalósítását. Természetes volt, hogy a tanácskormány első külpolitikai megnyilatkozásában a Szovjet-Oroszországgal való eszmei és fegyveres szövetséget deklarálta. Ugyanakkor azonban az ország nemzetközi helyzetét és külpolitikáját alapvetően befolyásolta az antanthatalmakhoz, a békekonferencia „nagyjaihoz”, valamint a környező országokhoz fűződő viszony is, nem utolsósorban pedig az európai forradalmi hullám erősödő vagy csökkenő tendenciája. Ha a kormány erősíteni tudja forradalmi külpolitikája hatását, szélesíteni a világforradalom tömegbázisát, realizálni Szovjet-Oroszország és Tanács-Magyarország katonai szövetségét, akkor lehetősége nyílik rá, hogy visszaszorítsa a békekonferencia köntösében jelentkező imperialista nagyhatalmaknak vagy éppen a környező országok fiatal, nagy étvágyú burzsoáziájának követeléseit. A nemzetközi és a magyar forradalom sorsa kölcsönhatásban volt, de e kölcsönhatásban nagyobb szerepet játszott a nemzetközi helyzet magyarországi hatása. E tény végső konzekvenciájáról mondotta Kun Béla: „Ha nem terjed tovább a forradalom, mi izolálva vagyunk.”

Nem kétséges, hogy egy politikai-gazdasági izoláció megvalósítása, fegyveres intervencióval kombinálva, a magyar proletárforradalom megfojtását jelentette. Mindebből az következik, hogy a magyar forradalmi külpolitika célja nem lehetett más, mint a küzdelem az izoláció ellen. Sikert csak hajlékony, előnyös kompromisszumokra képes külpolitika érhetett el.

A forradalom győzelme után Kun Béla külügyi népbiztos nyomban kapcsolatot keresett a békekonferenciával. Általunk is közölt levelében, amely Orlando olasz miniszterelnök útján került a békekonferencia ülése elé, a magyar tanácskormány külpolitikájának alapelveit foglalja össze röviden. A levél pozitív hatására utalnak a hozzá fűzött megjegyzések. „Nagyon érdekes dokumentum” – mondotta Wilson, Lloyd George pedig óvatosságra intette a visszautasításra hajlamos Clemenceaut: „Ne tegyük azt Magyarországgal, amit Oroszországgal; elég nekünk egy Oroszország.”

A következő részletet Kun Béla ama cikkéből idézzük, amelyet a Magyar Tanácsköztársaság kikiáltásának 5. évfordulójára írt. Ebben Kun a szovjet-magyar szövetség realizálhatóságát hangsúlyozza, s rámutat Magyarország nemzetközi helyzetének néhány jellemző vonására, korántsem a teljesség igényével. Lukács György 1928-as keletű cikkében a „koraiság” vádjá ellen lép fel: a hatalom meg-

ragadását helyes és szükséges lépésként értékeli, mert az európai forradalmi hullám 1919-ben emelkedő tendenciát mutatott.

A magyar forradalom hatása kétségtelenül Ausztriában volt a legszembetűnőbb. A szociáldemokrata kormány elismerte a Magyar Tanácsköztársaságot, diplomáciai és gazdasági kapcsolatra lépett vele. E kapcsolatot a szükség diktálta: fegyverül szolgált az Ausztriát is sanyargató antanthatalmak ellen, de mint már az előzőkben említettük, a kormány opportunistá politikája gátolta a kapcsolatok szorosabbra fűzését. Az összkép néhány frappáns részletét eleveníti fel – természetesen a szociáldemokrata hadügyminiszter szemével – a Julius Deutsch emlékirataiból közölt részlet.

Kun Béla levele a békekonferenciához a Magyar Tanácsköztársaság kormányának külpolitikai alapelveiről (1919. március 24.)

Magyarország új kormánya, a Forradalmi Kormányzótanács elismeri a megelőző kormány által aláírt fegyverszüneti egyezmény érvényességét, és úgy véli, a Vix alezredes által átadott jegyzék elutasítása nem jelenti annak megszegését.

Amikor a kormány Oroszországot a Magyarországi Tanácsköztársasággal való szövetségre szólította fel, nem gondolta, hogy ez a lépés úgy értelmezhető, mint az antanthatalmakkal való minden diplomáciai kapcsolat megszakítására irányuló kívánság kifejezése, s még kevésbé, mint hadüzenet az antantnak. Az Oroszországgal való szövetség nem formális diplomáciai szövetség, sokkal inkább – ha használhatjuk ezt a kifejezést – egy „entente cordiale”, a két fél alkotmányának azonos szerkezetén alapuló természetes barátság, amely a magyar kormány felfogása szerint semmiképpen nem hozható kapcsolatba agresszív egyesüléssel. Éppen ellenkezőleg, az új magyar köztársaságnak szilárd óhaja, hogy békében éljen minden más nemzettel, és minden tevékenységét az ország békés társadalmi ujjaszervezésére óhajtja fordítani.

A Magyar Szocialista Pártot az események ereje kényszerítette a végrehajtó hatalom átvételére. Új szociális államot kíván szervezni, olyan államot, amelyben minden ember saját munkájából él, de ez a szociális állam nem lesz ellenséges érzelmű a többi nemzet iránt. Ellenkezőleg, együtt akar működni azokkal a nagy emberi szolidaritás érdekében.

A Magyarországi Tanácsköztársaság kormánya készen nyilatkozik területi kérdések megtárgyalására a népek önrendelkezési elvének alapján, és a területi integritást kizárólag ezzel összhangban szemléli.

Örömmel üdvözlölné az antant polgári és diplomáciai misszióját Budapesten, és garantálná számára a területenkívüliség jogát, valamint gondoskodna abszolút biztonságról.

K u n B é l a
külügyi népbiztos

Papers . . . PPC V. köt. 18. old.

Közlí L. Nagy Zsuzsa: A párizsi békekonferencia és

Magyarország. 1918–1919. Kossuth Könyvkiadó

1965. 103. old.

„Tanács-Magyarország a Szovjetunió szövetségese” című cikkéből

... A Tanácsköztársaság kikiáltásának roppant nemzetközi jelentősége rögtön érezhetővé vált; de már ekkor megvolt közeli bukásának csírája is. Szovjet-Oroszország nemzetközi helyzetét és a magyar forradalom hatását legjobban jellemzik a francia imperialisták „Le Temps” című lapjának következő szavai: „A Herceg-szigetek politikája elavult, mert akkor, amikor Lenint a Herceg-szigetekre hívtuk, úgy akartunk tárgyalni vele, mint legyőzötttel; Ogyessza kiűrtése és a magyar forradalom után viszont úgy kell tárgyalnunk vele, mint győztesse.”

A „The Daily Chronicle”, az angol burzsoázia lapja pedig azt írta vezércikkében, hogy a magyarországi helyzet igen komoly a Romániára, Lengyelországra és Csehszlovákiára gyakorolt hatása miatt. Lenin most kezében tartja Ukrajnát, s Magyarországon még annál is előnyösebb támaszpontot kap e három állam elleni támadáshoz.

Csicserin elvtárs a tanács hatalom megalakulása utáni napon nekem küldött táviratában Szovjet-Oroszország helyzetét és a mi ezzel kapcsolatos szerepünket a következőképpen jellemezte:

„Az antantnak most az a taktikája, hogy nem saját csapatait küldi ellenünk, hanem másokat uszít háborúra. Németország engedelmeskedett az antant akaratának, és Hindenburg parancsnoksága alatt új hadsereget alakított a velünk szemben álló front bal-szárnyán, a lengyel hadsereg a derék had, az ukrán Petljura csapatai pedig e nemzetközi hadsereg jobbszárnyán sorakoznak fel. Nyugaton ezért súlyos a helyzetünk. Mivel az ukrainai szovjet csapatok jelenleg Galíciához közelednek, ahol már forradalmi a helyzet, közel vagyunk magyar szövetségeseinkhöz, aki ellenségeink mögöttes területén áll. Számunkra rendkívül nagy értéke van annak, hogy Közép-Európában szövetségesre számíthatunk.”

Ez a távirat nem volt nagyon biztató, márcsak azért sem, mert tudtuk, hogy a keleti fronton nem valami rózsás a Vörös Hadsereg helyzete. Reméltük azonban, hogy valamilyen ki tudunk tartani a románok és a csehek támadásaival szemben addig, amíg Galícián keresztül közvetlen kapcsolatot teremthetünk Oroszországgal, és eltávolíthatjuk a kormányból azokat a szociáldemokratákat, akik egyáltalán nem bizonyultak megbízható szövetségeseeknek.

Úgy véltük, hogy a Szovjet-Oroszországgal való közvetlen területi kapcsolat megteremtése és a forradalom gyors fejlődése biztosítja a Magyar Tanácsköztársaság fennállását. Később azonban kiderült, hogy erős, egységes kommunista párt nélkül, a szociáldemokrácia kispolgári hagyományaival terhelt, a Tanácsköztársaság nem állhatott fenn tovább néhány hónapnál, s nem tudta kivárni azt a napot, amikor a két Vörös Hadsereg, az orosz és a magyar, egyesült volna.

Kommunista párt hiányában mi, kommunisták, kénytelenek voltunk egyre-másra engedni a szociáldemokratáknak. A legtöbb ingadozás a földkérdésben, a legveszedelmesebb kérdésben volt. A földet nacionalizáltuk, de nem osztottuk szét, tehát nem elégítettük ki a proletár- és félproletár-elemeket. Zinovjev elvtárs távirata, amelyben fölöttébb hasznos tanácsokat adott az agrárpolitikával és a parasztság rokonszenvének megnyerésével kapcsolatban, részben elkésett, részben pedig nem volt hatással a doktrínékre.

A külpolitikai helyzet még rosszabb volt. Egyik szomszédos országban sem volt még kommunista párt, kivéve Ausztria gyenge kommunista pártját. A munkásosztály csak Jugoszláviában tudott némileg ellenállni az intervenciók tervekkel szemben, már akkor,

amikor a tanács hatalom létrejött. A román bojárság és a csehszlovák burzsoázia könnyen megszervezhette a fegyveres intervenciót a Magyar Tanácsköztársaság ellen. Az osztrák szociáldemokrácia – élén Renner miniszterelnökkel és Bauer külügyminiszterrel – a forradalomtól megrémülve kérve kérte az antantot és különösen Csehszlovákiát, hogy avatkozzanak be. Németországban a Kommunista Párt erői le voltak kötve, a független szociáldemokraták pedig nem mentek tovább plátói rokonszenvük kifejezésénél, s az is eltűnt, mihelyt a Tanácsköztársaság néhány intézkedésével megmutatta, hogy komolyan veszi a kommunista forradalmat. Egyáltalán, a Magyar Tanácsköztársaság már megalakulásakor egyedül állt, semmiféle reális külső segítségben nem részesült.

Mint ismeretes, a Tanácsköztársaság kikiáltásához az antantnak az a jegyzéke adta meg a lökést, amely azt követelte, hogy Magyarország mondjon le olyan területekről, amelyeken már nem a magyar feudális nemesség és burzsoázia által elnyomott nemzetiségek éltek, hanem csaknem teljes egészében magyarok. Károlyi gróf pacifista kormánya, amely nem merte elismerni a népek önrendelkezési jogát, a jegyzék vétele után lemondott, mert nem akarta vállalni a felelősséget magyarlakta területek átengedéséért. Ilyen körülmények közt a tanácskormány megalakulása az értelmiségben és a tisztikar egy részében nemzeti-bolsevik hangulatot teremtett; a magyar burzsoázia ezért eleinte semmilyen ellenállást sem tanúsított a proletárdiktatúrával szemben. A tanácskormány külpolitikája ennek következtében bizonytalan volt. A kormánynak, ha meg akarta bénítani a belső ellenforradalmi erőket, számolnia kellett ezzel a nemzeti-bolsevik hangulattal. A kormány gyengeségét fokozta az a tudat, hogy nincs ereje a háború folytatásához, és nem számíthat a nemzeti elnyomás alól éppen hogy fölszabadult szomszédos államok proletariátusának támogatására. Ennek következtében a külpolitikai lavírozás merő ingadozássá vált, mindennemű határozott irányvonal nélkül.

A magyar proletariátus öt évvel ezelőtt ilyen körülmények közt lépett a hatalomért vívott harc nehéz útjára. Ez a harc nemcsak katonai hőstettekben bővelkedik, hanem hasznos tanulsággal szolgált a nemzetközi proletariátusnak is, s ami a legfőbb, a magyar proletariátus óriási szolgálatokat tett a nemzetközi forradalomnak és erődjének, Szovjet-Oroszországnak.

Franchet d'Esperey monarchista francia tábornok, a Magyarország elleni hadműveletek fő szervezője, azt írja visszaemlékezésében, hogy éppen befejezte az Oroszország elleni hadműveletek tervét, és hozzálatott, hogy előkészítse a csapatok átcsoportosítását Besszarábián keresztül, amikor Magyarországon kitört a proletárforradalom, amely felborította a francia katonai párt Oroszország ellen irányuló terveit.

Pravda, 1924. március 21.

Közlí Kun Béla: A Magyar Tanácsköztársaságról.

Kossuth Könyvkiadó 1958. 452–456. old.

Lukács György: A magyar proletárdiktatúra külpolitikai helyzete

A magyar proletárdiktatúráról rendszeresen elterjesztett szociáldemokrata ellenforradalmi legenda lényege az, hogy a diktatúra „korai” volt, hogy a belső osztályviszonyok és a külpolitikai viszonyok eleve elbukásra ítélték a magyar proletariátus uralmát. Ez a legenda persze, ha közelebbről megnézzük, legendának bizonyul, szétfoszlik, semmivé lesz. Kiderül, hogy a szociáldemokraták kendőzik ilyen utólagos „bölcsségekkel” a maguk árulását.

Igaz: a közép-, nyugat-európai proletariátus forradalmi mozgalmak, melyek 1918.

őszén kezdődtek, a Magyar és a Bajor Tanácsköztársaságoktól eltekintve, sehol sem végződtek a proletariátus győzelmével. Ha tehát valaki úgy okoskodik: mert vereséggel végződtek, tehát vereséggel kellett végződnie, akkor tényleg arra az eredményre jut, hogy jobb lett volna el se kezdeni. Akkor azt kell mondanía, amit Plehanov mondott az 1905-ös moszkvai fegyveres felkelés leveretése után: „Nem kellett volna fegyvert ragadni!” Akkor az ellenkezőjét mondja annak, amit Marx az 1871-es párizsi kommun idején barátjának, Kugelmann-nak írt.

A kérdés lényege ott van: forradalmi helyzet volt-e Európában a magyar proletárdiktatúra idején? És ha igen, mi volt annak az oka, hogy a magyar proletariátusét kivéve, egyik harc sem végződött a munkások uralomra jutásával?

Bár még akkor is, ha objektív gazdasági szükségszerűség volt, hogy ezeknek a harcoknak el kellett bukniuk, még akkor is fennállna Marx ama intelme: hogyha a proletariátus a harcra kényszerült, akkor „a munkásosztály demoralizációja a harc nélküli vereség esetén nagyobb szerencsétlenség, mint akárhány „vezérnek » pusztulása”.

De ha a helyzet objektíve forradalmi volt, akkor minden forradalmi munkáspártnak kötelessége felvenni a harcot, még ha nincsenek is százszázalékos győzelmi kilátások.

Vajon objektív forradalmi helyzet volt-e 1919-ben?

Helyesebben: a magyar proletárdiktatúra ideje még a forradalmi korszakba esik, vagy pedig már akkor megkezdődött a kapitalizmus nemzetközi méretű stabilizációja? Vagyis: része-e a magyar proletárdiktatúra egy, az orosz 1917-el kezdődő nagy forradalmi hullámnak, vagy pedig már csak utóvédharc a stabilizáció előtt? Egy pár tény a legjobban megfelel erre a kérdésre. A magyar diktatúra 1919 augusztus elsején bukott meg, 1919 végén a Szovjetunió letörte az összes intervenciók kísérleteket. 1920 márciusában a német proletariátus visszaverte a Kapp-puccsot, az általános sztrájk alatt a hatalom ismét – mint 1918 októberében – a munkások kezében van, a Ruhr-vidéken és Szászországban már vörös hadsereg alakul; csak a szocdem vezérek játsszák át újból a hatalmat – mint 1918-ban – a burzsoázia kezébe. 1920 nyarán Varsó alatt állnak az orosz csapatok. 1920 őszén van a gyárak megszállása Olaszországban, 1920 decemberében a nagy csehszlovákiai sztrájkmozgalom. 1921 tavaszán a márciusi felkelés. És így megy ez tovább, egészen 1923-ig. A hamburgi barikádharc, miután a KPD (Németország Kommunista Pártja) Szászország és Thüringia megszállása alkalmával kitér a döntő harc elől, csakugyan utóvédharcnak tekinthető. A gazdasági kép is e harcok képének felel meg: 1923-ban indul meg az a folyamat, mely Európában rendezi a valutát, rendbe hozza a termelési apparátust, eléri vagy felülmúlja a békebeli termelést. Az 1917-ben megindult forradalmi hullám 1923-ban ér véget. Akkor csakugyan új szakasza kezdődik a világforradalomnak.

De a győztes államok? – kérdezhetné valaki. Először is, az itt felsorolt éles helyzetek egész sora győztes államokra is esik. Azután, ma már pozitíve tudjuk, hogy 1918–1919-ben a győztes államokban is leszerelési válságok dúltak. Erre vezethetők vissza a békeszerződések szociálpolitikai ígéretei; ez az oka, hogy Anglia és Franciaország tartózkodtak a közvetlen fegyveres beavatkozástól a Magyar Tanácsköztársasággal szemben. Hozzájárul ehhez még, hogy a magyar proletárdiktatúra idején a közép-európai új államok belső konszolidációjára még nem volt idő. Főleg Csehszlovákia, de Románia és Jugoszlávia is még igen kevésbé megszilárdult állapotban voltak. Mindegyik távol volt attól, hogy az újonnan szerzett területeket politikai, gazdasági, közigazgatási és katonai szempontból asszimilálja. Csehszlovákia hadserege még csak részben volt megszervezve. Németország a legsúlyosabb belső- és külső válságok idejét élte. A magyar diktatúra fennállásának második felében írták csak alá a versailles-i békét. És ha a szociáldemokrácia balszárnya, a „független” szociáldemokrácia, nem foglal olyan határozott állást a békeszerződés aláírása mellett, ha pacifizmusával nem támogatja a burzsoáziát, könnyen

az 1923-asnál is nagyobb méretű és mélységű össznemzeti mozgalom törhetett volna ki a francia imperializmus ellen, Vix-jegyzékszerű következménnyel. Belül a proletariátus még távolról sem nyugodott bele, hogy az 1918-ban ölébe hullott hatalmat ellenállás nélkül átruházza a burzsoáziára. Alig néhány héttel a magyar diktatúra kikiáltása előtt, két hónappal a januári Spartacus-felkelés leveretése után, Spartacus újból Berlin utcáin épít barikádokat; áprilisban Münchenben kiáltják ki a Tanácsköztársaságot stb.

Látjuk: a kép, amit kapunk, forradalmi korszak képe, akut forradalmi helyzetek szakadatlan sora. Hogy ezek a forradalmi helyzetek nem hozták meg a proletariátus győzelmét, annak elsősorban szubjektív okai vannak: a kommunista pártok számbeli, ideológiai és szervezeti gyengesége; a proletártömegek forradalmi tapasztalatlansága.

A magyarországi proletariátusnak és a KMP-nek ilyen körülmények között kötelessége volt megpróbálni a hatalom megragadását. Lenin elvtárs meghatározása a forradalmi helyzetről pontosan ráillik a magyar diktatúra keletkezési idejére: „ha az uralkodó osztályok nem képesek már a régi módon kormányozni, ha az elnyomott osztályok már nem hajlandók tűrni a régi állapotokat”. Hogy mégis elbukott, azt elsősorban a magyar és a környező államok proletariátusának még kifejeletlen forradalmi érettsége okozta. Ez volt az oka hibáinak is a forradalom továbbvitele, az imperialista államokkal szemben való manőverek dolgában, bár az objektív kutatás itt számos helyes politikai gondolatot és cselekedetet fog megállapítani. De ha el is bukott a magyar diktatúra, a forradalmi helyzetben a hatalmat megragadta, (s ez) csak dicsőségére válhatik a magyarországi proletariátusnak és a KMP-nek. Meg kellett próbálni, és ha a siker el is maradt: nem igaz, hogy eleve ki volt zárva a győzelem.

Munkás (Kassa), 1928. III. (különszám.)

Julius Deutsch osztrák hadügyminiszter a Magyar Tanácsköztársaság ausztriai hatásáról és a magyarországi fegyverszállítás kérdéséről

1919. március 21-én Budapesten kikiáltották a Tanácsköztársaságot. A város utcáin proletárok tízezrei vonultak, harcias, forradalmi hangulatban; sőt, még azok a helyek is, ahol a polgárság szokott összejönni, lelkes tüntetések színhelyévé váltak. A kávéházakban, színházakban, hangversenytermekben ujjongva fogadták a tanácsuralmat, mint a győztes antantimperializmussal szemben még egyedül lehetséges ellenállás formáját. Bolsevista köntösben nacionalista mámor fogta el az egész népet.

Bécsben a tömegek nem látták meg a magyar kommunizmus mögött a nacionalista hátteret. A bécsi proletariátus, a társadalmi felszabadulás utáni szenvedélyes vágyában, a magyaroknak csak a cselekedeteit látta, indítóokaikat nem. Alig figyelt fel arra, hogy a magyarországi kommunizmus a győztesek diktálta új határmegvonásra adott válasz volt. Az osztrák munkástömegek forradalmi lendületét nem a nemzeti ellenállás, hanem a szocialista előretörés szította fel.

Azon az estén, amikor a Magyar Tanácsköztársaság kikiáltásának híre Bécsbe érkezett, Rennernél összejöttek a kormány szocialista tagjai és a pártnak még néhány vezetője. Hosszabb megbeszélés után valamennyien egyetértettek abban, hogy valósággal örült kalandorság lenne, ha Német-Ausztria megkísérelné a magyar példa követését. Az antant fojtogató szorítását sokkal erősebben érezte a kiéhezett, ipari Ausztria, mint az agrár Magyarország. Anélkül, hogy különösebb elméleti vitába bocsátkoztunk volna a demokráciáról és a diktatúráról, ez az egyszerű, gyakorlati megfontolás határozta meg állás-

foglalásunkat abban az órában. Tudtuk, hogy országunk nem proletárorszályaival szemben erősek vagyunk, de sokkal jobban ismertük az országnak az antantkapitalizmustól való függését, semhogy vakon belerohantunk volna a diktatúra kalandjába.

Abban persze már megoszlottak a vélemények, hogy milyen kilátásaink vannak az ellenállásra a tanácsuralom ellen. Néhányan nagyon sötéten láttak és úgy vélték, hogy egyelőre legalábbis tiszta szocialista kormányzati formát kell létrehozni, amelyben azonban meg kell maradnia a parlamentnek.

A megoldásnak ez a módja nem nagy lelkesedést váltott ki, mert jól látta mindenki, hogy Ausztriában nem sokáig tudja tartani magát egy tiszta szocialista kormány, ezenfelül pedig, mivel a gazdasági nehézségeket nem lehet megszüntetni, ez a tömegek szemében aláássa a szocializmus hitelét. Aztán meg lehet, hogy egy ilyen kormány csak a tanácsdiktatúra kezdeti foka lett volna, amely után viszont készenlétben áll a reakció.

Megvitatuk azt az elgondolást is, hogy alakítsunk olyan kormányt, amelyben a munkástanácsok képviselői együtt ülnek a paraszttanácsok képviselőivel, függetlenül attól, hogy szocialistáknak vallják-e magukat, vagy sem. Ez okozott volna még a legkevesebb változást a jelenlegi állapothoz képest, amely lényegében véve úgys a munkások és a parasztok közti koalíció volt. Bizonyos körülmények között nem sokat számított, hogy a kormány a parlamentre vagy a tanácsokra támaszkodik-e; a fontos csak az volt, hogy a valódi osztályhatalmi viszonyok kellőképpen érvényesüljenek. Veszélyt csak egy olyan kísérlet jelentett volna, amely egyik osztály diktatúráját akarta volna megvalósítani egy másik osztály fölött, mert egy ilyen kísérletnek a bukása legfeljebb csak néhány hétig várattott volna magára.

A tanácsdiktatúra elleni fellépésünk kilátásait ugyan különbözőképpen ítélték meg köreinkben, de hogy fel kell lépünk ellene, abban nem volt véleménykülönbség. Azzal az elhatározással váltunk el, hogy megakadályozzuk ezt a kalandot, amennyire csak módunkban áll.

A következő reggel az „Arbeiter-Zeitung” vezető helyen közölte a munkástanácsok országos végrehajtó bizottságának Friedrich Adler és Joseph Benisch által aláírt kiáltványát, amely világosan kifejezte az osztrák munkásság állásfoglalását az új helyzetben. A forradalmi magyar proletariátus üdvözlése után ez állt benne:

„Azt a felhívást intéztétek hozzánk, hogy kövessük példátokat. Boldogan megtenénk, de a jelen órában, sajnos, nem lehet. Országunkban elfogyott az élelmiszer. Még szűkös kenyérellátásunkat is csak az antant élelmiszer-szállítmányai biztosítják. Így hát teljesen az antant rabszolgái vagyunk. Ha követnénk felhívástokat, az antantkapitalizmus könyörtelenül és kérlelhetetlenül megszüntetne minden szállítást, és *katasztrófális éhínségbe* taszítana minket. Meggyőződésünk, hogy az Oroszországi Tanácsköztársaság mindent megkísérelne, hogy a segítségünkre legyen. De éhen halnánk, mielőtt még segíteni tudnának rajtunk. A mi helyzetünk még sokkal nehezebb, mint a tietek. *Mi tökéletesen az antanttól függünk.*

Legszentebb kötelességünk azonban, hogy készen álljunk minden eshetőségre. Munkástanácsaink országos konferenciája már három héttel ezelőtt elhatározta a tanácsszervezetek kiépítését. Kiáltványt intéztünk a dolgozókhoz, hozzanak létre mindenütt *munkástanácsokat*, segítsék elő a paraszttanácsok megalakulását, és fogják össze a munkás-, katona- és paraszttanácsokat a már fennálló, jól bevált intézményekkel, hogy készen álljon minden, amit az óra megkövetel.

Most újra felhívjuk a munkásokat, hogy minél gyorsabban építsék ki a tanácsszervezeteket. Azt is követeltük már, hogy az országos konferencián tervbe vett *központi tanács* üljön össze a legközelebbi napokban.

Legjobb kívánságainkat küldjük nektek. Meleg együttérzéssel figyeljük az eseménye-

ket, és reméljük, hogy a *szocializmus úgy e győzni fog*. Harcra készen állunk mi is, hogy teljesítsük, amit megkövetel majd a történelmi szükségszerűség.

Éljen a nemzetközi munkásszolidaritás!

Éljen a szocializmus!”

A kommunisták nem sokat törték a fejüket a tényleges hatalmi viszonyok vizsgálatán. Ők úgy látták, hogy a világforradalom már az ajtó előtt áll. Központi lapjuk, a „Szociális Forradalom” március 26-i vezércikkében kijelentette:

„A forradalom közeledik. Magyarországon egyesültek a kommunisták és a szociáldemokraták, és átvették a kormányt. A szovjet csapatok feltartóztathatatlanul törnek előre, és minden remény megvan rá, hogy hamarosan meg tudják teremteni az összeköttetést a Magyar Tanácsköztársasággal. Galícia lázong. Lembergben a munkások általános sztrájkba léptek, az olajvidék munkássága pedig magához ragadta a hatalmat. Az osztrák Ukrajnában kikiáltották a tanácsköztársaságot. A cseh munkásoktól már ma is elvárható, hogy nem adják oda magukat egy imperialista háború céljára, és a csehszlovák kommunisták serény munkája még másféle lehetőségekre is mutat. Az olasz párt kilépett a régi szocialista internacionáléból, és a kommunistákhoz csatlakozott. Angliában egyre nyilvánvalóbbá válik, hogy a proletariátusnak nincs szándékában, hogy továbbra is engedelmeskedjék a polgárságnak; súlyos harcok előkészületei folynak ott.”

Minden olyan kísérlet, amely meg akarta mutatni, hogy ezek csak pusztá agyrémek, megtört a kommunisták görcsös igyekvésén, hogy ne lássák meg a valóságot. Szemükben Német-Ausztria érett volt már a diktatúrára; ezt hirdették makacsul, napról napra az újságaikban és összefüveteleiken, semmibe véve a valóságot. Még az az annyira kézenfekvő érv sem hatott rájuk, hogy az osztrák élelmiszer-ellátás teljesen az antant szállítványaitól függ. Központi sajtóorgániumuk ímént említett számában a kommunisták teljes komolysággal kifejezték, hogy Ausztriának semmi szüksége sincs az antant élelmiszereire, mert amire szüksége van, azt – Magyarországból is megkaphatja! Abból a Magyarországból, amely néhány nappal a Tanácsköztársaság kikiáltása után már maga is a legnagyobb élelmezési nehézségek közé jutott.

A Magyar Tanácsköztársaságnak kezdettől fogva nem jutottak osztályrészüln békés napok. Az antant azonnal katonai fenyegetéssel lépett fel, s ennek realizálására csatlós államait mozgósította. Március 27-én a csehszlovák sajtóiroda már ezt jelentette Pozsony környékéről: Ma hajnali két órakor a magyarok megtámadták őrségünket a Duna-hídon, és gépfegyverrel lőttek.

A magyarok az ellenkezőjét állították, hogy ti. a csehek kezdték a támadást, s ez egyébként valószínűbb is. De akárhogyan is volt, a harcok mindenesetre elkezdődtek, kitört az új háború.

A magyar Vörös Hadsereg ragyogóan küzdött ebben a háborúban. Annak ellenére, hogy néhány nap alatt szinte a földből kellett kinőnie, olyan erőt és harckészséget mutatott fel, amely jóval felülmúlta a cseh legionáriusokét, noha azok elég gyakran emlegették harcban szerzett híruket. A csehek nemcsak hogy előrehaladást nem tudtak elérni, de messzire visszavetették őket. Szlovákia nagy részét meghódították a magyarok.

Bécs forradalmi munkásaira és katonáira természetesen mély benyomást gyakoroltak a Vörös Hadsereg győzelmei. A volt Vörös Gárdának, a jelenlegi 41. Volkswhebrataillonnak a katonái azzal jöttek hozzám, hogy hadifelszerelésükkel együtt át szeretnének menni a magyar frontra. Ezt nem engedtem meg, mert magától értetődőnek tartottam, hogy a szegény és gyenge Német-Ausztriának szigorúan meg kell őriznie semlegességét a cseh-magyar háborúban. A kormány tudtával és beleegyezésével nem volt szabad a semlegességet megszegni. Az aztán megint más dolog, ha a kormány akarata ellenére önkéntesek mentek át Magyarországba.

Amikor néhány nap múlva jelentették, hogy nagyszámú katona, többnyire a 41. Volkswehrbratillonból, Leo Rothziegel vezetésével át akar menni Magyarországra, mindenelekőtt azt a kérdést kellett feltennem magamnak: van-e hatalmam hozzá, hogy az átmenetelt erőszakkal meg tudjam akadályozni. Súlyos harcok nélkül bizonyára nem lett volna lehetséges. Jó okok késztettek arra, hogy ne engedjem odáig fajulni a dolgot. Ebben a kritikus időpontban a legsúlyosabb következményekkel járhatott volna, ha a Magyarországra vonuló katonákkal csapatokat állítunk szembe. Úgysem értünk volna el semmit. Meg arra is rájöttem, hogy talán még jobb is nekünk, hogy városunk legnyugtalanabb emberei közül néhány százan elmennek Magyarországra, mint ha itt maradnak, és itt tovább szítják a már úgyis elég nagy nyugtalanságot. Ha már annyira nem lehet visszatartani őket, akkor hát éljék csak ki forradalmi hevületüket Magyarországon, de legalább ne borítsák lángba a mi szegény kis Ausztriánkat. Végezetül pedig arról sem tehettem, hogy szívem mélyén rokonszenvet éreztem ama férfiak iránt, akik mint forradalmárok harcba vonultak Magyarország ellenségei ellen – még ha útjukat nem is tudtam helyeselni.

Kisebb-nagyobb csoportokban néhány száz katona lépett át a magyar határon. Budapesten nagy ünnepléssel fogadták őket. Azonnal a román frontra kerültek, sajnos, nagyon rossz helyre. Jelentékeny veszteséget szenvedtek; derék, bátor vezetőjük, Rothziegel is elesett.

Nem is történt több ilyen kísérlet. Én legalábbis nem hallottam róla, hogy a későbbiek során még valamikor nagyobb számú katona ment volna át Magyarországra.

Bécsbe azonban csapatostul érkeztek magyar küldöttek, akik a Magyar Tanácsköztársaság támogatására szólítottak fel. Néhány sikertelen kísérlet után már nem törekedtek arra, hogy osztrák katonákat toborozzanak a magyar hadseregbe, talán már csak azért sem, mert katonát a saját országukban is eleget tudtak állítani. Tevékenységüknek inkább a következő két célja volt: először is megkísérletet fegyvert és mindenféle hadianyagot vinni át a határon, mert ebben Magyarország hiányt szenvedett; másodsorban megkísérleték Ausztriát rábírní a tanácsköztársaság kikiáltására, és ezzel a Magyarországhoz való csatlakozásra. Nagyvonalú agitációjuknak rövidesen ez lett a súlypontja.

Ami elsőnek említett céljukat illeti, erről már mások sok mindent írtak. Polgári oldalról többszörösen szemrehányást kaptam azért, hogy Tanács-Magyarország felé a fegyvercsempészt legalábbis eltűrtem, a kommunisták viszont azt állították, hogy Csehszlovákiának szállítottam fegyvereket. Egyik állítás sem igaz. Meg kell érteni természetesen, hogy a háború befejezése óta a fegyver- és hadianyag-csempészt egész egyszerűen nem lehetett megakadályozni, a legnagyobb éberséggel sem. A hadianyagért nagy összegeket fizettek, és ez azt eredményezte, hogy hol ebbe, hol abba az országba indult csempészet. A Magyar Tanácsköztársaság idején előfordult, hogy forradalmi érzelmű körök meggyőződésüket követve előmozdították a fegyverek átjuttatását Magyarországra. Igyekeztem minden irányban megakadályozni a fegyverek csempészését, habár nyíltan megmondom, hogy ez nehezemre esett a harcoló magyar proletariátussal szemben.

Magyarországra felé tehát semmiféle hivatalos fegyverszállítás nem történt. Tartoztunk vele gyenge államunknak, hogy megóvjuk a nemzetközi bonyodalmaktól, és ehhez az elvhez tartottuk magunkat. A munkások magától értetődően másképpen viselkedhettek, mint az állami szervek. A forradalmi gondolkodású proletárok nem mondtak le róla, hogy fegyvereket juttassanak harcoló magyar elvtársaiknak, amennyire a fennálló határzár mellett meg tudták ezt tenni. Ezen pedig azok izgassák fel magukat a legkevésbé, akik a legnagyobb lelkingugalommal támogatják minden ország reakcióinak fegyvercsempészetét. A határ hivatalosan zárva volt Magyarország és Csehszlovákia felé egyaránt. A határnai szervek persze nagyobb lelkesedéssel hajtották végre a határzárlatot

Csehszlovákia, mint Magyarország felé. Nemcsak állami, hanem forradalmi kötelességünknek is érezték, hogy megakadályozzák a Magyarország ellen harcoló csehszlovákok fegyverhez juttatását.

Az antant arra kötelezett minket, hogy ne szállítsunk fegyvert a magyaroknak, mert az a semlegesség megsértése lenne; de ha Csehszlovákiába irányuló fegyverszállításról volt szó, akkor mindjárt megváltozott a véleménye. Nemcsak hogy nem kötelezett semlegességre, de egyenesen azt akarta, hogy szegjük meg semlegességünket. Emiatt majdnem összeütközésbe kerültünk.

A külföldi katonai missziók, élükön a franciákkal, azt a követelést intézték hozzánk, hogy szállítsunk lőszert a cseheknek. Ellenvetésemre, hogy ez semlegességünk megsértése lenne, mert Csehszlovákia és Magyarország hadban áll egymással, azt a választ kaptam, hogy a szállításnak mégis meg kell történnie. Nos, ekkor értesítettem a dologról azoknak a munkásoknak a bizalmi emberét, akiknek a lőszerrakodást kellett volna elvégezniük, meg a vasutasokét is, és mindkét csoport kijelentette, hogy a rakodási és szállítási rendeltetést sztrájkjal fognak válaszolni. Erre hivatkozva ismét vonakodtam tudomásul venni a szállítás elrendelését, de most már ultimátumot kaptam június 6-án délután 2 órára, amely időpontban meg kell kezdeni a lőszer berakását. Ellenkező esetben . . .

Pontosan a megjelölt órában megjelent nálam a válaszáért egy francia ezredes. Közbevetőleg meg kell jegyeznem, hogy éppen ezekben a napokban tört ki Párizsban a földalatti vasutasok sztrájkja, amelyen a francia kormány még nem tudott urrá lenni. Amikor a francia ezredes belépett hozzám, udvariasan hellyel kínáltam, majd kifejtettem előtte, hogy eltekintve a népjogi megfontolásoktól, már csak azért sem tudom a lőszerszállítást végrehajtani, mert egy ilyen rendelkezés azonnali sztrájkot váltana ki.

Az ezredes ezt nem volt hajlandó tudomásul venni. A lőszerrakodást el kell kezdeni, éspedig azonnal, mert minden óra értékes – mondotta.

Azt én is nagyon jól tudom – mondtam neki –, de ennek a rendelkezésnek a végrehajtására az osztrák kormány éppúgy nem képes, mint ahogyan a párizsi kormány sem képes ma elindítani a földalattit. Tableau! Az ezredes elment, de bosszúságát nyíltan kimutatta.

A lőszerrakodás természetesen elmaradt. A forradalmi Magyarország ellen harcoló Csehszlovákia nem kapott támogatást Ausztriától, bármennyire fáradoztak is érte az antant képviselői.

Az a körülmény, hogy a proletárdiktatúra létrejött egybeesett a békekonferencia követeléseinek tulajdonképpeni visszautasításával, sajátos helyzetet teremtett. Egyfelől a tanácskormány vállalta a visszautasítás következményeit, szembe-szegült a nagyhatalmak akaratával, másfelől a békekonferencia a visszautasítás következtében saját döntésének felülvizsgálatára kényszerült. További magatartása ennek a felülvizsgálatnak az eredményétől függött, amit számos tényező befolyásolt.

Elsősorban a nagyhatalmaknak az érdekszférák körüli gyakori összeütközéseit kell megemlítenünk, legfőképpen az angolszász és francia ellentéteket. Szerepet játszottak továbbá a pillanatnyilag előtérben álló egyéb nagy jelentőségű problémák, mint például a német jóvátétel kérdése. Rendkívül nagy szerepük volt azoknak a módszerbeli nézeteltéréseknek, amelyek a bolsevizmus elleni stratégiát illetően jelentkeztek. Végül, természetesen, befolyással voltak az antantra a magyar kormány külpolitikai megnyilatkozásai, a Magyarországról érkezett egyéb hírek, a misziók által előterjesztett javaslatok is.

Az első hetekben erősen megoszlottak a vélemények a Tanácsköztársasággal szemben folytatandó politikát illetően. A fegyveres fellépés, a tárgyalás, vagy a be nem avatkozás lehetősége egyaránt fennállt, bár a magyar kérdés az első pillanattól kezdve mint a bolsevizmus elleni harc része jelentkezett. E politikának mindvégig kísérője maradt a forradalomellenesség és a gazdasági blokád fenntartása, illetve erősítése.

Szovjet-Oroszország és a Komintern több ízben figyelmeztetett az intervenció veszélyére. (Ez utóbbinak a felhívását itt közöljük.) Erre utalt már Roosevelt kapitánynak a békekonferencia előtt tett jelentése is. Ugyanakkor olyan személyiségek, mint T. H. Bliss vezérőrnagy, az amerikai delegáció tagja és mások, határozottan a beavatkozás ellen, a békekonferencia február 26-i határozatának visszavonása mellett léptek fel. (Közöljük Blissnek Wilsonhoz küldött levelét és memorandumát.)

A békekonferencia ülésein egyelőre valóban az angol-amerikai irányvonal került előtérbe a francia agresszív-militarista irányzattal szemben, amelynek hangadói Foch és Franchet d'Esperey voltak. Ennek tudható be, hogy a nagyhatalmak hozzájárultak egy magyarországi delegáció kiküldéséhez. Ez feltétlenül a tanácskormány jelentős külpolitikai sikere volt.

A delegációt J. Ch. Smuts tábornok vezette. Tekintve azonban, hogy a Vix-jegyzékben foglaltakhoz hasonló – bár azoknál valamivel kedvezőbb – feltételek elfogadását indítványozta, a tanácskormány továbbra is elzárkózott a teljesítés

elől. A tárgyalások lehetőségét azonban nyitva hagyta, sőt igényelte. Az udvarias elutasítás ellenére Smuts lojalitást tanúsított a felvetett kérdésekben; ezt az itt közölt és Balfour angol külügyminiszterhez küldött jelentése is tanúsítja. Ez a jelentés egyúttal a magyar külpolitika reális törekvéseit is tükrözi.

Jellemző, hogy Smuts jelentését a békekonferencia április 7-én anélkül vette tudomásul, hogy a továbbiakról egyelőre döntött volna, de az intervenció hívei máris újabb lépést tettek terveik megvalósítása felé. Itt közöljük Franchet d'Esperey tábornok április 9-i keltezésű titkos utasítását, amelyben a katonai előkészületek folytatását rendelte el. Mindehhez hozzátehetjük, hogy a román és a csehszlovák katonai vezetés is fokozta a fegyveres beavatkozás előkészítését, ami töretlen vonalban vezetett a Magyar Tanácsköztársaság elleni háborúhoz.

Mielőtt a fegyveres intervencióról, magáról a háborúról ejtenénk szót, az olvasó figyelmébe ajánljuk Ph. M. Brown professzornak, az amerikai misszió Magyarországon tartózkodó tagjának Coolidge-hoz intézett levelét, amelyben Kun Bélával folytatott eszmecseréjéről számol be. Érdekes magának az eszmecserének az időpontja: április 15. Mint ismeretes, az intervenció 16-án kezdődött. Figyelmet érdemelnek a tanácskormány külpolitikájának irányításáról és a Kun Béla személyéről elmondottak. Nem utolsósorban pedig figyelemkeltőek a tárgyaláson felvetett kérdések, a Magyar Tanácsköztársaság részéről megnyilvánuló készség a békés együttműködésre, a Duna-medence népeinek gazdasági összefogására. Mindez szemmel láthatóan kivívta Brown rokonszenvét.

Rá kell mutatnunk arra is, hogy nemcsak a magyar tanácskormányban, hanem a békekonferencia bizottságainak egyes munkatársaiban is volt készség a problémák lojális kezelésére. Szavaik és érveik azonban végső soron süket fülekre találtak, és a militarista körök makacs ellenállásába ütköztek. A valósághoz tartozik az is, hogy a nagyhatalmak militaristái hűséges, sokszor kezdeményező kollaboránsokra találtak a román és a cseh uralkodó körökben. Prominens képviselőjük volt I. Brătianu miniszterelnök, Románia megbízottja a békekonferencián. Könyvének az alábbiakban közölt részletéből a Magyar Tanácsköztársaság elleni fegyveres intervenció lelkes hívét ismerhetjük meg. E sorok leleplező értékét növeli a világos fogalmazás az intervenció kezdeményezését illetően. És éppen ez a leleplezés az, ami nyilvánvalóvá teszi a tudatos ferdítés szándékát a „magyar támadás” kérdésében. A szóban forgó vád visszautasításának – sajnos – még kézzelfoghatóbb bizonyítékai is vannak. A fegyveres támadás ugyanis készületlenül érte a magyar munkáshatalmat. A hadseregszervezés a kezdeti stádiumban volt, a polgári rezsimtől „örökölt” alakulatok igen alacsony harci és morális értéket képviseltek, s így rövid időn belül megmutatkozott a proletárhatalom hátrányos helyzete.

Brătianu írása után közöljük Lenin személyes utasítását Tanács-Magyarország lehetséges megsegítéséről, majd Szántó Béla emlékiratának részletét, amelyben az intervenció első szakaszának katonapolitikai problémáit és a magyarországi hadműveletek alakulását ismerteti.

Végül még egy dokumentum, amely hosszabb magyarázatot igényel. Részletet közlünk a párizsi békekonferencia április 30-i ülésének jegyzőkönyvéből, amely-

nek záradéka arra utal, hogy Magyarország Ausztriával együtt meghívást kapott a békekonferenciára. Ez ismét a Forradalmi Kormányzótanács külpolitikai sikerét mutatja. De hogyan alakult ki ez a helyzet, és miért mentek füstbe a hozzá fűzött remények?

A konferencia mindeddig hivatalosan hallgatott a francia–román katonai körök magyarországi intervenciójáról. Az április 26-i ülésen Wilson, az intervenciók csapatok sikereiről hallva, javaslatot tett az agresszió megállítására, amelyet a konferencia elfogadott. A határozatot Pichon francia külügyminiszter néhány napos késéssel ugyan, de továbbította a román kormánynak. Ez a levél és a szovjet-orosz kormány ultimátuma a Magyar Tanácsköztársaság érdekében, nagyjából egyidőben érkezett Bukarestbe, és meggondolásra intette Brătianuékat. A Tiszántúl megszállása után a román burzsoá hadsereg nem is folytatta előrenyomulását, de erről sem a magyar kormány, sem a bécsi antantmissziók nem kaptak megfelelő tájékoztatást. A missziók – kihasználva a forradalom katonai válságát – rendkívül erős nyomást gyakoroltak a Forradalmi Kormányzótanács lemondatása érdekében. Ezért lepődtek meg, amikor a bécsi francia misszió vezetője, Allizé, kézhez kapta a békekonferencia Magyarország részére küldött meghívóját. Ő is és a többi megbízott is tisztában volt azzal, hogy a meghívó továbbítása egyenlő a kormány helyzetének megszilárdításával. Ezért a meghívást egyszerűen nem továbbították. A várt lemondás, a tanácskormány bukása azonban elmaradt, jöllehet Párizsban már elterjesztették a híret.

Joggal merül fel az olvasóban a kérdés: amikor a békekonferencia meggyőződött arról, hogy a tanácskormány a helyén van, miért nem továbbította a meghívást? Csak egy magyarázat lehetséges: a megszilárdult proletárdiktatúrával szemben a békekonferenciának a bizonytalanság, a kivárás taktikája felelt meg a legjobban. Ez, akárhogy is nézzük, defenzív koncepció volt. Egyelőre azonban csak ennek elfogadásáig terjedt „a nagyok” elvi egyetértése.

A Magyar Tanácsköztársaságot még az intervenció átmeneti sikere sem tudta elszigetelni.

A Komintern kiáltványa a Magyar Tanácsköztársaság elleni intervenció veszélyére figyelmeztet (1919 március)

Elvtársak! Magyarországon minden hatalmat a dolgozók vettek át. Az antantállamok imperialistái újabb ultimátumot küldtek Magyarországnak. Meg akarják fosztani Magyarországot összes életszükségleti forrásaitól. Meg akarták fosztani önállóságától; területén keresztül katonaságot akartak szállítani Szovjet-Oroszország ellen.

Az antant imperialistái arra számítottak, hogy a magyar burzsoázia elfogadja újabb ultimátumukat; az antant imperialistái arra számítottak, hogy a magyarországi proletariátus sokkal gyengébb lesz annál, mintsem hogy vérszomjas támadásukkal szemben a legkisebb ellenállást is tanúsítsa. De nem így történt.

A magyar burzsoázia a nép haragjától való félelmében kénytelen volt átadni a hatalmat a munkásságnak. Az antantimperialisták csalódtak. Rablótámadásuk csupán siettetett a magyarországi szocialista tanácsforradalom megszületését. A magyarországi burzsoázia

látván a saját tehetetlenségét, látván azt, hogy nem tudja megmenteni az országot a pusztulástól, nem tett egyebet, mint hogy rendkívül szemléltető módon igazolta azt, hogy a burzsoázia eljátszotta játékait, és helyébe a proletariátus lép.

De az antantállamok imperialistái nem nyughatnak. Az imperialista rablók Párizsban már köszörülik a kést a fiatal Magyarországi Tanácsköztársaság meggyilkolására. Nincs az a rágalom, melyet a burzsoá urak ne terjesztenének a magyarországi szocialista köztársaságról – úgy, amint azt 16 hónap óta az Oroszországi Tanácsköztársasággal szemben teszik. A francia imperialista kormány arra készül, hogy katonáit a magyarországi munkások ellen küldje, és egyszersmind ráuszítsa a magyarországi köztársaságra a román és csehszlovák csapatokat. Sikerülni fog-e ez a pokoli terv, vagy sem, ettől függ a Munkás-Magyarország sorsa, és ettől függ jelentékeny mértékben Európa összes országaiban a proletárforradalom sorsa a legközelebbi időszakban.

A Kommunistá Internacionálé nevében felhívtuk minden ország munkásságát, hogy siessen magyarországi munkás- és paraszttestvéreinek segítségére. Franciaország munkásai és parasztjai! Rajtatok az egész világ szeme! A francia burzsoázia jelenleg a legellenforradalmibb burzsoáziája Európának. A francia imperialisták vezére, Clemenceau uszítja a leghevesebben a szövetségeseiket az orosz és magyar forradalom elnyomására. Francia munkások és parasztok! Benneteket akarnak erre a hóhérmunkára, a magyarországi szocialista forradalom megfojtására hajtani. A francia burzsoázia a ti kezetekkel akarja megfojtani Budapesten a proletárforradalmat, hogy ezáltal elhárítsa a keletkezőben levő proletárforradalom veszélyét Bécsben, Párizsban, Berlinben és Londonban. A négy és fél éves háború után, amelyet a bankárok érdekeiért küzdöttek végig, most kényszeríteni akarnak benneteket, hogy a világ zsandárai, hogy a proletárforradalom hóhérai legyetek. De ebből nem lesz semmi! A francia munkások nem fogják árulással bemocskolni becsületüket. A kezükbe adott fegyvert saját elnyomóik, a francia imperialisták ellen fogják fordítani.

Elvtársak! Világszerte lobog a proletárforradalom lángja. A magyarországi forradalom csupán az első villám a viharfelhőkkel borított égen. A világ burzsoáziája, amely húszmillió embert irtott ki a háborúk legvéresebbikében, most lakolni fog ezért a gáztettéért. A dolgozó emberiség még nem veszítette el eszét. Nem fog benneteket azoknak az igájában hagyni, akik benneteket az imperialista mézszárszékre küldtek. Siessetek tehát valamennyien a magyarországi proletárforradalom támogatására!

Katonák, ne engedelmesskedjete annak, aki benneteket vörös Magyarország ellen küld! Lázadjatok föl! Alakítsátok meg tanácsaitokat, és csatlakozzatok Tanács-Magyarországhoz! Munkások, szítsatok lázadást azoknak a kormányoknak seregei mögött, melyek benneteket Munkás-Magyarországra uszítanak. Legyen a magyar szocialista forradalom intő példa valamennyi ország burzsoáziája számára! El a kezekkel vörös Magyarországtól! Ez a kiáltás hangozzék világszerte! Hadd legyen a magyar szocialista forradalom csupán kezdete egy egész sor új proletárforradalomnak! Eljött a burzsoázia uralmának ítéletnapja!

Éljen Magyarország munkáosztálya és forradalmi katonasága! Éljen a magyarországi kommunista kormány!

Éljen a proletárforradalom!

Z i n o v j e v

a Kommunistá Internacionálé
Végrehajtó Bizottságának elnöke

T. H. Bliss vezérőrnagy Wilson elnökhöz küldött levelében elítéli és visszavonásra javasolja a Legfelsőbb Tanács 1919. február 26-i határozatát (1919. március 28.)

Kedves Elnököm!

Az a terv, amelyet tegnap délután nyújtottak át önnek és kollégáinak Mr. Clemenceau hivatalában, fél órával ezelőtt még ismeretlen volt előttem. Nekem azt mondták, hogy ezt a tervet „a társult hatalmak által hozott határozat végrehajtása céljából” készítették. Ezért nem nyilváníthattam róla valódi véleményemet, amíg öntől erre nézve instrukciót nem kapok. Nézetem szerint ez a terv nehezebb feladat elé állítja önt, mint bármelyik a békekonferencia elé eddig terjesztett döntések közül. Ha ezt a tervet végrehajtják, akkor újra fellángol az általános háború, és ez valószínűleg a békekonferencia felborulását jelenti. Azt hiszem, valóban ez is az előre megfontolt szándéka azoknak, akik a tervet javasolták. Különböző tények és a tényekből nézetem szerint jogosan levonható következtetések jutottak tudomásomra. Megpróbálom ezeket írásban rögzíteni. Arra kérem, hogy se a tegnap javasolt tervre, se a korábbi tervre vonatkozólag, amely a román hadseregnek nyújtandó támogatásra irányul, ne hozzon döntést addig, amíg egy pillanatnyi időt nem szán arra, hogy felvázolhassam ön előtt a helyzetet.

Ebben az ügyben éppen most folytattam megbeszélést Mr. House-szal, akinek tanácsára írtam ezt a levelet.

Odaadó híve
Tasker H. Bliss

Ui. Különös figyelmét kérem a mellékelt, tegnap este kidolgozott memorandumom aláhúzott paragrafusaira.*
Az Egyesült Államok elnökének

Memorandum

1. A Magyarországgal november 13-án megkötött, Franchet d'Esperey tábornok és gróf Károlyi által aláírt fegyverszüneti szerződés a magyar és a román csapatok között a Szamos-Beszterce-, Maros-folyókat jelöli ki demarkációs vonalként. Charpy tábornok, Franchet d'Esperey tábornok vezérkari főnöke 1919. február 25-én jelentette, hogy a magyarok a fegyverszünet minden feltételét teljesítették, a románok azonban nem, mert anélkül, hogy Franchet d'Esperey tábornokot értesítették volna róla, átlépték a demarkációs vonalat és előnyomulásba kezdtek, amely ama napon elérte a Máramaros-sziget-Csucsá vonalat. Charpy tábornok szerint a románoknak a jelenlegi vonalon kell maradniuk.

2. 1919. február 26-án a Legfelsőbb Tanács hozzájárult a katonai megbízottak azon javaslatához, hogy létesítsenek mintegy 50 km szélességű semleges övezetet, amelynek nyugati, vagyis magyar határát a Vásárosnamény-Szeged vonal alkotja, tehát az 1916-i egyezmény vonala, keleti, vagyis román határát pedig a Szatmárnémeti–Arad vonal. Egy ilyen övezet létesítése lehetővé teszi, hogy a román csapatok még mintegy 70 kilométernyit előrenyomuljanak, és feltételezi a magyar erők megfelelő visszavonását.

* Ezt a mondatot Bliss tábornok sajátkezűleg írta, és megjegyzése a memorandum 6., 7. és 8. paragrafusára vonatkozik. (Eredeti jegyzet.)

3. A Legfelsőbb Tanács hozzájárulásával létesített semleges övezet a következő ellen-
vetésekre ad okot:

a) Az egész övezet olyan területen fekszik, amely néprajzilag magyar.

b) A terv jóváhagyása folytán a román hadseregnek lehetősége nyílik arra, hogy
a fegyverszüneti demarkációs vonalon túl ismét jelentékeny előrenyomuljon. Ez a hit-
szegés gyanúját zúdítja a társult hatalmakra.

c) Ezt a tényt Magyarország úgy értelmezte, hogy a Legfelsőbb Tanács elismerte az
1916. évi szerződést.

4. Múltányosabb lett volna egy olyan semleges övezetet kialakítani, amelynek közép-
vonala egybeesett volna a néprajzi határral; tehát a középvonal a Szatmárnémeti–Arad
vonalon, vagy pedig a Legfelsőbb Tanács által kijelölt övezetnek a keleti határvonalán
húzódtott volna. Egy ilyen övezet körülbelül egyforma nagyságú magyar és román
területet ölelt volna magába, és nem vetette volna fel az 1916-os szerződés kérdését.

5. 1919. március 22-én Franchet d'Esperey tábornok távirati úton jelentette, hogy
amikor március 19-én közölte a magyar kormánnyal a Legfelsőbb Tanács határozatát,
a kormány lemondott és nyilatkozatot adott ki, hogy a határozatot sem elfogadni, sem
pedig a végrehajtásához szükséges rendelkezéseket kiadni nem áll módjában. A Károlyi-
kormány helyébe bolsevista irányzatú kormány lépett, amelyről azt jelentik, hogy az
oroszországi bolsevista kormánnyal keres szövetséget.

6. Az Egyesült Államok most alapvető, nagy jelentőségű döntés előtt áll. Ha csatla-
kozunk a többi társult hatalomnak ahhoz a kísérletéhez, hogy az Oroszország által támo-
gatott Magyarországtól fegyveres erővel kényszerítsék ki a végrehajtást, akkor hatalmas
méretű és meghatározhatatlan ideig tartó háborúba bocsátkozunk; olyan háborúba,
amelyben, szövetségeseink népeinek háborús fáradtságát tekintetbe véve, esetleg egyedül
maradunk.

7. A Magyarországon uralkodó jelenlegi viszonyok a Legfelsőbb Tanács 1919. február
26-i eljárásának közvetlen következményei. Politikailag tehát az eljárás oktalanság volt,
erkölcsileg pedig nem lehet igazolni az Egyesült Államok népe előtt.

8. Arra az álláspontra kell helyezkednünk, hogy az Egyesült Államok kategorikusan
elutasítja a fegyveres intervencióban való részvételét ezen a területen. Nem ad katonát,
pénzt vagy hadianyagot. Továbbá, ha az Egyesült Államok továbbra is együttműködik
szövetségeseivel az egykori Osztrák–Magyar Birodalom területi és gazdasági kérdéseinek
eldöntésében, akkor követelni fogja: 1. a Legfelsőbb Tanács 1919. február 26-i határozat-
ának azonnali visszavonását; 2. valamint azt, hogy utasítsák a Keleti Hadsereg parancs-
nokló tábornokát és a társult hatalmaknak a Magyarországgal határos országokban mű-
ködő minden más megbízottját: a magyar nép vagy terület vonatkozásában semmiféle
olyan intézkedést ne hozzanak, amely nem marad szigorúan a Magyarországgal kötött
fegyverszüneti szerződés keretei között. A Legfelsőbb Tanács pedig eközben erejét nem
kímélve vegye fel újra a kapcsolatot a magyar néppel, s biztosítsa őt arról, hogy a társult
hatalmak Wilson elnök ama kijelentéseinek alapján szándékoznak békét kötni Magyar-
országgal, amelyek 1918. január 18-i és ezt követő beszédeiben hangzottak el.

(Aláírás)
T. H. B.

*Woodrow Wilson: Memoiren und Dokumente
über den Vertrag zu Versailles anno MCMXIX.
III. köt. List Verlag, Leipzig, 208–212. old.*

Smuts tábornok jelentése A. J. Balfour angol külügyminiszternek
Kun Béla külügyi népbiztossal folytatott tárgyalásairól
(1919. április 4.)

A magyar kormányban tegnap történt változás folytán Kun Béla lett a hadügyi és külügyi népbiztos, és valószínűleg a kormány legfontosabb tagja. Ma reggel, miután megérkeztem, hosszú beszélgetést folytattam vele. Kifejtettem, hogy a Vix ezredes által átnyújtott jegyzékben megjelölt vonalat nem állandó politikai határnak szánták, éppen ezért a magyar csapatok visszavonása a vonal mögé, és egy, a szövetséges csapatok által megszállt semleges övezet létesítése, amelyre a békesség és a rend fenntartása érdekében van szükség, semmiféle hátrányt sem jelent a magyar ügynek. Rábeszéltem, hogy vonja vissza a magyar csapatokat a vonal mögé. Kun Béla azt válaszolta, hogy ez két fő ok miatt lehetetlen. Mégpedig:

Először: a Vix ezredes jegyzékének való behódolás a kormány azonnali bukására vezetne, mert ha a kormány nem is, de a lakosság jelentékeny része nagy fontosságot tulajdonít az országhatároknak. Megjegyezte, hogy a visszavonás követelése egymagában megpecsételte gróf Károlyi kormányának a sorsát.

Másodszor: ha a kormány elrendelné a visszavonulást, a csapatok nem engedelmeskednének neki, és ő nem hajlandó olyan kötelezettséget vállalni, amelyről tudja, hogy nem teljesíthető. Ennek az az oka, hogy a kérdéses területet védő csapatok felett a kormány csekély hatalommal rendelkezik. Ezek a csapatok helyi erőkből toborzódtak, többnyire székelyek. Azt hiszem, ez az érv helytálló, mert több megbízható forrásból azt a hírt kaptam, hogy vidéken kicsi a kormány tekintélye, és inkább csak a főváros áll a befolyása alatt. Kun Béla azt mondta, ha a kormány lemond – amit pedig megtesz, ha a csapatok visszavonásához ragaszkodunk – nincs olyan párt, amely át tudná venni a hatalmat, és káosz következik be. Ha tehát az antant tovább folytatja jelenlegi politikáját, akkor el kell készülnie arra, hogy Magyarországot saját felelősségére vezesse, és a fővárost, valamint a vidék többi részét ugyanúgy megszállja, mint a semleges övezetet.

Megjegyzéseket tettem arról, milyen előnyt jelentene Magyarországnak a blokád megszüntetése és barátságos kapcsolatok kiépítése az antanthatalmakkal, mert az ország így módon visszanyerhetné jólétét. Kun Béla válasza az volt, hogy ő maga is kíváncsúnak tartja ezeket a kapcsolatokat, de az előbb említett okok miatt a kiürítést jelenleg nem lehet végrehajtani. Érzéketlennek bizonyult azzal az érveléssel szemben, hogy a fegyverszünetet mielőbb végre kell hajtani, a végleges politikai határokat pedig majd később is meg lehet állapítani. A magyar kormány elismerte a Wilson által kifejtett nemzeti elveket, és úgy vélte, hogy a helyzetet a népek önrendelkezési joga alapján kell megoldani. A magyar kormány feladta a területi integritás korábban uralkodó elvét, de ahelyett, hogy engedne a kiürítés érdekében egyre nagyobb nyomással hangoztatott követelésnek, jobban szeretné az egész határkérdést véglegesen rendezni egy olyan értekezleten, amelyet a magyar, német, osztrák, cseh, szerb és román kormány küldöttei tartanának. Azt is javasolta, hogy én elnököljek ezen az értekezleten, amelyen a magyar kormány alkalmazkodó magatartást fog tanúsítani, és hajlandó lesz területi engedményekre. Gróf Károlyi javasolta, hogy ezt az értekezletet tartsuk meg Bécsben vagy Prágában.

Kun Béla a továbbiakban megjegyezte, hogy az élelmiszernek és más hasonlóknak a kérdése fontosabb a magyar kormány szempontjából, mint a határok kérdése. Ezen az értekezleten meg lehetne tárgyalni az új államok gazdasági helyzetét is, és a Duna menti

államok között valószínűleg létre kell majd hozni valami olyan egyezséget, amelyenről Masaryk beszél.

Úgy tűnik nekem, hogy Kun Béla javaslatát azonnal el kellene fogadni, mert úgyis mindenképpen szükséges lesz meghívni a németek, az osztrákok és a magyarok megbízottait Párizsba, mielőtt az előkészítő békeszerződés aláírásra kerülne. Össze lehetne hívni a volt Osztrák–Magyar Monarchia sorsában érdekelt összes feleket, hogy legalábbis elvi megállapodás jöjjön létre, amelynek alapján meg lehet majd állapítani a végleges határokat, ha ugyan nem lenne lehetséges mindjárt megvonni azokat. Ezen az alapon alá lehetne írni az előzetes békeszerződést. Ennek megfelelően javasolnám, minthogy a többi érdekelt félnek már vannak megbízottai Párizsban, ezeket az értekezleteket is tartsuk meg ott és azonnal, s a német és az osztrák megbízottakat kérjük fel a megjelenésre. Ha Ausztriának és Magyarországnak a részletes tárgyalásokra való meghívása ellenzésbe ütköznék, akkor a meghívás szólhatna úgy is, hogy egyszerűen csak kifejtik álláspontjukat a békekonferencia előtt. Ennek az előzetes békeszerződésnek az aláírására megtörténhetnék a Németországgal való előzetes békeszerződés aláírásával egyidejűleg, vagy akár még azelőtt is, ha az eljárást, amennyire lehet, siettetjük.

Engedélyt kérek a Párizsba való visszatérésre, mert további itt-tartózkodásomat céltalannak látom.

A Legfelsőbb Tanács ülése jegyzőkönyvének 2. pontja.

1919. április 7.

Mr. Lloyd George szétosztotta a Smuts tábornoktól Mr. Balfournak küldött távirat fordítását.

Megegyezés:

Mr. Lloyd George értesítse Smuts tábornokot, hogy táviratát a Legfelsőbb Tanács fontolóra vette, és a következőket határozta: Smuts tábornok keresse fel a francia és a román főhadiszállást, és visszatérése előtt minden vonatkozásban tekintse át a helyzetet.

Papers . . . PPC V. köt. 41–43. old.

II. sz. Függelék.

Franchet d'Esperey tábornok személyes és titkos utasítása a Magyar Tanácsköztársaság elleni intervenció előkészületeire (1919. április 9.)

*Személyes és titkos utasítás
a vajda, a szerb hadsereg vezérkari főnöke
és a magyarországi hadseregparancsnok számára*

I. Az antant, abban az esetben, ha hadseregeivel akarná rákényszeríteni akarátát a magyar kormányra, támadást indít Budapest irányába, együttműködve a csehszlovák, román, szerb és francia hadseregekkel.

II. A Duna jobb partján a védelmi front a szerb csapatoké. Ezek kötelesek az ellenség-gel összeköttetésben maradni és késedelem nélkül támadni, ha az visszavonulna vagy más pontokra csoportosítaná át erőit, támadó hadicselekmények megkezdésére.

III. A Duna–Tisza közti hadművelettel Budapest irányában a francia–szerb hadsereget

bízzuk meg Lobit tábornok parancsnoksága alatt, melynek vezérkari főnöksége kezdetben Nagyikindán lenne.

Jobbról a 76. hadosztály és a lovasság egy része Szeged térségében összpontosul, mivel a hadművelet tengelye a Szeged–Kecskemét–Budapest vasútvonal.

Balra a szerb erők Dragomir Milojević tábornok parancsnoksága alatt állnak, vezérkaruk Szabadkán van, és a mozgás tengelye a szabadka–halasi vasútvonal.

A terv szerinti bal oldalt a dunai flottilla fedezi, mely mindig az elővéd magasságát tartja kézben.

A terv szerinti jobb oldalt a Tisza bal partján egy francia csapatokkal megszállt védő oldalsánc fedezi, összeköttetést tartva a román hadsereggel.

A 17. hadosztály a jobb oldal mögött van tartalékban.

IV. Új parancs nélkül minden bizonnyal nem lehet támadást indítani.

A jelen utasítás célja kizárólag az, hogy tájékoztassa a csapatokat erről a szándékról, és hogy indítékot adjon az előkészületi hadműveleti terv elkészítésére, amely lehetővé teszi az antant utasításainak legrövidebb időn belül való végrehajtását.

Mindezeket az intézkedéseket azért hoztuk, hogy megalakítsák a kötelékeket, megszervezzék a lőszer- és élelmiszer-utánpótlást, előkészítsék az egészségügyi csapatokat és a kiürítést, összesítsék az információkat stb.

Kérjük Vajda urat, a szerb vezérkari főnököt, hogy tanulmányozza ezt az utasítást a más hadszíntérről elvont gyalogsági kötelékek vasúti szállítása szempontjából, lehetővé téve a gyors tartalékképzést Dragomir Milojevic tábornok csapatai részére.

*Jugoszláv Néphadsereg Hadi történelmi
Intézetének Archivuma. Hadsereg-főparancsnokság.
I-I-130/131-27.*

Franchet d'Esperey

Ph. M. Brown levele A. Coolidge-hoz a Kun Béla külügyi népbiztossal folytatott megbeszéléseiről (1919. április 17.)

Tárgy: Beszélgetés Kun Bélával

1. Mellékelem annak a beszélgetésnek a vázlatos kivonatát, amelyet Kun Bélával folytattam kedden, április 15-én, itt a szállodában. Jelen volt még Marczali egyetemi tanár, Kun Béla barátja és Weiss hadnagy tolmács.

2. Amint majd kitűnik, fontos témákról beszélgettünk, és Kun Béla nézetei természetesen komoly megfontolást igényelnek. Magától értetődik, hogy válaszai nem mindenben fedik teljesen a tényeket; arra gondolok például, amit a kommunista propagandáról mond. Azt a megállapítást, hogy a kormány nem helyesli az idegen országokban folytatott propagandát, és csupán csak az egyes országok proletariátusával tart fenn összeköttetést, nem lehet komolyan venni. Az üzenetek küldése és a propaganda folytatása közti különbség lényegtelen. Ami azt illeti, teljesen tisztában vagyok vele, hogy minden lehetővé elkövetnek más országok proletariátusának forradalmasításáért. A ma reggeli újság például célzást tesz propagandaanyag repülőgépen való eljuttatására a román vonalak mögé, a megszállt országrészbe.

3. Van néhány szavam Kun Béla személyiségéről is, mert volt alkalmam megfigyelni őt most és egy előbbi beszélgetésünk során. Bár nem lehet rá alkalmazni a „jó megjelenésű” jelzőt, és első pillantásra nem kelt kedvező benyomást, sőt, éppen ellenkezőleg –

végül mégis úgy érzi az ember, hogy Kun Béla duzzad az életerőtől, talpraesett, van benne önuralom és higgadság, ami egészen rendkívüli dolog, ha az ember arra gondol, hogy előzetesen semmi fölkészültsége sem volt arra, hogy egy nép diktátora legyen. Rövid néhány héttel ezelőtt még börtönben ült, majd a rendőröktől elszenvedett szörnyű ütlegetés után kórházban feküdt, s amikor onnan kiengedték, egyenesen idekerült, a forradalmi kormány vezető pozíciójába. Fején még most is látszanak az elszenvedett sérülések nyomai.

4. Nagy hatással voltak rám először is azok a készséges és világos válaszok, amelyeket kérdéseimre adott. Nyilvánvaló, hogy teljesen tiszta irányvonalat követ, és olyan politikai elképzelése van, amelyet keresztül akar vinni, ha nem is minden áron, de a lehetséges leghatásosabb eszközökkel. Bár úgy látom, hogy őszinte meggyőződésű szocialista, mégsem fanatikus, nem is gyakorlatiatlan álmodozó, hanem okos és életerevaló, aki gyorsan meg tud ragadni minden alkalmat, hogy elérje célját. Más szavakkal kifejezve jó stratégia, alkalmazkodó, és jó tábornokhoz hasonlóan habozás nélkül tör végső célja felé.

5. Egészen világosan úgy látszik, hogy Kun Béla politikája mérsékelt és komolyan szocialista berendezkedésre törekszik. Hogy ezt a célt elérje, óvatosan kell kormányoznia a szélsőséges szocialisták és az úgynevezett burzsoázia között. Ha sikerül neki egy túrhetően konzervatív szocialista rendszert létrehozni, akkor sikerülhet elkerülnie a burzsoázia nyílt ellenállását is, feltéve persze, hogy egyidejűleg jó hazafinak is mutatkozik. Másrészt hallatlan ügyességre lesz szüksége ahhoz, hogy elnyomja a szélsőségeseket, és mégis megőrizze hatalmát. Eddigélé rendkívüli képességeket mutatott olyan rendszabályok hozatalában, amelyek kiküszöbölték a szélsőségeket, és enyhítették az új rendszer szigorát. Amíg megőrzi tekintélyét, addig, úgy hiszem, bízhatunk abban, hogy Magyarországnak nem kell tapasztalnia az orosz bolsevizmus terrorját és féktelenségeit.

6. Befejezésül szeretném hangsúlyozni: ha okosan bánunk vele, és kellőképpen ápoljuk a barátságot, akkor ebben a zavaros időben Kun Béla nemcsak Magyarország, de az egész itteni földrész problémáinak kielégítő megoldásában jó eszköznek bizonyulhat. Ha felbátorítjuk konzervatív politikájának folytatására, az antant gátat találhat benne az orosz bolsevizmus ellen. Ha viszont elidegenítjük magunktól, és nyersen, durván bánunk vele, akkor Kun Béla veszedelmes ellenségnek bizonyulhat.

Philip Brown

Melléklet

*Az 1919. április 15-én Kun Bélával folytatott beszélgetés
memoranduma*

Kun Béla beszélt a magyarországi gazdasági élet megindításáról, és kijelentette, hogy szívesen látna bármely ilyen irányú kezdeményezést. Ezzel arra a beszélgetésre célzott, amelyet Marczali professzorral folytattam erről a tárgyról. Megmondtam, hogy tárgyaltam erről az ügyről Bécsben bizonyos amerikai személyekkel, ezek a megbeszélések azonban nem voltak hivatalosak, és nekem nincs felhatalmazásom semmilyen javaslat tételére. Ez a kérdés nagyon érdekelt, és tájékozódni akartam Kun Béla kormányának álláspontjáról. A legnagyobb fontosságot tulajdonítottam annak, hogy a politikai megfontolásoktól eltekintve azonnali lépéseket tegyünk, hogy helyreálljon a gazdasági vérkeringés egy olyan országban, amelynek erői teljesen kimerültek. Utaltam a szállításra váró nagy mennyiségű román olajra, Magyarország sziléziai kokszzükségletére, és általában a világ e részének ipari és kereskedelmi viszonyaira. Megjegyeztem, hogy sok száz teherkocsit láttam Bicske környékén használaton kívül állni, köztük nagyon sok olajtartálykocsit is.

Nagyon sajnálatosnak találtam, hogy ez a sok gördülő anyag használatlanul áll és csak pusztul.

Kun Béla kijelentette, hogy kormánya szívesen részt venne ezen államok gazdasági együttműködésének felélesztésében, és egy általános megegyezés keretében természetesen ezek a kocsik is forgalomba kerülnének. Megmondtam neki, hogy véleményem szerint, ha sor kerülne egy ilyen kísérletre, akkor ez csak központi irányítás és ellenőrzés mellett történhetne, a mostani feszült helyzetben pedig az ilyen jellegű ellenőrzést csak érdektelen ügyintézők gyakorolhatnák, például az amerikai élelmezési megbízottak.

Azt a feltételes kérdést intéztem Kun Bélához, hogyha ebben az ügyben esetleg történne valami, hajlandó lenne-e kormánya beleegyezni, hogy amerikai megbízottak vegyék kézbe az élelmiszer és a nyersanyagok elosztását és szállítását. Kun Béla azt válaszolta, hogy ez elfogadható lenne, ha nem egyenruhás katonákról lenne szó. Erre én dr. Weissre mutattam, aki egyenruhában volt, mire Kun Béla azt mondta, hogyha a megbízottak jobban szeretik, hát hordjanak egyenruhát. Én aztán kijelenttem, hogy távolról sem jutott eszembe valami intervenciófélélt javasolni, se leplezetten, se másképp. Kun azt mondta, hogy ezzel tisztában van. Majd elmondta, hogy tárgyalásokat folytatnak a csehszlovákokkal az üres teherkocsikról, és az a tervük, hogy néhányat átadnak nekik cserébe szénért és olajért. Román delegátusokat is vár, akikkel olajról és más egyébről fognak tárgyalni. Kun Béla még azt is kijelentette, hogy szívesen látnának Magyarországon egy, az országot tanulmányozó amerikai gazdasági bizottságot.

Pénzügyek

Felvettem a pénzügyek kérdését. Megkérdeztem, hogy egy szocialista kormánytól milyen magatartást lehet várni a nemzetközi pénzügyekkel kapcsolatban. Kun Béla elismerte, hogy jöhet olyan idő, amikor a fizetések más formája jut érvényre; gondolom, arra a marxista eszmére célzott, amely szerint a munka az alapja a csereszköznek. De azután azt mondta, hogy van aranyuk és külföldi értékpapírjuk, amelyekkel rendezni tudják tartozásaikat, azonkívül fognak tudni gabonát exportálni. A gabonatermő földek 85 százalékát bevetették, és ez egyharmaddal nagyobb a háború alatt bevetett terület nagyságánál. Elmondta, hogy fognak tudni bort, sört, szeszt exportálni, mert Magyarország a bolsevista rendszerben „száraz” lesz; ezenkívül lovat is tudnak exportálni. Hozzátette még, hogy egy kisebb külföldi kölcsönt is szeretnének felvenni; tudnak jó biztosítékot adni rá. Nem próbáltam megtudni, miféle biztosítékra gondol.

A letartóztatások

Megmondtam Kun Bélának, hogy állandóan riasztó híreket hallok, és mert nem akarom, hogy félrevezessenek, szeretnék néhány egyenes kérdést feltenni. Azt hallottam, hogy újabban nagyon sok burzsoát tartóztattak le, a régi rendszer prominensei közül, és ha csakugyan így van, azt szeretném megtudni, mi adott okot ezekre a letartóztatásokra. Kun Béla azt válaszolta, hogy ez igaz; valóban sok embert letartóztattak. Bár pillanatnyilag nem tud neveket és pontos számokat mondani, de például a múlt éjjel negyvenhárom személyt tartóztattak le. Elmondta, hogy ennek fő okát egy kiterjedt, Bécsből és Svájcból szervezett ellenforradalmi összeesküvés szolgáltatta, és gondoskodni kellett róla, hogy ezek az urak ne csináljanak zavart. Azt állította, hogy a legtöbb esetben inkább csak őrizetbe vették őket, és nem tényleges letartóztatás történt. Jobbára csak óvatossági

rendszabályról van szó – mondotta –, nehogy a csőcselék a saját kezébe vegye az ügyet, és erőszakosságokra vetemedjék a burzsoáziával szemben.

Kun Béla a továbbiakban kijelentette, hogy ellene van a burzsoák minden zaklatásának; ha tisztességesen viselkednek és alkalmazkodnak az új rendszerhez, akkor éppen olyan megélhetésük lesz, mint mindenki másnak; tisztán csak arról van szó, hogy mindenki a maga munkájából éljen meg. Nem akar letérni sem jobbra, sem balra; megpróbál egyenesen haladni előre, elkerülve egyrészt a szélsőséges módszereket, másrészt a reakciót.

Propaganda

Elmondtam, hogy értesülésem szerint más országok ellen irányuló nagyon aktív propaganda indul ki Magyarországról. Felvilágosítást kértem erre vonatkozólag. Kun Bélától azt a választ kaptam, hogy értesülésem egészen téves. Ő maga ellenzi az efféle tevékenységet, és nem is lesz propaganda. Figyelmeztettem őt, hogy felhívások mentek ki innen más országok proletariátusához.

Ezeket a felhívásokat elvtársaikhoz intézték – válaszolta Kun Béla –, hogy ne fogjanak fegyvert egymás ellen. Az ő propagandájuk arra van beállítva, hogy felvilágosítsák a magyar népet.

Elmondtam neki, hogy amikor Prágában jártam, azt hallottam, hogy magyar repülőgépek röpiratokat szórtak a városra. Kun Béla nevetett: ez a Károlyi-kormány idején kiadott nacionalista irodalom volt! Érintkezésben állnak más országok proletariátusával, hogy üzeneteket juttassanak el, de egyébként propagandát nem folytatnak, ha más országok sem avatkoznak bele az itteni ügyekbe.

Oroszország

Emlékeztettem Kun Bélát arra a javaslatra, amelyet néhány héttel ezelőtt tett, hogy ugyanis a mi misszióink legyen közvetítő Lenin és az antant között, és arra kértem, mondja meg világosan, mire gondol.

Elmondta, hogy Lenin, bár erős hadserege van, szívesen kötne megállapodást az antanttal azon az egyszerű alapon, hogy hagyják békében Oroszországot, engedjék meg az élelmiszerek és nyersanyagok importját, ők pedig eleget tesznek Oroszország pénzügyi kötelezettségeinek. Kun Béla nagyon fontosnak tartotta ezt az ügyet, és arra kért, hogy vállalam el a kezdeményezést.

Megkérdeztem, hogy Leninnek ez a javaslata Ukrajnára is vonatkozik-e. Tagadólag válaszolt, mondván, hogy Ukrajna független ország. Amikor megkérdeztem, mi van Petljura tábornokkal, azt mondta, hogy Petljura csak Ukrajna egyik részében működik, és az ukrainai mozgalom tulajdonképpen ukrán ellenforradalmárok műve, akik különálló Ukrajnát akarnak. Ukrajna független Oroszországtól, és Paderewski csapatai ukrán bolsevisták ellen harcolnak, nem orosz bolsevisták ellen.

Kun Béla azt az érdekes tényt is közölte, hogy közvetíteni próbál a Galíciában küzdő lengyel és ukrán csapatok között.

Kun Béla megemlítette azt a Smuts tábornoknak tett javaslatot, hogy a volt Osztrák–Magyar Monarchiából kivált területek és Románia képviselői üljenek össze egy konferenciára. Véleménye szerint ez a konferencia rendkívül fontos lenne az egyes országok gazdasági viszonyai szempontjából, politikával pedig nem kellene foglalkoznia.

Azt feleltem, hogy ez a javaslat valószínűleg azért nem keltene nagy lelkesedést, mert az illetékesek Breszt-Litovszkra gondolnának, ahol Trockij ahelyett, hogy az üzletről beszélt volna, bolsevizmust prédikált a küldötteknek. Kun Béla azt válaszolta, hogy ő a maga részéről csak az üzletre szorítkozna.

Smuts küldetése

Megkérdeztem Kun Bélától, hogy áll a helyzet a tárgyalásokkal Smuts tábornok távozása óta. Azt mondta, nem történt semmi változás. Megbízottakat küldtek repülőgépen Aradra, de rálöttek a gépre, és amikor leszálltak, a francia megbízottak olyan durván bántak a magyar küldöttekkel, hogy azok örültek, amikor visszatérhettek Budapestre. Ezért nincs is szándékában újabb megbízottakat küldeni. Abból, amit mondott, úgy éretem, hogy a kormány nem kapott ultimátumot.

Távíró és telefon az Élelmezési Bizottságnak

Beszélgetésünk közben telefonüzenetet kaptam Bécsből, az Élelmezési Bizottságtól. Az üzenet szerint a bizottság nem tud összeköttetést kapni Bukaresttel a Budapest–Belgrád vonalon, mert Pozsony megszakítja azt. Megemlítettem ezt Kun Bélának; azt felelte, hogy az összeköttetésnek Magyarországon nincs semmi akadálya, de Pozsonyban semmit sem tehet a kormány, mert az a csehszlovákok kezében van. Amennyiben Magyarország illetékes, dr. Weiss részletesen megbeszélheti a dolgot Landlerrel, a belügyi népbiztossal.

A beszélgetés végén Kun Béla közölte, hogy részletes adatokat fog szolgáltatni a le tartóztatások ügyében, a gazdasági dolgokról pedig egy másik alkalommal még szeretne beszélni velem. Ismét világosan megmondtam neki, hogy semmiféle hivatalos küldetés sem nincsen, nem vagyok felhatalmazva semmiféle tárgyalásra; csupán azért akartam beszélgetni vele, hogy információkat tudjak küldeni Párizsba. Mindig köszönettel fogadok minden felvilágosítást, amit ő vagy kormánya hajlandó nyújtani nekem.

Felhasználtam az alkalmat, s kifejezést adtam aggályaimnak, hogy az osztálygyűlölet esetleg sajnálatosan szélsőséges eseményekre fog vezetni. Mérsékletre van szükség – mondtam. – Már régóta rokonszenvezek a szocializmus eszméivel gazdasági vonatkozásban, de mindig elriasztott a szocialista vezetőkben megnyilatkozó gyűlölködő szellem. Nem hiszem, hogy valaha is bármi jót hozott volna a világnak a gyűlölet; a különböző nézeteket valló, becsületesen gondolkodó emberek csak a megfontoltság és a szívélyesség szellemében kerülhetnek közelebb egymáshoz. Teljesen lehetetlen, hogy mindig egyet tudjunk érteni, de sohasem lehetetlen, hogy megbecsüléssel és megfontoltan beszéljünk egymással.

Kun Béla biztosított róla, hogy habár ő és társai a múltban nem sokat kaptak ebből a megfontoltságból, mégis igyekezni fog, hogy politikáját gyűlölködés nélkül érvénye-

sítsa. Hozzávette, hogy amikor a rendőrségen fejbe verték, csak annyit mondott nekik, hogy nem tudják, mit tesznek; és reméli, hogyha azok is kapnak egypárat a fejükre, éppolyan filozófikusan fogják eltűnni, mint ő.

Papers ... PPC XII. köt. 437-442. old.

Gh. J. Brătianu a Magyar Tanácsköztársaság elleni intervencióról

Törekvéseinket végül is siker koronázta. Március 20-án Vix ezredes, a szövetségesek budapesti katonai megbízottja jegyzéket nyújtott át Károlyi grófnak, amelyben fel szólította a magyar kormányt, hogy vonja vissza csapatait az új demarkációs vonalra, hogy ilyen módon az Erdélyi Szigethegység román lakosságának védelme biztosítva legyen. Ekkor azonban újabb drámai fordulat következett be. Károlyi, aki felkészült egy ilyen eshetőségre, benyújtotta lemondását, és átengedte a hatalmat a Kun Béla vezete se alatt álló forradalmi szovjetnek.

Az új rendszer nem volt egyéb, mint a moszkvai szovjetek függvénye, amelyekkel haladéktalanul szoros együttműködést is teremtett. A keleti és nyugati ellenséges kom munista magatartás közepette Románia helyzete egyre kritikusabb lett.

Mindamellet ezek a körülmények kinyitották a békekonferencián a Főtanács vezetői nek szemét. Brătianu mind gyakrabban ült össze megbeszélésre Clemenceauval és Foch marsallal; ez utóbbi nagy buzgalommal felkarolta ügyünket, elszántan támogatva azt. Rámutatott arra, hogy ő Bécs és Budapest elfoglalását kérte, és miután a konferencia elutasította a javaslatát, ugyanezt megismételte írásban is, hogy egyszer s mindenkorra leszögezze: semmiféle felelősséget nem vállalt a következményekért.

Március 25-én Lloyd George ebédre hívta meg a román delegáció vezetőjét. Ez utóbbi (ti. Brătianu. – *Szerk.*) a látottak és hallottak alapján nem táplált túlzott illúziókat. „Az európai ügyekben való tájékozatlansága – írta volt Bukarestbe – valamint az a tény, hogy a gyarmatok elcsatolásával és a német flotta megsemmisítésével a háború fő célkitűzéseit Anglia elérte, feladatunkat nagyon megnehezíti az angol kormányfőnél.”

Az angol kormányfő megkérdezte: a bolsevisták kérdésében mit tenne Bratianu az ő helyében? Brătianu késedelem nélkül három pontból álló programot fejtett ki előtte:

1. Azonnali segítség a lengyeleknek és a románoknak. Erkölcsi szempontból meg kell erősíteni királyunk és kormányunk tekintélyét, anyagi vonatkozásban pedig meg kell javítani a hadsereg és a lakosság ellátását.
2. Határozott fenyegetést tartalmazó fellépés Pesten. Magyarország valamennyi szomszédjának összefogása közös akcióra.
3. A szövetségesek velünk való összefogása a bolsevikok elleni fronton minél jelentősebb katonai egységekben nyerjen kifejezést.

Amikor azonban szóba kerültek a konkrét tények, valóságos alkudozás kezdődött: Lloyd George hadseregünk 60 000 katonája számára ajánlott fel felszerelést (egyenruhát, bakancsot), Brătianu pedig 260 000 felszerelést kért. Végül is 100 000-et sikerült kapnia, amit néhány nap múlva 150 000-re emeltek. A küldemény Konstantinápolyon keresztül Egyiptomból érkezett az országba. Erről az eredményről küldött március 29-i jelentését Brătianu az alábbiakkal egészíthette ki: „A budapesti események rávilágítottak a mi álláspontunk igaz voltára. Természetesen ezt a körülményt felhasználhattuk arra, hogy újabb lépéseket tegyünk, elsősorban az angolszászoknál, ahol bizonyos ellenállást tapasztaltunk. Remélni lehet, hogy a bolsevista veszélyre való tekintettel Románia egész helyzete

olyan jelentőséget kap, mint amilyen jelentősnek kell is lennie.” Időközben, rövid londoni utazása során, ahova Mária királynőt kísérte el, Brătianu kedvezőbb hangulatra talált az angol politikusoknál, mint amelyet az angol kormánynak a békekonferencián részt vevő képviselőinél tapasztalt. Ez a derűlátás azonban hamarosan megszűnt. Alig egy hét múlva a Főtanács váratlanul elhatározta, hogy Smuts dél-afrikai tábornokot Budapestre küldi, hogy Kun Bélával felvegye az érintkezést. Ennek csak az lehetett az eredménye, hogy a budapesti kommunisták bátorítást nyernek, a mi ügyünk pedig akadályoztatást szenved. Mindennek tetejében a Főtanácsnak az akcióval kapcsolatos elgondolásairól a legcsekélyebb tájékoztatást sem kaptuk.

Szerencsére a küldetés várakozáson felül eredménytelen volt. Kun Béla olyan agresszív magatartást tanúsított, hogy még a megrögzött pacifista Smuts is abban a meggyőződésben tért vissza (Budapestről), hogy ott békés úton semmit, még a fegyverszüneti vonal biztosítását sem lehet elérni.

A Magyarország elleni harcra pedig csak a románok álltak rendelkezésre; a szerbekre nem lehetett számítani, mert az olaszokkal Fiuméért és Dalmáciáért kirobbant konfliktusuk egyre nagyobb méreteket öltött. „A franciák – táviratozta Brătianu április 10-én – végre megértik Románia helyzetét és szerepét.”

Bukarestben elvetették a kockát. A király elnökletével tartott minisztertanács határozatot hozott arról, hogy a hadsereg benyomul Erdély nyugati részeibe. Meg kellett véde-nünk az öldöklésektől és a fosztogatásoktól a rettegésben élő lakosságot, hazánkat és Európát pedig a bolsevista propagandával szemben. „Mi vagyunk itt a rend és a civilizáció védelmezői azokkal a banditákkal szemben, akiknek se hitük, se törvényük, és akik keleti határainkat is fenyegetik” – fejeződik be a román kormány erőles hangú jegyzéke. Brătianu – anélkül természetesen, hogy szembehelyezkedett volna a jegyzék tartalmával – óvatosságra intett a megfogalmazást illetően. Smuts küldetésének kudarca után helyesebb volt a helyi körülményekre hivatkozni, mint ilyen általános jellegű megfontolásokra.

Ezúttal ismét az ellenség volt az, amely megkönnyítette számunkra a helyzetet. Április 15-ről 16-ra virradó éjszaka a magyarok az Erdélyi Szigethegység egész frontvonalán támadást indítottak előretolt állásaink ellen. A napok óta előkészített román ellentámadás haladéktalanul és feltartóztathatatlanul megindult. Most már a román küldöttség minden figyelme erre a döntő jelentőségű ütközetre irányult: „Ebben az órában a bolsevisták ellen mindkét határunkon folyó harc nagy veszélyt jelent. Ennek kimenetelétől függ hazánk jövőbeni határainak kialakulása is.”

A táviratok sorrendje jelzi a győzelem szakaszait.

„Jobb felől – táviratozza Pherechide – elértük Husztot, a néprajzi határt . . .

Bevettük Szatmárnémetit, szintén néprajzi határ.”

Brătianu, figyelmét a politikai kérdésekre irányítva, április 25-én így válaszol:

„Felhívom a figyelmét annak fontosságára, hogy a Maros jobb partját, egészen a torkolatig, elfoglalják. Hasonlóképpen, miután feladatunk elfoglalni Debrecent, ha a katonai helyzet lehetővé teszi, a politikai nehézségek ne akadályozzanak bennünket abban, hogy a Tiszág előrenyomuljunk.”

Pherechide jelenti 27-én: „A hadsereg hangulata kitűnő.” Ugyanakkor Brătianu arra gondol, hogy a lengyel miniszterelnökkel, Paderewskivel történt megállapodás alapján minél előbb el kell foglalnunk Kárpátalját és Galícia déli részét, hogy ilyen módon biztosítsuk hadseregünk kapcsolatát a lengyel hadsereggel, és hogy az ukránok és az orosz bolsevisták, valamint a Magyarország közötti közvetlen érintkezés minden lehetőségét elvágjuk. A nagyhatalmak éppen akkor léptek közbe a lengyelek és ukránok közötti

fegyverszünet megteremtése céljából; ha ez utóbbiak Galícia urai maradnak, a helyzet súlyossá válhatott volna.

Nem lehet eléggé hangsúlyozni, milyen nagy jelentősége volt annak, hogy csapataink 1919-ben, a nagyhéten, a Tisza forrásvidéke felé nyomultak előre. És Pherechide állandóan jó híreket küldött: „Minden jól megy. Jobbfelől egy székely hadosztály kénytelen volt megadni magát . . .” A Kratochwill ezredes parancsnoksága alatt álló 10 000 ember-ről volt szó, akik akkor a magyar hadsereg egyetlen valóban szervezett és fegyelmezett egységét alkották.

Válaszában Brătianu felszólítja Pherechidét, helyezzen kilátásba megtorlásokat, ha a magyarok által elhurcolt román túszoznak, főleg pedig Maniu édesanyjának, valami bántódása esnék.

Ezt követően a bukaresti keltezésű táviratok mint a győzelem harsonái hangzanak: „Bevettük Munkácsot, előrenyomulunk Ungvár felé. Budapesten már nincsenek tartalékok. Katonáink remekül viselkedtek.”

„Felvettük az érintkezést a csehekkel.”

S végül, május 2-án, az alábbi örömkialtás:

„Budapest felé az út szabad, előttünk semmiféle hadsereg nincs. Megnyitottuk a kaput: az antant bevonulhat, és a rend kormányát juttathatja hatalomra . . .”

Bukarestben ismeretes volt Franchet d'Esperey tábornok véleménye, aki azt tanácsolta nekünk, hogy késedelem nélkül foglaljuk el Budapestet. Presan tábornok azonban inkább a szövetségesek közös fellépését helyezte előtérbe, mert nyugtalanította őt a Besszarábiában kialakult helyzet; ott ugyanis Ogyessza kiürítése után a francia–görög csapatok harci kedve mintha megtört volna. Párizsban Brătianu is elcsodálkozott azon, hogy győzelmesen előnyomuló hadseregünk a Tisza vonalánál megállt, és nem vonult be Budapestre. De azok, akik – amint később kiderült – a legjobban csodálkoztak, sőt sajnálkoztak, hogy a román előnyomulás megállt, maguk a magyarok voltak: a lakosság azért, mert meg akart szabadulni a kommunista terrortól, Kun Béla munkatársai közül pedig sokan, hacsak nem maga a vörösdiktátor is, hogy véget vessenek egy olyan kalandnak, amelyből más kiutat nem láttak. A békekonferencia bizonytalankodásai és huzavonája azonban visszaadták bátorságukat és reményeiket.

Valóban, két hét múlva Brătianu maga is visszavonta korábbi nézetét. „Tekintettel a jelenlegi körülményekre – táviratoztta május 22-én –, politikai szempontból magam sem tartom célszerűnek, hogy csapataink tovább nyomuljanak Budapest felé.

Nem áll érdekünkben semmiféle magyar kormány megerősítéséhez hozzájárulni, ha előzőleg nem vállal kötelezettséget követeléseink elismerésére, valamint arra, hogy közreműködik a velünk való jövőbeni baráti kapcsolatok fejlesztésében.”

Nem volt már szükség a Főtanács közbelépésére, hogy megállítsák csapatainkat a Tisza vonalán. Más kérdések nyomultak előtérbe.

Gh. J. Brătianu: Acțiunea politică și militară a României în 1919. Bukarest 1940. 58–64. old.

Lenin utasítja Vacetiszt és Aralovot a Magyar Tanácsköztársaság irányába történő előnyomulásra

A Galícia és Bukovina egy részébe történő előnyomulás a Tanács-Magyarországgal való kapcsolat miatt szükséges. E feladatot minél gyorsabban és tartósabban meg kell oldani, e feladat határain túl azonban Galiciának és Bukovinának semmiféle elfoglalása nem kell, ugyanis az ukrán hadseregnek semmilyen körülmények között sem szabad eltérnie két legfőbb feladatától. Éspedig az első, legfontosabb és legsürgetőbb – segítséget nyújtani a Donyec-medencének. E segítséget gyorsan és nagy arányban kell elérni. A második feladat – szilárd vasúti kapcsolatot teremteni Tanács-Magyarországgal.

Tájékoztassanak az Antonovnak adott utasításaikról és a végrehajtásuk ellenőrzésére tett intézkedéseikről.

A Védelmi Tanács elnöke
L e n i n

*Lenin Magyarországról. Kossuth Könyvtár 1965.
89. old. (Literaturnaja Gazeta, 1917. április 21.)*

Szántó Béla: A magyar Vörös Hadsereg megszervezése és az áprilisi tiszántúli védelmi hadműveletek

A Forradalmi Kormányzótanácsnak a Vörös Hadsereg szervezésére nézve március 25-én megjelent rendelete nem sok eredményt hozott. Új tömegek a hadseregbe nem jöttek. A szociáldemokrata bürokrácia a tömegek között kispolgári pacifista nézeteket terjesztett, és szabotálta a toborzást. Alig történt több, mint hogy a polgári demokratikus forradalomtól örökölt „Néphadsereg”-nek a nevét átváltoztatták Vörös Hadseregre.

Mi is volt tulajdonképpen ez a Vörös Hadsereg?

A polgári demokratikus forradalom kormánya 1918. november 13-án az antanthatalmak képviselőivel fegyverszüneti szerződést kötött, amelynek értelmében a békeszerződés megkötéséig Magyarország a belső rend fenntartására átmenetileg hat gyalogos- és két lovashadosztályt tarthat fegyverben. Ebből a célból az osztrák–magyar hadsereg magyar részeiből két legfiatalabb korosztályt katonai szolgálatra visszatartottak. Ennek az új hadseregnek az élelmezési létszáma 70 000-re rúgott. A polgári demokratikus forradalom első heteiben a hadsereg nagy része a munkanélküliek menedékhelye volt. A hadsereg katonai értéke alig volt több a nullánál. A polgári demokratikus kormány ezt a hadsereget le akarta cserélni, és helyette új néphadsereget akart felállítani. Ezt az új hadsereget Böhm Vilmos hadügyminiszter javaslata alapján a polgári demokratikus kormány 1919. február 21-én kelt rendelete alapján mint önkéntes hadsereget akarta megszervezni. A régi hadseregből a visszatartott két legfiatalabb korosztályból – csak azokat akarták megtartani, akik nem tartoztak a mezőgazdasági népességhez. A néphadseregbe önkéntes jelentkezés alapján azokat akarták fölvenni, akik a 24. életévüket betöltötték, a világháborúban frontszolgálatot teljesítettek, igazolták hűségüket a köztársaság iránt, és megbízhatóságukat valamely társadalmi szervezet, elsősorban szakszervezet igazolta.

A polgári demokratikus kormány toborzó akciója 5000 embert eredményezett. A mezőgazdasági népességhez tartozókat időközben leszerelték. Az 5000 főt számláló ellenforradalmi székely hadosztályhoz a polgári demokratikus kormány egy ujjal sem nyúlt, úgyhogy ezen az ellenforradalmi hadosztályon kívül a hadsereg túlnyomórészt a

világháborúban deklasszálódott elemekből állott. Ilyen volt ez a néphadsereg, amelyik március 21-én örökségképpen átszállt a Tanácsköztársaságra!

A Vörös Hadsereg szervezéséről kiadott rendelet alapján véve nem volt más, mint a polgári demokratikus kormánynak a néphadsereg szervezésére nézve kiadott rendelete. A szakszervezeti bürokrácia által terjesztett pacifista hangulat hatása alatt végrehajtott szakszervezeti toborzás a Vörös Hadsereg számára néhány ezer embernél nem adott többet. Azzal, hogy április 4-én egy ötös kollégium – Böhm Vilmos, Fiedler Rezső, Haubrich József, Kun Béla és Szántó Béla – vette át a Hadügyi Népbiztosság vezetését, a szakszervezetek által vezetett toborzás nem lett jobb. Ezzel szemben nagyon gyorsan, a szakszervezetek kikapcsolásával már április 6-án megalakult három nemzetközi ezred. Ezek közül az 1. nemzetközi ezred orosz hadifoglyokból és olyan magyarokból állott, akik orosz hadifogságban fegyveresen harcoltak az orosz Vörös Hadsereg soraiban a Nagy Októberi Szocialista Forradalom győzelméért. A 2. nemzetközi ezred osztrák munkásokból, a 3. pedig román, szerb, horvát, bolgár, albán és olasz munkásokból és szegényparasztokból állott. A szlovákiai menekültek szintén egy vörösezeredet állítottak föl. Az összes toborzás eredménye 10 000 emberre rúgott.

A Vörös Hadsereg fegyelme szomorú állapotban volt. Április 10-én a hadügyi népbiztosok kollégiuma a hadseregben előfordult fegyelmezetlenségek megfékezésére rendeletet adott ki, amelyben megállapította, hogy egyes csapattestek fegyelmezetlensége veszélyezteti a proletariátus diktatúráját: többször előfordult, hogy a katonák feltörték a borpincéket, lerészegedtek, és botrányokat rendeztek, s így még a forradalom oldalán álló népesség körében is csökkentették a Vörös Hadsereg iránt a rokonszenvet.

Ilyen hadsereg természetesen képtelen volt arra, hogy megnyerje a forradalmat. Ilyen volt a Vörös Hadsereg, amikor az antant az imperialista csehszlovák és román kormányoknak utasítást adott, hogy kezdjenek offenzívát Tanács-Magyarország ellen. Román részről az offenzíva április 16-án kezdődött. Ekkor a demarkációs vonal a következő volt.

Északi (csehszlovák) vonal: Pozsonytól Komáromig a Duna, innét tovább Losoncig az Ipoly, tovább Rimaszombat–Gönc–Töketeres–Ungvár, egészen a határig.

Déli (jugoszláv) vonal: A Mura egészen a Drávaig, tovább délre Gyékényestől Bata-száken keresztül Baja és Szeged.

Délkeleti és keleti (román) vonal: Aradtólészakra, Vaskohtól keletre, Bánffyhunyadtól nyugatra, Zilahon, Máramaroszigeten keresztül egészen a határig. Ez a demarkációs vonal a következőképp volt megállva:

Az északi vonalon: 64 zászlóaljjal (kb. 40 000 ember) szemben a Vörös Hadsereg 18 zászlóaljával (18 000 ember).

A déli vonalon: 38 000 jugoszláv és 32 000 francia katonával, szemben a Vörös Hadsereg közel 13 000 emberrel.

A délkeleti és keleti vonalon 48 zászlóalj (35 000 ember) állott szemben a Vörös Hadsereg 30 zászlóaljával (18 000 ember).

A Vörös Hadsereg az összes frontokon túlerővel állott szemben.

Az imperialista román hadsereg első nekilendülése április 16-án az egész vörösfrontot megingatta. A csapatok a parancsnokok parancsait nem teljesítették, és ellenállás nélkül elhagyták állásaikat. A front meghátrált. A csapattestek legnagyobb része felbomlott. A visszaözoönló fegyelmezetlen katonatömeg kieroszakolta a bevagonirozást, még a kór-házvonatokat is igénybe vették, és elhagyták a frontot. A demoralizáltság odáig ment, hogy a csapatok elszórták fegyvereiket, és visszaözoönlöttek. A visszaözoönlés megállítása és a fegyelem emelése végett kiadott rendszabályok kevés eredménnyel jártak.

Az ország kicsiny volt, a tanács hatalomnak három fronton kellett harcolnia. Nagy távolságok nem voltak, a katonai operációk vezetése úgy politikai, mint katonai okokból Budapestről, a Hadügyi Népbiztosságból történt. Ez volt a legkönnyebb mód arra, hogy egyik frontról a másikra csapaterősítéseket átdobhassunk. Persze, sok haszon ebből nem származott. Csapateltolások mindig az elvont frontszakasz gyengítését jelentették. Eredményt adó offenzívára vagy sikeres defenzívára a csapatok szellemére való tekintettel még csak gondolni sem lehetett. A megerősítés végett küldött alakulatok a tűzvonalat el sem érték, a visszaözlő tömeg azokat magával ragadta. A nemzetközi ezredeket és más stabil csapattesteket a toborzottak soraiból, elsősorban a kommunistákat, arra kellett felhasználni, hogy megakadályozzák a visszaözlő tömegek garázdálkodását, és hogy azokat lefegyverezzék. A fegyelem és a politikai szellem emelése érdekében a Forradalmi Kormányzótanács április 18-án tartott ülésén elhatározta, hogy a népbiztosok felé a frontra mozgósítja. A Budapesti Munkástanács is április 19-én határozatot hozott, hogy a munkástanács felé a tanács hatalom védelmére mozgósítja.

Ilyen körülmények között a keleti front erősítése érdekében felmerült a Keleti Hadsereg-parancsnokság felállításának a gondolata. Egy ilyen rendszabálynak a megvalósítására nézve nem voltak véleményeltérések, de igenis voltak a keleti hadseregparancsnok személyére nézve. A kommunisták azon javaslatát, hogy erre a helyre Szamuely Tibort nevezzék ki, a szociáldemokraták, elsősorban Böhm Vilmos, Kunfi Zsigmond és Weltner Jakab, a leghevesebben elleneztek. A szociáldemokraták Böhm Vilmost javasolták erre a helyre. A kommunisták kitartottak Szamuely mellett. A szociáldemokraták a tanács hatalomtól való visszavonulással fenyegetőztek. Böhm Vilmos is úgy tett, mintha ez a fontos tisztség sem testének, sem lelkének nem kellene, és „szabadkozott az ellen”, hogy ő legyen a Keleti Hadsereg főparancsnoka. Egyes szociáldemokraták „az egység” meg a forradalom „megmentése” érdekében elkezdték Böhmöt kérlelni. Böhm végre „engedett” a kéréseknek, és hajlandó volt a hadseregparancsnoki tisztséget azzal a feltétellel vállalni, ha a hadsereg fegyelmének a helyreállításában és a front megvédése érdekében teendő intézkedéseiben őt Kun Béla támogatni fogja, amit Kun Béla a Forradalmi Kormányzótanács ülésén ünnepélyesen meg is ígért. Böhm Vilmost erre kinevezték a Keleti Hadsereg parancsnokának. Hogy a kommunistákat is megnyugtassák, Szamuely Tibort kinevezték a Keleti Hadsereg forradalmi törvényszéke elnökének.

Böhm Vilmos kinevezése a Keleti Hadsereg parancsnoki pozíciójára a tanács hatalom intézkedései közül egyike volt a legkárosabbaknak. Böhm ebben a pozícióban teljesen önállósította magát. A Hadügyi Népbiztosságot megkerülte, annak rendeleteivel szemben ellenkező rendeleteket adott ki, teljesen dezorganizálta a hadügyi apparátust, és növelte a fegyelmezetlenséget.

Április 24-én a Vörös Hadsereget vissza kellett vonni. A román vonal ekkor már Kürtöstől kezdve északi irányban néhány kilométernyire Gyulától keletre, Nagyszalontán keresztül néhány kilométernyire Berettyóújfalu–Debrecen–Vásárosnaménytől nyugatra haladt.

Ebben a helyzetben Kratochwill ezredes, a székely hadosztály parancsnoka – a „román királyi csapatok” parancsnokával, Qresan francia tábornokkal történt előzetes megállapodás után – áruhlást követett el. Kratochwill ezredes parlamentereket küldött Presan tábornokhoz, napokon át folytatta vele tárgyalásait, amelyek eredményeképpen április 25-én csapataihoz felhívást intézett, ezt a felhívást a csapatok tárgyalták, és szavaztak Presan tábornoknak a kapitulációra nézve tett javaslatai fölött. Kratochwill a „román királyi csapatok” előtt április 26-án letette a fegyvert.

A székely hadosztály a vörösfront balszárnyán állott. E hadosztály kapitulálása után

ez a frontszakasz védtelen maradt, ami által a román csapatok előnyomulása egészen a Tiszáig akadálymentes lett, és lehetővé tette a román és csehszlovák hadseregek egyesülését.

*PI Archivum. Szántó Béla hadügyi népbiztos
visszaemlékezése. Közlő: Hadi történelmi
Közlemények, 1959. 1. sz.*

Részlet a párizsi békekonferencia 1919. április 30-i ülésének jegyzőkönyvéből, Wilsonnak, Clemenceunak és Lloyd George-nak a magyar kormány meghívásával kapcsolatos nézeteltéréséről

Lloyd George javasolta, hogy a jövő hét folyamán, amíg a német megbízottak a békeszerződést tanulmányozzák, a Legfelsőbb Tanács tanulmányozza a régi Osztrák–Magyar Birodalom újjárendezésének kérdését, és ezzel kapcsolatban állapítson meg valamilyen általános eszmei irányvonalat. Javasolta, hogy a következő hétre hívják meg Párizsba Ausztria és Magyarország megbízottait.

Wilson elnök hozzájárult.

Clemenceau hozzájárult.

Sir Maurice Hankey azt kérdezte, ki legyen felelős a meghívás elküldéséért.

Lloyd George azt mondta: a németeknek Foch marsall küldte el a meghívást. Következésképpen, ha az olaszok még itt volnának a konferencián, a meghívás Diaz tábornok kötelessége lenne.

Sir Maurice Hankey kijelentette: mivel ő az egyetlen jelenlevő tisztviselő, képviselni kell a tisztviselők érdekeit. A szerkesztő bizottságra a német békeszerződés elkészítésével oly sok túlmunka hárult, hogy nem hiszi, hogy az osztrák békeszerződést ilyen rövid idő alatt elő tudná készíteni.

Wilson elnök azt mondta, hogy csak az osztrák szerződés alapvonalainak megbeszélésére szólt a javaslat. Nem szükséges rögtön a teljes szerződéssel fogadni a küldötteket. Rámutatott arra, hogy a magyar de facto kormány alig több egy helyi kormánynál. Képviselőinek meghívásával kockáztatjuk, hogy közvéleményünk úgy tekinti majd őket, mint akik szoros kapcsolatban állnak az orosz szovjettel.

Lloyd George szerint (Magyarországon) nem követtek el kegyetlenkedéseket. Emlékszik ugyan rá, hogy *Sir Maurice Hankey* újabban kapott egy táviratot Budapestről, amely szerint ott 200 burzsoát megöltek, ennek a valódiságáért azonban nem tud kezkeskedni.

Wilson elnök azt mondta, hogy sok embert megriasztott már Smuts tábornok látogatása.

Az véleménye, hogy a határokat meg lehet állapítani a magyarokkal való megbeszélés nélkül is. Ők nem lennének egészen abban a helyzetben, mint az osztrákok.

Clemenceau megkérdezte, mit csináljanak az osztrákokkal és a magyarokkal, miután meghallgatták nézeteiket. Kapjanak szabad mozgási lehetőséget Párizsban? Közben a németek még elég sok munkát fognak adni.

Wilson elnök javasolta, hogy az osztrákokat és a magyarokat küldjék valahová Párizson kívül. Például Fontainebleauban.

Clemenceau azt mondta, hogy Chantilly lesz a legjobb hely.

Wilson elnök egyetértett vele. Így helyesebb, mintha Párizsban lennének. Azt mondta, hogy javaslatainak közvetlen célja annak az erkölcsi hatásnak az elérése volt, amelyet az

osztrák népre gyakorolna küldötteinek meghívása a tanácskozásra. Felolvasott egy levelet, amelyben az amerikai küldöttségből négy kollégája ezt az irányzatot sürgeti.

Lloyd George azt kívánta, hogy ne legyen semmi megkülönböztetés az osztrákok és a magyarok közt. Nem látja be, hogy mert a magyarokat szovjetnek nevezik, azért ne lehessen őket fogadni. Egy munkáskormánynak éppen annyi joga van a tárgyaláshoz, mint akármelyik másik kormánynak.

Clemenceau javasolta, hogy mivel a magyarok és az osztrákok között kissé ellenséges a viszony, jó lenne külön elhelyezni őket.

(Megegyeztek abban, hogy *Clemenceau* mint az előkészítő békekonferencia elnöke hívja meg május 12-re az osztrák és a magyar kormány megbízottait.)

Papers . . . PPC V. köt. 368–369. old.

A Magyar Tanácsköztársaság ellen intézett támadás és a katonai válság az ellenforradalmi emigrációt is cselekvésre ösztönözte. A kritikus napok bizonytalanságát kihasználva a bécsi ellenforradalmi comité – Bethlen, Pallavicini, Szmrecsányi, Sigray, Takách-Tolvay és még jó néhány patinás magnás és monarchista tiszt szövetsége – megszervezte a magyar követség kirablását. A sikeres akció tetemes összeghez juttatta őket. Az akciót Ellis Ashmead-Bartlett angol újságíró is támogatta, megfelelő jutalék ellenében. A jutalék körüli, no meg az ellenforradalmi csoportok közti nézeteltérés a „hőstett” sajátos értékelésére ösztönözte egyrészt az angol újságírót, másrészt Kerecseny Jánost, aki könyvének címében is feltette a kérdést: „Hová lett a bankgassei 140 millió?” A két szerző jól kiegészíti egymást: végül is, akaratuk ellenére, közös erővel leplezik le a társaságot.

Ellis Ashmead-Bartlett angol újságíró leleplezése a bécsi magyar követség kirablásáról

Május 2., péntek.

Reggeli nap volt ez a mai. Az ellenforradalom vezetői nyomott hangulatban ébredtek, mert terveikkel sehogy sem jutottak előbbre a pénzhiány miatt. Tisztában voltak vele, hogyha nem tudunk pénzt szerezni valahonnan, a bécsi magyar csoport szét hullik.

Dél előtt fél tízkor az örök energikus Boroviczeny keresett fel, hogy beszámoljon Louis Rothschilddal folytatott tárgyalásának eredményéről. Elmondta: „Rothschild adna valamelyes pénzt bizonyos feltételek esetén. Odaadná a pénzt valamelyik osztrák banknak, amely garanciát adna, az pedig a kölcsön biztosítékeképpen jelzálogot kapna valamelyik osztrák vagy magyar nagybirtokra, például Schönbornéra vagy Pallaviciniéra.”

Boroviczeny azt is elmondta még, hogy Schönborn gróf közvetítőt keres, és azt kérdezte, nem tudné-e ajánlani valakit.

Eszembe jutott Mr. Karpelesz, és mindjárt el is mentem hozzá. Mr. Karpelesz, mint mindig, most is nagyon megértőnek mutatkozott, és rögtön megbeszélte az ügyet igazgatójával. Aztán igazi sportember módjára, nagyvonalúan közölte, hogy egymilliója rendelkezésére áll a bankban, és azt szívesen kölcsönadja. E jó hír birtokában Boroviczeny Rothschildhoz sietett, én meg felkerestem Cuninghame-t. Amikor elmondtam neki, hogy milyen haladást értünk el, azt tanácsolta, hogy ne siessünk el semmit, vegyük fel a pénzt, s aztán várjuk be nyugodtan a fejleményeket.

Schumpeter, az osztrák pénzügyminiszter, valamint Sigray és Pallavicini eljöttek

hozzám ebédelni a Sacherba. Schumpeter, hivatali tisztsége ellenére, teljesen egyetértett terveinkkel, adott néhány jó tanácsot, és azt is megígérte, hogy minden rendelkezésére álló eszközzel segíteni fog, hogy pénzhez jussunk. Ebédünk közepe táján Boroviczény is megérkezett, de semmi újat nem tudott mondani, csak annyit, hogy délután háromkor ismét tárgyalni fog Rothschilddal. Aztán rávettük Schumpetert, írja meg Rothschildnak, hogy nyugodtan adhat nekünk kölcsönt, mert a visszafizetést az államkincstár garantálja. Most, ezután érezhettük először igazán, hogy meg tudjuk szerezni a szükséges pénzt. Cuninghame is megjelent, és meglepődött, hogy Schumpeter is részt vesz megbeszélésünkön.

Lunch után Sigray félrevont, hogy megbeszéljen velem egy új tervet, amelyet végső, kétségbeesett kísérletnek szántak. Arról volt szó, hogy meg kell szerezni azt a hatalmas összeget, amelyet a bolsevista vezetők küldtek Budapestről a bankgassei követségekre vagy propaganda céljára, vagy pedig azért, hogy bőségben élhessenek akkor is, ha menekülni kényszerülnek Magyarországról. Bizonyos volt, hogy ezt az összeget – akkor még senki sem tudta, mennyi pénzt küldtek Bécsbe – állami tőkéből lopták el, vagy bankban elhelyezett magántőkéből. Az ellenforradalmároknak tehát épp annyi joguk volt hozzá, mint a bolsevista vezetőknek. Sigrayék értesültek arról, hogy a bolsevista követ, Bolgár, a követségi személyzet nagyobbik részével Budapestre utazott, hogy tanácskozzék Kun Bélával. Fegyveres őrségük zömét is magukkal vitték, a követséget pedig az egyik segédtitkár, az ajtónálló és a házi személyzet gondjaira bízta.

Megállapodtunk abban, hogy a magyar tiszteknek egy fegyveres csoportja elfoglalja a követséget, és átkutatja az épületet az elrejtett kincs után. Az egész vállalkozás eredménye azon múlik, hogy az ügyet titokban tudjuk-e tartani az osztrák kormány előtt, mert a rendőrségnek kötelessége lenne, hogy megvédelmezze egy idegen ország követségét a főváros kellős közepén. A terv minden részletét megtárgyaltuk, és úgy döntöttünk, hogy a vállalkozást még aznap éjjel végre kell hajtani, amíg dr. Bolgár és társai távol vannak, mert különben nehéz lesz az ügyet titokban tartani. Sigray teljesen bizonyos volt benne, hogy a pénz a bankgassei házban van, csak a rejtékhelyet nem ismerte. Magára vállalta, hogy megszervezi azt a tiszti csoportot, amelyből kiválogatjuk az elszánt különítmény tagjait.

Délután három órákor a vezetők még egy utolsó találkozóra jöttek össze a József téren. Bethlen, Pallavicini, Teleki, Szmrecsányi, Batthyány, Sigray és sokan mások voltak ott. Bejött Boroviczény, hogy jelentse a Rothschilddal folytatott újabb tárgyalás eredményét: Rothschild még mindig nem volt megelégedve a garanciákkal, és nem volt hajlandó kölcsönt adni addig, amíg nem beszélt Schönbornnal és a fiatal Pallavicini Alival.

Öt órákor Sigray közölte velem: nem hiszi, hogy a követség elleni vállalkozást ma este végre lehetne hajtani. A követség egyik embere révén, akit megvesztegettek, megtudták, hol van elrejtve a pénz, de ez az ember idegeskedni kezdett. Vagy begyulladt, vagy több pénzt akar kicsikarni. Visszamentem szállodámba, hogy ott várjam be a további híreket.

Fél hétkor felkeresett Boroviczény, hogy közölje velem, mire jutott Rothschild Lajos. Ez végül is megígérte, hogy kölcsönöz egymillió koronát, feltéve, hogy gróf Schönborn és Mr. Karpelesz hajlandó ugyanezt tenni. Az utóbbi azonnal beleegyezett. Ez annyit jelentett, hogy sok fáradozással hárommillióhoz juthatunk, ami nyomorúságos kis összeg egy ellenforradalom finanszírozására. Ezután Boroviczény egy különös dologról tett említést amit – mondotta – ő maga sem ért, s még kevésbé tud megmagyarázni. Eppen, amikor befejezték a tárgyalást, belépett Schumpeter titkára és közölte: „Üzenetet

hoztam Schumpeter úrtól Rothschild báró úrnak. Nincs szükség kölcsönre, mert már más úton megszerezték a pénzt.”

Tudtam, hogy ez mit jelent, de nem szóltam semmit. Elmentem vacsorázni a Sacher egyik különszobájába, magammal vittem Boroviczényt, és csatlakozott hozzánk Pallavicini és Szmrecsányi is. Néhány perc múlva megérkezett a sugárzó arcú Sigray, azzal a remek hírrel, hogy a két pénzzel teli bőröndöt biztonságban kihozták a követségről, mert emberünk az épületben átadta. Ez a hír vad izgalomba hozott mindnyájunkat, és rögtön pezsgőt hoztunk az ünnepélyes alkalomra. Az összeesküvők egymás után jöttek az újabb hírekkel. A követséget ötven tiszt foglalta el nyolc órakor, az osztrák rendőrség szeme láttára, amely meg sem kísérelte a beavatkozást. A követségi titkárt, Bálintot elfogták és őrizetbe vették. Amikor bejutottak a követségre, amely magyar területnek számított, az osztrák rendőrség már nem avatkozhatott be, mert ez a semlegesség megszégyesítő lett volna. A rendőrség természetesen erős kordont húzhatott volna az épület köré, és megakadályozhatta volna bárkinek a belépését vagy távozását. Bálint, az elfogott titkár közölte a magyar tisztekkel, hogy habár dr. Bolgár és családja a másik, Fenyő nevű titkárral együtt Budapestre ment, mégis minden percben újra itt lehetnek. A határon ugyanis nem engedték átvizsgáltatni magukat, és ennek folytán az osztrák rendőrség visszaküldte őket. Ez az előre nem látott körülmény tovább nehezítette a támadók dolgát. Birtokukban volt most már az egész követség, de órákra volt még szükség ahhoz, hogy alaposan átvizsgálják a levéltárat, megszerezzenek minden fontos titkos okmányt; és ha Bolgár a családjával és a barátaival közben megérkezik, riaszthatják a rendőrséget.

A hozzánk érkezett egymásnak ellentmondó hírből látható volt, hogy a Bankgassén nagy a zűrzavar, mert a támadóknak tulajdonképpen nincs parancsnokuk, viszont minden percben várható a riadó. Tíz órakor a fiatal Pálffy futott be, s még izgatottabb volt, mint máskor. Elmondta, hogy a bécsi bolsevisták részéről ellentámadást várnak, és nincs fegyverük. Kérte, hogy adjam kölcsön neki két automata revolveremet. Mint-hogy ezeket a Bristolban hagytam, elmentem értük. Amikor visszaértem, még izgatottabbak voltak, és már nagyon sokat ittak.

Minden percben újabb tisztek érkeztek, és a legellentmondóbb híreket hozták a Bankgasséről. Sigray és Pallavicini kétségbe voltak esve. Nem mertek odamenni, mert a bécsi rendőrség már nagyon jól ismerte őket, és egyébként is a Sacherben kellett maradniuk, hogy utasításokat adjanak. Engem kértek meg tehát, hogy menjek el a követségre, és vegyem át a vezetést. Amint mondták, attól félnek, hogy az általános zavarban elvész a pénz, ellopják vagy valamelyik felelőtlen társuk elviszi magával, s arra kértek, hogy mindenáron helyezzem biztonságba. A fiatal Boroviczény felajánlotta, hogy eljön velem tolmácsnak. Tíz óra után elindultunk a Sacherből, és észrevétlenül eljutottunk a Bankgasséra. Csaknem teljesen kihaltak voltak az utcák, a rendőröknek meg látszólag sejtelmük sem volt a szemük előtt lejátszódó különös drámáról. Megadtuk a jelszót, erre a kapuban álló fegyveres őr beengedett, majd rögtön újra bezárta utánunk a kaput.

Sohasem fogom elfelejteni azt a jelenetet, amely odabent fogadott. Az emelet egyik nagy szobájában negyven-ötven ellenforradalmár tiszt gyűlt össze. Öltözkűk az elképzelhető legtarkább volt – régi egyenruhától kezdve munkásruhákig –, mindenki azt viselte, amiben éppen el tudott menekülni Magyarországról. Vezető nélkül voltak, egyszerre beszéltek és kiabáltak valamennyien, fogalmuk sem volt róla, hogy mit csináljanak, vagy mi legyen a következő lépés a játszmában. Néhányuknál revolver volt, másoknál kard, ismét másoknál vastag furkósbot. Már csak a megjelenésük is rettegetést kelthetett akármelyik magyar bolsevistában. Rögtön láttam, hogy bosszúra szomjaznak, és hogy itt vér fog folyni, mielőtt vége lenne a napnak, hacsak nem sikerül valamelyik leszerelni őket. Amikor Boroviczény közvetítésével kijelentettem, hogy azért

jöttem, hogy átvegyem a vezetést, szó nélkül engedelmesskedtek; szemmel láthatóan örültek, hogy parancsnokot kaptak. Mindenekelőtt rendet teremtettem, majd hozzáláttunk, hogy csapdát állítsunk a Bruck határállomásról visszaérkező dr. Bolgárnak és társainak. Fontos volt, hogy megszerezzük őket túsokul, védelmül a budapesti foglyok ellen várható megtorlással szemben. Másrészt éppen olyan fontos volt biztosítani a mi foglyaink védelmét. Számítottam rá, hogy ez elég nehéz lesz, mert a magyarok valamennyien vad izgalomban őrzöngtek – java részükben elég magas volt a „nyomás” is –, és szinte lehetetlen volt visszatartani őket az ordítózástól és a lövöldözéstől. Az ember ezt hitte volna, hogy erre a pokoli lármára még a halottak is kikelnek sírjukból. De az osztrák rendőrség nem adott magáról életjelt.

Múltak az órák, de Bolgár és társai csak nem jöttek. Megszerveztem néhány részleget, hogy rendszeresen kutassanak végig minden szobát és minden fiókot olyan kompromittáló iratok után, amelyek hasznosak lehetnek számunkra. A nagy zűrzavarban azonban rosszul végezték el ezt a munkát, és sok fontos okmány elkerülte a figyelmüket.

Éjfél után egy óraker hallottuk meg, hogy autók közelednek a Bankgassén; az első közülük megállt az épület előtt, és utasai kiszálltak. Csak egy megbízható szolga őrködött a hallban; beengedte az érkezőket, s azok felmentek a sötét lépcsőn. Síri csend uralkodott az épületben, mert az ellenforradalmárokat mind elrejtettem a szobákban. A poros, fáradt utasok egyenként bejöttek: dr. Bolgár, Fenyő, Bálintné, két gyerek és két fegyveres őr. Két hosszú, keserves brucki éjszaka után alig várták már, hogy vacsorázhassanak és ágyba kerüljenek. Azután, hogy a poggyászukat felvitték a lépcsőn, mind bementek az egyik szalonba. Ez volt az a lélektani pillanat, amikor a jelt megadtam.

Minden ajtónyílásból bosszút lihegő, vad, fegyveres magyarok törtek elő. Ellenállásról természetesen szó sem lehetett. A férfiakat és a fegyveres őroket megragadták és leteper-ték, mielőtt fegyverükhöz nyúlhattak volna. Reszketek, ha arra gondolok, mi történt volna a foglyokkal, ha nem vagyok ott, és nem tartom vissza az embereket. Vad nép a magyar, és nagyon hamar tűzbe jön. Ha az ember meggondolja, hogy ezek a tiszték azt látták, hogy hazájukat romba döntik, barátaikat börtönbe vetik, és őket magukat nyomorúságos száműzetésbe kergetik, nem csoda, hogy sommásan bosszút akartak állni bal-szerencsájuk okozóin.

De Boroviczény és jómagam automata revolverrel a kezünkben álltunk a foglyok mellett, és megvédelmeztük őket minden támadás ellen ebben a pokoli ricsajban, ahol mindenki ordított és üvöltött torkaszakadtából. Az ötven tiszt közül legfeljebb féltucatra számíthattam. Rábírtam őket, hogy különítsék el Bálintnét a két gyerekkel, bánjanak velük a legnagyobb udvariassággal, vigyék őket a szobájukba, és adjanak nekik vacsorát. Aztán két fegyveres őrt állítottunk a folyosóra azzal az utasítással, hogy senkit se engedjenek be hozzájuk.

A többi foglyot egy belső szobába vittük, hogy kihallgassuk őket. Sohasem felejttem el, milyen szörnyű rémület tükröződött az arcukon. Egyedül találva magukat ellenségeik között, elvágva a külvilágtól, saját bűneik tudatában valamennyien azt hitték, hogy azonnal végeznek velük. Halálosan sápadt arcukon végigsürgött a veríték. Amikor dr. Bolgár észrevett engem, félelmét megdöbbenés váltotta fel, mert utoljára Smuts tábornok vonatán találkoztunk Budapest és Bécs között. Valamennyien hevesen könnyörögni kezdtek, hogy mentsem meg őket. Megmondtam nekik, hogy vége a játéknak, de ha mindent bevallanak, akkor megmenthetik az életüket. Feltettem néhány kérdést dr. Bolgárnak, de túlságosan letört volt, semhogy összefüggő válaszokat tudott volna adni, és kérte, hogy engedjük reggelig pihenni.

Amikor a foglyokat megint összereltük egy nagyobb terembe, az ellenforradalmárok újra őrzöngeni kezdtek. Most, hogy gyűlött ellenségeik a kezükbe kerültek, a szenvedé-

sek hónapjainak minden összegyűlt keserűségét kiöntötték rájuk. Űtni-verní akarták őket, és csak a legnagyobb nehézségek árán lehetett velük bírni. Mindenki beszélt, mindenki ordított, olyan bödűletes zenebona volt, hogy azt hittem, egész Bécs fel fog ébredni rá. Soha életemben ilyen jelenetet nem láttam még. Volt ott egy bizonyos gróf, aki olyan lármát csapott és olyan őrzöngést vitt véghez – persze alaposan berúgva –, hogy végül is azzal fenyegettük meg, hogy bezárjuk a bolsevisták közé. A fiatal Pálffy villámló szemekkel járt körbe, mindkét kezében pisztoly, amit a foglyok bordái közé bökdösött. Végül is le kellett fegyvereznem, mert kezdett ellenségre, barátára egyformán veszedelmessé válni.

Bálint, az egyik fogoly megkért, hogy négyszemközt beszélhessem velem. Elvittem az egyik mellékszobába, ahol azt mondta: „Fatális tévedés történt, én nem vagyok bolsevista. Csak az ügy érdekében vagyok itt velük, mert azt hiszem, itt hasznosabbá tudom tenni magamat, mint máshol. Szíveskedjék felhívni a brit követséget, és érdeklődni rólam.” Megmondtam neki, hogy ez lehetetlen, mert minden vonal el van vágva, és hozzátettem: holnap reggelig fogságban kell maradnia, aztán majd meglátjuk, mit tehetünk érte.

Az ellenforradalmárok nem akarták a követségen tartani a foglyokat. Biztosabb helyet találtak számukra az egyik szomszédos kolostor pincéjében, ahol néhány tiszt őrizetében és a főnökasszony gondos felügyelete alatt csendesen elmélkedhettek, és lehetőségük volt rá, hogy visszatérhessenek tisztességes hitűkre. Ezért aztán éjfél utáni egy és két óra között egy autót lehetett látni, amint gyanús szabályszerűséggel hol eltávozik a követség elől, hol visszatér oda. Minden alkalommal a foglyok egyikét vitte el négy megbízható tiszt kíséretében, akik mauser pisztolyukat a bordáik közé nyomták azzal, hogyha csak nyikkanni mernék, azonnal agyonlövik őket. Az egész fuvarozást az osztrák rendőr-őrszemek szeme láttára folytatták.

Maga a pusztá tény, hogy egyenként vitték el őket, a legnagyobb félelmet keltette a bűnösökben, mert azt hitték, hogy rövidesen végeznek velük. Bolgár és Fenyő leplezni tudták érzelmeiket, amikor elvitték őket, Bálint azonban letört. Amint a sötét és elhagyott utcákon át ismeretlen célja felé vitték, könnyekre fakadt, és őreihez fordulva felkiáltott: tudom, hová visznek, a Dunába! Ami azt illeti, Bálint nem sokat tévedett feltevésében, mert ha nem vagyok ott, és nem tudom a foglyokat néhány megbízható tiszt őrizetére bízni, egész biztosan elintézik, és a Dunába dobják őket; az összeesküvők többsége ott előttem beszélte meg és javasolta ezt a tervet.

Éjfél után két órakor a követségen nem volt már bolsevista, kivéve Bálintnét és gyermekeit. Búcsuzóul biztosítottam őket, hogy nem kell félniük, és meggyőződtem róla, hogy éjszakai nyugalmuk zavartalan lesz.

Legközelebbi lépésem a titkos rejték helyre szállított pénz biztosítása volt. Boroviczeny és két másik tiszt kíséretében egy távoli utcába hajtottunk, egy kis régiségkereskedéshez. Ott voltak deponálva a pénzes táskák. Birtokunkba vettük és nekiláttunk a számlálásnak. Megállapítottuk, hogy a hadizsákmány 135 millió magyar korona és kb. 300 000 svájci frank.

A számlálás befejezése után megírtuk az elismervényeket, visszaraktuk a pénzt a böröndökbe, és kivittük a várakozó autóba.

Az utcán szerencsére senki sem jár, s így nem keltettünk gyanút. Úgy gondoltuk, hogy kockázatos dolog lenne a böröndöket az autóval egészen a Bristol-szállóig vinni. Jobb lesz, ha a kocsiról már kétszáz yarddal előbb leszálok, és ezt az útszakaszt gyalog teszem meg. Így is tettünk, megfélekedtünk azonban arról, hogy milyen nagy súlya van a papírpénznek, így aztán csak lépésenként tudtam menni; mindkét kezemben egy-egy súlyos börönddel. Beletelt tíz percbe, amíg ezt a kétszáz yardos utat megtettem, de végül

is hajnali fél öt óra tájban a szállóhoz értem. Az idős éjszakai portás, aki beengedett, odavolt a csodálkozástól, amikor meglátta poggyászatot.

„Mi van ezekben?” – kérdezte.

„Óh, hát egy nőismerősöm, miss Wood, éppen most menekült el a bolsevistáktól, és a holmijából ki tudott menteni egy keveset; megígértem, hogy megőrzöm neki. Lenne szíves felvinni a bőröndöket a szobámba?”

Amikor megérezte a súlyukat, hozzám fordult: „Hogy ezek a nők mi mindent össze nem pakolnak! Ha a feleségem utazik, ő is ekkora pakkokat cipel magával.”

Sigray és Pallavicini még várt rám, mert tudni akarták, sikerrel jártam-e. Nagy volt az örömük, amikor megmutathattam nekik a két bőröndöt, benne munkánk eredményével. Betoltam a bőröndöket az ágyam alá, gondosan bezártam az ajtót, két revolveremet magam mellé helyeztem, és megpróbáltam elaludni.

*Ellis Ashmead-Bartlett: The Tragedy of
Central Europa. H. n., é. n. 161–170. old.*

Kerecseny János a bécsi magyar követség kirablásában részt vett Bartlett angol újságírónak juttatott összegekről

Ez a kíméletlen „leleplező könyv” (Bartlett: „The Tragedy of Central Europa” című könyve. – *Szerk.*) erős kézzel markol bele a bécsi ellenforradalmi mozgalom rákfenéjébe: a dőzsölés és címkórság veszedelmes magyar nyavalyáiba. Persze, csak egyféle látószögből tud bepillantani a bécsi ellenforradalmárok viszonyaiba: abba, amit a mágánások körében tapasztalt. A másik, a sokkal szomorúbb polgári társadalom életét angol letétre – mivel ez amúgy is jobban volt elszigetelve – nem láthatta át tisztán, csak élesen tangálni (érinteni) volt képes.

Bár könyve kútforrás nem lehet az utókor számára, adatai nem kronológikus sorrendben peregnek le, és nem megbízhatók, de mint egy idegen ország fiának a könyve, útbaigazításul és helyenként meglepő megfigyeléseivel fontos szerepet játszhat.

Azonban az angol szerző sokszor nagyokat lódít könyvében, nevezetesen akkor, amikor saját magát tolja föl a puccs vezérének. „Átvettem a magyar tisztek parancsnokságát” és ehhez hasonló nagyszabású kijelentéseivel hízeleg magának – melyekről már az olvasó tudja, hogy nem fedik a valóságot.

De bezzeg elfelejt megemlékezni arról a két okiratról, melyeket a magyar ellenforradalmi comitétól kapott, és amely két okirat igen furcsa ügyletet világít meg közte és a magyar mágánások között.

De hadd beszéljenek az idézett okiratok.

Az első levél

Tisztelt Urunk! Mint a magyar ellenforradalmi pártok képviselői, ezennel kötelezzük magunkat arra, hogy 10 százalék províziót fizetünk ki önnek minden olyan összeg után, amelyet az ön közvetítésével egy magyarországi új kormány alakításának céljaira támogatásul kapunk.

Ezt a províziót ön a szóban forgó összegek átvételekor nyomban tőlünk vagy meghatalmazottunktól megkapja. Ezek a jutalékok részfizetésnek tekintendők, amelyek

leszámíttatnak abból az összegből, amelyet az ön külön szerződése alapján a magyar alkotmányos pártoktól (ellenforradalmi párttól) Bécsben kapni fog.

Bécs, 1919. április 28-án.

Tisztelettel

Sigray Antal Szmrecsányi György Pallavicini György
Bethlen István Batthyány Tivadar Teleki Pál s. k.

A második levél

Tisztelt Urunk! Tekintettel azokra a szolgálatokra, amelyeket ön az elmúlt három hónap alatt a bolsevizmus elleni küzdelemben teljesített azzal, hogy ön az angol sajtóban írt a bolsevizmus céljairól és módszereiről; tekintettel továbbá azokra a szolgálatokra is, amelyeket már teljesített, és jövőben még a Bécsben jelenlevő pártok koalíciójának érdekében az alkotmányos magyar kormány helyreállítására teljesíteni fog, mi, a fönt nevezett alkotmánypártok végrehajtó bizottsága, ezennel kötelezzük magunkat arra, hogy önnek hatmillió frankot fizetünk, ha mi Magyarországon a kormányzást ismét átvehetjük.

Ezennel kötelezzük magunkat arra, hogy ennek az összegnek egy részét, éspedig kétmillió frankot nyomban kifizetünk önnek, amint mi a kormányt átvettük, a hátralevő összeget pedig közösen megállapítandó részletekben két évre elosztva fizetjük, attól kezdve, hogy az új kormány megalakult.

Kötelezzük magunkat egyenként és együttesen, hogy a hatmillió frank összeget ön minden olyan kormánytól megkapja, amelyben mi egyenként vagy egyetemlegesen részt veszünk.

Bécs, 1919. április 30.

Tisztelettel:

Szmrecsányi György Pallavicini György Bethlen István
Batthyány Tivadar Teleki Pál s. k.

(A két levelet angol eredetiben mellékeljük.)

E két levél tartalmát ismertetve a következő szerény kérdések tolakszanak tollamra. Ugyebár a két levélben a politikusok pénzeket ígérnek az angol Ashmead-Bartlettnek? Mégpedig az ország vagyonából.

1. Ha pénzt szerez nekik, és abból adnak províziót, amit ő közvetített, ez rendben van: abból, amit hozott, abból lehet adni.

2. Ha angol segítséggel megdöntik a kommünt, és az angol segítség a fenti politikusokat segíti kormányra – speciel a fenti politikusokat kell érteni alatta! – akkor megkapja a hatmillió frankot, mai értékben 87,5 milliárd magyar koronát!

Ámde először is: a pénz, a megmentett 140 milliót (mai értékében közel félmilliárd magyar korona) nem Ashmead-Bartlett szerezte meg a comitét képező politikusoknak; másodszor: a kommünt nem Bécsből, nem is Ashmead-Bartlett segítségével, de nem is angol segítséggel döntötték meg!

Tehát fölmerült a logikus kérdés: miért, kinek a pénzből kapott Ashmead-Bartlett, az idegen angol kalandor, pénzt a magyar mágánasoktól?

Ha a mágánások a saját zsebükből adták a 87,5 mai milliárdot: jól tették, joguk volt hozzá!

De ha a nemzet vagyonát képező bankgassei pénzből borralavózták le az angol újságírókat, helytelenül cselekedtek, ehhez nem volt joguk, és az új elszámolásnál vissza kell hogy ezt fizessék!

Most jön aztán az a meglepő körülmény, hogy amikor e nevezetes könyv a magyar könyvpiacra is látható lett, egy budapesti napilap, a „Magyarság”, éppen ellenkezőleg ismertette, illetőleg méltányolta.

A bécsi comitő kitűnő és az angol író által is elismert szereplését, az önzetlen mágnások szerepét és tevékenységét hangoztatta, amibe természetesen a 140 millió sorsa is értendő – melyeket mind Ashmead-Bartlett tollának ítélt oda.

Hogy miért kellett ezt cselekednie? Nyilvánvaló.

Rohamlépésben kellett megelőznie az összes Budapesten megjelenő lapokat, hogy az ismertetést a nevezetes könyvről először a „Magyarság” hozhassa, amivel két fontos célt ért el.

Először a könyv, mint politikai irat, már veszített novumából, tehát más lapoknak nem érte meg a lefordítást, és az amúgy is kevés hellyel rendelkezés miatt szinte örömmel vették át, ha ugyan átvették mindannyian az ismertetés kvintesszenciáját.

Másodszor: kezében volt a mód és eszköz, hogy bebizonyítsa: íme, így ír a comitőről egy eredeti angol író, mégpedig egy olyan angol, aki a saját szemével látta az akkor történeteket.

Ezt a két célt sikerült egyesítenie – és egyelőre legalább ismét félrevezethette az ingadozó közvéleményt.

Most fölmerül a kérdés, hogy miért éppen a „Magyarság” című lapnak volt ez érdekben.

Ha mélyére nézünk a boszorkányműnek, nem is olyan titokzatos a dolog. A rejtély kulcsa: Pallavicini örgróf, akinek igen súlyos javai fekszenek a „Magyarság”-ban.

Az meg még inkább tudott, hogy ugyanezen gróf a bécsi comiténak annak idején igen számottevő tagja volt.

Kerecseny János: A magyar Dreyfus-pör.

Hová lett a bankgassei 140 millió?

Budapest 1925. 144–147. old.

A forradalmi honvédő háború sikerei

Az intervenció sikere felszínre hozta a politikai vezetésben feszülő ellentéteket. Az antantnak a Forradalmi Kormányzótanács lemondatására irányuló törekvésével egyidejűleg az országon belül támadásba lendült a jobboldal. Ennek visszaverésére a Kormányzótanács kisebbségének (a kommunistáknak és a baloldali szociáldemokratáknak) és a forradalmat támogató munkástömegeknek az összefogására volt szükség. A proletárdiktatúra sorsát ennek az összefogásnak az ereje fordította meg. Döntő mozzanat volt a Budapesti Munkástanács és a felfegyverzett budapesti munkásezredek állásfoglalása.

A hangulat és a helyzet általános jellemzésére részletet közlünk Kun Bélának a Munkástanács előtt elmondott beszédéből. Szántó Béla cikke érdekes adalék az új Vörös Hadsereg jellegének megítéléséhez. Szántó, bár kissé túl nagy jelentőséget tulajdonít a hadsereg belső problémái egyikének, a „szakszervezeti munkásformációkból” eredő szervezési és ideológiai hátrányoknak, helyesen állapítja meg, hogy a Vörös Hadsereg „a magyar forradalom megtestesülése, tükörképe volt, áthatva a forradalom lelkesedésével, és telve annak félszepségeivel”.

Közismert, hogy május 1-én három ponton jelentkezett az intervenció különösen veszélyes formában: Miskolcon, amelyet elfoglaltak a csehszlovák burzsoá csapatok; Szolnokon, ahol ugyan megállt a román intervenció csapatok támadása, de a hatalomhoz juttatott ellenforradalmárok megkaparintották a várost; végül Salgótarján körül, ahol az intervenciók kísérletet tettek a város elfoglalására, de támadásuk fennakadt a környék munkás- és bányászalakulatainak helytállásán. Az eredmény tartóssá tételét szolgálta a tiszántúli 6. hadosztály egyes részeinek átirányítása Salgótarjánba. Közéjük tartozott a 46. vörösezred III. zászlóalja. Az egyik századparancsnok – Mayer Vilmos – visszaemlékezésének részletét azzal a szándékkal közöljük, hogy bepillantást adjunk egy kis egység belső életébe, és megismertessük a város körüli harcok egyik legjellemzőbb epizódját.

Bár a keleti fronton, a Tisza vonalán csillapult a harci zaj, északon annál nagyobb méreteket öltöttek a hadműveletek. Az ország védelmi erejének fokozására kényszerült, előtérbe kerültek a hadseregszervezés problémái, a figyelem a forradalmi honvédő háború eseményeire összpontosult. Logikusnak tűnt, hogy a keleti és az északi támadás után fel kell készülni a minden eddiginél nagyobb erejű déli támadásra. Délen azonban sajátos helyzet uralkodott.

A Balkánon és Romániában az antantnak hatalmas erői állomásoztak, Franchet d'Esperey francia tábornok parancsnoksága alatt. Alárendeltségében, P. de Lobit tábornok vezetése alatt, ott volt az Armée d'Hongrie is. Ez a haderő azonban Foch marsallon keresztül, a békekonferencia utasításai szerint volt kénytelen eljárni.

A nagyhatalmak azonban óvakodtak attól, hogy saját katonáikkal folytassák a Tanácsköztársaság elleni háborút. Gátló tényező volt a katonák közt uralkodó forradalmi hangulat és az anyaországban a katonai vezetésre nehezedő nyomás. Franchet d'Espereynek és agresszív környezetének igyekezete ezért elsősorban arra irányult, hogy a román és a szerb hadsereget „buzdítsa”. Ami Romániát illeti, ez a számítás be is vált, ám Jugoszlávia részéről óvatos tartózkodás nyilvánult meg. S ez érhető. Jugoszlávia Magyarországgal szemben már érvényesítette háború utáni területi igényeit, de Ausztriával, Olaszországgal, Bulgáriával, sőt Romániával szemben ezek a kérdések még nem jutottak nyugvópontra. (Franchet d'Esperey katonáinak egy része a románok és a jugoszlávok közé ékelődött, hogy elejét vegye a konfliktusoknak.) A jugoszláv részről a magyar proletárdiktatúrával szemben tapasztalt bizonyos fokú lojalitás elsősorban ezzel magyarázható.

A magyar katonai-politikai vezetés május közepe után jól értékelte a helyzetet és a belőle fakadó lehetőségeket. Május első felében azonban még ellentétes tendenciák voltak megfigyelhetők, mindenekelőtt azért, mert az elseje körüli magyarországi katonai válság hatására ismét megélenkült Franchet d'Espereynek és társainak tevékenysége. Az Armée d'Hongrie megkezdte a Budapest elleni támadás előkészületeit. (Lásd itt de Lobit tábornoknak Mišić szerb vezérkari főnökhöz küldött tájékoztatóját). Lobit tábornok egyúttal hasonló előkészületek megtételére szólította fel a szerb hadsereget is.

Úgy gondoljuk, e dokumentum ismeretében megállapítható, hogy a magyar Vörös Hadsereg parancsnoksága helyesen járt el, amikor az újjászervezett erők egy részét a déli irányból várható támadás elhárítására vonultatta fel (lásd itt a haditanács határozatát), és az orosz Vörös Hadsereg tehermentesítő támadását kérte. (Közljük Stromfeld vezérkari főnök előterjesztését.)

Kun Béla beszéde a Központi Forradalmi Munkás- és Katonatanács ülésén a katonai és politikai válság megoldásáról (1919. május 2.)

Tisztelt elvtársak! Amikor az embert nem a kétségbeesés – mert a kétségbeesés soha! –, hanem a keserűség fogja el olyanok láttán, amiket nemigen szeretne látni, sokszor a literatúrához menekül. Amikor most, a legutóbbi napokban körülnéztem Szovjet-Magyarországon, Gorkij egyik cikke jutott eszembe. Ezt a cikket 1906-ban olvastam, akkor, amikor az oroszországi proletáriátus első ízben vívta forradalmi harcát a cárizmussal, s amikor a francia imperializmus – amely akkoriban fiatalkorát élte – pénzzel, fegyverrel segítette a cárizmust. A cikk szerint Gorkij Párizsba ment keresni a forradalom szellemét, keresni a régi forradalmi Párizst, hogy segítséget nyújtson az oroszországi proletáriátus vívódó forradalmának. Elmondja, hogy kereste a régi frígiái sapkás forradalmat, kereste, kutatta, és elvezették valami hotelbe, ahol egy kurtizánt, egy félig-meddig utcai nőt talált, akit arra kért, hogy ne adja el magát a cárnak, segítse a forradalmat. És a nő, a kurtizánná vedlett forradalom, mégis megadta magát a cárnak... Gorkij így végzi beszédét: „Szerettem volna véres, gennyes nyálamat a szemébe köpni.”

Elvtársak! Amikor végignézzünk azokon a helyeken, ahol most a francia és a román imperializmus csapatai vonulnak a proletár Budapest ellen, eszünkbe kell hogy jusson

Gorkijnak ez a cikke. Menekülő, gyáván szaladó csapatok, teljesen szétzüllött hordák, amelyek fosztogatni tudnak, de teljes öntudatlansággal szemlélik a bekövetkező eseményeket, megadják magukat, nem a románoknak, hanem a letargiának. Fosztogatnak, és immáron ott tartunk, hogy nem a románok, hanem saját csapataink veszélyeztetnék Budapestet, ha meg nem tennők velük szemben a szükséges intézkedéseket.

Ez nagyjában a kép! Én nem kétségbeesést akarok kelteni, elvtársak, az én számból nem hallanak ilyen szavakat, mert én nem vagyok kétségbeesve, és soha, soha nem is fogok kétségbeesni a proletariátus sorsán. Tudom, hogy mi a proletariátus történelmi hivatása. Tudom, hogy az új barbárság kényszere, az éhség, a kapitalizmus korbácsa hajtja, űzi a felszabadulás felé, és ezért mondom, hogy sohasem fogunk kétségbeesni. De az az érzés, amely elfogta Gorkijt az előbb idézett cikkében, feltétlenül fel kell hogy ébredjen bennünk is, bennünk, akik elsősorban küzdöttünk a proletariátus felszabadításáért.

Katonailag, elvtársak, az a helyzet, hogy Szolnok már valószínűleg a románok kezén van. A hidat ott is felrobbantottuk magunk mögött, ellenben csapataink egy jól kiépített hídfőállásból, lövészárkokból, amelyeket mérnökkari tisztek, tartalékos tisztek, mérnökök építettek ki, a déli szárnyról elszaladtak, és magukkal sodorták még azokat a csapatokat is – két zászlóaljat –, amelyek Seidler elvtársunk parancsnoksága alatt becsületesen kitartottak. Az 1. és az 5. hadosztályunk – ha hadosztályról beszélünk, elvtársaim, ezalatt ne gondoljanak valami nagy csapategységet – a Tisza északi részéről részegen jött vissza Budapest felé, és kénytelenek voltunk lefegyverezni őket, hogy legalább a fegyvereket megmentsük a proletariátus számára. Miskolc táján valamelyes ellenállást mutattak csapataink, ellenben Miskolcra is ma délután már minden valószínűség szerint bevontuk a csehek. Még itt-ott akadnak csapatok, amelyek a proletárorsztöntől vezéreltetve próbálnak talán tenni valamit, de a csapatok többsége olyan, hogy még a védelemre sem alkalmas, nemhogy a támadásra alkalmas volna. Így Budapest védtelenül van kiszolgáltatva egy román támadásnak.

Itt, Budapesten, megvannak a gyári munkászászlóaljok. Ezeknek a gyári munkászászlóaljoknak a számára – körülbelül 15 zászlóaljnak – készen áll a kaszárnnyakban minden felszerelés, a fegyvertől kezdve, mondhatnám, a bakancsokig, ha nem is valami tökéletes, de megfelelő felszerelés.

Arról van szó, elvtársaim, hogy odaadjuk-e Budapestet vagy pedig küzdjünk Budapestért; küzdjön a budapesti proletariátus azért, hogy a diktatúra Budapesten megmaradjon. (Felkiáltások: Küzdjön!)

Elvtársaim! Én úgy vagyok vele, hogy a szavaknak már nem hiszek. (Helyeslés.) Akkor hiszek, ha cselekvést látok. (Helyeslés.) Nem a kétségbeesés beszél belőlem, mert azt tartom, ha ma nem küzd a budapesti proletariátus, majd fog küzdeni úgy, hogy hat-százszorosan fizeti meg mai letargiájának, mai kétségbeesésének, mai gyalázatának az árát. (Lelkes taps.)

Azt mondtam mindig: nem ismerek erkölcsöst és erkölcstelent, csak azt ismerem, mi használ a proletariátusnak, és mi árt neki. A proletariátusnak nem fogok hazudni. Azt is elmondom önöknek, hogy a munkászászlóaljakban sincs meg az a harckészség, amilyen kellene, hogy Budapest megmentésére gondolhassunk.

Kétféle felfogás van. Az egyik felfogás az, amely a diktatúráról való ideiglenes lemondást javasolja, a másik felfogás az, amely azt mondja, hogy küzdjünk az utolsó csepp vérig (Úgy van, úgy van!), küzdjünk addig, ameddig talpalatnyi föld marad Tanács-Magyarországból. (Lelkes taps.) Ne tapsoljanak... (Taps. Zaj.) Ne tapsoljanak, elvtársaim, nincs semmi értelme a tapsnak. A közbeszólásokra sem sokat hederíttek. Ennek már akkor is tanújelét adtam, amikor mi, kis csoport, a munkásmozgalom többsége ellenére, megkezdtük a harcot a diktatúráért. Megkezdtük azzal a tudattal, hogy

ennek be kell következnie. Így is történt, s ha ma leverik Tanács-Magyarországot, a proletariátus diktatúrája újból be fog következni, mert a szocializmushoz, a kommuniz-mushoz az út csak ezen keresztül vezethet. Nem tapssal csináljuk, nem szavalattal, a mi példánk mutatja, hogy ezt csak fegyverrel és kizárólag fegyverrel lehet megvalósí-tani. (Úgy van, úgy van!) Én nem vagyok babonás, de azt mondom, szinte valami babo-nás érzés él bennem, hogy ha most elpusztul a diktatúra, csak azért pusztul el, mert kevés vérbe került a proletariátusnak (Úgy van, úgy van!), igen olcsó volt, ingyen adták neki. Ha talán több vérbe, több fegyverbe, több küzdelembe került volna, ha több becstelen-ség lett volna azokban, akik a munkásmozgalmon belül szemben álltak velünk, ha itt is akadtak volna Nосkéék, ha itt is lettek volna Scheidemannok, akik a végletekig kitartanak a noskeizmus, a scheidemannizmus mellett, akkor talán több áldozat árán szereztük volna meg a diktatúrát, de akkor nem is történt volna az, ami most, hogy vannak egész gyárak, amelyekben úgy nézik a diktatúrát, mintha ez nekik semmit sem jelentene.

Eltársak! Amíg van rá mód, küzdenünk kell minden erővel a proletariátus diktatú-rájának fenntartásáért. Küzdeni egészen addig, amíg egyetlen egy lehetőség van arra, hogy egy fegyvert elsűthetünk. De a küzdelem a fegyver elsütéséből, a szuronyroham-ból, az organizálásból, s nem a szavaltból, nem a tapsból, nem az éljenzésből és a fogad-kozásokból áll.

Fogadkozást, elvtársaim, kaptunk eleget. Én nem félek a kritikától. Tudom, mi is követtünk el hibákat, tudom, hogy ezek a hibák szükségszerűek voltak, mert ezeken a hibákon kellett keresztülhaladnia a proletariátus forradalmi diktatúrájának. Tehát a kritikától nem félek, csak azt kérem: a kritikát úgy gyakorolják, hogy nézzen mindenki önmagába is, különösen most; hogy a kritika nem szavalt, szöfecsérlés, szájtépés-e ma is, mint ahogy, ki kell jelentenem, nagyon sok esetben az volt a diktatúra alatt, a mun-kástanács és egyéb munkátestületek ülésein.

Most még a külpolitikai helyzetet akarom konkrétan az elvtársak elé tárni a követke-zőkben:

A Forradalmi Kormányzótanács, látva azt, hogy nincs mód katonailag erőteljes, ered-ményes ellenállás kifejtésére, megkísérelte mindenáron elérni a breszti békét, megkísérelte és megkísérli azt, hogy megmentsen egy területet, ahol a tagadás megvetheti a lábát a kapitalizmussal szemben, és nemcsak megdöntheti a kapitalista világot itt Magyarorszá-gon, hanem majd kiindulópontja lehet nyugat felé a nemzetközi proletárforradalomnak. Megkísérelték ezt abban a tudatban, hogy lesznek, akik azt mondják, nem szabad állni az imperialistákkal. Nem élvezetből csináljuk, amikor azokat a sürgönyöket elkül-döttük a körülöttünk levő országok, a körülöttünk levő burzsoá államok kormányai-nak, és elküldöttük Wilsonnak, elküldöttük a párizsi békekonferenciának, hanem azért, hogy ha katonailag nem bírtuk, próbáljuk politikailag megmenteni mindazt, ami lehet-séges, próbáljuk megmenteni Tanács-Magyarországot, próbáljuk megmenteni a prole-tariátus uralmát.

Kiküldtünk parlamentereket is. Sok jót nem jósolhatok. Ha az antant le akar bennün-ket tiporni – mint ahogy valószínűleg ez a szándéka, hogy itt, ahol neki olcsóbb mint Oroszországban, itt végez a bolsevizmussal, az ő hitük szerint örökre, a mi hitünk sze-rint azonban nagyon rövid időre –, ha az antant végezni akar velünk, végezzen. Mégis, bennem még mindig él a remény, úgy érzem, lehetséges, megtörténhet az is, hogy sikerül békét kötnünk, megtörténhet az is, hogy olyan gyenge a velünk szemben álló imperializ-mus, annyira szétzüllött, hogy talán-talán ezt a békét is sikerül megkötni. Ez azt jelen-tené, amit sokszor hangoztattunk Lenin nyomán, hogy lélegzetvételhez jutunk. E nél-kül a béke nélkül szocializmust teremtő, kommunizmust építő munkára nincs lélegzetvétel.

Ha a békét nem sikerül elérnünk, mi a feladat, elvtársaim?

Abból a két felfogásból, amely nem a Forradalmi Kormányzótanácsban, hanem a munkásság között tapasztalható, abból, ismétlem, két irányzat állapítható meg. Az egyik irányzat – amint az egy mai értekezletünkön, a munkássázlóaljakkal való tárgyalás közben kiderült –, körülbelül a többségé, hogy ne védjük Budapestet, mert a helyzet az ő véleményük szerint reménytelen, és nem hajlandók felesleges áldozatokra.

A másik, a kisebbségé, mondhatnám a törpe, katonailag jelentéktelen kisebbségé az egységes elvi alapon álló, egységes munkásmozgalomban, hogy védjük Budapestet, védjük a diktatúrát Budapest előtt, és védjük a diktatúrát a Bakonyon keresztül, egészen Wiener Neustadtig. (Úgy van!)

Ez a másik állásfoglalás. Megmondom őszintén, az én egyéni, nem is katonailag megindokolt, talán még politikailag sem megindokolható, hanem már a múltamból következő álláspontom az, hogyha lehet, védjük a diktatúrát egészen Wiener Neustadtig. (Úgy van! Úgy van!)

Eltársaim, azzal tisztában vagyok, hogy akkor itt védekezni kell. Mennyi emberrel védjük meg a diktatúrát? Mert a hatalomról lemondani nem szabad, nem lehet. A hatalomról való lemondás gyalázat, aljasság volna. (Felkiáltás: Öngyilkosság!) Öngyilkosság csak azért nem, mert a proletariátus sohasem gyilkolhatja meg önnönmagát. De a burzsoázia sem gyilkolhatja meg a proletariátust, mert ezáltal saját elősdi létének feltételeit pusztítaná el. Amint Marx mondta, nem lemondani a hatalomról – ez az első. Javaslatot nem teszek. Nem azért, mintha nem akarnék másokat rábeszélni, de még egyszer azt mondom: választás elé állítjuk ezt a munkástanácsot, amely, sajnos, nem olyan nagyszámú, hogyha egyhangúlag ki is mondaná Budapest védelmét, maga is meg tudná védeni.

Tisztelt elvtársaim! Azt mondom önöknek: Budapestet meg kell védeni, bármibe is kerül, mert meg kell védeni Magyarország munkásmozgalmát, a nemzetközi proletárforradalomnak ezt az igazán dicsőséges ágát. Csak azt kell megállapítanunk, hogyan, miként védjük meg a magyarországi munkásmozgalmat, mert mondanom sem kell, elvtársaim, hogy a proletárdiktatúrát és a munkásmozgalmat ne tekintsék valami két különálló dolognak. Csak egy becsületes munkásmozgalom van: amelyik a proletárdiktatúra felé tör, és amely meg akarja teremteni a proletárdiktatúrát. (Úgy van! Úgy van!)

Ez az, amit ma önök elé terjesztünk! Az a kérdés, hogyan védjük meg Budapestet. Mi az önök véleménye, s mit tehetünk ennek érdekében? Nyilatkozzék Budapest munkástanácsa, amely önkormányzati szerve Budapest proletariátusának, amely szerve a budapesti proletariátus diktatúrájának. Nyilatkozzanak az elvtársak. Csak egyre kérem önöket. Nem arra, hogy ne kritizáljanak, hanem arra, hogy úgy kritizáljanak és úgy tegyenek javaslatot, hogy mindenki nézzon önmagába, és ezekben a súlyos időkben, amelyek nem kétségbeesítő, mert a munkásmozgalom sorsa, a proletariátus felszabadulása sohasem lehet kétséges, ne tartsunk olyan gyűlést, mint amilyen a múltkori volt, hanem igyekezzünk tényleg dolgozó, harcoss testületet alkotni, legalább ezekben a napokban.

A kérdés az: mi a Budapesti Munkástanács véleménye arról, hogy az általam vázolt katonai és külpolitikai helyzetben hogyan védhető meg Budapest Tanács-Magyarország számára? (Élénk éljenzés.)

*Közlé Kun Béla: A Magyar Tanácsköztársaságról.
Kossuth Könyvkiadó 1958. 183–190. old.*

A magyar forradalom polgári és szociáldemokrata történetírói torzképeket adnak a magyar Vörös Hadseregről. Az egyik szerint közönséges rablóbanda, a másik szerint a régi imperialista hadsereg újjászületése, ismét mások szerint nem volt egyéb, mint felfegyverzett szakszervezetek. Az egyik szerint a Vörös Hadsereg nagy harci értéket, a másik szerint semminemű értéket sem képviselt. Ha győzelmet aratott, úgy az egyik vélemény szerint ez csupán a régi monarchista tisztek közreműködésének, mások szerint a hadsereg parasztjellegének és nacionalista célkitűzéseinek, ismét mások szerint a Vörös Hadsereg szociáldemokrata jellegének volt köszönhető. Amennyiben vereséget szenvedett, úgy az egyik vélemény szerint ez a hadsereg egyoldalú proletárjellegének, a másik szerint a kommunisták „túlfeszített célkitűzéseinek” volt a következménye.

A Vörös Hadsereg keletkezése, szervezete, győzelmei és vereségei természetesen csakis a magyar forradalom fejlődéséből érthetők meg. A Vörös Hadsereg sem a monarchista tisztek, sem pedig a szociáldemokrata bürokráciának a műve, hanem a magyar forradalom megtestesülése, tükörképe volt, áthatva a forradalom lelkesedésével, és telve annak félszűzsegeivel.

A Vörös Hadsereg, melynek győzelmeiért és hőstetteiért a monarchista tisztek és az emigráns szociáldemokraták most utólag versenyfutást rendeznek, a magyar proletárdiktatúrának dicső alkotása volt. Tanács-Magyarországnak az imperializmus ellen folytatott háborújában született. Nem szeplőtlenül fogantatott, hanem rá volt nyomva a köztársasági Néphadsereg anyajegye, amelynek a romjain épült fel, magán viselte a tanács hatalom születési hibáit és a proletárdiktatúra hiányait.

A magyar Vörös Hadsereg visszatükrözte a szovjethatalom összes ingadozásait és hangulatváltozásait. Összetételénél fogva munkás- és paraszthadsereg volt, melynek azonban nem volt egységes ideológiája. Egyes részei tudatosan, részben ösztönösen forradalmiak voltak, de voltak nacionalista részei is. (Ez felelt meg az ország állapotának is.) A Szociáldemokrata Párt évtizedeken át úgy nevelte a tömegeket, hogy majd egy békés fejlődés visz el a szocializmushoz, és a Kommunisták Magyarországi Pártjának négyhavi munkája nem volt elegendő arra, hogy a tömegekből kiirtsa ezeket a reformista tradíciókat. Agitációja és propagandája révén a Kommunisták Magyarországi Pártja felvetette a hatalom, a hatalom megragadásának és a proletárdiktatúra kiküzdésének a kérdését, a tömegeket harcra hívta és mozgósította, hogy előkészítse őket a hatalom megragadásáért vívandó döntő ütközetre. De a hatalom megragadására szolgáló előkészítés stádiumán nem juthatott túl, amikor máris a hatalom átvételének a feladata állott előtte. Ez az ideológiai előkészítés azonban a Kommunisták Magyarországi Pártjának a Szociáldemokrata Párttal való egyesülése pillanatában derékon szakadt. A tömegek lassan ismét a szociáldemokrácia befolyása alá kerültek. Szociáldemokrata tradíciókkal megterhelve, a tömegeknek nem volt tiszta képük a szocializmushoz vezető útról.

A szociáldemokrata tradícióknak felelt meg a munkásságnak a viszonya a parasztsághoz és a parasztságnak a viszonya a szovjethatalomhoz. A proletariátus a szovjethatalmon belül izolálva maradt, a munkásság és a parasztság között nem jött létre szövetség, mert a parasztságnak a szükségletei és földigényei nem nyertek kielégítést. A szegény-paraszt számára nem változott semmi. Ez határozta meg a parasztság viszonyát a forradalomhoz és a szovjethatalomhoz. A parasztság elment a Vörös Hadseregbe, de egyes részei csak azért mentek el, mert a szovjethatalom védelmi háborút folytatott. A parasztságnak ezek a részei nem a szovjethatalom, hanem az ország megvédése és a régi határok visszaállítása érdekében léptek be a Vörös Hadseregbe. Ezek a részei a Vörös Hadse-

regnek csakhamar a régi monarchista tisztek befolyása alá kerültek, kik legnagyobb részben ugyanilyen indítókokból léptek be a hadseregbe. A régi monarchista tisztek ennél fogva a Vörös Hadseregben nem egyszerű katonai specialisták, hanem politikai tényezők voltak.

A Vörös Hadsereg ideológiai rétegződésének megfelelt szervezeti tagozódása is. A munkásság és a parasztság között meglevő távolság visszatükröződött a Vörös Hadsereg szervezetében is. Nem egyszerű szervezési hiba volt az, hogy a nagyüzemek munkássága külön munkássázzaláljak és ezredek voltak. Ez megfelelt a munkásság ideológiai felfogásának és a munkásnak a forradalom taktikai problémáihoz való viszonyának. Ha lelkesedéssel sietett is a munkásság május 2-án a Vörös Hadseregbe, mégis azzal a feltétellel, hogy szervezeti különállását a Vörös Hadseregben belül is meg fogja őrizni. A munkásnak ez a magatartása szociáldemokrata tradícióból folyt. A magyar szociáldemokrácia a parasztkérdést sohasem állította a forradalom kérdése gyanánt. Azok az ellentétek, melyeket a magyar burzsoázia a város és falu között mesterségesen kitermelt és kiélezett, a szociáldemokrácia reformista tradíciójánál fogva a munkásságba is mélyen be voltak gyökerezve. Minden, ami a falun élt: a gazdagparaszt, a középparaszt, a szegényparaszt, a földmunkás: a Szociáldemokrata Párt számára ez mindig csak a falu, mindig csak a paraszt volt. A falun meglevő osztályellentétek elmosása a Szociáldemokrata Párt által megakadályozta az ipari munkásnak a közeledését a falu dolgozó rétegeihez. A Magyarországi Szociáldemokrata Pártnak a parasztsághoz való ilyen viszonya és felfogása azért alakulhatott ki, mert a magyarországi munkásmozgalomban meglehetősen korán alakult ki egy munkárisztokrácia, és mert a magyarországi munkásmozgalomnak a vezető centruma, a budapesti nagyüzemek munkássága már régen elszakadt a falutól.

(A munkásformációknak a szétesése a fronton azonban nem magyarázható meg egyedül a munkásság hiányos forradalmi ideológiájából. Ehhez hozzájárult még, hogy a nagyüzemek munkássága nemigen ment keresztül a világháború tűzkeresztségén, nem volt háborús tapasztalata. Nem élte végig a lövészárkok borzalmait, mert túlnyomó részben a hadfelszerelési iparban dolgozott. A magyarországi nagyüzemek munkássága e tekintetben lényegesen más helyzetben volt, mint a külföldi munkásság. A magyar ipar a világháború alatt lényegesen és hirtelen megnagyobbodott. Kisüzemek máról holnapra nagyüzemekké fejlődtek. Az így hirtelen kifejlődött iparnak szakmunkások kellenek. A hadfelszerelési ipar számára szükséges munkásság a háborús szolgálat alól vagy fel volt mentve, vagy pedig a hadiiparba volt vezényelve. A nagyüzemekben foglalkoztatott munkásság legnagyobb része tehát anélkül, hogy harctéri tapasztalatokkal rendelkezett volna, vonult be a Vörös Hadseregbe. A nagyüzemek tiszta munkásformációi a vörösfronton tehát a Vörös Hadsereg többi részeivel szemben jóval kisebb harci értéket képviseltek. Csak ha a külön munkásformációk felállításától el lehetett volna tekinteni, ha a nagyüzemek munkásságát harctéri tapasztalatokkal bíró elemekkel és főként a parasztsággal kevert formációkba lehetett volna beosztani, akkor lényegesen más lett volna a nagyüzemek munkásságának a szerepe a Vörös Hadseregben, és más lehetett volna a munkásnak a viszonya a parasztsághoz.)

A nagyüzemek tiszta munkásformációi a Vörös Hadseregben azonban nem voltak egyszerűen nagyüzemi alakulások. Nem, inkább szakszervezeti formációk voltak, melyeknek a szervezeti gerincét az üzemek szakszervezeti organizációi alkották, melyek a szakszervezetek szellemével és fegyelmeivel voltak telítve. Ezeknek a formációknak az üzemi bizalmi testületek voltak a hordozói, azok állították a parancsnokokat is, és ennél nem a katonai szakértelem és tapasztalat, nem a forradalmi áldozatkészség és bátorság, hanem inkább a szakszervezeti tagság, a szakszervezeti évek száma, az a funkció, amit az

illető az üzemben vagy a szakszervezetben betöltött stb. voltak mértékadók. És a Vörös Hadseregben belül is úgy viselkedtek a munkasalakulások, mint szakszervezetek. (Minden felmerült gazdasági és politikai kérdésnél tárgyalásokat kellett velük folytatni úgy, mint-ha tarifaszervezetek megkötéséről lett volna szó.) A munkásformációknak ezt a szellemét Landler Jenő elvtárs, akkor a harmadik hadosztály parancsnoka, egyik jelentésében ekként jellemezte: „A munkásezredek a szakszervezeti mozgalomnak mintegy folytatását képezik, és ugyanolyan politikát folytatnak, mint a szakszervezetekben, vagyis sztrájkoló és opponáló magatartást.” A munkásformációknak ez a szoros ideológiai és szervezeti összenövése a szakszervezetekkel különösen azért hatott ki hátrányosan a Vörös Hadseregbe, mert a szakszervezeti bürokrácia a szovjethatalomnak legelkeseredettebb ellensége volt, mely már elég korán összeszűrte a levét a különféle antantmissziókkal a szovjethatalom megbuktatására. A szakszervezeti bürokrácia a szovjethatalom ellen volt, annak megbuktatására törekedett, és így a Vörös Hadseregben belül meglevő „szakszervezeti apparátusán” keresztül közvetítette el defetista és dezorganizáló jelszavait a Vörös Hadseregbe.

(De nem is ezek a „szakszervezeti formációk” és nem is a tiszta parasztformációk képezték a Vörös Hadsereg gerincét. A Vörös Hadsereg gerincei voltak egyrészt a munkásságnak azon részei, melyek a világháborúból nem húztak előnyöket, hanem elszenvedték annak összes borzalmait, másrészt a parasztságnak forradalmi részei. A munkásságnak ezek a részei forradalmiak voltak, nem álltak közönyösen és idegenül a parasztsággal szemben sem, nem vesztették el a parasztsággal a kapcsolatot olyan mértékben, mint a nagyüzemek munkássága, sőt egyes részeik még szorosan össze voltak nőve a faluval. A Vörös Hadseregnek ez a része szimbolizálta a munkásságnak és parasztságnak kezdődő szövetségét. A Vörös Hadseregnek ezek a részei voltak a forradalom tulajdonképpeni támaszai, ezek adták meg a Vörös Hadseregnek forradalmi jellegét. A Vörös Hadseregnek ezek a részei indították meg az offenzívát júliusban Románia ellen – miután a „szakszervezeti formációk” a hadseregből már június végén kiváltak –, és hajtották végre a Tiszán az átkelést, a vörösháború legfényesebb katonai teljesítményét.)

A Kommunisták Magyarországi Pártjának a Szociáldemokrata Párttal való egyesülése döntő hiba volt a szovjethatalom további sorsára nézve. A szociáldemokratáknak a júniusi pártkongresszuson megíhúított azon puccskísérlete után, hogy a kommunistákat kiszorítsák a vezetésből, és a június 24-i ellenforradalom leverése után a kommunisták hozzáfogtak, hogy maguknak külön organizációkat teremtsenek, hogy az „egyesült” párt szakításához és a Kommunisták Magyarországi Pártja önállóságának a visszaállításához megteremtsék a szervezeti előfeltételeket. A kommunistáknak ez a lépése a szovjethatalom és a Vörös Hadsereg további sorsára nézve döntő jelentőségű lehetett volna. A Kommunisták Magyarországi Pártja önállóságának a visszaállítása megnyitotta volna az utat és megteremtette volna a lehetőségeket a Vörös Hadsereg összes hiányainak a kiküszöbölésére és egy szilárd alapokon nyugvó és egységes, forradalmi ideológiával bíró Vörös Hadsereg kiformalásához. Az imperialista blokádnak és az imperialista hadseregek azonban megíhúították ezt, és megdöntötték a magyar szovjethatalmat.

Világos, hogy egy szilárd alapokra épült forradalmi hadsereg, egy Vörös Hadsereg, nem születik meg máról holnapra. Egy Vörös Hadsereg csakis a viselt harcai folyamán, harci tapasztalatainak eredményeképpen, a forradalom fejlődésével, a Kommunista Párt ideológiai és politikai befolyása és vezetése alatt válhat összeforrott, céltudatos, politikai hadsereggé. Az első időszakban minden vörös hadseregben lesznek rétegződések, hangulatváltozások és ingadozások. Nemcsak a magyar Vörös Hadseregben, az orosz Vörös Hadseregben is így volt ez. Ezen rétegződések, hangulatváltozások és ingadozások dacára, a magyar Vörös Hadsereg forradalmi hadsereg volt. Május 2-án a

szovjethatalom, a forradalom védelmében született. A magyar proletariátusnak a legelőrehaladottabb, forradalmi része magával ragadta a munkásság ingadozó tömegeit és a parasztságot: a forradalom védelmére, a Vörös Hadsereg megteremtésére. A Vörös Hadsereg tehát a forradalmi proletariátusnak forradalmi alkotása volt egy döntő pillanatban. Az, hogy a magyar proletariátusnak a legelőrehaladottabb, vezető, forradalmi élcsapata elég erős volt ahhoz, hogy ezt a művet megalkossa, adta meg éppen a Vörös Hadseregnek forradalmi karakterét. Dacára annak, hogy a Vörös Hadseregben belül nagy volt az ideológiai rétegződés, mégis az a forradalmi cél, melyet ez az előrehaladott forradalmi élcsapat képviselt, volt a hajtóereje a Vörös Hadseregnek. A forradalmi cél volt a hajtóerő, mely a Vörös Hadsereget nemcsak megteremtette, hanem összetartotta, összeforrasztotta, harcokba és győzelmekre vezette. A kapitalista tengernek ezen kis forradalmi szigetén, az imperialista hadseregektől körülzárva, Európa szívében, ezen az előretolt forradalmi állásában, a magyar proletariátusnak ez a vezető, előrehaladott, forradalmi élcsapata, az ő alkotása: a Vörös Hadsereg és annak győzelmei lobogtatták négy és fél hónapon keresztül magasan a forradalom vörös zászlaját.

Új Március, 1929. III. (különszám.) 51-54. old.

Mayer Vilmos: A 46. vörösezred harmadik zászlóaljának 10. századával a salgótarjáni harcokban

A 10. század Gyulán nagyobbbrészt gyulai és néhány gyulavári önként jelentkezőkből alakult. A felhívás a március 26-án tartott szakszervezeti taggyűlésen hangzott el, a napi-rend utáni bejelentések között. A szükséges létszám pár nap alatt együtt volt, és április 2-án a század útnak is indult Békéscsabára, ahol a román megszállás elől menekülő és gyulavári lakosokkal létszáma 250-260 fő lett, ami világháborús hadi létszámú századnak felelt meg.

Szociális összetétel szerint századunk többségében ipari munkásokból állott. Főleg a szolgáltató szakmák dolgozói jelentkeztek (nagyüzem Gyulán nincs), cipész, csizmadia, szabó, borbély, de szép számmal léptek be a vas-, fa-, építőipari szakmunkások is. A parasztszármazásúak zöme kubikos volt, de akadtak uradalmi cselédek és kisparasztk is.

Gyulán magyarok, németek és románok élnek, s ennek megfelelően alakult a század nemzetiségi összetétele. Szép számmal voltak, akik a század harcaiban végig részt vettek. A többféle nemzetiség a vezénylési nyelvben fennakadást nem okozott, mert a gyulai nem magyar nemzetiségűek tökéletesen beszélnek magyarul. A jelentkezők túlnyomó része olyanokból került ki, akik a világháború alatt hosszabb-rövidebb ideig katonai szolgálatot teljesítettek. Újonc mindössze hét fő volt, ezeket a harcok megkezdése előtt az ócsai kiképző csoporthoz vezényelték, és a tiszai offenzíva megkezdése előtt kerültek vissza a századhoz. Nehézséget okozott azonban az, hogy az állomány különböző fegyvernembeliékből állott, ezeknek is egy része a közös hadseregben szolgált (német szolgálati nyelv). Így a kiképzést előről kellett kezdenünk, amit az is gátolt, hogy fegyvelmellenes hangulat uralkodott el, s ezt csak hosszú, szívós, türelmes nevelőmunkával lehetett felszámolni . . .

. . . A zászlóalj 3 századból állott. Parancsnoka Szabó Lajos tényleges százados, zászlóaljsegédtiszt Szécsi Endre tartalékos hadnagy volt. A zászlóalj jobbszárnyán a mi 10. századunk helyezkedett el, majd a Mezőtúr vidékéről származó 11., végül a szegedi 12. század következett.

A század megalakulása óta eltelt időt a fegyelem megszilárdítására fordítottam. A szakasz- és rajparancsnokokat eleinte a szakaszok, illetve rajok legénysége választotta. Ez a rendszer nem vált be, mert a hozzáértő és felelősséget érző parancsnokokat leváltották, helyettük olyanokat választottak, akik a szabadságokban tűntek ki. Ennek a megszüntetésére csak akkor kerülhetett sor, amikor a visszavonulás alkalmával az ellenséggel először kerültünk érintkezésbe.

Ekkor lett az első szakasz parancsnoka Hotorán János 101. gy. e.-beli tartalékos törzsőrmester – a polgári életben erdész –, ki az egész háborút megszakítás nélkül a harctéren töltötte. A kiváló katonát és igen jó bajtársat szerény modoráért, bátor, önfeláldozó magatartásáért az egész század megszerette. Jó parancsnok volt, ki a nehéz harci feladatokat is mindig okosan, higgadtan, eredményesen hajtotta végre.

A második szakasz parancsnokságát Szverle Bálint – polgári foglalkozását tekintve szobafestősegéd – volt 101. gy. e.-beli gyalogos vette át. Kötelességtudó, fegyelmezett és fegyelmet követelő parancsnok volt, aki mindig megértette a feladat lényegét. Számos esetben hajtott végre felderítést vagy támadási parancsot. Szakaszával mindig idejében ott volt, ahova a parancs rendelte. A felesleges szeleskedéseket, virtuskodásokat kerülte, és éppen ezért szükségtelenül nem is szenvedett veszteségeket. Soha nem hivalkodott. Szolgálatban kemény volt, de alárendeltjeivel végtelen bajtársiassággal bánt.

Jakucs Kovács Mihály, gyulai agrárproletár, a harmadik szakasznak volt a parancsnoka. A világháború alatt szakaszvezetői rangban honvédhuszárként szolgált. Ő is, mint a két előbbi szakaszparancsnok, hosszabb időt töltött a harctéren. Bátor katona volt, sok jeles tulajdonsága mellett sok volt a hibája.

A negyedik szakasz parancsnokságát Lakatos Jánosra bízta. Lakatos – a háború alatt 2. h. gy. e.-beli szakaszvezető –, 40–45 év körüli, az átlagnál tehát idősebb korú volt, aki a szolgálatot igen lelkiismeretesen látta el, a parancsokat pontosan teljesítette. Támadásoknál szakasza a század balszárnyát képezte. A szárnyakon különösen fontos volt, hogy a szakaszparancsnok a megadott iránytól ne térjen el, mert ha eltér, az a század szétszakadására vagy a támadó rajvonal besűrűsödésére és a szomszéd századtól való elszakadásra vezet. Lakatos kiválóan megállotta a helyét. Az első időben cigány származása miatt alárendeltjeivel nehézségei voltak, de amikor megismerték, a lebecsülést megbecsülés váltotta fel...

... Április hó nagyobb részében Kürtösön és Dombegyházán teljesítettünk határszolgálatot. A Tiszántúl kiürítése után Kecskemétre kerültünk, ahol megalakult a 6. hadosztály. Május 2-án indultunk Salgótarjánba, ahová még aznap megérkeztünk...

... Másnap délelőtt Stecker zászlóaljparancsnok* az ezredparancsnokságtól parancsot kapott, hogy a Karancsot foglalja el. A Karancs 727 m magas hegy, trigonometriai pont, melyet a csehek – Stecker tájékoztatása szerint – nagy erővel szálltak meg. Karancsaljától északkeletre Somoskőújfalu, a hegy keleti lábánál terül el, s Lapujtótól északkeletre magasodik. Ha Karancsalja és Somoskőújfalu között képzeletben egyenes vonalat húzunk, a Karancs majdnem közvetlenül az előtt a vonal előtt fekszik. Miután ez a hegy emelkedik ki legjobban a terepen, és az azt megszállva tartó intervenciók az 53-as somoskőújfaluasi zászlóalját közvetlenül fenyegették, érthető volt az 53-as ezredparancsnokság elhatározása...

... Karancsot az Ivánka-hegy északkeleti völgye felől közelíthettük meg. Útközben ismertettük az emberekkel a rajtaütés részleteit. A hegyet erdő borította. A fák 20–30 évesek lehettek. Az alattuk heverő, több év folyamán lehullott levélzet nedves volt, nem zörgött, majdnem nesztelenül haladtunk. Elmondottuk, hogy a csúcs alatt a fák ritkák,

* Így van az eredetiben, Szabó Lajos helyett időközben Steckert nevezték ki zászlóaljparancsnokká. – Szerk.

s mi most az erdő széléig megyünk előre. Ott lefekszünk, és megvárjuk a hajnali szürkület előtti időpontot. Olyankor pár percig sötétebb van, mint éjjel. Addig mindenki egy kézigránátot dobásra készít elő. Az adott jelre megindulunk a csúcs felé. A csatártérköz 20 lépés, azt még lefekvés előtt felvesszük. Nesztelenül kell előremennünk, az a cél, hogy az ellenséget minél jobban megközelíthessük, minél későbbben vegyenek bennünket észre. Ha figyelőt vagy őrszemet állítottak ki, és az ránk kiáltana, nem törődünk vele, mindaddig megyünk előre, míg az első lövés el nem dördül. Ezt valószínűleg az ellenség őrszeme adja le, de ha nem vennének észre bennünket, a kellő távolságon Stecker lő.

A lövés pillanatában mindenki egyszerre kidobja a kézigránátot, és lefekszik. Az első kézigránát robbanása a jel arra, hogy felugrunk, a füst védelme alatt a robbanások vonaláig előre szökellünk, és onnan dobjuk a második összűzet. Ha szükséges, ugyanúgy – szökellés után – a harmadikat, mindaddig, míg a kézigránátok az ellenséget elérik.

Az elgondolás helyes volt. Valóban állt őrszem, de a rossz látási viszonyok miatt csak mintegy harminc lépésre vett bennünket észre. Akkor is habozott egy pár pillanattig, nem volt biztos benne, hogy alakok mozognak-e. Majd, amikor rájött, hogy mégis emberek jönnek, először azt gondolta, hogy saját csapat, mert egész csendesen csehlül kérdezett valamit. Mi addig némán, egyenletesen haladtunk előre. A kérdést természetesen válasz nélkül hagytuk. Ebből jött rá, hogy ellenség közeledhet, lekapta puskáját, és az ő nyelvén valószínűleg „Állj! Ki vagy?”-ot kiáltott ránk, amit természetesen szintén válasz nélkül hagytunk. Addig körülbelül 20 lépésre közelítettük meg. Ilyen távolságról már az egyenruhánkat is felismerte. Tüzelt, és kiáltozva rohant a magaslatra, valószínűleg azért, hogy parancsnokát értesítse.

Az ő lövése jeladás volt a számunkra. A kézigránátokat egyszerre dobtuk ki. Egyik-másik már az első összűzből elérte a hegytetőt képező kis fennsíkot. A robbanások meglehetősen összefolytak. Mi mintegy 40 lépést szökelltünk előre, és onnan dobtuk a következő összűzet, mely már az ellenség közé hullott. A két robbanás közti szünetben jól hallottuk az álmából felriadt ellenség pánikszerű kiáltozását és futkosását. A második sortűz robbanása után rohamoztunk. Az ellenség egy géppuskából tüzet nyitott. A géppuska valószínűleg hevederezve, tűzkészültségben állt, de a lőirány a mi balszárnnyunktól még balra esett, és így az a rövid sorozat, melyet leadott, nem okozott kárt. Bánfi és Korpás kézigránátot dobtak rá, mire a kezelő legénység elfutott, Bánfiék a géppuskát az ellenség felé fordították és tüzet nyitottak. Majd annak a párját is zsákmányul ejtették, s azzal Korpás tüzelt. A géppuska megszólalása el is döntötte a harcot, mert a cseh intervenciók pillanatok alatt eltűntek a hegytetőről. Az elinduláskor 20 lépéses csatártérköz, ahogy a csúcs felé közeledtünk, egyre csökkent, mert minél magasabbra értünk, annál kisebb volt a hegy kerülete. Az ellenség a Somoskőújfalu felé eső szabad lejtőn menekült. Tűzzel nem üldözhattuk, mert azon az oldalon oly meredek volt a hegy, hogy néhány lépés után holttérbe kerültek. Jelentős zsákmányt ejtettünk: 6 géppuskát (a hetediknek az állványa került a kezünkbe) és körülbelül két kocsis löszert. Két tábori telefont, egy doboz hallgatót és 5–6 tekercs telefonvezetéket is hátrahagytak. Egy főzládában fekete-kávéval találtunk, és mindjárt megkezdték a reggeli kiosztását. Veszteségünk nem volt, mindössze egy 53-as elvtárs zubbonyujját lyukasztotta ki egy golyó, de embert nem ért. Halottat nem találtunk, de valószínű, hogy az ellenség közül jó néhányan megsebesültek. Stecker zászlóaljparancsnok meleg szavakkal köszönte meg támogatásunkat, és az egész zászármányt nekünk engedte át.

Közli Hadtörténelmi Közlemények, 1959. 1. sz.

Mayer Vilmos: A magyar Vörös Hadsereg 46. gy.

e. III. sz. 10. százada a Magyar Tanácsköztársaság

északi hadjáratának harcaiban.

P. de Lobit tábornok tájékoztatója Mišić vajdát a francia erők Szeged környéki összpontosításáról, és felkéri a szerb hadsereget hasonló előkészületek megtételére (1919. május 3.)

Lobit tábornok,
az Armée d'Hongrie parancsnoka
Mišić vajda úrnak, a szerb hadsereg
vezérkari főnökének

Van szerencsém közölni önnel, hogy táviratot kaptam a főparancsnoktól, amelyben számol a szövetséges hadseregek összpontosított felvonulásának lehetőségével Budapest felé. Ami engem illet, nekem előírja: tegyem meg az előkészületeket arra, hogy képesek legyünk haladéktalanul végrehajtani az április 9-i 31/H. sz. személyes és titkos utasítása alapján a tervbe vett hadműveletet abban az esetben, ha a párizsi konferencia ezt a hadműveletet előírja.

A főparancsnok parancsainak megfelelően a hadsereget Szeged térségében összpontosítom, az 1919. április 13-i 404/P. S. sz. személyes és titkos utasításom előzetes feltételei alapján úgy számolok, hogy ez az összevonás május 6-ig befejeződik.

Hálás lennék önnek, ha a helyzetnek megfelelően megtenné a szükséges intézkedéseket, hogy a dunai gyalogoshadosztály május 7-re legyen készenlétben a hadműveletekben való részvételre. Elküldöm Ehretet, vezérkarom főnökét, hogy teremtsen összeköttetést ezzel a hadosztállyal. Kérem önt, könnyítse meg a küldetését.

Ezenkívül, mivel a helyzet a román előnyomulás miatt teljesen módosult, úgy vélem, szükségtelen fenntartani a Maroson a védelmi frontot. Tehát május 5-én 8^h-tól újra rendelkezésükre bocsátom a hegyizászlóalját és a hegyicsoportot, amelyeket előzőleg parancsnokságom alá rendeltek.

Végül a főparancsnok előírta számomra, hogy újabb parancsig továbbra is védelemben kell maradnom, azon a vonalon, amelyet jelenleg is elfoglalva tartok.

*Jugoszláv Néphadsereg Hadtörténelmi Intézetének
Archívuma. Hadsereg-főparancsnokság.
9/115-5-1-170.*

P. de Lobit

A magyar Vörös Hadsereg Parancsnokságán megtartott haditanács határozata az antanthaderők általános támadásának feltartóztatására
(1919. május 11.)

Május hó 11-én de. a hadsereg-parancsnokságnál Kun Béla, Szántó Béla, Böhm Vilmos népbiztos elvtársak a katonai viszonyok ismertetése után a következő határozatot hozták:

„Az antant előrelátható általános támadása alkalmával a hadműveletek vezetésére a következő irányelvek mértékadók:

Az ország demarkációsális vonalain csak a legszükségesebb erők hagyandók meg,

amelyeknek feladata a megfigyelő szolgálat, és az ellenség előnyomulásának lehető hosszú ideig való késleltetése.

Az összes ekként felszabadult erők a Duna–Tisza között előnyomuló ellenség ellen támadólag alkalmazandók.

K u n B é l a, S z á n t ó B é l a, B ö h m”

HIL Magyar Tanácsköztársaság iratai.

47. csomó. Vörös Hadsereg Parancsnokság.

511/12. hám. sz.

Stromfeld Aurél vezérkari főnök
az antanthaderők várható támadása miatt
az orosz Vörös Hadsereg tehermentesítő támadását kéri
(1919. május 11.)

A Magyar Tanácsköztársaságnak rendelkezésére álló katonai erőből jelenleg öt hadosztály áll a demarkációs vonalon, s három hadosztály áll a tanácskormány részére mint tartalék. Ezen utóbbi csapatok a legjobb és legfegyvermezettebb erőt képviselik. Az ellenség a demarkációs vonalunkkal szemben mindenütt legalábbis egyforma erővel áll; ezenkívül Zágrábtól északra legalább három francia és két gyenge szerb hadosztály vonult fel. A román erők le vannak kötve, látszólag csak egy hadosztály áll a román hadvezetőség részére, mint mozgó tartalék. Úgy látszik, hogy az antant általános támadása előtt állunk.

A Magyar Tanácsköztársaságnak léteérdeke, hogy az orosz erők Kolomeából Sztrijen át Csap felé előretörjenek, s ezáltal a magyar csapatokat legalább a román fronton tehermentesítsék.

Közlí Stromfeld Aurél Válogatott iratai.

Összeállította: Hetés Tibor.

Budapest 1959. 215. old.

Május közepére a Vörös Hadsereg újjászervezése olyannyira előrehaladt, hogy a defenzív helyzet megváltoztatására lehetett gondolni. A hadügyi vezetés úgy döntött, hogy a demarkációs vonalakon belül jelentős harci cselekményeket folytató, katonailag mégis leggyengébb csehszlovák burzsoá hadsereg ellen kell támadást indítani. Mivel a Miskolc körüli iparvidék visszafoglalása kedvező kiindulási alapot teremthet a további ellentámadás kibontakoztatásához, illetőleg elősegíti az orosz Vörös Hadsereggel való kapcsolat megteremtését és esetleg a Tiszántúl felszabadítására irányuló hadműveleteket is, a hadsereg-parancsnokság célul tűzte ki Miskolc felszabadítását. A terv helyesnek bizonyult, és a várost rövid, de szívsós harcban visszafoglalták a vöröskatonák.

A csehszlovák burzsoá hadsereg megszervezésében május végéig olasz, utána francia tisztek működtek közre. Ezek egyike volt Porcinari ezredes, aki később beszámolt saját és társai működéséről, tapasztalatairól és élményeiről. A könyvből idézett részlet a májusi, főként a Salgótarján és Miskolc körül lefolyt harcokat ismerteti. (A szövegben szereplő „olaszországi légionáriusok” azok a cseh katonai egységek, amelyeket a világháború alatt Olaszországban szerveztek; ezek az antant oldalán harcoltak, majd hazatértek.) Az igen egyszerű és csak kisebb pontatlanságokat tartalmazó hadműveleti leírásból az ellenfél szemével láthatjuk, milyen eredményesen dolgozott a magyar Vörös Hadsereg vezetése, és milyen nagyszerűen harcoltak katonái.

A Julius Deutsch emlékirataiból vett újabb részlet a történeti irodalmunkban eddig mellőzött nyugat-magyarországi kérdésre irányítja figyelmünket. A Magyar Tanácsköztársaságnak valóban Ausztria felől kellett a legkevésbé támadástól tartania, ami persze nem jelentette azt, hogy az antanthatalmak bécsi képviselői – mindenekelőtt az angol katonai misszió vezetője, Cuninghame ezredes – ne követek volna el mindent, hogy illő jutalom ígérete ellenében támadásra inspirálják az osztrák katonai köröket. Ezek az inspirációk különösen akkor váltak veszélyessé, amikor a magyar Vörös Hadsereg sikereket aratott a csehszlovák burzsoá hadsereggel szemben. Julius Deutsch visszautasító magatartása – ami inkább gyakorlati megfontolásból, mintsem a szocialista elvekkel való elvi összeegyeztethetlenségből fakadt –, majd a változott körülmények között ugyancsak megváltozott véleménye érdekes adalék az egész kérdés áttekintéséhez.

Miskolc felszabadulása és a Salgótarjánnál egyidejűleg bekövetkezett kedvező fordulat megteremtette a katonai és morális feltételeket a további hadműveletekhez. A politikai és katonai vezetés úgy látta, hogy megvalósíthatja a későbbiek során „északi hadjáratnak” elnevezett hadműveleti tervet. (A terv alap gondolatát

Stromfeld vezérkari főnök parancsa érzékelteti). Május végén az északi frontvonal teljes hosszában támadásba lendültek a Vörös Hadsereg katonái.

Böhm Vilmos, aki ez időben a Vörös Hadsereg parancsnoki tisztét töltötte be, az emigrációban a legjelentősebb memoárok egyikét írta meg. Anélkül, hogy e helyen részletesen bírálánk nézeteit, könyvének csupán legszembetűnőbb vonására hívjuk fel a figyelmet. Böhm a fejlődés eredményének tartotta a Magyar Tanácsköztársaságot, és emlékét nem tagadta meg, de a kommunistáktól elhatárolta magát. Könyvében szenvedélyesen elítéli őket. Minden nehézségért, hibáért, minden „gyermekbetegségért” a kommunistákat teszi felelőssé, ugyanakkor önmaga és elvbarátai osztozkodnak a forradalom dicsőségén. Az a részlet, amelyet alább közlünk, a forradalmi honvédő háború legreményteljesebb szakaszát, a Vörös Hadsereg legszebb fegyvertényeit tekinti át. Böhmöt az események éppúgy magukkal ragadták, mint sok más ingadozót, kishitűt – és ez írásán is érződik. Korántsem ilyen pozitív azonban a Kassa felszabadítását és az antant jegyzékének átnyújtását követő időszakban vállalt szerepe, arról nem is beszélve, hogy milyen magatartást tanúsított a július végi napokban az antant-megbízottakkal folytatott bécsi tanácskozásokon.

Végül még egy nagyon érdekes dokumentum: az ellenfél helyzetösszefoglalója a nyugat-szlovákiai harcokról. Nemcsak rideg beismerése ez a Vörös Hadsereg eredményeinek, de remek pillanatfelvétel a csehszlovák hadsereg egy részének demoralizált állapotáról is.

G. Porcinari ezredes a csehszlovák légionárius egységek májusi szlovákiai harcairól

Hadműveletek a 2. dandár frontján

A Hanák csapattábornok vezette 2. dandár, amelynek frontján az ellenség kisebb jelentőségű visszavonulást hajtott végre, május 1-én reggel, vagyis két nappal a 6. hadosztály után, megkezdte a hadműveleteit, hogy átlépje a demarkációs vonalat.

A csapatok, három hadoszlopra szakadva, Rimaszombat, Losonc és Vilke felől konvergens mozgással indultak Salgótarján felé – amely a Mátra-vidék fontos bányaközpontja, és az ellenség védelmének kiindulópontja volt –, és minden nagyobb ellenállás nélkül május 10-én reggel elérték Salgótarján északi dombvidékét.

Közben azonban a bolsevik diktátornak, Kun Bélának – kihasználva a románok hadműveleteinek lassúságát, akik a Besszarábiában kitört forradalmi mozgalmakkal voltak elfoglalva – a nemzeti érzésre apellálva sikerült a vörös- és fehér csapatokat egyesítenie. A parancsnoki tisztségeket az osztrák–magyar hadsereg régi, már felmentett tisztjeire bízta, és egy kielégítően rendezett, fegyelmezett, jól irányított, gépfegyverekkel és tüzér-séggel felszerelt hadsereget sikerült létrehoznia, amelyet erős hazafias érzés tartott össze és lelkesített.

A Salgótarjánt fenyegető cseh támadás olyan súlyos veszélyt jelentett, hogy a magyaroknak az ellenálláshoz összes erőiket ide kellett átcsoportosítaniuk, ezért a hadsereget erre a frontra vetették be.

A cseh nemzeti csapatok kénytelenek voltak hátrálni, és egy időre a Pöstýnpuszta–Szécsényhalászi–Endrefalva–Karancseszti–Kisromhánypuszta–Fülekpüspöki, tehát a régi demarkációs vonalra visszahúzódní.

A helyzet súlyosságára való tekintettel Piccione tábornok 12-én a terület parancsnoki tisztségével Letovský marsallt, a 4. hadosztály parancsnokát bízta meg, és rendelkezésére bocsátotta a 4. dandárt, amely 4 zászlóaljból és 2 dandárból állt; a 6. hadosztály 6 zászlóalját és 2 üteget pedig Angiono ezredes parancsnoksága alá helyezte.

Ezzel egyidőben Piccione tábornok Losoncra ment, hogy személyesen mérje fel a helyzetet, és Letovský marsallnak ott helyben adja meg a szükséges utasításokat, hogy mielőtt az erősítés megérkezik, az előrenyomulást újból megkezdhesék.

Ezek a hadművelati intézkedések azt célozták, hogy Letovský marsall csapatainak feladatát, Salgótarján elfoglalását megkönnyítsék.

A Salgótarján átkaroló hadművelettel, amely elsősorban a Salgótarján mögötti Kisterenyét fenyegette volna, Angiono ezredet bízta meg. Ő 18-án reggel meg is kezdte a hadműveletet; gyors, ragyogó menetelés után 19-én sikerült elérnie Kisterenyét. Az észak felől jövő Letovský marsall hadoszlopainak lassúsága és az oldalszárnyait érő állandóan megismétlődő magyar támadások miatt azonban, hogy hadművelati bázisától végül is ne szakítsák el, kénytelen volt visszavonulni, még mielőtt Letovský marsall csapatainak frontális támadása kibontakozhatott volna.

Az előrenyomulás lassúsága és az, hogy a magyarok 20-án a 6. hadosztály frontján megtámadták és elfoglalták Miskolcot, annyira megdöbbenették Letovský marsallt, hogy 21-én este a hadműveletek felfüggesztését és a régi demarkációs vonalra való visszavonulást javasolta.

A helyzetre való tekintettel, valamint figyelembe véve azt, hogy egy esetleges magyar támadással szemben a Losonc-csoport nehezen tudott volna ellenállást kifejteni, a szlovák megszálló erők parancsnoka felhatalmazta Letovskýt az újabb visszavonulásra. Ez 23-án éjjel fejeződött be.

Miközben a 2. dandár frontján ezek az események folytak, a 6. hadosztály területén, és különösen Miskolcon a katonai helyzet egyre fenyegetőbbé és kedvezőtlenebbé vált, a haderők gyengesége és a kommunista rezsimhez szolgálai hű munkástömegek tüntető ellenszenve miatt.

Május 15-e felé a helyzet fenyegetővé vált. A román csapatok cselekvésképtelensége, a Losonc területén levő 2. dandár hadműveleteinek sikertelensége, a városban keletkezett gazdasági nehézségek, a kormányhatóságok által elrendelt tömeges letartóztatások és rendszeres internálások csak szították a nyugtalanságot és a türelmetlenséget. Ezenfelül a nemzetvédelmi miniszter által kiadott rendelet, mely megtiltotta a demarkációs vonal bármilyen okból való átlépését, lehetővé tette, hogy a magyarok a város déli területén jelentős erőket összpontosítsanak, szám szerint mintegy 40 000 embert, tüzérséggel és gépfegyverekkel felszerelve.

A Miskolc elleni magyar támadás 20-án éjjel robbant ki.

A Zincone tábornok rendelkezésére bocsátott védőerők a következők voltak:

Az olaszországi 32. légionárius ezred; a 31. ezred két százada; a 35. ezred két százada; két század géppuskás különítmény; négy tábori üteg; egy lovasszázad; majd közvetlenül a támadás megindulása után ezekhez az erökhöz csatlakozott még egy francia vadászszázad és egy légionárius század, a Kassa területi parancsnokával kötött megállapodás szerint.

20-án és 21-én az ellenséges támadások szakadatlanul és fenyegetően folytatódtak.

Zincone tábornok, miután látta, hogy a védelem immár teljesen be van kerítve, és csapatai a hosszú harcban túlságosan kimerültek és elfásultak, s azért is, hogy a felesleges

veszteségeket elkerülje, megparancsolta a polgári lakosságnak, hagyja el a várost, és vonuljon Sajószentpéterre.

Eközben azonnal új ellentámadási akció kidolgozásához kezdtek (ti. az intervenciók. – Szerk.), Miskolc visszafoglalására, melyet az Hennocque tábornok embereivel és a román csapatokkal megerősített sátorlajújhelyi erőkkel együttműködve kellett volna lebonyolítani.

Az akció lebonyolítására 23-án került sor.

A hadoszlopok hajnalban kezdték meg az előrenyomulást, és előőrseikkel még ez este elérték a város közvetlen szomszédságába, amikor az ellenség támadásaitól váratlanul összeomlott az egész román arcvonalt; ez egycsapásra megsemmisítette az eddig elért előnyöket, és visszavonulásra kényszerítette a 6. hadosztály csapatait.

A következő napok: 24-e, 25-e és 26-a a visszavonulásban elért állások megerősítésével és a már fáradt csapatok rendezésével teltek el, várva az újabb támadás megindítását, amelyet 31-re tűztek ki.

Magyar támadások a 7. hadosztály és a Losonc-csoport frontján

A Szlovákiában székelő csehszlovák haderők főparancsnokának utasításai szerint a 7. hadosztálynak részt kellett volna vennie az új demarkációs vonal birtoklásáért folytatott hadműveletben, elfoglalva a Duna északi partját az Ipoly torkolatától Verőcégig, mihelyt a magyar csapatok megkezdik a visszavonulást.

Ezek a hadműveletek azonban nem bontakozhattak ki, mert az ellenséges csapatok – mint már említettük – kiűrtették ugyan a 6. hadosztállyal szemközt levő területet, de a 2. dandár és a 7. hadosztály frontján szilárd ellenállást tanúsítottak, azzal a nyilvánvaló szándékkal, hogy megvédjék a Mátra-vidék széntermelő centrumait, és fedezzék Budapestet.

A május viszonylag nyugodtan telt el a 7. hadosztály egész frontján. A határ mögött feltűnő vonatok és autók folytonos áramlása, a repülőgépek megjelenése Pozsony, Komárom, Párkány és Érsekújvár felett, a monitorok fenyegető felbukkanása Komárom és Párkány előtt azonban megerősítették azt a feltevést, hogy a magyarok a terület visszafoglalására támadó akciót dolgoztak ki és készítenek elő. Az akció lebonyolítását megkönnyítette a jó vasúthálózat, amely lehetővé tette, hogy a front bármely pontján bevessék a támadásra kész tömegeket.

Valóban, május 30-án megindult a támadás a 7. hadosztály frontja ellen.

Hajnalban jelentős magyar haderőt dobtak be Helembáról és Hídvégreől az Ipoly menti frontra, amelynek sikerült elfoglalnia számos helységet a folyó jobb partján. Osztagai benyomultak az Ipolyságra, egészen Tompáig és Szemerédig.

Ezzel egyidőben három monitor, a Dunán az Ipoly torkolatához érkezve, heves tüzérségi tüzet nyitott Párkányra, melyet a cseh helyőrség elhagyott, és így hamarosan a magyarok kezére került.

A hadosztályparancsnok, miután a helyzetről tájékoztatták, Érsekújvárról elkért minden rendelkezésre álló csapatot Montellini ezredestől – aki Gambi ezredest követte a 34. olasz ezred parancsnokaként –, és ezekkel a csapatokkal sikerült elvágnia az ellenség előrenyomulását, és visszafoglalnia Párkány vasútállomását.

A magyar nyomás közben a Losonc-csoport frontján is fokozódott.

Május 30-án reggel ugyanis a magyarok megtámadták az Ipoly menti arcvonalat, több

helyen áttörték, bevették Losoncot, miközben a védekező csehszlovák zászlóaljak észak felé visszavonultak.

Letovský marsall ebben a helyzetben elrendelte a csapatok kb. 50 km-es visszavonulását.

A Losonc-csoport visszavonulásával a 7. hadosztály balszárnyán veszélyes űr keletkezett, ezért a hadosztályparancsnok, miután biztosította Párkány elfoglalását, elrendelte, hogy a Garam-folyónál alakítsanak ki egy vonalat, visszavonva a balszárnyat, hogy a 2. dandár csapataival egyesülni tudjon. Az akció biztosítására Pozsonyból Párkányba rendelték az utolsó tartalékcsoportokat, azaz két tengerészszázadot és a 72. hegyi századot.

31-én éjfélkor a 7. hadosztály parancsnokságát a francia Kiefer ezredes, a nyugat-szlovákiai erők parancsnokságát pedig Mittelhauser tábornok vette át; mindketten a francia Pellé katonai missziójához tartoztak.

*Giulio C. G. Porcinari: Coi legionari
cecoslovacchi al fronte italiano ed in
Slovacchia 1918-1919. Róma 1933. 89-94. old.*

Julius Deutsch osztrák hadügyminiszter Cuninghame-nak, a bécsi angol katonai misszió vezetőjének Nyugat-Magyarország katonai megszállását célzó javaslatáról

... A német nacionalista körök már a Károlyi-kormányzat idején, 1918-1919 telén propagandát folytattak egy katonai akció érdekében, Nyugat-Magyarország megszerzése céljából. Az e területen élő német érzelmű parasztok kíséreljenek meg felkelést indítani, és ennek nyújtunk azután mi katonai támogatást – mondták. Parasztküldöttségek érkeztek Bécsbe, amelyek biztosítottak róla, hogy Nyugat-Magyarországon csak egy kis lökés kell ahhoz, hogy hatalmas mozgalom fejlődjék ki. Ezek a küldöttségek még az egyébként higgadt gondolkodású, vezető állású emberekre is hatással voltak.

Addig, amíg Német-Ausztriában ezt a csatlakozási mozgalmat csak politikai propaganda céljából forszírozták, én is rokonszenvet tanúsítottam iránta. Mikor azonban katonai akciót sürgettek ennek érdekében, határozottan ellene fordultam. Nézetem szerint Nyugat-Magyarország miatt nem volt szabad katonai kalandba bonyolódunk. A főparancsnok, Boog tábornok, másképp látta az ügyet, mert ő a nyugat-magyarországi csatlakozási mozgalmát erőteljesebbnek és harciasabbnak ítélte, mint én. A nyugat-magyarországi kérdés megbeszélésénél gyakran összeütközésbe kerültünk, de ellentéteink sohasem öltöttek olyan formát, hogy komolyan megzavarták volna együttműködésünket. Az általam nagyrabecsült tábornok kellemes, előzékeny ember volt, aki egyáltalán nem akarta mindig és minden körülmények között keresztülerőszakolni álláspontját.

Nehezebbé akkor vált a helyzet, amikor Magyarországon kikiáltották a Tanácsköztársaságot. Tanács-Magyarország azonnal harcba került Csehszlovákiával, és úgy látszott, hogy ez teljesen leköti az egész magyar haderőt. Német-Ausztria nacionalista körői most sürgetni kezdték, hogy használjuk fel az alkalmat, és gyors támadással kerítsük hatalmunkba Nyugat-Magyarországot.

Ezúttal is elutasítottam kívánságukat. Elsősorban proletár lelkiismeretem parancsolta, hogy ne szaporítsam a magyar munkásság előtt álló nehézségeket, még ha olyan útra léptek is, amelyet nem tartottam helyesnek. Továbbá a magyar Vörös Hadsereg harci erejét sem tartottam olyan kicsinek, mint a támadásra kész nacionalisták. Azok a tapaszt-

talatok, amelyeket a csehek szereztek a magyar Vörös Hadseregről, engem igazoltak. Ha belementünk volna egy Nyugat-Magyarország meghódítására irányuló támadó hadjáratba, és olyan vereséget szenvedtünk volna, mint a csehek, az kiszámíthatatlan hatást gyakorolt volna belpolitikánkra. Végezetül pedig azt is számításba kellett venni, hogy nem ismertük még az antant békefeltételeit, tehát azt sem tudhattuk, hogy az osztrák előnyomulás a nyugat-magyarországi kérdést csakugyan a javunkra döntötte volna el.

Igaz, a Bécsben működő antantmissziók iparkodtak eloszlatni kétségeinket ebben a tekintetben. Az angol katonai misszió főnöke, Cuninghame ezredes, már április közepén azt mondta összekötő tisztemnek, Seiller alezredesnek, hogy véleménye szerint Ausztria megkaphatná Nyugat-Magyarországot, Dél-Tirolt és a Szudéta-föld egyes részeit, ha lemondana a Németországhoz való csatlakozásról; jó lenne, ha Bauer és Deutsch államtitkárok ezt megfontolnák!

Külpolitikánkat azonban ebben a kényes helyzetben nem alapíthattuk ilyen nem hivatalos megjegyzésekre, amelyeket ráadásul ebben az esetben nem is magához a kormányhoz, hanem csak néhány szociáldemokrata tagjához intéztek, mint a csatlakozási elgondolás fő képviselőihez. Vonatkozik ez arra a későbbi közlésre is, amelyet május 16-án tett Cuninghame Seiller alezredesnek. Összekötő tisztem ekkor jelentette nekem, hogy az angol katonai misszió főnöke bizalmasan tudatta vele: ha Ausztria esetleg bevonulna Nyugat-Magyarországra, az antant ezt tudomásul venné.

Kézenfekvő volt annak feltételezése, hogy az idegen tiszteket nem az az óhaj indította bizalmas közlésük megtételére, hogy Ausztria területe gyarapodjék, hanem inkább az a vágy, hogy segítsenek a Vörös Hadsereg által szorongatott Csehszlovákiának. Ausztriát akarták ezzel arra indítani, hogy fokozza Tanács-Magyarország nehézségeit azzal, hogy Csehszlovákia oldalára áll.

Lépünk fel a kapitalista antant zsoldosai gyanánt a szocialista Magyarország ellen: erre a szerepre igazán nem engedhettük felhasználni magunkat!

Ehhez járult még az is, hogy nem kaptunk hivatalos értesítést, hanem csak az említett bizalmas közlést, amelyet később, ha a szükség úgy kívánta, az antant akár le is tagadhatott.

Boog főparancsnok csak katonai szemmel nézte a nyugat-magyarországi kérdést; ez érthető volt az ő helyzetében. Amikor látta, hogy nem vagyunk hajlandók a bevonulásra, beadta lemondását. Ennél az újabb lemondásnál – mert egyszer már vissza akart lépni, és csak személyes kérésemre maradt hivatalában – személyes okok is közrejátszottak, de a döntő mégis a nyugat-magyarországi kérdésben fennálló véleménykülönbségünk volt.

Felfogásom szerint Nyugat-Magyarország megszállására csak a tanácskormány várható bukásakor lehetett gondolni, és ez még abban az esetben is csak akkor lett volna veszélytelen, ha az antant erre kifejezetten megbízást ad Ausztriának. Addig mindenestre várni kell. Ha a kommunista uralom összeomlása folytán a Vörös Hadsereg szétesik, akkor szabad az út Nyugat-Magyarország felé. Akkor elesnek azok a proletárszocialista megfontolások is, amelyek addig befolyásolják elhatározásainkat.

Úgy tartottam, köztársaságunknak életkérdése, hogy ne váljék az antant kiszolgálójává, vagy éppenséggel egyik tisztí csoportjának eszközévé.

*

Amikor 1919 augusztusában a tanácsdiktatúra valóban összeomlott Magyarországon, kötelességemnek tartottam a feltett szándék megvalósítását, tehát előkészíteni Nyugat-Magyarország megszállását. Erre döntő oknak láttam azt, hogy a Vörös Hadsereg, amelynek ereje és katonai képessége eddig minden Nyugat-Magyarország elleni katonai

akciót a támadó fél nevetségés felsülésévé tett volna, megszűnt létezni. A Tanácsköztársaság összeomlásának pillanatában Magyarországon egyáltalán nem volt semmiféle komolyan számba vehető fegyveres hatalom, úgyhogy Nyugat-Magyarország megszállása nem igényelt volna különösebb katonai erőfeszítést. Veszelmesebb belpolitikai visszahatástól sem kellett tartani, mert a munkásság, amely egy Tanács-Magyarország ellen irányuló támadást jogosan visszautasított volna, a magyar munkásuralomnak most bekövetkezett összeomlása után ezt már nem ellenezhette.

Ezért összeköttetésbe léptem a St. Germainben tartózkodó Rennerrel, és arra kértem, értesítse hivatalosan az antantot arról a szándékunkról, hogy megszálljuk Nyugat-Magyarországot. Renner vagy nem értette jól táviratomat vagy saját maga akart még egyetelőbbre lépni, mert azt a választ kaptam tőle, hogy közölte az antanttal: osztrák csapatok vonultak be Nyugat-Magyarországra. Úgy látszott, ezzel kész helyzetet teremtettünk, és úgy gondoltam, megtehetem az előkészítő intézkedéseket a nyugat-magyarországi megszállásra. Ám újabb nehézségek támadtak. Augusztus 16-án, a szocialista kormánytagok tanácskozásán, Bauer súlyos aggályokat támasztott a bevonulással szemben. Nem kételkedik abban – fejezte –, hogy különösebb áldozatok nélkül végre tudnánk hajtani a megszállást. Kérdés azonban, hogy egy hamarosan várható magyar támadás ellenében meg is tudnánk-e tartani a területet. Köztársaságunk túl gyenge ahhoz, hogy háborús nehézségeket tudjon elviselni. Ezért azt tanácsolja, hogy egyelőre ejtsük el a megszállás gondolatát. Ehhez a nézethez csatlakozott Seitz is.

Nem tudtam barátaimat eltántorítani álláspontjuktól. Ezért közvetítő javaslatot tettem: foglaljunk el legalább néhány olyan határ menti községet, mint Kittsee és Zillingdorf magyar része; ezzel bizonyos gazdasági előnyök járnának együtt, mert az utóbbiban vannak Bécs város szénbányái. De ez a javaslatom is ellenzésbe ütközött. Végül is abban egyeztünk meg, hogy Nyugat-Magyarország megszállásának kérdését a parlamenti főbizottság elé visszük, hogy meghalljuk, mi a véleménye a többi pártnak.

A főbizottság augusztus 18-án tartott ülést. A keresztényszocialisták a bevezető ismeretét után minden habozás nélkül kijelentették, hogy elleneznek minden olyan akciót, amely Nyugat-Magyarország teljes vagy részleges megszállására irányul. Nyilvánvalóan pártokokból nem akartak ellentétbe kerülni Magyarország új hatalmasaival. A keresztényszocialisták elutasító magatartása után feleslegessé vált elvtársaim további állásfoglalása, és ezzel el is dőlt a bevonulási terv sorsa . . .

*Dr. Julius Deutsch: Aus Österreichs
Revolution. Verlag d. Wiener Volksbuchhandlung,
Wien 1921. 78–80. old.*

Stromfeld Aurél vezérkari főnök parancsban közli a magyar Vörös Hadsereg hadászati tervét, az „északi hadjárat” alapgondolatát

A hadsereg-parság szándéka a cseheket a Duna és Tisza között megtámadni, fő erejével Kassa-Sátoraljaújhely felé előnyomulni, és a Tiszán átkelve a román haderő ellen fordulni.

Ezen cél elérésére feladatok:

1. III. hadtest: lehetőleg gyorsan Sátoraljaújhely–Kassa–Szepsi vonalát elérni.
2. 5. hadosztály: Rimaszombat megszállása és erős különítmények kitolása Rozsnyó és Tiszolc felé. Fő erő Putnok–Bánréve és Rimaszombat környékén gyülekeztetve.

3. 3. hadosztály feladata: 29-én Losoncot megszállni, és a város bevétele után azonnal kiválogatott csapatokból összeállított erős különítményt Zólyomra előretolni. A hadosztály zöme Losonc környékén, és feladat egyelőre az Ipoly északi partján álló cseh erőket végleg visszavetni és lehetőleg megsemmisíteni.

4. Az 1. dandár május 29-én ne hírszerző különítményeket küldjön ki, hanem egy erős különítményt Lévára toljon előre. Mihelyt ezen különítmény hatását érezteti, a dunai hajórajjal összeműködve az Ipolyság és Szob között álló saját csapatokat a Garamig tolja előre. Nagyobb csoportok Kisoroszra és Párkányra irányítandók.

A hadsereg-parság megjegyzi, hogy ezen hadműveletek sikerétől nagyon sok függ, és elvárja, hogy úgy a parságok, mint a csapatok a legnagyobb eréllyel, körültekintéssel és alakiságoktól ment merészséggel hajtják végre a fenti irányelveket. Ez utóbbi parancs úgy a parancsnokoknak, mint a politikai megbízottaknak behatóan megmagyarázandó.

Hadsereg-parság

HIL. Magyar Tanácsköztársaság iratai.

50. csomó. Vörös Hadsereg Parancsnokság. 527/22.

hdm. sz.

Böhm Vilmos a Vörös Hadsereg újjászervezéséről és katonai sikereiről

A lázas gyorsasággal, példátlan áldozatkészséggel megteremtett új Vörös Hadsereg türelmetlenül várta, hogy kiköszörülhesse a tiszai visszavonulás csorbáját. A szűk területre szorított ország aránylag kedvező vasúti hálózata mellett a hadsereg a hadosztály-állomásokról órák alatt tetszés szerinti fronton volt összpontosítható. Fölvetődött tehát a kérdés: mi történjék a lelkesedés tüzetől áthatott katonatömegekkel?

Május elején Kun tudomására adta a hadsereg-főparancsnokságnak, hogy értesülése szerint az antant azt vette tervbe, hogy a déli frontról, Szeged-Szabadka irányából, a Duna-Tisza között támadja meg Tanács-Magyarországot. A hadsereg-főparancsnokság bizalmas jelentései megerősítették a Külügyi Népbiztosságnak ezt az értesülését. Stratégiai szempontból is valószínűnek látszott, hogy a természetes akadályoktól ment síkságon fognak az antantcsapatok előrenyomulni. Ezért Kecskemét körül csoportosultak a fő erők.

A május 15-e után érkezett jelentések azonban megcáfolták az előző értesüléseket. A hadügyi és külügyi vezetésben mindinkább megerősödött az a felfogás, hogy az antant egyelőre nem kockáztatja meg a támadást, mert egyfelől Anglia és Olaszország, másfelől Franciaország között a magyar kérdésben éles ellentétek merültek föl, azonfölül Csehszlovákia, Románia és Jugoszlávia aktív katonai támogatására sem volt sok kilátás.

Ebben az időben Tanács-Magyarország három felől volt ellenséges csapatoktól körülvéve.

Délen a szerb hadsereg, az eszéki főparancsnokság vezetése alatt, három (Drina-, Morava- és Duna-) hadosztállyal, összesen 21 500 fegyverrel, 1300 lovassal és 54 ágyúval rendelkezett. A szerbektől északkeletre, Szeged körül, de Lobit tábornok parancsnoksága alatt három francia hadosztály állomásozott, körülbelül 27–40 zászlóaljjal, 6 lovasszázzal és 60 löveggel. Május eleje óta újabb francia csapatok érkezését is avizálták.

Keleten Marderescu tábornok nagyváradi főparancsnoksága alatt három román

gyaloghadosztály és a második lovashadosztály közvetlenül a Tisza partját tartotta, azonkívül Erdélyben állomásozók két további hadosztály, úgyhogy esetleges összeütközésnél 5 gyaloghadosztállyal és 1 lovashadosztállyal kellett számolnunk.

Északon, a csehszlovák fronton, a keleti részen Piccione olasz tábornok parancsnoksága alatt két hadosztály, nyugaton Hennocque francia tábornok parancsnoksága alatt szintén két hadosztály volt összpontosítva, azonkívül állandóan jöttek erősítések, és folytak csapatáthelyezések.

Ezekon kívül a Muraköz körül a jugoszlávok egy hadosztálya csoportosult.

Ez a nagy csapatösszevonás – 17 hadosztály – kétségtelenné tette, hogy az antant előbb-utóbb mégis támadni fog. A hadseregpáncsnokságnak meg kellett fontolnia, hogy a védelem szempontjából nem célszerűbb-e, és stratégiailag nem előnyösebb-e, ha a Vörös Hadsereg nem várja be az ellenség támadását, hanem a részéről alkalmasnak vélt időben és ponton igyekszik megszabadulni a három oldalról fenyegető nyomástól.

Ez a megfontolás előtérbe tolta azt a kérdést, hogy egy esetleges offenzíva mely ponton volna megindítandó. A rendelkezésre álló, aránylag csekély erők mellett képtelenség lett volna valamennyi fronton egyszerre támadni. Politikai és stratégiai szempontok egyaránt amellett szóltak, hogy a támadás az északi front felé induljon meg.

A délen fekvő francia csapatok megtámadása politikai szempontból ésszerűtlen volt, mert ez nyílt fegyveres hadüzenet lett volna a nagyantant címére. Azonfölül Magyarország ellen uszítottuk volna a jugoszláv hadsereget, amely a franciákkal egyetemben könnyűszerrel legázolta volna a forradalom Magyarországot.

A románok megtámadása sokkal nagyobb erőt igényelt volna, mint amennyivel a Vörös Hadsereg rendelkezett, mert a több száz kilométer hosszú Tisza-vonalat kellett volna átlépni. Még nem állt rendelkezésre megfelelő tűzérés és hídanyag, és így ez a vállalkozás sem lett volna célszerű.

Minden jelentés arról szólt, hogy a csehszlovák front a leggyöngébb, s így az észak felé való támadás volt a legkilátásosabb. Azonfölül kedvező politikai szempontok is közrejátszottak a támadási pont megválasztásánál. Az áprilisi tiszai visszavonulás utolsó napjaiban a csehszlovák hadsereg előzetes hadüzenet nélkül átlépte még az antant részéről egyoldalúan kijelölt demarkációs vonalat is. Bevonult Miskolc, Szerencs, Sátoraljaújhely városokba, s az ezektől a városoktól délre eső vonalon új demarkációs pontokat szállott meg. Ezáltal a csehszlovák és román hadsereg között közvetlen kapcsolat létesült, amely fojtó gyűrűként nehezedett rá Magyarországra. Szabó Papp Károly alezredes május 4-én mint parlamentert járt a csehszlovák hadsereg miskolci parancsnokságánál, kérve a csehszlovák katonai erők visszavonását; azt a választ nyerte, hogy a csapatok egy április 29-én kelt paranccsal rendeltettek ki erre a vonalra, és nem hajlandók visszavonulni.

A Kormányzótanács és a Vörös Hadsereg főparancsnoksága a nyilvánosság felé tehát a jogszerűség álláspontját képviselte, amidőn a párizsi békekonferencia részéről is Magyarországnak ítélt területre bevonult, illetve csapatait azoknak elfoglalására utasította. A történeti távlat szemüvegén, éppen a történeti igazság kedvéért, természetesen le kell szögezni azt is, hogy ez a politikai indoklás nem fődte a tulajdonképpeni indokokat, sem a tervet, amely azt célozta, hogy a békeszerződés híján ideiglenesen megszállott területeket fegyveres erővel is visszaszerezze, Magyarország számára új élelmezési és gazdasági területet hódítson, s így fajt accomplit teremtsen a békekonferencia számára.

Az északi támadás tervében egységes volt a Kormányzótanács álláspontja. Csupán a végrehajtás részleteire nézve volt nézeteltérés.

Landler, vezérkari főnökének, Juliernek támogatásával azt ajánlotta, hogy a támadást Salgótarján kiindulási ponttal északnyugati irányban indítsuk meg. Ezt a tervet néhány órán keresztül Kun is támogatta. Stratégiailag azonban kivihetetlen volt, mert ebben az esetben sokkal nagyobb erőkre lett volna szükség, mint amennyivel rendelkezünk. Délről a Duna vonalát is támadni kellett volna – de nem állt elégséges tüzéség és hídanyag rendelkezésre. Politikailag is veszedelmes lett volna a végrehajtás, mert a teljesen aláaknázott Dunántúlra került volna a pótlást nyújtó közvetlen hadtápterület; és végül: így nem szakíthattuk volna meg a csehszlovák és a román hadsereg között való érintkezést sem.

Minden politikai és stratégiai szempont mellett szólt tehát, hogy a támadás Miskolc irányában induljon meg, azzal a kifejezett céllal, hogy a csehszlovák és román hadsereg érintkezési pontjait szakítsa meg, hogy így az ellenséges nyomás Magyarország felé meggyöngyölgjön.

Május 16-án adta ki a hadsereg-főparancsnokság az előrenyomulásra vonatkozó diszpozíciókat, és 19-ről 20-ra virradó éjjelre rendelte el a támadás megindítását. A diszpozíció szerint a Landler parancsnoksága alatt levő 1. meg 5. hadosztályból és a 3. dandárból álló fő erő – a 3. hadtest – mályi kiindulási ponttal Miskolcon keresztül támad, a Hernádon és Sajón keresztül a Tiszántúlra nyomja az ellenséges balszárnyon álló románokat, átkel a Tiszán és visszafoglalja a Tiszántúl gazdag területét. A fő erőktől nyugatra a 80. dandár és a 3. hadosztály biztosítja a balszárnyat, a rendelkezésre álló erőkkel tehermentesíti a fő erőket, s alkalmas időben felgyöngyölti a csehszlovák haderő jobbszárnyát.

A támadást vezető 1. hadosztály katonái vas- és famunkásokból, építőmunkásokból, postásokból, diósgyőri munkásokból és a budapesti 32. számú háziezred katonáiból rekrutálódtak. A proletárhadseregnek előreláthatóan diadalmas első harcaihoz politikai okokból is ipari munkásokból álló katonákat állítottunk az élre, hogy az ország és a forradalom védelmének dicsősége ipari munkások áldozatkészségét dokumentálja, és ezzel új erőt és lelkesedést öntsünk az otthon maradt munkásokba.

Husadikán hajnalban indult meg a támadás. A hadosztály-parancsnokság egy kis csárdában ütötte fel tanyáját; innen folyt az eleven, mozgalmas és lüktető élet irányítása. A csapatok lázas türelmetlenséggel várták a pillanatot, amikor harcba indulhatnak, és valóban feledhetetlen volt az a lelkes hangulat, amely a csapatokat elöntötte, amikor hírül jött az első eredmény: egy talpalatnyi földet, egy kis községet előőrseink elfoglaltak.

A csapatok kezdetben csak gyöngye ellenállásra találtak. De a terepnehézségek folyton fokozódtak, és Miskolctól délre – Csaba, Görömböly, Benedekhegy és a Magashegy vonalában – már komoly ellenállás, erős ágyú- és gépfegyvertűz fogadta a csapatokat. De az ellenség részéről minden ellenállás hiábavalónak bizonyult. A záporosóként hulló tűzben a csapatok halálmegvető bátorsággal nyomultak előre, és 21-én a hajnali órákban már Miskolcon voltak. Elfoglalták az első nagyobb várost, és pihenés nélkül folytatták hódító útjukat északra.

Miskolctól északra a számottevő ellenséges csapaterősítések hatása alatt az ellenállás erősbödött, a jobbszárnyon erős román csapatokra bukkantak katonáink.

Közben mindinkább bizonyossá vált, hogy a délről jövő támadás nem fenyeget. Ezért május 27-én a hadsereg-főparancsnokság átcsoportosította erőit, hogy még nagyobb lendülettel törje meg az ellenséges ellenállást. Vakmerő elhatározással az egész tétet egy kártyára helyezte. Az összes rendelkezésre álló tartalékot harcba vetette. A Tisza

mentén maradt a szervezés alatt álló, gyöngye erőikkel rendelkező 1. hadtest, a Dunántúlra alig került számba vehető csapat. Minden harcértéket a frontra irányítottunk. A 3. hadtestbe beosztották a legkiválóbb harci értékeket képviselő 4. és 6. hadosztályokat. A 4. hadosztály kizáróan munkásrezredekéből, a 6. hadosztály kitűnő harci kiképzésben részesült parasztkatonákból állt.

Az új diszpozíció szerint a hadseregarancsnokság szándéka az volt, hogy az egyesült cseh-román haderő belső frontját mindenáron áttörje, döntő csapást mérjen a csehszlovák fő erőkre, s azután a rendelkezésre álló összes erővel átkeljen a Tiszán, és a román haderő ellen forduljon. Az 5. hadosztály egy része, az egész 3. hadosztály és az első dandár az ellenséges jobbszárny ellen fordul, és így tehermentesíti saját fő erőinket.

Az új támadás május 29-én indult meg, és néhány napon belül gyors lendülettel megtörte az ellenséges fő erőket. A románokat a Vörös Hadsereg átvette a Tiszán, megszakította a román és cseh csapatok érintkezését, a fő erővel Kassa felé vonult, a jobbszárny Szerencs és Sátoraljaújhely, a balszárny Léva és Érsekújvár felé nyomult előre. Szinte néhány napon belül Léva, Rimaszombat, Losonc, Érsekújvár, Szerencs, Sátoraljaújhely, Selmebánya, Korpona, Nagysurány, Kassa, Eperjes, Bátfá és hatalmas földterület a Vörös Hadsereg birtokába került. Rohamlépésekben közeledtek csapataink a régi Magyarország legészakibb határvonala felé.

Az eredeti haditervet nem lehetett végrehajtani, mert a zsolcai vasúti híd a románok felrobbantották, és vasúti és hídanyagpótlás nélkül nem lehetett a tiszai átkelést megkockáztatni. Ennek folytán a hadseregarancsnokság arra határozta el magát, hogy a győzelem kiaknázásában egyfelől (egy irányból) beszorítja a csehszlovák haderőket a Poprád-Vág völgyébe, a nehéz terepviszonyokra való tekintettel az üldözést ott nem folytatja, hanem átcsoportosítja a hadsereget Léva környékére, és onnan intéz a fő erővel újabb támadást Nyitra irányába.

Ennek a tervnek a végrehajtására újabb hadtestet szerveztünk Pogány parancsnoksága alatt; vezérkari főnöke Craenenbroeck alezredes volt. Bár a kombinált hadtest kitűnő csapatokkal rendelkezett, az offenzíva ezen a fronton már csak vontatottan haladt előre. A forradalom bukása után megállapítást nyert, hogy Craenenbroeck áruló volt és tudatosan szabotált.

A forradalmi harcok első három hetében a Vörös Hadsereg katonái – munkások és parasztok egyaránt – csodálatos hősiességgel, lelkesedéssel, ragyogó áldozatkészséggel harcoltak. Minden talpalatnyi föld visszafoglalását határtalan örömujjongás és újabb fölbuzdulás fogadta.

Ellenséges érületű tisztek, világháborút járt régi katonák magánbeszélgetésekben, hivatalos és bizalmas jelentésekben kénytelenek voltak elismerni az improvizált hadsereg katonáinak kitűnő teljesítményeit.

„Ezekkel a derék csapatokkal rendkívüli dolgokat lehet művelni. A miskolci csata párját ritkítja az egész világtörténelemben, legalábbis nincs kizárva, hogy következményeiben rendkívüli hordereje lehet. Az ebben részt vett proletárkatonák mindenesetre külön méltánylást érdemelnek, és velük egy nyugodt és időt engedő vezetés mellett még sok hasonló fényes sikert lehet elérni.”

Ezt írja május 27-én kelt bizalmas jelentésében Kerekes vezérkari ezredes, az 1. hadosztály parancsnoka, a vezetése alatt álló csapatokról. Hasonlóképpen nyilatkoznak Békéssy, Raab, Szakáll és más hadosztályparancsnokok, Lengyel, Németh és Farkas vezérkari főnökök.

A hivatásos tiszteknek a csapatok kiválóságáról szóló véleménye valóban nem volt túlzott. A szemem előtt lezajlott harcokban szereztem meggyőződést a vöröskatonák példátlanul öntudatos harci készségéről.

Hadsereg-főparancsnoki tisztségem ideje alatt napról napra kint jártam a frontokon. Ott voltam a csapatoknál a legelső sorban, a lövészárkokban, a tüzérségi megfigyelőknél, s meggyőződtem arról, hogy valóban bámulatra méltó a vöröskatonák magatartása. Áldozatkészségüket, cselekedeteiket mindig az ösztönszerű belső nacionalista érzésnek és az öntudatos forradalmi akaratsnak az összevegyülése irányította: a forradalom védelméért harcoltak, és a megcsonkított forradalmi haza régi határait akarták visszaállítani.

Számtalan megörökítésre méltó epizód vésődött be a lelkembe ezekről a napokról. A legfelejthetlenebb a kassai tüzérségi csata főemelőn lelkes jelenete volt.

Kassától északra jártak csapataink. Június 10-én magyar és külföldi hírlapírók társaságában Kassabéla előtt, az 1248 méteres magaslaton harcoló csapatunkat látogattuk meg. A lövészárkok egy tisztás mögött kiemelkedő erdő szélén húzódott végig. Itt volt a tüzérségi megfigyelő. Gránátok, srapnelek ropkodtek a levegőben, a faágak recsegve-ropogva repültek szerteszéjjel, és katonáink tréfálkozva állták a kemény tüzet.

A gyalogsági állásból letértünk a tüzérekhez. Kemény munka folyt. Dübörögve-sisteregve repülnek az ellenséges ágyúgolyók, rémes döbbenéssel felelnek a mi ágyúink. Egy srapnel leteríti egyik lovunkat, egy szilánk megsebesíti lábán Csurí nevű vöröskatonánkat.

A pokoli zajban és halálos veszedelem közepett a vasmunkástüzérek észreveszik közeledésünket. Egy sípjel: sorakoznak a tüzérek, és a borzalmas golyózáporban rázendítenek az Internacionáléra: így üdvözlik a látogató bajtársakat.

A külföldi hírlapírók könnyeznek a meghatottságtól. Most már megértik ezeknek a munkáskatonáknak a lelkivilágát. Ezeket nem a császár parancsa küldi idegen érdekért vágóhídra, ezek öntudatos akarattal, önkéntes elhatározással, önmagukért, jövőjükért harcolnak...

*Böhm Vilmos: Két forradalom tüzeiben. (Októberi forradalom. Proletárdiktatúra. Ellenforradalom.)
Bécsi Magyar Kiadó 1923. 324-331. old.*

A csehszlovák hadsereg nyugat-szlovákiai hadseregcsoport-parancsnokságának helyzetösszefoglalója a május 31-ét követő napok hadműveleteiről

Május 31-én éjfélkor, mikor Mittelhauser tábornok átvette Piccione olasz tábornok helyett a parancsnokságot, a szlovákiai hadseregcsoport a következő egységeket foglalta magában:

1. A 7. *hadosztályt*, amely Schuller tábornok megérkezését várva ideiglenesen Kieffe ezredes parancsnoksága alatt a Duna és az Ipolyság-Németi út között fejtett ki harci tevékenységet.

2. A 2. *hadosztályt* (a 2. és a 4. dandár, s átmenetileg a 3. dandár is), amely Letovský tábornok parancsnoksága alatt a fentebbi út és a Sajó felső folyásának és mellékfolyóinak területén folytatott harci cselekményeket.

A 7. *hadosztály*, mely eddig a Duna északi partjának, továbbá Helemba és Hídvég között az Ipoly melletti védelmi vonalnak a megtartására szorítkozott, visszavonulóban volt a Hron (Garam) vonaláig; még ugyenezen a május 31-ről június 1-re virradó éjszakan a magyarok, dunai monitorok támogatásával, Párkánynál átkeltek az Ipolyon, és előrenyomulóban voltak Nové Zámky (Ersekújvár) felé.

A 2. *hadosztály*, amely az előző hónapban a 6. hadosztály jobbszárnyának támogatásával koncentrált támadást hajtott végre Salgótarján ellen, május 25-e felé már visszaszorult a demarkációs vonalra, ahonnan a támadáskor megindult. Jóformán harc nélkül feladta Lucenét, és május 31-én nyíltan visszavonult észak felé, a Letovský tábornok által kijelölt Karpfen-Dobroc-Dobsina visszavonulási vonalra.

Ebben az általános visszavonulásban megszakadt az összeköttetés a két hadosztály között, sőt a 2. hadosztály keretén belül a Sajó völgyében visszavonuló 3. dandár teljesen elszakadt a 4. dandártól, amely a Rima völgyébe vonult vissza.

Az ellenség gyorsan vonult előre; a Párkány melletti fő támadás veszélyeztette a Garam, s távolabbi lehetőségként a Duna védelmi vonalát.

Május 31-én a szlovákiai hadseregcsoport a következő erőkkal rendelkezik:

1. A 2. hadosztálynál (nem számítva a 3. dandárt): 17 zászlóalj, 10 üteg, és egy ágyú nélküli páncélvonat.

2. A 7. hadosztálynál: 12 zászlóalj, 8 üteg, egy 3 géppuskás századból álló csoport, amely közvetlenül a hadosztály alá tartozott, s amely csoportot szétszórták a két hadosztály közötti körzetekben.

3. Ami a légierőt illeti, két felszállóképes repülőgép állt rendelkezésre.

Az összeköttetés nem kielégítő. Csak egyetlen, ki nem elégítő telefonvonal áll rendelkezésre, a készülékek száma rendkívül kevés. A telefonkezelő személyzet az olasz telefonisták visszavonulásával elvesztette legjobb elemeit, a megmaradt telefonisták száma kevés, s ezek is gyakorlatlanok.

Hiányoznak a túraautók.

Az anyagi eszközök egyébként általában nem kielégítőek. Az egységeknek nem biztosították a szükséges javadalmazást és ellátást, s ugyanakkor a vezetés rövidlátásából fakadó hibákkal is találkozunk.

Végül annak következtében, hogy Mittelhauser tábornok június 1-én 0 órakor átvette a parancsnokságot Piccione tábornoktól, jelentősen csökkent a vezetés rendelkezésére álló tisztek, a törzstisztek és a speciális csapattisztek száma, mivel csak kevés francia és csehszlovák áll rendelkezésre. A tizennyolc olasz vezérkari tiszt visszavonulása után a hadseregcsoport törzsében Mittelhauser tábornok csak öt tiszttel rendelkezik, akik közül négy francia és egy csehszlovák. A 7. hadosztálynál hasonló a helyzet. Azonkívül ennél az utóbbi hadosztálynál a hadosztály gyalogsági parancsnoka, a három gyalogosegység parancsnoka és a tüzérparancsnok harc közben elhagyták parancsnokságukat anélkül, hogy a hadosztály egyetlen, a helyettesítésükre alkalmas tiszttel rendelkezett volna.

A hadseregcsoport vezénylő tábornoka már az első jelentésekből, amelyek az alárendelt egységektől érkeztek, megállapítja, hogy a legnagyobb fokú idegesség uralkodik mindennél: a bizalom eltűnt. Egy páncélvonat megjelenése, néha egy nem ellenőrzött riadóztató hír, sietős visszavonulást eredményez. A jelentések végén valamennyien erősítést kérnek.

Kétségtelen, hogy a május utolsó napjaiban lejátszódó hadműveletek következtében szétszálldóztak a hadosztályok, s mivel ehhez még hozzájárul az összeköttetési eszközök hiánya, a parancsnokok feladata rendkívül megnehezült. Ugyanakkor az is nyilvánvaló, hogy a vezetés nem állt a helyzet magaslatán. Kétségbeesítő könnyelműség uralkodott.

Sok fiatal és tapasztalatlan tiszt volt. Személyileg gyakran bátrak voltak, de parancsnoknak mégsem feleltek meg képzetlenségük, az önbizalom hiánya és az ellenség lehetőségeinek eltúlzása miatt.

Ugyanakkor azok a tisztek, akik múltjuknál fogva komolyabb katonai képzettséggel és tapasztalatokkal rendelkeztek, s ennél fogva több biztonságérzetük volt a vezetés terü-

letén, hatáskör és beosztás híján nem tudták a várt teljesítményt nyújtani. Sokan közülük a szolgálat elhagyásán gondolkodtak.

Természetesen ez a szellem kihatott a csapatokra is. A létszám veszedelmesen csökkent, nem is annyira a veszteség, hanem sokkal inkább a dezertálások s a megsokszorozódott öncsonkítások miatt.

Sürgőssé vált, hogy a dolgok ilyen állapotát megváltoztassák. A hadseregcsoport vezénylő tábornoka ezért mindenekelőtt felvette a személyes kapcsolatot az alárendelt egységekkel, abból a célból, hogy felszámolja a félelmet, helyreállítsa az önbizalmat, s megállítsa a rendszeres visszavonulást, mely abszolút passzivitást eredményezett, s végül, hogy éreztesse az ellenséggel saját támadó szándékunkat.

Mittelhauser május 31-től Zvolenban, a 2. hadosztály törzsénél tartózkodott. Még ugyanezen a napon kérte Letovský tábornok felváltását Šnejdarek ezredessel a 2. hadosztály parancsnoki tisztében.

A Nové Zámky—Komárom bázis felszabadítása

Mittelhauser tábornok a parancsnokság átvétele óta eltökölte, hogy bármilyen áron s minél előbb támadó hadműveletbe kezd. Ennek érdekében parancsot adott ki, melyben elrendelte az egységek és a tartalék átcsoportosítását s mozgékony oszlopok szervezését, melyek tüzérségi támogatással előkészítő ellentámadások végrehajtására alkalmasak.

Időközben, június 1-én délután Levice az ellenség kezébe került. Június elsejéről másodikára virradó éjjel egy páncélvonat megjelenésétől pánikba estek az érsekújvári csapatok, és kiürítették a várost. A 2. hadosztály gyors ütemben vonult vissza Karpfen–Rimaszaluzsany körzetébe.

Most már nyilvánvalóvá vált, hogy az ellenség támadásának két fő célpontja volt: az egyik Bratislava, a másik a vrútky–žilina vasúti csomópont.

A hadseregcsoport vezénylő tábornoka, hogy megvalósítsa a parancsnokság átvétele óta megismert támadási tervet, elrendelte a front egész kiterjedésén a támadó magatartás visszaállítását, amely lehetővé teszi az időnyerést, és mindenekelőtt arra törekszik, hogy létrehozza az elengedhetetlenül szükséges rendelkezési állományt.

Számba vették a raktárak erőforrásait. Gyalogos és műszaki menetzászlóaljakat vagy századokat szerveztek Bratislavában és Komáromban (a 72. és a 4. műszakit), és a tűzvonalba küldték őket. Azokon a frontszakaszokon, amelyeken az ellenség nem támadott, a terület birtokbavételét egy távolabbi időpontra halasztották.

Egy nagyszabású hadművelet megkísérlése előtt mindenekelőtt az érsekújvár–komáromi frontszakaszt kellett felszabadítani.

A Slovenský Meder felé előretörő ellenségnek a Vág-front elleni egyenes támadása által veszélyeztetett Komárom jelentősége szembeütőnk a térkép tanulmányozásakor. E kis város elfoglalása után az ellenség megnyithatná az összes vízi vonalakat, amelyek legyezőszerűen fedezik Bratislava peremvidékét.

Komárom védi a Nagy Schütte (Csallóköz, Grosse Schütte) felé vezető irányt, amelynek meglehetősen népes magyar lakossága az agitáció tüntető jeleit mutatja, felkeléssel fenyeget, s rendszeres szabotázszerűenységet fejt ki vasútvonalaink, távíró- és telefonösszeköttetésünk ellen.

Létrehoztunk egy csoportot, amely a 39. ezred néhány egységéből, két tengerész századból és a Szabadság Önkéntesei nevezetű zászlóaljából állt. A csoportot június 3-ról 4-re virradó éjjel szerveztük meg Bratislavában, nagy gyorsasággal, Bonneau parancsnoksága alá helyeztük, és Komáromba irányítottuk.

Ez a csoport azt a parancsot kapta, hogy Komáromot elhagyva a Nyitra bal partja mentén támadást hajtson végre Érsekújvár irányában egészen addig, míg a 7. hadosztálynál létrehoznak egy támadó frontot Tomoktól Érsekújvárig. A közben Bratislavába érkezett francia légierő támogatása biztosítva volt. A Bonneau-különítmény előrehaladása kezdetben viszonylag lassú volt. Azonban ez a különítmény, amelyet a parancsnok energikusan kiképzett, végül is kiszélesítette a komáromi hídfőt, elfoglalta Kurtakeszít, Hetényt, és a Szabadság Önkéntesei zászlóaljjal, a 39. ezred két századával, két tengerészszázaddal, két db 8 cm-es löveggel felszabadította a komárom-érsekújvári vasútvonalat.

Ugyanakkor a 7. hadosztálynál újrászervezett tartalékok lehetővé tették, hogy a hadosztály frontszakaszán meglehetősen jelentős erővel újra támadásba menjenek át.

A hadseregcsoport vezénylő tábornoka ekkor újra felvetette az általános támadás tervét, amelyet a június 2-i hadműveleti parancsában fogalmazott meg. (A 3566 és 3607/op. parancsok mellékletei). A 7. hadosztály azonban nem tudta az előre megadott időn belül kibontakoztatni támadását, és csupán néhány egysége vett részt 7-én az érsekújvári támadásban. Ugyanekkor a 2. hadosztálynak 7-ig még nem sikerült megállítania az ellenséges előrenyomulást; ezért, mivel messze volt, a 2. hadosztály nem tudott csatlakozni a harchoz.

A jól vezetett érsekújvári támadás, izoláltsága ellenére, sikerre vezetett. A repülőgépeink által bombázott, délről és nyugatról támadott Érsekújvárt az éjszaka elfoglaltuk. Ez az első súlyos vereség, melyet az ellenség a hadműveletek kezdete óta elszenvedett.

A Komárom-Érsekújvár bázis megszilárdult, a Nagy Schütte sziget fedezve lett, s a Bratislava felé vezető közvetlen előnyomulási útvonalat elrekesztjük a magyarok elől.

Amíg azonban a 7. hadosztály és a Bonneau-különítmény megállították az ellenséget, majd előbbre jutottak Érsekújvárnál, a 2. hadosztály nagy nyomás alatt állott. 7-én, öt óra hosszat tartó elkeseredett harcok után, kiűrtették Schemnitzet. Detvát jelentős erők (feltehetően több mint 6 zászlóalj) támadták és elfoglalták. A 2. hadosztály visszavonult a Garam völgye és Slatina mögé. A 2. és a 4. dandár között megszakadt az összeköttetés. Végül Altsohl is elesett.

Ilyen feltételek mellett nem lehetett többé szó a 2. és a 7. hadosztály Levice elleni összpontosított támadásáról.

Az ellenség a 2. hadosztály elleni erőteljes támadásával megmutatta, hogy a Trenčín-Zilina-Nova Ves-i fronttal párhuzamos utat akarja elérni.

A 2. hadosztály közvetlen feladata ezek után az lett, hogy megállítsa az ellenséges támadást, majd teret nyerve, kibontakoztassa támadását a 7. hadosztállyal közösen, a hadseregcsoport vezénylő tábornoka által kidolgozott koncepció szellemében.

Következésképpen, míg a 7. hadosztály az előzetes tervezés szerint Léva irányában támadott, hogy támogassa a 2. hadosztályt, ez utóbbi június 8-án támadásba lendült, hogy visszafoglalja Altsohlt. Továbbá minden körülmények között fedeznie kellett Neuschlt (június 7-i 3678/op. parancs). Ezenkívül a hadseregcsoport vezénylő tábornoka azt kérte Hennocque tábornoktól: ideiglenesen engedje át parancsnoksága alá a 4. dandárt, hogy ez a dandár, amelyet „48 órája nem támadtak”, támadja meg az ellenség összeköttetési vonalát Poltor és Breznika mellett.

Ilyen feltételek mellett a két hadosztály, ahelyett, hogy összehangolt ütközetet vívott volna Levicénél, kénytelen volt egymástól elkülönítve harcot nyitni; harci tevékenysége folyamán azonban a két hadosztály nem volt egészen elszigetelve egymástól.

A hadműveleteknek ebben az első szakaszában, amikor a harci tevékenység kiterjedt a hadseregcsoport egész frontvonalára, a vezetés számos belső nehézséggel került szembe.

Június 5-én kihírdették az ostromállapotot. Rendszabályokat hoztak az ellenséges érzelmű lakosság féken tartására (tűszok összeszedése, a lakosság lefegyverzése, büntető

rendsabályok kilátásba helyezése stb.). Ezek a rendszabályok csökkentették ugyan az ellenséges cselekmények számát, de nem tudták azokat teljesen megszüntetni. Folytatód-
tak a frontvonalak mögötti lövöldözések, a szabotázs-cselekmények a vasút- és híradó
vonalak ellen. Nagyarányú kémtevékenység folyt. Mindenütt számolnunk kellett azzal,
hogy az ellenség jól tájékozódott csapatmozgásainkról. Másrésztől viszont mi egyáltalán
nem ismertük az ellenség helyzetét. Semmilyen hírszerző szolgálatunk sem volt. Nem
tudtuk, hogy mi történik Ligetfalunál vagy Győrnél, ennél a fontos vasúti csomópont-
nál, ahol az ellenség rendkívül rövid idő alatt elegendő erőt vonhat össze, átkelhet a Du-
nán, s fellázíthatja a Nagy Schütte lakosságát. Csak találgattuk, hogy mi történik a
Morava mögött.

Míg a felderítés teljesen hiányzott, az ismeretlen eredetű rémhírek akadálytalanul ter-
jedtek. Néhány tiszt vita nélkül elhitte és tovább terjesztette ezeket a híreket. A hadsereg-
csoport vezénylő tábornokának kellett figyelmeztetnie őket kötelességükre.

Csakhamar azonban megkezdődött az ügynökök toborzása.

Hírszerző szolgálatot szerveztek a hadsergcsoport vezérkaránál, a hadosztályoknál
és a bratislavai körzet parancsnokságánál. Végül a megerősített légierő is jelentős segít-
séget jelentett ezen a téren. Ennek ellenére különösen a június első két hetében burjánzó
sok rémhír nagy gondot okozott a parancsnokságnak.

A fegyelem rendkívül alacsony fokon állott a követelményekhez képest. A hadsereg-
csoporthoz küldött csendőrségi erősítés, a csapatok mögöttes területein hozott bizton-
sági kordon ellenére sok szökés, őrhelyelhagyás, fosztogatás fordult elő. Nagyon nagy
volt az öncsonkítások száma (a bal kezükön megsebesültek száma lehetetlenül nagy volt).

Közvetlen megtorló eszközeink nem voltak. Kétségtelen, hogy olyan esetekben, ame-
lyeket a szabályzat szigorúan előír, bíraskodás nélkül is foganatosítottak megtorló intéz-
kedéseket, ez azonban nem volt kielégítő. Amikor a megtorlandó cselekmények száma
abnormálisra növekedett, felmerült egy sokkal hatékonyabb bíraskodás szükségessége,
amely nemcsak szigorúan, de gyorsan is ítélkezik. Ilyen körülmények között e kérdéssel
a haditanácsnak külön kell foglalkoznia.

Hozzátehetjük még, hogy bizonyos katonai vezetők tehetetlensége, az a tény, hogy
kevésbé bízták az ügyben, amelyért embereiket lelkesítették, a katonák nagy részének
képzetlensége, mind megannyi oka volt a fegyelem hiányának.

A hadműveleti sikerek általában kedvező politikai hatással jártak, de néhány vonatkozásban hátrányos következményük is volt. A felszabadító háború serkentette a szlovák nép harcát önrendelkezésért, és lehetővé tette a Szlovák Tanácsköztársaság kikiáltását. (Lásd itt Bokányi Dezsőnek a Tanácsok Országos Gyűlésén mondott beszédét.) A helyzet azonban kedvezőtlenre vált, amikor kiderült, hogy a hadászati sikerek továbbfejlesztéséhez nem elegendő a Tanácsköztársaság katonai ereje; a történelmi Magyarország északkeleti határának elérése ugyanis maximálisan igénybe vette a Vörös Hadsereget. Szovjet-Oroszország ugyancsak nem volt abban a helyzetben, hogy a két hadsereg egyesüléséhez az utat megnyissa. Felül kellett tehát vizsgálni a hadászati célkitűzést. A Magyar Tanácsköztársaság számára döntő jelentőségű katonai helyzet képe teljesebbé válik, ha bepillantunk a szovjet Forradalmi Katonai Tanács beszámolójába.

A magyar Vörös Hadsereg sikerei megszilárdították a diktatúra tekintélyét az országon belül, de a háborús terhek megnövelték a gazdasági nehézségeket. A tanácskormány nemzetközi tekintélye is megerősödött, ám a sikerek felszították a nemzetközi reakció beavatkozási kedvét.

Clemenceau, a békekonferencia elnöke jegyzékben szólította fel a magyar kormányt hadműveleteinek beszüntetésére. Az adott szituációban ez a diplomáciai lépés mindenképp a szorongatott helyzetben levő csehszlovák burzsoá hadsereg megsegítését célozta. Pedig, hogy a békekonferencia mennyire tisztában volt a Magyar Tanácsköztársaság elleni agresszió lényegével, a kezdeményezés okaival és főleg céljaival, azt mi sem bizonyítja jobban, mint a békekonferencia jegyzőkönyve. Megdöbrentő a tisztánlátás mértéke, és ennek fényében az a politikai cinizmus, amely az imperialista nagyhatalmi érdekeknek és a forradalomellenes céloknak megfelelően az egyszerű tényeket, egy kis nép legelemibb jogait és érdekeit is mellőzi.

A Négyek Tanácsa június 7-i ülésén készült jegyzőkönyv egy részlete Clemenceau javaslatát és a jegyzék szövegét tartalmazza. A békekötés gondolata és a fenyegetés egyaránt benne van, de amíg az előző csupán konkrétum nélküli ígéret, az utóbbi ismét kézzel fogható valóság. Ennek megvilágítását célozza az Armée d'Orient vezérkari főnökének június 9-i intézkedése, amelyet alább közlünk, és amely világosan tükrözi a szövetséges kormányok valódi szándékát.

Mint ismeretes, a tanácskormány a problémák megvitatására tárgyalásokat javasolt. Megfontolt válaszejegyzéke felkavarta a magyar kérdés körüli nézeteltéréseket, a Vörös Hadseregnek a békekonferencia számára kényelmetlen sikerei pedig a kölcsönös vádaskodások okául szolgáltak. Ezek az egyenlenségek és a meg-

felelő kombattáns katonai erő hiánya kérdésessé tették a további eljárás hatékonyságát. Sajnos, a tanácskormány nem értékelte kellően a kérdésnek ezt az oldalát. A helyzet elemzéséből és Lenin észrevételeiből – Lenin egyik táviratát alább közöljük – csak részben jutott megfelelő következtetésekre. Nagyon helyesen tárgyalásokat kezdeményezett a fegyvernagyvág érdekében, e tárgyalásokon azonban nem használta ki az imperialista hatalmak közt kétségtelenül meglevő ellentétet, nagyobb jelentőséget tulajdonított ígéreteiknek és fenyegetéseiknek, mint megvalósítható lehetőségeiknek, valamint a saját katonai eredményekben rejlő értékeknek. Ezt követően ugrásszerűen megnőtt a forradalom izolálására irányuló törekvések esélye.

A Forradalmi Kormányzótanács és a katonai vezetés egy része a csehszlovák burzsoá hadsereg elleni hadműveletek északnyugati irányú továbbfejlesztését javasolta. Ez a támadás meg is kezdődött, de a fegyverszünet aláírásával megszakadt. Katonai jelentőségéről, mélyreható politikai hatásáról, valamint kibontakoztatása esetén várható következményeiről a nyugat-szlovákiai hadseregcsoporthoz parancsnokának, Mittelhauser tábornoknak összefoglaló jelentését közöljük. S ha egyes részletek megítélésében Mittelhauser természetesen téved is, az a hadászati koncepció, amelyet a magyar Vörös Hadsereg vezetése részéről feltételez, kétségtelenül elgondolkodtató.

Bokányi Dezső, a Tanácsok Országos Gyűlésének elnöke üdvözli a Szlovák Tanácsköztársaság kikiáltását (1919. június 17.)

... T. elvtársak! Örömmel tudatom önökkel, és önök is bizonyára örömmel veszik tudomásul azt, hogy tegnap délből, Eperjesen, nagy ünnepségek keretében szlovák proletártestvéreink kikiáltották az önálló Szlovák Tanácsköztársaságot. (Az ülés tagjai felállanak helyükről, és lelkesen éljenek és tapsolnak.) Ugyancsak a Szlovák Tanácsköztársaság táviratban üdvözli a Magyar Tanácsköztársaság első tanácskongresszusát, és reméli, hogy a legközelebbi időben velünk együtt vezeti a két felszabadított tanácsköztársaság ügyeit. Egyúttal táviratot küldött a Magyarországi Tanácsköztársaság Vörös Hadseregének, amelyben üdvözli a Vörös Hadsereget. Méltóak akarnak lenni ők is a mi Vörös Hadseregünkhöz azzal, hogy a maguk erejét is odaforrasztják a nagy felszabadítást végző erőnkhez. (Élénk éljen és taps.)

Ez a megnyilatkozás dokumentálása annak, hogy a proletárdiktatúra megoldja a világtörténelemnek két legnehezebb problémáját. Az egyik az osztályellentét, a másik a nemzeti ellentét.

A világtörténelmen keresztül az osztályellentét és a nemzeti ellentéteknek a küzdelme volt az, ami az emberiség milliónyi energiáit lekötötte, és nem engedte az emberiséget ahhoz a történelmi szerephez eljutni, hogy az emberiségnek csak egy feladata legyen: küzdelem összes erejével a természet vakon működő erőinek leigázására az emberiség boldogságáért. (Úgy van!) Ez az embernek ezt a szerepet kell betöltenie. Ezt keresztettk a létért való állati küzdelemből az emberi társadalomba hatványozott dühvel átvitt osztályharcok, és akadályozták a nemzeti válaszfalak, amelyek véres forradalmak, véres háborúk árán ember és ember, nemzet és nemzet ellen vívott harcban elpusztították az emberi történelemben az emberiségek leggyönyörűbb energiáit. (Úgy van!)

Büszkék lehetünk, hogy ezt a két problémát, amelyet az előző kormányzatok nem tudtak semmiféle hatalmi szóval megoldani, a proletárság felszabadító gondolata, az osztályharcok megszüntetésének gondolata kiváltja a lelkekből, leomlasztja az osztályharcit, lerombolja a nemzeti válaszfalakat, összehozva milliók szívét. A Szlovák Köztársaság kikiáltása pregnáns kifejezése annak, hogy a szívek közelednek, a válaszfalak leomlanak végre, s az ember emberré lesz a földön, hogy betöltse azt a hivatást, amelyről Engels azt mondta, hogy az előző történelem nem volt más, mint élés a szükségszerűség birodalmában, hogy most az emberiség átmenjen végre a szabadság birodalmába.

Üdvözljük a Szlovák Tanácsköztársaságot ezen nagy történelmi munkájában, és azt hisszük, hogy a mi szíveink és érzéseink összeforrnak; példát mutatunk osztályharcit és nemzeti kérdésben Európa emberiségének, és ezzel úttörő munkát végzünk. Üdvözljük társainkat táviratban is ezen úttörő munkáért! (A gyűlés tagjai felállnak. Hosszan tartó viharos éljenzés és taps.)

A Tanácsok Országos Gyűlésének Naplója.
Budapest 1919. 46-47. old.

Szovjet-Oroszország katonai helyzete 1919 nyarán, Ukrajnában (Részlet a Forradalmi Katonai Tanács beszámolójából)

Az ukrajnai front a breszti szerződés által megállapított demarkációs vonal mentén fokozatosan alakult ki.

Amikor az Ukrajnát megszálló német csapatok kezdtek felbomlani, és részben kivonták őket a frontról, hogy Németországba szállítsák őket, részben maguk kezdtek önkényesen leszerelni és szétszóródni Ukrajnában – helyettük megjelentek Petljura osztagai. Petljura az antanthatalmak támogatásával hozta létre hadseregét Oroszország ellen.

(1919) Január havában a front egész szélességében a demarkációs vonal mentén ott állottak Petljurának már megalakult csapatai.

Segítséget kellett nyújtanunk Ukrajna megalakult szovjet kormányának, s ez volt az oka Ukrajna belső területei ellen és a Fekete-tenger partjai irányában végrehajtott hadműveleteinknek.

Ez a hadművelet gyors és erélyes végrehajtást követelt, hogy Petljurának ne legyen ideje az antant támogatása mellett megszerveznie hadseregét, másfelől ezt követelte a mi fő támadó hadműveletünk a Déli Fronton.

Az az erély, amellyel támadásunkat megkezdtuk, nagy pozitív eredményekkel járt: (1919) május havában elfoglaltuk Krímet, és júniusra hadseregeink megközelítőleg kikutottak Szarni, Rovno, Kremenszkaja, Kamenyec-Podolszk s a Dnyeszter-folyó vonalára, kiszorítva Petljura embereit és az antantnak őket támogató csapatait. A Fekete-tenger partvidéke az ogyesszai, herszoni, nyikolajevi és szevasztopoli kikötőkkel a mi kezünkben volt.

Ukrajnának általunk elfoglalt területét azonban nem sikerült megtartanunk: Gyenyi-kinnek a déli fronton a Donyec-medencéből kiinduló, (1919) május hó végén megkezdődött támadása áttevődött Ukrajnába, és a déli front hadműveletei maguktól áttevődtek Ukrajnára. Ezeknek az inkább partizán jellegű, mint reguláris hadsereg ismérveit magukon viselő ukrajnai csapatoknak a szervezetlensége ezeket a csapatokat megbízhatatlanná tette tisztán harcászati szempontból is és politikai szempontból is.

Magában Ukrajnában szüntelenül egymást követték a lázongások, fölkelések, ami rend-

kívül megnehezítette az igazgatást, megzavarta a vasúti szállítást a maga egészében, és feldúlta az egész arcvonal mögötti területet.

A központtal való összeköttetés nem volt szilárd, és a főparancsnokság rendkívül nehéz és bonyolult feltételek közé került a front irányítása tekintetében. Eközben (a fehér-gárdisták) támadása a Dnyeper mindkét partja mentén rendkívül tervszerűen bontakozott ki, és ezzel igen hátrányos stratégiai helyzetbe hozta a mi ott működő hadseregeinket, mert oldalról szorongatta őket, s fenyegette az egész arcvonal mögötti területet és a központtal való összeköttetést.

Amikor a fronthelyzet következtében hadseregeink stratégiai bekerítése kezdett fenyegetővé válni, a főparancsnokság kénytelen volt úgy határozni, hogy fokozatosan visszavonul, és seregeinket kivonja Ukrajnából.

Egész augusztus folyamán elhúzódott ez a nehéz hadművelet, és szeptember 1-re frontunk körülbelül az Uborty-folyó, Novogród-Volinszkij, Zsitomir, Nyezsín vonalon állapodott meg.

Ettől az időtől kezdve nagyobb hadműveletek ebben az irányban szüneteltek, és nagy vonalakban a helyzet továbbra is lényeges változások nélkül maradt.

A Szovjetunió a Nagy Októberi Szocialista Forradalom, a polgárháború és az újjáépítés időszakában (1917–1926).

Válogatott dokumentumok. Budapest 1961. 321–322. old.

A Négyek Tanácsának jegyzéke a Magyar Tanácsköztársaság kormányához (Részlet a békekonferencia 1919. június 7-i ülésének jegyzőkönyvéből)

... *Clemenceau* kijelenti, hogy ezt a jelentést* tanulmányozniuk kell a tanács katonai szakértőinek, bár véleménye szerint addig is, amíg ez megtörténik, valamilyen közvetlen akcióhoz lehetne folyamodni. Emlékeztet arra, hogy a románok háromszor átlépték a kijelölt fegyverszüneti vonalat, de mind a háromszor leállították őket. A magyarok megtudták, hogy a románokat visszatartják, erre összevonták erőiket, rátámadtak a csehszlovákokra, és nagyon komoly eredményt értek el. Javasolja, hogy amíg a versailles-i jelentést tanulmányozzák, küldjenek táviratot (a magyar kormánynak), a következő tartalommal: a csehek elleni támadást a magyarok éppen abban az időpontban kezdték, amikor meghívták őket a békétárgyalásokra. Ha megállnak, akkor békét kötünk velük. Ha nem, akkor aktív rendszabályokhoz folyamodunk ellenük.

Megegyeztek abban, hogy a szomszéd szobában tartózkodó Albi tábornok készítse el a távirat fogalmazványát. Amikor ez megtörtént, az ülés elé terjesztették és jóváhagyták a fogalmazványt egy kisebb változtatással, nevezetesen azzal, hogy az „erőszak” szó helyébe a „végső eszközök” szavakat írták. Ez Wilson elnök javaslatára történt, aki nem akart erőszakkal fenyegetőzni ott, ahol a helyszínen semmiféle erő sem áll rendelkezésre.

Az elfogadott táviratot az 1. sz. függelék tartalmazza.

Clemenceau vállalta, hogy a táviratot elküldi a tanács nevében.

1. sz. Függelék a CF. 52. jelű jegyzőkönyvhöz
WCP.-940

* A versailles-i katonai megbízottak jelentéséről van szó. A jelentés nincs a jegyzőkönyvhöz csatolva. — *Szerk.*

Párizs, 1919. június 7.

A szövetséges és társult hatalmaknak az a szándékuk, hogy meghívják a magyar kormány megbízottait a párizsi békekonferenciára abból a célból, hogy a konferencia közölhesse nézeteit Magyarország tulajdonképpeni hatáiról.

És éppen ebben a pillanatban a magyarok heves és igazságtalan támadást indítanak a csehszlovákok ellen, és behatolnak Szlovákiába.

A szövetséges és társult hatalmak már megmutatták, hogy szilárd elhatározásuk véget vetni minden haszontalan ellenségeskedésnek: két ízben megállították a román hadsereget, amikor az átlépte a fegyverszüneti vonalat és a semleges övezetet, s ezzel megakadályozták, hogy a románok folytassák előnyomulásukat Budapestre; valamint megállították a szerb és a francia hadsereget Magyarország déli frontján.

Ezért hivatalosan felkérjük a budapesti kormányt, hogy késedelem nélkül szüntesse meg támadását a csehszlovákok ellen. Ellenkező esetben a szövetséges és társult hatalmak abszolút elhatározása, hogy a végső eszközök közvetlen alkalmazásához folyamodnak abból a célból, hogy rászorítsák Magyarországot az ellenségeskedések megszüntetésére és arra, hogy meghajoljon a szövetségesek ama rendíthetetlen akarata előtt, hogy rendelkezéseiket tiszteletben tartassák.

Ezen sürgönyre 48 óra alatt válaszoljanak.

*Papers . . . PPC VI. köt. 240-241.
és 246-247. old.*

A szövetséges haderők főparancsnoksága vezérkari főnökének távirata Mišić vajdához, a szerb hadsereg vezérkari főnökéhez a szerb hadsereg készenlétbe helyezéséről (1919. június 9.)

*Rejtjelezett távirat Mischitsch (Mišić) vajdának
Belgrád (a szerb összekötőn át)*

A hadműveletek elsőbbsége

I. Az antanthatalmak kormányai június 7-én 22^h-kor táviratban adtak parancsot a magyar kormánynak, hogy késedelem nélkül szüntesse be támadását Csehszlovákia ellen, mert ellenkező esetben a szövetséges kormányok különleges intézkedések fogantatására szánják el magukat. Erre az ultimátumra 48 órás határidőn belül kértek választ.

II. Abban az esetben, ha Magyarország elutasítaná az antantkormányok ultimátumát, a szövetségesek központosított támadást terveznek Magyarország megszállására, a szövetséges haderők főparancsnokságának legfőbb irányítása alatt, a következő erőkkel:

- a) Egy szerb hadosztályt közvetlenül Budapestre rendelnek.
- b) Az erdélyi román hadsereg, amint csak lehetséges, felszabadítja a csehszlovák hadsereget az északi front mögötti magyar erők nyomása alól, és azután hirtelen nyugat felé tör.
- c) A magyarországi francia hadsereg fogja biztosítani az összeköttetést Románia és Szerbia között.

Semmiféle támadó mozdulatra nem kerülhet sor a szövetséges és társult hatalmak Legfelsőbb Tanácsának rendelkezése nélkül.

III. A Legfelsőbb Tanács ezen rendelkezéseinek végrehajtása végett kérem önöket, hogy Szabadka térségében sürgősen vonjanak össze egy gyalogos- és egy lovashadosztályt. Kívánatos, hogy ezeket az erőket a lehető legrövidebb időn belül készítsék fel. A menet esetleges tengelye: Szabadka-Budapest.

IV. Kérem, tájékoztassanak, hogy az említett erők mely időpontra lesznek ütképesek. Hasonlóképpen számolok az egész szerb légierő bevetésével.

V. Az erők összességét a szövetséges haderők főparancsnokságának legfelsőbb irányítása és a később kinevezendő francia főparancsnok alá helyezik.

VI. Kérem, hogy minden sürgős intézkedést tegyenek meg a szükséges előkészületekhez, mivel a határozat szerint semmiféle támadó mozgás nem lehetséges a Legfelsőbb Tanács utasítása nélkül.

VII. Kérem jelen táviratom átvételének visszaigazolását.

Az általános vezérkar
főnökének megbízásából

*Jugoszláv Népbadereg Hadiörténelmi Intézetének
Archívuma. Hadsereg-főparancsnokság. 2-I-III-
28.*

A Négyek Tanácsa és a katonai szakértők vitája a magyarországi katonai helyzetről a magyar kormány válaszigjegyzéke után (Részlet a békekonferencia 1919. június 9-i ülésének jegyzőkönyvéből.)

Clemenceau bejelentette, hogy Budapestről igazolták annak a táviratnak átvételét, amelyet 1919. június 7-én küldött a Négyek Tanácsa a Csehszlovákia ellen intézett magyar támadás ügyében.

Wilson elnök közölte, hogy a szövetséges és társult hatalmak meghívták a katonai megbízottakat, hogy megtárgyalják velük a Magyarország vonatkozásában szükséges katonai rendszabályokat, egybehangzóan azokkal a javaslatokkal, amelyeket a versailles-i katonai megbízottak tettek a csatolt feljegyzésben.* Ő (Wilson elnök) egymásnak ellentmondó megállapításokat hallott a magyarok csehszlovákiai előnyomulásáról. Szeretné ezért valamelyik katonai szakértőtől hallani a valóságos tényeket, és felkéri Wilson tábornokot, adjon rövid összegezést a jelenlegi katonai helyzetről.

Wilson tábornok megállapította, hogy az első mozdulatot a csehszlovákok tették, amikor átlépték a határt. Ez a tény a nemzeti érzés erős fellángolását váltotta ki Magyarországon, amelynek eredményeképpen a magyarok megtámadták a csehszlovákokat, és a dolgok jelenlegi állása szerint a magyarok meg fogják verni a csehszlovákokat.

Wilson elnök megkérdezte, nagyon heves-e a magyar támadás a csehek ellen.

Wilson tábornok azt felelte, hogy a rendelkezésére álló értesülések nem elégségesek ahhoz, hogy határozott választ tudjon adni a kérdésre.

Lloyd George közölte, hogy nagyon fontos értesülést kapott egy brit alattvalótól, aki éppen most érkezett vissza Budapestről. Ez a szemtanú azt mondta, hogy az egész felelősség a románokat terheli. A fegyverszünet megkötésekor az Armée d'Orient fő-

* Ez a dokumentum nincs a jegyzőkönyvhöz csatolva. - Szerk.

parancsnoka, Franchet d'Esperey tábornok meghúzta a határvonalat Románia és Magyarország között. Ezt a határvonalat a románok átlépték Franchet d'Esperey rendelkezése ellenére, aki ezek után egy második határvonalat állapított meg, jelentékenyen előbbre, mint az első volt. A románok ezt a második határvonalat is átlépték. Ebben az időben Kun Béla már elintézett embernek számított, a vidék lakossága el volt szánva rá, hogy megszabadul tőle. De abban a percben, amikor a románok ismét előrenyomultak Magyarországon, a régi magyar hadseregnek sok arisztokrata tisztje Kun Bélához futott, és önként jelentkezett hadiszolgálatra, hogy megállítsák a betörést. Ennek eredményeképpen erős nemzeti mozgalom indult Magyarországon a haza védelmére. Ezzel egyidejűleg a csehszlovákok is előretörték azzal a szándékkal, hogy elfoglalják azt az egy szénmedencét, amely még megmaradt az új magyar állam határain belül. Az eredmény Magyarország nemzeti felkelése volt a csehszlovákok ellen.

Ebből is látszik, hogy az egész felelősség a románokat terheli, akik elsőként támadtak az új magyar államra; a román támadást követte a csehszlovák előretörés a salgótarjáni szénmedence irányába.

(Lloyd George) informátora közvetlenül Budapestről jött, és az általa elmondottak teljesen egybevágnak azzal, amit Bliss tábornok állapított meg a versailles-i katonai megbízottak jegyzékéhez csatolt memorandumában.

Clemenceau rámutatott, hogy a katonai megbízottak még nem adtak választ Wilson elnöknek a vidék katonai helyzetére vonatkozó kérdésére.

Lloyd George közölte, hogy az alábbi két táviratot kapta, amelyek választ adnak Clemenceau kérdésére:

Az első távirat 1919. június 5-én kelt Prágában, és június 8-án érkezett Párizsba. Az állt benne, hogy Masaryk elnök kívánságára Pellé tábornok lett a csehszlovák hadsereg főparancsnoka, és hogy Pozsonyban kihirdették a statáriumot. A második távirat 1919. június 7-én kelt, ugyancsak Prágában, és közli, hogy Wobsi-t (?) elfoglalták a magyarok, és a helyzet rendkívül súlyos. A csehszlovák csapatok teljesen letörték, és nagy lőszerhiánnyal küzdenek. A magyarok Pozsonyt fenyegetik, ahol Csehszlovákia egyetlen lőszergyára van.

Lloyd George folytatólagosan elmondta még, hogy informátora szerint a szlovákok bolsevikok lettek, sőt csaknem egész Csehszlovákia bolsevik lett.

(Cavallero tábornok térképen megmutatja Magyarország határait, a románok által elfoglalt magyar területet és a magyarok által jelenleg megszállt csehszlovák területet.)

Belin tábornok kifejtette, hogy a magyarok csehszlovákiai előrenyomulásukkal beékelődtek a csehszlovák hadsereg balszárnya és a román hadsereg jobbszárnya közé, úgyhogy a két hadsereg közötti összeköttetés megszakadt. Ennek eredményeképpen megnyílt az út, amelyen át a magyarok előnyomulhatnak Pozsony, a legfontosabb csehszlovák központ felé.

Lloyd George felvilágosítást kért a románok magyarországi betöréséről.

Belin tábornok azt válaszolta, hogy a románok megálltak azon a demarkációs vonalon, amelyet Franchet d'Esperey jelölt ki a fegyverszüneti vonal átlépése után.

Lloyd George hangsúlyozta azt a tényt, hogy a románok mélyen behatoltak Magyarországra, az első fegyverszüneti vonalon túl.

Wilson elnök szintén elismeri, hogy a románok ennek folytán jelentékeny magyar területet foglaltak el.

Lloyd George folytatólagosan megállapította, hogy ezenfelül a csehek szintén betörték Magyarországra, és a salgótarjáni szénbányák felé igyekeztek. Véleménye szerint nyilvánvaló, hogy a történekvért teljesen a románokat és a csehszlovákokat kell hibáztatni, és

ezt fontolóra véve, a tanács kötelessége, hogy kifogástalanul (fair) járjon el az ellenséggel szemben is.

Wilson elnök egyetértett ezzel. Hozzátette, hogy bizonyos körülmények között elég nehéz a barátokkal szemben is kifogástalanul eljárni. Javasolta, hogy a katonai tanácsadók vonuljanak vissza, és a kérdést a továbbiakban a Négyek Tanácsának tagjai egymás közt beszéljék meg. *Lloyd George* megkérdezte, hogy a tanács rendelkezik-e a szükséges tájékozottsággal a román és a csehszlovák lőszerkészletet és egyéb hadianyagot illetően.

Cavallero tábornok jelentette: *Segre* tábornokot, a bécsi fegyverszüneti bizottság fejét felkérték, hogy a régi osztrák–magyar hadsereg készleteiből küldjön hadianyagot a csehszlovák hadseregnek. *Segre* tábornok készségesen hozzájárult ehhez a javaslatához, és a katonai megbízottak a Legfelsőbb Haditanácsnak küldött feljegyzésükben javasolták, hogy a bécsi olasz fegyverszüneti bizottságot bízzák meg a szóban forgó ügy elintézésével.

Lloyd George megkérdezte, hogy milyen arányú segítséget kapott a román hadsereg a szövetséges és társult hatalmak kormányaitól. Rámutatott arra, hogy Románia szembeszállt a szövetséges főparancsnokkal, *Franchet d'Esperey* tábornokkal, és kétszer is megtagadta parancsainak teljesítését. Ez világosan mutatja, hogy Párizs rendelkezéseit nem teljesítették. A Legfelsőbb Tanács utasításokat adott a románoknak, azok meg egyszerűen fügét mutattak. Emiatt, véleménye szerint, meg kell szüntetni minden további szállítást mindaddig, amíg teljes nem lesz az egyetértés. Tudomása szerint Nagy-Britannia igen jelentős mennyiségű anyagot küldött; ezt most leállítják; javasolja Franciaországnak, hogy tegye ugyanezt. A közép-európai zavarok mind abból erednek, hogy barátaik nem teljesítik a Legfelsőbb Tanács rendelkezéseit. Szükségesnek tartja, hogy barátaikkal szemben erélyes eszközöket vegyenek igénybe. Az adott esetben minden zavart az okozott, hogy Románia a kapott utasítások ellenére is előrenyomult. Következésképpen minden szállítást meg kell szüntetni Romániába mindaddig, amíg teljesen egyet nem értenek abban, hogy mi a teendő.

Wilson elnök azt a nézetét fejezte ki, hogy a románokat vissza kell rendelni az eredeti fegyverszüneti vonalra. Megkérdezte, hogy a románok *Smuts* tábornok látogatása után is folytatták-e előnyomulásukat.

Lloyd George igenlően válaszolt.

Clemenceau azt mondta, hogy a románok a Legfelsőbb Tanács legutóbbi utasítására megálltak.

Lloyd George véleménye szerint helyesebb lenne azt mondani, hogy a magyar erők állították meg őket.

Clemenceau rámutatott, hogy a katonai szakértők 43. sz. feljegyzésükben azt ajánlották, hogy a románok menjenek tovább előre.

Sackville-West tábornok kifejtette, hogy ez a javaslat csak a katonai megbízottakhoz intézett azon utaláson alapszik, amely a következőképpen hangzik:

„A szövetséges és társult hatalmak Legfelsőbb Tanácsa megbízta a Legfelsőbb Haditanácsnak *Versailles*-ban működő katonai megbízottait, vizsgálják meg, milyen katonai intézkedéseket kellene foganatosítani a szövetséges hadseregeknek, hogy véget vessenek a Csehszlovákia ellen irányuló magyar támadásnak.”

Cavallero tábornok engedélyt kért az alábbi távirat felolvasására, amelyet az olasz főhadiszállás kapott:

„Minthogy a román hadsereg előretört, és április 25-én elért körülbelül . . .-ig*, majd folytatja az előnyomulást északnyugati irányban a Tisza felé, a csehszlovák honvédelmi miniszter elrendelte, hogy a csehszlovák csapatok lépjk át a jelenlegi demarkációs vona-

* A jegyzőkönyv ezen a helyen hiányos. (Eredeti lábjegyzet.)

lat, és foglalták el azt az egész területet, amelyet a magyar csapatok kiűrtettek a csehek frontja előtt. A magyar csapatokat erről a területről azért vonták ki, hogy megállítsák a románok további előnyomulását. A csehszlovák előretörést Hennocque tábornok csapatai hajtották végre”.

Clemenceau azt kérdezte, miért üritették ki a magyarok a csehszlovákok előtti területet.

Cavallero tábornok azt válaszolta, hogy a magyarok azért kényszerültek visszavonni csapataikat, hogy megállítsák a román előnyomulást. A csehszlovák előnyomulás az érc-tartalmú hegyektől délre fekvő azon egész vidéket fenyegette, amelyen az új magyar állam területén egyedül megmaradt szénbányák fekszenek.

Clemenceau megkérdezte, nem lehetne-e behívni Brătianu, Beneš és Kramář urakat, mielőtt döntenének.

Wilson elnök szerint ez nem szükséges. Ő személy szerint azt gondolja, hogy veszedelmes dolog a puskaporos hordóval játszani.

Lloyd George egyetértett vele. Véleménye szerint olyan rendszabályokra van szükség, amelyek kikényszerítik a Legfelsőbb Tanács rendelkezéseinek végrehajtását. A múltban az történt, hogy a kis balkáni államok szembeszálltak minden Párizsból küldött utasítással, és amikor bajba kerültek, mindig Párizsba futottak, hogy húzza ki őket a csávából. Egyetértett Wilson elnökkel abban, hogy a kérdést oldja meg a Négyek Tanácsa anélkül, hogy meghallgatná a kis államokat.

(Megegyeztek abban, hogy a Négyek Tanácsa tovább fog tanácskozni a kérdésről. Az ülést ezután elnapolták.)

Papers . . . PPC VI. köt. 254–258. old.

Lenin Kun Bélának küldött távirata az antanttal folyó tárgyalásokról

Mi, a párt Központi Bizottságában, külön napirendi pontként, külön megvitattuk az ön által megnevezett elvtárs elküldésének kérdését, amelyet ön felvetett. Megállapítottuk, hogy az illető elvtársat lehetetlen elküldenünk, és egy másikat küldtünk, aki már el is indult, csak technikai okokból késik; hamarosan meg kell érkeznie.

Egyébként még megjegyzem, hogy önnek persze igaza van, hogy tárgyalásokat kezd az antanttal. Tárgyalásokat kell kezdeni és folytatni, minden lehetőséget feltétlenül ki kell használni legalább ideiglenes fegyverszünet vagy a béke megkötésére, hogy a nép lélegzetvételnyi szünethez jusson. De egy pillanatig se bízzanak az antantban, becsapja önöket, és csak időt akar nyerni, hogy aztán megfojthassa önöket is, bennünket is.

Igyekezzen repülőgépek útján velünk postai összeköttetést szervezni. Szíves üdvözléssel

Lenin

Lenin Magyarországról.

Kossuth Könyvtár 1965. 108–109. old.

Mittelhauser tábornoknak, a nyugat-szlovákiai hadseregcsoport parancsnokának összefoglaló jelentése a magyar Vörös Hadsereg hadászati céljairól, júniusi hadműveleteinek eredményéről és a várható fejleményekről

A) A magyar célok

Az egyhónapos (május vége—június vége) hadjáratra visszatekintve világossá válik, hogy a bolsevista erők három cél elérésére törekedtek.

1. Kassa és Eperjes földrajzilag és politikailag jelentős célpontjainak elfoglalása, amely lehetővé teszi a Csehszlovákia és Kárpátalja közötti összeköttetés megszakítását és a Galíciával való közvetlen kapcsolatot.

Ezt az első célkitűzést a Miskolcból kiinduló támadás révén elérték.

Másrészt azonban a prágai és a varsói francia missziók vezetőinek összehangolt tevékenysége elejét vette azoknak a politikai következményeknek, amelyekben a bolsevista kormányzat a lengyel határ elérése után reménykedett. Valójában az Eperjestől északra történő magyar előrenyomulást nem követték aktív propagandasikerek. (Bolsevista módszer szerint ezt a propagandát a további támadás előkészítésére szervezték.) A Prága–Varsó szövetség kivédte a propaganda hatását Galíciában.

A Miskolctól Eperjes északi részéig húzódó bolsevista erők katonai helyzetét zavarta a román csapatok jelenléte a Tiszánál. Valóban, egy Tiszafüredről meginduló román oszlop egyik pillanatról a másikra elérte Mezőkövesd felé a hatvan–miskolci vasútvonalat, s ezzel kettészakította az egyetlen magyar összeköttetési útvonalat.

Attól fogva, hogy a magyar előretörés Iglótól keletre elakadt, a katonai helyzet romlása megnehezítette a bolsevista vezetés döntéseit.

Biztosan elfogadható az a megállapítás, hogy a magyar kormány ezen események után arra a következtetésre jutott, hogy az Eperjes–Galícia irányában végrehajtandó támadás előfeltétele a Tisza völgyének megtisztítása a románoktól.

2. Az utolsó magyar támadás második céljának tekinthető Vrutky mellett Žilina elfoglalása. A žilina-i vasútvonal-elágazás az egyetlen vasútvonal, amely Szlovákiát Morvaországgal összeköti, s ezért fontos hadászati célpont, különösen mozgó háborúban, amelynek lényeges feltétele a zavartalan vasúti forgalom.

A magyar vezetés Žilina elfoglalása után megfosztaná Szlovákiát az utánpótlástól, elvágná a keleti hadseregcsoport összeköttetési útvonalait, s ugyanakkor biztosítaná saját csapatai részére a kiváló kremnica–zvolen–lučeneci vasútvonalat, megkettőzve a Landomer–Nová Baňa–Levice–Párkány vasútvonallal. Továbbá előrevethetné propaganda-előőrseit a zavaros és vitás Jablunkov–Těšín terület felé, egészen „a két világ összefolyásáig, ahol összeütköznek és keverednek a németek, a szlovákok, a lengyelek és a magyarok”.

A bolsevistáknak ez a támadási iránya volt az, amely a legsúlyosabb következményekkel fenyegette a Csehszlovák Köztársaságot.

A magyar vezetés nem tudta elérni ezt a célját, és amint az események megmutatták, a 7. hadosztály erőteljes támadása Levice ellen hatásos elterelő hadmozdulat volt, amely lehetővé tette a 2. hadosztálynak, hogy kibontakozzék, megverje az ellenséget Zvolennél és visszavezesse Detvára.

3. A magyar erők harmadik célja az volt, hogy meghódítsák a Komárom–Érsekújvár–Nyitra támaszpontot, s végül magát Pozsonyt.

Ezt a támadást azonban (amely június 7-től megfeneklett egy Komárom körzetében kitörő hadműveletnél) nem számottevő erőkkkel hajtották végre, mivel az ellenséges vezetés nyilvánvalóan a Žilina irányában végrehajtandó fő támadását kívánta fedezni a Vág vonalának elfoglalásával.

Csak 19-én, a schemnitz-i és a zvoleni kudarc után vált nyilvánvalóvá számukra a Komárom–Galánta–Nyitra bázis jelentősége, s ekkor támadtak jelentős erőkkkel Bratislava felé, fenntartva Levicénél egy nagy erejű erőösszpontosítást.

Ez a támadás a június 20–21-i harcokban a Nové Zámky–Šurany frontszakaszon felmorzsolódott.

E kísérlet csődje nagymértékben hozzájárult ahhoz, hogy a magyar kormány 24-én elfogadta Pellé tábornok ultimátumát. Feltehető, hogy az ellenséges vezetés ezekből a harcokból azt az egyszerű következtetést vonta le, hogy a Žilina irányában végrehajtandó döntő támadás sikerének elkerülhetetlen előfeltétele a sűrű vasúthálózatú Komárom–Galánta–Nyitra bázis és a bratislavai gyakorlóterek elfoglalása.

Ez a bázis és ez a gyakorlótér a párkányi előőrssel mindenekelőtt közvetlenül Budapestet fenyegeti. Nagyszámú bombázó repülőgép bevetése ebben a körzetben arra kényszerítene az ellenséget, hogy egy új támadás kezdetén első erőfeszítéseit Bratislava irányában fejtse ki.

Az utóbbi harci tevékenység és a felderítés következtében, amelyet az ellenség feltehetően hozzánk hasonlóan elvégzett, egy új magyar támadás kibontakozására számíthatunk a Csehszlovák Köztársaság ellen.

B) Az új magyar támadás valószínű kibontakozása

Ha a bolsevista kormány elveszti minden reményét, hogy az antant elismerje, akkor megkísérli áttörni a blokádot egy új, győztes és gyümölcsöző támadással.

Ebben az esetben Bratislava, valamint a Bratislava és az Ipoly közötti területeken aratás alatt álló gazdag termés megszerzését kísérlik meg. Ugyanakkor a júniusi hadjárat tapasztalatai bebizonyították a bolsevista vezetésnek, hogy a Žilina elleni döntő támadás sikerének elkerülhetetlen feltétele a Bratislava–Komárom körzet elfoglalása.

Az Ipoly mellett vagy később, a Komárom–Nyitra frontszakaszon, az odairányított csehszlovák erők megállíthatják ezt a támadást. A Dunán való átkelés Párkánynál vagy Devínnél meglehetősen nehéz. Ezzel szemben egy Bratislava ellen intézett heves támadás a Morava-frontszakaszon, melyet a bécsi kormány cinkosságával osztrák területen történő dunai átkelés után hajtának végre, meglepetésszerű és veszélyes hadművelet lenne. A rosszul védett Bécs gazdagsága szintén csálétek.

Itt megjegyezzük, hogy katonai szempontból a Bécs és Budapest közötti közeledés mindig nagy veszélyt jelent majd Bratislavának és Szlovákiának, és ezért a jövőben a prágai diplomácia egyik legfontosabb feladata lesz, hogy ellenőrizze az Ausztria és Magyarország közötti politikai kapcsolatokat. Eddig a Jugoszlávia felé vezető folyosó volt a legjobb védekezés az Ausztria és Magyarország közötti katonai szövetség veszélye ellen.

A magyar vezetés az új támadó hadművelet során nyilvánvalóan csak első feladatául tűzné ki Bratislava elfoglalását. Amennyiben a Morava-front elleni támadásuk sikerrel jár, a bolsevisták, akik a cinkos bécsi kommunizmusban jelentős támaszra találnak, abban a reményben kecsegtethetik magukat, hogy áttörve a Kis-Kárpátokon, hátba támadják a lépcsőzetesen elhelyezett csehszlovák erőket, bekerítik a Komáromnál egybetorkolló víziutakat, s harapófogóba zárják ezt a területet.

E kezdeti sikerek és Bratislava elfoglalása után a siker komoly lehetőségével megin-

díthatják a koncentrált támadást Žilina ellen, részben a Levice–Schemnitz, részben a Lučenec–Altsohl irányban. Ezt a támadást kelet felé fedezhetik egy másodrendű támadással, amely Miskolctól kiindulva Kassa és Rozsnyó felé bontakozna ki, s egyes könnyű oszlopok harci tevékenységet fejtenének ki Rimaszombat és Tornala irányában is.

C) A magyar támadás kivédését szolgáló előzetes intézkedések

1. Meg kell erősíteni Bratislavát egy Matschfeld felől előretörő támadás esetére. A Kis-Kárpátok nyugati oldalán védelmi állást kell kiépíteni, amelyben bevárható a kelet felől odairányított erősítés.

Ezenkívül összpontosítani kell a tartalékot a Holics–Göding bázisnál, amely erő támadó műveleteket hajtana végre a Morava egyik vagy másik oldalán az ellenség balszárnya vagy összeköttetési vonalai ellen.

Bratislava védelmi tervének kidolgozása folyamatban van.

2. Amennyiben a Morava menti harci tevékenység következtében Bratislava veszélyeztetett helyzetbe kerülne, a csehszlovák erők zömének a Leopoldov–Trnava–Galanta háromszög vasútvonalaait kell fedeznie: a vezetés a fronttal párhuzamos Vráble–Zlaté Moravce–Nová Baňa–Zvolen belső vasútvonalaiban manőverezhet.

Előszörleges feladat azonnal megszervezni Kürt–Levice, Schemnitz és Detva helységek védelmét, hogy az itt áthaladó s a fronttal párhuzamos nagy fontosságú vasútvonalakat biztosíthassuk.

Másodsorban előre meg kell szervezni Nyitra és Neusohl védelmét.

D) Védelmi munkák

Az előőrs tartalék-csapatok mindeneke előtt gyűjtőhelyeket szerveznek előretolt egységük számára, majd a mögöttes területen egy vagy két, egymás mögött elhelyezkedő védelmi vonalat építenek ki. Ezek a munkálatok főleg az oldalozó géppuskák elhelyezését és a völgyi utak eltorlaszolását teszik lehetővé, aminek következtében az ellenség nagyobb bekerítő mozgás végrehajtására kényszerül, amely szükségszerűen lassítja előre nyomulását, s így tartalék erőnk manőverezését megkönnyítjük.

Az alább felsorolt fő támaszpontok – Kürt, Levice, Schemnitz, Detva – megszervezését nem úgy kell felfognunk, mint a területet övező folyamatos védelmi vonalat, hanem mint csapdákat, amelyek elreteszlik az utat az ellenséges csapatok egyenes előrehaladása előtt, s oldalozó mozgásra kényszerítik őket, amely mozgás közben a hadosztálytartalék támadást tud intézni ellenük.

E cél érdekében előretolt árokrendszert kell kiépíteni, géppuska- és üteg-tűzelőállásokkal, amelyeket később betonfedezékekkel lehet fejleszteni . . .

Ezeket a munkálatokat az érdekelt hadosztályok törzseinek sürgősen tanulmányozniuk kell. Két szervezési szakaszra oszthatjuk a teendőket. Az első szakasz a haladékokat nem tűrő munkákat foglalja magában, melyeket a hadosztályoknak a rendelkezésükre álló eszközökkel augusztus 15-e előtt meg kell valósítaniuk. A második szakasz a szabályszerű szélességű drótakadályok és néhány fedezék kiépítését foglalja magában.

A 2., 7. és 11. hadosztályok vezénylő tábornokai tanulmányukat 30-a előtt juttassák el a nyugati hadseregcsoport vezénylő tábornokának.

Mittelhauser

A forradalom belső problémái és az ellenforradalom megerősödése.

Az intervenció második szakasza és a proletárdiktatúra megdöntése

A belpolitikai élet jelentős eseménye volt a pártkongresszus. Napirendjén új pártprogram és szervezeti szabályzat elfogadása szerepelt. A vita azonban elsősorban a párt elnevezése és a diktatúra politikai eszközeinek helyes alkalmazása körül forgott. A gazdasági nehézségek, a békekonferencia nyomása, a szovjet-magyar katonai együttműködés kilátásainak megromlása mellé – amelyek objektíve amúgy is gyengítették a forradalom pozícióit – a Kunfi Zsigmond vezette pártcentrum és a jobboldal támadása járult. Ez utóbbiak vitássá akarták tenni a diktatúra következetes alkalmazásának szükségességét. E törekvés előhírnöke volt Kunfinak „Az Ember”-ben megjelent írása, amelyet itt közlünk. A diktatúra ellen belülről intézett támadás még nyíltabban jelentkezett a kongresszuson, ám a visszautasítás is hasonlóan éles volt. (Lásd alább Kun Béla zárszavát.) Hamburger Jenő, – aki „kútmérgezésnek” nyilvánította Kunfi felszólalását – így nyilatkozott: „Aki akarja (mármost a diktatúrát. – *Szerk.*), jöjjön velünk, aki nem akarja, az vonja le a konzekvenciákat, és ebből az egyesült pártból távozzék.” A forradalmi erők jelentős politikai és eszmei győzelmet arattak, s a kommunistáknak a vezetésből történő puccsszerű kibuktatása sem sikerült.

A centrum és a jobboldal ösztöze azért is nagyon veszélyes volt, mert egyre erőteljesebben szervezkedtek a magyarországi és a külföldi ellenforradalmi erők. Mind a francia megszállás alatt levő Szegeden, mind pedig Bécsben élénk tevékenységet fejtett ki az Antibolsevista Comité. A két csoport megalakulásáról és együttműködéséről lásd Bokor Pál memoárjának részletét. Kun Béla Otto Bauer osztrák külügyminiszterhez intézett jegyzékében tiltakozott az ausztriai Steinbruckban gyülekező fegyveres ellenforradalmi bandák megtűrése ellen. Bölöni György írása a svájci ellenforradalmárok tevékenységéről számol be.

A legjelentősebb ellenforradalmi megmozdulásra június 24-én Budapesten került sor. A puccs számottevő tömegek támogatása hiányában elszigetelődött, és a vörös karhatalmi erők, valamint a katonai egységek gyorsan felszámolták. Alább részletet közlünk a lázadás egyik résztvevőjének, Hőnig Vilmos tüzér-őrnagynak a vallomásából.

A lázadás leverése után Révai József a „Vörös Ujság”-ban feltette a kérdést: Proletárdiktatúra vagy burzsoá diktatúra? (Cikkét alább közöljük.) S hogy miért nem sikerült az ellenforradalom? Révai válasza félreérthetetlenül utal az elmúlt hetek vitájára: „mert a fenyegetett proletariátus a veszély percében egyszerre megtalálta a diktatúra helyes alkalmazásának módszerét”.

A munkásság soraiban egy bizonyos nyugtalanság és elégedetlenség észlelhető. Vannak olyanok, akik azt gondolják, vagy legalább azt szeretnék, ha ez az elégedetlenség és nyugtalanság fegyverré válnék a diktatúra eszméje és intézménye ellen. Ez a megítélés téves, és ez a reménykedés hívságos: a munkásság óriási tömegei szilárdan állanak a szocializmus mellett, rendületlen ellenségei a kapitalizmus feltámasztására irányuló minden törekvésnek és tudják, hogy a szocializmus építőmunkáját hatékonyan a diktatúra adta korlátlan hatalommal lehet elvégezni. Nincsen egyetlen volt szociáldemokrata sem, aki hozzájárulna ahhoz, hogy a magántulajdon rendszere visszaálltassék. A munkásság egy részének soraiban mutakozó elégedetlenségnek és nyugtalanságnak sem a diktatúra ténye a forrása, és így ez a nyugtalanság nem is irányul a diktatúra eszméje vagy intézménye ellen. Súlyos gazdasági és politikai bajainknak kútfeje: az öt éves háború szörnyű öröksége. A pénzválság és az élelméztválság alig volna kisebb demokratikus kormányzás alatt, mint ma: mindez a háború okozta elszegényedésnek, és nem a politikai kormányzás formájának az eredménye. De még ha az éhség és a gazdasági válság nehezebbé válik is azért, mert proletárruralom van: ezt a bajtöbbletet el kell viselnie a munkásságnak, és hajlandó is elviselni azért, hogy nagy történelmi hivatását, a szocializmus felépítését elvégezhesse. Azzal is tisztában van mindenki, hogy zavarok, visszaélések, a társadalom mélyén leülepedett salak felkavarása és az emberi lelkekben szunnyadó kezdetleges ösztönök bizonyos fokú felkorbácsolása nélkül soha sem mentek végbe forradalmak. Rendetlenség és felfordulás szükségszerű velejárója minden forradalomnak, amelyeknek éppen az a lényegük, hogy a társadalom fejlődésének rendes menete megszakad, és ugrásszerű tempókkal rohan előre a világ.

Ellenben igen sokan vannak a munkások soraiban, akik a diktatúra kezelésének módszereiben aggodalommal látják egy bizonyos fokú mérsékletnek, a viszonyokkal való számolásnak a hiányát, amelyre pedig súlyos belső és külső politikai helyzetünk miatt nagy szükség volna. Én magam is azok közé tartozom, akik mindaddig, amíg a diktatúra teljes érvényesítésének feltétele: a nemzetközi forradalom be nem következik, mérsékeltabb és lassúbb tempójú politikát tartanak szükségesnek, mint amilyent eddig csináltunk. Ennek a mérsékletnek cselekedetekben is meg kellene nyilvánulnia, noha ezen a téren már sok, bizonyos rétegekkel, például a parasztsággal szemben talán túlsok is történt. Nehéz megtalálni a szocialista igazságot és következetességet abban, hogy a földműves megtarthat magántulajdon gyanánt 100 hold földbirtokot, vagyis 500 000-1 000 000 korona között ingadozó vagyont, s azonfelül még adómentességet is élvez, s másrészt, hogy a városi polgárságnak ugyanolyan jogos vagy jogtalan úton szerzett sokkal kisebb vagyonát teljesen elkobozzuk. Ha átmenetileg szükség van kompromisszumokra is – szerintem erre igen szükség van –, akkor ennek egyenlően és egyenletesen kell kiterjednie a társadalom valamennyi nem proletár rétegére; aki ellenben elvi ellensége minden kompromisszumnak, annak nem szabad ilyen kiáltó igazságtalanságokkal ellenforradalmárrá tenni azokat, akik egyébként megnyerhetők vagy legalábbbb semlegesíthetők volnának a diktatúra szempontjából.

A diktatúra cselekedeteibe csak egyenletességet kellene behozni, mivel a viszonyok nyomása alatt ezek a cselekedetek amúgy is számolnak a valóság adta ellenállásokkal. Viszont nagyon fontos volna, ha a szavak és a politika általános szellemi összhangban volnának a cselekedetek nagy részében megnyilatkozó eme helyes és szükséges mérséklettel. Mi szükség van arra, hogy a fronton folyó offenzívával egyetemben meginduljon itthon az offenzíva azok ellen a szakszervezetek ellen, amelyek megcsinálták a hadsere-

get? Behizonyosodott, hogy sem a pártszervezetek, sem a munkástanácsok, sem a proletárállam más szervei nem tudták megteremteni a hadsereget, ellenben a szakszervezetek igen alkalmasak és képesek voltak erre a nagyszerű munkára. S mi értelme van annak, hogy amikor a szakszervezetek elvégzik ezt a proletárállam számára oly nélkülözhetetlen politikai munkát, ugyanakkor hadjárat induljon meg ellenük azzal a jelszóval, hogy a szakszervezeteknek nincsen mit keresniük a politikában? A hadsereg-főparancsnokság jelentései minden alkalommal a legnagyobb dicsérrettel emelik ki a volt aktív tisztek munkálkodását, akiknek nagy része bizonyára nem anyatejjel szívta magába a kommunizmus alapelveit, és ugyanakkor igen sok helyről az elkedvetlenítő szidalmak özönét zúdítják rá – nem az ellenforradalmi szellemi munkásokra, hanem a szellemi munkásokra, tisztviselőkre, mérnökökre általában, akik között pedig igen sokan önzetlen és áldozatkész előmozdítói voltak a forradalomnak. Mindenki tudja, hogy a hatalom gyakorlásától elválaszthatatlan a hatalommal való visszaélés, és minél nagyobb és korlátlanabb a hatalom, annál nagyobb szükség van bírálatra és ellenőrzésre. Ennek a bírálatnak és ellenőrzésnek nélkülözhetetlen szerve a sajtó, és e bírálat gyakorlásának legelső feltétele a sajtó bizonyos fokú szabadsága. Tudom, hogy a diktatúrában annak bizonyos áthághatatlan korlátai vannak, de az eddig uralkodó sajtóabszolutizmus – a büntetlenség prémiumát biztosítva a hatalommal visszaélőknek – többet ártott a munkásságnak, mint amennyit használt.

Csak példaképpen mutattam rá erre a néhány területre, van még sok más, ahol az én felfogásom szerint változásnak kell és lehet elkövetkeznie a diktatúra alkalmazásának eddigi módszerében.

Az Ember, 1919. június 5.

Kunfi Zsigmond: A diktatúra módszerei.

Kun Béla zárszava a Szocialista-Kommunista Munkások Magyarországi Pártjának kongresszusán a proletárdiktatúra módszereiről folytatott vitában

Tisztelt elvtársak, bejelentem azt, hogy Kunfi elvtárs elállott ama indítványától, hogy maradjon meg a Szocialista Párt elnevezés. (Éljenzés.) És a három indítványozó egyöntetűen megállapodott abban, hogy a párt neveztesse Szocialista-Kommunista Munkások Magyarországi Pártjának. (Hosszan tartó éljenzés és taps.) Ezzel az általános helyesléssel találkozott bejelentés után mindamellett nekem a következő megjegyzéseim vannak: Tisztelt elvtársak, az egység nem tisztán a program egységének, és nem is a formák egységének kérdése. Az egység a forradalmi cselekvés egysége. (Helyeslés és taps.) Ezzel én körülbelül válaszoltam is nagyjában és egészében Kunfi elvtárs felszólalására.

Forradalmi cselekvés csak az, amely egységet teremtett ebben a pártban, és (az) elszánt forradalmi cselekvés, amely nem néz hátra, amely nem keres utakat visszafelé, hanem utakat néz előre, amely a proletariátus felszabadítására, a kommunizmus első stádiumára, a szocializmusra, a kommunizmus második stádiumára, a tulajdonképpen való kommunizmusnak megvalósítására törekszik. (Éljenzés, taps.) Egészen kétségtelen, hogy a diktatúra módszereinek kezelése tekintetében lehetnek eltérő vélemények, azonban nem a diktatúra módszereitől való eltérés az, amikor valaki a diktatúrát a módszerei kritériumától akarja megfosztani. A diktatúra, elvtársaim, elnyomás kétségtelenül, elnyomás, amely egy szükséges átmeneti állapotban van meg, és ha valaki ezt az elnyo-

mást meg akarja szüntetni humanitárius ideák jelszavával, akkor ez, tisztelt elvtársaim, nem a diktatúra módszereitől való eltérés, hanem a diktatúra ellen való támadás.

Itt kell Kunfi elvtárs szemére hánynom azt, mert kétségtelen dolog, elvtársaim, sok szükségtelen tyúkszemre lépés történt, de elvtársaim, tyúkszemre taposás mindenképpen szükségtelen, mert nem a tyúkszemre, hanem a nyakára kell taposni. (Élénk éljenzés és taps.) Én, elvtársaim, ellentétben Kunfi elvtárssal, nem ismerek osztályközi erkölcsöt, osztályközi humanitást. A kapitalizmusnak megvan a maga osztályerkölcsé, a proletariátusnak kell a saját osztályerkölcsét ezzel szembeállítania. Nevezheti Kunfi elvtárs machiavellizmusnak ezt, én azt mondom, hogy csak azt az erkölcsöt ismerem, amely a proletariátus osztályérdekének megfelel. Még egyre kívánok Kunfi elvtárs fölszólalásában rámutatni, mégpedig arra, hogy azt mondotta, hogy majmoltuk az orosz proletárforradalmat. Ez ellen a vád ellen, amely egyike a legsúlyosabb vádaknak, mert azt jelenti, hogy sablonok után indultunk, hogy nem értünk a módszerek alkalmazásához, ez ellen tiltakoznom kell. Már annak idején, mielőtt egyesültünk volna, sokszor fölmerült ez a kérdés, és én akkor is hangsúlyoztam mindenkor, hogy nekünk nem szabad onnan kiindulnunk, ahonnan kiindult az orosz proletárforradalom, nekünk azonban az orosz proletárforradalom összes módszereinek elméleti és gyakorlati eredményeit értékesítenünk kell, és értékesítettük is nagyjában.

Ez volt az oka annak, hogy két és fél hónap alatt szervezettség tekintetében többre mentünk, mint amennyire ment az orosz proletárforradalom egy esztendő alatt. Ismét hangsúlyozom azt, hogy nem lehet átugrani a fejlődés egy fokát sem, csak meg kell azt rövidíteni. Azok a bajok, amelyekről sok elvtárs beszélt, a dezorganizáció, az organizáció hiánya elkerülhetetlenül szükséges a fejlődési állapotban. De éppen azért, mert ismerjük az orosz proletárforradalom tapasztalatait, bátran szembeszállhatunk ezekkel a bajokkal, és így a proletárforradalmat kritizálhatjuk önmagunk is, és ezeket a bajokat rövidesen ki fogjuk irtani.

*Vörös Ujság, 1919. június 14.
Az országos pártgyűlés.*

Bokor Pál a szegedi és a bécsi Antibolsevista Comité megalakulásáról és együttműködéséről

1919. április 25-e Szeged, de az ellenforradalom történetében is kimagasló jelentőségű, mert ezen a napon alakult meg formálisan is a szegedi Antibolsevista Comité végrehajtó bizottsága, mely a szegedi ellenforradalom megindító és irányító szerve volt. Az ABC (Antibolsevista Comité) egész működése alatt cselekedeteiben és intézkedésében az az elv volt irányadó, hogy maga köré gyűjtse a nemzeti érzésű polgárságot, s az összes társadalmi osztályokat, foglalkozási ágakat egy „szent egységbe” tömörítve munkálkodjék, elszántan szembeszállva a vörösuralommal, a rend és törvényes uralom visszaállításának érdekében s a konstruktív munka szilárd alapjának megalkotása céljából – a bolsevizmus ellen.

Az ülésen, dr. Bokor Pál lakásán, a város kiválasztott, megbízható polgárai közül megjelentek mintegy harmincan, és jelen voltak Gömbös Gyulán kívül a tisztikar képviselői is. Elment az ülésre Kelemen Béla dr. volt főispán is.

... Míg a tisztikarban az ellenforradalmi szervezkedés erőteljesen megindult volna, azalatt arra törekedett ez a titkos ellenforradalmi csoport, hogy a csendőrség körében, a

városi tisztviselő karban, a rendőrség kebelében, a vasútnál, a tanítótestületben meginduljon a szakszervezetek bomlási folyamata. Ezen akciónak szervezői állandó jelentést tettek a rohamosan haladó munkájuk eredményéről.

A kérdéses napon tartott értekezleten érkezettnek látták az időt arra, hogy formális szervezetté alakuljanak, és az ügyek további intézését végrehajtó bizottság vette kézbe. Ennek a végrehajtó bizottságnak, melyet a későbbiekben röviden ABC-nek nevezünk, elnökévé Kelemen Béla dr. nyug. főispánt, jegyzőjévé Bokor Pál dr. ügyvédet választották meg. Gömbös Gyula vezérkari százados katonai, Back Bernát pénzügyi és közgazdasági, Polgár Péter dr. és Bárdoss Béla közigazgatási, Papp Menyhért rendőrkapitány rendészeti előadók lettek. A végrehajtó bizottság tagjai pedig: Balogh Károly tanácsnok, Bernátsky Kornél tábornok, Harsányi Elemér kir. főügyészhelyettes, a kir. ügyész-szék vezetője, Kószó István dr. orsz. képviselő, Körmendy Máttyás asztalosmester, Szabó Sándor kéményseprőmester, Szakáts József ügyvéd, Székessy Ferenc gyógyszerész, Szombathelyi Béla alezredes, Vajas József alsóvárosi gazda és P. Zdravetz István alsóvárosi ferencrendi házfőnök.

Hosszú idő óta (ez) az első hatalmas szervezet, melyben zsidók nem foglaltak helyet.

A megalakulás után Kelemen Béla dr. elnöki megnyitóját Gömbös Gyula századosnak, a bécsi comitő kiküldöttjének a bel- és külpolitikai helyzetéről való ismertetése követte. Gömbös bejelentette bevezetőjében, hogy mint a bécsi comitő megbízottja, a szegedi ellenforradalmi mozgalomba tevékenyen kíván bekapcsolódni, azután behatóan ismertette ő is a bécsi comitő eddigi tevékenységét és működését. Elmondotta, hogy március második felében Wienben megalakult az odasereglett kitűnő hazafiaink részvételével, Bethlen István gróf elnökle alatt a Bécsi Magyar Comitő, azzal a célkitűzéssel, hogy Magyarországot a vörösöktől a magyar népnek visszaszerezze, mégpedig a nemzeti alapon álló pártok és a munkások nem internacionalista elveket valló részének tömörítésével. E cél elérése érdekében a bécsi comitő felvette az érintkezést az antant wieni képviselőivel, különösen Cuninghame angol ezredessel és Allizé francia követtel, akiket arról igyekezett meggyőzni, hogy Magyarország menthetetlenül a bolsevizmus karmai közt marad, ha az antanthatalmak nem nyújtanak segédkezet, mert Lenin és Trockij nagy súlyt helyeznek Magyarország teljes bolsevizálására. Céljuk az, hogy innen árásszák el Ausztriát, Svájcot és más államokat bolsevista propagandával, hogy minél több tanácsköztársaság alakuljon az így előkészített forradalmak útján.

Budapesten március 21-én tört ki a proletárdiktatúra, melynek rombolása ellen igyekezett az ott maradt polgári párt a fenyegetőzés és terror ellenére is megszervezni a csendőrséget, rendőrséget és tiszteket – sőt egy komoly fegyveres erővel is megállapodik, a Kratochwill Károly parancsnoksága alatt alakult székelly hadosztállyal. A bécsi comitő ugyancsak érintkezésbe lépett a székelly hadosztállyal avégből, hogy miként lehetne a vörös Budapest ellen megindulni, mert a franciák sem idegenkednek attól, hogy magunk csináljunk rendet hazánkban. A bécsi comiténak és a polgári pártoknak egyelőre nem sikerült semmiféle akciójuk, mert azt csírájában elfojtották a vörösök, és nap nap után érkeznek hírek Bécsbe a vértanúhalálokról.

A bécsi comitő minden igyekezetével arra törekedett, hogy az antanthatalmakat meggyőzze: Magyarország megsegítése egyenesen európai érdek, s így az antant érdeke is, hogy a menekült magyarokból a magyar területen kívül katonai erők szerveztessenek, mert a vörösuralom megbuktatására csekély benyomuló fegyveres erő is elegendő.

Külön az olasz missziót igyekeztek rávenni, hogy Bethlen gróf tervei szerint az olaszországi foglyainkat csapatszervezési célból rendelkezésünkre bocsássák és felfegyverezzék, mondván, hogy ez nemcsak magyar érdek, de Olaszországnak is nagy érdeke fűződik ahhoz, hogy – miután Ausztria és Magyarország egymástól elszakadtak – szom-

szédjükban ne legyengült és a vörösköztől feldúlt Magyarország legyen, hanem erős állam, amely a pánszláv törekvésnek, az északi és déli szlávság egyesülésének ellent tud állani.

A bécsi comité az antantmissziók informálásával, ha tényleges eredményt nem is ért el, de a nyugati hatalmak a magyarországi helyzetre komolyabban felfigyeltek.

A bécsi comité tagjai, különösen Bethlen István gróf, Andrássy Gyula gróf, Teleki Pál gróf, Crony Péter gróf, Toókos Gyula, Görgey György és József, Hefty Richárd, Marton Béla, Gömbös Gyula és Pallavicini György őrgrof éjszakákon keresztül dolgoztak, memorandumokat szerkesztettek, tárgyaltak, és felvilágosító levelezéseket folytattak Európa minden irányában. Több, alaposan kidolgozott emlékiratot juttattak már el az antantbizottságokhoz, melyek nagy megértést tanúsítottak ugyan a magyar ügy és a bécsi comité tervei iránt, de a tárgyalások mégsem vezettek kellő eredményre. Bethlen István grófort azonban nem csüggesztette el ez az eredménytelenség. Mindig újabb és újabb tervet dolgozott tovább. Ha az egyik terv rossznak vagy megvalósíthatatlannak bizonyult, újabb, másik terv született meg. A munkakészség, az energia kiapadhatatlannak bizonyult! Most már Bethlen gróf elgondolása az volt, hogy az ország déli gócpontjain szervezendő csapatokkal kellene a bolsevisták erejét megtörni, amelyet annál inkább meg lehetne valósítani, ha a szerbek és a franciák katonai felszereléssel támogatnák.

E lehetőségek megtárgyalása végett a bécsi comité megbízásából Pallavicini György őrgrof és Gömbös Gyula Belgrádba utaztak, ahol Franchet d'Esperey francia főparancsnokkal és a szerb kormánnyal folytattak megbeszéléseket. E tárgyalások azonban nem vezettek megfelelő eredményekre. A tárgyalások befejezésével Pallavicini őrgrof az eredményt közlendő visszautazott Wienbe, Gömbös Gyula pedig Genevrier francia százados társaságában Aradra szándékozott utazni, mert arról értesült, hogy ott bizonyos ellenforradalmi szervezkedés van már folyamatban. Az volt a terve, hogy megkísérel valamilyen kapcsolatot Wien és Arad között kiépíteni.

Az ABC értekezletén örömmel értesült arról, hogy Szegeden már úgy katonai, mint polgári vonatkozásban komoly előkészületi stádiumba jutottak azok a tervek és elgondolások, melyek alapján kedvező időpontban egy országmentő eredményes küzdelem elindulhat. Gömbös ezeket megismerve, bejelentette az ABC-nek, hogy a bécsi comité megbízottjaként Szegeden marad, bekapcsolódik az ABC munkájába, és Szegedet kell kiépíteni az ellenforradalom egységes szervezkedésének központjául, mivel Wienből irányítani bár lehetne egy nemzeti mozgalmat, de mint szervező központ nem jöhet számításba. Gömbös Gyula kijelentette ekkor, hogy most már nem az a fontos, mi történik a vörösuralom alatt, hanem az, hogy mi történik itt, Szegeden, mert minden lépésünkért a történelemnek felelünk: a polgári társadalom éppúgy, mint a tisztikar, amelyet a csöcselékuralom erkölcsileg és gazdaságilag egyaránt létében támadott meg.

Életünk esetleges feláldozásával is kötelességünknek éreztük a bolsevizmus megdöntését.

A következő megállapítás és követendő irányelv alakult akkor ki:

A nemzet jövője egy módon biztosítható: a keresztény valláserkölcis világnézetének alapján felépített nemzeti állam formájában.

Gömbös Gyula végül a legközelebbi teendőket abban látta, hogy mindenekelőtt a politikai vezetést kell Szegeden átvenni, s ennek megtörténte után, önként jelentkezőkből meg kell szervezni a nemzeti haderőt.

Ezután az ABC oly értelmű határozatot hozott, hogy mint az Antibolsevista Comité végrehajtó bizottsága elnevezéssel csatlakozik a bécsi comitéhez, azzal a szoros együttműködést kiépíti, és célul tűzi ki a bolsevizmus letörését. További feladatok: a közrend és köznyugalom, a személy- és vagyonbiztonság, a termelőmunka megindítása; az össz-

hang megteremtése az összes társadalmi osztályok között, a szeretet, a megértés és magyar testvériség jegyében.

A cél elérése érdekében – határozottatott el – átvesszik a város közigazgatását, s a katonasággal szoros együttműködést létesítenek. További feladat: nemzeti alapon álló polgárság megszervezése.

Gömbös Gyula, miután szorosan belekapcsolódott ezzel a szegedi ABC-be, maga helyett Izsépy Aladár őrnagyot kérte fel, hogy Aradra utazzék, s ott a szegedihez hasonlóan ellenforradalmi szervezetet létesítsen, s a kapcsolatot az ABC-vel azonnal vegye fel.

Dr. Bokor Pál: Szegedországtól Magyarorszádig.

Budapest 1939. 42–46. old.

Kun Béla külügyi népbiztos jegyzéke Otto Bauer osztrák külügyi államtitkárhoz a magyar ellenforradalmárok ausztriai fegyveres szervezkedéséről (1919. június 12.)

Biztos tudomásom van arról, amit egyébként több oldalról meg is erősítenek, hogy az ellenforradalom által toborzott fehérgárdista csapatok Steinbruckban gyülekeznek, hogy betörjenek a Muraközbe. Összlétszámukat néhány ezer főre becsülik. Legnagyobb részüket Bécsben, Wiener Neustadtban és Grazban toborozták. Vezérkari főnökük Wilde kapitány, de valószínűleg Waldvogel alezredes és Wang őrnagy is fontos parancsnoki posztokat töltenek be. Önök ismételt ígéretet tettek nekem, hogy nem támogatják a fehérgárdisták aknamunkáját. Ilyen nagy létszámú idegen banda egy országban semmiképpen sem gyülekezhet, ha a hatóságoknak nincs tudomásuk róla, és nem tűrik el.

Mit szándékozik most tenni ön, államtitkár úr, hogy megakadályozza a fehérgárdisták tevékenységét, akik nemcsak a magyar határt fenyegetik, hanem veszélyessé válhatnak a német-ausztriai munkásosztály számára is?

Kun Béla
külügyi népbiztos

Közli MMTVD. 6/A. köt. 691. old.

(Die Soziale Revolution [Wien], 1919. június 12.)

Bölöni György a svájci magyar ellenforradalmárok tevékenységéről

A svájci magyar ellenforradalmárok száma az utóbbi időben megcsappant. Bécs lett a hazájuk. Az aradi kormányalakítás híre csalta át Ausztrába őket, siettek a sejtett jó konjunktúrára. A svájci ellenforradalmárok azonban svájci korukban sem voltak veszedelmesek. Konkolyhintők, hazugságggyártók, de az antant sohasem állott velük komolyan szóba. Amikor a magyar kommunista forradalom híre Bernbe érkezett, örömmel ülték, hogy Károlyi megbukott, s a bolsevik kormány jött, mert azt hitték, hogy a magyar bolsevizmus csak pár napig él, s máris ütött az ő órájuk.

1. Andrassy Gyula interjút adott a párizsi „Le Journal”-nak mint aggódó hazafi, és azt vallotta, csak öregsége tartja vissza, hogy a demarkációs vonalnál kardot ne kössön hazája védelmére. Most Bécsben settenkedik. Mikor Bernbe jött, megtört volt és sovány,

föl-fölkinálkózott, de senkinek sem kellett. Intimusai azt mondják, hogy sírt és kesergett a haza sorsán. A honfű azonban meg nem örölte. Most fűrgén járkál a bécsi Ringen.

2. Windischgrätz, akit a svájci sajtó is burgonyahercegnek (Prince des pommes de terre) nevez, most is Bernben él. Ő „aktív” ellenforradalmár, agitál, nyilatkozik és sajtó-kampányokat rendez a Szovjet-Magyarország ellen. A franciákat folyvást arra kérte, hogy csak 2000 franciát küldjenek Budapest ellen, azzal leverik az egész zsidó bolsevik bandát. Az ő sajtóirodája (Agence Central) dezignálta a májusi nehéz napokban Vázsonyi Vilmost magyar miniszterelnöknek. A személye és viselkedése Svájcban s Nyugatnak ellenszenves. Tökölkónak tartják. A multkoriban a párizsi „l'Illustration” munkatársa, Hasbsburg Károly látogatására menván, a burgonyaherceget is útba ejtette Bernben. Körülbelül ezeket írta róla a lapjában: Windischgrätz a Schweizerhof halljában fogadott estélyi ruhában. Azt mondják, hogy nagylábon él, és szereti az éjjeli életet. Beszélgetésünk alatt is két hölgy várákózott rá, türelmetlenül mutogattak az óra lapjára, ezzel jelezve, hogy elkésnek a színházból. A herceg a magyar bolsevizmust nem tartja komolynak. Küldjenek pár ezer franciát – mondotta –, s ezzel leverjük a kommunizmust. Amihez a francia újságíró a következő megjegyzést fűzi: „A bolsevik Oroszországból menekült orosz nagyuraktól ugyanilyeneket hallottam. Csodálatos, ezek az urak azt hiszik, a francia katona vére csak arra való, hogy nekik visszaszerezze elkobozott földjüket és kastélyaikat.” Windischgrätz körül egész sereg magyar nyűzsög. Ci-devant* grófok, ci-devant gazdag zsidók, egy öreg Pálffy (volt vatikáni követünk a boldogult jó időkben), egy ifjú Pálffy stb. stb. Titkára Rába úr, a felhajtó, ő vezeti elő a külföldi újságírókat, akiknek a burgonyaherceg interjúkat szokott adni. A Windischgrätz-grupphoz tartozik:

3. egy Durugy nevezetű magyar, akit még a Külügyminisztérium mint megbízható propagandistát ajánlott a külföldi magyarok figyelmébe. Durugy úr a Székely Nemzeti Tanács kiküldötté volt, s még Károlyi alatt azzal kezdte szereplését, hogy beült a berni Bellevue halljába, a Windischgrätz asztalához. Azóta ott is ragadt. Monoklijával az ellenforradalom szent ügyét szolgálja. Különben spicli, sokat utazgat svájci engedelemmel Bécs és Bern között, ő figyelmezteti a svájciakat a „gyanús” magyarokra. A szovjet kormány egyik küldöttjének letartóztatása az ő följelentésére történt.

Svájcban tartózkodik:

4. Vázsonyi Vilmos ökegyelmessége is feleségével és fiával. Ez idő szerint Montreuxben él. A véletlennek gúnyja, hogy éppen a Mirabeauról elkeresztelt szállóban lakik. Tépi a száját, és szidja a magyar katonákat, amiért feladták az olasz frontot. Különben svájci tartózkodását baj fenyegeti: elfogyott a pénz.

5. Habsburg Károly május közepén a francia Svájcba költözött át, Nyon mellé, a prangius-i kastélyba. Valamikor Bonaparte Jeromos lakott ott a Genfi-tó partján. Habsburg Károlyék népszerűsége így fest: A kastély környékét svájci katonák őrzik. Az udvarba szabad bemenete senkinek sincs. Az élelmiszer-szállítók egy hátsó kapunál adják át csomagjaikat. A polgári sajtó rokonszenvesse igyekszik tenni párizsi parancsra a volt királyi párt, sajnálkoznak, amiért Ausztriában koplaltak, a szocialista sajtó azonban folyton támadja miattuk a kormányt. Mikor megérkeztek Nyonba, tüntetés volt ellenük: Habsburg Károlyékat kifütyülték.

A volt király különben nem érintkezett régi híveivel, sem a magyarokkal. Csöndben ül és vár...

Két makacs várákózó van: Vilmos (Vázsonyi) és Károly (Habsburg).

Az ellenforradalomnak két újságírója is működik kint:

* Közkeletű kifejezés a nagy francia forradalom idejéből. Jelentése: egykori, régen volt. – Szerk.

6. Henry Schmidt a „Neue Zürcher Zeitung”-ban már minden hazugságot elmondott a magyar bolsevizmusról. Az ellenforradalomnak ő a legszemtelenebb kalandora, amint a „Berner Tagwacht” s a zürichi „Volksrecht” is megállapították róla. Fő foglalkozása; csempész. Sok magyar ékszert szállított át rekvirálás elől a svájci határon.

7. Orbók Attila besúgó lett odakint. A svájci hatóságokat azzal ültette föl, hogy a szovjet kormány elkobzott ékszerekkel csinál a svájci munkásság között bolseviki propagandát, ékszereket oszt szét, hogy a proletárokat kommunizmusra szólítsa.

Ilyen a svájci „ellenforradalom” keresztmetszete. Álpolitikusok, álkirály és álhírlapírók csinálják.

Böloni György

Az Ember, 1919. június 19.

Böloni György: Mit csinálnak a svájci ellenforradalmárok?

Hönig Vilmos tüzérőrnagy vallomása a június 24-i ellenforradalmi lázadásról

... Június 20-a táján Lajtos és Jávorka délelőtt telefonon a hadtestparancsnoksághoz hívtak. Odaérkezve Lajtos szobájába mentem, ahol csak Jávorka volt jelen, de néhány pillanat múlva Lajtos Haubrich irodája felől módfelett izgatottan, sápadtan bejött, s fehér zubbonyát kigombolva székébe dült. Kérdésemre Jávorka közölte, hogy Lajtos beadta Haubrichnak a proletárdiktatúra megszüntetése és katonai diktatúra alakításának tervét Haubrich vezetése alatt. *Lajtos kérdésemre kijelentette, hogy Haubrich belement a dologba.*

Kérdéseikre kijelentettem, hogy az akcióhoz minden örömmel, kikötések nélkül csatlakozom.

Későn délutánra ismét tanácskozásra hívtak. Ezen tanácskozás Jávorka szobájában folyt le a kora esti órákban. Jelen voltak Lajtos, Jávorka, Ligeti, Ocskay Rudolf, Baintner Imre. Kérdezték állásfoglalásomat és hadosztályom állásfoglalását az akciót illetőleg.

Én ismételtem, hogy fenntartás nélkül csatlakozom, de gondolják meg, hogy a hadosztály legénysége csatlakozik ellenforradalmi munkástömegekhez, de szembe fog fordulni, ha csak tisztek puccsáról van szó. Őva intettem, hogy felelőtlen munkások üres ígéreteinek felüljenek, mert én nem láttam biztosítottnak a munkások csatlakozását, azok hangulatát igen jól ismerve. Kijelentettem abbeli meggyőződésemet, hogy a munkásság csatlakozása nélkül az egész egy haszontalan véráldozat lesz.

Lajtosék és Baintnerék kijelentették, hogy minden rendben van, én ne aggályoskodjam, mert cca. 30 000 munkás meg van nyerve az akcióra. A munkásszervezők tárgyaltak Jávorkával. Cca. 7 gyár munkássága akcióra kész. Kértek, adjak tanácsot a végrehajtás irányában. Ezt én egy városi térképen a 7. sz. melléklet szerint nagyban megadtam, a hadosztály feladatait pedig a következőképpen állapítottam meg.

A hadosztály stabil rendeltetésű őrcsapatái helyükön maradnak, csatlakozásuk később hajtatik végre. Addig normális szolgálatukat teljesítik (Gyűjtőfogház, Leányjavító Intézet, tüzérségi szertár, ruharaktár, Park szanatórium).

A hadosztály mobil csapataiból a Nádor-laktanyai és citadellai részek $1/2 - 1/2$ századdal megszállják a Duna-hidakat, egyúttal üritve főleg a Nádor-laktanyát, hogy a hadügyi Lemberkovics-csoport (500 fő) könnyen hozzájuthasson a Nádor-laktanyában őrzött fegyverek, géppuskák és 2 hegyi ágyúhoz.

A hidőrségek csak zárt munkáscsoportot engednek át, és csak Budáról Pestre.

A mátyásföldi zászlóaljat úgy meneteltetem, hogy a Keleti pályaudvar környékén találkozzék a Ganz-gyáriakkal. Ott a zászlóaljat Ganz-gyári agitátorok fogják a csatlakozásra felszólítani, mire a zászlóalj csatlakozni fog.

A menetelés akkor kezdődik, midőn a hadtesttől parancs jön, hogy a város felé munkástömegek vonulnak hidakat megszállatni, künnlevő zászlóaljakat meneteltetni.

A Szerb utcai zászlóalj marad tartaléknak.

Az istvántelki munkások menjenek rögtön a Vilmos-laktanyába, ahol kiadják nekik az ott őrzött fegyvereket (1800), gépfegyvereket (20), 1 1/2 millió töltényt, 1000 kézi-gránátot, és a két tüzérezred ütegei csatlakoznak hozzájuk, megkezdve velük együtt az előnyomulást a belváros ellen.

Semmi más értesítést 24-ig nem kaptam, egyébbe senki be nem avatott.

Láttam, hogy a vezetés Lajtósék kezében fekszik, s láttam azt is, hogy itt már higgadt érvélssel befolyásolni senkit sem lehet. A keserűség minden érzése nélkül készültem arra, hogy a vállalt feladatot minden körülmények között végrehajtom.

Horler útján Imrey százados privát figyelmeztetett, hogy 24-én délután 3 órakor kezdődik az akció. Ezen terminus különben már 22-én, 23-án általános beszéd tárgya volt.

Osváth és Softics még 24-én délben kérdeztek, mit tegyenek? Azt feleltem, hogy erélyesen rajta, ha az istvántelkiek a laktanyához jönnek. Enélkül az akciót vízbefúlnak tartom.

Az Országos Kaszinóban izgatottan vártam a fejleményeket. 3/4 4 óra volt már, midőn az első ágyúlövések az iroda ablakait könnyen megrázták.

Kimentem a balkonra, és néztem a közönség viselkedését. Teljesen nyugodt, rendes volt az utca képe, sehol ellenforradalmároknak nyoma sem látszott.

Röviddel a lövések elhangzása után a Nádor-laktanyából telefonáltak, hogy a Margitszigeten gránátbecsapódásokat látnak. Leintettem őket azzal, hogy ez lehetetlen. Néhány perc múlva megismételték a jelentést azzal toldva meg, hogy srapel robbanó pontok is látszanak a Margitsziget és a Lipótvárosi pályaudvar fölött. Erre azt mondtam, valószínűleg ellenséges repülőre lönek az elhárító lövegek, ezt láthatják.

Erre a hadtesttől jött felszólítás, hogy tudjam meg, miféle ágyúlövések jönnek állítólag a Vilmos-laktanyából. Telefonhoz hívtam Galba századost, aki azt felelte, hogy igen, lönek, a hadtest parancsára. Kérdésemre, hogy van-e ott nagy csoportosulás, Galba azt felelte, nincs. Kérdeztem, mire lönek? Galba azt felelte, nem tudja! Erre kérdeztem Galbát, miután már a politikai megbízott is mellettem állt, hogy mit csinálnak? Hogyan lövöldözhetnek az ezredparancsnok tudta nélkül? Galba azt felelte, megvizsgálja a dolgot.

Most parancs jött távbeszélőn a hadtesttől: „munkástömegek jönnek a város felé hidakat megszállatni, künnlevő zászlóaljakat meneteltetni”.

Rögtön kiadtam a parancsot, hogy a Nádor-laktanya és a citadella, csapataikat két-két csoportba osztva, szállják meg: első a Margit- és Lánchidat, utóbbi az Eskü téri és Ferenc József-hidat. Csak zárt munkáscsoportokat engedjenek át, és csak Budáról Pestre.

A 41. gy. ezred parancsnokságának parancsot adtam, hogy a mátyásföldi zászlóalj meneteljen rögtön a Keleti pályaudvarhoz, és ott várjon további parancsot.

Ekkor telefonhoz hívtak. Egy hang nevemen szólított, őrnagy úrnak címezve engem, és miután nevemet bemondtam, jelentette, hogy megszállta a József-központot. Kérdeztem, ki az? Erre azt felelte: hát nem ismer meg, őrnagy úr? Én Szikora vagyok. Kérdeztem, kinek a parancsára szállta meg a központot? A Haubrichéra – volt a felelet. Erre azt mondtam: akkor jelentse ezt rögtön Haubrichnak, s egyúttal megmondtam Haubrich

titkos telefonszámát. A fülhallgatót az egész beszéd alatt a politikai megbízott, Benkő tartotta. Akart is valamit még kérdezni, de én hirtelen letettem a kagylót, és az összeköttetés megszűnt.

A József-központtal többé összeköttetést nem kaptunk, mert nem tudtuk a jelszót. Ugyancsak ezen időben hallottam a monitor-géppuska tüzelését, s az erkélyről láttam, hogy az emberek térden csúszkálnak az Erzsébet-hídon.

Két-három karabélylövést hallottam, mint később megtudtam, Berend tanár vált ezen lövések áldozatává.

A publikum az egész idő alatt izgalom nélkül járt az utcán, csak egyes kíváncsi csoportok futottak az Eskü téri híd felé, de őket onnan rövidesen vöröskatonák terelték vissza, akik fegyveresen ürítették az utcát, és bezáratták az ablakokat.

Mindez kb. 1 óra leforgása alatt játszódott le. Schonnan semmi üzenet, semmi rendelkezés nem jött.

A hidőrségek jelentették, hogy egy monitor piros-fehér-zöld lobogó alatt tüzel géppuskából a partok felé, egyéb zavargás nincs.

A Vilmos-laktanyából jelentették a politikai megbízottak, hogy a lövöldözöket letartóztatták, teljes rend van a laktanyában.

Szedlacsek Dezső százados az utcáról feljött hozzám, és mondta, hogy a monitor porrá lőtte a Hungáriát.

A Ludovikában történetekről semmit sem tudtam.

Azt láttam világosan, hogy Haubrich nem vezet, Lajtos szintén nem, hogy munkások nem csatlakoztak, hogy az ellenforradalom rögtön kitörése után ki is aludt.

Elárulva, illetőleg eredmény nélkül kijátszva láttam a legjobb szervezetet, az általam annyi fáradtsággal és munkával megszervezett Vilmos-laktanyát. Láttam, hogy Lajtos és Lemberkovics vétkes könnyelműséggel indították meg az akciót, minden reális alap nélkül, és meg voltam győződve arról, hogy most minden napfényre kerül, letartóztatásom biztos.

Estefelé riadó rendeltetett el a hadtest által. Új jelszóként „ellenforradalom” tűzetett ki. Ezellen, emlékezetem szerint, felszólaltunk, s nekem úgy rémlik, hogy még ez est folyamán ezen szerencsétlen jelszó egy rövid, mély hangzású szóval lett megváltoztatva.

Ki voltam merülve a hosszú hajszában testileg, lelkileg. Oldal százados vk. főnökre bízta a további teendőket, és hogy erőt merítsek a következőkhöz, lefeküdtem egy kerevetre szobámban, s rögtön el is aludtam, csak későn reggel ébredve fel. Ekkor jelentette Oldal százados, hogy az éj folyamán parancsot kapott a hadosztály arra, hogy a Ludovikát megtámadja. Oldal százados erre a célra a mátyásföldi zászlóaljra rendelte ki, mely reggel 1/2 8 körül a Ludovikához érkezett, ahol már fosztogattak a vöröskatonák.

A zászlóalj beszüntette a garázdálkodást, körülvette az egész Ludovikát, s onnan minden idegent eltávolított. Valótlan, hogy a zászlóalj rabolt volna.

Mindezek után világos, hogy a június 24-i ellenforradalmi akció nem volt egy külön szervezkedés eredménye, hanem azok, akik szervezeteimben a június 12-i lemondást* kellő tájékozottság hiányában helytelennek tartották, összeszedték szervezeteimből, amint tudtak, s ezen teljesen elégtelen és az új körülményekhez kellőképpen elő nem készített szervezetek kirobbantották eléggé el nem ítéltető könnyelműséggel (ti. a június 24-i lázadást. – Szerk.), a következő helytelen alapon indulva ki:

1. hogy az összes szervezetek kezeik között vannak, és a szervezők által bemondott számok valóban aktív erőt képviselnek;
2. hogy a budapesti polgárság az első lövésre talpra áll, és az ellenforradalomhoz aktív csatlakozik;

* Az ellenforradalmi lázadást eredetileg június 12-én akarták kirobbantani, de az akciót lefűjták, illetve elhalasztották. – Szerk.

3. hogy 25–30 000 munkás aktív fellépése biztosítva van;

4. hogy Haubrich vezeti az akciót, illetőleg csatlakozott hozzá.

Állításaim helyességének bizonyítására a következő tényeket hozom fel:

ad 1. Június 15-én Cserhalmy Kiss Ernő hadnagy lakásán Okolicsány, Takács, Szauer, Urblich, Lemberkovics százados, Baintner Imre főhadnagy, Windisch Károly, Szikora László hadnagy, Schweitzer főhadnagy, Keömlei Pál főhadnagy összejöttek tanácskozássra, s ott úgy találták, hogy a június 12-i akció eltolása mellett döntöttek az én személyem kikapcsolása mellett.

Ezen szervezők a 4. sz. mellékletben feltüntetett 6., 7., 8., 9., 10., 17., 18., 19., 20., 21., 22., 30., 33. számú szervezeteket képviselték 2940 főnyi létszámmal, és ehhez még hozzászámították Paulheimer Elek hadnagy Csepel-szigeti csoportját 3000 fővel. Számítottak még Szikora és Baintner útján a Vilmos-laktanya cca. 900 emberére és hadifelszerelésére.

A Csepel-szigeti ellenforradalmárok június 18-a körül akcióba léptek, és községenként leverettek. Maradt tehát az akcióra az előbb említett 2940 fő, a Ludovika, a Vilmos-laktanya és a monitorok.

Lemberkovics 500 főnyi hadügyi csoportja fantáziának bizonyult, Pajor százados 900 főnyi hadügyi csoportja ugyancsak, Baintner 800 főnyi csoportjából alig néhány ember jelent meg. A 2940 fő 740-re zsugorodott, s ezek közül a Vilmos-laktanyába cca. 50 fő érkezett.

A 24-i ellenforradalomban tehát az én Vilmos laktanyai szervezetem, a *vörös vasas tűzérek* vettek részt, a Ludovika Akadémia, 50–60 lelkes elszánt ember és a monitorok. 33 csoport közül 13 volt értesítve. A munkások közül csak a Mautner-bőrgyár vett részt, más senki. A többi gyárakban teljes nyugalom volt, fogalma sem volt senkinek arról, hogy mi történik, a munkásezredeknek nem is szólt senki.

Az akciónak el kellett buknia, hisz az erőkről csak 20-a táján, 3–4 nappal az akció előtt tájékozódott az ugyanakkor választott vezető, Lemberkovics százados. Ellenőrzésre tehát ideje nem volt.

ad 2. Már június 12-e előtt azzal kapacitált megindításra Lemberkovics és Baintner is, hogy a polgárság rögtön csatlakozik; ezt akkor a leghatározottabban kétségbe vontam, és külön még Baintner, Ocskay és Lajtos előtt, a hadtestparancsnokságon június 20-án történt megbeszélésen. Nem hittek, bíztak a polgárságban. A 24 megmutatta, hogy úgyszólván egy lélek sem csatlakozott a szegény Berend tanáron kívül.

ad 3. Valami Béres nevű munkás és két társa tárgyaltak több ízben Jávorkával. Ezek ígérték 7 gyárat, 30 000 munkást. Senki őket nem ismerte, nem tartoztak a neves munkásvezetők közé, senki adataikat nem őrizte ellen, hittek, mint csak gyerekek hihetnek, és erre építették az akciót. 300 Mautner-bőrgyári munkáson kívül egy sem jött.

ad 4. Nekem Lajtos 20-án mondta, hogy Haubrich belement az ellenforradalomba. A csatolt vallomásokban Lajtos világosan állítja, hogy Haubrichnak 24-én délután 3 óráig semmit sem szólt.

Schranz ezredes úr a népbiztosok perében vallotta, hogy neki Lemberkovics 23-án kérdésre kijelentette, hogy Haubrichhal soha sem beszélt.

Lajtos vallja, hogy őt Lemberkovics 24-én szólította fel arra, hogy Haubrichot kapcsolja be a mozgalomba.

Haubrich nevének korpoltatása (ti. bedobása a köztudatba) tehát tisztán blöff volt úgy Lajtos, mint Lemberkovics részéről.

Ezen könnyelműségek és mulasztásokhoz méltóan sorakozik az a tény, hogy a hadsereg-parancsnokságot Lemberkovics 24-i terveiről egyáltalán nem értesítette, ott semmiről sem tudtak, mint azt Bangha Imre őrnagy, Reitter József százados bizonyíthatják, mint azt a Stromfeld-pörben Stromfelden kívül Herbst László vk. tb. százados 1920.

július 5-én eskü alatt vallotta, továbbá az a tény, hogy június 20-a körül (1919) a hűvösvölgyi temetőben tartott megbeszélésen Urblick századost, egy nagy csoport (Létay tábornok) képviselőjét, aki Lemberkovicsék eljárásának könnyelműségére és gyerekeségére rámutatott, lehurrogták, árulónak nevezték, minek következtében Urblick és csoportja távolmaradtak az akciótól mint olyantól, mely nem kecsegtet a siker reményével.

HIL Magyar Tanácsköztársaság iratai.

99. doboz. Hőnig Vilmos tüzérőrnagy elleni per iratai.

Révai József: „Proletárdiktatúra vagy burzsoá diktatúra?”

A magyar proletárdiktatúra vér nélkül létesült. A burzsoázia szinte példátlan gyávasággal, harc nélkül feladta a várat. A történelemben szinte példátlanul, lemondott az uralomról, megbukott, mint a csődbe jutott bankár, és teljesen elkorhadva még a védekezésre sem látszott képesnek.

Ám csalódott az, aki azt hitte, hogy a burzsoázia nem fog utat és módot találni arra, hogy minden gyávasága mellett ne támadjon neki a magyar proletariátus uralmának. Hetek óta folyó ellenforradalmi agitációnak, aknamunkának, felekezeti izgatásnak a betetőzésül ma éjszaka ellenforradalmi puccsal próbálkozott meg, és akarta kezébe keríteni a kezéből oly aljas tehetetlenséggel kicsúszott hatalmat. Eszközeit is korhadtságának megfelelően választotta meg: maga gyáva volt kiállni, hogy küzdjön a maga ügyéért, proletárokat akart mozgósítani a saját maguk ügye ellen. Antantpénzen megvásárolt lumpenproletárokkal szövetkezve sikerült neki egy maroknyi katonát félrevezetni, és azokat a Tanácsköztársaság ellen felvonultatni. Az ellenforradalmat levertük, a proletariátus kezének egyetlen szorításával a lelket beléje fojtottuk. De hogyan történhetett az, hogy a burzsoáziának oly mértékben sikerült végrehajtani, hogy (csak) a proletariátus ereje és ébersége akadályozta meg a sikerültét?

A proletárdiktatúra enyhén bánt eddig a burzsoáziával. Megtévesztette a burzsoázia álnoksága. A proletariátus hálás akart lenni a burzsoáziával szemben, amiért vérontás nélkül létesíthette a diktatúráját. Kíméletesen bánt a burzsoáziával. A kíméletből észrevétlenül túrés lett. A burzsoázia proletáralarcot öltött, befurakodott a proletariátus sorába, és nyomása alatt felszínre vetődött a diktatúra enyhe kezelésének jelszava. Felszínre vetődött azokkal szemben, akik azt hirdették, hogy a diktatúra csak egyféle lehet, a következetesen erőyes, és mindenhol, ahol csak kell, kíméletlen diktatúra. Felszínre vetődött azokkal szemben, akik csak kétféle diktatúrát ismertek el és vallottak, nem enyhe vagy kemény diktatúrát, hanem burzsoá diktatúrát vagy proletárdiktatúrát.

A burzsoázia tegnap megpróbálta, hogy a lanya proletárdiktatúra helyére a maga diktatúráját ültesse. Kószolót kapott belőle tegnap este a magyar proletariátus, hogyan kezeli a burzsoázia a maga diktatúráját. Félrevezetett és fellázított monitorlegénység ágyúgolyója hirdette a burzsoázia diktatúrájának erőyes voltát; a Ludovika Akadémia növendékeinek proletármellekbe fúródó golyói mutatták a burzsoá diktatúra következetes útját; és azok a proletárok, akiket a vérszemet kapott burzsoák az utcákon félholtra vertek, láthatták, hogy a burzsoázia már uralma visszaállításának reményelt előestéjén hogyan torolja meg azt a kíméletet, melyet a proletariátus vele szemben eddig gyakorolt.

Mert a burzsoá az ellenforradalmár. Ellenforradalmár szívében-lelkében, s csak az

első alkalomra vár, hogy kiöntse a proletáriátusra mindazt a dühöt, mindazt a kegyetlenséget, melyet a proletárdiktatúra létesítésekor jobb alkalomra félretett. A tigrisből nem lesz bárány, a burzsoából nem lesz forradalmár, akármilyen proletárárlarcban járjon is a burzsoá, amíg a proletárdiktatúra erre kényszeríti; rögtön elveti ezt a proletárlarcot, hogy az ellenforradalom igazi arcában jelenjék meg, mihelyt nem kell attól félnie, hogy a proletárokól csap sunyi ábrázatába.

S miért nem sikerült a burzsoázia ellenforradalma? Azért, mert a fenyegetett proletáriátus a veszély percében egyszerre megtalálta a diktatúra helyes alkalmazásának módszerét. Kíméletlen volt tegnap a magyar proletárdiktatúra a burzsoáziával szemben, mely ellene támadott; a magyar proletáriátus egyszerre rátalált újra a maga forradalmi erejére; a forradalmi lelkesedés, amely a diktatúra harmadik hónapjában tétlenségnek és apró gáncsokodásoknak adott helyet, újra megszálta a szíveket és a lelkeket; újra forradalmi láz öntötte el a proletártömegeket. Munkáscsapatok és munkáskatonák fegyverrel a vállukon védték meg uralmukat, és a magyar proletáriátus minden kicsinyes félreértést, minden kicsinyes gáncsokodást félredobva és elfeledve, összeforrott a forradalmi harc egységében.

A burzsoázia kísérlete ezúttal csődött mondott. De a tigrisből ezután sem lesz bárány. A kísérlet csődöt mondott, de a veszély el nem múlt. A burzsoázia még sokszor meg fogja kísérlni, hogy ellenforradalommal állítsa vissza a kizsákmányolás szabadságát, még sokszor meg fogja kísérlni, hogy a proletárokat alattomos aknamunkával állítsa csatasorba saját ügyük ellen. Az egységnek, amely tegnap a forradalmi harc hevében szét téphetetlenül összekovácsolódott, most már a proletárdiktatúra további forradalmi szellemben való ajkalmazásában kell tovább élnie. Annak a belátásnak, amelyet tegnap a burzsoázia ágyúgolyói és fegyvergolyói vertek a proletárfejekbe, amelyet tegnap kiömlő proletárvér pecsételt meg, annak a belátásnak, hogy a proletárdiktatúra csak egyféleképpen alkalmazható – következetesen, erélyesen, ha kell kíméletlenül, szóval, a diktatúra szónak megfelelően –, nem szabad többé a proletáriátus tudatából kivesznie. Félre a hamis jelszavakkal! Nincs jobboldali diktatúra, nincs kíméletes diktatúra, csak egy diktatúra van, a proletáriátus forradalmi diktatúrája, amely a terror eszközeivel kell hogy letartsa a burzsoázia mindenféle ellenforradalmi vágyakozásának kirobbanását. Vagy proletárdiktatúra, a legerélyesebb proletárdiktatúra, vagy pedig burzsoá diktatúra, melynek végrehajtója a hóhér, az akasztófa, az ágyúgolyó és a fegyvergolyó. Más választás nem áll a proletáriátus előtt.

*Vörös Ujság, 1919. június 26.
Révai József: Proletárdiktatúra
vagy burzsoá diktatúra?*

A belpolitikai élet másik jelentős eseménye a Tanácsok Országos Gyűlésének június 14-e és 26-a között megtartott értekezlete volt. Különösen a gazdasági és a külpolitikai kérdések kerültek a viták előterébe. A résztvevők figyelme elsősorban a békekonferencia követeléseinek, a háború és a béke kérdéseinek megvitatására összpontosult.

Kun Béla tájékoztatta az értekezletet, hogy a Forradalmi Kormányzótanács kész a békekonferenciával tárgyalni, és hajlandó a Vörös Hadsereg csapatait visszavonni, mert – mint mondotta – „szükségünk van arra a területre, ahol a tagadás megvetheti a lábát”. Ennek érdekében a súlyos feltételeket is el kell fogadni, hiszen egy esetleges megegyezés „érténye nem lesz hosszabb, mint a breszti béke érténye volt”. A kompromisszumnak tűnő javaslat politikai, katonai és morális következményei rendkívül gyorsan jelentkeztek, a követelések illetén való elfogadása nem érte el célját, a Tanácsköztársaság hátrányos helyzetbe került.

A külpolitikai vita anyagából három részletet közlünk: Szamuely Tibor, Kunfi Zsigmond hozzászólását és Kun Bélának a felszólalásokra adott válaszát (az utóbbi kettőt nem teljes terjedelmében). E három beszédrészletben tükröződnek legvilágosabban a kérdés lényegét érintő nézetkülönbségek.

A magyar forradalom sorsát tekintve nem volt közömbös Ausztria magatartása és az ottani belpolitikai helyzet alakulása. A magyar Vörös Hadsereg nyugat-szlovákiai sikerei és a bécsi kommunisták forradalmi akciói június közepén számottevően éreztették hatásukat, különösen Bécsben. A békekonferencia jegyzéke és az osztrák szociáldemokrata kormány reformista álláspontja azonban fékezőleg hatott az osztrák mozgalomra. A magyar tanácskormánynak számolnia kellett ezzel a körülménnyel. Kun Béla személyes kapcsolatot keresett Otto Bauer osztrák külügyminiszterrel, de Bauer udvariasan elzárkózott a találkozó elől. Rendkívül fontos és érdekes válaszlevelét, amelyben kifejti nézeteit Ausztria külpolitikai helyzetéről, a proletárdiktatúra kikiáltásának lehetetlenségéről, alább közöljük. Bauer foglalkozik az összeurópai fejlődés kilátásaival, és ennek kapcsán a német békeszerződéssel és a világforradalom problémájával. Érdekes összehasonlítást tehetünk Bauer levele és Kunfi előbbieken idézett felszólalása között.

A Forradalmi Kormányzótanács június végén határozatot hozott a békekonferencia követeléseinek teljesítéséről. (Lásd itt az ülés jegyzőkönyvének erre vonatkozó részletét.) Számolva a intézkedés negatív belpolitikai hatásával, érellyes rendszabályokkal igyekezett e hatások jelentőségét csökkenteni, így például rendeletet hozott a hadkötelezettségről, a kommunista erkölcsbe ütköző cselekmények üldözéséről.

Szamuely Tibor felszólalása a Tanácsok Országos Gyűlésének külpolitikai vitájában

Igen tisztelt elvtársaim! Amikor a magyarországi proletariátus a forradalom és a proletárdiktatúra útjára lépett, mindenki tisztában volt azzal, hogy ez a lépés, ez a választás harcot jelent, harcot az ország minden belső és külső ellensége ellen; tisztában lehetett azzal, hogy a forradalmi proletariátus legfőbb és legszentebb kötelessége és feladata harcolni, küzdeni és győzedelmeskedni minden elnyomói felett. (Úgy van! Úgy van!) Ha mi ma ezt a harcot beszüntetni vagy csak szüneteltetni akarnók, ez a harc principiumának feladását jelentené; azt jelentené ez, hogy mi feladjuk azt a küzdelmet, amelynek célja a világ összes elnyomottjainak, összes kizsákmányoltjainak felszabadítása. (Úgy van! Élénk taps.)

Igen tisztelt elvtársak! Azzal is tisztában lehetünk a proletárdiktatúra álláspontjára való helyezkedés pillanatában, hogy a világháborút kapitalista béke befejezni nem fogja, a világháborút csakis a világ elnyomottjainak polgárháborúja elnyomói és kizsákmányolói ellen fejezheti be. Ha mi most arról tárgyalunk, hogy békét kössünk-e az antant kapitalistáival, hogy harc nélkül visszaadjuk-e azokat a területeket, amelyeken a magyarországi proletár Vörös Hadseregnek sikerült megszüntetni a kizsákmányolást, sikerült megszüntetni a kapitalista rabságot – ha mi most azon gondolkodunk, hogy harc nélkül visszaadjuk-e ezeket a területeket, hogy ezeken a területeken visszaálljon a régi rabság, a régi kizsákmányolás, akkor figyelmeztetnem kell az igen tisztelt elvtársakat arra a körülményre, hogy súlyos tévedés azt hinni, hogy lehet békét kötni a külföldi, az idegen kapitalistákkal ugyanakkor, amikor mi harcolni akarunk a mi saját belső kapitalistáink ellen. (Úgy van! Taps.)

Kunfi Zsigmond népbiztos: Breszt-Litovszk!

Szamuely Tibor népbiztos: Azt hiszem, ebben nem lehet eltérés, a mi célunk és feladatunk a kapitalizmus megsemmisítése, a burzsoázia legkönyörtelenebb és legkérlelhetőlenebb elnyomása. Ha mi ezt a feladatot meg akarjuk valósítani az ország keretein belül, nem tehetjük ezt akkor, tisztelt elvtársaim, amikor koncessziókat teszünk a külföldi kapitalistáknak.

Kunfi Zsigmond népbiztos: Breszt-Litovszk! (Felkiáltások: Hát az oroszok nem tették! Az 1918-ban volt! Reálpolitikát lehet azért csinálni!)

Szamuely Tibor népbiztos: Tisztelt elvtársaim! Nem lehet kétség aziránt, hogy a kommunista kormány jelszava – hogy: „Világ proletárai, egyesüljetek!” – még nem valósult meg teljes mértékben, de az a jelszó, hogy: „Világ kapitalistái, egyesüljetek!”, teljes mértékben megvalósult. (Úgy van!) A magyar tőkések mindenkoron számíthatnak az antant tőkéseinek támogatásaira. (Egy hang: Nem nagyon!) A magyar kapitalisták, a magyar ellenforradalmárok mindig bázist fognak találni azoknál a külföldi idegen kapitalistáknál, akikkel mi most békét akarunk kötni.

De hiszen, elvtársaim, nem is békéről van szó! Egyelőre csak olyan követelések ki-egyenlítéséről van szó, melyek fejében az antant nekünk egyáltalában semmit sem garantál. (Úgy van!) Tulajdonképp nincs egyébről szó, mint azoknak a gyalázatos, aljas feltételeknek, melyeket a román imperialisták terjesztettek annak idején a Magyar Tanácsköztársaság kormánya elé, szebb, simább vagy óvatosabb, ravaszabb formába való öltöztetéséről. (Úgy van!) Mert hiszen abban sem volt egyébről szó, mint hogy adjuk ki minden fegyverünket, minden mozdonyunkat, minden vagonunkat, egyszóval pörére vetköztessük magunkat, hogy annál könnyebben, egyszerűbben végezhesse velünk.

Most nem ilyen drasztikus eszközökkel akarnak bennünket kivégezni, nem ilyen eszközökkel akarják megfojtani a forradalmat Magyarországon, hanem szépen, ügyesen, a diplomáciai ravaszságok minden alkalmazásával azt mondják: „mi elítélünk minden haszontalan vérontást”. Ugyanazok mondják ezt, akik milliókat és milliókat hurcoltak a vágóhídra, millió és millió özvegyet és árvát tettek szerencsétlenné. Ezek most a haszontalan vérontás jelszava alatt akarják visszaparancsolni a győzelmes magyar proletárhadsereg csapatait, hogy azután újabb és újabb követelésekkel léphessenek fel ellenünk.

Magáról a békéről nem lehet beszélni akkor, amikor még csak a határokat sem állapítják meg az egész országra vonatkozólag. Tudjuk, csak önkényes megállapításról van szó az északi és keleti frontokon, és mi ugyanakkor semmiféle garanciát nem látunk arra, hogy az antantnak az a néhány divíziója, amely ez idő szerint Szeged környékén áll, mely célokkal marad ott, és milyen célja van a jövőre vonatkozólag. (Úgy van! Úgy van!)

Nem lehet a csapatokból a támadás szellemét, amelyet május 2-a óta sikerült belevinni a magyar proletár Vörös Hadseregbe, kiengedni azzal, hogy visszadjuk a kizsákmányolóknak, a kapitalistáknak a már felszabadított területeket, ugyanakkor, amikor nem vagyunk biztosak afelől, hogy délről nem fegyeket-e bennünket egy újabb rabság, egy újabb elnyomatás.

Énnekem nincsen sok okom aggódni, ismervé a magyar proletár Vörös Hadseregnek harci szellemét, nincs sok okom aggódni azíránt, hogy bennünket az antant követelésének nem teljesítése esetén valami túlságosan komoly veszedelem fenyegetne. Nagyon jól tudom, elvtársak, hogy az antant hasonló diplomáciai és katonai ravaszságokkal megpróbálkozott már Oroszországban is.

Oroszországban északon is, keleten is, délen is megpróbált különböző expedíciós hadseregekkel gátat vetni az orosz proletárforradalom elé, megpróbált végiggázolni az oroszországi munkásság és földművesszegénység forradalmi harcán, és mindannyian jól tudjuk, hogy ez nem sikerült neki. Lent délen, ahol csak a legutóbbi időben folytak a harcok az ukrán proletárcsapatok és az antant csapatai között, mint ismeretes, e harcok az antantcsapatok teljes megsemmisülésével végződtek.

Nem kell elfelejteni, elvtársak, hogy az antant hadseregében az ötéves imperialista háború, a proletariátusnak – amely pedig a hadsereg zömét teszi ki – teljesen idegen célokért való újabb küzdelme ennek a hadseregnek demoralizálását eredményezte. Fokról fokra züllik, demoralizálódik az antant hadserege, és ugyanakkor fokról fokra, sőt hatalmas lépésről lépésre erősödik a magyarországi proletariátus Vörös Hadserege. (Úgy van!) Az antant és a hozzá csatlakozott különböző apróbb imperialista államok züllésnek indult, sőt mondhatnám, már züllött hadseregével szemben áll a fejlődő, folyton erősödő magyar proletariátus hadserege, szövetkezve testvéri egyesülésben az Oroszországi és Ukrán Szovjetköztársaság vörös proletárhadseregével. (Élénk taps.)

Igen tisztelt elvtársaim! Ugyanakkor, amidőn mi a legnagyobb örömmel vesszük mindazokat a híreket, amelyek a Nyugati kapitalista államaiból érkeznek hozzánk a nyugati államok munkásságának forradalmi megmozdulásáról, ugyanakkor, amikor a francia, angol és az olasz munkásság sztrájkol, de még nyílt utcai harcokkal is tüntet az imperialista rablóbéke ellen, tüntet a Szovjet-Oroszország és Szovjet-Magyarország belső ügyeibe való antantbeavatkozás ellen, ugyanakkor nem szabad nekünk elfelejtkezni egy igen fontos momentumról, amelyről eddig, sajnos, még szó nem esett a tárgyalások folyamán, és ez a Magyarországi Tanácsköztársaság kötelessége, a szolidaritás kötelessége az Oroszországi Tanácsköztársasággal szemben. (Úgy van! Lelkes taps.)

Nem akarom bővebben fejtegetni, hogy mit és miért köszönhetünk mi az Oroszor-

szági Tanácsköztársaságnak, nem akarom bővebben fejtegetni, hogy mily kötelességeink vannak az oroszországi proletariátussal szemben. De az egy kétségtelen, hogy nekünk a harcot feladni, a harcot beszüntetni addig nem lehet, amíg az oroszországi proletariátus veszélyben van, amíg az oroszországi proletariátussal az antant szóba állani nem akar, ellenben minden eszközzel, minden rendelkezésre álló eszközzel eltiporni, vérbe gázolni akarja. Addig nálunk nem lehet arról szó, hogy a harcot feladni vagy csak szüneteltetni is lehet! (Egy hang: Árulás lenne!)

Csak akkor, amikor igenis, nyíltan, egyenesen és határozottan, pontosan fogjuk tudni azt, hogy mit kíván az antant és mit ad érte, amikor pontosan fogjuk tudni azt, hogy ezek a kivételek vagy engedmények, amelyekben én egyébként egyáltalában nem hiszek, úgy nekünk, mint az oroszországi forradalmi proletariátusnak szólnak, akkor lehet igenis arról szó, hogy mi az antanttal valamelyes szerződést köthessünk.

Nemcsak azt nem tudjuk, elvtársaim, hogy a déli határok melyek lesznek, de azt sem tudjuk, hogy a béke feltételeiben milyen hihetetlen követelésekkel, hihetetlen zsarolásokkal fog majd előállni az antant. Hiszen a román imperialistáknak a jegyzékét is legfőképpen azért kellett válasz nélkül hagynunk, mert minden lefegyverzésen és minden anyagkiszolgáltatáson kívül még azt is követelték, hogy láthatlanba fogadjuk el a később megállapítandó békefeltételeket. Az antant jegyzéke semmivel sem jobb ennél, mert hiszen egészen természetes, hogy amikor azt követeli, hogy adjuk fel a már felszabadított területeket, ugyanakkor elvárja és megköveteli, hogy fogadjuk el az általa diktált békefeltételeket is. (Úgy van! balfelől.)

Ha mi nem akartuk magunkat kiszolgáltatni a román bojároknak, a román imperialistáknak, én azt mondom, elvtársaim, és ez a véleményem egyezik a Vörös Hadsereg minden katonájának véleményével is, hogy nem szabad kiszolgáltatni magunkat az antant-imperialisták kegyelmének sem! (Úgy van! Úgy van! Taps balfelől.)

Igen tisztelt elvtársaim! A „Kommunista Kiáltvány” azt mondja, hogy a proletariátusnak nincs mit vesztenie, nem lehet elvenni tőle azt, amije nincs. De a győzelmes proletariátusnak, az önmagát felszabadított proletariátusnak nagyon sok veszténivalója van. A magyarországi győzelmes forradalmi proletariátus a láncait már elveszítette. Ha most nem védi meg magát, ha most megadja magát az antant kegyelmére, akkor nem a láncait fogja elveszíteni, hanem elveszíti az egész világot. (Úgy van! balfelől. Élénk taps.)

*A Tanácsok Országos Gyűlésének Naplója.
Budapest 1919. 123–125. old.*

Kunfi Zsigmond felszólalása a Tanácsok Országos Gyűlésének külpolitikai vitájában

Tisztelt elvtársaim! Én Szamuely és Pogány elvtársak felszólalásával szemben szükségesnek tartom azt, hogy itt a kongresszuson, miután ők a proletariátusban élő harci és háborús készségnek kifejezést adtak, a magam részéről kifejezést adjak annak a meggyőződésemnek és felfogásomnak, hogy a magyar proletariátusnak óriási tömegei, mégpedig úgy azok, akik itthon vannak, mint azok, akik a Vörös Hadseregben vannak, elsősorban békét kívánnak (Úgy van! Úgy van! Ellentmondások balfelől. Felkiáltások balfelől: Nem áll!), és a háborút csak a béke kivívására ránk kényszerített eszköznek tekintik. (Úgy van! Úgy van!)

Bármilyen kellemetlen és talán kompromittáló lehet is Kun Béla elvtársra nézve, de én elmondom, hogy az ő általános felfogását a mi külpolitikai helyzetünkről általában és arról, hogy ebben az adott pillanatban mit kell tenni, én helyesnek tartom, a magam részéről támogatom (Helyeslés.), és ezt Pogány és Szamuely elvtársak felfogásával szemben itt a kongresszus színe előtt szükségesnek tartom bejelenteni. (Helyeslés.) Szükségesnek tartom pedig ezt bejelenteni azért, mert nézetem szerint az a koncepció, amelyet itt Pogány és Szamuely elvtársak a magyar proletariátusnak a nemzetközi forradalomban való szerepéről és funkciójáról előadtak, az én nézetem szerint azt jelenti, hogy ők a magyarországi proletariátusnak a világmegváltó szerepét szánták, mégpedig úgy, hogy ebben a világmegváltó szerepben ez a proletariátus, ha szükséges, vérezzzen el és pusztuljon el.

Pogány József népbiztos: Ennek pont az ellenkezőjét mondtam. (Zaj. Egy hang balról: Kicsavarta! Halljuk! Halljuk!)

Kunfi Zsigmond népbiztos: Én a szocialista messianizmusnak ezt a háborús felfogását, amely azt mondja, hogy nekünk a háborút mindaddig kell folytatnunk, amíg a világ összes elnyomottait fegyveres erővel fel nem szabadítottuk, ezt a háborús felfogását, amely azt mondja, hogy nekünk a háborút mindaddig kell folytatnunk, amíg a világ összes elnyomottait fegyveres erővel fel nem szabadítjuk* – a szociális messianizmusnak ezzel a gondolatával szemben, amelyet ilyen világosan el nem mondtak, de amely logikus következménye ennek az álláspontnak (Felkiáltások: Ezt nem mondták! Le az ingadozókkal! Halljuk! Halljuk!), ezzel a felfogással szemben azt állítom, hogy nekünk a világ proletariátusával és a nemzetközi forradalommal szemben (Folytonos zaj. Elnök csenget.) egyetlen igazi, nagy kötelességünk van, és ez: ezt az országot a szociális forradalom számára, a Tanácsköztársaság számára, a proletariátus diktatúrája számára megtartani. (Úgy van! Úgy van!) Amint bennünket nem orosz proletártestvéreinknek fegyveres ereje szabadított fel, hanem ennek az országnak a proletársága volt az, amely saját erejével, forradalmi harcával megtörte a kapitalisták uralmát, amint Oroszország nekünk alapjában véve saját nagy példájának tanulságán kívül eddig semmit sem adott, úgy mi sem tartozunk lényegében véve a világ proletariátusának egyébbel, mint azzal, amit Oroszország nekünk és az egész világ proletariátusának adott: megtartani a szociális forradalom tűzhelyét itt.

Szamuely Tibor népbiztos: És harcolni és megvédeni az országot! (Zaj.)

Kunfi Zsigmond népbiztos: – és példánk erejével várni, hogy a többi proletárok bennünket kövessenek. (Felkiáltások: De nem lepaktálni közben! Zaj. Elnök csenget.) Mert amit Hajdu elvtárs mondott – (Folytonos nagy zaj.)

Elnök: Kérem, tisztelt elvtársak, ebben a teremben nem a hang bősége, nem a fegyverek ereje, hanem az érvek igazsága fog dönteni. (Úgy van! Élénk taps.) Kérném ezt a minimális tárgyalási szabályt szem előtt tartani. Örömmel üdvözlünk minden véleményt, mert csak az ellenvélemények tüzeiből kerülhet ki az igazság. (Éljenzés és taps.)

Kunfi Zsigmond népbiztos: Azt a felfogást, amelyet itt Hajdu elvtárs felszólalásából hallottunk, én a megszállott területekről jövő elvtársak gondolkodásában igen természetesen és jogosnak tartom. Ennek a felfogásnak az a természetes és logikus következménye – s minél internacionálisabb, minél forradalmibb gondolkodású valaki, annál inkább következik belőle az –, hogy bennünket a mai megszállott magyarországi területen levő proletariátussal semmi közelebbi kapcsolat nem fűz össze, mint akár Német-Ausztriának vagy a német birodalomnak, vagy akármilyen más államnak proletariátusával.

* Így van az eredetiben. – Szerk.

Ha tehát valaki a régi területi összetartozás elve alapján azt kívánja, hogy a Magyarországi Tanácsköztársaság mindaddig folytassa háborúját, amíg ezt a területet fel nem szabadítja és vissza nem hódítja, akkor –

Neumann József: Ezt nem mondta Hajdu. (Nagy zaj.)

Egy hang: De következik belőle!

Kunfi Zsigmond népbiztos: – folytassa ezt akkor, amikor az erők józan mérlegelése alapján ez a proletariátus esetleg azt találhatja, hogy ereje elegendő arra, a proletariátus diktatúrájának fenntartására ezen a megszükkített területen, de nem elegendő arra, hogy egy kiprovokált háborúban az itt körülöttünk levő kis kapitalista államoknak és talán az antant imperialista államainak fegyveres ellenállását kiprovokálja. Ebben a felfogásban, amely ilyen módon egy általános, egyelőre az ország területére szorítkozó, azután pedig fokozatosan a világ valamennyi államát felszabadító proletárháborúnak folytatását akarja a Magyar Tanácsköztársaságnak, a magyarországi proletariátus diktatúrájának kötelességévé tenni, egyrészt olyan szociális messianizmust látok, amely a mi erőnket messze túlhaladja, másrészt pedig egy transzformált, átalakított, lappangó, talán az illetők öntudatában világosan ki sem fejeződő nacionalizmust látok.

Radó Ernő: Nem igaz, le az ingadozókkal! (Zaj.)

Kunfi Zsigmond népbiztos: Elvtársaim! Nekem az a meggyőződésem, hogy a mi igazi feladatunk és hivatásunk – és ebben lényegében az Orosz Szovjetköztársaság sem csinál mást – minden belső és külső erőnket koncentrálni arra a nagy kérdésre, hogy miképpen tudjuk mi a proletariátus uralmát itt bent, ebben az országban, a rendelkezésre álló területen fenntartani. Én tudom, hogy amit most mondani fogok, brutális lesz. Olyan dolog lesz, ami igen sok elvtársnak sérti az érzését, de én mégis nyíltan és világosan megmondom (Egy hang: Ez a helyes!): én a nemzetközi szocialista szolidaritás érzésével nézem a felszabadított területek proletariátusát. De ha nekem választanom kell, hogy a szovjeturalom megmaradhasson Budapesten, egy szűkebb területen, és ha ennek az ára, hogy a most felszabadított területeknek egy részét visszaadjuk, nem habozom abban, hogy az utóbbit válasszam, mert ennek a forradalomnak a szíve Budapest és a budapesti proletariátus. (Egy hang: De mit fog enni? Zaj.)

Ennek a hatalomnak a szíve Budapest proletariátusa. Ezt pedig kockára tenni és feláldozni ezekért a meghódított területekért nem akarom. Nem pedig azért, mert énbennem nincs meg az a kishitűség, ami megvan azokban az elvtársakban, akiknek a radikalizmustól csak úgy lángol minden szavuk. Én valóban hiszek abban, hogy a nemzetközi forradalom terjedőben van (Úgy van! Úgy van!), de velük szemben azt állítom, hogy ez egy igen hosszú, igen bonyolult, igen sok visszaütéssel járó folyamat, és nekünk az a feladatunk, hogy politikánkat ne arra építsük, hogy holnap vagy két hét múlva, vagy egy hónap múlva ez a nemzetközi forradalom bekövetkezik, hanem iparkodjunk itt bent a forradalomnak, a diktatúrának ezt a szigetét megtartani (Úgy van!) minden eshetőséggel szemben, ha kell, megalkuvás és kompromisszumok árán is. Én Szamuely elvtársnak, amikor azt mondotta, hogy nem lehet belülről proletárdiktatúrát építeni és kívülről az imperialistákkal megalkudni, kétszer is közbevettem: Mi volt Breszt-Litovszkban, mit csináltak ott az oroszok? Azt mondom tehát, ha módunk van arra, hogy egy breszt-litovszki békét kössünk, úgy ezt a békét meg kell kötnünk. (Nagy tetszés és taps.)

Szamuely Tibor népbiztos: Ez nem breszt-litovszki béke, ez egészen más, ha aláírunk mindent, amit ránk diktálnak!

Radó Ernő: Árulás volna eladni az országot! (Zaj.)

Kunfi Zsigmond népbiztos: A breszt-litovszkihoz hasonló békét meg kell kötni, elvtársak. Mert ha az antant imperializmusát ki is kezdte, erősen dekomponálta is a szociális forradalom, ha erőit a munkások mozgalmái egyre fokozódó mértékben lekötik is,

Kun Béla külügyi népbiztos a küldöttek egy csoportjával a tandéskongresszus idején

Három népbiztos: Szamuely Tibor és Lengyel Gyula (kezet fognak), valamint Szántó Béla

*Otto Bauer, osztrák szociáldemokrata
külgügyminiszter*

*Julius Deutsch, osztrák szociáldemokrata
hadügyminiszter*

A magyar—osztrák határ Bruck-Kirdlyhídnál

*A párizsi béke-
konferencia
ülésterme*

*A „négy nagy”.
Balról jobbra:
Orlando olasz,
Lloyd George
angol, Clemenceau
francia miniszter-
elnök és Wilson
amerikai elnök*

Vöröskatonok tartják fenn a rendet a Tőzsdepalota előtt a budapesti június 24-i ellenforradalom idején

Lenin-fiúk csoportja

Lenin-fiúk az ünnepi díszbe öltözött laktanya előtt

A fegyverszüneti tárgyalások Pozsonyban. (Balról a második ülő alak Mittelhauser francia tábornok, a nyugat-szlovákiai hadseregcsőport parancsnoka)

Az antantmisszió bejelenti a fegyverszünetet a magyar Vörös Hadsereg főparancsnokának a szlovákiai területeken

A román megszálló csapatok díszszemléje Rákoson az antantmissziók vezetőinek jelenlétében

A tanácskormány lemondása után alakult Peidl-kormány (Középen ül Peidl Gyula)

AZ ÁNTÁNT NÉPVISELŐJÉNEK KIÁLTVÁNYA A MAGYAR NÉPHEZ!

Romanelli alezredes főlhivása!

Mint egyedüli itteni képviselője az ántátnak, amellyel a jelenlegi magyar kormány békés viszonyban kíván élni, nyugalomra és rendre hívom föl Budapest és az egész ország lakosságát és felszólítom arra, hogy a jelenlegi kormány minden rendelkezését a legszigorubbán tartsa be, hogy a rend, a vagyon és személybiztonság teljes mértékben fönntartható legyen. Mindenki tartózkodjék minden pártgyűléstől, minden felekezeti türelmetlenségtől és mindennemű viszálykodástól, nehogy fokozzák azoknak a nehéz helyzetét, akikre a jelen súlyos pillanatban a kormányzás felelőssége nehezedik.

Amennyire módomban és hatalmamban van, törekedni fogok arra, hogy az ántánt Magyarország mai helyzetén a legrövidebb idő alatt könnyítsen a blokád részleges vagy teljes megszüntetésével és a szükséges béke nyújtásával, hogy a magyar nép értelmessége és szorgalma révén újra fölvirulhasson.

G. Romanelli,
a budapesti olasz katonai missió
vezetője

ne legyünk olyan illuzionisták, ne vezetessük magunkat félre, és ne higgye azt senki, hogy ha ennek az antantnak módja és akarata van hozzá, hogy katonai erővel minket letiporjon, hogy ezt nem tudja megtenni.

Én nem mondom, meg kell próbálni a végső ellenállást, ha ez a pillanat bekövetkezik, de amíg ez nem következik be, a proletariátus és a nemzetközi forradalom ellen való bűn ki nem használni minden lehetőséget arra, hogy itt mi magunkat megmenthessük, és ha ennek az ára – mondom –, hogy területeket fel kell adni, én ezt az árat sem tartom nagy árnak azért, hogy itt megmenthessük a proletárforradalmat és a szocializmus uralmát. (Helyeslés. Zaj.)

Egy hang: Scheidemann szemüvegén keresztül nézve a dolgokat. A valóság nem ezt mondja!

Böszörményi István: Kérdezze meg Szamuely elvtárs a vöröskatonákat meg a földműveszöregényeket a vidéken, kívánják-e a harcot, majd megmondják. (Zaj.)

Kunfi Zsigmond népbiztos: Én mindazokkal az elvtársakkal, akik azt mondják, hogy az antant nem ígér és nem akar velünk békét kötni, hogy ez az ultimátum, amelyet mi most az antanttól kaptunk (Zaj. Halljuk! Halljuk!), nem békeajánlat, és hogy az antantnak ezt a felszólítását szigorú parancsnak, teljesíthetetlen követeléseknek tömege fogja egymás után követni, teljesen egyetértek, és én illuzionistáknak tartom azokat, akik azt hiszik, hogy az antant ezzel a tanácskormányval tárgyalni fog. Látjuk, hogy nem tárgyal a burzsoá kormányokkal, nem tárgyal a koalíciós kormányokkal sem, mert hiszen az, ami Versailles-ban történik, tárgyalásnak nem nevezhető. Utasításokat kapnak, és lényegében az a különbség, hogy ők ezeket az utasításokat szemtől szemben kénytelenek átvenni, mi pedig annnyival kellemesebb helyzetben vagyunk, hogy legalább azt a megszegyenítést, amely ebben a tényben rejlik, elkerüljük, mert velünk ezeket táviratban közlik.

Én nem tartom lehetségesnek, és nem is hiszem azt, hogy Európában mindaddig, amíg ez a nagy szociális krízis le nem folyik, a béke állapota következék be. Békét a kapitalizmus teremteni valóban nem tud. Ellenben lehetségesnek tartom – és minél jobban növekedik a szociális forradalom ereje az antant államaiban, annál valószínűbb az –, hogy bizonyos fokú lélegztvételtre nemcsak nekünk, nemcsak az úgynevezett legyőzött országoknak van szükségük, hanem ilyen lélegztvételtre, ilyen pillanatra magának az antant imperializmusának is szüksége van, úgyhogy én azt mondanám: innen mi békét az antanttól hiába kérünk, békétárgyalásokat mi hiába kívánunk, mert ahhoz, hogy tárgyalás legyen, két fél kell, és azok minden valószínűség szerint velünk tárgyalni nem akarnak.

Mi az azonban, amit nekünk ebben a pillanatban, nézetem szerint, tennünk kell, és amit tulajdonképpen azzal a válasszal, amelyet Clemenceau jegyzékére adtunk, valóban meg is tettünk? Ez az, hogy kifejezzük azt a készségünket és akaratunkat, hogy a háborút önmagáért folytatni nem akarjuk. Nekem nem a béke a fontos, hanem fontos a harc beszüntetése azért, hogy minden erőnket az országnak, a Tanácsköztársaságnak belső kiépítésére, gazdasági felépítésére, a produkció megindítására fordítsuk. (Élénk helyeslés és taps.)

Másik oldalon fontos az, hogy belső dolgainkba az antant ne avatkozzék bele (Helyeslés.), bízza azt reánk, minő módon akarja Magyarország proletariátusa önmagát kormányozni, bízza ezt rá Magyarország dolgozó osztályára, a magyarországi dolgozó proletariátusra. (Felkiáltások: Ezt nem fogja megtenni!)

Pogány József népbiztos: Éppen ezt az egyet nem akarja ránk bízni. (Halljuk! Halljuk!)

Kunfi Zsigmond népbiztos: A harmadik dolog, ami fontos számunkra, a következő: A területi kérdések jelentéktelenek számunkra abban a pillanatban, amikor a gazdasági

forgalomnak szabadsága helyreáll. (Egy hang: Hajdu ugyanezt mondta.) Tehát mi abban a pillanatban, amikor az antant ellenünk háborút nem indít és nem folytatja a háborút, mi egy offenzív hadviselést nem csináljunk. A mi követelésünk az antanttal szemben semmi egyéb ne legyen, mint a gazdasági forgalom szabadsága és belső dolgainkba való be nem avatkozás.

Gábor Károly: Egyiket sem fogja megadni!

Kunfi Zsigmond népbiztos: Ez olyan politika, amely lényegében (Folytonos zaj. Elnök csenget.) ebben a mi jegyzékünkben kifejezésre jut.

Én azt a határozati javaslatot, amelyet Kun Béla elvtárs beterjesztett, elfogadom, és lényegében csak azokkal a kommentárokkal polemizáltam, amelyeket nem annyira ő, mint inkább Szamuely és Pogány elvtársak hozzáfűztek, de amelyek ennek a külső politikának egész szellemére nézve meghatározó és döntő jelentőségűek.

Van egy másik dolog Kun elvtárs felszólalásában, amit én minden külpolitikai állásfoglalásunkban döntőnek tartok, de ami eddig még nem következett be. Napok múlva dől csak el a dolog, s ezért alapjában véve feleslegesnek tartom, hogy beszéljünk róla, s ez a német békeszerződés kérdése. Nem lehet kétséges az, hogy a német békeszerződés elfogadása vagy visszautasítása igen nagy mértékben befolyásolni fogja az antantnak Magyarországgal szemben való, nem akaratát, hanem lehetőségeit, azt, hogy mi az, amire ő a Magyar Tanácsköztársasággal szemben elhatározni tudja magát, mi az, amire képes. Én Kun elvtárs felfogásával szemben azon a véleményen vagyok, hogy a momentán helyzetünkre feltétlenül előnyösebb és hasznosabb volna, ha a német békefeltételeket nem írják alá; de az erről való polémiait ebben a pillanatban – miután egy olyan eseményről van szó, amelyre nekünk, akár így gondolkozunk, akár úgy gondolkozunk, semmiféle befolyásunk nincs, amely el fog következni – nem tartom időszerűnek, s azért erről részletesebben és bővebben szólni nem akarok . . .

A Tanácsok Országos

Gyűlésének Naplója

Budapest 1919. 125-128. old.

Kun Béla válasza a felszólalásokra a Tanácsok Országos Gyűlésének külpolitikai vitájában

T. elvtársak! (Taps.) Én a Szamuely, Pogány, Hajdu és más elvtársak által kifejtettek ellenére éppúgy, mint a Kunfi elvtárs által nyújtott támogatás ellenére is megmaradok a magam álláspontja mellett, megmaradok ama határozati javaslat mellett, amelyet előterjesztettem; megmaradok azért, mert nekem a kiindulási pontom mindenkor a nemzetközi proletárforradalom érdeke. A nemzetközi proletárforradalom érdeke szempontjából pedig lehetne más viszonyok között talán más külpolitikát csinálni, de a mai viszonyok között, a nemzetközi proletárforradalom mai állása mellett, véleményem szerint, más külpolitika nem lehetséges.

Én nem vagyok híve annak, hogy a lehetőségekkel megalkudjunk, nem mondom azt, hogy a lehetőséggel számolni kell; én azt mondom, hogy a lehetőséggel le kell számolni, le kell számolni abban a pillanatban, amikor a leszámolásnak megvan a lehetősége. Ez az időpont el fog következni; az a külpolitika, amely ma szükségszerű, ez a külpolitikai szükségszerűség, fogja megadni a fejlődés dialektikus menetében a lehetőséget arra, hogy más külpolitikát csináljunk. Én tökéletesen vagyok és maradok azon az

állásponton, amelyet Brandstein elvtárs citált, és amelyet kifejtettem akkor is, amikor a lehető legszomorúbb körülmények között állottunk, hogy ti. szükségünk van arra a területre, ahol a tagadás megvetheti a lábát, mert erről a területről meg fogja dönteni a tagadás szelleme, a szocializmus, a kommunista forradalom szelleme az egész kapitalista világot. Ezt a területet azonban meg kell őriznünk.

Én, elvtársak, azt mondom, hogy bizonyos proletár, kommunista sovinizmusra van ma szükség, amely kommunista, proletár sovinizmus megteremti a lehetőséget arra, hogy kiindulópontot biztosítsunk a nemzetközi proletárforradalom számára továbbra is.

Ebből a szempontból a nemzetközi proletárforradalomnak legelsősorandú érdeke az Oroszországi és a Magyarországi Tanácsköztársaság további fennállása. (Élénk helyeslés és taps.)

Ellenben szembe kell szállnom elsősorban Kunfi elvtárs felszólalásának két részével. Az egyik az, amit ő a pacifizmus dolgában mondott*. Elvtársak! Minden dologból a világon többféle van, és mindenféle dolgot a proletárorszály szempontjából kell néznünk. Ez az, amihez Kunfi elvtárs nem akar hozzászokni.

Kétféle pacifizmus van. Van egy burzsoá pacifizmus, és van egy proletár pacifizmus. (Úgy van!) A burzsoá pacifizmus az, amelynek képviselője volt Párizs, és amelynek képviselője volt Bern is. Ez a burzsoá pacifizmus, amely együvé tartozik, amely a proletariátusnak a burzsoáziával való osztályegyüttműködését szolgálja, ez a közönséges csalás, elvtársaim, amely a proletariátusnak leghalálosabb ellensége, ez a burzsoá pacifizmus az, amely odahajtotta Magyarország proletariátusát is annak idején az antant rabságába, és amely oda akarná hajtani ma is az antant-imperializmus gyarmatául ezt a proletárországot. (Úgy van! Zajos felkiáltások: Nem engedjük!) Ellenben van egy proletár pacifizmus, a harcos, forradalmi pacifizmus, amely nem fegyvertelen pacifizmus, mert a forradalom nem hajtható keresztül fegyvertelenül, nem vihető végbe fegyvertelenül: ez a pacifizmus a fölfegyverzett proletariátus pacifizmusa. (Taps. Élénk helyeslés.)

Nagyon gyenge remény volna az, hogyha azt hinnők, hogy csak a magyarországi proletariátusnak van forradalma, történeti hivatása (Úgy van! Úgy van!) nagyon gyenge dolog volna az, hogyha valamennyi ország proletariátusa tőlünk várná azt, hogy felszabadítsuk. Nem, mi segítünk a példánkkal, segítünk magával a létezésünkkel, és ha egy lépést sem teszünk is az érdekükben, a mi példánk propaganda, a mi életünk további fennmaradása veszedelem az egész világ kapitalizmusára (Úgy van! Úgy van!), olyan példa, amely követésre fog találni, amit követnie kell az egész világ proletariátusának, és követni is fog. (Igaz! Úgy van!)

T. elvtársaim! Én még egyszer azt mondom, fogadják el az elvtársak ezt a határozati javaslatot, fogadják el abban a biztos tudatban, hogy ennek a határozati javaslat életének, az abban lefektetett alapelvek életének a határa az osztrák-német és a német proletárforradalom. Ezek a proletárforradalmak el fognak következni. (Úgy van! Úgy van!)

Ellentétben Kunfi elvtárs véleményével, még most is azt mondom, hogy a német békefeltételek aláírása a proletárforradalom újabb etapját fogja jelenteni (Úgy van! Úgy van!), amely sokkal inkább viszi majd előre a proletárforradalmat, mint a mi forradalmunk. Emlékeztetem az elvtársakat arra, amit Marx ír a „Klassenkämpfe in Frankreich” (Osztályharcok Franciaországban) című munkájában az akkori 48-as forradalmakról, amidőn azt mondja, hogy a forradalom sorsa Angliában fog eldőlni. A proletárforradalmak sorsa nem itt fog eldőlni, a proletárforradalom sorsa Németországban és még nyugatabbra fog eldőlni. (Úgy van! Úgy van!) A mi feladatunk őrizni a tüzet, őrizni a lán-

* Kunfi felszólalásának azt a részletét, amelyben a pacifizmus károságáról általában beszélt, nem közöltük. – Szerk.

got, hogy ez a láng világítson tovább a többi országok proletariátusának, hogy lássák azt, hogy a felszabadulásnak egyedüli útja a proletárdiktatúra. (Taps.)

Nehéz dolog volna, elvtársaim, most más politikára szólni magunkat. Nem hiszem, hogy volna egyetlenegy elvtárs is, akiben tényleg él a szociális messianizmusnak az a hite, akiben él az a hit, hogy minden proletár egy Messiás, mert tagja annak az osztálynak, amely a kollektív messiások osztálya, amely megteremti az emberiséget abból, ami ma nincs, abból a két egymással ellentétes osztályból: a burzsoáziából és a proletariátusból, amelyet csak az erőszak köteléke fűzött össze annyi időn keresztül.* Én úgy hiszem, hogy minden egyes proletárban él az a hit, hogy neki messiásának kell lennie az internacionális forradalomnak.

Radó Ernő: De nem úgy, mint Kunfi, álmessiásnak!

Kun Béla népbiztos: Én hiszem, elvtársak, hogy ez a felszabadulás, amely kiindult Keletről, Oroszországból, és Nyugat felé megy, rajtunk keresztül, meg fogja tenni a maga útját, egészen Angliáig, minden országig, amelynek proletariátusa a kapitalizmus igája alatt nyög.

Tiltakoznom kell erről a helyről azellen, hogy militarizmust emlegessenek a mi forradalmi osztályháborúnkkal kapcsolatban. A felfegyverzett proletariátus az a proletárhadsereg, amely nem különvált valami a dolgozóktól, hanem maga a felfegyverzett proletariátus. (Úgy van!) Ebben az osztályhadseregben a leghaloványabb árnyéka sincs a militarizmusnak, és nem is lehet oda belevinni a militarizmust. (Úgy van! Úgy van!)

Az a halovány rózsaszínű felfogás, amely ebből a beszédből kihangzott a pacifizmus-sal kapcsolatban, az ártalmas a proletariátus osztálypacifizmusa szempontjából, amely osztálypacifizmus, a proletár pacifizmus nem más, mint a forradalmi cselekvésekben, a forradalmi tettekben megnyilvánuló internacionalizmus. Mert, elvtársaim, arra vagyok kíváncsi, vajon az-e az internacionalizmus, amit Kunfi elvtárs mondott, hogy mi Kassa proletárjait odadobjuk áldozatul; az-e az internacionalizmus, hogy ne segítsük azokat a proletártestvéreinket, akik a kapitalizmus igájában vannak; vagy az-e, amely azt mondja, hogy ma vagy holnap, vagy holnapután, de mindenesetre ott leszünk a mi elnyomott proletártestvéreink mellett? (Nagy tetszés.)

Szamuely Tibor népbiztos: Vielleicht! (Talán.) (Mozgás.)

Kun Béla népbiztos: Nem „vielleicht”, t. Szamuely elvtársam! Annyira nem „vielleicht”, hogy nem vagyok hajlandó áldozatokat hozni a jobboldali defetizmusnak sem. (Nagy taps.) Nem „vielleicht”, mert ha Kunfi elvtárs nem hisz a mi messiási hivatásunkban, a proletariátus messiási hivatásában, és ha ön sem hisz benne: én hiszek abban, hogy a proletariátusnak megvan a felszabadító hivatása (Lelkes éljenzés és taps.), megvan az a történelmi hivatása, amelyet szükségszerűleg végre kell hajtani, és amely történelmi hivatásnak a magyarországi proletariátus csak hordozója, és ma elsősorban hordozója. (Úgy van!) Elsősorban azért, mert akármennyire nyomorúságos helyzetben vagyunk is, akármennyire körül vagyunk is véve az antant-imperializmus által, mégis kedvezőbb helyzetben vagyunk, mint a többi országok, akár a győztes országok proletariátusa is, mert nekünk rendelkezésünkre áll az államhatalom minden eszköze, és az államhatalom minden eszközét arra fordíthatjuk, hogy elnyomott proletártestvéreinket az igazi, tettekben és nem szavakban nyilvánuló internacionalizmus szellemében segíthessük, s azok segítségére siethessünk. (Lelkes taps.)

T. elvtársak! Konkrétan arról a kérdéstről, amit Hajdu elvtárs is felvetett, hogy mi lesz azon területek proletariátusával, amelyeket az antant-imperializmus elszakít és elrabol

* Így van az eredetiben. – Szerk.

tőlünk, amelyet részben újból a kapitalizmus igája alá akar hajtani, részben nem akar kibocsátani a kapitalizmus igája alól.

Ezeknek azt lehetne felelnünk: nekünk, uralkodó osztállyá szervezkedett proletáriátusnak kövessétek a példánkat. Testvéri szolidaritásunk, amely nemcsak szavakban, de tettekben is megnyilvánult, meg fog nyilvánulni ezentúl is, a tettekben is, de teremtetek forradalmat, ne tőrjétek a kapitalizmus igáját, ne várjátok azt, amíg mi siethetünk a segítségtekre, ne várjátok, hogy mi fegyverrel szabadítsunk fel, mert kívülről nem lehet forradalmat csinálni, teremtetek belülről forradalmat. (Élénk helyeslés és taps.)

... Ismételten mondom, hogy amit a francia imperialisták Clemenceau vezetése alatt ránk tolnak iga gyanánt, azt a francia és a nemzetközi proletáriátus testvéri szolidaritása fogja rólunk leszedni. Ezért és ebben a tudatban ajánlom önöknek határozati javaslatom elfogadását. (Hosszan tartó éljenzés és taps.)

Elnök: T. elvtársak! Aki a Kun elvtárs beszédében megindokolt és elfogadásra ajánlott határozati javaslatot magáévá teszi, emelje fel a kezét. (Megtörténik.) Köszönöm. Ki ellenzi? (Senki.) Tehát Kun elvtárs határozati javaslatát elfogadottnak mondom ki.

Ezzel a külügyi politika vitája és tárgyalása a mai napon lezáródott.

A Tanácsok Országos Gyűlésének Naplója.

Budapest 1919. 135-138. old.

Otto Bauer levele Kun Bélához az ausztriai proletárdiktatúra kilátástalanságáról, a közép-európai politikai helyzetről (Bécs, 1919. június 16.)

Tisztelt Elvtárs!

Nagyon örülnék, ha megismerkedhetnénk, és egy ilyen történelmi jelentőségű pillanatban tanácskozhatnánk. Sajnos, jelenleg súlyos okok szólnak ez ellen. Találkozásunk nem maradhatna titokban, jelentőségét a bel- és külföldi sajtó mértéktelenül felnagyítaná, és az antant sajtója annak bizonyítékául használná fel, hogy a Berlin, Bécs, Budapest és Moszkva között feltételezett összeesküvés valóban fennáll. Ez pillanatnyilag veszedelmes következményekkel járna Német-Ausztriára nézve, és valószínűleg, főleg a csehek részéről, olyan ellenségeskedés lenne a válasz, amely veszélyes lenne számunkra. Emiatt, sajnos, le kell mondanom róla, hogy elfogadjam kezdeményezését, bármennyire megfelelne saját kívánságomnak is. Magam helyett Danneberg barátomat küldöm, és remélem, hogy a cél, a kölcsönös tájékoztatás, így is elérhető lesz. Mindamellet nem szeretném elszalasztani az alkalmat, hogy közöljem önnel személyes véleményemet a jelenlegi helyzetről. Lényegében véve csak a tények felsorolására fogok szorítkozni, és önre bízom, hogy vonja le belőlük a következtetéseket.

Először Német-Ausztriában elfoglalt helyzetünkről. Országunkban jelenleg *teljesen lebetétlennek tartom a proletárdiktatúrát.* (Kiemelés a levélben. – *Szerk.*) Éspedig a következő okok alapján:

1. Német-Ausztria nem állam, hanem egészen laza halmaza azoknak a tartományoknak, amelyek visszamaradtak a régi birodalom széthullásakor. A tartományok társadalmilag teljesen más összetételűek, mint Bécs, gyűlölik Bécset, és állandóan azzal a gondolattal játszanak, hogy el kellene szakadni a nagyvárostól, ahol a proletáriátus az úr, és amely elszedi tőlük élelmiszereiket. Vidéken kevés a város, és bennük a munkásságnak távolról sem elég az ereje hozzá, hogy le tudja küzdeni ezeket a centrifugális törek-

véseket. Annál kevésbé, mert maga a munkásság is arra törekszik, hogy meggátolja az élelmiszerszállítást Bécsbe, és ezáltal maga is az elszakadási irányzat hatása alá került. Ilyen körülmények között a német-ausztriai tartományok összetartozása sokkal lazább, semhogy kibírna valami nagyobb megrázkódtatást. A tanácsdiktatúra kikiáltása valószínűleg arra vezetne, hogy a túlnyomóan paraszti, tehát agrárklerikális tartományok azonnal elszakadnának Béctől. Felső-Ausztriában, Salzburgban, Tirolban, Karintiában, Középső-Steierben (Mittelsteiermark) a felfegyverzett parasztok azonnal levernék a munkásokat; ezek a tartományok elszakadnának Béctől, a proletár-kormány hatásköre Bécsre, a bécsűjhelyi ipari területre és Felső-Steierre korlátozódna. Ezáltal e területek ellátása úgyszólván lehetetlenné válna, és az éhínség nyomása alatt a diktatúra a legrövidebb időn belül összeomlana.

2. Bécs és az ipari területek ellátása az antant szállítmányain alapszik. Az antant ezeket a szállítmányokat már csak azért is leállítaná, mert a bolsevista Német-Ausztriát nem tartaná hitelképesnek. A hitelben szállított élelmiszer-küldemények megszüntetésének abszolút éhínség lenne a következménye. Egyidejűleg abbamaradnának a cseh és lengyel szénszállítások, s ennek nyomában azonnal leállnának a vasutak, a gáz- és elektromos művek és az összes gyárak. Néhány nap alatt kifogyna a háztartási szén is. Az éhhaláltól fenyegetett tömegek fellázadnának a diktatúra ellen.

3. Katonai helyzetünk az antanttal szemben egészen más, mint Magyarorszáé. Az antant nem engedheti meg, hogy elzárják az útját Bécsen keresztül Csehszlovákia és Lengyelország felé, mert ez egész hatalmi-politikai rendszerének összeomlását jelentené. Bécs sokkal fontosabb hely számukra, mint Budapest. Ugyanakkor pedig sokkal könnyebben leverhetnek minket, mint a magyarokat. Nem hagynának időt rá, hogy felállítsuk Vörös Hadseregünket, hanem azonnal megszállnák az országot. Katonailag ez nagyon könnyű lenne. Az olaszok megszállták Tirolt és Karintiát. Pár nap alatt Bécsbe tudnának szállítani néhány brigádot. A csehek gyorsvonaton egy óra alatt Bécsben lehetnek. Ha egyetlen pillantást vetünk a vasúti hálózatra, világossá válik, hogy egy Bécs elleni hadművelet összehasonlíthatatlanul könnyebb feladat lenne, mint bármiféle hadművelet Szlovákiában. Az egész akcióhoz nem kellene több, mint három hadosztály, ennyit pedig az olaszok és a csehek minden további nélkül össze tudnak hozni. Az olasz csapatok kétségtelenül intakt állapotban vannak; a múlt héten pl. kifogástalanul és minden súrlódás nélkül hajtották végre Karintia megszállását. Az olaszok maguk nagyon szívesen vállalnák az okkupációt, már csak azért is, mert egyébként is terveik közé tartozik Német-Ausztria gazdasági kizsákmányolása. Nagyon valószínű tehát, hogy a diktatúra kikiáltásának okkupáció lenne a következménye.

Ilyen körülmények között, úgy hiszem, az a feladatunk, hogy elkerüljünk egy olyan kalandot, amely hamarosan a munkásság vereségével és teljes lefegyverzésével végződne. Feladatunk, úgy látom, inkább abban áll, hogy várakozzunk, őrizzük meg a munkásság harci készségét és harci eszközeit mindaddig, amíg az események további menete folytán kedvezőbbé válik egy energikus lépés perspektívája.

Csehországban az utóbbi hetekben kétségtelenül kiéleződtek az osztályellentétek. A szlovákiai vereség azonban jelentősen megváltoztatta a helyzetet. A cseh munkások évek hosszú során át együtt harcoltak a burzsoáziával az állami függetlenségért, s ezzel maguk is nacionalistákká váltak. Szlovákia birtoklását nélkülözhetetlennek tartják, ezért képtelenek ellenállni annak a nacionalizmusnak, amely a vereség folytán most végighullámszik egész Csehszlovákián. A cseh burzsoázia azzal vádolja a szociáldemokratákat, hogy ők okozták a nemzeti katasztrófát tiltakozásukkal, amikor még idejében bevonulhattak volna Budapestre. A szociáldemokraták, akik a hazaárulás vádját hallva most is olyan gyáván viselkednek, mint mindig, esküdjöznek, hogy éppen olyan szenvedélye-

sen védelmére kelnek Szlovákiának, mint maga a burzsoázia, és ugyancsak szenvedélyesen harcra buzdítanak a Tanácsköztársaság ellen. Még az úgynevezett centralisták is teljesen meg vannak félemlítve. A cseh sajtó, beleértve a szociáldemokrata lapok egy részét, mindig is a bolsevizmus ellen tüzelte a cseh munkásokat; most ezzel még nagyobb hatást kelthet, mert a bolsevizmusra mint nemzeti ellenségre tud rámutatni. Éppen ezért el sem tudom képzelni, hogy Csehországban bolsevista forradalom törhessen ki. Ez csak egy Magyarország elleni hosszú háború, általános mozgósítás és újabb súlyos vereségek esetén lenne lehetséges. A legközelebbi hetekben semmi esetre sem lehet erre számítani. Még egy bécsi tanácsdiktatúra sem tudna ezen rögtön változtatni. A cseh munkásság a bécsi bolsevizmust kezdetben éppúgy a csehek ellen irányuló nemzeti harc ideológiájának tartaná, mint a magyar bolsevizmust. A cseh sajtó már ma is előszeretettel hangoztatja, hogy *ön és én köztem titkos megegyezés áll fenn* (kiemelés a levélben. – *Szerk.*), hogy szocialista álarcban közös nemzeti hódító hadjáratot készítsünk elő a csehek ellen.

Más a helyzet persze a csehországi német vidéken. Az ipar ezen a területen nem a városokban, hanem a falvakban fejlődött ki. Ezen a területen nincsenek nagyvárosok, de annál több a falusi gyár. A munkások nagyon jól képzettek, hűségesek, kitartóak, de személyes felbuzdulásra képtelenek, és nincs meg bennük az a felfokozott hatalmi tudat, ami megvan a nagyvárosi munkásságban. Gyors, energikus kezdeményezést tehát nem lehet várni tőlük. Ha azonban a csehek itt általános mozgósítást akarnának tartani, akkor passzív, de makacs ellenállásra találhatnak, és ha a mozgósítást mégis kérésztül-erőszakolják, akkor ezekben a falvakban bizonyára katonatanácsok alakulnak, s ezek a csapattekintő idővel komoly veszélyt jelenthetnek a cseh kormánynak. Azt hiszem tehát, hogy Magyarország idővel segítséget találhat ott, de óvnom kell attól, hogy ezt a fejlődést valami gyors folyamatnak tartsa.

Mindezek a helyi jellegű kérdések azonban háttérbe szorulnak a világ nagy problémái mellett. A legközelebbi kérdés az, hogy Németország aláírja-e az eléje tett békeszerződést. Berlinben el vannak szánva rá, hogy megtagadják az aláírást, ha az antant nem tesz messzemenő engedményeket. Szerintem azonban nagyon kétséges, hogy az antant egyáltalán képes-e még erre.

Ha az antant rászánja magát arra, hogy messzemenő engedményeket tegyen Németországnak, akkor a Rajna mellett álló hadserege felszabadul. Ennek nagy részét leszerelheti, és ezzel elkerüli a leszerelést türelmetlenül váró csapatrészeknél a forradalmasodás veszélyét. Ugyanakkor elegendő csapata szabadul fel ahhoz, hogy Közép-Európában, mindenekelőtt Magyarországon katonailag be tudjon avatkozni. Ezekkel az előnyökkel azonban súlyos hátrányok állnak szemben. Az engedményeket elsősorban Lengyelország rovására kellene tenni, azok tehát Lengyelországban óriási izgalmat keltenének, a jelenlegi kormány bukását és belső zavarokat idéznének elő. Az első következmény talán az lenne, hogy a lengyelek megtámadnák a csehek Teschen miatt, amelyre csak azért nem került sor eddig, mert Lengyelország nem játszhatja el az antant kegyeit, amíg a lengyel-német határok kérdése nincs még rendezve; ez a támadás persze segítené a magyaroknak és a csehországi németeknek. A lengyelországi belső zavarok további következménye azonban a bolsevizmus ottani győzelme is lehetne, persze csak orosz segítséggel. Másrészt a Németországnak tett engedmények árát Franciaországnak kellene megfizetnie. Ez elkedvetlenítené a francia adófizetőket, és ha proletárforradalmat nem is idézne elő, de azért mégis lökést adna a balratolódáshoz. Ez lehetetlenné tenné az oroszországi intervenciók politika folytatását, és megnehezítené a magyarországit.

Másképp folynak le a dolgok, ha Németország megtagadja a békeszerződés aláírását, és Versailles-ban megszakadnak a tárgyalások. Ebben az esetben az antant megszállja a Ruhr-vidéket, sőt lehet, hogy Frankfurt am Main felől Eger felé is előretör, hogy elvá-

lassza Dél-Németországot Észak-Németországtól, és a déli német államoknak különbé-két ajánljon fel. Akkor aztán minden azon múlik, hogy Németország meddig tart ki. Ha gyors kapitulációra kényszerül – és Berlinben sokan úgy vélik, ez két-három hét alatt megtörténik –, akkor az antantkormányok tekintélye és hatalma rendkívüli mértékben megerősödik, és hosszú időre fel kell adni a reményt, hogy az antant országaiban is ki-tör a forradalom. Másrészt, ebben az esetben valószínűleg bekövetkezik Németország-ban a függetlenek forradalma, ami közvetlenül visszahatna Német-Ausztriára és Cseh-ország német részére. Ha azonban Németország képes lenne hosszabb ideig kitartani, akkor a következmények éppen az ellenkezők lehetnének. Ebben az esetben először is Németország és Lengyelország közt kitörne a háború, amely mindkét részről nagyon népszerű lenne; ez a háború a lengyeleket arra kényszerítené, hogy hagyják békében a cseheket, a német generálisoknak pedig lehetőséget adna nagy hadsereg felállítására, és ezzel győzelemre vinnék az ellenforradalmat Németországban. Ezzel szemben a gyors leszerelésben reménykedő és ebben csalódott antantcsapatokat megfertőzné a forradalom, és az antantországok forradalmasodása ebben az esetben gyorsabban bekövetkezne.

Rövidesen meglátjuk, melyik lehetőség válik valóra. Addig mi, kisebb függő orszá-gok nem tehetünk egyebet, mint hogy igyekszünk harc képes állapotban maradni és a vereségeket elkerülni, hogy készen álljunk minden eshetőségre. Hiszek abban, hogy most a világforradalom első vagy második szakaszában állunk; a világforradalom útját azonban nem egyenesnek, hanem sokkal hosszadalmasabbnak, bonyolultabbnak, sok-rétűbbnek, helyben és időben differenciáltabbnak látom, mint az ön legközelebbi bará-tai, és ebben rejlik annak a gyökere, hogy taktikai véleménykülönbségek merülnek fel közöttünk.

A magyarországi eseményeket a legnagyobb együttérzéssel figyelem. Minden ellen-forradalom Magyarországon a legnagyobb veszélyt jelentené számunkra, s fordítva: az ellenforradalom győzelme nálunk, vagy az ország megszállása idegen csapatokkal, felvonulási tereppé tenné Német-Ausztriát Magyarország ellen. Sorsunknak ez a kap-csolódása érdekeink messzemenő azonosságára vezet minden módszerbeli vagy fel-fogásbeli különbség ellenére, amelyek véleményem szerint a gazdasági és katonai helyzet különbségéből adódnak.

Remélem, ez a fejtegetésem nem lesz egészen érdektelen az ön számára. Kizárólag önnek szántam, és számítok rá, hogy szigorúan bizalmasnak fogja tekinteni, és aszerint fogja kezelni.

Szívélyes üdvözléssel
Otto Bauer

*Hadtörténelmi Intézet Archivuma.
Filmtár. Otto Bauer-iratok.*

A Forradalmi Kormányzótanács határozata a békekonferencia követeléseinek teljesítéséről, a felszabadított területek katonai kiürítéséről (1919. június 29.)

Garbai Sándor elnök az ülést megnyitja, és üdvözlí a megjelenteket.

Kun Béla külügyi népbiztos előadja, hogy a pártvezetőség tegnap tartott ülésében a csehszlovák területnek a demarkációs vonalig való kiürítésének álláspontjára helyezke-dett, azzal az indokolással, hogy a háborút a hadseregtől beérkezett jelentések alapján

tovább viselni nem lehet. Kéri, hogy a Kormányzótanács szintén ilyen értelemben határozzon, és e határozat kerüljön a hétfőn tartandó országos bizottság elé. Ismerteti azokat a katonai és politikai szempontokat, amelyek indokolják ezt a határozathozatalt.

Hosszabb vita után, amelyben a jelenlevő népbiztosok mindegyike részt vesz, a Kormányzótanács elhatározza, hogy a hadsereg állapotára való tekintettel, továbbá a diktatúrának minden vonalon való keresztülvitele, a diktatúrának megerősítése és a belső gazdasági élet megszervezése szempontjából eleget tesz annak a kívánságnak, amely a Clemenceau-jegyzékben foglaltatik, és a csapatokat a kijelölt demarkációs vonalra (vonja vissza). A Kormányzótanács elhatározza, hogy a visszavonuló csapatok részére proklamációt bocsát ki, melynek megfogalmazásával Kun Béla, Varga Jenő és Lengyel Gyula népbiztosokat bízta meg. A Párttitkárságot felhívja, hogy holnap, azaz hétfőn délig 100 agitátorról gondoskodjon, akik a frontról a visszavonulás okát és célját megmagyarázzák. A Kormányzótanács Kun Béla népbiztost bízta meg, hogy a holnapi intéző bizottsági ülésen ezt a kérdést ismertesse.

Kun Béla külügyi népbiztos bemutatja a kommunista erkölcsökbe ütköző bűncselekményekről szóló rendelettervezetet, amit hétfőn az intéző bizottság elé akar terjeszteni. Ez a rendelet a proletárigazgatásban mutatkozó visszaéléseket akarja megszüntetni.

A Kormányzótanács a rendelettervezethez hozzájárul.

Garbai Sándor elnök javasolja: a Böhm hadsereg-főparancsnok és Szántó hadügyi népbiztos között felmerült ellentét elintézésével a Kormányzótanács elnöke és elnökhelyettese bízzák meg.

A Kormányzótanács ily értelemben határoz.

Júliusban jelentős változások mentek végbe a nemzetközi politikában. Közülük nem egy nagy hatást gyakorolt a Magyar Tanácsköztársaság nemzetközi helyzete. A békekonferencia június 28-án Németországra kényszerítette akarátát, és aláírták a békeszerződést. Ettől kezdve Anglia és az Egyesült Államok másodrangú kérdésként kezelte a konferenciát, és ezért a továbbiakban ennek munkájában Clemenceau szava meghatározóan érvényesült. A nemzetközi forradalom – különösen a németországi vereség után – nem tudott erőteljes támogatást biztosítani Magyarországnak.

Magyarországon belül tovább nőtt a gazdasági feszültség, és éleződött a politikai helyzet. A jobboldali ellenzék közös frontban követelte az antanttal való kapcsolatok erősítését, amit élelmiszer- és iparcikk-szállítások formájában akart realizálni. Tragikus mindez, ha belepillantunk a békekonferencia jegyzőkönyvébe, és ott Hoovernek, a Legfelsőbb Gazdasági Tanács Segélyezési Hivatala főigazgatójának jelentésében arról olvasunk, hogy amíg a Kun-kormány kérdése meg nem oldódik, nincs remény Közép-Európa gazdasági helyzetének javítására. Pedig Magyarország már utolsó tartalékait fogyasztotta! Kun Béla helyzetelemzése a Szövetséges Központi Intéző Bizottság ülésén (alább közöljük) reális képet fest a gazdasági és politikai krízisről, és helyesen körvonalazza a tennivalókat is.

A Tanácsköztársaság sorsának alakulásában most már meghatározó szerepet játszott a békekonferencia antibolsevista politikája és tevékenysége. Az imperialista nagyhatalmak elérkezettnek látták az időt, hogy a békekonferencia zászlaja alatt nyíltan megdöntsék a magyar proletárdiktatúrát. Törekvéseiket elősegítette a belső árulás, amely a legalkalmasabb pillanatban segítséget nyújtott elképzeléseik valóra váltásához . . .

A felszabadított területek kiürítése után a békekonferencia sűrűn foglalkozott a magyar kérdéssel, de korántsem abból a szempontból, hogy a maga részéről is eleget tegyen korábbi ígéreteinek! Napirendre tűzték a magyarországi viszonyok elemzését, a gazdasági blokád eredményeit, a kormány megdöntésének lehetséges módzatait, többek között az új katonai intervenció részletkérdéseit. A szerteágazó és rendkívül bőséges forrásanyag alapján fő vonalaiban nyomom követhetjük a „nagyok”, szövetségeseik és a katonai szakértők vitáit. Ezzel kapcsolatban közöljük a békekonferencia július 5-i, 11-i, majd pedig 17-i ülésének jegyzőkönyveiből a legfontosabb részleteket. Bár egyes mozzanatok még így is szükségszerűen homályban maradnak, vagy pedig a közölt részlet elégtelen a kérdés egészének helyes megítéléséhez, az imperialista politika lényege mégis egyértelműen lepleződik.

Találkozunk ugyan békés hangokkal, amint az Lloyd George-nak Balfour külügyminiszterhez küldött – alább közölt – üzenetéből is kiderül. Lloyd George-ot azonban Párizsban Balfour képviselte, akinek érvelése és óhaja lényegesen különbözött a miniszterelnöktől. Olykor még Clemenceau magatartása is zavarbaejtő lehetne – nem járult hozzá pl., hogy francia katonákat is felhasználjanak a magyarországi intervencióban –, ha nem tudnánk, hogy ezzel csupán a hazai közvélemény előtti népszerűségét akarta növelni a rivális Foch marsallal szemben. A szubjektíve békésebb húrokat pengető politikusok e megnyilatkozásai mögött objektív okok rejtettek. Ilyen volt kétségkívül az erőfölény tudata, a kivárás taktikája (még Clemenceau sem volt büszke erre a politikára!), amely továbbra is a magyarországi belső ellenforradalmi erők aktivitására épített, a csehszlovákok katonai vereségéből eredő óvatosság és más tényezők. (Ez utóbbi egyébként jól érzékelhető Kramář felszólalásában.) Végő soron azonban nem a passzív várakozás, hanem az aktív cselekvés, a katonai intervenció gyakorlati kidolgozása volt jellemző az antant politikusaira. Az eddig eléggé tartózkodó magatartású jugoszláv kormány szintén csatlakozott az intervencióhoz, bár részvételét politikai garanciák előzetes teljesítéséhez kötötte. (Lásd a jugoszláv békedelegáció jegyzékét.) Ez a változás érthető, hiszen Jugoszlávia vitás területi ügyei többségükben rendeződtek. Nem közömbös az sem, hogy a magyarországi intervenció előkészületeivel egyidőben az oroszországi intervenciók is újabb támogatást kaptak: (Lásd az amerikai béketárgyalási bizottság táviratát.)

A fentiek mellett nyomatékosan kell utalni arra is, hogy még mindig nagy volt a tervek és a konkrét lehetőségek közti távolság, továbbra is számottevő elmentések feszültek egyrészt az egyes imperialista hatalmak között, másrészt a nagyhatalmak és kis szövetségeik között.

Úgy gondoljuk, hogy a magyar tanácskormány külpolitikája a jobboldal támadásainak kereszttüzzében ezt nem tudta kellően figyelembe venni. Kérdés persze, hogy az adott körülmények között milyen mértékben lehetett volna kihasználni a szövetségesek nézeteltéréseit és pillanatnyilag rendelkezésre álló erőik gyengeségét. Azok a tárgyalások, amelyeket az időközben bécsi követté kinevezett Böhm Vilmos folytatott az antant képviselőivel, joggal hívták fel a figyelmet a magyar kormány gyengéire. (Lásd alább Halstead bécsi amerikai katonai megbízott jelentését.)

Böhm végül is szembefordult a tanácskormánnyal. Egyéni tragédiája is, hogy felajánlkozását nem koronázta siker: nem kapta meg a nagyhatalmak hivatalos támogatását. E tárgyalásokon vereséget szenvedett a szociáldemokrata centrum és jobboldal külpolitikai koncepciója, jóllehet biztosra vették, hogy megalkuvásuk, a diktatúra bérére folyó alkudozásaik és antikommunista irányvonaluk fejében elnyerik a nagyhatalmak kegyeit. Ugyanakkor a békekonferencia azzal, hogy nyilvánosságra hozta a Böhmmel folytatott tárgyalások anyagát, bátorítóan hatott a proletárdiktatúra megdöntésére aspiráló valamennyi politikai csoportosulásra.

Az időt elhúzó bécsi tárgyalások mögött ellenségei a magyar Vörös Hadsereg vereségét várták. S a krónikás e nagy jelentőségű, utolsó kérdéssel kapcsolatban utalni kíván arra, hogy bár számos alapvető tény pontos ismeretében körvonalaz-

ható a magyar Vörös Hadsereg július 20-án indított támadásának háttere, ez még mindig kevés a történetek megértéséhez. Az adatokból rekonstruálható kép annyira ellentmondásos, hogy lehetetlen nem gondolni arra: a levéltárak, archívumok mélyén még ismeretlen források lappanganak a július 20-i tiszai támadásra vonatkozóan.

Böhm, aki memoárjában oldalakon át bizonygatja a szlovákiai visszavonulás szükségességét, hallgat pl. arról, hogy a Forradalmi Kormányzótanács miért fogadta el a tiszai támadás tervét. Más forrásokból megismerhetők a terv elfogadásának előzményei, néhány érv is található ezekben. De ha helyt adunk azoknak az érveknek, amelyeknek jegyében a szlovákiai visszavonulás megtörtént – a hadsereg morális gyengülése, az utánpótlás hiánya, lélegzetvételi szünet az ellenforradalmi megmozdulások, jobboldali támadások felszámolására, a hátszország politikai megerősítésére stb. –, úgy mivel magyarázzuk a néhány nappal későbbi, szellemét tekintve homlokegyenest ellenkező döntést? A Vörös Hadsereg május végén – tehát erejének teljében – sem kockáztathatta meg a román hadsereg elleni támadást, és most mégis elfogadják ezt a gondolatot. Még újabb és újabb kérdéseket tehetnénk fel . . .

Bizonyos, hogy a Kormányzótanács nem ismerte a Tiszántúl felszabadítását célzó hadművelet provokációs hátterét; ez kiderül Julier Ferencnek, Stromfeld utódának emlékirataiból. (A kérdésre vonatkozóan kivonatot közlünk belőle.) A végzetes tervet viszont elfogadta. Ezzel a belső ellenforradalom – és a nagyhatalmak – olyan potenciális előnyhöz jutottak, amely lehetővé tette számukra a Magyar Tanácsköztársaság megdöntését, illetve az intervenció tervének gyors megvalósítását.

A két távirat, amely kötetünkben ezután következik, csupán illusztráció. Kiderül belőlük, hogy az antant és szövetségesei tudtak a támadásról, ennek az információnak és egyéb, a magyar Vörös Hadseregére vonatkozó katonai adatoknak a birtokában a „román optimizmus” valóban jogosult volt. Julier tájékoztatója Landler Jenő hadseregszereplő részére nem más, mint az általa „megtervezett” vereség körmönfont bejelentése, amelyből nem hiányzik a politikai nyomás sem. . .

. . . Júliusban Gyenyikin Moszkva felé tört. Lenin a helyzetet a forradalom legválságosabb pillanataként értékelte. A magyar proletariátus nevében küldött segélykiáltást nem követhette katonai segítség. (Lásd Lenin és Kun Béla táviratváltását.)

Kun Béla beszéde a Szövetséges Központi Intéző Bizottság ülésén a proletárdiktatúra politikai, gazdasági és erkölcsi válságáról

A proletárdiktatúra Magyarországon most krízist él át.

A krízis háromféle: hatalmi, gazdasági és erkölcsi. A hatalmi krízis abban nyilvánul meg, hogy a központi és a helyi hatalom ingadozást mutat az ellenforradalmi jelenségekkel szemben, nem olyan szilárd, mint amilyennek a proletariátus diktatúrájának mindenkor lennie kell. A gazdasági krízis elsősorban abban nyilvánul meg, hogy élelmezési

nehézségekkel küzdünk, és egész csomó termelési, termelészervezési nehézség áll előttünk, amilyenek ez idő szerint csak nagyon bizonytalan lépésekkel tudunk átvergődni. Az erkölcsi krízist részben a proletariátus különböző intézményeinél mutatkozó korrupció okozza, amelynek kiirtását már meg is kezdtük, és minden akadályon keresztül folytatjuk.

Mind a három krízises jelenség egy pszichológiai állapotban foglalható össze, amely abban nyilvánul meg, hogy bizonyos lemondás érzése vesz erőt nemcsak a tömegek egy részén, hanem főleg és elsősorban olyan embereken, akik vezetni volnának hivatva.

Ez a lemondás, ez a csüggedés, ez az ingadozás elsősorban arra vezethető vissza, hogy nagyon sokan úgy vélik: tévedtünk a dolgok megítélésében, amikor a magyarországi proletariátus sorsát a nemzetközi proletárforradalomra építettük. Azok, akik a nemzetközi forradalomról azt hitték, hogy az dátumra jön, nemcsak rossz marxisták, hanem – amint a következmények bizonyították – magatartásuk nem különbözött a csöcselékétől, amely, sajnos, odaragadt március 21-e után a proletariátus diktatúrájához. Nem voltak különben a csöcseléknél, mert ugyanolyan szeszpolitikát folytattak. Hiszen nem nagy dolog forradalmárnak lenni akkor, amikor a forradalom már bekövetkezett. Az öntudatos marxistát, a forradalmárt éppen az jellemzi, hogy olyan időben hirdeti a forradalom szükséges, helyes voltát az öntudatlan tömegnek, amikor annak helyessége, szükségessége, annak föltétlenül biztos bekövetkezése még nem nyilvánvaló mindenki előtt.

Ha valaki azt kérdezi, melyik szempontból jobb ma a Tanácsköztársaság helyzete, külpolitikai vagy belpolitikai szempontból, objektíven azt válaszolhatjuk, hogy külpolitikai helyzetünk sokkal kedvezőbb, mint a belpolitikai.

A külpolitikai helyzet kedvezőbb, mert akárhogy is igyekeznek némelyek a nemzetközi forradalom terjedéséről mindenfelől érkező híreket csak a forradalmárok izzó fantáziájaként feltüntetni, kétségtelen, hogy a II. Internacionálé egész történetében a nemzetközi cselekvésnek nem volt egyetlen olyan megnyilvánulása sem, mint aminőt most várunk, és aminőre immár biztosan számíthatunk. Kétségtelen, hogy az oroszországi és a magyarországi proletariátus tette váltotta ki azt a most gomolygó nemzetközi forradalmi jellegű megmozdulást, amely Olaszország, Franciaország, Anglia, Svájc, Hollandia és Svédország július 21-re tervezett tömegsztrájkjaiban nyilvánul meg.

Ez vitathatatlanul olyan tényező, amely nyugodtan szembeállítható az antantimperializmus fegyveres erejével is. Nem mondom, hogy ezek a forradalmi cselekedetek nem törhetnek meg az antantimperialista csapatok szuronyainak erején. De az kétségtelen, hogy a nemzetközileg egységes cselekedet az egész antantpolitika szempontjából jelentős tényező ma is, és még jelentősebb tényező lesz ezután. Sokszor hangoztattam már, hogy az antant nem azért nem fojt meg bennünket, mintha nem akarna, hanem azért, mert nem tud megfojtani.

Nem tud, nemcsak azért, mert hiányzik hozzá a megbízható katonasága, hanem azért sem, mert hiányoznak nála a megfelelő belpolitikai előfeltételek.

Ezt a krízist megúsznunk nem könnyű, különösen azért nem, mert ez a krízis legelsősorban hatalmi krízis.

A proletárdiktatúra intézményesítése Magyarországon nem egy hatalmi jellegű harcnak volt az eredménye. Elsősorban bizonyos nemzetközi politikai körülmények szerencsés összetalálkozása juttatta hatalomhoz a magyarországi proletariátust. A hatalom szilárdsága azonban sokat veszített, éppen mert ilyen harc nélküli volt a hatalomra jutás; az volt a felfogás, hogy itt az osztályharc további szükségessége meg is szűnt. Könnyen válhatott tehát uralkodóvá az a felfogás, amely a burzsoázia kíméletét hirdette, de amely végső eredményében a proletariátus osztályöntudatát és harci készségét gyöngítette.

Ez a hatalmi krízis legjobban abban mutatkozik meg, hogy az ellenforradalom minden

jelenségével szemben általában óriási a félelem és az irtózás mindennemű radikális, végleges berendezkedést kívánó politikai és gazdasági cselekedettől. Ebben nyilvánul meg a hatalmi krízis, és ez az oka, hogy idáig fejlődött.

Az ellenforradalomtól való félelem, az ellenforradalommal való fegyveres elbánásnak a kikerülésére való törekvés nem más, mint a diktatúra legtökéletesebb, legteljesebb félreértése. A diktatúra arra való, hogy a kizsákmányolókat megfélemlítse, hogy az ellenforradalmat megfélemlítéssel és a fegyveres proletariátus eszközeivel már eleve lehetetlenné tegye, és a proletárforradalom ellenségeit megfojtsa.

Simán bántunk a burzsoáziával, és erre a sima bánásmódra az ellenforradalom úgy szervezkedik, hogy immár a hatalom általános krízisét állapíthatjuk meg. Az ellenforradalomtól való félelem tette lehetővé az ellenforradalomnak, hogy azt lehet mondani, nyíltan szervezkedjék, pedig . . .*

Le kell számolni azzal a felfogással, amely a burzsoáziát nem akarja megfélemlíteni. A burzsoáziának reszketnie kell, mert csak így lehet elkerülni a vérontást (Úgy van!), és csak így lehet elkerülni az ellenforradalom oly elterjedését, amely a hatalom kríziséhez vezet. Erély kell, és nem félintézkedés.

A diktatúrát másképp, mint fegyveres erejével fenntartani nem lehet.

A gazdasági krízisek is a félintézkedésekre vezethetők vissza. A félintézkedések pedig arra vezethetők vissza, hogy nem volt bizalom a diktatúrában, a hatalom kezelése nem volt elég szilárd, tehát a gazdasági intézkedések is idéztek elő krízist. Egyik nap eltoltotuk a batyuzást, másnap titokban meghosszabítottuk a lehetőséget. Mindez arra vezethető vissza, hogy nem volt bizalom a diktatúrában, mert a diktatúra mögött nem állt szilárd hatalom, és az alkalmazása nem volt olyan, hogy bizalmat gerjesztett volna a proletárságban és félelmet a burzsoáziában. Ha pedig ezzel szemben valaki azt veti föl, hogy helyes-e mindent egy kártyára feltenni, hát igenis, forradalmat nem lehet másképp véghezvinni, ha nem akarunk hamiskártyásoknak látszani, akiknek cinkelt tartalékkártyáik vannak a zsebükben. Visszefelé nem vezet út, csak akkor, ha óvjuk a kapitalizmusba visszavezető hidakat.

Az osztályadag-, az osztályár-politika körül állandó az ingadozás, még mindig csak szavak hangzanak el, ahelyett, hogy cselekednénk. És ezeket a körülményeket kell beállítani a mai nemzetközi milióbe.

Az antant nem jön a saját fegyvereivel, de jön az ígéreteivel, az arányaival, azokkal az eszközökkel, amelyek még a proletariátus egyes részeiben is növelik az ingadozást, a habozást, és megbontják a proletariátus osztályegységét. Futnak ezek után, mint a sztrájtörők egykor a burzsoá ígéretek után.

Az ellenforradalom felhasználja a nemzeti jelszavakat. Ezek nem veszedelmesek. A szocialista jelszavak felhasználása alkalmasabb a hatalmi krízis előidézésére és a polgárháború felélesztésére. És minden értelmes proletárnak, aki marxista módon gondolkodik, be kell látnia, hogy itt nem lehet szó kormányforma-változásról, itt csupán kizárólag államforma-változásról lehet szó. (Igaz! Úgy van!) Kormányformánk nem változhat meg a proletárdiktatúrában, mert az másként az eddigi tapasztalatok szerint nem képzelhető el, mint a tanácsrendszer formájában. Minden jelszó mögött, még a legdemokratikusabb jelszó mögött is csak a legtisztább kapitalista cél lebeg, a kapitalizmus visszaállítása.

És hiába hivatkoznak arra is, hogy az antanttal meg kell egyezni a blokád miatt. Mi lesz, ha tovább tart a blokád? Rosszul fogunk élni, de ha megszűnik a blokád, akkor a burzsoázia szedi el azt a 30 000 rend ruhát és azt a 300 vagon zsírt, amit esetleg kapnánk, és nem a proletárságé lesz.

* A folytatás hiányzik. – Szerk.

Akik ilyet akarnak, végromlásba akarják kergetni a proletariátust. A háromhónapos proletárdiktatúrát és a háború minden költségét a proletariátus kiirtásával kellene megfizetni. A burzsoázia nem prédikálna kíméletet a proletariátus iránt. Én ma is Kunfi szavait idézem: ne csináljunk egyebet a burzsoáziával, mint amit ő csinált velünk. Mi sokkal kíméletesebbek vagyunk a burzsoáziával, mint az volt a sztrájkoló aratókkal, akiket bebörtönzött, és általában a proletariátussal.

A hibákat éppúgy nem lehet a proletárdiktatúrára fogni, amint nem lehet azt okolni az ácsorgásért sem.

A régi társadalom rothadása érezhető most is, és ennek csak úgy vethetünk véget, ha nem ingadozunk, nem habozunk, hanem szilárdan állunk a proletárdiktatúra alapján.

A gazdasági kérdések szorosan összefüggnek a belpolitika kérdésével. Gazdasági bajaink és a hatalom konstrukciójának hiányosságában gyökereznek. Nincs karhatalmunk, és nem tudjuk végrehajtani a rendelkezéseinket. Maholnap ott tartunk, ahol a demokratikus Károlyi-kormány, amelynek nem volt fegyveres ereje és nem volt tekintélye. Másik fontos feltétel, hogy a munkástanácsokat újra kell szervezni Budapesten és a vidéken is.

Csak a pártkormányzat, csak a szakkormányzat áll előtérben. Ez arra vezethető vissza, hogy a munkástanácsoknak nincs karhatalmuk, és nincs eléggé gyökerük a proletártömegekben, amelyeket képviselniök kellene.

Gazdasági téren, az élelmezésen kívül, a gazdasági és technikai koncentráció kérdése a legfontosabb. Ez is a hatalom kérdése. A tisztviselők privilegizálása az akadálya a technikai és gazdasági koncentrációnak.

A másik feladat: megszüntetni minden privilégiumot az üzemekben.

Nem akarok a tisztviselők ellen izgatni; meg kell őket becsülni. De amikor ők magukat szervezett munkásoknak tartják, amikor idejönnek közénk, azok közé a munkások közé, akik mindenféle privilégiumot le akarunk rombolni, akkor nem tűrhetjük, hogy a tisztviselőknek az üzemekben továbbra is privilégiumuk legyen a munkások kárára.

Ezt a válságos állapotot, amely ebben a három irányban nyilvánul meg, egészen biztosan megússzuk. Ha egyébként nem, hát azért, mert a kapitalizmus úgy tönkrement, hogy nem lehet helyreállítani. Nem lehet helyreállítani még akkor sem, ha a munkásság minden jövedelmét föláldoznók a háborús költségek viselésére, ha az osztrák szociáldemokraták példájára mindenünket odaadnánk az antantnak. De hogy ne magunk okozzuk az összeomlást, ahhoz a hatalom teljes megszilárdítására, mindenféle nyílt vagy burkolt ellenforradalmi törekvés csírájában való elfojtására és a burzsoáziának a megfélemlítés eszközeivel való fékentartására van szükség.

A habozás, az ingadozás az egyedüli veszedelmünk, a szilárdság, a kitartás, a bizalom a nemzetközi forradalomban: ez az, ami nekünk az életet és a proletariátus forradalmának a jövőjét biztosíthatja. (Élénk tetszés és taps.)

Népszava, 1919. július 16.

Az öt nagyhatalom képviselőinek és katonai szakértőinek tanácskozása a magyarországi gazdasági és katonai helyzetről, valamint a katonai beavatkozás lehetőségeiről (Részlet a békekonferencia 1919. július 5-i ülésének jegyzőkönyvéből)

Clemenceau felkéri Hoovert, adjon tájékoztatást Magyarország gazdasági helyzetéről.

Hoover elmondta, hogy ez szoros kapcsolatban áll Közép-Európa gazdasági helyreállításának problémájával. Ahogy a dolgok állnak, semmi remény sincs a magyar termés elszállítására és szétosztására, amíg a Dunán és a Magyarországon átvezető vasúti vonalakon újra meg nem indul a forgalom. A kérdés tehát nem csupán Magyarország belső ügye, hanem összefügg a külső gazdasági kapcsolatokkal is. A Magyarországon történetek miatt leállt a dunai forgalom, és vele együtt áll a folyón használt vízi járművek nagy része is. Ezenkívül a német hadsereg Délkelet-Európából való visszavonulása után nagy mennyiségű gördülő anyag és vízi jármű maradt Magyarországon. A közép-európai gazdasági élet megindítása érdekében feltétlenül rendelkezünk kell ezekkel a fontos szállítási eszközökkel.

A kérdés harmadik oldala főleg politikai. Az egész területen bolsevik eszmék hatják át a munkásosztályt. Ha nem lehet valamilyen eszközt találni a fertőzés csökkentésére, akkor Közép- és Délkelet-Európa gazdasági helyreállítása nehéz lesz. Kun Béla kormánya nagy összegeket költött arra, hogy bolsevik agitátorokat küldjön Magyarországon kívüli ipari központokba. Ez visszahatott a termelésre. Ezenkívül a magyar kormány katonai hatalma is megnőtt. A kormány által hirdetett forradalmi eszméknek a nemzeti lelkesedés is a szolgálatába szegődött. Nem valószínű, hogy Kun Béla lemondana arról, hogy katonai ereje segítségével terjessze eszméit Magyarország határain túl. Csehszlovákia után valószínűleg Ausztria lesz a következő áldozat. A kérdés társadalmi és politikai oldala – mondta Hoover – nem órá tartozik, de azért szeretné megjegyezni, hogy Kun Béla pártja egészen a legutóbbi három hétig nem alkalmazott erőszakos eszközöket. Most, utóbb azonban már elszaporodtak a kivégzések, ami arra mutat, hogy vidéken növekszik az ellenállás, és a vörösteror eszközzeit is igénybe kellett venni. Azelőtt még lehetett volna a magyar forradalmi pártot türelmesen kezelni. Most azonban, amikor túl akar lépni a határokon, úgy kell tekinteni, mint közigazgatási veszedelmet Európa többi részére nézve.

Clemenceau megkérdezte Hoovertől, mi a véleménye a szegedi csoportról.

Hoover azt felelte, hogy úgy látja, ez a csoport szélsőséges reakciókból, nem túl értelmes emberekből áll. Legutóbbi vitáik például a párbajképesség megállapítása körül forogtak. Ettől a társaságtól nem sok segítséget lehet várni. Úgy látszik azonban, hogy a Kun Béla-kormánnyal való elégedetlenség a munkásosztály körében is növekszik. Angol forrásból származó hírek szerint a szakszervezetek szívesen látnák a kormány bukását. A kommunizmus, úgy látszik, nem hatolt be mélyebben az emberekbe, és a kormány, Oroszországhoz hasonlóan, egy kisebbség zsarnokuralmává válik. Bármilyen megoldási móddal szemben még egy nehézség merül fel, s ez Kun Béla nyilvánvaló kétszínűsége. Ennek alátámasztására Hoover idézte a Lenin és Kun Béla közti alábbi üzenetváltást:

1. Lenin távirati üzenete Moszkvából Kun Bélának Budapestre, 1919. június 19-én. A táviratban többek közt ez olvasható:

„Minden alkalmat meg kell ragadni időleges fegyverszünet vagy béke elérésére, hogy lélegzetvételi szünethez juttassuk a népet. Az antanthatalmakban azonban ne bízson

meg egy pillanatra sem. Becsapják magát, és csak időt akarnak nyerni, hogy összezúhassák magát és minket. Kíséréljen meg postai összeköttetést létesíteni köztünk légi úton.”

2. Kun Béla üzenete Budapestről Leninnek Moszkvába, válaszul a június 19-i táviratra: „Hálásan köszönöm táviratát, amelyben helyesli külpolitikámat. Nagyon büszke vagyok rá, hogy egyik legjobb tanítványa vagyok, de azt hiszem, egy tekintetben még felül is múlom, ti. a »mala fides« kérdéseben. Azt hiszem, nagyon jól ismerem az antantot. Tudom, hogy mindvégig harcolni fognak ellenünk. Ebben a háborúban csak fegyverszünet lehet, de béke soha. Ez élethalálharc. Még egyszer köszönöm üzenetét.”

Ezeknek az üzeneteknek a valóságát bizonyítja az a tény, hogy először brit forrásból fedezték fel, utána pedig az ausztriai szikratávíró is vette. Az általa (ti. Hoover által) benyújtott memorandumban (A. függelék) javasolt különböző megoldások közül kétségtelenül a legjobb lenne Budapest megszállása. Ezt, véleménye szerint, a lakosság is szívesen venné, de nehézségekkel is számolni kell. Más megoldási módot jelentene Kun Béla kormányának bizonyos mértékű elismerése. Az általa javasolt terv az, hogy a szomszéd államokban működő szövetségközi bizottságok létesítsenek gazdasági kapcsolatokat a magyarokkal. Nem szükséges, hogy a kormányok nyíltan elismerjék (ti. a magyar kormányt. – *Szerk.*), de ezen az oldalkapun keresztül el lehetne érni a folyó megnyitását, a szállítóeszközök mozgásba lendítését, és ezen keresztül a szükséges készletek szétosztását. Elismerte, hogy ezáltal egyrészt valószínűleg megerősödik a Kun Béla-kormány helyzete, másrészt azonban a kormány nem tud többé a blokádra való hivatkozással hatni a munkásosztályra, ugyanis a helyzet minden nehézségét eddig a blokád indokolta. Ennek megszüntetésével a hatalmak megfosztják őt ettől az érvétől, és nehezebben tudja védeni az ügyét. Hogy aztán ez semlegesíti-e a félig-meddig való elismerés előnyét, azt nem tudja.

Clemenceau megkérdezte, mit tettek eddig Magyarország élelmiszer-ellátása terén.

Hoover válasza az volt, hogy egyáltalában semmit. Abban az időben, amikor Kun Béla hatalomra került, a Gazdasági Tanács éppen hozzá akart látni Budapest élelmezéséhez, mert erre sürgős szükség mutatkozott. A kommunista kormány azonban hatalomra kerülésekor szigorúan felkutatott minden készletet, és annak gondos újraelosztásával tűrhetően el tudta látni élelemmel a lakosságot. Világosan látható volt, hogy éhínség nélkül kitartanak aratásig. A kommunizmus tehát a szövetséges és társult hatalmakat jelentékeny élelmezési és egyéb anyagi kiadástól mentette meg, és a kommunista kormány hivatalba lépése óta nem küldtünk Magyarországra semmit.

Tittoni kijelentette, hogy Magyarország az egyik legnagyobb problémát jelenti a békekonferencián. Kun Béla kormánya komoly fenyegetést jelent a szomszéd országokra, Olaszországot is beleértve. Ennek a mozgalomnak két időszaka volt. Az első időszakban békés forradalom ment végbe. Ez volt a veszedelmesebb. Az orosz forradalmat úgy állították Európa népei elé, mint amelyet tömegmészárlás és általános pusztítás jellemez. A magyar forradalom békés volt. Ezért volt csábítóbb és veszélyesebb. Más országokban is sokan úgy látták, hogy a magántulajdon kisajátítása újraelosztás céljára és a lakáelosztás kitűnő módszer, amelyet előnyösen lehetne utánozni saját országukban. A második időszakban azonban, úgy látszik, megismétlődtek az orosz módszerek. Nemcsak halálos ítéletekre került sor, hanem módszeres és rendszeres tömegkivégzésekre is. Ezt a vulkánkitörést el kell fojtani. De hogy milyen eszközökkel, az nem világos. Bevallja, hogy nem tud mit javasolni. A blokád nyilvánvalóan nem megoldás. Ha könnyörtelenül végrehajtják, a nem bolsevikok éhen halnak, de a bolsevikoknak lesz mit enniük. Ha viszont élelmiszert szállítanak az országba, azzal csak megerősítik a kormányt. Hajlandó elfogadni minden ésszerű tervet, amit javasolnak, de ő maga nem tud javasla-

tot tenni. Van azonban egy dolog, amelyre szeretné ráirányítani a figyelmet, ez pedig az arról szóló jelentés, hogy Kun Béla meg akarja kaparintani Budapesten az összes érték-papírokat. Ha ezeket a körülbelül hatmilliárd frankot érő értékpapírokat kiviszik az országból és külföldön eladják, akkor értelmetlenség lesz Magyarországtól jóvátételt követelni, mert nem marad semmije sem, amit birtokba lehetne venni. Azt hiszi, hogy ezt feltétlenül meg kell akadályozni.

Balfour kijelentette, hogy Hoover rendkívül világos előadásában olyan kérdést közzeltett meg, amelynek bonyolultságát csak gazdasági oldaláról tudja felismerni. A gazdasági probléma az, hogyan lehet a Magyarországon átmenő minden közlekedési eszköz igénybevételével elérni a létfenntartási eszközök méltányos elosztását Délkelet-Európában. Ezt csak a magyarországi helyzet gyökeres megváltoztatásával lehet elérni. Sem Hoover, sem Tittoni nem javasolt olyan tervet, amellyel teljes változást lehetne elérni. Ezért úgy gondolja, hogy katonai oldalról kell megközelíteni az ügyet. Rövid idővel ezelőtt a Négyek Tanácsa a magyar, a csehszlovák és a román kormány felé olyan lépéseket tett, amelyeknek célja a megbékélés elősegítése volt. Kívánságainak azonban csak félig tettek eleget. Azóta sok minden történt. Brătianu egy magánbeszélgetés során megmondta neki (ti. Balfournak – Szerk.), hogy a románok nem tudnak és nem fognak visszavonulni a Tiszától, amíg a magyarok nincsenek lefegyverezve. A magyarok visszavonták csapataikat Csehszlovákiából, és Magyarországon gyülekeztetik azokat. Elrendelték a teljes mozgósítást. Ha tehát a románok visszavonulnának a Tiszától, amelyet védeni tudnak, akkor nem tudják, melyik lenne az a vonal, amelyet később védeni tudnának, látva azt, miket követtek el (a magyarok. – Szerk.) más határokon. Azt hiszi, hogy Brătianunak ezek az érvei helytállóak. Utánanézett más dolgoknak is, és rájött, hogy a magyarok nem tettek eleget fegyverszüneti kötelezettségüknek. Nem csökkentették hadseregüket hat hadosztályra, sőt, ellenkezőleg, megkésztették haderejüket.

Ezért azt javasolta, kérjék fel a katonai hatóságokat, hogy a helyszínen levő megbízottaik révén utasítsák a magyarokat: hajtsák végre a lefegyverzést a fegyverszüneti feltételeknek megfelelően. Ez nemcsak joga a szövetséges hatalmaknak, hanem kötelessége is. Közzé kell tenni Magyarországon, hogy amíg ez meg nem történik, addig nincs semmiféle tárgyalás a magyar kormánnyal. És ha Magyarország továbbra is megszegi a fegyverszünet feltételeit, akkor katonai eljárás következik. Van remény arra, hogy már a fenyegetés egymagában is megdönti Kun Béla kormányát. Ha nem, akkor a hatalmaknak úgy kell eljárniuk Magyarországgal szemben, mint ahogy Németországgal szemben jártak volna el, ha az szegte volna meg a fegyverszünetet. Ehhez az akcióhoz szükség lenne a kéznél levő román, csehszlovák, szerb és francia csapatok megszervezésére. Ha a magyarok lefegyverzése megtörtént, Románia sem tagadhatja meg többé a visszavonulást, s amikor Magyarországon rendezték a helyzetet, meg lehet kezdeni a tárgyalást vele – Kun Bélával vagy az utódával. Ilyen módon elkerülhetjük azt a rosszat, amire Hoover mutatott rá, hogy növeljük Kun Béla hitelét. Jelenleg Bécs forog veszélyben, és talán Románia is. Ezt meg lehet gátolni azonnali katonai akcióval, amelyet jogosulttá tesz, hogy Magyarországot nyilvánvalóan megsértette a fegyverszüneti egyezményt.

Clemenceau azt mondta, hogy szeretné kifejtetni a véleményét, bár attól tart, hogy nem tudja elég világosan megfogalmazni. Eddig egyetértett minden felszólalóval. A helyzet azonban emlékezteti őt La Fontaine meséjére, amelyben a patkányok gyülekezete elhatározta, hogy csengőt akaszt a macska nyakába. Mindnyájan egyetértettek abban, hogy ez nagyon jó lenne, csak éppen senki sem tudta, hogyan lehetne megcsinálni. – Azt hiszi, hogy a helyzetet Hoover nagyon pontosan leírta. Elfogadja mindazt, amit Tittoni mondott, és úgy gondolja, hogy Balfour is nagyon helyesen beszélt. Csak éppen hogyan hajtsák végre a hatalmak, amit javasolt? Franciaországban folyik a leszerelés, és ezt a folya-

matot nem lehet megállítani. Október végére csak három korosztály marad fegyverben, vagyis a hadsereg békelétszámba kerül. A francia kamara határozottan ellenzi a beavatkozást Oroszországban. Azt hiszi, hogy a kamarának igaza van, ha az eddig elért eredményeket nézzük: körülbelül egymilliárdot dobtak ki a szibériai expedícióra. Ez óriási kiadás volt, és nem lehet így folytatni. Ha tehát a parlament nem hajlandó Oroszországban küzdeni a bolsevizmus ellen, éppúgy nem lesz rá hajlandó Magyarországon sem. Mr. Balfournak az az érve, hogy Magyarország elfogadta a fegyverszüneti feltételeket, azután megszegte, és ezért kényszeríteni kell azok betartására, csakugyan nyomós érv, ha valóban úgy van. De milyen csapatokkal akarja Balfour a magyarokat kényszeríteni? A cseheket, a románokat és a franciákat említette.

Balfour hozzátette, hogy a szerbeket is.

Clemenceau azt mondta, hogy ehhez pénz is kell. Ő a maga részéről nem tud adni. Azonkívül Németország ez idő szerint, úgy látszik, kész teljesíteni kötelezettségeit, és rendesen viselkedik. Ha azonban a németek azt látnák, hogy az antant teljesen tanácstalan Magyarországot illetően, akkor esetleg változtatnak a magatartásukon. A Budapestre való bevonulásra már előbb is gondoltak. Különösen az olaszoknak volt nagy kedvük hozzá. Hallotta, hogy Segre tábornok Rómába ment e politika propagálása érdekében.

Tittoni azt mondta, hogy az olasz parlament éppen úgy gondolkozik, mint a francia.

Clemenceau kijelentette, hogy gazdasági rendszabályokkal nem lehet kellőképpen hatni a magyarokra. Akár megszüntetik a blokádot, akár nem, belpolitikájukra ezzel nem sok befolyást gyakorolnak. A nép ki tud tartani. Ami a cseheket illeti, kissé kétli, hogy tudnának harcolni a magyarok ellen. A románok talán hajlandók, talán nem. Jelenleg úgy látszik, nincsenek valami nagyon megelégedve a békekonferenciával. Angol vagy amerikai csapatok nincsenek a közelben. Úgy látszik, francia és angol csapatokra hárulna a munka. Világosan meg kell mondania, hogy ő a maga részéről nem tudja vállalni a dolgot. Tanácskozott Foch marsallal és Franchet d'Esperey tábornokkal, aki gyakran akart volna már Budapestre menetelni. Kért haditervet, s kapott is olyat, amely lefőzte Napóleon Moszkva elleni haditervét. Francia, angol és olasz seregek kellett volna hozzá. A helyzet az, hogy az antantországok népei és parlamentjei egyaránt gyorsabban szeretnék megoldani a válságot, mint ahogyan az lehetséges. A háborús felfordulás, a katonai erők szétmorzsolódása után, és ráadásul a társadalmi forradalomra való általános hajlandóság következtében, nem lehetett rövid idő alatt rendet csinálni. A békekonferencia megkísérelt igazságot teremteni a világon. Nem első esetben történt ilyen kísérlet. Mindnyájan tudjuk, milyen eredménnyel. A konferencia minden résztvevője most már tisztán látja, milyen nehéz dolog még a határok méltányos megvonása is. Az olasz kolléga biztosan egyetért vele. Az oroszok, akik szörnyű zsarnokság alatt raboskodtak, azt hitték, hogy a szabadság önfegyelem nélkül is létezhetik. Elárulták szövetségeseiket, és mérhetetlen károkat okoztak nekik. A rossz elterjedt. Olaszország, bár régi és okos közösség, megrendült. Nagy-Britanniának és Franciaországnak is megvolt a maga baja. Lázadás kezdődött a francia tengerészetben, sőt a hadseregben is. A világ megelégedte a háborút. A békekonferencia a katonaság körében fellépő forradalmi mozgalmakkal, a határok megváltoztatásával, az eszmék nélküli társadalmi forradalmakkal kényszerült foglalkozni. Úgy gondoltuk, hogy az orosz nép majd meggyógyul. Tévedtünk: az orosz föld végtelen kiterjedése lehetővé tette a népek, hogy túlélje szerencsétlenségét, de minden közbelépésünk, hogy segítségére legyünk egy ésszerű kormányzat létrehozásában, hiábavaló volt. A baj most Magyarországot támadta meg, amire nem számítottunk, mert parasztok országa volt, és gazdag.

Az általa (ti. *Clemenceau* által) ajánlott politika nem olyan, amire maga is büszke lehetne. Egyszerűen ennyi: tartsuk kézben az ügyeket, és várjunk. Ezt azért javasolja,

mert figyelembe veszi az antantnépek és parlamentek érzelmeit. Valamennyien siettek befejezni a háborút, és elkezdteni a normális életet. Valószínűleg rosszul tették, de letagadni nem lehet, hogy így érezték helyesnek. Ez nem valami nagyszerű politika, sőt talán azt is lehetne mondani, hogy nem politika, hanem tehetetlenség. Ezt sem tagadja. De sok százezer emberélet elvesztése és a nemzeti vagyon elköltése után nem hiszi, hogy más politikát lehetne folytatni. Ami Magyarországot illeti, némileg ismeri ezt az országot. A háború előtt az emberek a németek szolgái voltak egyszerűen azért, mert azt hitték, hogy az a legerősebb hatalom; de azért több volt bennük a józan ész, mint az oroszokban. Hoover tájékoztatójában felfigyelt arra a tényre, hogy a szakszervezeteknek elégük van már a kommunista kormányzatból. Követné tehát Balfour javaslatát oly mértékben, hogy beavatkozással fenyegetné Magyarországot, ha nem teljesíti a fegyverszüneti feltételeket. Aztán megbeszelné a dolgot a katonai szakértőkkel. Ha katonai eljárásra kerül a sor, mindenkinek segítenie kell, és sok pénzre lesz szükség. Időközben azonban abban is lehet reménykedni, hogy a gondviselés talán hozzásegít, hogy kimeneküljünk a csávából. Nem szokása az időt húzni, de most azt tenné. Magyarországot körül lehet venni egy „egészségügyi övezettel”; ebben az országban nem sokáig fog tartani a kommunizmus. Ha a tábornokok olyan tervet ajánlanak, amelyet neki mutatott Foch marsall néhány hónappal ezelőtt, akkor biztosra veszi, hogy egyik kormány sem fogja vállalni Magyarország kényszerítésének a feladatát. Ez, amit ő ajánl, nem valami mutatós politika, de a legjobb, amit mondani tud.

Lansing megjegyezte, hogy egyetlen sürgős megoldásra váró kérdés van, és ez a Magyarországgal való békekötés. De kivel lehet megkötni a békét? Javasolja a tanács a békekötést Kun Bélával? Ha nem, akkor kivel? Ha Kun Bélával nem lehet megkötni, akkor erőszakkal meneszteni kell őt. Erre pedig nyilván nincs más mód, mint a katonai eszközök igénybevétele.

(Ekkor Bliss, Sackville-West, Thwaites, Belin és Cavallero tábornokok belépnek a terembe.)

Clemenceau megkérte Bliss tábornokot, mondja meg, milyen erőkre és milyen módszerekre lenne szükség, hogy amennyiben másképp nem megy, kényszerítsék Kun Béla kormányát a fegyverszüneti szerződés megtartására, továbbá milyen remény van a sikerre.

Bliss tábornok elmondta, hogy mintegy hat héttel ezelőtt a Négyek Tanácsának kívánságára a versailles-i katonai megbízottak jelentést készítettek azokról az intézkedésekről, amelyek szükségesek lennének ahhoz, hogy megállítsák a Csehszlovákia elleni magyar támadást. A jelentésnek az volt a lényege, hogy ha katonai eszközökhöz kell nyúlni, akkor azokat a csapatokat kell felhasználni, amelyek a helyszínen vannak, vagyis a román, a szerb és a francia csapatokat. Akkor az volt a feltevés, hogy elégségesek lesznek a helyileg elérhető csapatok. Ez volt a francia vezérkar véleménye. Azóta azonban Kun Béla fegyveres ereje 150 000 emberről 220 000 emberre nőtt. A helyzet más tekintetben is megváltozott, és nem tudja megmondani, hogy az akkor elégségesnek vélt csapatok ma is elégségesek lennének-e. A javaslat feletti vita a Négyek Tanácsában eredmény nélkül zárult. Azóta nem tudja, mit határoztak. Ha az akkor ajánlott tervet kivételnek találták, át kellett volna adniuk Franchet d'Esperey tábornoknak. Úgy tudja, ez nem történt meg. Azonkívül azt sem tudná megmondani, vajon a románok és a szerbek akcióba lépnének-e. Ami őt illeti, véleménye szerint a kérdést tanulmányozni kellene Versailles-ban, hogy az új helyzetet megbeszélhesse kollégáival.

Cavallero tábornok egyetért Bliss tábornokkal abban, hogy ezt a tárgyat újra tanulmányozni kell. A most kívánt fellépés nem egészen azonos azzal, amelyet előzőleg terveztek, s időközben a magyar hadsereg megnövekedett.

Belin tábornok azt mondja, hogy a katonai megbízottak egységes véleménye szerint egy erőteljes fellépés elég lett volna, amikor először megkérdezték őket. Ő még most is azt hiszi, hogy a helyi erők fellépése elég lenne a Kun Béla-kormány megdöntésére.

Clemenceau kijelenti: nem kívánta a katonai szakértőktől, hogy javaslatukat a meglevő helyi erőkre korlátozva tegyék meg. Ha többre van szükség, mondják meg nyíltan azt is.

Sackville-West tábornok kijelenti, hogy egyetért katonakollégáival. Szeretné a kérdést újra megfontolni.

Clemenceau megkérdezte, mikorra tudnának jelentést tenni.

Bliss tábornok azt felelte: ha a szükséges értesülések rendelkezésre állnak, a jelentést 48 órán belül el lehet készíteni.

Balfour azt kérdezte: tekintettel arra, hogy Kun Béla kormánya kirívóan megsértette a fegyverszünetet, nem kellene-e azonnal figyelmeztetni erre a kormányt? De ha kollégái úgy kívánják, hajlandó bevárni azt a negyvennyolc órát, amíg a katonai megbízottak jelentését megkapják.

(Elhatározták, hogy bevárják a jelentést.)

Bliss tábornok szerint szükséges lenne az ottani helyi főparancsnokkal is tanácskozni.

Clemenceau azt mondta, elég Fochsal tanácskozni, neki megvannak a szükséges értesülései *Franchet d'Esperey* tábornoktól.

Lansing azt kérte, hogy a katonai megbízottak adjanak jelentésükben rövid összefoglalást a magyar hadsereg rendelkezésére álló fegyverzetről és a fegyverzet pótlására szolgáló eszközeikről. Főleg azt szeretné tudni, hogy az országban állítják-e elő a fegyvert és a hadianyagot vagy pedig kívülről hozzák be.

(Ezután a következő határozatot fogadták el:)

„Határozat született arról, hogy a versailles-i katonai megbízottak *Foch* marsallal tanácskozva vizsgálják meg: milyen katonai lehetőségekkel rendelkeznek a célból, hogy Magyarországot az elfogadott fegyverszüneti feltételek tiszteletben tartására kényszerítsék, és erről 48 óra alatt tegyenek jelentést a tanácsnak. A katonai megbízottaktól jelentést kérnek a magyar kormány rendelkezésére álló fegyverzetéről is.”

(A katonai szakértők visszavonultak.)

Tittoni ezután azt javasolta: a szövetségesek akadályozzák meg, hogy a Kun Béla-kormány által lefoglalt értékpapírokat exportálni lehessen, mert ha ezeket a papírokat külföldön értékesítik, lehetetlenné válik Magyarországgal szemben bármiféle jóvátételi igény érvényesítése.

(Ezután a következő határozatot fogadták el: „Felkéri a pénzügyi bizottságot, hogy a lehető leggyorsabban tegyen javaslatot a tanácsnak a magyarszági Kun Béla-kormány által elkobzott értékpapírok külföldi eladásának megakadályozására.”)

Papers . . . PPC VII. köt. 20–30. old.

Az öt nagyhatalom képviselőinek, katonai szakértőinek, valamint Csehszlovákia, Románia és Jugoszlávia küldötteinek tanácskozása a Magyar Tanácsköztársaság elleni katonai intervenció problémáiról
(Részlet a békekonferencia 1919. július 11-i ülésének jegyzőkönyvéből)

E pont megtárgyalásánál jelen van még: Misu, Vajda-Vojvoda és Plessia a román delegációból; Pašić, Veznić a szerb delegációból; Kramář és Beneš a csehszlovák delegációból; Foch marsall, Weygand tábornok versailles-i katonai megbízottak és Thwaites tábornok.

Pichon röviden elmondta a delegátusoknak, hogy mi történt a tanácsban ebben az ügyben az előző ülésen. Felolvasta azt a jelentést is, amelyet a versailles-i Legfelsőbb Haditanács katonai megbízottai készítettek azokról a katonai intézkedésekről, amelyek a magyarországi fegyverszünet tiszteletben tartásának kikényszerítéséhez szükségesek.

Clemenceau felkéri Foch marsallt, mondja el, mi a véleménye a tervezett műveletről.

Foch marsall elmondja, hogy a versailles-i katonai megbízottak jelentése nem tartalmazott konkrét terveket. Csak azt állapította meg, hogy az intézkedéshez milyen erők állnak rendelkezésre. Úgy tudja, a cél az volt, hogy Magyarországot a fegyverszüneti feltételek tiszteletben tartására szorítsák. Időközben a magyar erők hatról kilenc hadosztályra növekedtek, és a csehek aratott győzelem megnövelte a csapatok morálját. Ha Magyarországgal tiszteletben akarjuk tartani a fegyverszünetet, akkor rá kell kényszeríteni, hogy csökkentse csapatait hat hadosztályra, és vonja vissza őket bizonyos területről. Ennek elérésére, úgy tudják (ti. a katonai megbízottak – *Szerk.*), 84 000 ember áll rendelkezésre. Ez a létszám kevés erre a célra. A legtöbb katonát Románia adta. És nemcsak számszerűen kicsi ez a létszám, hanem a különböző részelemek közt nincs meg a kellő összehangoltság. A román hadsereg román parancsnokság alatt áll, a szerb hadsereg szerb parancsnokság alatt, a cseh hadseregnek egy francia tábornok áll az élén, és a francia csapatok természetesen francia parancsnokság alatt vannak. Nyilvánvaló, hogy az eredményes hadviseléshez elsősorban egyetlen parancsnokságra van szükség. Ezenkívül számításba kell venni a műveletek hozzávetőleges időtartamát. Nem valószínű, hogy a kívánt célt egyetlen gyors csapással el lehet érni. Ha pedig így van, akkor az említett csapatoknak utánpótlásra lesz szükségük. Ebben a tekintetben nyilván a szomszéd államoktól kell segítséget kapnunk. Mielőtt tervet készítünk, tudnunk kell, mit tennének ezek az államok, mennyivel járulnának hozzá az akcióhoz, és hajlandók lennének-e egységes parancsnokság alatt harcolni. A kívánatos célok a következők: először leverni a magyar hadsereget, másodszor elfoglalni Budapestet. Az első, a helyben rendelkezésre álló erőkkel, önmagában nehéz feladat. A második még nehezebb, mert Budapest a magyar síkság központi erődjé. Jelentékeny város, és elfoglalása esetén nagy megszálló erőre van szükség. Mielőtt ezt megkísérelnénk, szükség van: először a részt vevő államok közötti politikai megegyezésre, másodszor katonai megegyezésre, harmadszor pedig egy hadművelleti tervre.

Clemenceau azt kérdi Foch marsalltól, hogy több csapatra lenne-e szüksége, mint amennyit rendelkezésre bocsátottak. Ha igen, akkor tudna-e számot mondani.

Foch marsall azt feleli, hogy tanulmányoznia kellene ezt a kérdést. Az egész hadművelet először annak a megegyezésnek a részleteitől függ, amelyet az illetékes államok kötnének, másodszor a műveletek valószínű időtartamától.

Clemenceau felkéri a román megbízottakat, hogy ismertessék kormányuk álláspontját.

Misu elmondja, hogy a román király bizonyára megfontolja a konferencia kívánságait. Románia rendkívüli módon érdekelt a magyarországi viszonyokat illetően, mint-hogy szomszédok. Románia máris nagyon meg van terhelve: két hadosztályt tart Magyarországon. Két hadtest most alakul Erdélyben, de még nincs készen. Négy hadosztályt tartanak az orosz fronton, és még kettőt mozgósítanak a szövetségesektől kapott felszerelés segítségével. Egyetért Foch marsallal abban, hogy először is megegyezésre van szükség az illetékes kormányok között. A román kormány nevében feljogosítva érzi magát annak a kijelentésére, hogy Románia nagyon jóindulatú felfogást fog tanúsítani.

Clemenceau felkéri a szerb megbízottakat, hogy ismertessék kormányuk álláspontját. *Veznić* elmondja: teljesen egyetért Foch marsallal abban, hogy egyetlen parancsnokságra van szükség. Azt hiszi, hogy ebben az esetben a rendelkezésre álló erők, ha fegyvert és hadianyagot kapnak, nagyobb nehézségek nélkül eredményt tudnak elérni. A budapesti kormánnyal pedig meg kell értetni, hogy a szövetséges és társult hatalmak teljesen egységesek, és eltökélt szándékuk, hogy akaratukat tiszteletben tartassák. Ez talán még nagyobb erkölcsi hatást fog gyakorolni, mint az alkalmazott erők katonai hatása.

Ami Szerbia részvételét illeti, erre vonatkozólag nem kapott utasításokat kormányától, de úgy gondolja, elmehet addig, hogy kijelentse: Szerbia megadja hozzájárulását. Ő kész ilyen irányú javaslatot tenni kormányának. Rá kell mutatnia, hogy Szerbia bizonyos pontokon fenyegetve van, és kérnie kell, hogy a hadjárat tartama alatt a hatalmak adjanak garanciát a szerbeknek a kívülről jövő fenyegetések ellen. Megemlíti példának okáért, hogy a bolgárok még nincsenek lefegyverezve.

Clemenceau azt kérdezi, hogy Szerbia mekkora csapattal tudna részt venni a hadműveletben.

Veznić azt feleli, hogy Szerbia annyival tudna hozzájárulni, amennyit Versailles-ban a katonai megbízottak kértek tőle, vagyis egy hadosztállyal.

Pichon reméli, Szerbia többet is tudna adni.

Veznić szerint a szerb kormány esetleg talál módot nagyobb mértékű hozzájárulásra, de ő maga nem vállalhat többet.

Clemenceau megkérdezte tőle, hogy véleménye szerint a szerb kormány meddig menne el.

Veznić azt felelte, hogy ez az általános körülményektől függ.

Clemenceau megjegyezte, hogy általános körülményekből nem lehet hadsereget csinálni.

Veznić azt mondta, hogy Versailles-ban a katonai megbízottak egy hadosztályt tartottak szükségesnek.

Belin tábornok elmagyarázta, hogy a katonai megbízottak által készített jelentés csupán azt állapította meg, hogy hihetőleg mely csapatok állnak rendelkezésre. Az említett szám nem kíváncsi volt, hanem annak a megállapítása, hogy mi áll készen a közvetlen felhasználásra. A jelentés azt is megállapította, hogy a helyileg rendelkezésre álló csapatoknak utánpótlásra van szükségük.

Clemenceau kijelentette: nyilvánvalóan kíváncsi, hogy pontos számokkal rendelkezünk. Ha ez meglesz, Foch marsalltól meg lehet kérdezni, hogy elég-e ez az erő. *Veznić* azt mondta, hogy Szerbia adna egy hadosztályt, de ha ad, akkor meg kell őt védeni a bolgárok ellen. Más szavakkal kifejezve: amit ad az egyik kezével, azt visszaveszi a másikkal.

Veznić azt mondta, hogy ő kijelentette: Szerbia kész segíteni. Az ország veszélyeztetett helyzetét azonban figyelembe kell venni. Ő kész lenne akár az egész szerb hadsereget

is felajánlani, ha biztosítani lehetne, hogy amíg a csapatok távol vannak hazulról, nem törnek be a házukba. A katonai megbízottak jelentésében egy hadosztályról történt említés; ő ezt úgy értelmezte, hogy egy hadosztályt kívánnak. Most hallotta Belin tábornoktól, hogy ha lehet, több lenne kívánatos. Szükség van azonban arra, hogy a szerb katonai hatóságok elbírálják, mit lehet tenni a jelen körülmények között. Szerbia első kötelessége, hogy saját létét biztosítsa. Azt kívánják tőle, hogy tegyen erőfeszítést a közös ügy érdekében, és ő maga ki is fejezte készségét, hogy megtegye a tőle telhetőt. Foch marsall azt mondta, hogy mielőtt az akció megindulna, előbb politikai megegyezést kell kötniük az illetékes államoknak: Szerbiának, Csehszlovákiának és Romániának. Szeretné megjegyezni, hogy mivel katonai akcióra van szükség, és mivel a siker érdekében gyorsan kell cselekedni, sok értékes időt vesztegetnének, hogyha tárgyalásokat folytatnának Belgrádban, Prágában és Budapesten. (Valószínűleg Bukarestet mondott. – *Szerk.*) Azt hiszi, hogy a leghelyesebb lenne a rendelkezésre álló erőket közvetlenül Foch marsall parancsnoksága alá helyezni.

Clemenceau megkérdezte Veznićtől, tudná-e tájékoztatni a tanácsot a szerb hadsereg jelenlegi elhelyezéséről.

Veznić a következő tájékoztatást adta:

1. A Morava-hadosztály a Bánátban,
2. a Drina-hadosztály a Bácskában és Szlavóniában,
3. a Duna-hadosztály Horvátországban és Szlovéniában,
4. a Csumadia-hadosztály Belgrádban és a bosnyák határon,
5. a Timok-hadosztály Bosznia-Hercegovinában, Dalmáciában és Fiumében,
6. a Jugoszláv-hadosztály a Szandzsákbán, az albán határvidéken, Ó-Szerbiában és Montenegróban,
7. a Vardar-brigád Macedóniában állomásozik.

Clemenceau ezután a csehszlovák megbízottakat kérte fel, hogy ismertessék kormányuk álláspontját.

Kramář leszögezte, hogy a magyarországi helyzet kétségtelenül fenyegetést jelent Csehszlovákiára. Kormányának az a kívánsága, hogy Magyarországnak ne legyen nagyobb hadserege, mint amekkorát a fegyverszüneti szerződés engedélyezett, de a jelen pillanat nem alkalmas arra, hogy Csehszlovákia akciót kezdjen Magyarország ellen. Csehszlovákiának jelenleg 150 000 embere van mozgósítva, de a hadsereg felszerelése és lőszerellátása hiányos. A konferencia fegyverszünetet hozott létre Csehszlovákia és Magyarország között. A magyarok megtartották a fegyverszünetet, és kiűrtették a csehszlovák területet. Milyen ürügyük lehet hát a cseheknek a magyarok elleni támadásra? Jelenlegi javaslata: követelni kell, hogy a magyarok csökkentsék haderejüket az engedélyezett létszámra; de, ami Csehszlovákiát illeti, a magyarok teljesítették a tőlük követelt fegyverszüneti feltételeket. Egyetért Veznićcsel abban, hogy nem szükséges a három állam közötti politikai megegyezés. Ez a kérdés az antantra tartozik, s a Magyarország és a szövetséges és társult hatalmak között megtárgyalt fegyverszünetre vonatkozik. A cseh csapatok, ha bevetésre kerülnének, teljesíteniük kötelességüket, de a dolgot előzőleg feltétlenül meg kell beszélni a prágai kormánnyal.

Clemenceau megkérdezte, hogy a versailles-i jelentésben Csehszlovákia részéről milyen megajánlás szerepel.

Kramář azt válaszolta, hogy 20 000 ember. Nem titkolja, hogy Csehszlovákia ennél több emberrel rendelkezik, de nem tudja, hogy a prágai kormány hozzájárulna-e az akcióhoz. Amint a tanács is tudja, nemrég kormányváltás történt.

Foch marsall elmondta, hogy éppen most kapott egy július 8-ról keltezett levelet Pellé tábornoktól, amelyet fel is olvasott a tanácsnak. (D. függelék.) Ebből a levélből is

kiderül, hogy Magyarország fellázad a sors ellen. Meg fogja ragadni az alkalmat, ha a szövetségesek demobilizáltak és leszereltek. Szeretné megmagyarázni, hogy az előzetes megegyezéssel, amelyet említett, olyan megegyezésre gondolt, amelyet itt, a tanácsban is el lehet érni. Nem azt javasolta, hogy Prágában, Bukarestben és Belgrádban tárgyaljanak.

Clemenceau megkérdezte *Balfourtól*, hogy lehet-e számítani angol segítségre.

Balfour azt felelte, hogy a Brit Hadi Kabinet tagjainak is elmondta azt, amit a tanács előtt kifejtett. Véleménye szerint a nagyhatalmak nem tűrhetik el, hogy a magyarok állandóan megszegjék a fegyverszünetet. Ez Közép-Európát érinti, de talán egész Európát is. Ha ennek véget nem vetnek, akkor nincs remény rá, hogy Közép-Európában helyreálljon a béke, vagy rendeződjön a gazdasági helyzet. Legfontosabb a gyors cselekvés. Úgy gondolja, erőfeszítéseket kell tenni, és ehhez minden szövetséges országnak hozzá kell járulnia. Ez a tárgy megköveteli a gyors döntést. A jelen pillanatig még nem kapott választ a Hadi Kabinetből. Nem tudja, vajon *Thwaites* tábornok kapott-e választ a hadügyminisztériumból.

Thwaites tábornok közbeszól, hogy nem kapott választ.

Crespi elmondta, hogy táviratozott Rómába, ugyanabból a célból, mint *Balfour*. Úgy gondolja, valamennyien egyetértenek abban, hogy európai fontosságú kérdéstről van szó. Eddig nem kapott választ. A kérdést azonban fontolgatják. Olaszország válságos időszakon ment keresztül. A demobilizáció terén még messzebb ment, mint ahogy ő azt előző nap közölte. Olaszországot saját bolsevikjai fenyegetik. Általános sztrájk törhet ki, ha Olaszország fellép a bolsevikok ellen akár Oroszországban, akár máshol. Reméli, hogy vasárnapra *Tittoni* visszaérkezik Párizsba. Akkor tud majd nyilatkozni ebben a tárgyban.

Clemenceau kijelentette, hogy a megbeszélés eredménye nem mutat arra, mintha *Foch* marsall valami összefüggő haderővel rendelkezne.

Foch marsall szerint: ha Magyarország katonai feltámadását kell megakadályozni, akkor gyors cselekvésre van szükség. Ha a kormányok együttműködése megvan, akkor véleménye szerint az eredmény biztosítható.

Beneš azt mondta, hogyha Magyarország ellen hadjáratot indítanak, akkor meg kell tenni a szükséges óvatossági intézkedést. Amikor a magyarok megtámadták Csehszlovákiát, kiderült, hogy az osztrákok és a magyarok jelentékeny mértékben összejátszanak. Most előre gondoskodni kell arról, hogy Ausztria ne akadályozza a szövetségesek által indított katonai akciót.

Clemenceau megállapította: amint látszik, végeredményben hat román, két francia, egy szerb hadosztály és bizonytalan mennyiségű csehszlovák katona áll rendelkezésre.

Beneš kijelentette, hogy Csehszlovákiában vannak csapatok, de kevés a felszerelésük. Ezért nem tud számot mondani.

Clemenceau azt mondta, hogy szeretné tudni, Nagy-Britannia milyen mértékben tud hozzájárulni az akcióhoz. *Balfour* talán holnapra már meg tudja mondani.

Balfour azt felelte, hogy ezt ő is reméli. Angol csapatok jelenleg nincsenek a helyszínen.

Clemenceau szerint az a kérdés, hogy lehet-e küldeni.

Balfour azt felelte, hogy ezt nem tudja.

Clemenceau megkérdezte *Foch* marsalltól, hogy tud-e valamit tenni a fenti tájékoztatás alapján.

Foch marsall szerint előkészületeket lehet tenni. Ha majd tudni fogják, hogy melyik országtól milyen hozzájárulás várható, és hogy a hozzájárulást mikorra tudják megadni, akkor valószínűleg két hét alatt ki lehet dolgozni a terv első vázlatát.

Clemenceau javasolta, hogy Foch marsall adja meg a haditerv vázlatát egy héten belül, hogy az úgy a tanácsban napirenden maradjon.

Foch marsall azt felelte, ha ezt kívánják tőle, akkor felhatalmazást kell kapnia, hogy tárgyaljon az illetékes kormányokkal és megtudhassa, mire számíthat részükről, és mikorra tudják teljesíteni vállalásukat.

Kramář azt mondta, hogy nem tudja, kormánya hozzá fog-e járulni az akcióhoz, de ha igen, akkor lépéseket kell tenni Bécsben abból a célból, hogy az ott felhalmozott fegyvereket és lőszert szolgáltatassák ki Csehszlovákiának.

Clemenceau azt válaszolta, hogy ezt a pontot Foch marsallal kell megbeszélni.

(Megegyeztek abban, hogy Foch marsall az illetékes országok vezetőivel való tanácskozás után alakítsa ki a hadműveleti tervet, és egy hét múlva jelentse a tanácsnak az eredményt.)

(Az ülést ezután elnapolták.)

A fenti jegyzőkönyv D) függeléke

Prága, 1919. július 8.

Pellé tábornok

a tanács elnökének, Párizsba

Amint volt szerencsém elmondani, a magyar csapatok július 4-én estig visszavonultak a Csehszlovák Köztársaság területének határvonaláról arra a vonalra, amelyet a békekonferencia elnökének június 13-án kelt szikratávirata jelölt ki. Négy kilométer széles semleges övezet létesült: két kilométer szélesen a határ mindkét oldalán. Bármilyen volt is az igazi oka a magyar hadsereg ezen visszavonulásának, feltételezhető, hogy a békesség csak ideiglenes lesz. A magyar kormány belső nehézségei ellenére is folytatja a fegyverkezést.

Most, a visszavonulás alatt, francia, angol és amerikai tisztek érintkezésbe kerültek magyar csapatokkal. Mődjukban állt beszélgetést folytatni az előző rendszernek a bolsevikokat szolgáló különböző rangú polgári és katonai tisztségviselőivel, a budapesti bolsevik mozgalom vezetőivel és munkásemberekkel, akikből csapatvezetők vagy ezredparancsnokok lettek.

Ezek a tiszteink mindannyian azonos tanúságot tettek. Nem találkoztak egyetlen olyan magyarral sem, aki ne akarna mindvégig elszántan küzdeni, hogy visszaszerezze hazájának régi határait, vagy legalábbis visszahódítsa Szlovákiát. A művelt magyarok, főleg a régi hadsereg tisztjei azon voltak, hogy ezekben az idegenekben jó benyomást keltsenek csapataik fegyelmélettségével és bátorságával, s ugyanakkor meg akarták győzni őket nemzeti céljaik jogosságáról. A különböző rendű és rangú bolsevikok éppen olyan fanatikusként bizonyultak, még szenvedélyesebben bizonyították igazságukat, és nem riadnak vissza a „magyarizáció” (eredeti szó – *Ford.*) semmilyen erőszakos eszközétől.

A magyarok bíznak a jövőben. Néhány hónapon belül az antantcsapatokat leszerelik, s a magyar katonai erők készen fognak állni, hogy Szlovákia sorsát gyorsan megpecsételjék.

Amint azt már június 11-i értesítésemben közöltem, a békekonferencia által kijelölt csehszlovák-magyar határ Magyarországnak juttat minden hadászati előnyt; a csehszlovák hadsereg nem tudja megvédeni ezt a vonalat, vagy, pontosabban szólva, a védekezés egyedüli módja lehetőleg megelőzni az ellenséget, és megragadni a hadműveleti kezdeményezést.

A helyzet még kedvezőtlenebbre fordulna, ha a magyarok Bécset is hatalmukba kerítenék, és három oldalról tudnák bekeríteni Nyugat-Szlovákiát.

Ha a bolsevizmus meggyökeresedik és nagyra nő Magyarországon ama türelem követ-

keztében, amelyet eddig élvezett az antant részéről, akkor nem sokat késik Bécs meghódítása, ahonnan Olaszországot és Svájcot fenyegeti majd, vagy egyesül Bajorországgal.

Ha a budapesti bolsevizmus helyére egy kevésbé társadalomellenes, de éppen olyan nacionalista célokat valló kormány lép, akkor is háború lesz Közép-Európában: más formában ugyan, de mindenképpen veszélybe kerülnek életfontosságú érdekeink.

Ma is úgy látom, mint tegnap: feltétlenül szükséges az antant katonai beavatkozása Magyarországon. Ha nincs más ok, maga az a tény, hogy a magyar állam megszegte a fegyverszüneti szerződésnek a leszerelésre vonatkozó részét, kellőképpen indokolja a beavatkozást. Ennek keresztülvitele ma költségesebb, mint néhány héttel ezelőtt lett volna, de még inkább azzá válik, ha ismét későbbre halasztjuk.

Pellé

*Papers . . . PPC VII. köt. 103-108.
és 114-115. oldalak.*

Lloyd George levele Balfourhoz a békekonferencia méltánytalan, Magyarországot sértő magatartásáról (1919. július 13.)

Mr. Balfournak a miniszterelnöktől.

Megkaptam Mr. Kerr július 11-i jegyzékét, de nem értem a Kun Bélával kapcsolatos júniusi tárgyalásokat. A szövetségesek politikája abban állt, hogy ragaszkodnak Kun Béla visszavonulásához Csehszlovákiából, ezt követi azonnal a románok visszavonulása a magyar földről, utána pedig megkezdődnek a békétárgyalások Magyarországgal. A versailles-i katonai megbízottak július 8-i jelentése szerint a magyar csapatok az előírt határidőn belül végrehajtották Csehszlovákia kiürítését.* Habár Kun Béla végrehajtotta a szövetségesek rendelkezését és eleget tett kívánságuknak, a románok, noha szövetségeseink, mégis határozottan vonakodnak visszavonulni. Ha a magyar területnek csaknem a felét idegen ellenség foglalja el, és olyan közel megy a fővároshoz, hogy le tud rá csapni, és még saját szövetségeseinek kívánságára sem hajlandó visszavonulni, akkor ilyen körülmények közt nincs-e igazuk a magyaroknak, ha nagy erőt tartanak fenn, hogy megvédjék, ami még maradt a földjükből, vagy akár kikergessék a betolakodókat arról a földről, amelyet még azok is magyarnak ismernek el? Alapvető és az adott helyzetben döntő tény az, hogy a fegyverszünetet a románok szegték meg, és ez a tény bizonyos fokig jogosulttá teszi a magyarok eljárását. Első lépésként nekünk mindenestre a románokkal kell tárgyalnunk. Ha kitartunk a szembeszökő méltánytalanság mellett, akkor nemhogy útját álljuk a bolsevizmusnak, hanem éppenséggel utat nyitunk neki. Meggyőző erejű a bizonyíték, hogy a román előrenyomulás megerősítette Kun Béla helyzetét; magyar arisztokrata körökből származó fiatal tisztek csatlakoztak Kun Béla seregéhez, hogy megállítsák a románokat. Ha ragaszkodunk a lefegyverzéshez, és a románok kényére-kedvére hagyjuk a magyarokat, végzetes hibát követünk el, mert a bolsevizmusba nacionalizmust oltunk bele. Ki fogja elhinni a románoknak, hogy nem lépik át a Tiszát, ha a magyarokat lefegyverzik? Könnyen találhatnak rá valami ürügyet, hiszen eddigi magatartásuk bizonyítja, hogy könnyen tudnak ilyet találni. Ha aztán tovább mennek előre, meg tudjuk-e állítani őket? Már megpróbáltuk rávenni őket a visszavonulásra, de kívánságunkat semmibe vették. Leghelyesebb lenne eredeti politikánkat követni: Romániával szemben ragaszkodni ahhoz, hogy vonja vissza erőit a magyar

* Ezzel kapcsolatban Coulson ezredes H. C. 113. sz. táviratában július 13-án jelentette Balfournak Prágából: „A helyzet július 6-án: a magyar csapatok a fegyverszüneti feltételeknek megfelelően teljesen kiürítették Csehszlovákiát. (Eredeti lábjegyzet.)

területről, és egyidejűleg felhívni Kun Bélát a fegyverszüneti feltételek megtartására mint a békekötés előfeltételére. A konferencia határozatainak végrehajtását meg kell követelni a mulasztótól, akár barátról, akár ellenségről van szó.

Documents on British Foreign Policy 1919-1939.
First Series. VI. köt. 76-77. old.

A jugoszláv békedelegáció a Magyar Tanácsköztársaság elleni katonai akció iránti lojalitásáról biztosítja Clemenceaut, de a részvételt feltételhez köti (Párizs, 1919. július 16.)

Az . . . * jegyzékben arra kértük a Legfelsőbb Tanácsot, intézzen kérdést a Területi Bizottsághoz hazám és Románia közös bánáti határvonalának megállapítása ügyében, javasolja ennek a kérdésnek ismételt tanulmányozását az árvízvédelmet biztosító csatornákra, somfaerdőkre és töltésekre vonatkozóan rendelkezésünkre álló anyagok alapján, továbbá állapítsa meg a víz folyásának megállításával és más irányba terelésével az egész hidrotechnikai rendszer működésében a románok által előidézett akadályokat. Ez alkalommal eszközöljenek kisebb határkiigazításokat Szeged-Nagykikinda-Vršac-Báziás (Szerbia), valamint Arad-Temesvár-Moldova (Románia) vasúti közlekedésének biztonsága érdekében.

Három nappal ezelőtt mind a két fél érdekében olyan döntés született, hogy a Szerb-Horvát-Szlovén Királyság, a Román Királyság és a Csehszlovák Köztársaság a franciákkal együtt katonai akciót indít Magyarország ellen, mivel a magyarok nem hajlandók beszüntetni ellenségeskedésüket a románokkal szemben. Ehhez az akcióhoz – bár súlyos helyzetben vagyunk, anyagi eszközök és kommunikációk nélkül, bolgárokkal és arnautákkal körülvéve, akik titokban ellenünk készülnek – országunk beleegyezését adta, ezzel is bizonyítva, hogy a legnehezebb belső és külső helyzetben sem szakad el szövetségeseitől.

A Keleti Hadsereg főparancsnoka, d'Esperey tábornok azonban, még mielőtt az új anyagot áttanulmányozták volna, „elrendeli a Bánát evakuálását és a csapatok visszavonását arra a vonalra, amelyet a Legfelsőbb Szövetséges Tanács a románok és mi közöttünk határként jelölt ki”.

Ilyen helyzetben a magyarok ellen indítani a hadsereget, magára hagyni a Bánát lakosságát, amely a román lakosok kivetélével azt kérte, hogy Szerbiával egyesüljön és ne Romániával, amely most jajveszékél és sír, hogy katonáink ne hagyják magára, ne adják át a románoknak, elmozdítani az öntudatos polgárokból álló hadseregünket – mindez egyet jelentene az összeomlással és az előre nem látható és nemkívánatos következményekkel.

A királyi kormány elrendelte: a Legfelsőbb Szövetséges Tanácsot a legenergiusabban arra kell kérnünk, szíveskedjék elrendelni, hogy katonáink a Bánát területéről mindaddig ne vonuljanak ki, amíg ezen a területen, valamint Bácskában és Baranyában a magyarokkal közös határvonalunk nincs végérvényesen eldöntve.

Amennyiben alapvető kérelmünket túlságosan hosszú idő múlva értékelnék és fogadnák el, úgy kötelesek vagyunk lojális és őszinte szövetségeseinkhez illően idejekorán ki-

* Így van az eredetiben. – Szerk.

jelenteni: nem vállaljuk a felelősséget azokért a következményekért, amelyek elkerülhetetlenül bekövetkeznek.

Fogadják stb.

*Jugoszláv Néphadsereg Hadtörténelmi Intézetének
Archívuma. Hadsereg-főparancsnokság.
2-1-89/91-29.*

Az amerikai delegáció távirata a külügyminiszterhez a Szovjet-Oroszország elleni újabb intervenció jóváhagyásáról

Párizs, 1919. július 16. du. 2 óra.

A Legfelsőbb Tanács július 7-én jóváhagyta a balti bizottság javaslatát, hogy hozzák a finn kormány tudomására: a szövetséges kormányoknak nincs ellenvetésük az ellen, ha a finn kormány bármilyen segítséget, amire módja van, megad Pétervár felszabadítására. Július 9-én pedig a francia kormány az alábbi táviratot küldte Helsingforsba a francia ügyvivőnek:

„A Legfelsőbb Tanács úgy határozott, hogy közös táviratot intéz a brit, amerikai, olasz és francia megbízottakhoz Helsingforsba, amelyben felkéri őket, közöljék Mannerheim tábornok kormányával, hogy amennyiben úgy látja, hogy helyes lenne eleget tenni Kolcsak tengernagy cselekvésre szólító felhívásának, a szövetséges kormányok, anélkül, hogy nyomást akarnának gyakorolni a finn kormányra, közlik, hogy ezellen nincs semmi ellenvetésük.

Szíveskedjék a konferencia ezen határozatát közölni brit, amerikai és olasz kollégáival, és így velük együtt tudatni Mannerheim tábornokkal ezen értesülést, amelyre közös megbízást kaptak. Aláírás: Pichon.”

Megbízottunk Helsingforsba értesítve.

Amerikai misszió

*Papers Relating to the Foreign Relations
of the United States 1919 Russia.
United States Government Printing Office.
Washington 1937. 691. old.*

Foch marsall jelentése a Magyar Tanácsköztársaság elleni katonai műveletek tervéről (Jegyzőkönyvrészlet a békekonferencia 1919. július 17-i üléséről.)

Tárgy: Foch marsall jelentése a Magyarország ellen indítandó katonai műveletek tervéről.

E napirendi pont tárgyalásánál a következők is jelen vannak: Foch marsall, Weygand tábornok, Beneš, Kramář, Pašić, Misu és Vajda-Vojvoda.

Foch marsall felolvassa a B) függelékben foglalt memorandumot.* Idézi ezenkívül Cuninghame ezredes július 10-i táviratát, amelyet Bécsből küldött a brit hadügyminisztér-

* Foch marsall e memorandumban ismerteti a Magyar Tanácsköztársaság elleni hadművelet tervét és a rendelkezésre álló katonai erőket.
- Szerk.

riumba. Ebben arról van szó, hogy a Vörös Hadsereg 9 hadosztályból áll, amelyek közül az egyiket, a 4. gyalogoshadosztályt, szétszórták. Mindegyik hadosztály igen kevés fegyverrel rendelkezik. Így pl. a 9. hadosztálynak csak 2-3000 puskája van, Magyarországot egy hét alatt meg lehet szabadítani a kommunizmustól, s ehhez elégséges 8 gyalogos-hadosztály, 1 lovashadosztály, 100 repülőgép és minél több páncélcsovi.

Balfour azt mondta, hogy a Foch marsall által felolvasott kitűnő jelentés egyik megállapítása némi aggályt keltett benne. Foch marsallnak azzal a célzásával kapcsolatban, hogy olyan kormány alakuljon Magyarországon, amellyel az antant békétárgyalást tud folytatni, megjegyezte: egy ilyen kormány nem magyar kormánynak látszanék, hanem az antanthatalmak által létesített kormánynak. A békét örökre úgy tekintenék, mint amelyet az antant nem a magyar néppel kötött, hanem a saját bábjaival. Az antant minden ellensége fegyvert kovácsolna ebből. Nem akarja feltenni Foch marsallnak azt a kérdést, miképpen lehetne elkerülni ezt a nehézséget, mert a marsall, jogosan, bizonyára azt felelné, hogy ez már a politikusok dolga.

Tittoni szerint a magyar helyzet nagyon bonyolult. Ami a katonai javaslatokat illeti, ahhoz nincs mit hozzátennie, de a politikai helyzethez van néhány megjegyzése. Magyarországot egy csekély kisebbség kormányozta. A magyar csapatok nyolcvan százaléka Kun Béla ellen volt, ugyanúgy a parasztok és a burzsoázia is. Szegeden van egy ellenkormány, amely a nemzetiek központja. Ha a tanács úgy határoz, hogy Magyarországot cseh, román és szerb csapatokkal támadja meg, Kun Bélának módjában lesz nemzeti szint ölteni és a magyar hazafi szerepében pózolni. Végeredményben nem Kun Bélát fogják elpusztítani, hanem a magyar nemzetet. Ha azonban a szövetségesek a szegedi kormánnyal egyetértésben tudnának eljárni, akkor úgy jelennének meg, mint akik felszabadítják az országot a zsarnokság alól. A munkáspártok bírálatával és ellenzésével minden kormánynak számolnia kell a saját hazájában. Épp ezért nagyon helyes lenne úgy eljárni, hogy a magyarországi többség érdekében cselekszünk. Nem bírálja a Foch marsall által javasolt katonai eszközöket, de az a véleménye, hogy olyan politikai eljárással kell kombinálni azokat, amilyet elmondott.

White megkérdezte, hogy Tittoni elgondolása szerint hogyan kellene kezdeni ezt a politikai eljárást.

Tittoni azt felelte, hogy az antant megbízottai érintkezésbe lépnének a szegedi kormánnyal, mielőtt a hadműveletek elkezdődnek.

Foch marsall azt mondta, hogy jelentésében utasításokat kért kormányától. A csapatok Budapestre indulását kiáltványok fogják megelőzni, amelyek közzéteszik a kormány szándékait. A kormányoktól függ annak eldöntése, hogy mit tartalmaznak ezek a kiáltványok.

Benet azt mondta, hogy véleménye szerint Tittoni javaslatai helytelen feltevéseken alapulnak. Ha ő értesülései szerint a magyar tisztek, ha nem is vallották Kun Béla elveit, mégis lojálisak voltak hozzá, mert úgy vélték, hogy a kommunista kormány módot ad nekik a szomszédokkal való szembeszállásra. Valamennyien szenvedélyesen ragaszkodtak Magyarorszag területi épségéhez. Szerették volna visszaszerezni Erdélyt, Horvátországot és Szlovákiát. Nincs semmi remény arra, hogy ezeket a tiszteket el lehetne téríteni ettől a gondolattól. Ami a polgári lakosságot illeti, a polgári pártok kétségtelenül szeretnének megszabadulni Kun Bélától, de nem lennének hajlandók együtt dolgozni ebből a célból a szomszéd nemzetekkel. Ha a nagyhatalmak elkezdene tárgyalni a magyarokkal, számolniuk kell a románok, a jugoszlávok és a csehszlovákok gyanakvásával és bizalmatlanságával. A magyarok nem ismerik el vereségüket. Az imperialista szellem megmaradt bennük, és ha a nagyhatalmak megbeszéléseket kezdenek velük, ezt arra fogják felhasználni, hogy az érveket visszafordítsák szomszédaik ellen. Ezen okok miatt

úgy véli, hogy bármelyik magyar párttal folytatandó tárgyalásnak súlyos akadályai vannak.

Clemenceau megkérdezte *Beneš*től, hogy egyetért-e *Foch* marsall tervével.

Beneš azt felelte, hogy azzal igen, de *Tittoni* javaslatával nem ért egyet.

Kramář azt mondta, hogy a csapatokat a fegyverszünet tiszteletben tartásának jel-szavával kell felvonultatni. A magyar hadsereg létezése arra kényszerítette a szomszéd államokat, hogy ők is fegyverben maradjanak, pedig szerettek volna demobilizálni és leszerelni. A fegyverszünet betartásának kikényszerítése teljesen és elegendőképpen igazolja az eljárást, s önmagában is válasz az esetleges bírálatra. Ő is tart attól, amitől *Tittoni*, de mégis az a meggyőződése, hogy semmiféle magyar párttal nem kell szóba állni, mert ez csak felszítaná a magyar nemzeti törekvéseket. Katonai eszközöket kell alkalmazni, már csak azért is, hogy a konferencia határozatainak érvényt szerezzünk.

Vajda-Vojvoda kijelentette, hogy egyetért *Kramář*szal és *Beneš*szel. Úgy gondolja, hogy nem szabad alkalmat adni *Kun Bélának* arra, hogy hazája védelmezőjének játsz-hassa ki magát. A magyar emberek többsége nyugodtan akar élni, és nem kíván sem kommunista, sem reakciós kormányt. Ha a szövetséges csapatok elfoglalják Budapestet, kiáltványban tudathatják a néppel, hogy nyitva áll számára a lehetőség, megválaszt-hatja saját kormányát. A szövetségesek főparancsnoka azonban tanácskozzék a nem magyar elemekkel is. Élnek Magyarországon románok, szerbek és szlovákok is, akik ismerik a pártok törekvéseit, és segítséget tudnak adni a főparancsnoknak.

Bliss tábornok kijelentette, hogy az általánosságban megjelölt célok elérését szívesen látná, de az erre irányuló akciókról csak kormányfője dönthet. Minden palástolás ellenére nyilvánvaló, hogy a javaslat a Magyarország elleni háború felújítását célozza azzal a szán-dékkal, hogy megsemmisítse jelenlegi kormányát. Ha az eljárást azzal akarják megindo-kolni, hogy Magyarország megszegte a fegyverszüneti feltételeket, akkor a szövetsége-seknek teljesen bizonyosaknak kell lenniük abban, hogy a hibát kizárólag csak a magya-rok követték el. A *Franchet d'Esperey* tábornok által Belgrádban november 13-án aláírt fegyverszüneti szerződés I. szakasza egy bizonyos vonalra állapított meg. Ettől a vonaltól északra és nyugatra nem mehettek sem a szerbek, sem a románok. A II. szakasz értelmé-ben a magyar hadsereget hat gyalogoshadosztály és két lovashadosztály kivételével le kell szerelni. Itt hivatkozás történt arra, hogy a magyarok megszegették a II. szakaszt.

Balfour megkérdezte, hogy volt-e olyan kitétel az I. szakaszban, ami megtiltotta a szerbeknek vagy a románoknak a vonal átlépését.

Bliss tábornok azt mondta, hogy a románoknak nem lett volna szabad nyugat felé át-menniük a vonalon. Amikor felszabadították őket a német uralom alól, *Franchet d'Es-perey* tábornok akarata ellenére átmentek a vonalon. A tábornok azután meg akarta állítani őket egy másik, távolabbi nyugati vonalon, de hiába. Az ügyet megtárgyalták Párizsban, és a tárgyalás arra az eredményre vezetett, hogy létesítettek egy semleges öve-zetet, amely körülbelül megfelelt az 1916-i szerződésben megállapított határnak. A román előrenyomulást azonban még ez sem állította meg. A katonai megbízottak 1919. február 25-én Versailles-ban tartott ülésén *Charpy* tábornok, *Franchet d'Esperey* tábornok vezér-kari főnöke a következőket tanusította:

„1918. november 7-én *Franchet d'Esperey* tábornok és gróf *Károlyi* találkoztak Belgrádban, és egy kiegészítő fegyverszüneti szerződést írtak alá ugyanazon elvek alap-ján, amelyeken a *Diaz* tábornok által Ausztriával kötött fegyverszünet is alapult. Ebben az időben Románia még német uralom alatt állt, ennél fogva Belgrádban csak a francia, szerb és magyar megbízottak voltak jelen. Valamennyien ismerték a magyar fegyver-szüneti szerződés feltételeit. Egy bizonyos övezetet végleg megszálltak, további zónákat pedig szükség esetén meg lehetett szállni hadászati okokból. A fegyverszüneti meg-

állapodást november 13-án írták alá. A magyarok nem támasztottak semmi nehézséget, és végrehajtották az összes feltételeket. A franciák és a szerbek előrenyomultak a megegyezés szerint. Nehézséget csak Románia okozott.

A románok, anélkül, hogy Franchet d'Esperey tábornokot értesítették volna, előre nyomultak, főleg Kolozsvár vidékén. A magyarok azonnal tiltakoztak, hogy ez a fegyverszüneti feltételek megszegése. A románok azt válaszolták, hogy megegyezésük van a magyarokkal. Ez nem volt így, de végül is megegyeztek. A románoknak megengedték, hogy előrenyomulhassanak egy olyan vonalig, amely jóval messzebb esett a fegyverszüneti vonaltól. Ezt bejelentették az egyesült hatalmaknak.

Sajnálatosképpen azután a románok még messzebb nyomultak, aminek következtében bizonyos incidensek történtek; a románok elnyomták a helyi lakosságot, és a magyarok felbőszültek. Ebben az időben azonban még nem fordult komolyra a helyzet.

A románok azt állították, hogy a magyar hadsereg támadásától félnek, ez azonban teljesen valószínűtlen volt. Magyarország nem rendelkezett szervezett katonasággal, míg a román hadsereg jól szervezett volt. Magyarországon persze nagy nyugtalanság uralkodott, és volt valamelyes bolsevizmus is, de jelentéktelen, Erdélyben pedig egyáltalán nem jelentkezett bolsevizmus. A románok megint megkísérelték átlépni a fegyverszüneti vonalat, ezt azonban Franchet d'Esperey tábornok elutasította, bár kiküldött egy bizottságot az állítólagos atrocitások kivizsgálására. Azt az információt kapta, hogy a helyszínen minden csendes.

Figyelembe véve ezeket a tényeket, az lenne a helyes, ha a románok ott maradnának, ahol vannak, mert minden zavart az ő előnyomulásuk okozott. Nem az ő dolga, hogy politikai kérdésben tanácsot adjon, de nem lenne szabad megengedni a románoknak, hogy átlépjék az Arad-Nagyvárad-Szatmárnémeti vonalat. Helyes lenne szövetséges csapatokat odaküldeni; semleges övezet kijelölése nem lenne célszerű, mert annak meg-
szállására nincs elég szövetséges csapat.

A rend fenntartása érdekében elég lenne Nagyváradra és Szatmárra helyőrséget küldeni; Aradon már van is némi katonaság.

Ennek ellenére elhatározták, hogy semleges övezetet létesítenek. A románok előre nyomultak az övezet keleti határáig, és mivel azt üresen találták, tovább nyomultak egészen a Tiszáig. Egy amerikai megfigyelő közölte vele (ti. Bliss tábornokkal. – *Szerk.*) hogy mihelyt a magyarok tudomást szereznek a március 12-i határozatról, a Károlyi-kormány megbukik. Ezt ő levélben tudatta a tanáccsal. A magyar kormány csak március 19-én kapta meg az értesítést. Ugyanezen a napon a Károlyi-kormány lemondott, és átadta a hatalmat Kun Bélának.

Kun Bélának sikerült hadsereget felállítania pusztán azzal a céllal, hogy visszaverje a románok engedély nélkül kezdeményezett támadását. A fegyverszünetet először Románia sértette meg, a nagyhatalmak akarata ellenére, és olyan időszakban, amikor a magyar hadsereg darabokra hullott szét. Ha a tanács azon az alapon akar eljárást indítani, hogy a fegyverszünetet megsértették, akkor gondosan meg kell vizsgálnia, hogy mikor állították fel újra a magyar hadsereget. Meggyőződése, hogy ki fog derülni: ez azután következett be, amikor a románok már megszegték a fegyverszünetet.

Balfour azt mondta, hogy Bliss tábornok rendkívül fontos megállapításához három dolgot kíván megjegyezni.

Mindenekelőtt egyetért vele abban, hogy sem az amerikai delegátusok, sem ő maga mint brit küldött nem kezdeményezhetnek egy ilyen jelentékeny katonai eljárást anélkül, hogy meg ne kérdeznék saját kormányukat. Ő személyesen nem járulhat hozzá egy új háborúhoz vagy egy régi háború újrafelvételéhez anélkül, hogy Londonnal meg ne beszélne azt.

Másodszor, amennyiben őrá vonatkozik, teljes megkülönböztetést kér azzal a célzással kapcsolatban, amelyet Bliss tábornok tett, hogy ti. a fegyverszünet megszegése csak ürügy gyanánt szolgál a Magyarország kommunista kormánya elleni támadásra. Tudomásul kívánja vétetni, hogy nem Magyarország belpolitikáját illető megfontolásoktól vezettetve járt el, bármi kevéssé helyesli is Kun Béla tevékenységét. Egyetért Kramárral abban: nem szabad eltérni, hogy a magyar állam katonai erőddé váljék, ahonnan gazdasági és politikai zavarok sugárzanak ki Közép-Európára. Amikor ragaszkodott Magyarország lefegyverzéséhez a fegyverszüneti szerződés megszegése miatt, ezzel nem takargatta szándékát, hanem pontosan kijelentette, hogy mit akar. Magyarország lefegyverzése nélkül nem lehet sem békét teremteni, sem határokat megállapítani Közép-Európában.

Harmadik pontjáról kissé bátortalanabban szól. Bliss tábornok érvelése azon alapult, hogy a szövetséges hatalmak számára a fegyverszüneti szerződés első szakasza értelmében már eleve tilos volt csapatokat küldeni azon a vonalon túl, amely mögül a magyaroknak nem volt szabad előnyomulniuk. Ez a nézet nagyon meglepő. Az I. szakasz megtiltotta a magyaroknak, hogy átlépjék a vonalat, de nem tiltotta meg az átlépést kifejezetten a szövetségeseknek is. Ezenkívül a III. szakasz megadta a szövetségeseknek azt „a jogot, hogy megszállhassák mindazon helyeket és hadászati pontokat, amelyeket a szövetséges hadseregek főparancsnoka esetleg tartósan kijelöl”. Nehezen lehet ezt összeegyeztetni azzal, ahogyan Bliss tábornok értelmezi az I. szakaszt. Van még egy kis pont is, amelyre nem akar építeni, s ez az, hogy amikor a szerződést aláírták, Románia nem volt hadviselő. Szeretné, ha a katonai jogban járatos valamely szakértő megmondaná neki, hogy a román előnyomulás, bár sajnálatos lehetett, de minősíthető-e a fegyverszünet ugyanolyan megszegésének, mint amilyen a magyarok által szembeszökően és nagy jelentőségűen elkövetett megszegése volt.

Bliss tábornok azt mondta, hogy a fegyverszüneti szerződése I. szakaszának értelmezéséhez nincs szükség jogászra. Maga a fegyverszünet szó annyit jelent, hogy egy adott vonal mindkét oldalán leteszik a fegyvert abból a célból, hogy a teljhatalmú polgári megbízottak elkezdhessék a tárgyalásokat. A fegyverszünet semmiképpen sem jelenthet egyoldalú kötelezettséget. Ami a III. szakaszt illeti, amely a szövetséges hadsereg főparancsnokának jogot ad hadászati pontok elfoglalására, a Németországgal kötött fegyverszünet nem tartalmazott ilyen kikötést. De attól kellett tartani, hogy az ellenségeskedések kiújulhatnak Németországgal; ezért, amikor Ausztriával tárgyaltak a fegyverszünetről, számításba vették, hogy a szövetséges hadseregnek esetleg át kell vonulnia Ausztria földjén, hogy délről is fenyegethesse Németországot. Ennélfogva hasonló kikötést vettek be a magyar fegyverszüneti szerződésbe is. Ez a kikötés azonban nem jelenti azt, hogy bármelyik szövetséges parancsnok elfoglalhat akármilyen pontot, ami neki tetszik, a főparancsnok hozzájárulása nélkül. A román előnyomulás Franchet d'Esperey tábornok akarata ellenére történt.

Kramár azt mondta, hogy nem akar jogi kérdésekbe bonyolódni. Csehszlovákiát fenyegetik a magyarok. A magyar hadsereg miatt Csehszlovákiának és más országoknak fegyverben kell állniuk. Ez az egyetlen kérdés, amit meg kell fontolni.

Patić közölte, hogy egyetért Kramárral, Benešsel és Vajdával. Kun Bélát katonai akcióval kell kényszeríteni a fegyverszüneti szerződés megtartására. A jugoszlávoknak okuk van attól tartani, hogy ők válnak Magyarország harmadik áldozatává. A magyaroknak mindenesetre az a kívánságuk, hogy Magyarországot visszaállítsák történelmi határai közé.

Clemenceau kijelentette, hogy most már elmondta a véleményét mindenki, aki illetékes. Két kormányt azonban még meg kell kérdezni, mielőtt a művelet megindulhatna.

Foch marsall megjegyezte, hogy július 11-én, amikor megbízták a terv tanulmányozá-

sával, magának a műveletnek a kérdése nem volt vitás. Ha most vitássá teszik, akkor úgy tűnhet, hogy a tanács ellentmondásban van önmagával.

Balfour kijelentette, hogy nem ért egyet a Foch marsall által mondottakkal. Nem tanácskozhat kormányával egy katonai fellépés helyességéről addig, amíg nem tudja, hogy az milyen természetű, és milyen kilátások vannak a sikerre.

White azt mondta: ahogy ő érti az ügyet, Foch marsallt felkérték, hogy készítsen jelentést, amelyet elküldenek a kormányoknak. Foch marsall kitűnő jelentést készített. Ő maga nem kötelezheti el kormányát, sőt még magának az elnöknek is biztosítékot kellene kapnia, hogy a javaslat nem vezet új háborúra, mielőtt hozzájárulást adhatna a szenátus megkérdezése nélkül.

Clemenceau kijelentette, hogy ez nem olyan dolog, amit meg kellene vitatni. A tanács minden tagjának jogában áll a kormányával tanácskozni. Foch marsall kiváló jelentést adott, amelyből kitűnik, hogy nagyobb erőfeszítés nélkül jó eredményt lehet várni. Bliss tábornok felvetett egy olyan kérdést, amelyet pontosan meg kellett vizsgálni. Emlékeztetni szeretné a tanácsot, hogy Balfour nemrég megfogalmazott egy táviratot, amelyben a tanács értesítette Kun Bélát, hogy addig nem tárgyal vele, amíg nem teljesíti a fegyverszüneti szerződést. Akkor senkinek sem volt ellenvetése.

White azt mondta, hogy bárcsak követte volna szokásos módszerét, és időt kért volna a tárgy megfontolására.

Clemenceau megjegyezte: rá kíván mutatni arra, hogy Magyarországgal még mindig fennáll a hadiállapot, tehát nem lehet új háborúról beszélni.

Tittoni azt kérte, hogy ezen vita anyagát tartsák a legnagyobb titokban.

(A tanács tagjai megegyeztek abban, hogy a vitát a következő napon délelőtt fél tízenegykor folytatják.)

(Az értekezletet ezzel elnapolták.)

A. Halstead bécsi amerikai katonai megbízott jelentése a békekonferencia amerikai delegátusához Böhm Vilmos bécsi magyar követ és az antanthatalmak megbízottai között folytatott tárgyalásokról (1919. július 24.)

Tárgy: A magyar kérdés és az Egyesült Államok.

Uraim! Van szerencsém igazolni a július 22-én 12 órakor kelt 137. sz. távirat vételét, Henry White és Tasker H. Bliss tábornok aláírásával.

Megértettem, mennyire kényes a magyar helyzet, s ezért különös gonddal igyekeztem elkerülni mindent, amit a békelegáció (ti. az amerikai. – *Szerk.*) vagy az Egyesült Államok elkötelezettségének lehetett volna tekinteni. Az elgondolás az volt, hogy ha a delegációnak valami konkrét tervet tudnánk javasolni, akkor azt ez a testület elbírálná. Úgy tűnt nekem, hogy ha maguk a magyarok tudnának valamit tenni, hogy megváltoztassák országuk végzetes állapotát, ez a változás szükségszerűen javulást eredményezne.

Távirataimban és jelentéseimben rámutattam arra a szilárd meggyőződésemmre, hogy valódi megoldást csak a szövetséges csapatok intervenciójával lehet elérni. Ezt a politikát javasolta a békelegációnak az angol, olasz és a francia megbízott is, valamint Gregory kapitány az Amerikai Segélybizottságból. Olyan okokból, amelyeket hivatalosan nem közöltek velem, ez a politika nem talált helyeslésre.

Ezért, amikor más módszert ajánlottak, úgy éreztem, meg kell győződnöm róla,

hogy mennyire kivihető; ezután komplett formában szerettem volna a béke delegáció elé terjeszteni. Hogy a delegációt előbb mégis tájékoztassam arról, milyen üggyel foglalkozom, július 18-án elküldtem 620. számú, majd július 22-én 637. sz. táviratomat.

Mivel a történetekről pontosan akarom informálni a delegációt, a megbeszélések történetét onnan kezdem, amikor megkaptam a július 22-i 137. sz. táviratot. Dr. Bauer említette először Sir Thomas Cuninghame ezredesnek, az itteni brit katonai megbízottnak, hogy Mr. William Böhm (Böhm Vilmos) meg tudná oldani a kérdést. Mr. Böhm szociáldemokrata, aki előzőleg a magyar hadsereg főparancsnoka volt, és akinek, úgy látszik, a legnagyobb befolyása volt és van erre a szervezetre. Dr. Bauer tudni akarta, hogy ő tárgyaljon-e vele, vagy Cuninghame ezredes és én vállaljuk el a tárgyalást. Ez akkor volt, amikor én még nem is tudtam a tervről. Cuninghame ezredes azt mondta, véleménye szerint helyesebb lesz, ha dr. Bauer tárgyal Böhm-mel. Amikor dr. Bauer megkérdezte tőle, hogy milyen feltételeket szab, Cuninghame kijelentette, hogy neki nem áll módjában feltételeket szabni, de annyi bizonyos, hogy a bolsevikoknak ki kell lépniük a kormányból, meg kell szüntetni minden kapcsolatot az orosz bolsevistákkal, s véget kell vetni a propagandának és a terrornak, mielőtt a szövetséges és társult hatalmak egyáltalán foglalkoznának az üggyel. Cuninghame ezredes világosan kijelentette, hogy egész eljárása nem hivatalos. Dr. Bauer azt kérdezte, hogy megmaradhat-e a tanácskormány, amire nagyon óvatos választ kapott: ne tegyen ígéretet, de hagyjon nyitva bizonyos lehetőségeket; figyelembe kell venni a parasztságot és végül az egész nép részvételét a kormányzásban.

Cuninghame ezredes azonnal beszámolt nekem erről a beszélgetésről. Úgy láttam, hogy a legnagyobb tapintattal kezelte az ügyet. Ezt meg is mondtam neki, és azt is, hogy személy szerint egyetértek elgondolásával. Jeleztem neki, hogy érdekel minden, a magyar ügy rendezésére irányuló kísérlet, de ugyanakkor azt is megmondtam, hogy nincs semmi utasításom, és sem direkt, sem indirekt úton nem tudom elkötelezni az Egyesült Államok kormányát. Mind a ketten egyetértettünk abban, hogy tájékoztatnunk kellene Borghese herceget, az olasz követet, aki az itteni olasz politikai misszió feje. Tekintve, hogy a franciák milyen népszerűtlenek Magyarországon, attól kellett tartani, hogy részvételük kezdetben esetleg nehézséget okozhatna. Az olaszok azonban nem népszerűtlenek, és az őszinte jellemű Borghese herceg ismeri a magyar helyzetet. Azt is tudtuk, hogy az olaszok és a franciák közt nem éppen szívélyes a viszony.

Mr. Böhm 22-én felkereste Cuninghame ezredest, és megbeszélték a Kun Béla-rendszer megdöntésének vagy kiküszöbölésének kérdését. Úgy tűnt, hogy Mr. Böhm a magántulajdon helyreállítását nehéznek látja politikailag is, technikailag is. Szerinte a magyar néppel nem lehet azonnal közölni a magántulajdon visszaadását; azt ajánlotta, hogy ezt majd később intézze el valamilyen technikai bizottság. Ez a javaslat lehetővé tette a megbeszélés folytatását, és hidat jelentett, amelyen át közelebb kerültek egymáshoz. Mr. Böhm az első menetben került, hogy komoly véleménykülönbséget mutasson Kun Bélával szemben, de végül is úgy látszott, hogy egyetért azzal a megoldással, hogy a kommunizmus megdöntése után időleges katonai diktatúra jusson hatalomra Böhm, Haubrich és Ágoston vezetésével, és ennek egy szövetséges bizottság legyen a támogatója. Böhm ragaszkodott a munkástanács részvételéhez; de Cuninghame-nek rá kellett mutatnia arra, hogy a parasztok tanácsát és később a polgárok tanácsát is figyelembe kell venni, hogy ezekből valami tanácsadó testület alakuljon ki a katonai diktatúra mellé, amíg meg lehet tartani a választásokat.

Én magam teljesen egyetértettem Cuninghame javaslatával. Meg kell jegyeznem, hogy Magyarország kérdésében nem volt semmiféle személyes kapcsolatom dr. Bauerrel vagy

Böhmme. Azt hiszem, ezzel a tartózkodó magatartással megóvtam a kormányt a terv helyeslésének látszatától.

22-i táviratomban jeleztem azt a szilárd meggyőződésemet, amellyel tudomásom szerint Cuninghame ezredes is egyetért: Magyarországon el kell kerülni az arisztokrata uralom visszaállítását, és ha egyelőre bele is kell nyugodni egy szövetséges ellenőrzés alatt álló tanácskormányba, azt a jelenlegi zűrzavarhoz és rémuralomhoz viszonyítva határozottan üdvözölni lehetne. Ez annál is inkább igaznak látszott, mert ezt a tanácskormányt feltétlenül egy népszerű kormány követte volna, mihelyt a körülmények engedik.

Tegnap további tanácskozás zajlott le, amelyen Cuninghame ezredes, Borghese herceg, Gregory kapitány és én vettünk részt. Gregory kapitányban megbízik valamennyi misztió; az ő közreműködését a régi osztrák–magyar császárságban végzett kitűnő munkája minden tekintetben kívánatossá tette. Ezen a tájékozódás céljából tartott tanácskozáson megvitattuk a helyzetet, és kísérletképpen megegyeztünk bizonyos javaslatokban, amelyeket Cuninghame ezredes közölne a magyar vezetővel. (Én megint csak nem kerültem közvetlen kapcsolatba vele.) Azután abban állapodtunk meg, hogyha Mr. Böhm elvileg elfogadja ezeket a feltételeket, akkor csatlakozásra kérjük fel Mr. Allizét, a korábbi hágai francia követet, aki most a francia kormány bécsi megbízottja.

A javaslatok a következők voltak:

1. Böhm lesz a diktátor, teljes kormányzati hatalommal. Társai Garami, Haubrich és Ágoston lesznek.

2. A bolsevik propaganda teljes megszüntetése, a bolsevizmus visszaütése és a Kun Béla-rezsim menesztése.

3. Katonai diktatúra lesz mindaddig, amíg létre lehet hozni olyan kormányt, amely a társadalom minden rétegét képviseli.

4. Azonnal véget kell vetni minden terrorcselekménynek, letartóztatásnak és elkobzásnak.

5. Azonnal felállítandó egy olyan tanácsadó testület, amely képviseli a szövetséges és társult hatalmakat.

6. A blokádot meg kell szüntetni; a szövetséges és társult hatalmak azonnal gondoskodjanak élelmiszerről és szénről, és segítsenek a dunai hajózás megindításában.

7. Nem lesz semmiféle politikai jellegű megtorlás.

8. A magántulajdon kérdésében az állandó kormány fog dönteni, megalakulása után.

Mr. Böhm délután találkozott Cuninghame ezredessel, átnézte a javaslatokat és nem tett ellenvetést. Azt azonban megkérdezte, hogy mire lehet számítani, mennyi ideig marad fenn a katonai diktatúra: hetekig, hónapokig vagy évekig? Azt a választ kapta, hogy ezt az időtartamot jelenleg nemigen lehet meghatározni. Böhm azután elfogadta a javaslatokat azzal, hogy meg kell beszélnie saját embereivel is, azokkal, akikre támaszkodni akar Kun Béla és csatlósai uralmának megdöntésénél. Jelezte, hogy a bankok és a gyárak szocializálása politikai és technikai nehézségeket okoz, és nem közzölheti azonnal a néppel, hogy visszatérnek a magántulajdonra. A dolgot egyébként nem erőltette. Végül kijelentette, hogy körülbelül két nap alatt tud választ kapni hazulról.

Az ügyet a tegnap este fél tizenegykor tartott értekezleten ismertettük (a szövetségesek bécsi küldötteivel). A megbeszélésen Cuninghame ezredes, Borghese herceg, Mr. Allizé, Gregory kapitány és én voltunk jelen. Mr. Allizé hozzájárult a javaslatokhoz, bár először kissé kételkedett benne, hogy Mr. Böhm végre tudja hajtani a tervét. Aztán úgy találtuk a legjobbnak, ha Cuninghame ezredes ma beszél Mr. Böhmme. Ez a találkozás, amint értesültem róla, meg is történt. Mr. Böhm azt mondta Cuninghame ezredesnek, hogy beszél barátaival, az egyikkel már beszélt is, de addig nem vállalhatja.

a Kun-kormány megdöntését, amíg nem biztosítják róla, hogy a szövetséges és társult hatalmak helyeslik a tervet. Arra a kérdésre, hogy mennyi időbe kerül a Kun Béla-kormány megdöntése, azt felelte, hogy körülbelül 48 órába.

A tegnap esti értekezleten szóba került, hogy egyes hírek szerint négy szövetséges tábornok megy Magyarországra, hogy tanulmányozza a helyzetet. Mindnyájan úgy gondoltuk, hogy ez esetben jelenlétüket részleges elismerésnek fogják tekinteni, és ez újra csak a bolsevik kormányt erősíti. Szilárdan hisszük, hogy feltétlenül szükséges megőrizni azt a benyomást: a szövetséges és társult hatalmak visszautasítanak minden tárgyalást a bolsevikokkal.

Albert Halstead

Papers . . . PPC XII. köt. 615-618. old.

Julier Ferenc vezérkari főnök a magyar Vörös Hadsereg júliusi tiszai támadásának tervéről és a hadműveletekről

. . . Meg kellett határoznom tehát, hogy mily irányban foglalkoztassam a hadsereget.

A csapatok szelleme újból vörös lett

Legkívánatosabbnak látszott a hadsereget úgy, amint volt, a tanácskormány ellen fordítani. Hiszen abban az időben sokan ábrándoztak a katonai diktatúráról. Magam is kaptam Bécsből ily ajánlatot. Azonban e kérdés eldöntésénél a csapat szelleme az irányadó. Márpedig a csapat szelleme a frontról való visszavonulás után a népbiztosok által kifejtett agitáció következtében ismét vörössé vált. Erre nézve több helyről kaptam jelentést. A hadsereg tehát akkor ily vállalatra nem volt kapható. Egy ily kísérlet legelőbb a gödöllői tisztikar lefogatását, és nem kételkedem, hogy a jelentékenyebb tisztek kivégzését eredményezte volna.

Csakis a vezetőjével a győzelmek révén összeforrott hadsereggel lehet ily politikai lépést megkockáztatni. Kell, hogy a vezető neve a csapat előtt fogalom legyen, melyért rajong, mely után a veszélybe is megy. Az én nevem ily fogalom nem volt.

Világos tehát, hogy a belső politikai változás előfeltétele a hadsereg szellemének átalakítása.

Az eszköz ehhez a harc!

E megfontolásaim arra az elhatározásra kényszerítettek, hogy a hadsereget az ellenségnek nekivigyam, tekintet nélkül a hadsereg állapotára, és tekintet nélkül az ellenség erejére, és végül tekintet nélkül a harc várható eredményére.

Még csak azt kellett elhatározni, hogy az ellenségek melyike ellen fordítsam a hadsereget.

A csehek nem jöhettek számításba – azokkal a közelmúltban kötöttünk fegyverszünetet –; ezek ellen a tanácskormány nem volt kapható.

A szerbek voltak legszelídebb ellenségeink – csak a Bánátot vették el tőlünk –, de elsősorban a franciákat kellett respektálnunk, akik hadianyaga magasan a mienk felett állt. Úgyszintén még annak a gondolatnak vagy lehetőségnek sem volt szabad felszínre kerülnie, hogy egy déli irányban végrehajtott támadás a szegedi kormány magyar csapatait érinthesse.

Maradt tehát a román, a három ellenfél közül a legerősebb, legfegyvermezettebb, mely rövid pár hónappal ezelőtt a tanácskormány hadseregét simán lehengerelte.

Teljes tudatában voltam annak, hogy katonailag nemcsak vakmerő, hanem kétségbeesett lépést jelentett a románok megtámadása. De látható, hogy ezt az elhatározást a kétségbeesés diktálta.

Miért akartam megtámadni a románokat?

E támadásnak a népbiztosok számára való ürügye megvolt: a Clemenceau által beígért Tiszántúli megszállása.

Egy nagyon halvány lehetősége fennforgott annak, hogy a románok a hadsereg első nyomására a Tiszántúlt kiűritik. . . . De még ez a lehetőség is előnyös volt: a hadsereg legalább eltávolodik Budapesttől, kiegészíthető parasztelemmel – talán ismét feléled benne a nemzeti szellem –, az Erdélyben elnyomott magyarság a hadsereg közeledtére fellángol. Ezek a tényezők, természetesen, nagyon ingatag alapon nyugodtak, miért is csak utolsó sorban jöhettek számításba.

De azért több mint valószínűnek látszott, hogy a románok a Tiszántúlt simán nem űritik ki, tehát harcra kerül a dolog, mégpedig igen nehéz és kockázatos, mondhatom reménytelen harcra.

Nem láttam és nem találtam azonban más megoldást arra, hogy az ország szenvedését megrövidíthessük.

Így jött létre az elhatározás a románok megtámadására.

Mily eredményeket hozhatott a támadás?

Ha a támadás nem sikerül, ami pedig fentiek szerint nagyon is a lehetőségek közé tartozott, akkor a legerősebb fegyverétől: a hadseregtől megfosztott tanácskormány bukása elkerülhetetlen. A politikai átalakulás hadsereg hiányában valószínűleg vértelenül fog megtörténni. A forradalmi hadseregek lélektani törvényeinek alapján szinte bizonyosra volt vehető, hogy a hadsereget egy balsikerű hadművelet annyira megrövidíti, hogy külső behatás nélkül is rövidesen felbomlik. S ekkor az antant mégiscsak fegyveresen beavatkozik. Mindenesetre lehet számítani az ellenforradalmi mozgalmak újabb fellobbanásával, melyeknek ekkor hasonlíthatatlanul több kilátásuk lesz a sikerre, mint volt június hóban, mikor a hadsereg még rendületlenül állott.

Ha a támadás sikerül, minthogy háborúban a leghetetlenebb vállalkozás is előre nem látható tényezők közbelépése folytán eredménnyel járhat, akkor a győzelmes vezérnek van neve és van ereje, hogy a politikai vállalkozást* az ország javára előidézze. A „miként” az adott helyzettől függ.

Katonai politikai helyzet 1919 július elején

A forradalmi Magyarország az antant szemében az első időben jelentéktelennek tűnhetett fel. Komolyabbá vált az ügy, amikor a hadsereg az eleinte olasz, később francia vezetés alatt álló cseh csapatokat mindenütt megverte. Bizonyítják ezt az antant ismételt tárgyalásai. Magyarország tehát oly tényezővé vált, amellyel számolnia kellett.

A csehek ellen vívott hadjárat még azt is bebizonyította, hogy sem az antantnak, sem az ellenséges utódállamoknak nincs elszántságuk arra, hogy komolyabb katonai akcióval szembeszálljanak.

A franciák, akiknek jelentékeny haderejük volt Szeged környékén, a románok és

* Így van az eredetiben. Nyilván „változás”-ról van szó. – Szerk.

jugoszlávok is tétlenül nézték, hogy a hadsereg miként veri a cseheket. Bizonyos, hogy a csehek hasonló kárörömmel nézték volna bármelyik szövetségstársuk balsikereit.

1919 júliusában már világosan látható volt, hogy az antant a cseheknek, románoknak és szerbeknek Magyarország kétharmadát odaígérte, ha ezek a nekik jutó területeket tényleg birtokba is tudják venni. Úgy látszott, az antant még akkor megbánta, hogy Magyarország területének rovására ily hazárd ígéretek tett. Ezért bizonyos, hogy beleenyugodott volna abba is, hogy ezek az elszakítandó területek, legalábbis részben, Magyarország kezében maradjanak, ha a magyar hadsereg e területeket fegyverrel tudta volna megvédeni.

Hogy a hadisikerre való lehetőség megvolt, bizonyítja a csehek ellen vívott hadjárat. Már 1919-ben bizonyosra volt vehető, hogy kedvezőbb lefolyású békétárgyalásokat az antanttal csak a közvetlen ellenségeivel szemben győztes Magyarország folytathatott. A külpolitikai helyzet tehát agresszív katonai fellépést parancsolt – ha a hadsereg erős.

Ami a tanácskormány belpolitikai helyzetét illeti, a következőket kell mérlegelni: a június 24-i ellenforradalom a polgárság szervezetlenségét mutatta; a hadsereg a csehek ellen jó volt, tehát a belrend fenntartására is meg fog felelni; a munkásság hangulata ugyan nem kommunista, de a régi társadalmi rendre való visz-
zatérésről még hallani sem akar, tehát ellenforradalomra egyelőre nem kapható.

Mindezek alapján a tanácskormány belpolitikai helyzete nem volt válságos, akkori összetételében még hónapokig élélhetett volna, ha fegyveres vállalatba nem bocsát-
kozik...

... Az előbb mondottakból kiviláglik, hogy a románok megtámadására irányuló elhatározás kizárólagosan a belpolitikai helyzeten alapult. Katonai szempontok már csak az elhatározás végrehajtásánál játszottak szerepet.

A haditervet befolyásoló tényezők közül említést érdemelnek a következők:

a) Gyors végrehajtás, hogy a trespéd korszaka lehetőleg megrövidíttessék, ezért minden hosszadalmas csapatszállítás nélkül a csapatok a Tisza mentére irányítottak.

b) Az egész hadsereget a románok ellen alkalmazni, tehát sem a csehekkel, sem a szer-
bekkel nem törődni, mert ha ezek beavatkoznak, akkor ugyanis „finita la commedia”.

c) Egyetlen egy Tisza-híd Szolnoknál, miért is a főerőkkel itt támadni, a kétszáz méternyi hídanyagot ott beépíteni, hol erre kedvező viszonyok mutatkoznak, vagyis Tokajnál.

A gyors végrehajtás abban nyilvánult, hogy a támadás megkezdése július 15-re volt kitűzve, azonban a Tisza áradása miatt (mely azt okozta, hogy a hadhídanyag a Tiszát nem érte át) halasztatott el július 20-ra.

d) Hogy a csapatok a cseh frontról való visszavonulás után felvett csoportosításból a Tiszának hozzájuk legközelebb eső szakaszára vonuljanak.

Így került a Kassa körül harcolt III. hadtest Tokaj környékére, a Duna-Tisza közé ke-
rült fő tartalék – mint I. hadtest – Szolnok és Cegléd környékére.

A működő hadsereg (a Budapestten levő úgynevezett IV. hadtest immobil csapatokból állott, melyek már hangulatuknál fogva sem voltak hadműveletre alkalmasak) 8 had-
osztályából és 3 dandárjából a románok ellen alkalmazásba került minden csapat, amely akkor harcképes volt. Ezek száma kitett 70 zászlóaljat és 300 löveget. A 70 zászlóaljból együttvéve lehetett 30 000 puská.

Nem vett részt a vállalatban a 8. hadosztály gyalogsága, mely teljesen lezüllött és
harcképtelen volt, a 4. hadosztály fele, mely egyáltalában nem akart harcolni, és a 3.

hadosztály egy ezrede, mely felvidéki menekültekből állott, s mely csak a csehek ellen akart küzdeni (1).

Nagyon hátrányosan esett latba, hogy a páncélvonatok, melyek a csehek ellen vívott harcokban nagy szerepet játszottak, most nem jöhettek alkalmazásba, nem lévén vasúti híd, melyen a Tiszán átmehessenek, továbbá, hogy az utasszállítás tisztán autóoszlopokra volt bázírozva, mert a tiszántúli vasúti anyagra nem lehetett számítani . . .

. . . Közvetlen a támadás megkezdése előtt Szegedről kaptam egy levelet, melyben az ajánlatott, hogy a hadsereget vonultassam fel Szeged ellen, s aztán vezessem át. Ez az ajánlat megvalósíthatatlan volt. A felvonulás Szegeddel szemben titokban nem volt végrehajtható, de feltéve, hogy valamiképpen hamis ürügyek alatt sikerült volna is, a tisztikar azt vélte volna, hogy a szegedi kormány csapatai ellen való készülétről van szó. A tisztikar zömét ily dolgokba beavatni nem lehet. Különben is a románok elleni támadásra minden előkészület megtörtént, azt változtatni nem lehetett. Szegedre tehát szóbelileg azt üzentem, hogy én a döntést a románok irányában keresem.

Még volt egy értékesebb epizód. A támadás megkezdése előtt megbízható jelentést kaptam, hogy a románok birtokában vannak haditerünknek, s a támadás visszautasítására fel vannak készülve . . .

. . . Ez sem térített el az eredeti tervtől, melynek megvalósításától vártam bizonyos fatalizmussal a döntést.

A támadás végrehajtása

A Tiszán való átkelés – programszerűen – július 20-án megtörtént . . .

. . . Az első napi siker különben meglepő volt. A hadműveletek további lefolyása azonban csakhamar igazolta, hogy a hadsereg a neki szánt feladat végrehajtására – harcértékénél fogva – képtelen.

A tokaji csoport tartotta magát a legjobban – a hídverés és átkelés igen szépen történt –, e csoport harcolva tért is nyert Nyíregyháza felé.

A csongrád–szentesi csoport azonban körülbelül dandárnyi erejű ellenség támadása következtében Szentest feladta, és meglehetősen demoralizált állapotban Csongrádnál a Tisza jobb partjára visszatért.

A szolnoki főerő pár napig derekasan, sőt túlságos gyorsan előretört, elfoglalta Törökszentmiklóst, Túrkevét és Mezőtúrt, északi szárnya Kisújszállásig jutott. Ez a szárny azonban túlerős ellenséges támadás elől előbb Fegyvernekre tért ki, majd e községnél vívott hevesebb, kedvezőtlen kimenetelű harcok után kényszerült Törökszentmiklósról visszamenni.

Egyidejűleg a déli szárny is, mely szintén erősebb támadásnak volt kitéve, Szentest feladása folytán oldalbiztosítás nélkül maradt, s abba a veszélybe került, hogy a Szentestnél levő ellenség oldaltámadása a szolnoki hídtól elvágja. A katonai helyzet tehát rosszra fordult. Elsősorban azért, mert a csapatok ellenálló ereje minimálisnak bizonyult. Mindenünnen jelentések futottak be, hogy a csapatok harcértéke rohamosan száll lefelé.

Ily körülmények között minden további véraldozat feleslegesnek látszott, miért is július 25-én a hadsereg-parancsnokság a visszavonulást a Tisza jobb partjára elrendelte . . .

. . . A visszavonulás teljes rendben, minden anyagi veszteség nélkül hajtatott végre. A románok a visszahúzódó csapatokat nagyon óvatosan követték. Pedig egy erélyes előretörés a hadsereg feltétlen katasztrófáját jelentette volna.

A visszavonulás a megindult bomlási folyamatot teljesen megérlelte. Ez a csapatok

kinézésén nem volt annyira észrevehető, nyugodtan és rendszeresen meneteltek, de megnyilvánult abban, hogy a csapat semmi áron sem akart többé harcolni.

Mindenünnen lehet hallani, hogy a csapatokban a tényleges tiszték mint a balsiker szándékos előidézői ellen erős áramlat indult meg, mely szerencsére kitörésre nem került.

Könnyen megérthető izgalommal várta a tisztikar, hogy miként fog a helyzet tovább fejlődni.

Vajon a románok támadásba mennek-e át, vagy pedig Budapesten a munkások mérsekelt szárnya Haubrich alatt, és a polgárság elérkezettnek látják-e az időt, hogy a bolsevizmust megbuktassák?

Kellemtelen volt ez a bizonytalan helyzet. Félteni kellett a parancsnokság tisztjeit és azok családjait, mert számítani kellett azzal, hogy a bukást véres mellékkörülmények fogják kísérni. A lehetőség körébe tartozott, hogy a beálló zűrzavart a szélsőséges elemek a szabadrablásra és fosztogatásra fogják kihasználni.

A románok léptek hamarabb akcióba.

Tokaj és Tiszadob között július 28-án kisebb erejű ellenséges osztagok a Tiszán átkeltek, melyek elől a III. hadtest csapatai, ellenállás nélkül, sok helyen fegyvert és lőszert elhanyagolva, géppuskákat cserbenhagyva meghátráltak. A szökések ijesztő mértéket öltöttek. Sok csapat részben teljesen felbomlott, részben kijelentette, hogy többé nem harcol.

Július 30-án a románok Nagykörűnél – Szolnoktól északra – hidat vertek a Tiszán, és nagyobb erővel megkezdték az átkelést. Az ott álló magyar csapatok minden ellenállás nélkül visszahúzódtak. Az odairányított csapatok az engedelmisséget megtagadták.

A hadsereg minden jelentőségét elvesztette . . .

. . . Ami a románok hadműveleteit illeti, most már kétségtelennek tartom, hogy a román hadvezetőség tudta, hogy a magyar hadsereg mily erővel, mily csoportosításban és mikor hajtja végre a Tiszán való átkelést. Erre nézve akkor még csak sejtelmeim voltak, a később megjelent művekből ez a gyanúm bizonyossággá vált.

De még abban az esetben is, ha biztosan tudtam volna, hogy az ellenség haditervünk birtokában van, elhatározásomat nem változtattam volna meg. A hadseregnek támadni kellett. Ezt kívánta a különleges belpolitikai helyzetből való kibontakozás szükségessége, ezt kívánta a magyar nemzet jövője, melyet a forradalmak alatt, de különösen a cseh, frontról való visszavonulás után a legfeketébb felhő takart el minden magyar előtt.

¹⁵
Magyarország, 1927. július 12., 13., 14., 15., 16., 17.

Ellenforradalmi lélekek a Vörös Hadsereg élén.

Júliar alezredes feljegyzései a két forradalomról.

T. Cuninghame ezredesnek, a bécsi angol katonai misszió vezetőjének távirata Balfour angol külügyminiszterhez a magyar Vörös Hadsereg tiszai offenzívájának tervéről (1919. július 19.)

Budapestről, július 16-ról keltezett információ szerint még mindig fennáll a románok ellen intézendő támadás szándéka. Hírek szerint Szolnoknál két híd készül. Azt is közlik, hogy a kommunista elemek nem bíznak az ötödik független hadosztályban, s ezért ezt nem fogják felhasználni; ez azonban még nincs megerősítve. Vége.

Címezve: Astoria, a katonai hírszerzés igazgatója.

Documents . . . VI. köt. 89. old.

Rattigan távirata Cursonhoz Bukarestből:
a román hadsereg ura a helyzetnek (1919. július 24.)

Tudomásomra jutott, hogy a román vezérkar bízik abban, hogy fel tudja tartóztatni a magyar támadást. Azt állítják, hogy három nap alatt rendezik a helyzetet, s aztán megindítják a román ellentámadást. Francia illetékesek véleménye szerint a román optimizmus jogosult.

Documents . . . VI. köt. 95. old.

Julier Ferenc vezérkari főnök tájékoztatása Landler Jenő
hadseregparancsnok részére a hadműveletek kudarcáról
és várható politikai következményeiről (1919. július 31.)

Jó napot, itt 1. hadtest, különvonat. Itt Julier vezérkari főnök. Kérek egy vezérkari szakközeget géphez.

Jó napot, itt Oldal vezérkari szakközeg az 1. hadtestnél.

Julier: Kérem az alábbiakat Landler hdsg.-főparancsnoknak Bengyel útján átadni: A katonai helyzetet következőleg ítélem meg: a 3. hadt.-nél a helyzetet a Bokányival és Schwarzcal most folytatott beszélgetés alapján reménytelennek kell megítélnem. Bokányi azt mondja, hogy Garbai beszéde a székhelyeknél rossz hatást váltott ki, egyébként a 3. hadtest nem fontos, ha a Szolnoktól északra előnyomuló románokat ellentámadásunk nemcsak feltartóztatja, hanem a Tisza túlsó partjára visszadobja. Erre azonban a Bengyel vezérkari főnöktől nyert értesülés, valamint a csapat általános hangulata után ítélve nem sok a reménység. Teljesen tisztán kell látnunk, hogy mit jelent a nem sikerült támadás. Az én érzésem szerint a csapatok pánikszerű visszaözlésével, a cseheknek azonnali beavatkozásával, Budapesten a rend felborulásával és esetleg az antant minden oldalról való beavatkozásával kell számolni. Megjegyzem, hogy ez az én benyomásom és következtetésem. Ha azonban a támadás sikerül, úgy a dolog nemcsak Szolnoknál, hanem a 3. hdt.-nél is teljesen tisztázódik. A kérdés most az, hogy a feltétlenül beálló politikai bonyodalmakra való tekintettel az ország ügyeit vezető politikusok szükségesnek tartják-e a kockázatos támadást most, amidőn minden egy kártyalapon van feltéve?

Meg kell jegyezni, hogy a politikától teljesen távol állok, de mint hadsereg vezérkari főnök, becsületbeli kötelességemnek tartom a katonai helyzetből kifolyó politikai helyzet felől is magamnak képet alkotnom, és benyomásaimat teljesen leplezetlenül, minden hátsó gondolat nélkül az ország ügyeit intéző férfiaknak tudomására hozni.

Amennyiben a támadás végre nem hajtatnék, számos bonyodalmat, az ország megszállását stb. lehetne elkerülni, hogy aztán politikai téren történik-e vagy nem változás, annak megítélése már nem az én hatáskörömhöz tartozik.

Végül még azt akarom jelenteni, hogy amennyiben a hdsg.-főparancsnok szükségesnek tartja, Ceglédre leutaznék, és a katonai helyzetről részletesebben referálnék. Kérek most egy kis türelmet, hogy elolvassam, amit idáig bediktáltam . . .

Én azt javasolom, hogyha ma estig a csapatok hangulata határozottan nem fordul előnyösebbre, úgy a támadást ne kockáztassuk meg. Ezt nemcsak mint katona, hanem mint ember is mondom, mert az igazán felesleges vérontást elkerülendőnek vélem. Minden körülmények között azonban számolnunk kell a csapatok fokozatos züllesztésével.

Az összes tünetek azt bizonyítják, hogy a csapatban sem a kellő fegyelem, sem a belső erkölcsi érték nincs meg.

Az ez ideig sikerrel folytatott agitáció mindinkább veszít értékéből. Az úgynevezett doppingolás helyenként teljesen hatástalan, más helyen pedig csak ideig-óráig tart. Ily körülmények között a hadsereg eredményteljes vezetésére garanciát nyújtani nem lehet.

Julier

hadsereg vezérkari főnök

HIL Magyar Tanszék közléseiről.

58. csomó. 421. sz.

Lenin és Kun Béla táviratváltása a Magyar Tanácsköztársaság katonai megsegítéséről (1919. július 30–31.)

I

Lenin, Moszkva

Nagyon kérem önt, hasson oda, hogy a románok elleni támadásokat minden erővel szorgalmazzák. Hadseregünk újjászervezése gyors léptekben halad.

Igen jó lenne, ha a románoknak, akik a mi erőtlenségünkben bíznak, jelentékeny erőket kellene Besszarábiába elvonni. Kérem a kérés sürgős figyelembevételét.

Kun

2

Kun Béla, Budapest

Válasz 29-én kapott 179. számú táviratra.

Lenin éjjel következők átadásával bízott meg.* „Biztosítom Kun Béla elvtársat, hogy Rakovszkij teljes C. K.-nk nevezte ki (ti. a Központi Bizottság. – *Szerk.*), és mi valamennyien meg vagyunk elégedve Rakovszkijjal. Mi megteszünk minden lehetőt magyar barátaink segítségére, azonban kevés az erőnk. Győzelmünk Urálban felszabadította a magyar hadifoglyokat, és sietve küldjük őket az ukrainai és román frontra. Lenin” . . .

Közl. A magyar Vörös Hadsereg, 1919.

Kossuth Könyvkiadó 1959. 481–482. old.

* Lenin üzenetét Rudnyánszky, a moszkvai magyar követ továbbította. – *Szerk.*

Búcsúzó

Izgalmas és valóságghű krónikát ígértünk a beköszöntőben. Nem gondoltunk másra, mint hogy bepillantást nyújtsunk a történelemmé vált rendkívüli hétköznapi világába. Az események félszázados fordulóján az éssen keresztül akartunk szólni a szívhez, a realitás hangján beszélni forradalmi heroizmusról; optimizmusunk csorbítása nélkül sokszor fájdalmas tényekről szót ejteni, hamisnak bizonyult illúziókat, gyökeret vert torz nézeteket gyomlálni.

Úgy gondoljuk, hogy a ma krónikása nem járhatott más úton. S tette mindezt abban a meggyőződésben, hogy önmagában véve is optimizmus a szocializmus felé haladó társadalmi fejlődés törvényszerűsége – márpedig ez a marxista történelemszemlélet belső lényege.

Első ízben nyújtottunk át az olvasóknak olyan kötetet, amelyben együtt találják a két egymást követő forradalom történetét. Talán ezzel is sikerült plasztikusabbá tenni a világháborút követő események dinamikáját, a fejlődés összefüggéseit.

Magyarország sorsának alakulásában a belső társadalmi erőkön kívül ugyanazok a külső erők játszottak meghatározó szerepet, amelyek a környező államok életére is döntő hatást gyakoroltak. Ezért kapott hangsúlyt a külpolitika, Magyarországnak és a környező államoknak a nagyhatalmakhoz fűződő kapcsolata. Úgy gondoljuk, hogy napjaink problémái közül számosnak a gyökerét épp az ötven év előtti eseményekben találjuk meg.

Forrásanyagunkat elsősorban olvasmányos memoárrészletek alkották, bár szép számmal talált az olvasó beszédrészletet, jegyzőkönyvet, hivatalos iratot és néhány újságcikket is. Nagyobb részük most vált első ízben hozzáférhetővé az olvasóközönség számára. Vonatkozik ez mindenekelőtt az idegen nyelvből fordított részekre, egyes memoárrészletekre és néhány olyan dokumentumra, amely az utóbbi időben került birtokunkba bécsi és belgrádi levéltárakból. Sajnos, a kötet terjedelme lehetetlenné tette, hogy több, érdekes forrást teljes egészében közöljünk. A szükség kényszerített rá bennünket, hogy a kipontozás eszközét is igénybe vegyük. A jegyzeteléstől is eltekintettünk, az olvasó inkább zárójeles megjegyzéseket talált.

Reméljük, hogy a kötet fényképanyaga jól illeszkedett az olvasottakhoz, és a legavatottabb olvasó is talált köztük újdonságot.

Végül szeretnénk köszönetet mondani az Országgyűlési és Hadtudományi Könyvtárnak a hazai és külföldi irodalom beszerzésében, Stemler Gyulánának, a Magyar Munkásmozgalmi Múzeum munkatársának a képanyag összegyűjtésében nyújtott értékes segítségéért, valamint dr. Hetés Ferencnek, Hun Mártának, Kovács Györgynek, Pandurovity Olgának és Windisch Aladárnának a fordítói közreműködésért.

- Ady* Endre – 78
Adler, Friedrich – 227
Adler, Viktor – 19, 20, 21
Agoston Péter – 207, 355, 356
Alby tábornok – 292
Allizé, Henry – 205, 233, 305, 356
Ambrózy Lajos gróf – 139
Ambrus Sándor – 169
Andrássy Gyula gróf, ifjú – 51, 53, 56, 67, 68, 127, 306, 307
Angiono ezredes – 275
Apáthy Imre dr. – 125
Apponyi Albert gróf – 123, 127, 139
Aralov, Szemjon Ivanovics – 247
Arx Arthur báró – 36, 40, 41
Ashmead-Bartlett, Ellis – 252, 257, 258, 259
Azan, Paul ezredes – 117, 118, 119

Back Bernát – 305
Baintner Imre – 309, 312
Baker ezredes – 143, 145
Balfour, Arthur James – 46, 50, 232, 237, 238, 331, 338, 339, 340, 341, 345, 347, 350, 351, 352, 354, 361
Bálint Imre – 254, 256
Bálint Imréné – 255
Balogh Károly – 305
Bandl Ferenc – 167
Bánfi vöröskatona – 270
Bangha Béla páter – 104
Bangha Imre őrnagy – 312
Bárdoss Béla – 305
Bartha Albert – 104, 132
Bartlett lásd Ashmead-Bartlett, Ellis
Basselet de la Roseraie – 204, 205
Baththyány Tivadar gróf – 73, 113, 116, 117, 118, 119, 253, 258
Bauer, Otto – 224, 278, 279, 301, 307, 315, 325, 328, 355
Békássy Béla – 283
Belin tábornok – 295, 340, 341, 343, 344
Beneš, Eduard dr. – 121, 126, 132, 297, 342, 345, 349, 350, 351, 353
Bengyel (Gyórfy) Sándor – 362

Benisch, Joseph – 227
Benkő politikai megbízott – 311
Beöthy Zoltán – 64
Berchtold Lipót gróf – 13
Beresztanu alezredes – 124, 125, 126
Berinkei Dénes dr. – 101, 102, 143, 144, 160, 167, 168, 174, 176
Bernát István – 92
Bernátsky Kornél tábornok – 305
Berthelot, Philippe tábornok – 129
Beiblen István gróf – 97, 104, 252, 253, 258, 305, 306
Biró Lajos – 68, 136, 141, 142
Bliss, Tasker H. tábornok – 231, 235, 236, 295, 340, 341, 351, 352, 353, 354
Bokányi Dezső – 149, 289, 290, 362
Bokor Pál dr. – 301, 304, 305, 307
Bolgár Elek dr. – 253, 254, 255, 256
Bonneau őrnagy – 286
Boog tábornok – 277, 278
Borghese, Livio herceg – 206, 208, 355, 356
Borisz bolgár trónörökös – 41
Boross F. László – 156
Borovicsény Aladár báró – 252, 253, 254, 255, 256
Bosnyák Géza – 99
Bozsik Pál – 104
Böhm Vilmos – 83, 98, 137, 143, 144, 149, 171, 247, 248, 249, 271, 272, 274, 280, 284, 329, 331, 332, 354, 355, 356
Bölöni György – 301, 307, 309
Böszörményi István – 321
Brandstein (Mónus) Illés – 323
Brătianu, Gheorge Ionescu – 232, 233, 244, 245, 246, 297, 338
Brentano, Lujó – 196
Brown, Philip M. – 232, 239, 240
Buchinger Manó – 146, 148, 151, 175
Buday Barna – 92
Burján István gróf – 45, 53
Bus-Fekete László – 59, 63, 66
Buzs Barna – 62, 63, 73, 91, 92, 98, 99, 122, 157

- Cacbin*, Marcel – 141
Cavallero tábornok – 295, 296, 297, 340
Charpy tábornok – 235, 351
Chepkó Ede – 152, 153
Clemenceau, Georges – 34, 39, 127, 128, 136, 141, 142, 203, 221, 234, 235, 244, 250, 251, 289, 292, 294, 295, 297, 321, 325, 330, 331, 336, 337, 338, 339, 340, 341, 342, 343, 344, 345, 346, 348, 351, 353, 354, 358
Coolidge, Archibald Carry – 121, 135, 136, 137, 138, 141, 143, 232, 239
Coulson ezredes – 347
Craenenbrock Edgar – 283
Crane, Charles – 48
Crane, Richard – 49
Crespi, Silvio tábornok – 345
Crony Péter gróf – 306
Cuninghame, Sir Thomas – 252, 253, 273, 277, 278, 305, 349, 355, 356, 361
Curzon, Earl – 209, 362
Czénner Zoltán – 64
Czernin, Ottokár gróf – 10, 11, 26, 27, 29, 55
Czóbel Ernő – 148
Cserbalmly Kiss Ernő – 312
Csernyák Imre – 64, 65
Csicserin, Georgij Vasziljevics – 27, 32, 35, 223
Csizmadia Sándor – 24, 98, 99

Debs, Eugen – 34
Dénes Lajos – 98
Deutsch, Julius – 222, 226, 230, 273, 277, 278, 279
Diaz, Armand tábornok – 114, 116, 117, 118, 209, 250, 351
Dietz Károly – 166, 167
Diner-Dénes József – 69, 127
Dzerzsinszkij, Feliks Edmundovics – 32
Dula, Matus – 128

Ebret – 271
Erdélyi János dr. – 125, 126
Estefányi Jenő – 64

Farkas alezredes – 283
Fecskő – 152
Fenyő Andor – 200, 202, 203, 254, 255, 256
Fényes László – 62, 63, 68, 69, 70, 98
Ferdinánd bolgár király – 41
Ferenc József, I. – 14
Festetics Sándor gróf – 139, 166, 168
Fiedler Rezső – 248
Fischer-Golbrrie Ágoston – 93
Fach, Ferdinand – 36, 37, 39, 40, 116, 128, 129, 136, 141, 142, 231, 244, 250, 260, 331, 339, 340, 341, 342, 343, 344, 345, 346, 349, 350, 351, 353, 354
Franchet d'Esperey, Louis Felix – 106, 113, 114, 116, 117, 118, 119, 120, 127, 128, 129, 130, 224, 231, 232, 235, 236, 238, 239, 246, 260, 261, 295, 296, 306, 339, 340, 341, 348, 351, 352, 353

Gábor Károly – 322
Galba százados – 310
Gambi ezredes – 276
Garami Ernő – 68, 73, 88, 89, 98, 151, 152, 157, 159, 175, 176, 356
Garbai Sándor – 68, 69, 71, 169, 328, 329, 362
Gibson, Hugh – 136, 139
Giesswein Sándor – 76
Glattfelder Gyula – 93
Goodwin hadnagy – 135, 137
Gorkij, Makszim – 261, 262
Gömbös Gyula – 304, 305, 306, 307
Görgey György – 306
Görgey József – 306
Gramsci, Antonio – 187, 203
Gregory, Thomas kapitány – 354, 356
Gyenyikin, Anton Ivanovics – 291, 332

Hadik János gróf – 55, 68, 71
Haigh marsall – 39
Hajdu Pál – 147, 153, 156, 319, 320, 322, 324
Halász Lajos – 72
Halstead, Albert – 331, 354, 357
Hamburger Jenő – 16, 23, 25, 91, 92, 97, 98, 100, 157, 210, 213, 301
Handk tábornok – 274
Hankey, Maurice – 250
Hansa ellentengernagy – 17, 18, 19
Harsányi Elemér – 305
Hatvany Lajos báró – 68
Haubrich József – 248, 309, 310, 311, 312, 355, 356, 361
Hefty Richárd – 306
Hennocque tábornok – 276, 281, 287, 297
Henrys tábornok – 130
Herbst László – 312
Hertling, Georg Freiherr von – 26, 27, 28
Hevesi Gyula – 154
Hindenburg, von Paul – 40, 165, 223
Hirossik János – 152, 153, 154
Hock János – 72, 127, 170
Hodula tábornok – 63
Hodža, Milan – 121, 123, 129, 130, 131, 132
Hoffmann, Max tábornok – 12, 21, 22
Hohenlobe alezredes – 126
Hoover, Herbert Clark – 330, 336, 337, 338, 340
Horthy Miklós, nagybányai – 18, 107, 122

- Horváth Sándor* – 64
Hotornán János – 269
House ezredes – 48, 49, 235
Hónig Vilmos – 301, 309, 313
Hunyady gróf – 68
Hussarek – 52, 54

Imrey százados – 310
Izsépy Aladár – 307

Jakucs Kovács Mihály – 269
Jancsik Ferenc – 152, 153
Jancsó Károly – 156
Jankovich ezredes – 126
János Andor – 64, 65
Jászi Oszkár – 69, 70, 71, 73, 74, 78, 103, 105, 106, 108, 113, 120, 122, 123, 124, 125, 127
Jávorka – 309, 312
Joffe, Adolf Abramovics – 10
József főherceg, Habsburg – 54, 55, 59, 63, 71
Jubász Nagy Sándor – 87, 90, 101, 104, 157, 167
Julier Ferenc – 282, 332, 357, 361, 362, 363
Jusserand – 49
Justh Gyula – 75

Kadosa Marcell – 154
Kamenyev, Lev Boriszovics – 10, 108, 109
Kautsky, Karl – 20, 21
Károly császár és király, IV., Habsburg – 11, 52, 108, 116, 308
Károlyi Gery – 72
Károlyi József gróf – 103, 104
Károlyi Karolin – 72
Károlyi Mihály gróf – 19, 51, 54, 55, 56, 59, 62, 64, 65, 68, 71, 73, 75, 78, 79, 92, 96, 98, 100, 101, 106, 107, 111, 113, 114, 116, 117, 119, 121, 122, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 135, 137, 139, 140, 143, 144, 145, 154, 171, 174, 176, 188, 195, 199, 215, 224, 235, 236, 237, 242, 244, 277, 307, 308, 335, 351, 352
Kelemen Béla dr. – 304, 305
Kelemen István – 187, 196
Kelen József – 152
Keömlői Pál – 312
Kerecsény János – 252, 257, 259
Kerenszkij, Alekszandr Fjodorovics – 21, 83, 84
Kerekes József – 283
Kerr – 347
Kestranek tábornagy – 66
Kéri Pál – 64, 68, 70
Kieffer ezredes – 277, 284
Kolcsak, Alekszandr Vasziljevics – 349

Komjász Aladár – 154
Korpás vöröskatoná – 270
Korvin Ottó – 151, 152, 153, 154, 155
Koszó István dr. – 305
Körmendy Mátyás – 305
Kövess Hermann – 41, 84
Kramár, Karel – 108, 128, 130, 132, 297, 331, 342, 344, 346, 349, 351, 353
Krasznov, Pjotr Nyikolajevics – 31, 32
Kratochwill Károly – 246, 249, 305
Krausz Simon – 170
Krilenko, Nyikolaj Vasziljevics – 21
Kristóffy József – 13, 15
Krolopp Hugó – 92
Kugelman, Ludwig – 225
Kun Béla – 78, 103, 119, 148, 149, 151, 152, 153, 154, 155, 160, 161, 166, 173, 177, 184, 185, 186, 206, 207, 208, 221, 222, 223, 224, 232, 237, 238, 239, 240, 241, 242, 243, 244, 245, 246, 248, 249, 253, 260, 261, 264, 271, 272, 282, 295, 297, 301, 303, 307, 315, 319, 322, 324, 325, 328, 329, 330, 332, 336, 337, 338, 340, 341, 347, 348, 350, 351, 352, 353, 354, 355, 356, 357, 363
Kunfi Zsigmond dr. 68, 69, 71, 72, 73, 89, 98, 103, 127, 151, 173, 249, 301, 302, 303, 304, 315, 316, 318, 319, 320, 321, 322, 323, 335
Kühlmann von, Richard – 10, 12

Lajtos Géza – 309, 310, 311, 312
Lakatos János – 269
Lammasch, Heinrich – 54
Landler Jenő dr. – 16, 20, 23, 149, 243, 267, 282, 332, 362
Landrot alezredes – 125, 126
Lane, F. K. – 49
Lansing, Robert – 45, 47, 48, 49, 50, 340, 341
László Jenő dr. – 151, 152, 153, 155
Lean, Mac – 34
Lékai János – 156
Lemberkovics Jenő – 311, 312, 313
Lengyel alezredes – 283
Lengyel Aurél – 167
Lengyel Gyula – 329
Lengyel József – 156
Lenin, Vlagyimir Iljics Uljanov – 9, 10, 21, 26, 27, 30, 32, 108, 109, 136, 141, 142, 152, 162, 177, 178, 181, 184, 185, 216, 217, 219, 223, 226, 232, 242, 247, 290, 297, 305, 332, 336, 337, 363
Letovszkij tábornok – 275, 284, 285, 286
Létay tábornok – 313
Liebknecht, Karl – 163
Linder Béla – 73, 83, 86

Ligeti Örnagy – 309
Lipót bajor herceg – 11
Lloyd George, David – 34, 36, 221, 238, 244, 250, 251, 294, 295, 296, 297, 331, 347
Lobit, P. de tábornok – 260, 261, 271, 280
Lordsz y Márton – 51, 73, 102, 166
Ludendorff, Erich – 43, 116, 142
Lukachich Géza bártó, somorjai – 55, 59, 62, 63, 64, 65, 71
Lukács György – 156, 173, 177, 178, 221, 224

Magyar Lajos – 67, 71, 79, 81, 82, 210, 216
Magyar Miklós – 64, 65, 156
Maniu, Iuliu – 120, 123, 246
Mannerheim, Carl Gustaf Freiherr von – 349
Marczali Henrik – 239, 240
Mardarescu, Gheorge – 280
Martin, Lawrence – 136, 141
Marton Béla, berethei – 306
Marx, Karl – 214, 216, 225, 323
Masaryk, Thomas Garrigue – 45, 46, 48, 50, 295
Mayer János – 96
Mayer Vilmos – 260, 268, 270
Merrheim – 34
Mezőfi Vilmos – 25
Méhely Kálmán – 88
Mihaljevics tábornok – 66
Mikes János gróf – 104, 170
Miklós Ödön – 92, 93
Mikulik József – 152
Milojević, Dragomir – 239
Misić vajda – 261, 271, 293
Misu – 342, 343, 349
Mittelhauser, Eugene D. H. – 277, 284, 285, 286, 290, 298, 300
Molnár csepeli munkás – 171
Montellini ezredes – 276
Morgari, Oddino – 206, 207, 208
Móra Zoltán – 69
Mosoiu tábornok – 125, 126
Mosolygó Antal – 153

Nagy Emil – 92
Nagy Ferenc – 73
Nagy Vincze – 98, 104, 169
Náci – 155
Neculcea tábornok – 125, 126
Neumann József – 320
Németh alezredes – 283
Noske, Gustav – 177, 263
Njegovan admirális – 19
Nyisztor György – 24

Ocskay Rudolf – 309, 312
Okolicsány – 312

Oldal István – 311, 362
Orbók Attila – 309
Orlando, Vittorio Emanuele – 221
Osvalth – 310

Paderewski, Ignacy Jan – 242, 245
Page, Ph. – 49
Pajor Vilmos – 312
Pallavicini Ali gróf – 253
Pallavicini György örgróf – 252, 253, 254, 257, 258, 259, 306
Papp Menyhért – 305
Pašić, Nikola – 342, 349, 353
Paulheimer Elek – 312
Pellé, Maurice Cesar Joseph – 277, 295, 299, 344, 346, 347
Pentamalli Örnagy – 143
Pershing tábornok – 39
Persian Ádám – 93
Pethes dr. hadapródjelölt – 64
Peizjura, Szimon – 223, 242, 291
Peyer Károly – 169
Pétain, H. P. tábornok – 39
Pherechide tábornok – 245, 246
Philips, W. – 49
Piccione, Luigi – 275, 281, 284, 285
Pichon, Stephan Jean Marie – 121, 129, 130, 131, 233, 342, 343, 349
Pikler Gyula – 76
Plebanov, Georgij Valentyinovics – 225
Plessia – 342
Podmaniczky Frigyes báró – 135
Pogány József dr. – 103, 104, 160, 175, 283, 318, 319, 321, 322
Poincaré, Raymond – 136
Pokrovskij, Mihail Nyikolajevics – 10
Polányi Károly – 154
Polgár Péter dr. – 305
Porcinari, Giulio C. G. – 273, 274, 277
Pór Ernő – 153
Presan, Constantin – 120, 246, 249
Purjesz Lajos – 68
Pusztai Gazda Jenő – 64

Raab Ákos – 283
Rabi, csepeli munkástanács-tag – 171
Radó Ernő – 320, 324
Rajcz y Rezső – 154
Rakovskij, Krisztian – 363
Rattigan, William Frank Arthur – 362
Rákosi Jenő – 55
Reichel János – 24
Reitter József – 312
Renner, Karl – 224, 226, 279
Rex Jenő József – 64

Révai József – 156, 301, 313, 314
Robins, Raymond – 33
Rodd, R. – 187, 209
Romanelli, Guido – 187, 203, 204, 205, 208
Rónai Zoltán – 74
Roosevelt, Nicholas – 137, 143, 145, 231
Rotschild, Louis – 252, 253, 254
Rothziegel, Leo – 229
Rott Nándor – 93
Rubinek Gyula – 92, 96
Rubint Dezső – 47, 48, 52, 67
Rudas László – 151, 152, 153, 154, 155
Rudas Zoltán – 154
Rudnyánszky Endre – 154
Rupert Rezső – 98

Sackville-West tábornok – 296, 340, 341
Sadoul kapitány – 33
Scheidemann, Philipp – 21, 142, 165, 263, 321
Schmidt Henry – 309
Schrantz ezredes – 312
Schumpeter, Josef Alois – 252, 253, 254
Schuler tábornok – 284
Schweitzer főhadnagy – 312
Segre, Roberto – 204, 205, 208, 296, 339
Seidler Ernő – 152, 153, 262
Seiller alezredes – 278
Seitz, Karl – 279
Sesan zászlós – 17, 20
Sigray Antal gróf – 252, 253, 254, 257, 258
Smuts, Jan Christian – 231, 232, 237, 238, 243, 245, 250, 255, 296
Snjarič tábornok – 66
Softics – 310
Sós dr. tüzérezászlós – 64, 65
Stecker – 269, 270
Stefanik tábornok – 48
Stodola Kornél – 129
Storey, Charles M. – 121, 135
Stromfeld Aurél – 37, 42, 44, 261, 272, 274, 279, 312, 332
Sugdr Tivadar – 152
Supka Géza – 98, 128

Szabados Sándor dr. – 149
Szabó Ervin – 74, 152, 178
Szabó István, nagyatádi – 76, 96, 97, 98, 100
Szabó Lajos – 268
Szabó Papp Károly – 281
Szabó Sándor – 305
Szakáts József – 305
Szamuely Tibor – 153, 156, 249, 315, 316, 318, 319, 320, 321, 322, 324
Szamuely Zoltán – 155
Szaton Rezső – 152

Szauer – 312
Szántó Béla – 68, 146, 147, 151, 152, 153, 156, 232, 247, 248, 250, 260, 265, 271, 272, 329
Szász Zoltán – 98
Szécsi Endre – 268
Szedlacsok Dezső – 311
Szende Pál – 68, 73, 75, 87, 88
Szélessy Ferenc – 305
Szikora László – 310, 312
Szilassy Gyula báró – 106, 110, 112, 121
Szilassy Zoltán – 92
Szladits Károly – 73
Szmrecsányi György – 252, 253, 254, 258
Szombathelyi Béla – 305
Szűcsnek képviselő – 19
Szűcs József báró – 170
Szverdlov, Jakov Mihajlevics – 108, 109, 152
Szverle Bálint – 269

Tacoli márk – 204, 206, 208
Takács-Tolva József gróf – 252
Takács katonatiszt – 312
Tamás – 24
Taylor, Alonzo Engelbert – 136
Teleki Pál gróf – 253, 258, 306
Teus tábornok – 63
Térffy Gyula dr. – 80, 82
Thwaites, William – 340, 342, 345
Tirpitz, Alfred von – 142
Tiszta István gróf – 21, 51, 55, 67, 70, 71, 117, 127, 165
Tittoni, Tommaso – 337, 338, 339, 341, 345, 350, 351, 354
Toókos Gyula – 306
Trockij, Lev Davidovics – 9, 10, 11, 243, 305
Turi Béla – 96
Tusar – 132

Uraszon, Vlagyimir – 155
Urblich százados – 312

Vacetsz, Joakim Joakimovics – 247
Vágó Béla – 148, 151, 152, 153, 155, 156, 157, 169
Vajda-Vojvoda, Alexandru – 342, 349, 351, 353
Vajas József – 305
Vámbéry Rusztem – 98
Vántus Károly – 152, 153
Varga Jenő – 149, 186, 188, 196, 197, 329
Várkonyi tábornok – 68, 70
Váczonyi Vilmos – 22, 75, 308
Veznić, Milenko – 342, 343, 344
Vilmos császár – 17, 34, 41
Vix alezredes – 98, 100, 105, 107, 120, 121,

124, 125, 126, 129, 130, 131, 132, 133, 137,
138, 139, 140, 143, 144, 145, 151, 174, 176,
222, 226, 231, 237, 244

Waldvogel alezredes – 307

Wang őrnagy – 307

Weber Viktor – 114

Weiss hadnagy – 239

Wekerle Sándor – 22, 71, 127, 165

Weltner Jakab – 150, 166, 249

Weygand tábornok – 39, 342, 349

White, Henri – 350, 354

Wilde kapitány – 307

Wilson követségi titkár – 110

Wilson, Henry Hughes Sir (tábornok) – 294

Wilson, Thomas Woodrow – 26, 27, 30, 32, 35,
45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 53, 54, 85, 106,
107, 109, 120, 138, 140, 141, 221, 233, 235,
236, 237, 250, 263, 292, 294, 296, 297

Windisch Károly – 312

Windischgrätz Lajos herceg – 68, 71, 308

Zadravetz István – 305

Zincone tábornok – 275

Zinovjev, Grigorij Jevszejevics – 223, 234

Tartalom

Beköszöntő	5
------------------	---

I. RÉSZ

A forradalom felé: a nagy háború utolsó esztendeje

Richard von Kühlmann német külügyminiszter visszaemlékezése a breszt-litovszki tárgyalásokra	10
Kristóffy József levele gróf Berchtold Lipót főkamráshoz a Monarchia politikai válságának érlelődéséről (1918 január)	13
Sesan zászlós jelentése a cattarói matrózfelkelésről	17
Landler Jenő az oroszországi forradalom hatásáról és a magyar munkásosztály forradalmi harcáról	20
Hamburger Jenő a magyar mezőgazdasági proletárok helyzetéről	23
Wilson elnök beszéde a szenátusban a háború befejezéséről (1918. február 21.)	27
Lenin az imperialista háború közeledő csődjéről és az oroszországi szocialista forradalom helyzetéről (1918. július 5.)	30
Csicserin külügyi népbiztos nyílt levele Wilson elnökhöz (1918 július)	32
Foch marsall emlékirata a háború befejezésének hadászati tervéről (1918. július 24.)	37
Báró Arz vezérezredes a központi hatalmak haderőinek utolsó hadműveleteiről	40
Stromfeld Aurél a központi hatalmak katonai összehozásának közvetlen okairól	42
Az Osztrák-Magyar Monarchia kormányának jegyzéke a hadviselő hatalmakhoz (1918. szeptember 14.)	46
R. Lansingnak, az Egyesült Államok külügyminiszterének Wilson elnök üzenetét tartalmazó jegyzéke az Osztrák-Magyar Monarchia kormányához (1918. október 18.)	47
T. G. Masaryk az önálló csehszlovák kormánynak az Egyesült Államok részéről történt de facto elismeréséről	48
Károly császár és király manifestuma Ausztria szövetséges állammá nyilvánításáról (1918. október 16.)	52
Andrássy Gyula gróf a különbékéről és a Monarchia végnapjairól	53

II. RÉSZ

A magyar polgári demokratikus köztársaság

I. f e j z e t. Az őszirózsás forradalom. Belpolitikai reformok; ipar-, agrár- és nemzetiségi politika	59
A Magyar Nemzeti Tanács kiáltványa a magyar néphez (1918. október 26.)	60
Lukachich tábornok a forradalom előjeleiről és a „láncbídi csatáról”	62
Bus-Fekete László a forradalom erőinek fegyverkezéséről (1918. október 29—30.)	63
A Magyar Nemzeti Tanács proklamációja a katonasághoz (1918. október 30.)	66
Magyar Lajos: A döntő éjszaka	67

Károlyi Mihály a miniszterelnöki kinevezésről és a kabinetalakításról.	71
Jászi Oszkár a polgári demokratikus forradalom politikai erőiről és szervezeteiről.	74
Károlyi Mihály miniszterelnök a minisztertanács első ülésén ismerteti a kormány programját.	79
Az 1918. évi II. néptörvény a sajtó szabadságáról.	80
Magyar Lajos a sajtószabadságról.	81
A Nemzeti Tanács néphatározata a Magyar Népköztársaságról (1918. november 16.).	82
Linder Béla a leszerelésről.	83
Juhász Nagy Sándor a kormány pénzügyi és iparpolitikájáról.	87
Buza Barna a kormány földreform-politikájáról.	92
Hamburger Jenő a mezőgazdasági proletariátus helyzetéről a polgári demokratikus forradalom idején.	98
Juhász Nagy Sándor a Berinkey-kormányról és az ellenforradalomról.	101
II. f e j e z e t. A kormány külpolitikai helyzete és törekvései.	105
Jászi Oszkár a kormány pacifista külpolitikájáról.	106
Lenin, Szverdlov és Kamenyev üdvözlése a volt Osztrák–Magyar Monarchia népeihez.	108
Báró Szilassy Gyula svájci magyar követ emlékezése a diplomáciai kapcsolatok felvételének nehézségeiről.	110
Károlyi Mihály emlékirata Franchet d'Esperey tábornokhoz a fegyverszüneti tárgyalások megkezdésekor.	114
Bathányi Tivadar gróf beszámolója a belgrádi fegyverszüneti egyezményről.	116
Jászi Oszkár a kormánynak a nemzetiségek, illetve az utódállamok irányában folytatott politikájáról.	122
A magyar fegyverszüneti bizottság jegyzéke Vix alezredeshez, a Szövetséges Katonai Misszió vezetőjéhez a fegyverszüneti egyezménynek román részről történő folyamatos megsértéséről.	124
E. Beneš a csehszlovák és a magyar kormány külpolitikai törekvéseiről és a békekonferencia magatartásáról.	126
Vix alezredes jegyzéke a magyar miniszterelnökhöz az ország ideiglenes északi határáról (1918. december 23.).	133
A magyar miniszterelnök válaszijegyzéke (1918. december 28.).	133
Ch. M. Storey levele Coolidge professzorhoz a magyar kormány Jugoszlávia irányában folytatott külpolitikájáról (Bécs, 1919. február 25.).	135
A. Coolidge professzor jelentése a békekonferencia amerikai delegációjának (1919. január 16.).	137
Részlet Hugh Gibsonnak a külügyminiszterhez intézett memorandumából (Párizs, 1919. február 1.).	139
Részlet L. Martin őrnagy Coolidge professzorhoz küldött leveléből (Bécs, 1919. március 16.).	141
Biró Lajos: Foch vagy Lenin?	141
N. Rooseveltnak kapitány levele Coolidge professzorhoz a Vix-jegyzék átnyújtásáról (Budapest, 1919. március 20.).	143
III. f e j e z e t. A kommunisták vezette forradalmi erők harca a proletárhatalom kivívásáért	146
A „Szociális Forradalom“ tudósítása a Magyarországra hazatérő kommunista agitátorokról (1918. november 20.).	147
Az Oroszországi Kommunista (bolsevik) Párt Központi Bizottságának jelentése a VIII. kongresszushoz a magyar csoport tevékenységéről (1918. december).	147
Buchinger Manó a kommunistákhoz csatlakozott szociáldemokrátákról és a fiatal Kommunista Pártról.	148
Szántó Béla a Kommunisták Magyarországi Pártjának megalakulásáról.	151
Hajdu Pál a magyarországi kommunista sajtó megteremtéséről és munkájáról.	153

A munkástanács kommunista frakciójának határozati javaslata a földkérdésben (1918. december 13.)	157
A Kommunisták Magyarországi Pártja a gyárak munkásellenőrzését követeli (1918. december 14.)	159
A „Vörös Ujság” tudósítása a budapesti katonák forradalmasodásáról és a Kun Béla elleni merényletről (1919. január 4.)	160
A Kommunisták Magyarországi Pártja a szociáldemokraták reformista és forradalmi szárnyának szétválasztásáról	162
A Kommunisták Magyarországi Pártja a kormányválság megoldásáról	164
Dietz Károly rendőrfőkapitány vallomása a kommunista mozgalom erősödéséről, a párt fegyverkezéséről	167
A „Vörös Ujság” tudósítása a kommunistáknak a munkástanácsból való kizárásáról (1918. január 30.)	168
A „Vörös Ujság” a kormány kommunistaellenes fellépéséről, a Kommunisták Magyarországi Pártja vezetőinek letartóztatásáról (1919. március 1.)	169
Csepel munkássága határozott!	170
Kunfi Zsigmond: Jegyzetek a diktatúra keletkezéséről	173
Lukács György a Kommunisták Magyarországi Pártja és a Magyarországi Szociáldemokrata Párt egyesüléséről	177

III. RÉSZ

A Magyar Tanácsköztársaság

I. f e j e z e t. A proletárdiktatúra győzelme és gazdaságpolitikája	181
Mit várhatunk a proletárdiktatúrától?	181
Röplap a magyarországi nemzetiségek jogairól (1919 április.)	183
Lenin a pártegyesülésről és a hatalomátvételtől	184
Varga Jenő: A Magyar Tanácsköztársaság gazdasági szervezete	188
Kelemen István: A magyar kommün gazdaságtörténetéhez	196
Jegyzőkönyv az Osztrák Köztársaság és a Magyar Tanácsköztársaság árucseré-egyezményéről (1919. április 3.)	200
Antonio Gramsci a Magyar Tanácsköztársaság és Olaszország gazdasági kapcsolatáról	203
G. Romanelli az olasz-magyar gazdasági és politikai kapcsolatokról	204
Sir R. Rodd római angol követ levele Curzon angol külügyminiszterhez a magyarországi olasz fegyverszállítások híreszteléseiről	209
Hamburger Jenő földművelésügyi népbiztos nyilatkozata a földbirtok szocializálásáról és a szövetkezetekről (1919. április 25.)	210
Hamburger Jenő: A magyar mezőgazdasági proletariátus helyzete a proletárdiktatúra alatt	213
Magyar Lajos: A diktatúra agrárpolitikája	216
II. f e j e z e t. Forradalmi külpolitika; a nemzetközi intervenció első szakasza	221
Kun Béla levele a békekonferenciához a Magyar Tanácsköztársaság kormányának külpolitikai alapelveiről (1919. március 24.)	222
Részlet Kun Béla: „Tanács-Magyarország a Szovjetunió szövetségese” című cikkéből	223
Lukács György: A magyar proletárdiktatúra külpolitikai helyzete	224
Julius Deutsch osztrák hadügyminiszter a Magyar Tanácsköztársaság ausztriai hatásáról és a magyarországi fegyverszállítás kérdéséről	226
A Komintern kiáltványa a Magyar Tanácsköztársaság elleni intervenció veszélyére figyelmeztet (1919 március)	233
T. H. Bliss vezérőrnagy Wilson elnökhöz küldött levelében elítéli és visszavonásra javasolja a Legfelsőbb Tanács 1919. február 26-i határozatát (1919. március 28.)	235
Smuts tábornok jelentése A. J. Balfour angol külügyminiszternek Kun Béla külügyi népbiztossal folytatott tárgyalásairól (1919. április 4.)	237

Franchet d'Espèrey tábornok személyes és titkos utasítása a Magyar Tanácsköztársaság elleni intervenció előkészületeire (1919. április 9.)	238
Ph. M. Brown levele A. Coolidge-hoz a Kun Béla külügyi népbiztossal folytatott megbeszéléseiről (1919. április 17.)	239
Gh. J. Brătianu a Magyar Tanácsköztársaság elleni intervencióról	244
Lenin utasítja Vacetiszt és Aralovot a Magyar Tanácsköztársaság irányába történő előnyomulásra	247
Szántó Béla: A magyar Vörös Hadsereg megszervezése és az áprilisi tiszántúli védelmi hadműveletek	247
Részlet a párizsi békekonferencia 1919. április 30-i ülésének jegyzőkönyvéből, Wilsonnak, Clemenceaunak és Lloyd George-nak a magyar kormány meghívásával kapcsolatos nézeteltéréséről	250
Ellis Ashmead-Bartlett angol újságíró leleplezése a bécsi magyar követség kirablásáról	252
Kerecseny János a bécsi magyar követség kirablásában részt vett Bartlett angol újságírónak juttatott összegekről	257
III. f e j z e t. A forradalmi honvédő háború sikerei	260
Kun Béla beszéde a Központi Forradalmi Munkás- és Katonatanács ülésén a katonai és politikai válság megoldásáról (1919. május 2.)	261
Szántó Béla a forradalmi Vörös Hadsereg születéséről	265
Mayer Vilmos: A 46. vörösezred harmadik zászlóaljának 10. századával a salgótarjáni harcokban	268
P. de Lobit tábornok tájékoztatja Mišić vajdát a francia erők Szeged környéki összpontosításáról, és felkéri a szerb hadsereget hasonló előkészületek megtételére (1919. május 3.)	271
A magyar Vörös Hadsereg parancsnokságán megtartott haditanács határozata az antanthaderők általános támadásának feltartóztatására (1919. május 11.)	271
Stromfeld Aurél vezérkari főnök az antanthaderők várható támadása miatt az orosz Vörös Hadsereg tehermentesítő támadását kéri (1919. május 11.)	272
G. Porcinari ezredes a csehszlovák légionárius egységek májusi szlovákiai harcairól	274
Julius Deutsch osztrák hadügyminiszter Cuninghame-nak, a bécsi angol katonai misszió vezetőjének Nyugat-Magyarország katonai megszállását célzó javaslatáról	277
Stromfeld Aurél vezérkari főnök parancsban közli a magyar Vörös Hadsereg hadászati tervét, az „északi hadjárat” alapgondolatát	279
Böhm Vilmos a Vörös Hadsereg újjászervezéséről és katonai sikereiről	280
A csehszlovák hadsereg nyugat-szlovákiai hadseregcsoport-parancsnokságának helyzet-összefoglalója a május 31-ét követő napok hadműveleteiről	284
Bokányi Dezső, a Tanácsok Országos Gyűlésének elnöke üdvözlí a Szlovák Tanácsköztársaság kikiáltását (1919. június 17.)	290
Szovjet-Oroszország katonai helyzete 1919 nyarán, Ukrajnában (Részlet a Forradalmi Katonai Tanács beszámolójából)	291
A Négyek Tanácsának jegyzéke a Magyar Tanácsköztársaság kormányához (Részlet a békekonferencia 1919. június 7-i ülésének jegyzőkönyvéből)	292
A szövetséges haderők főparancsnoksága vezérkari főnökének távirata Mišić vajdához, a szerb hadsereg vezérkari főnökéhez a szerb hadsereg készenléthe helyezéséről (1919. június 9.)	293
A Négyek Tanácsa és a katonai szakértők vitája a magyarországi katonai helyzetről a magyar kormány válaszejegyzéke után (Részlet a békekonferencia 1919. június 9-i ülésének jegyzőkönyvéből)	294
Lenin Kun Bélának küldött távirata az antanttal folyó tárgyalásokról	297
Mittelhauser tábornoknak, a nyugat-szlovákiai hadseregcsoport parancsnokának összefoglaló jelentése a magyar Vörös Hadsereg hadászati céljairól, júniusi hadműveleteinek eredményéről és a várható fejleményekről	298

IV. Fejezet. A forradalom belső problémái és az ellenforradalom megerősödése. Az intervenció második szakasza és a proletárdiktatúra megdöntése.....	301
Kunfi Zsigmond cikke a proletárdiktatúra módszereiről.....	302
Kun Béla zárszava a Szocialista-Kommunista Munkások Magyarországi Pártjának kongresszusán a proletárdiktatúra módszereiről folytatott vitában.....	303
Bokor Pál a szegedi és a bécsi Antibolsevista Comité megalakulásáról és együttműködéséről.....	304
Kun Béla külügyi népbiztos jegyzéke Otto Bauer osztrák külügyi államtitkárhoz a magyar ellenforradalmárok ausztriai fegyveres szervezkedéséről (1919. június 12.).....	307
Böhlöni György a svájci magyar ellenforradalmárok tevékenységéről.....	307
Hónig Vilmos tűzerőrnagy vallomása a június 24-i ellenforradalmi lázadásról.....	309
Révai József: „Proletárdiktatúra vagy burzsoá diktatúra?”.....	313
Szamuely Tibor felszólalása a Tanácsok Országos Gyűlésének külpolitikai vitájában... ..	316
Kunfi Zsigmond felszólalása a Tanácsok Országos Gyűlésének külpolitikai vitájában.....	318
Kun Béla válasza a felszólalásokra a Tanácsok Országos Gyűlésének külpolitikai vitájában.....	322
Otto Bauer levele Kun Bélához az ausztriai proletárdiktatúra kilátástalanságáról, a közép-európai politikai helyzetről (Bécs, 1919. június 16.).....	325
A Forradalmi Kormányzótanács határozata a békekonferencia követeléseinek teljesítéséről, a felszabadított területek katonai kiűritéséről (1919. június 29.).....	328
Kun Béla beszéde a Szövetséges Központi Intéző Bizottság ülésén a proletárdiktatúra politikai, gazdasági és erkölcsi válságáról.....	332
Az öt nagyhatalom képviselőinek és katonai szakértőinek tanácskozása a magyarországi gazdasági és katonai helyzetről, valamint a katonai beavatkozás lehetőségeiről (Részlet a békekonferencia 1919. július 5-i ülésének jegyzőkönyvéből).....	336
Az öt nagyhatalom képviselőinek, katonai szakértőinek, valamint Csehszlovákia, Románia és Jugoszlávia küldötteinek tanácskozása a Magyar Tanácsköztársaság elleni katonai intervenció problémáiról (Részlet a békekonferencia 1919. július 11-i ülésének jegyzőkönyvéből).....	342
Lloyd George levele Balfourhoz a békekonferencia méltánytalan, Magyarországot sértő magatartásáról (1919. július 13.).....	347
A jugoszláv békedelegáció a Magyar Tanácsköztársaság elleni katonai akció iránti lojalitásáról biztosítja Clemenceaut, de a részvételt feltételekhez köti (Párizs, 1919. július 16.).....	348
Az amerikai delegáció távirata a külügyminiszterhez a Szovjet-Oroszország elleni újabb intervenció jóváhagyásáról.....	349
Foch marsall jelentése a Magyar Tanácsköztársaság elleni katonai műveletek tervéről (Jegyzőkönyvrészlet a békekonferencia 1919. július 17-i üléséről).....	349
A. Halstead bécsi amerikai katonai megbízott jelentése a békekonferencia amerikai delegátusához Böhm Vilmos bécsi magyar követ és az antanthatalmak megbízottai között folytatott tárgyalásokról (1919. július 24.).....	354
Julier Ferenc vezérkari főnök a magyar Vörös Hadsereg júliusi tiszai támadásának tervéről és a hadműveletekről.....	357
T. Cuninghame ezredesnek, a bécsi angol katonai misszió vezetőjének távirata Balfour angol külügyminiszterhez a magyar Vörös Hadsereg tiszai offenzívájának tervéről (1919. július 19.).....	361
Rattigan távirata Cursonhoz Bukarestből: a román hadsereg ura a helyzetnek (1919. július 24.).....	362
Julier Ferenc vezérkari főnök tájékoztatása Landler Jenő hadseregpáncsnok részére a hadműveletek kudarcáról és várható politikai következményeiről (1919. július 31.).....	362
Lenin és Kun Béla táviratváltása a Magyar Tanácsköztársaság katonai megsegítéséről (1919. július 30–31.).....	363
Búcsúzó.....	365
Névmutató.....	367

FELELŐS KIADÓ A KOSSUTH KÖNYVKIADÓ IGAZGATÓJA. SZERKESZTETTE: RÉZ MIKLÓSNE. A BORÍTÓ ÉS
A KÖTÉSTERV SZÁNTÓ TIBOR MUNKÁJA. MŰSZAKI VEZETŐ: SZÉCSI ANDOR. KÉPSZERKESZTŐ: FÁBRI MAGDA.
MŰSZAKI SZERKESZTŐ: GYENES L. GYÖRGY. A SZEDÉST 1968. IX. 5-ÉN KEZDTÉK MEG. MEGJELENT 1969. II. 15-ÉN,

10 000 PÉLDÁNYBAN. TERJEDELME 33,2 (A/5) ÍV + 3 ÍV KÉPMELLÉKLET PL — 5 — K — 6972

68.3777 ATHENAEUM NYOMDA, BUDAPEST — ÍVES MAGAS- ÉS MÉLYNYOMÁS

FELELŐS VEZETŐ: SOPRONI BÉLA IGAZGATÓ